LUDOVICI AUGUSTI WÜRFFEL,

LL. AA. AC PHIL. D. IURISQUE IN SUPREMO S. R. I. CAMERALI IUDICIO PRACTICI, MANHEMII NUNC COMMORANTIS,

IURISPRUDENTIA CIVILIS DEFINITIVA,

EXHIBENS

DEFINITIONES,

IN

IURIS CIVILIS COMPLEXU OBVIAS,

AD

NORMAM LOGICAE FORMATAS, E FONTIBUS SUIS DERIVATAS, PERPETUIS NOTIS ETYMOLOGICO-HISTORICO - CRITICO - IURIDICIS, EXEMPLISQUE PERSPICUIS ILLUSTRATAS, A DUBIIS DENIQUE NONNULLIS LIBERATAS,

IN USUM EORUM,

QUI

SOLIDIORI IURISPRUDENTIAE SE MANCIPARUNT,

ADORNATA.

PRAEMITTITUR

COMMENTATIO

DE

VERO AD SOLIDAM IURIS SCIENTIAM PERVENIENDI MODO.

FRANCOFURTI ad MOENUM,

IMPENSIS IO. BENIAM. ANDREAE,

MDCCXLVIIII.

APOLLINI
VITRICO
CVM
NOVERCANTIBVS
M V S I S.

COMMENTATIO PRAELIMINARIS,

SISTENS

VERVM AD SOLIDAM IVRIS SCIENTIAM PERVENIENDI MODVM.

§. I.

QVi ſolida rerum diuinarum humanarumque ſcientia imbui, iuraque olim factis hominum decenter applicare percupit, is ad optatam nunquam pertinget metam, ni ordinem, ipſa natura duce, ſeruauerit, abiectoque obſcurarum notionum praeiudiciorumque iugo, diſtinctas obuenientium rerum ſibi formauerit ideas. Id autem felicius alia ratione fieri nequit, quam ſi ab iis, quae facillima ſunt, ſineque quibus difficiliora intelligi nequeunt, ordiatur, progreſſurus quotidie ad altiora, poſtquam firmatus ſatisque inſtructus fuerit.

§. II.

Abſit! haec dum in chartam coniicio, vt Veteranis in tritura forenſi conſilium mutandi

tandi ordinis, si ita dicere fas est, in sua, quam profitentur, arte, suppeditare, vel cogitauerim saltim. Non enim nescius sum, me surdo narraturum fabulam. Inueteratos mores tollere difficile ita est, quam inueteratum malum penitus eradicare. Nec est, quod inuideamus seculi nostri Bartolis, aeuique huius Burchardis, quod eierata quandoque ratione, Brocardicis ac praeiudiciis delectentur; sed nec & eos nobis inuidere oportet, quod rationem aperte sequamur.

§. III.

Scribimus impraesentiarum illis, quibus ingenium mite, flexile, itaque moderatum est, vt ad propriam felicitatem non rapi, sed duci percupiant; scribimus non silicerniis aut emeritis Themidis sacerdotibus, sed tironibus, qui eius sacris initiari volunt; scribimus denique nec iis, qui non, nisi alios docere, sed iis, qui discere desiderant.

§. IIII.

Atque his finis, quem sibi quilibet Themidis castra sequuturus proponere debet, venit attendendus. Is autem alius esse nequit, quam quod ius suum cuique tribuatur. Iuri igitur operam daturus, aut ipse olim iura factis applicabit, aut alios idem facere docebit.

§. V.

Vtrumque vero vt rite fiat, distincta iuris & facti cognitione opus est. Factum cognoscimus,

ſcimus, quoties diſtincte & ſecundum veritatem referente altero, in quolibet obueniente caſu idipſum percipimus. Ad iuris vero cognitionem hoc compendio peruenire non licet. Non ſemeſtribus enim ſpatiis, ſed pluribus opus eſt ad hoc, vt decenter fiat.

§. VI.

Ea autem ſtudia, quae Iurisprudentiam non tam exornant, ſed neceſſario antecedunt, ſunt Philologia, Philoſophia atque Matheſis. De ſingulis breuiſſimis dicendum, ne Iliada poſt tot Homeros canamus (*).

(*) De ſtudiis, quae Iurisprudentiam adiuuant atque exornant, egregie ſingulari Diſſertatione commentatus eſt Conſ. Dn. MANZEL, Varniacae decus.

§. VII.

Philologia vel eſt Latina vel Graeca. Ita ad noſtrum ſcopum diſtinguimus, neque ceteras curamus linguas. Ebraica namque ac Syriaca facile carere poterit ICtus; nec eſt, quod metuat ſe iure proëdriae excidere in vita aeterna (a), nec, qui Vlpiano imputantur, Hebraiſmi (b), tanti aeſtimandi ſunt, vt tempus diſcendae Ebraicae linguae impendamus inſigne.

(a) Hoc argumento inter alia vtuntur ad euincendam praerogatiuam Theologorum prae ICtis poſt hanc vitam. Vid. OLEARIVS von dem Vorzug derer Gottesgelehrten vor denen Rechtsgelehrten, im ewigen Leben. Jena 1747.

(b) Vid. B. Dn. HEINECCIVS *de Hebraiſmis Vlpiani.*

§. VIII.

Quanto facilius igitur ICtus aliis linguis carere poteſt, tanto minus Latinae linguae ſtudio ſuperſedebit. Ipſum namque, idque vaſtum iuris Romani volumen non ſolum Latina lingua conſignatum eſt, ſed & optimi ſcriptores, idem qui interpretati ſunt, & qui ad eius intellectum faciunt, eodem vſi ſunt idiomate. Nec ſufficere ſibi putauerit quis, ita didiciſſe Latinam linguam, vt vltra verba non ſapiat; ſed temperandus ad elegantiam praeterea ſtilus. Non enim legere quotidie, ſed ſcribere quandoque ICtum oportet. His, qui cauſas in Supremis Imperii Tribunalibus defendunt, commendanda erit elegans ſcribendi ratio, quando Leodienſium, Stabulenſium ac Tridentinorum litigia iisdem exponunt, hoc enim Latio ſermone fiat neceſſe eſt.

§. VIIII.

Nouellas Graeca lingua ſcriptas eſſe, vel tironibus patet. Easdem leges eſſe, in vulgus notum eſt. Ni igitur pro nucleo corticem obtrudi ſibi velit quis, fontes ipſos conſulere debet. De Baſilicis verba impraeſentiarum non faciam.

§. X.

Nec ICtum pigebit laboris, in rimanda antiqua lingua Germanica impenſi, iuri Germanico explicando ita neceſſaria, vt

CARO-

CAROLVS IIII. Imp. in *A. B. cap. fin.* §. 2. ſanxerit, Principes Imperii linguae Slauicae ſtudere debere.

§. XI.

Ante omnia vero vernaculae noſtrae perpoliendae tempus aliquod dicandum eſſe, cenſerem. Opprobrium namque eſt Tullium latine loquendo citare, patrium vero idioma non callere. Cenſuram omnino merentur Germani, quod, ad cornicis apud Phaedrum exemplum, alienis plumis exornari, quam natiua perfectione conſpici malint. Potiſſimum vero horride ita dicunt ac ſcribunt pragmatici noſtri, vt non cum politiſſimis noſtri ſeculi hominibus, ſed, ſi non cum Euandri matre, cum Celtiberis certe commercium iis eſſe videatur.

§. XII.

Altera Philologiae claſſis abſoluitur hiſtoria. Ea autem eſt cognitio rerum in orbe geſtarum, proindeque ad Iurisprudentiam neceſſaria ac vtilis. Aperit nimirum fontes, ex quibus leges manarunt, indicat circumſtantias, quae, dum condebantur hae, aderant, explicat mores populorum, e quibus leges aut conſuetudines fuerint deriuatae. Hinc opus eſt, vt iuri operam daturus conſulat hiſtoricos cuiuscunque claſſis. Ad ius Romanum quod attinet, huic illuſtrando apprime inſeruiunt LIVIVS, SVETONIVS,

VELLEIVS PATERCVLVS, VALERIVS MAXIMVS, TACITVS, LAMPRIDIVS, caet. Mores Romanorum, in quantum iuri explicando inseruiunt, scriptis suis recensuere CICERO, e Comicis vero TERENTIVS atque PLAVTVS, aliique. Dici non potest, quanta vtilitas ex lectione horum auctorum in studiosum iuris redundet. Historici autem minima potissimum negligunt, quorum rationem Comici habent, atque ita factum, vt, quod alias aeterna obliuione sepultum iacuisset, eius nunc distinctam habeamus cognitionem. Germanicum ius, siue publicum, siue priuatum, absque historia omnino non intelligitur.

§. XIII.

Philosophia Iurisprudentiae facem praefert, in tenebris alias ambulaturae. Logica namque filum illud Ariadnaeum est, cuius ope ex obscurarum notionum labyrintho ad regnum distinctarum notionum progredi licet. Ea autem format obuenientium rerum notiones distinctas atque completas, componit iudicia, terminos adhibere congruos, ratiocinari ex propositionibus distincte perceptis, interpretari easdem, sensumque earum semel traditum aduersus oppositiones defendere docet.

§. XIIII.

Mathesis nonnisi Logica practica est, hinc & eius vsus patet.

§. XV.

§. XV.

Ius naturae ciuilis iuris fons ac basis est, docente IMPERATORE §. 4. *I. de iust. ac iur.* Hoc autem supponit, praeter Philosophiam practicam vniuersalem, Physicam, Theologiam naturalem, Cosmologiam, Psychologiam, hae vero Ontologiam. E. harum omnium notitia destitui ICtus non debet.

§. XVI.

Haec autem praecipua studia sunt, quae Iurisprudentia supponit. Iam breuissimis disseram de modo ac ratione ea addiscendi. Equidem Conf. Dn. MANZELIVS, in elegantissimo suo Discursu: Von Einrichtung derer politischen Studien, huic rei quidem laudabilem impendit operam, neque dubito fore, vt ad hunc modum formatus, ICtus euadat maximus. Permittet tamen Vir hic celeberrimus, vt & meam qualemcunque symbolam conferam.

§. XVII.

Is igitur, qui Themidis olim oracula erit interpretaturus, iusque factis applicaturus, ante omnia stili, tam Latini, quam Germanici, elegantiam sibi habeat commendatam, quo habilis fiat in vtroque idiomate animi sui sensa ita exprimendi, vt cum voluptate ab aliis legatur ac audiatur. Ad hoc vt perueniat, auctores §. XII. allegati non solum vtilem operam ipsi praestabunt, sed duplici vsui ei praeterea erunt. Ex iis namque & rei-

& reipublicae Romanae ſtatus, & res forenſes Romanorum diſcere poterit. TVLLIVS enim & cauſas in foro orauit, & magiſtratum geſſit. Subleuabit hoc negotium lectio hiſtoriae antiquitatumque compendiaria, CELLARIO aut SCHAZIO duce. HEINECCII enim liber altioris indaginis eſt, captumque tironis ſuperans.

§. XVIII.

Iam ad diffuſiora ſcripta hiſtorica fiat progreſſus; praecipue ad hiſtoriam S. R. I. aliarumque cum hoc connexarum terrarum. Ita vero in hiſtoricis verſandum erit ei, vt non cum vulgo memoriam factis obruat, ſed pragmatice addiſcat hiſtoriam, i. e. ita, vt in moralitatem, conſectaria, vſum & applicationem cuiuscunque facti inquirat. Hiſtoria enim non niſi doctrina moralis exemplaris eſſe debet. In Germanica hiſtoria potiſſimum ad id attendat, quicquid in iure publico, priuato, aut praxi, Supremorum maxime Imperii Tribunalium, vſui olim eſſe poterit.

§. XVIIII.

Succedat Philoſophiae ſtudium. Ad quam pedem promoturus primo circumſpiciat compendium, idque breuiſſimum, quale eſt Formeyanum; dein per ſingulas diſciplinas ordine eat. Prima earum Logica eſt, omniumque vtiliſſima. In hac pertractanda ita verſetur,

ſetur, vt, theoria cuiuscunque capitis abſoluta, praxin inſtituat eorum, quae didicit. V. g. Superato capite de notionibus, a quo illud de vſu terminorum non erat ſeparandum, ipſe formet ſibi ideas diſtinctas, completas, adaequatas &c. easdemque ad regulas, quas didicit, reuocet. Dein, poſtquam vlterius in hoc ſtadio proceſſit, conſtruat definitiones nominales, reales, deſcriptiones &c. In terminos porro inquirat, diiudicet propoſitiones, ſyllogiſmos componat, alios ſoluat, itemque problemata ac ſophiſmata. Demonſtret theoremata propoſita. Diiudicet experientiam. Propoſitiones, periodos ſimplices, compoſitos, ſcriptaque minora interpretetur, applicet ea, quae interpretatus eſt, aduerſariam theſin impugnet, ipſeque ſuam defendat. Hac, non alia ratione ad ſolidam ſcientiam aditus ipſi erit patefactus.

§. XX.

Abſoluta Logica pergendum quidem ad reliquas diſciplinas, Metaphyſicam, Phyſicam & Moralem doctrinam. Sed etiam *Matheſin* putauerim his iungendam. Saltim puram. In hac namque Logicae praxis recurrit. Equidem in ea haereſi non ſum, vt defenderem, ICtum peritiſſimum ac abſolutiſſimum Architectum aut Aſtronomum debere eſſe, neque in lineis aut circulis occultam aliquam qualitatem ius ſuum cuique tribuen-

tribuendi quaesiuerim; sed eum saltim in finem Matheseos scientiam requiro, vt cogitare distincte, cogitata vero ordine proponere, & denique ratiocinari discat exacte. Methodus namque, quae vocatur mathematica, ad veritatem inueniendam, inuentamque probandam vtilissima vti est, ita hoc commodum secum fert, vt, si eo procedamus cogitandi ordine, raro fallamur.

§. XXI.

Sed, numne praestabit hac ratione, vt omnia in Iurisprudentia hac methodo proponamus? Fateor, difficile hoc problema solui, ita saltim, ne cuidam suppeditetur indignandi cacoëthes. Sunt, qui eo procedunt, vt ordini ad mathematicorum, vel potius Logicorum modum cogitandi, iurati adeo existant hostes, vt cum vulgo delirare, quam cum Philosophis sapere malint. Sunt, qui censuram aut rogum metuunt, sibique proinde ab hac Scylla cauent. Sunt, qui per deuia loca vagari, quam compendio vti malunt. Sunt denique, qui confusis notionibus ita delectantur, vt eos, qui distincte cogitant, mente vix compotes habeant.

§. XXII.

Sed dantur & alii, ab his in totum dissidentes, quibus nihil laudabile videtur, nisi quod ad Geometricam normam relatum, eidem ex amussi respondet. Vagatur hic demon-

strandi

ſtrandi pruritus per omnia ſcientiarum non ſolum, ſed artium quoque genera, ita quidem, vt nihil exceptum putauerint, quod absque mathematicorum lima perpolitum ſatis ſit. Dicendi canendique artes ne quidem exemtae, parumque abeſt, quin communes confabulationes aliter, quam per axiomata ac theoremata adornent. Sed imitatorum ſeruum pecus! Ipſi plerumque demonſtrationum vim nec capiunt, nec quidem ipſas propoſitiones Logicas intelligunt, ſimilesque mihi videntur parochis, qui ſermonem ſacrum orthodoxum tum demum putant, ſi ad morem Lutheri nec pluribus nec paucioribus tribus partibus conſtiterit iſte. Ipſe aliquando morbo hoc laboraui, vt nihil ad palatum eſſet, niſi quod Geometrice euictum appareret. Sed tum temporis non niſi confuſam methodi demonſtratiuae habebam ideam. Ceperat me adeo eiusdem imago, vt non, niſi ea ſola, placeret. Perſpiciebam quidem eam conuictionis aliquid ſecum ferre, qua aliae deſtituerentur; veritas autem inuenta delectat, ita hac ratione omnes quaerebam veritates. Mancipaueram me Iurisprudentiae, abſolutis, vt videbatur, elegantioribus, philoſophicis ac mathematicis ſtudiis, atque iam in eo eram, vt prima iuris elementa, ſecundum ordinem Inſtitutionum, proponi mihi paterer. Sed displicebat Imperatoris methodus, ipſeque, adhuc tiro,

tiro, ad modum B. HEINECCII meditabar nouam planeque demonstratiuam. Legebam eristica, de methodi demonstratiuae in Iurisprudentia vsu & non vsu, scripta, atque Iouem iurassem lapidem & minutissimas Romani iuris subtilitates ad certitudinem mathematicam reduci posse. Periculum huius facturus, ad §. 3. *I. de libertinis* commentaturus, manumissionem quocunque loco ac tempore, etiam Praetore in balneum vel theatrum eunte, fuisse validam, Geometrico rigore euincere studebam. Absolutum opus elegantissimum ornabat Q. E. D. ipseque in sinu gaudebam de superato feliciter labore. Antequam vero prelo committerem partum meum, cum Viro quodam, in orbe litterato maxime conspicuo, deque emendata Iurisprudentia meritissimo, eum communicabam, rogans eumdem, vt, quid sibi de hoc meo opusculo videretur, candide exponeret. Responsione sua humanissima Vir iste celeberrimus studium meum quidem laudabat, sed suasor mihi simul erat, vt Geometriae studium adhuc magis excolerem, spondebatque futurum, vt distinctius cogitarem, accuratiusque, quam quidem factum hac vice, ratiocinarer. Perspecturum me quoque tum, Geometras non axiomatibus aut theorematibus solum delectari, sed realitatis aliquid inesse his, quae inuerecunda prodigalitate in vulgus non spargenda. Ipse mihi

non

non videbar Suffenus, ſed, conſilium fautoris optimi ambabus arripiens manibus, ſcholis mathematicorum ſedulo intereram, demumque experiebar, eum vera dixiſſe.

§. XXIII.

Atque hac ratione propria experientia inueni hanc veritatem: Vtramque partem fallere, tam eam, quae in defectu, quam eam, quae in exceſſu quoad methodi mathematicae applicationem peccat. Methodus haec demonſtratiua non niſi philoſophica, naturalis, rationique conueniens eſt, operatur conuictionem plenariam atque certitudinem. Igitur quis perfectionis ſuae exiſteret oſor adeo, vt, vbi conuictionem habere poſſet, in probabilitate acquieſceret, vbi ſolida imbui cognitione occaſio adeſſet, ſuperficiaria contentus foret, ordinem vbi poſſet ſequi, confuſione delectaretur. Iurisprudentia ciuilis ex iure naturae maximam partem manauit(§.XV.); hoc Philoſophiae pars, eadem vero ſcientia rationis eſt, E. Iurisprudentia ciuilis, quatenus ex iure naturae, hoc vero ex ratione cônceptibile eſt, certitudine ſua non deſtituitur, ordineque philoſophico proponi cum fructu poterit & debebit. Porro in iis doctrinis, in quibus Romanis certa ac conſtans fuit theoria, idem optime procedit. In aliis vero, in quibus inconſtans vſus, variumque ius, v. g. ſucceſſionibus &c. fruſtra allaborabis eo, vt ad certi-

 tudinem

tudinem mathematicam dogmata reuoces. Ratio decidendi in obueniente casu lex est; lex vero est propositio imperantis voluntatem continens; E. verba continet aliena; haec interpretanda erunt ab eo, qui eadem in vsum conuertere vult. Ex interpretatione autem oritur cognitio saltim probabilis. Porro, si in legis cuiusdam rationem sufficientem inquisiueris, ea non semper patet; probabilitati itaque solum locus erit; aut patet quidem, sed historica vtplurimum est, v. g. cur septem testes in testamento solemni adesse debeant? cur actus continuitas requiratur? Denique compilatum ius Romanum est ex scriptis ICtorum diuersorum opinionum, omnibus vero legum vis indita; hinc contradictiones saepissime oriuntur, quae vix artificio tolluntur, ad mathematicam consonantiam vero nunquam redigentur.

§. XXIIII.

Absoluta Mathesi pura, eamdem denuo repetat, quo facto ad applicatam se accingat, simulque in philosophico studio alacriter pergat. Prae caeteris disciplinis vero Iuri naturae sociali ac gentium addiscendo strenuam operam nauet. Etenim, qui ius naturae non firmiter ac cum ratione tenet, is nunquam ad solidam iuris ciuilis scientiam perueniet. Nec vnica lectio sufficit, sed repetita eiusdem cultura. In hoc enim omne situm est pondus. Ita autem in hoc stadio curren-

currendum erit iuris ſtudioſo, vt omnes propoſitiones, naturali ordine diſpoſitas, e fontibus ſuis deriuet ex Philoſophia practica vniuerſali, Theologia naturali, Coſmologia, Pſychologia, Ontologia &c. demonſtret, inque demonſtrando Logicae praecepta ob oculos habeat. Earum vero propoſitionum prae aliis rationem habeat, quibus nititur ius ciuile; hunc in finem ad manus habebit B. Dn. HEINECCII, ac V. C. SCHIERSCHMIDII Inſtitutiones iuris naturalis. LVDOVICI Doctrina iuris naturae, iuridice conſiderata, exigui erit vſus.

§. XXV.

In iuris naturalis ſtudio firmatus ſatis, ad ipſum ius ciuile progredi poterit. Solemne quidem eſt, vt, praemiſſa hiſtoria iuris, incipiamus ab Inſtitutis, progrediamur ad Digeſta, & ab his ad reliquas iuris partes; ſed, ſi dicendum, quod res eſt, hic ordo mihi tantum non omnino placet. Labor namque primo diuiditur atque augetur, quum vna fidelia plures dealbare poſſimus parietes. Praeſtat igitur iura, ſaltim Romana, vno *intuitu* repraeſentare, ad quod tabellae optime conducunt, atque ſummatim exponere, quae Inſtituta, Digeſta, Codex ac Nouellae continent. Sed ſyſtematico, eoque abſoluto opere in hoc genere adhuc deſtituimur. Iurisprudentia quidem STRVVII vnicum fuit refugium iis, qui Digeſtis ſuperſedere voluere;

sed eadem valde insufficiens est, nec completa praeterea, nec bene digesta. MENCKENII quidem additiones sua non defraudandae sunt laude, sed extra nexum collectae atque propositae. Non pigebit Cel. TOPPII Tabellas cum maiori opere sub titulo: **Unterricht von denen in Teutschland üblichen Rechten**, in vsum suum adhibere. Premitur & alio incommodo methodus ad ordinem Institutionum & Digestorum procedendi. Confusio nempe materiarum ad certum ordinem difficile redigenda. Institutis quidem facilius medela adferri poterit, quam Digestis.

§. XXVI.

Quemcunque vero elegeris ordinem, ita tamen tibi versandum in eo erit, vt primum historicam materiae substratae considerationem instituas; dein principia generaliora quaeras, e quibus veritates magis determinatae deriuari possint. Dein in singulis, siue principiis, siue conclusionibus, ita verseris, vt rite propositionem interpreteris, interpretationem tuam veram esse legibus comprobes, rationem veritatis siue decisionis inuestiges, ea inuenta ad analogiam, quam dicunt iuris, conferas, vsum denique & praxin hodiernam requiras. Ita, non alia ratione, euades ICtus solida scientia instructus. Verum, quis me hoc docebit? regeres forsan. Dolendum hoc ordine non procedi ab omnibus

bus Doctoribus. Sed hinc illae in foro lacrymae.

§. XXVII.

Ita in iuris ciuilis Romani theoria firmato ad praxin aduolare non ſtatim licet, ſed aliis vt imbuatur ſtudiis adhuc opus eſt. Equidem his, quibus terminus vitae academicae ſesquiennis, aut ad ſummum biennis fatalis, familiare eſt, ſuperato HOPPII Examine, aut STRVVII Iurisprudentia in formam caſualis Iurisprudentiae reſoluta, ad praxin confugere, &, vt Collegia practica ſibi aperiantur, didactro poſtulare & impetrare plerumque; dein manus dirimendis vetularum aut ruricolarum litigiis infelici plerumque ſucceſſu miſcere. Verum non eſt quod ſequamur abuſum, ſatius quum nobis ſit, cum ratione ſapere.

§. XXVIII.

Iuris Romani complexus multa continet, quae circa delicta ſunt diſpoſita, quorum tamen inſignem partem nec moderna praxis reſpuit, aliam tamen aut Ordinatio criminalis Carolina abrogauit, aut in deſuetudinem venit. Inde, abſoluto iure ciuili, ad criminalem Iurisprudentiam pergendum putauerim. Caueat vero ſibi quis ab hoc, ne in hoc ſtudio empyriam captet, memoriamque ſuam non intelligibilibus propoſitionibus oneret in ſpem futurae obliuionis, ſed ſingula ex fontibus ſuis, ſ. dogmatica, ſ. hi-

ſtorica principia eadem ſint, deriuet. Hoc vt fiat, optime ſibi conſulet, ſi Ill. BOEHMERI Iurisprud. criminalem ſequatur, atque ad eam Ordinationem criminalem cum reliquis legibus conferat.

§. XXVIIII.

Accingat ſe iam ad ius priuatum Germanicum. Hoc enim potiſſimum Iurisprudentiae encyclopaediae caput eſt. Si enim teſte QVINTO MVCIO apud POMPONIVM in *L*. 2. §. 43. *D. de orig. iur.* a Romanis turpe habitum Patricio & nobili, & cauſas oranti, ius, in quo verſaretur, ignorare; certe Germanis noſtris honos ex neglecto patrii iuris ſtudio oriri nequit. Ius illud patrium iis pragmaticorum noſtrorum, qui non niſi formulas ad Romanorum morem decantare didicerunt, quibus Germanicum ius in feritate magis ac barbarie antiquorum reſidere viſum fuit, lapis ſemper fuit offenſionis; ſed hi luduntur notionibus deceptricibus. Sua cuilibet regioni indoles, ſua cuilibet reipublicae conſtitutio; ſuum proinde vnicuique ius peculiare ſit, neceſſe eſt. Neque enim ſatis ſcio, quinam maioris dementiae accuſandi ſint, veteresne Romani, a Graecis, anne Germani, ab illis iura ſibi praeſcribi efflagitantes. Sed felicius nobis ex aliquo tempore affulſit ſidus, poſtquam B. Dn. HEINECCIVS, Perill. Dn. DE SENCKENBERG, ac Perill. Dn. DE WESTPHALEN potiſſimam in exornando reſtituendoque iure

Germanico collocarunt curam. Ius autem Germanicum qui discere vult, historiam calleat, antiquosque maiorum nostrorum mores, necesse est. Illa namque facem huic praefert lucemque accendit, cuius ope, quae subinde contigerunt mutationes iurium, optime poterunt animaduerti. Neque plane antiquis chartis supersedere poterit iuri Germanico studens, e quibus quippe plerumque iuris nostri idea hauritur adaequata. Speculum dein & Saxonicum & Sueuicum aliorum eorumdemque prouincialium iurium fontes existunt, proindeque diligenter conferenda. Compendiaria via tiro, duce B. Dn. HEINECCIO aut Cel. ENGAVIO, ibit.

§. XXX.

Praecipuam vero operam impendat excolendo iuri priuato personarum illustrium, olim sibi, maxime in praxi Summorum Imperii Tribunalium, profuturo. GRIEBNERVS viam monstrabit.

§. XXXI.

Absoluto iure ciuili quocunque, sequatur ius canonicum & ecclesiasticum, id quod viam ad ius publicum & praxin forensem sternit optime. Foeneratur autem idem multum luminis ex historia ecclesiastica, maxime vero proximorum post Christum natum seculorum. Dolendum vero est, Protestantes adhuc curata iuris canonici notitia destitui, quum, quae ad interpretandos canones spe-

ctent, maxime traditiones cum aliis moribus ac ritibus, iis non satis cognitae sint atque perspectae. Praestaret igitur omnino primo praecepta iuris canonici ad ductum auctoris Catholici addiscere, dein vero ius ecclesiasticum Protestantium praeeunte Perill. Boehmero huic superaddere. Ita feliciori successu interpretatio & applicatio iuris canonici ad casus obuenientes institueretur olim.

§. XXXII.

Tandem deueniendum ad ius publicum & feudale. Ius publicum S. R. I. intelligo, quod in decidendis controuersiis Statuum Imperii omne fert punctum. Caueat vero sibi quis ab eo, ne partium studio abripiatur, alterutrique parti tribuat, alteri vero interuertat nimium. Sed vix erit, vt hoc contingere possit.

§. XXXIII.

Ius feudale, non Longobardicum solum, sed & potissimum Germanicum, idque ita erit addiscendum, vt controuersiis, circa feuda Imperii tam maiora, quam minora motis, decidendis sufficiat. Inde est, quod ius publicum praemittendum iuri feudali voluerim.

§. XXIIII.

Ita demum praxi se dabit. Quod dum fecerit, vtetur viri in praxi versatissimi, non alicuius academici solum doctoris manuductione.

§. XXXV.

§. XXXV.

Atque ita per omnem Iurisprudentiae partem ita eundum erit, vt rationem potissimum legum inuestigemus, ne in applicando errare contingat. Id, quum negligere soleant plerique, hinc illae in foro lacrymae. Omnem autem malorum Lernam in eo detegisse mihi videor, quod notionibus plerumque deceptricibus, obscuris, confusis, ambiguis, aut ad summum claris contenti, distinctos ac completos negligere soleant conceptus. Dici non potest, quanta definitionum, quae veritatum principia prima sunt, in arte nostra aequi ac boni (ita enim cum CELSO vocanda hoc rerum statu, & vix poterit Iurisprudentia,) existat confusio, quantaque notionum monstra e pulpitis Doctorum saepe prodeant, quae commentarios potius aut iurium deductiones, solutionesue problematum interdum vocaueris non immerito. Idem hoc Iurisprudentiae, ad veterem morem concinnatae, idque naturale vitium est, vt vix dabile sit vitiosae definitionis exemplum, quod non liceat inuenire in legibus aut scriptis Doctorum. Agnouere hoc ipsum limatioris iudicii Iureconsulti atque medelam huic malo adferri cupiuere. Inter reliquos & post fata celeberrimus B. Dn. HEINECCIVS inter eos, qui instaurandae Philosophiae manus admouere, principe loco positus est. Eo quum in Ill. Fridericiana degenti familiariter vti

contingeret, iuraque ac Philoſophiam cum mathematicis ſtudiis pro viribus excolerem, conſilium mihi ſuppeditabat, vt Iurisprudentiam definitiuam, ea, qua olim V. C. BAVMEISTERVS Philoſophiam definitiuam tradiderat, methodo, concinnarem, atque ita eos, qui cultiori iurisprudentiae addiſcendae ſe accingerent, ſubleuarem. Placuit hoc viri ſummi conſilium, manusque operi admoui, de cuius conditione pauca praefari licebit.

§. XXXVI.

Eſt autem definitio oratio continens notionem rei diſtinctam atque completam. Diſtinctam vero notionem habere dicimur, quando notas rei, ſ. characteres, ordine recenſere poſſumus, ita, vt & alter eius ſibi formare poſſit ideam. Definiturus igitur caueat, 1) ne principem aliquem characterem omittat, 2) ne accidentale pro charactere habeat, 3) ne alium pro alio repraeſentet, 4) ne terminis vtatur obſcuris, ambiguis, inanibus, reciprocis, impropriisque.

§. XXXVII.

Character autem, ſeu nota characteriſtica dicitur id, quod rei conſtanter ineſt, quoque ab alio dignoſcitur. Ad hoc vero, vt notio euadat diſtincta, opus eſt, vt recenſeantur characteres, & quidem quo plures, eo magis diſtincta ſit notio.

§. XXXVIII.

§. XXXVIII.

Accidens dicitur, quicquid in essentia rei rationem sufficientem non habet. Igitur, qui accidentale aliquod allegat, non allegat characterem; sed indicat aliquid, quod rei non constanter inest, adeoque non definit, sed describit.

§. XXXVIIII.

Qui aliud pro alio repraesentat, decipit; E. notio, alium characterem pro alio obuertens, deceptrix est.

§. XL.

Qui terminis obscuris vtitur, is intelligibilis non est; E. finem non obtinet, qui erat is, vt alteri formaretur notio distincta rei cuiusdam. Obscuritas vero potissimum euitatur, si terminos adhibeamus vulgares, planos ac intelligibiles, abstineamus ab inconsuetis ac tropicis dictionibus.

§. XLI.

Sed nec distincta solum sit definitio, sed & completa notio. Completa autem est, quae ab omnibus, quibuscum simile aliquid habet, semper, omnique casu discerni potest.

§. XLII.

Exempla vitiosarum definitionum larga manu in notis, opusculi huius §. §. subiectis, suppeditabo.

§. XLIII.

Sunt autem definitiones vel nominales vel reales. Illae terminum, hae rei possibilitatem declarant.

§. XLIIII.

§. XLIIII.

Nominalis definitio formatur per attentionem, reflexionem & abſtractionem. Attendendum namque eſt nominalem definitionem formaturo ad ſingula in re aliqua obuenientia, pergendumque reflectendo per omnes partes, diſtinguenda ea, quae rei conſtanter inſunt, ab eis, quae ſunt mutabilia, haec negligenda, illa notanda. Sic abſtrahendo formabit notionem diſtinctam ac completam, quam ſi verbis expreſſerit, habebit definitionem nominalem. Sic inueniet mancipium dici 1) ſeruum 2) in dominio alicuius exiſtentem.

§. XLV.

In condenda definitione genetica duo veniunt attendenda, 1) vt notas characteriſticas, prout in nominali definitione factum, eruamus, 2) inquiramus, quantum quaelibet earum ad eſſe rei conferat. Hoc modo v. g. definitio erroris inuenitur. Ad hoc enim, vt oriatur error, opus eſt, 1) vt adſit propoſitio aliqua, eaque 2) ſit falſa, h. e. repugnet cogitatio rei, 3) reperiatur, qui huic falſae propoſitioni aſſenſum praebeat, h. e. eam pro vera habeat. Error itaque oritur ex adſenſu propoſitioni falſae dato.

§. XLVI.

Ita, non alia ratione procedendum erit in conſtruendis definitionibus iuris. Fatendum quidem eſt, characteres rerum, quae ad iuris-pruden-

prudentiae obiectum pertinent, plerumque ita occultos esse, vt erui vix possint; sed laudandum erit studium indefessaque iuris cultoris opera. Definiendus autem si occurrit terminus aliquis, solicite circumspiciendum, quonam significatu adhibitus fuerit idem a ICtis, & cuiusnam eorum significatus maxime receptus sit. Sed hîc confusioni nec modus nec finis erit. Exemplo esse potest vocabulum iuris, actionis &c. Detecto vero vocis significatu ad characteres inueniendos pergendum erit, hac quidem ratione, vt notentur omnia & singula, quae rei, cui respondet terminus, attribuuntur, perspiciatur, vtrum rei constanter insint, an minus, si prius, exprimantur, sin posterius, negligantur. V. g. Ad depositum miserabile requirit VLPIANVS *L. 1. D. depos.* 1) quod tumultus, naufragii, incendii, ruinae causa sit depositum, 2) quod dolus depositarii concurrat, & 3) duplum eius restituatur. Ex his datis formanda depositi miserabilis definitio nominalis. Et quidem recensitos primo loco characteres, mouentis rationis depositi miserabilis exempla esse perspicies. Porro videbis eumdem VLPIANVM §. 3. *c. L.* periculum & §. 4. necessitatem deponendi inter characteres miserabilis depositi allegare, omnes vero in eo conuenire, quod metus amissionis rei praesentissimus adsit. E. hic character deposito miserabili constanter inest. Atque hac ratione

vides

vides 2) nec dolum recte inter characteres eiusdem allegari. Manet namque depositum metu depositum miserabile, etiamsi depositarii dolus non concurrat, idemque restituatur. Cessante dolo 3) cessat dupli restitutio. E. nec hic character deposito huic constanter inest. Formanda igitur depositi miserabilis definitio ita, vt dicatur depositum, ob metum amissionis praesentissimum.

§. XLVII.

In definiendis contractibus actionibusque ad formulas erit confugiendum, eas nempe, quibus vsi olim fuere Romani. His enim totum absoluebatur negotium. Sed, nec harum omnes supersunt. Inde est, quod actionum & contractuum, Romanis vsitatorum, non satis distinctas interdum habeamus notiones.

§. XLVIII.

Geneticam definitionem traditurus, nominalem, si qua adest, supponat. Hac enim ratione characteres habebit cognitos, tantumque perspiciendum erit, quantum quilibet eorum ad esse rei conferat. Si cognita non est nominalis definitio, ex supra dictis formanda. V. g. Rem iudicatam qui definire vult, notet 1) eam supponere iudicem competentem, 2) eius sententiam, 3) huic litigantes nihil obmouisse, 4) hoc vero dici consensum tacitum. Ex his construat definitio-

nitionem, atque dicat: Ex tacita litigantium approbatione oriri rem iudicatam.

§. XLVIIII.

Vtrum ipse in hac opella ita fuerim versatus, gratiamue aliquam inierim, apud Te B. L. iudicium esto. Si defuerint vires, laudanda ad minimum erit voluntas. Subleuare volui eorum, qui iuris principiis primum imbui volunt, operam, inque horum gratiam distinctos ac completos obuenientium rerum formare tentaui conceptus. Ita autem in hoc opere versatus sum, vt primo accuratam secundum regulas logicas formarem definitionem, eam in subiecta huic nota declararem, explicarem, illustrarem exemplis perspicuis ac vulgatissimis; dein aliorum, si quae aderant, ad eam conferrem definitiones, maxime vero attenderem ad legales atque ostenderem, in quantum cum nostra conuenirent, in quantum vero ab ea abhorrerent eaedem, &, quaenam eis iure obuertenda essent, allegarem, denique vero dubia aliqua mouerem, eaque soluerem pro viribus. Atque ita, nec iniucundam nec inutilem tironibus operam meam futuram, mihi saltim persuasi.

§. L.

Sequutus sum ordinem Digestorum; non, quod ignorauerim tirones, in quorum gratiam scripsi, Instituta praemittere Digestis, sed vt ea, quae in Institutionibus omissa sunt, v. g. doctrinam de iuramentis, caput de vsuris &c. simul exhiberem, dein vero & iis, qui in Digestis

gestis versantur, vsui essem alicui. Neque dupondiis vt hoc ipsum displiceret, adieci repertorium definitionum secundum ordinem Institutionum.

§. LI.

Ipsam tractationem vero quod concernit, circa eam duo praecipue veniunt annotanda. 1) Quod in definitionibus actionum explicandis prolixus non fuerim. Inutilem enim hanc operam putaui, postquam Perill. Dn. Boehmervs absolutissimum opus de Actionibus nobiscum communicauit. Circa actiones Romanorum rarior praeterea est Philosophia, frequentior iurisprudentia formularia. 2) Quod definitiones criminum omiserim, cuius rationem suo loco reddidi. Igitur, si haec qualiscunque opella Tibi B. L. non omnino displicebit, in posterum, & quanto per ea, quae me circumstant, negotia, citius fieri poterit, Iurisprudentiam criminalem, ecclesiasticam, publicam, feudalem definitiuam, eadem methodo conscriptam singulam, scriniis meis excidere patiar. Interim vale, nolique succensere mihi, si quid erit, quod acu non tetigerim, aut plane fuerim hallucinatus in aliquo. Meliora docentem lubentissime sequar. Vale. Scribebam Wezlariae, Calend. Iulii MDCCXLVII.

I. N. D.

I. N. D.

IVRISPRVDENTIA DEFINITIVA.

§. I.

Abitus alteri tribuendi id, quod eidem tribui leges vel pacta volebant, IVSTITIA (*) & IVSTVS, qui habitu eiusmodi gaudet, dicitur. Lib.I.T.1. *Iuſtitia.*

(*) Habitus legi conuenienter viuendi, *Virtus* eſt, huius autem ſpecies Iuſtitia, id potiſſimum, quod proximo debetur, reſpiciens; Leges vero aut ſunt naturales, aut ciuiles, hinc & *naturalis* & *ciuilis* datur Iuſtitia. Generalem hunc Iuſtitiae ſignificatum iam olim tradidit ARISTOTELES *Ethic. Lib. V. c.* 1. EAM *obſeruantiam omnium virtutum erga alios* appellans, & quidem curate ſatis, vt opinor. Qui enim alteri exhibet id, quod exhiberi eidem leges iubebant, is *ſuum cuique tribuit; inde eſt*, quod tam TVLLIVS *de Inuent. Lib.* 2. quam TRYPHONIVS ICtus *in L.* 31. *D. Depoſ.* atque VLPIANVS *L.* 10. *D. de iuſt. ac iure* Iuſtitiam in eo ſe exſerere, vt ſuum cuique tribuatur, confiteantur. *Virtus.*

Conuenit cum hac noſtra definitione ea, quam Perill. S. R. I. L. B. de WOLF *theol. nat. P. I.* §. 1061. mutuatam a B. LEIBNITIO, exhibet, IVSTITIAM, *bonitatem, ſecundum ſapientiae leges adminiſtratam*, vocans, quam mirifice mihi placuiſſe ſemper, diſſimulare non poſſum, eam, quum omnibus numeris completam, foecundam ſatis & vſui loquendi apprime conuenientem,

obſer-

obseruauerim. Siccine eum v. g. qui pecuniam, a latrone Caio apud se depositam, Titio, vero domino reddit, iuste agere dicimus? Dicit & ipsa *L. 31. §. 1. D. Depos.* At quare? Exhibet huic bonitatem & quidem sapienter, sc. vt finis legum per eam obtineatur, dispensatam. *Bonitas* autem est promtitudo bonum h. e. quod statum alicuius perfectiorem facit, alicui impertiendi; *Sapientia* vero scientia connectendi fines & media. Ex opposito, crudelissimum qui se gerit, aut conniuere qui consueuit, nonne iniuste agere dicimus vtrumque? Illi enim bonitas, huic sapientia deficit. Neque minus, qui condignas de sonte poenas sumit, iuste agit; exhibet namque bonitatem, dum si non capitalis poena, delinquentem, si capitalis ea, alios emendare, atque a vitiis auertere studet; exercet eam pariter sapienti exequutione, finis namque legum est, vt salus reipublicae, i. e. tranquillitas seruetur firmeturque; Haec vero omnia quum determinet ius, liquet, quare Cel. TOPPIUS in denen in Teutschland üblichen Rechten *p. 20.* Wolfianae definitioni addat vocabulum: *iuris.*

Bonitas.

Sapientia.

Sed quid de Vlpianea Iustitiae definitione sentiendum erit? Ita autem ille *L. 10. D. de Iust. ac iur. Iustitia est constans ac perpetua voluntas suum cuique tribuendi.* Equidem ALCIATVS *L. I. parerg. c. 1.* hanc omnibus aliis anteferendam definitionibus censet, & Perill. L. B. de WOLF *Hor. subsec. Marburg. An. 1729. p. 126.* eamdem, cum sua iustitiae definitione per omnia conuenire, demonstrauit. Mihi, si dicendum quod res est, videtur VLPIANVS neutiquam iustitiam virtutem omnibus hominibus communem, sed eam, quae ICto propria est, hic definire; ICto enim conuenit constans propositum, suum cuique tribuendi, idem & est iurisprudentiae obiectum. Confirmare hanc nostram opinionem videtur idem VLPIANVS *L. 1. D. eod. tit.* scribens: *Iuri operam daturum prius nosse oportet, vnde nomen iuris descendat. Est autem a Iustitia appellatum, nam, (vt eleganter* CELSVS *definit) ius est ars aequi & boni. Cuius merito quis nos sacerdotes appellet; Iustitiam namque colimus, & aequi ac boni notitiam profitemur, aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes; bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione efficere cupientes.* Ceterum Stoica haec VLPIANI definitio est; cui sectae ICti Romani addicti maximam partem fuere. Iustitiam virtutem esse nemo facile negauerit; VIRTVTEM vero Stoici *constantem & perpetuam vitae rationem* dixere, vid. CICERO *de Legib. L. 1. c. 17.* ARISTOTELES *ad Nicomach. V. 1.* GELLIVS *Noct. Attic. Lib. XVII. c. 5. in f.;* hinc iustitia vocata constans & perpetua voluntas. Differentiam specificam Iustitiae ICtus in eo ponit, quod

quod *suum cuique tribuendum sit.* Ita fere apud PLATONEM *de Republ. Lib. I. init.* vbi Socrates ad Polemarchum : *Quid ait Simonidem dicentem, recte loqui de iustitia?* Hic respondet: *Quod id, quod vnicuique debetur, reddere iustum sit.* Atque ita Stoica haec iustitiae definitio expedita esset, nisi alia circa eamdem enodanda restaret controuersia; scilicet, sunt qui in cit. *L. 10. D. de iust. ac iur.* loco vocabuli *tribuendi*, *tribuens* legere malunt cum MENAGIO *Amoenit. iur. ciu. c. IIII. p. m. 28.* suos laudante Auctores CICERONEM *de finibus Lib. V. de offic. L. I. & ad Herennium L. II.* ALCVINVM *in arte rhetor.* quibus addi potest THEOPHILVS *Inst. h. l.* Situm aliquid esse in huius controuersae lectionis compositione: voluntas sola, anne actualitas quaedam ad id, vt iustus quis dici possit, requiratur, videtur. Vtut vero dissimulare non possim coniectutam BIGOTIO-MENAGIANAM, vnde sc. factum existimet, quod voci *tribuens*, antiquae lectioni, substituta sit noua *tribuendi*, elegantissimam esse, atque ad ARISTOTELIS *Ethic. V. 5.* opinionem, proxime accedere, qui iustitiam definit per *habitum, ex quo homines ad res iustas agendas efficiuntur idonei, & ex quo agunt iusta voluntque;* retinendam tamen antiquam lectionem putauerim. Voluntate enim constante ac perpetua ius suum cuique tribuendi, qui gaudet, habitu simul gaudebit iuste agendi, proindeque iustus erit. Habitus enim appetendi & volendi hoc vel illud, contrarii exercitium difficulter admittet. Sed voluntas tamen dependet ab intellectu ab eiusque cognitione determinatur, hinc fieri potest, vt, qui constanti voluntate iuste agendi praeditus erat, in indiuiduo casu, ex defectu cognitionis, aut errore, putans iustum esse, quod agit, contrarium perpetret. Sed an hic vel alter indiuiduus casus difformis obstabit, quo minus iustus dici poterit ceterum qui fuit eritque talis? Non poterit. Vna vel altera virtuosi actio pro vitio habenda non erit, ad hoc enim contrarius requiritur habitus, qui continuo exercitio serieque actuum conformium demum acquiritur. Qui VLPIANI definitionem iustitiam ciuium, (non ICti) respicere autumant, ipsi confiteri coacti sunt, eam sibi non sufficere, sed alia adhuc, quae, vti haec personarum, ita illa actionum iustarum naturam describat, opus esse. Hinc PVFENDORFIVS *de Iur. nat. & gent. L. I. c. 7. §. 8.* duplicem iustitiam definit, personarum sc., quam tradiderat VLPIANVS, & actionum, quam *conformitatem actionum cum legibus*, dixit.

Aliorum iustitiae definitiones praetereo, ne charta plus iusto oneretur, illam tantum HIERACIS, qua eam *exactionem poenae ab iis, qui alios laesere* vocauit, vid. GROTIVS *de iur. belli ac pac. L. II. c. 20. §. 1.* allegaturus, quippe quae PVFEN-

DORFIVM induxit, vt *vindicatiuam*, iustitiae peculiarem speciem, statueret.

Denique detegendus erit error eorum, qui sibi persuadent, iustitiam, non virtutem, sed Deam aliquam, ab VLPIANO in *c. l.* 10. definiri, imbecillitatem humanam, constantis praedicatum non admittere rati; sunt in ea haeresi HOTOMANNVS *in Comment. de optim. iur. interpret.* ACCVRSIVS *ad L.* 1. §. 1. *de iust. ac iur.* VVLTEIVS h. & SALVAGHIVS *recit. solemn. de Orig. ethnic.* ap. Cel. OTTONEM *Thes. iur. I. col.* 19. prouocantes ad HESIODVM *Oper. ac die* ℣. 254. *sq.* SENECAM *Octauio Act. II.* ℣. 397. DEMOSTHENEM *in Aristogitone I.* GELLIVM *Noct. attic. Lib. XVI. c.* 6. in quibus omnibus eis nihil praesidii esse euincit COLVMBVS *Diss. de iust. ac iur. Sect. I.* §. 12. *sq.*

§. II.

Iustitia expletrix; attributrix.

Habitus alteri tribuendi id, quod ipsi iure perfecto (a) debetur, IVSTITIA EXPLETRIX (b); Habitus vero in alterum id conferendi, quod ex iure imperfecto s. humanitatis ipsi tribuendum erat, IVSTITIA ATTRIBVTRIX vocatur (c).

Ius perfectum & imperfectum.

(a) *Ius perfectum* est, quod oritur ex obligatione perfecta, externa, s. cum coactione coniuncta; *Ius imperfectum* vero supponit obligationem imperfectam coactione destitutam. Distinctius mentem meam explicabo: Obligationem in nobis oriri ex connexione motiuorum cum actionibus nostris liberis, quilibet largietur; motiua vero haec, ad actionem aliquam suscipiendam vel omittendam, aut ex ipsa actionis perpetrandae bonitate vel turpitudine desumtae, nobis repraesentantur, v. g. vt egenti eleemosynas erogemus, in periculo versanti auxilio simus, ad id enim nos impellit status alterius miserrimus a nobis perficiendus; aut tertium aliquod nec cum actione suscipienda, nec cum obiecto perficiendo immediate connnexum, veluti *lex superioris, pactum*, motiuis ex ipsa actionis natura petitis, accedit; Priori casu *imperfecta* dicitur nostra ad effectui dandum quid *obligatio*, *imperfectumque* eius correlatum *ius*; posteriori casu *obligatio perfecta* & ei respondens *ius*, *perfectum*. Etenim, non sufficiunt motiua ex ipsa actionis bonae natura desumta, haec enim omnibus hominibus sunt aequalia, ac saepe fallacia, ideo necesse fuit, vt ea magis determinarentur accedente superioris vel duorum specifica voluntate. Igitur, qui alterum perficit, quoniam ad id, vt eum perficeret ex innato principio erat obligatus, *ius* eidem tribuit *imperfectum*; nam obligati ad idem

Obligatio perfecta & imperfecta.

idem erant omnes reliqui homines; Qui vero alteri aliquid tribuit, quod tribui eidem oportebat lege vel pacto iubente, *ius perfectum* in eum exercet, & vt exerceat, ad id compelli poterit.

(b) EXPLERE idem haud raro significat quod pensare, tantumdem reponere, cuius elegans testimonium suppeditat IVSTINVS *Hist. Rom. L. V. c.* 4. scribens: *Deos illi gratulantes obuiam tulere, quorum execrationibus erat deuotus, & cui paulo ante omnem humanam opem interdixerant, eum, si queunt, in coelo posuisse cupiunt.* EXPLEAT *contumelias honoribus, detrimenta muneribus, execrationes precibus.* Inde est, quod ea iustitiae species, quam exercendo officio nostro satisfacimus, atque id omni ex parte explemus, expletrix appelletur. vid. TESSMARVS *ad Grotium de Iur. bell. ac pac. L. I. cap.* 1. §. 8. Attributricis iustitiae etymologia in propatulo est, neminique, vt opinor, difficilis.

(c) Haec iustitiae distinctio in expletricem & attributricem GROTIVM l. c. habet auctorem inque ipso iure naturae fundamen inuenit suum. Eius de vtilitate in foro si dubitaueris, eam te docebit ICtus PAVLVS *in L.* 17. §. 3. *D. Commod.* qui verbis: *Sicut autem officii magis & voluntatis, quam necessitatis est, commodare*, differentiam vnius ab altera aperto digito monstrat. Ea enim, quae officii & voluntaris esse dicit ICtus, *iustitiam attributricem*, quae vero necessitatis, *expletricem* constituunt. Videamus vtriusque exempla: Qui mutuo sumsit C. a Caio, ea huic reddens iustitiam exercet. (§. 1. *coll. not. ei.*) At qualem? Mutuum est datio rei fungibilis in genere restituendae, eius obligatio, si ius naturae spectes, ex pacto, si ius ciuile, ex contractu oritur, necessitasque imponitur mutuatario soluendi, quod debet; soluens E. iustitiam exercet expletricem. Cessans enim soluere ad id compelli potest. Ex opposito Titius, qui a Sempronio donum accepit, eo iam aeris indigente, ex propriis bonis tantum in eum conferens, quantum erat, quo indigebat alter, bonum ei largitur sapienter applicatum, ideoque iuste agit; ad hoc vero faciendum nullo, neque naturali, neque ciuili iure compelli poterat; E. iustitia haec attributrix erat. Hunc casum, prout eum rettuli, proponit VLPIANVS *in L.* 25. §. 11. *D. de hered. petit.*

Omnem hanc distinctionem impugnat V. C. PAGENSTECHERVS *in admonit. P.* 1. *c.* 6. sed ob vocabulorum incommodum significatum, non ob aliam, eamdemque sufficientem rationem.

§. III.

Iustitia vniuersalis; particularis.

Habitum alteri omne id, quod leges volebant, praestandi, IVSTITIAM VNIVERSALEM, abstinentiam vero ab iniusta lucri cupiditate, IVSTITIAM PARTICVLAREM dicunt (*).

(*) Suppeditanda fuit haec iustitiae distinctio, ne frustra in hoc compendio quaeratur, sed exhibenda simul fuit ita, vt menti auctoris sui esset conformis. ARISTOTELES is est, qui *Ethic. Lib. V. cap.* 1. illam iustitiae speciem, dicit: *Ἀρετὴν τελείαν πρὸς ἕτερον*, *obseruantiam omnium virtutum erga alios*, & paulo post eamdem *ὅλην τὴν ἀρετὴν* *omnem virtutem*. Inde est, quod ea ab vniuersali iustitiae notione, quippe quae semper respicit alios, (vid. Perill. S. R. I. L. B. de WOLF *Phil. pract. vniu. P. I.* §. 241.) non differat, id quod olim docuit paraphrastes ARISTOTELIS ab HEINSIO editus, *p. m.* 157. iustitiam vero particularem restringere tantum *τὴν πλεοναξίαν*, h. e. *cupiditatem plus habendi quam par est*, voluit cit. Auct. Non igitur Philosophi menti conuenit interpretatio D. WLOEMEN *in Diss. qua nouam de iustitia vniuersali & particulari opinionem, secundum mentem Aristotelis*, proferre voluit, qui §. XV. particularem iustitiam dixit *virtutem, quae ius suum alteri tribuit in particulari*, h. e. indiuiduis hominum, vt colligo ex §. IIII., quo ipso tamen nihil dixisse mihi quidem videtur. Ita ARISTOTELES & qui eum sequuntur. Mihi tota distinctio displicet, qui in genus & speciem distinguere non didici. Conf. B. HEINECCIVS Patronus dum viueret summus, *in Elem. iur. ciu. sec. ord. Digest.* §. 6. & Ill. Dom. GEBAVERVS *ICtus in accad. Götting. primarius, Patronus ac Praeceptor prolixo cultu venerandus in Diss. de iust. ac iur.* §. 5.

§. IIII.

Iustitia commutatiua; distributiua.

Habitus tribuendi alteri id, quod tribui omnibus iubebant leges, IVSTITIA COMMVTATIVA (a); Habitus vero tribuendi alteri id, quod tribui eidem peculiaris eiusdem postulat conditio, IVSTITIA DISTRIBVTIVA (b) dicitur (c).

(a) COMMVTATIVAM hanc iustitiam dixere, quod vocabulum *συνάλλαγμα* adhibitum ab ARISTOTELE *Ethic. Lib. V. c.* 5, huius distinctionis iterum auctore, per *vltro citroque obligationem*

tationem vertere consueuerant ICti. vid. *L. 19. D. de V. S.* Sed inuita admodum Minerua. ARISTOTELES enim *συναλλάγματα* c. l. in *ἑκούσια* & *ἀκούσια*, *voluntaria* & *inuoluntaria* distinguens, alteram eorum bilateralibus negotiis tantum vindicat, alteram vero *emendatricis* elogio magis venire cum Ill. Dn. GEBAVERO *cit. Diss. §. 5.* plane defenderem. Potiorem huius notionis characterem in eo deprehendo, quod in administranda ea obiecta censeantur aequalia, omnisque proinde personarum respectus exulet, atque sic s. Caius mutuo det, s. Titius, aequale ius vtrique ex contractu nascatur. Hinc est quod arithmeticam proportionem, i. e. exactissimam & minutissima quaeuis obseruantem, huic vindicent, ipseque ARISTOTELES eam, *aequalitatem numero aequalem*, *Ethic. Lib. V. cap. 10. aequalitatem secundum quantitatem*, *Ethic. Lib. VIII. cap. 9. pr.* & *aequalitatem rei*, *Politic. Lib. III. cap. 9.* appellet.

(b) Ita enim ARISTOTELES *Ethicor. Lib. V. c. 5.* scribit: *Iustitiae particularis, iustique ad eam pertinentis altera species est, quae in distributionibus versatur, vel honoris, vel opum, vel aliarum rerum, quae eadem ciuitate iunctis distribuenda sunt.* Vides hic notionem simul & commodam nominis rationem. Dicitur autem *distributiua* iustitia, quod varia inter varios distribuat, singulisque, quae meruerant, addicat iustus. Dabo huius exemplum: Caius, Sempronius & Titius societatem ineunt, isto 1000. illo 500. hoc 100. florenos conferente; Elapso anno lucrum, deducta sorte ac impensis aequat 500. florenos, iustitiaeque respondet, vt quilibet sorti suae proportionatam accipiat lucri partem, sicque Caius 312. flor. 30. crucig. Sempronius 156. flor. 15. crucig. Titius denique 31. flor. 15. crucig. recipiant. Sed quid si Caius ter, Sempronius quater societatis causa peregre profecti fuerint, quid si Titius commercium litterarum frequentius sociis aluerit, an haec in computationem venient? Neutiquam. Geometrica inest huic negotio proportio minutissima non attendens. Hanc iustitiae speciem intelligit ARRIANVS *Diss. Epict. L. III. cap. 17.* scribens: *Ea naturae lex est, meliorem, in quo melior sit, meliore conditione esse illo, qui sit deterior.* Quae eadem huic iustitiae ex Matth. XX. ℣. 13. obuertit HOBBESIVS *de Ciue cap. IIII. §. 6.* iis iamdudum respondit PVFENDORF. *de iur nat. & gent. Lib. I. cap. 7. §. 9.* Alia dubia soluit WLOEMEN *cit. Diss.*

(c) Ita huius distinctionis notiones constituendas duxi. PVFFENDORFIVS c. l. potiorem harum characterem in natura contractus ciuium inter se, vel cum societate, quaerit. GROTIVS *de iur. bell. ac pac. Lib. I. cap. 1. §. 8.* distinctionem §. praeced.

a me suppeditatam pro norma huius assumit. Alii eamdem plane reijciunt, nescii omnino, ad quamnam harum iustitiae specierum spectet poenarum impositio. WESEMBECIVS *ad Tit. D. de iust. ac iur. n.* 11. & VINNIVS *ad Tit. eund.* eam ad distributricem; HAHNIVS *ad Wesembecium l. c.* & STRVVIVS *Iurispr. for. R. G. Tit. eod.* §. 8. ad attributricem illam refert. PVFENDORF. *L. I. Def.* 12. §. 4. tertiam eamque peculiarem speciem constituit, quam *vindicatiuam* appellat. Inutilis omnis disceptatio videtur, habetur enim & non habetur in criminalibus personarum respectus pro diuersitate subiecti & obiecti.

§. V.

Ius; Iustum.

IVS h. l. (a) significat complexum (b) legum homogenearum (c); & IVSTVM, quod legibus est conforme.

(a) *Iuris* vocabulum ambigui significatus esse, ipse PAVLVS *L. XIII. ad* Sabinum fatetur in *L.* 11. *D. de iust. ac iur.* Igitur iuuabit potiores indicare. I.) Itaque accipitur pro loco, in quo iustitia exercetur, idque quod cuilibet debetur, eidem tribuitur. *L.* 4. §. 2. *D. de interrog. in iure fac. t. t. D. de in ius voc.* & PLAVTVS *Maenechm. Act. IIII. Sc.* 2. ℣. 19. II.) denotat id, quod iustitia alicui tribuit. *L.* 11. *D. de iust. ac iur.* LIVIVS *Hist. Rom. Lib. V. cap.* 36. *ius barbari postulare videbantur.* III.) sumitur pro facultate morali faciendi aliquid vel non faciendi v. g. ius lignandi, coquendi cereuisiam, de non euocando &c. IIII.) denotat scientiam, quam CELSVS *L.* 1. *D. de iust. ac iur.* per artem aequi & boni definit. V.) complexum legum, quod hic, innuit; ita PLAVTVS *Epid. Act. III. Sc.* 4. ℣. 85. *sq.*

- - - - - - *qui omnium*
Legum atque IVRIVM *fictor, conditor cluet.*

(b) Complexum legum ius dicere malui, quam legem, quod fecit GROTIVS *de Iur. bell. ac pac. L. I. cap.* 1. §. 9. id definiens per *regulam actuum humanorum obligantem ad id, quod rectum est.* Equidem verum est, a iubendo deriuari ius, iuraque veteribus, ante APPII CLAVDII CENTVMMANI, auctoris Literae R, tempora. scripta fuisse IVSA. vid. FESTVS h. v. huicque respondere germanicam vocem Recht. WACHTER *Gloss. p.* 1251. sed vsus obtinuit. Ita complexum legum, quae de criminibus disponunt, *ius criminale*, complexum legum feuda respicientium, *ius feudale* dicimus.

(c) Hanc

(c) Hanc nisi addideris determinationem, chaos potius quam iuris species emerget. Si canones feudalibus placitis, ciuiles leges publicis miscueris, orietur quid, cui omnis repugnabit notio. Instabis: ius ciuile, fatente id Imperatore §. *f. I. de iust. ac iur.* collectionem esse naturalis gentium & ciuilis iuris. Sed respondendum: Fontes allegare Imperatorem, vnde manarit ius ciuile, omnes vero leges, sint desumtae vndenam velint, disponere de τῶ suo subditorum ac priuatorum, sicque sibi esse homogeneas. Conf. B. HEINECCIVS *El. iur. sec. ord. Inst.* §. XXXIII. & PVFENDORFIVS *iur. nat. & gent. Lib. I. cap.* I. §. 20.

§. VI.

Complexus legum, quae obligandi vim a Deo habent, IVS DIVINVM; complexus vero earum legum, quae vim obligandi a homine habent, IVS HVMANVM dicitur (*). *Ius diuinum; humanum.*

(*) Ius, quum in §. praeced. per complexum legum definitum. facili negotio perspicitur, in tot abire idem, quot legum suppetunt species. Omnes autem leges ratione originis, quum aut ex Decreto Dei, aut ex voluntate creaturae rationalis pendeant, haud inconcinne ius in diuinum & humanum distinxere veteres. Itaque ius naturae, quod a sapientissimo creatore cordibus hominum inscriptum, ius, quod Israelitico populo a Deo per Mosen patefactum, sacra scriptura vtriusque foederis ad ius diuinum pertinent; Ius vero, quod princeps aut ciuitas quaedam ad sui conseruationem, vel in commodum subditorum constituit, humanum erit.

§. VII.

Complexus legum ex natura (a) conceptibilium IVS NATVRAE (b) est. *Ius naturae.*

(a) Per *naturam* hic intelligo essentiam & nexum existentium in orbe rerum: Quaecunque ergo ex modo compositionis corporum & ex vi spirituum concipiuntur, ea ex natura conceptibilia dicuntur. Declarabo rem tyronibus arduam exemplo perspicuo: Ponas problema: *Vtrum liceat sibi ipsi violentas inferre manus?* Estoque conditio problematis: nullum vmquam legislatorem ad id respexisse, concedendo aut prohibendo, anne nihilo minus soluere idipsum valebis? Animaduertes te esse obligatum ad te perficiendum, impediendasque imperfectiones quouis modo. Hoc animae tuae vis te docebit; & ex ipsa *Natura.*

corporis tui structura, eiusque cum anima nexu colliges, atque experieris, per mortem illud destrui fierique imperfectius, quod enim ante quibusuis negotiis expediendis sufficiebat, idem nunc alio adminiculo indiget, quo loco moueatur, atque ita natura motiua tibi repraesentabit ad hoc, vt caueas tibi a propricidio, E. re obligabit.

Deus, quum sit naturae auctor, patet, diuini iuris speciem, ius naturae esse.

(b) Quam in *L. 1. §. 3. D. de iustit. ac iur.* VLPIANVS nobis exhibet & IMPERATOR *pr. I. eod.* reperit definitionem, quod nempe sit *id, quod natura omnia animalia docuit*, Stoam redolet, vid. CASSIODORVS *L. 1. ep. 37.* Etenim ZENO Stoicorum parens, *naturae conuenienter viuendum esse*, docuit; Hanc propositionem, vti id plerumque accidere solet, duo eius discipuli CLEANTHES ac CHRYSIPPVS, vterque suo modo, diuerse tamen interpretati sunt, ille, dum naturam pro nexu vniuersi ac in eo existentium rerum acciperet, hic vero ad solum hominem restringeret eamdem. vid. DIOGENES LAERTIVS *in Vita Chrysippi & Cleanthis.* Inde factum, vt, qui vtrumque, at dubio pede, sequebantur Romanorum ICti philosophantes, his tricis extricandis impares, duplicem naturam finxerint, alteram communem, alteram vero hominibus propriam, duplexque simul in ea fundatum admiserint ius; illud iuris naturalis, hoc gentium iuris principium venditantes. Dantur actus hominum, quos *necessarios* vocamus, iisque cum brutis communes esse videmus, v. g. edere, bibere, mouere se, dormire, vid. KOEHLERVS *Exerc. iur. nat. §. 281.* dantur & alii illorum libertati relicti; omnes tamen ex natura conceptibiles; illi Romanorum, hi nostrum fundant ius naturae. Huc forsan respexit EMANVEL PALAEOLOGVS *educ. reg. c. 36,* scribens: *Bruta agere κατὰ λόγον rationi conuenienter, homines vero σὺν λόγῳ*, i. e. *cum ratione.* Quae alias celebrantur iuris naturae definitiones, ad nostram optime comparari possunt, quae enim passim vocantur insita, innata principia, cordibus inscripta, ea ex natura conceptibilia dixi. Sic v. g. CICERO *Rhet. II. 22. 51. Naturae ius*, scribit, *est quod nobis non opinio, sed quaedam innata vis affert.* Et ISIDORVS *Orig. V.* *est commune omnium nationum, eo, quod vbique instinctu naturae non constitutione aliqua habetur*, quam descriptionem GRATIANVS *Decreto* suo *can. 7. D. 3.* inseruit.

§. VIII.

§. VIII.

Quicquid iuri naturae reſpondet, AEQVVM dicitur (*). *Aequitas.*

(*) Aequitatis, ſed latius acceptae, duas ſpecies conſtituit VLPIANVS *L. 1. D. de pact.* alteram *naturalem*, quam ex naturali ratione homini infixam dicit, alteram *ciuilem*, quae prudentia vſuque acquiritur.

§. VIIII.

Complexus legum, quibus liberorum populorum actiones determinantur, IVS GENTIVM audit (*). *Ius Gentium.*

(*) Imperator §. 1. *I. de iuſt. ac iur.* ex tradita §. *praeced. not. b.* hypotheſi, *ius gentium* dicit: *Quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, & apud omnes peraeque cuſtoditur.* Hoc ipſum eſt, quod illi, qui Stoam ſequuntur, *primarium* vocant, idemque a *ſecundario*, *quod* ſc. *vſu exigente, & humanis neceſſitatibus conſtitutum*, diſtinguunt, vid. *§. 2. I. cit.* MODESTINVS *L. pen. D. de LL.* ius gentium dicit: *Quod neceſſitas conſtituit.* CICERO de LL. 1. idem definit per *rationem ſummam, inſitam a natura, quae iubet ea, quae facienda ſunt, prohibetque contraria*, quam definitionem, an philoſophicam anne potius rhetoricam dicere conueniat, inſignis inter duumuiros celeberrimos THOMASIVM & HVBERVM exſtitit diſceptatio. Prius defendit hic *in Digreſſ. Lib. V. c. 5.* poſterius ille *in Iurisprud. diuin. Lib. I. cap. 1. §. 28. ſq.* Compoſita tandem in fauorem HVBERI, vid. THOMASII *addit. ad huius Prael. P. I. p. m. 9.*

Tu hic notes: Romanorum ius gentium, quod dicunt primarium, idem eſſe, quod ius naturae dicimus; ius vero gentium ſecundarium ad ius gentium noſtrum proxime accedere, re vero ipſa nil aliud eſſe ac ius naturae liberarum gentium actionibus applicatum. vid. Ill. Dn. ab ICKSTADT *iur. gent. praecogn. L. I. cap. 1. §. 10. ſq.* Exemplis conficienda res erit. Ponas ſocietatem, ciuitatem, gentem indigere aliqua re v. g. lana, frumento &c., aliam vero gentem abundare his omnibus; promittere hanc, ſe velle id, quo abundat, in alteram conferre, acceptare alteram; Pactum aderit gentis cum gente, quod ſeruandum ex lege naturae. Inde pacta & commercia gentium. Fingas porro gentem aliquam alteri genti poſſeſſionem prouinciae interuertere, aut in poſſeſſione quieta eamdem turbare;

turbata

turbara E. cogere poterit turbantem, vt desinat turbare; hoc vero absque armata manu difficile fiet. Vides ideo ex principiis iuris naturae deducta bella.

§. X.

Ius diuinum positiuum; vniuersale: particulare.

IVS DIVINVM POSITIVVM dicitur complexus legum a Deo speciali reuelatione propositarum; quibus si vis inest obligandi omnes homines, VNIVERSALE; sin aliquos saltim, PARTICVLARE vocatur (*).

(*) S. itaque codex, quoad ea, quae omnium hominum salutem respiciunt, ad prius, quoad ea vero, quae ad cerimonias populo Iudaico obseruandas pertinent, ad posterius referrur. Quae iuris positivi vniuersalis nomine circumferuntur, leges antediluvianae, locum hic non, nisi declarato modo, inueniunt.

§. XI.

Ius priuatum s. ciuile, publicum.

Complexus legum τὸ suum hominum in societate ciuili (a) existentium, respicientium, IVS PRIVATVM dicitur, s. CIVILE (b); nexum vero imperantis & subditorum respicientium, PVBLICVM.

(a) Societas, ex pluribus familiis sub communi regimine composita ad promouendam communem salutem, CIVILIS dicitur.

(b) Idem Imperator §. 2. *I. de iust. ac iur.* verbis: *Quod quisque populus* (populi enim ac ciuitatis nomen promiscue vsurpare Imperatorem, obseruat HVBERVS *Digress. Lib. I. cap.* 13.) *sibi proprium constituit*, & CICERO *in Topicis: Aequitatem constitutam iis, qui eiusdem ciuitatis sunt, ad res suas obtinendas,* ius ciuile vocat. VLPIANVS *L. 6. D. de iust. ac iur.* idem *id, quod neque in totum a naturali vel gentium iure recedit, nec per omnia ei seruit*, dicens, pessimam calluit Logicam. Pro diuersitate ciuitatum varium est ius ciuile, romanum puta, germanicum, anglicanum, saxonicum &c.

§. XII.

Promulgatio legis.

Actus, quo voluntas superioris subditis declaratur, PROMVLGATIO LEGIS dicitur (*).

(*) Ita v. g. si lex in posterum valitura valuis portae, vel templi aut curiae affigitur, aut voce praeconis, per celebriora vrbis

vrbis loca, aut ecclesiae ministri, in suggestu recitatur, promulgari eadem dicitur. Immo & naturales leges, quando anima nostra e nexu rerum vniuersi eas cognoscit, nobis promulgari haud incongrue dici, ex definitione hac patet. Anima enim veritatem aliquam eruendo agit, veritas autem ante incognita iam cognita ipsi fit. En vtilitatem huius de promulgatione definitionis.

§. XIII.

Ius promulgatum, SCRIPTVM, non promulgatum, NON SCRIPTVM dicitur (*). *Ius scriptum; non scriptum.*

(*) Ita notiones a communi loquendi vsu paululum recedentes constituunt ICti, secuti graecos scriptores, quibus γράφειν νόμους est promulgare leges. Sic LIBANIVS *Tom. I. p.* 476. refert Lycurgum leges scripsisse, quas tamen in scripturam redactas esse nunquam testis est PLVTARCHVS *in Lycurg. p.* 47. Lacedaemonii enim nullis omnino scriptis vtebantur legibus. vid. PLVTARCHVS *l. c.* CICERO *pro Flacco c.* 26. XENOPHON *de republ. Athen.* COCQVEVS *in not. ad Augustini ciuit. Dei Lib. II. Tit.* 16. *p.* 208. Atheniensibus contra scriptis pleraque mandantibus. vid. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. XI. c.* 12. neque enim omnino mores exulasse ex eorum republica putandum erit. Docet contrarium FERRANDVS ADDVENSIS *Explic. Lib.* 1. *in Toes. iur.* Cel. OTTONIS *Tom. II. col.* 511. & THVCYDIDES *in bello Peloponnes. Lib. II.* Natiuum vocum significatum sequitur IMPERATOR §. 9. *I. de iust. ac iur.*

§. XIIII.

SCIENTIA PRACTICA est habitus demonstrandi demonstrataque applicandi (a); Scientia practica iuris, IVRISPRVDENTIA (b) dicitur; & IVRISCONSVLTVS (c), qui habitu tali gaudet. *Scientia practica; Iurisprudentia; ICtus.*

(a) *Scientia* est habitus asserta demonstrandi; *Prudentia* vero habitus sapienter decreta applicandi. Habes hic etymologiam vocis Iurisprudentiae, nodumque simul perplexum solutum. Nesciunt enim plurimi vnde fiat, quod definitum iuris *prudentiae* per *scientiam* definiat IMPERATOR §. 1. *I. de iust. ac iur.* *Scientia. Prudentia.*

(b) Ita non nuda, eaque historica legum cognitio sufficit ad iurisprudentiam, sed eiusmodi quae nititur ratione, id quod declarat CELSVS *in L.* 17. *D. de LL. SCt. ac long. consuet.* scribens: *Scire leges, non est verba legum tenere, sed vim & potesta-*

potestatem. Frequens alias solet esse definitio VLPIANI *in L. 1. regul.* quam ex eo affert IMPERATOR *§. 1. I. de iust. ac iur.* esse sc. IVRISPRVDENTIAM *rerum diuinarum humanarumque notitiam, iusti atque iniusti scientiam*, quae non multum a nostra, si debite explicetur, abhorret. KOBSELISIVS saltim *in praec. iurisprud. de iustit. ac iur.* rem acu non tetigit. Verba: *Diuinarum humanarumque rerum notitia* obscuritatis aliquid habere semper visae sunt. Alii enim I.) hic per diuinas res intelligi putant Titulos Codicis de SS. Trinitate de SS. ecclesiis rel. quorsum collineat CONRINGIVS *prud. ciu. cap. 3. §. 7.* refutatus a GVNDLINGIO ad *Tit. D. de iust. ac iur.* Alii II.) ducti argumento *L. pen. §. 1. Cod. de adopt. & §. f. I. de I. N. G. & C.* res naturales, s. de quibus ius naturae praecipit indigitare VLPIANVM volunt, PERRENONON. *Animadu. iur. ciu. Lib. I. cap. 24.* GVNDLING. *l. c. §. 25.* Rursus alii III.) res sacras sanctas ac religiosas diuinas hic dici contendunt. vid. a COSTA *ad §. 2. I. de iust. ac iur.* BALDVINVS *Catech. iur. ciu. cap. 1. §. 5.* BRISSONIVS *Antiq. rom. Lib. IIII. c. 16.* BYNCKERSHOECK *de cultu relig. peregr. Diss. I.* MVRETVS, VINNIVS, ZOESIVS, HOTOMANNVS, *in Commentariis ad §. 1. I. de iust. ac iur.* Adhuc alii IIII.) Imperatorem encyclopaediam, i. e. complexum omnium scientiarum, iurisprudentiam esse voluisse, sibi imaginantur. ANT. AVGVSTINVS *praef. ad L. IIII. Emend. & Opin. circ. f.* WESEMBECIVS *ad Tit. D. de iust. ac iur. n. 14. V. C.* EVER. OTTO *Comment. ad §. 1. I. de iust. ac iur.* Denique V.) LYCLAMA *Membran. Lib. VII. eclog. 28.* regulas honesti ac decori diuinas res innuere putat, suaeque hypotheseos fautorem excitat CHRYSIPPVM allegatum a MARCIANO *in L. 2. D. de LL.* quem tamen conuellit COLVMBVS *cit. Diss. de iust. ac iure Sect. II. §. 28.* Sed non immorabor diutius his opinionibus, dicam potius rationem huius rei adaequatam. Indigitat hanc TVRNEBVS *Aduers. Lib. VIII. cap. 20.* aliquo modo; prosequitur eamdem B. HEINECCIVS Patronus ac Praeceptor desideratissimus *Elem. Inst. §. 25.* sc. Aeternam ICtis cum philosophis antiquis de praerogatiua suae artis litem fuisse constat, comprobantque id ipsum exempla in *L. 1. §. 1. D. de iust. ac iur. L. 8. §. 4. D. de Vacat. & excus. L. 1. §. 5. D. de extraord. cogn.* obuia. Hi vero, quum omnia meditationi subiicerent, philosophiam vocatunt: *Rerum diuinarum humanarumque scientiam.* CICERO *de Orat. Lib. I. c. 49.* Id. *de finib. Lib. II. cap. 12.* & *Tuscul. quaest. Lib. IIII. c. 26.* it. *Lib. V. c. III.* ac denique *de Officiis c. 2.* SENECA *Lib. XXXVIII. 4. & 110.* PLVTARCHVS *de Placitis Philos. L. I. pr.* Hoc arripientes ICti & suam artem diuinarum humanarum-

narumque rerum notitiam, seque philosophos dixere. Ita VLPIANVS *L.* 1. §. 1. *D. de iust. ac iur.* ICtos veram non simulatam philosophiam affectare scribit. Accedit, quod iurisprudentia olim habita fuerit sapientiae pars, id quod egregie declarat PLINIVS *Lib. I. ep.* 10. QVINCTILIANVS *Inst. Orat. Lib. II. cap.* 33. licet hoc displiceat TVRNEBO c. l. Ipse VLPIANVS *in L.* 1. *§.* 5. *D. de extraord. cogn.* denuo huic sententiae subscribit, his: *Est quidem sanctissima rei ciuilis sapientia;* ICti vero passim sapientes salutantur. vid. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. IIII. c.* 1. & *Lib. XI. c.* 17. *L.* 1. *§.* 37. *&* 38. *D. de O. I.* Igitur Iurisprudentia & ad mentem VLPIANI fuit *philosophia iuris.*

Diuersitas iuris diuersam facit iurisprudentiam; Inde iurisprudentia criminalis, ciuilis, feudalis, ecclesiastica.

(c) Differre *Iurisperitum* a *Iurisprudente* contra TABOREM defendit CONRINGIVS *de finib. Imp. praef.* illum dicens, qui leges in Republica latas omnes tenet, hunc, qui, an expediant eidem, cognitum habet. Priorem *empiricum* vocabo §. sq. Posterior *Iurisconsultus* est.

§. XV.

Qui historica legum cognitione (a) gaudet, EMPIRICVS dicitur (b). *Empiricus.*

(a) *Cognitio historica* dicitur cognitio factorum. *Cognitio historica.*

(b) Ἐμπειρία graecis vocatur experientia; cognitio vero experientia fundata, historica est (not. a). Primum quidem solis Medicis, artem suam in experientia fundantibus, ratione vero destitutis, Empiricorum elogium tributum fuit, idque in Sicula terra factum PLINIVS *Lib. XXVIII. ep.* 1. nobis persuadet; Successu vero temporis aliis, artem non nisi ore profitentibus accommodatum idem. vid. ACKER *de politicis Empiricis, in Opusc. ei. eloqu. fasc. II. p.* 20. *sqq.*

§. XVI.

Habitus, leges in salutem reipublicae ferendi; s. subditis praescribendi facienda vel omittenda ad eorumdem perfectionem, IVRISPRVDENTIA LEGISLATORIA (a); Habitus inueniendi subditis praescribenda IVRISPRVDENTIA CONSVLTATORIA; Habitus leges latas ad facta homi- *Iurisprudentia legislatoria; consultatoria; iudiciaria.*

hominum cum effectu applicandi IVRISPRVDENTIA IVDICIARIA (b) vocatur.

(a) Si habitus voci, scientiae practicae vocabulum substitueris, perinde erit; theoria enim hic non sufficit.

(b) In hoc iudex a doctore academico differt, qui etiam applicat, h. e. nexum possibilem legum cum actionibus hominum, sed absque vllo effectu, ostendit.

§. XVII.

Interpretatio; authentica; doctrinalis; vsualis.

Distincta, mentis obscurioris legislatoris, repraesentatio, INTERPRETATIO LEGVM (a) audit; Quodsi superior eam repraesentet, AVTHENTICA (b); Si ICtus, DOCTRINALIS (c), si consuetudine determinatur, VSVALIS (d) appellatur.

(a) Addita saltim legislatoris notio generali interpretationis notioni; Quae alias circumferuntur huius definitiones a nostra non nisi verbis differre intelliges, si conferre placuerit *Conf. Dn.* HALLWACHSII ICti, antea iudicii criminalis Hasso-Darmstad. Assessoris, iam vero Seren. Marchioni Badens. a Consil. Aul. Fautoris maxime colendi, *Comment. de Interpret. per omn. discipl. fund. grass. §. 14. in f.*

(b) Dubitatum fuit: vtrum haec, interpretationis species iure dici possit? quae noua lex nonnullis videtur. Mihi, quo minus dici possit, nullum remanet dubium, optimus dum quilibet verborum suorum interpres, nec absonum obscurius a me dicta antea, distincte nunc proponere. Ipse IVSTINIANVS *L. fin. §. 1. C. de LL.* expressis verbis id docet, quae lex omnibus iis, qui negant, authenticam interpretationem Imperatori fuisse cognitam, opponenda. Sed illa dubitatio: vtrum interpretatio authentica ab auctore legis necessario, anne etiam a successore, petenda? altioris indaginis videtur. Prius qui defendunt, authenticam hanc interpretationem ab authentico s. originali deriuant, quo sensu haec vox occurrit in *L. 2. D. de fid. instr. L. f. D. test. quemadm. aper.* Sed perplacet posterius. Αὐθέντας principem & αὐθεντικὸν id, quod ab auctoritate valentibus profectum, notat; Hinc colligo interpretationem authenticam esse quae fit ab eo, penes quem est summa potestas, siue is tulerit legem, siue antecessor eiusdem. Neque putandum erit successorem, interpretando legem ab antecessore latam, nouam ferre

ferre legem. Declarat saltim atque exponit illius voluntatem, quod quum sit interpretari, successor ita antecessoris mentem interpretatur. Sin noua addiderit momenta a prioribus diuersa, diuersaeque obligationis rationem continentia, non interpretatus fuit successor. Consentit nobiscum GRATIANVS *ad c. 16. C. 25. qu. 1.* scribens: *Ipsi namque soli canones valent interpretari, qui ius condendi eas habent.* Summum vero Pontificem ius habere interpretandi statuta ab antecessoribus, docet INNOCENTIVS III. *in cap. 27. X. de off. & potest. iud. deleg.* Eadem interpretatio authentica describitur in *L. 9. & 12. §. 1. D. de LL.* Iam suppeditabo exemplum. Edixerat Sereniss. Britanniae Rex VIIII. Cal. Aug. 1734. solutionem locarii, habitationis pretiique conuictus a Studiosis in academia Goettingensi degentibus vltra trimestre spatium differendam non esse; id, quum quidam in hunc modum interpretarentur, hospitibus ante trimestre spatium ius exigendi locarium pretiumque conuictus esse nullum, iisdem scrupulum exemit idem Sereniss. Rex declaratione edicti prioris authenthica VII. Non. Iun. 1737.

(c) Differt haec interpretationis species a priori subiecto, quod ibi princeps, hic ICtus est. Hic enim, quum is sit, qui gaudet scientia legum & iuris, (§. XIIII.) ea vero in cognitione rationis ac nexus earumdem consistat, patet, a nemine, si a principe legis auctore discesseris, tutius legis interpretationem peti, quam ab ICtis. Quum vero doctrinalis interpretatio, inde, quod ICtus sensum verborum alios doceat, dicta, circa mentem alienam versetur, liquet non nisi probabilem propositionem ex ea oriri.

(d) Conferenda hic consuetudinis vsusue notio §. XXX. determinata. Fundamen haec interpretatio habet in *L. 23. 37. & 38. D. de LL.* Exemplum est in *2. F. 26. c. naturales*, quo naturalibus, etiamsi legitimati sint, denegatur successio in feudis, quod vsus ad legitimatos a principe restrinxit. Aliud in Praxi Aug. Cameralis Iudicii obtinet: Contumax decreto Proclamate elapsisque 6. iuridicis florenum Rhenensem, sc. qui aequiualet 60. crucig. poenae loco soluere ministro Camerae iubetur, R. D. Spirens. 1600. §. 91. quod vsus interpretatus est de 80. crucigeris.

§. XVIII.

Declaratio mentis legislatoris per verba, verbis eiusdem aequipollentia, sed clariora, INTERPRETATIO DECLARATIVA (a); Declaratio vero *Interpretatio declaratiua; extensiua; restrictiua.*

vero mentis legislatoris, rationi mouenti, latiori verbis, respondens, EXTENSIVA (b); Declaratio mentis legislatoris rationi mouenti strictiori verbis respondens RESTRICTIVA (c) dicitur.

(a) Declaratiue interpretaturus legem in sola verborum eiusdem obscuriorum expositione subsistit, nec vltra ea diuagatur, nec ea arctioribus cancellis constringit. Eiusmodi interpretationum exempla innumera occurrunt, omniaque ICtorum scripta talibus sunt referta. Ita, quae reliquas obscuritate vincunt, XII. Tabularum leges interpretati sunt SEXTVS AELIVS, L. ACILIVS, ANTISTIVS LABEO, CAIVS, SERVIVS SVLPICIVS alii. Edictum perpetuum interpretes habuit CAIVM, PAVLVM ac VLPIANVM. E recentioribus interpretandis legibus obscurioribus operam impenderunt, & quidem *Aquiliae*, BALDVINVS ac NOODTIVS; *Cinciae*, BRVMMERVS; *Iuliae maiestatis*, GVNDLINGIVS; *Scantiniae*, CHRISTIVS; *Voconiae*, BALDVINVS ac PERIZONIVS; *Papiae Poppeae*, B. HEINECCIVS; *L. 9. D. ad L. Rhod. de iact.*, IAC. GODOFREDVS; *L. 38. D. de Cond. indeb.*, CVIACIVS, HOTOMANNVS *aliique, quorum opera collecta a* FREHERO. *L. 2. C. de Resc. Vend.*, ARIAS PINELLVS, *coet.*

(b) Ratio legis ipsam sustinet legem, hinc ad eam interpretaturus attendit, & prout eam vel latiorem vel angustiorem verbis deprehendit, ea huic attemperat: Non enim fatente IVLIANO *in L. 10. D. de LL.* leges ita scribi possunt, vt omnes comprehendant casus, ideoque opus est, vt eos, quos eodem principio niti vides, eiusdem iuris esse dixeris. Clarius idipsum proponit VLPIANVS *in L. 13. D. de LL.* PAEDII *verbis vsus: Quoties lege aliqua vnum vel alterum introductum est, bona occasio est, cetera, quae tendunt ad eamdem vtilitatem, vel interpretatione, vel certe iurisdictione suppleri.* Exemplis conficienda res erit: Serui, si furtum fecerant olim, dominus eorum noxali actione conueniebatur. *L. 2. D. de Noxal. act.* Antiquum hoc ius correcturus Praetor aequitate motus statuebat id obtinere, si familia, h. e. seruorum grex, furtum fecisset. *L. 1. pr. §. 1. & 2. D. si famil. furt. fec. dic.* Quaesitum fuit: anne idem in L. Aquilia pronunciari debeat? & responsum: debere, idque vel ob identitatem rationis, ne sc. ob vnius delictum tota familia seruorum careret Dominus. Ita CAIVS *in L. 32. D. ad L. Aquil.* Item: Temporibus M. ANTONINI & COMMODI Imperatorum Senatusconsultum conditum fuit de nuptiis Senatorum, quod dein ad sponsalia (de quibus nihil cautum)

cautum) extensum fuit. *L. 16. D. de Sponsal.* Plura exempla prostant in *L. 7. §. 2. D. de Iurisd. L. 4. D. de fund. dotal.* Haec interpretationis species ANALOGIAE IVRIS principium est, quam itaque *ratiocinationem ex ratione legis* dixeris.

(c) Et ita legis restringendae verba adeo late patent, vt eiusdem ratio omnes sub iis comprehensos casus non admittat. Exemplo esto *L. 6. §. 2. D. de iur. patron.* Sancitum erat: Patronum, qui iuramento manumissum obstrinxerat, ne nuberet, puniendum esse; Manumisit Caius seruum exsectum (nescius forsan) exegit ab eo iuramentum seruandi coelibatus, an poenam incurret: Negat hoc PAVLVS in *c. l.* casumque hunc huc pertinere; deficit namque ratio, consummandi sc. matrimonii procreandaeque sobolis. Add. *L. 40. pr. D. de Hered. pet. L. 10. D. de in ius voc. rel.*

§. XVIIII.

Qui leges peruerse interpretatur, LEGVLEIVS dicitur (*). *Leguleius.*

(*) Interpretationem consistere in distincta repraesentatione mentis legislatoris §. XVII. docui; hanc vero ex ratione legis hauriendam esse indicatum §. praeced. not. b. & c.; inde vero patet Leguleium rationem adaequatam legis ignorare, atque in interpretando fallere; Inde est, quod Leguleius circa corticem verborum haereat, grammaticumque solum eorum significatum captet. CICERO talem ita describit *de Orat. L. I. c. 55.* LEGVLEIVS *quidam cautus & acutus, praeco actionum, cantor formularum, auceps syllabarum* &c. Egregie satis. Conf. QVINCTILIANVS *Inst. orat. Lib. XII. c. 3. sq.* Eiusmodi peruersae interpretationis meminit, & ad Leguleios digitum intendit PAVLVS *L. 29. D. de LL.* scribens: *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet; In fraudem vero, qui saluis verbis LL. sententiam eius circumuenit.* Empiricus itaque interpretaturus in Leguleium degenerat.

§. XX.

APPLICATIO est collatio facti singularis cum lege (*). *Applicatio.*

(a) Duo applicationem rite faciendam supponere, 1.) vt facti cum lege conferendi notitiam exactam habeat, 2.) vt ipsam debite interpretetur applicaturus, clarissime ex ante dictis elucet; vtrumque vero, quum sit ICti, (§. XIIII. not.) ICtus

legem optime applicabit. Applicaturus vero factum ad legem ratiocinatur, hanc maiorem, illud minorem constituendo. v. g. Lex est: Depositum miserabile, quod dicitur, si inficiatus dolo fuerit depositarius, duplum eius reddere debet. *L. 1. §. 1. D. depos.* Accidit casus, flammis dum correpta domus sua, Titius capsulam auro argentoque onustam custodiae Caii committit. Eamdem post aliquod tempus repetens exceptione non competentis actionis repellitur. Probat suam intentionem Titius, Caiumque dolosae abnegationis conuincit. Applicatio huius facti ad allegatam legem ita procedit: Omne depositum miserabile dolose inficiatum crescit in duplum. *L. 1. §. 1. D. Depos.* Caius depositum a Titio apud se dolose inficiatus est. E. duplum eius praestabit; Et haec conclusio sententiae condemnatoriae argumentum est. Multis vero modis se exserere applicationem constat, respondendo nimirum de iure in casu oblato; defendendo caussas alterutrius litigantis; lites sententia dirimendo; cauendo a factis futuris legibus non conuenientibus, coet. vid. BVCKY *Prolegom. iurisprud. ciu. prin.* §. 478. *sqq.*

§. XXI.

Rabula. Qui leges peruerse applicat, RABVLA (*) est.

(a) Rabula igitur mania applicandi leges, quas non intelligit, laborat, praepostereque omnino agit; Ponit hypothesin aliquam, quam veram esse iubet, vel fingit potius; dein omnia, quaecunque sint, sibique conducere putat, obtorto licet collo in suas partes trahit. Turpissimum hoc vitium iam suo aeuo atro carbone notauit QVINCTILIANVS *Inst. Orat. Lib. XII. c. 9.* rabulas cum latronibus conferens. In explicanda etymologia *Rabulae* desudarunt multi. NONIVS *de verb. signif. I. 106.* a rabie canina deriuat eamdem, cui subscribit FESTVS *de Verb. signif. voce Raua*, & SENECA in *Hercul. furent.* ỽ. 172.

Iurgia rabiosa fori clamosi;

dicit.

§. XXII.

Lib. I. T. 3. Lex. LEX est voluntatis imperantis, circa facienda vel omittenda a subditis, declaratio (*).

(*) Legem in genere hic definio, non solam Romanam, cui, si antiquum Reipublicae statum spectes, alius tribuendus erit conceptus. Ita enim in §. 4. *I. de Iur. nat. & gent.* LEX dicitur, *quod populus Romanus senatorio magistratu interrogante consti-*

constituit; quae notio breuissimis explicanda erit. Primus legalis huius definitionis character est *populus Romanus*, i. e. patricii & plebs iunctim, vid. *§. 4. I. de Iur. nat. gent. & ciu.* GELLIVS *Noct. Attic. Lib. X. c.* 20. ex qua ratione eadem *communis reipublicae sponsio* in *L.* 1. *D. de LL.* dicitur. Alter character latet in verbis *senatorio magistratu*, i. e. qui, quum magistratum gerit, eo ipso Senator est, quales erant Consules, Dictatores, Censores, Aediles curules, Praetores; Tribuni militum, quibus Interregem addit HOTOMANNVS confutatus a VINNIO *ad §.* 2. *I. de iur. nat. gent. & ciu.* Tertius character est *interrogationis*, vel potius *rogationis*, vid. *L.* 2. *D. de Adopt.* Compellabant enim magistratus senatorii legem rogaturi, praeuia commendatione, populum his verbis: VELITIS, IVBEATIS QVIRITES, HOC ITA, VTI DIXI, VOS QVIRITES ROGO. Ad quam rogationem populus per tabellas ac suffragia respondebat, vnde lex *rogari*, & is, qui legem recitabat, *legislator*, qui vero oratione eam populo commendabat, *legis auctor* dicebatur. Hinc patet *rogante* potius in textu, quam interrogante legendum esse, idemque confirmat responsio populi approbantis legem hac formula: VTI ROGAS, tabulis insculpta. Quartum characterem constituit *voluntas populi* constituentis legem. Omnem Romanorum ferendi legem ritum descripsit B. HEINECCIVS *Ant. Rom. Lib. I. Tit.* 2. *§.* 1 -- 15.

Sed, vti hic legis conceptus Romanis proprius fuit, ita generalior eiusdem idea omnino eos latuit. Docebit te hoc *L.* 1. *D. de LL.* qua lex vocatur *commune praeceptum.* Reperies & DEMOSTHENIS & CHRYSIPPI, quas dicunt, definitiones in *L.* 2. *D. de LL.* ab HVBERO *Prael. ad Digesta Tit. de Legibus* §. 1 -- 11. illustratas. Porro, quum post Legem Horatiam, Publiliam & Hortensiam Plebiscita vim legis accepissent, inde natam definitionem exhibet ATEIVS CAPITO apud GELLIVM *Noct. Attic. Lib. X. c.* 20., esse sc. *generale iussum populi ac plebis, rogante magistratu.* Addita nimirum fuit idea plebis, detracta notione magistratus senatorii.

Negandum non est legis vocabulum varium habere in iure Romano significatum, & quidem 1) venire pro quocunque iure, tam scripto, quam non scripto, vid. *L.* 2. *D. de LL.* conf. CICERO *de Legibus L.* 1. *cap.* 6. 2) solum ius scriptum denotare, vid. CICERO l. c. qui eidem mores opponit, 3) indigitare Leges XII. Tabul. κατ' ἐξοχὴν, *L.* 40. *D. ad L. Iul. de Adult.* 4) nonnunquam notare ius non scriptum, s. consuetudines. vid. *L.* 3. *D. quod cuiusu. vniu. nom.* &c. 5) pro pacti conditione occurrit in *L.* 1. *§.* 23. *D. de aqu. & aqu. pluu. arc.*

 6) signi-

c) significare priuilegium, vid. *L. 21. §. 1. D. ad L. municip. de Incolis.*

Aliorum de Legibus definitiones, quorum nec numerum inire valeo, sub examen vocare nec opus erit, nec tempus ad hoc sufficiet. Tres allegabo saltim. ARISTOTELES *Rhet. ad Alex. init.* legem vocat *Sermonem constitutum ex communi ciuitatis consensu, indicantem, quomodo quidque fieri debeat,* quae Romanae legis ideae lucem aliquam affundit. SENECA *de benef. Lib. IIII. cap. 12. iusti iniustique regulam* eamdem dixit, quem sequutus GROTIVS *de iur. bell. ac pac. L. I. c. 1. §. 9.* eam *regulam actuum moralium obligantem ad id, quod rectum est,* afferens.

§. XXIII.

Legem rogare; abrogare; Legi derogare; subrogare; obrogare.

LEX, dum fertur, ROGARI (a); quum obligatio eius in totum remittitur, ABROGARI, eadem ex parte si tollitur, EI DEROGARI, si eidem additur noua obligatio, SVBROGARI (b); si quid in ea mutatur, OBROGARI dicitur.

(a) Ad statum popularem Romanum oculos aduertas & conf. §. praec. not. cum *L. 102. D. de V. S.*

(b) Equidem B. KOEHLERVS *iur. soc. §. 922.* abrogationem vocat mutationem legum totalem, in quo me habet consentientem. *Mutatur* enim, quod non manet idem, & si in totum quid mutatur, nihil in eo sibi remanet aequale. Ast, quando partialem legis mutationem DEROGATIONEM dicit, eidem subscribere nequeo. Mutari rem, si non manet eadem, modo dixi, eadem non manet, si ea, quae nunc exsistit, substituta pro ea, quae extiterat antea. Iam vero, quoties additur legi noua obligatio, subrogatur eidem, cui tamen sec. KOEHLERI conceptum derogatum erat. Separandae E. fuere hae duae ideae.

(c) CICERO *Lib. 3. de Republ. huic legi nec obrogari fas est neque derogari, ex hac aliquid licet, neque tota abrogari.* Vid. VLPIANVS *Fragm. I. 3.* & QVINCTILIANVS *Declam. 264.*

§. XXIIII.

Plebiscitum.

PLEBISCITVM (a) Romanis dicebatur id, quod plebs (b) ad plebeii magistratus (c) rogationem constituebat. §. 4. *I. de iur. nat. gent. & ciu.*

(a) Quid opus est alia plebisciti, quod diu exoluit, descriptione? Vt enim populus leges, ita plebs plebiscita condebat.

Scitum

Scitum autem nihil aliud est, quam decretum, quod notat SENECA *Ep. LXXXXV. quod Graeci* δόγματα *vocant, nobis decreta licet appellare, vel* SCITA, *vel placita;* & PLAVTVS *Curcul. Act. IIII. Scen. II.* ℣. 23.

Rogitationes plurimas propter vos populus SCIVIT.

Plebiscita itaque sunt decreta plebis, & populiscita, populi decreta. Vid. NEPOS *in vita Epaminondae cap.* 7. *n.* 4.

(b) *Plebis* appellatione ii ciues Romani designabantur, qui Patriciis vel Senatorio ordini adscripti non erant, id quod patet ex §. 4. *I. de iur. nat. gent. ac ciuil.* Atque ita inter plebem numerabantur omnes magistratuum ministri, artificum collegia &c. CICERO *de petit. consulat.* 8. dicit: *Manumissi, qui ius ciuitatis consequebantur.* IDEM *Or. Catilin.* 4. *c.* 7. qui ius colebant, nam & hi ciues Romani erant. VALERIVS MAXIM. *Lib. VII. c.* 5. *n.* 2.

(c) Qui erat *tribunus plebis*, vid. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. XV. c.* 27. *Is, qui non vniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, non comitia, sed concilium edicere debet. Tribuni autem neque aduocant patricios neque ad eos referre vlla de re possunt: ita ne leges quidem proprie, sed* PLEBISCITA *appellantur, quae tribunis ferentibus accepta sunt.* Inde legis & plebisciti differentia patet. 1) Lex suffragante vniuerso populo, plebiscitum, plebe tantum, condebatur. 2) Lex a senatorio magistratu, plebiscitum a plebeio rogabatur; 3) Lex in comitiis centuriatis & tributis, plebiscitum tantum in tributis, conficiebatur. Ast! dicuntur tamen plebiscita leges? §. 15. *I. ad L. Aquil.* instabis, exemplaque allegabis L. Aquiliae, L. Voconiae, L. Cinciae, quas omnes plebiscita esse constat; istud namque L. AQVILIO GALLO tribuno plebis Anno V. C. DLXXII. illud Q. VOCONIO SAXA tribuno itidem plebis, Anno V. C. DLXXXIII. hoc vero M. CINCIO ALIMENTO non minus tribuno plebis Anno V. C. DXXXXVIIII. rogantibus conditum. Sed ℞. Hoc nomen plebiscitis inditum esse, postquam iisdem legum natura adplicata fuit, quod lege Horatia Anno V. C. CCCVI. primum intentatum, postea vero lege Publilia Anno V. C. CCCCXVI. & demum lege Hortensia, Anno CCCCLXV. absolutum fuit, ex quo tempore & *populiscita* dici coeperunt. TACITVS *Ann. III. c.* 58.

§. XXV.

SENATVSCONSVLTVM (a) dicebatur ius a Senatu (b) ad orationem vel epiſtolam principis (c) conſtitutum (d).

(a) *Conſultum* idem eſt ac decretum; Comprobat hoc HORATIVS *Lib. I. Ep. XVI.* ℣. 41.

Vir bonus quis?
Qui CONSVLTA *patrum, qui leges iuraque ſeruat.*

Conſulere dicebatur, qui loco principis ſenatum rogabat: an ius valiturum ſit quodpiam? Declarat hoc LIVIVS *Lib. XXII. c.* 60.: *Senatus, ſummotis arbitris*, CONSVLI *ceptus;* hinc *Senatusconſultum* dictum fuit, quod Senatus ad rogationem principis vel alterius, eius nomine, decreuit. Exemplum habes *L.* 20. *§.* 6. *D. de Hered. pet.*

(b) TIBERIVS Imperator, vt populo omne ius eriperet, ſibique vindicaret poteſtatem leges condendi, comitia in curiam transferebat, vid. TACITVS *Annal. L. I. c.* 15. ſenatuique, quem totum ad nutum ipſi fuiſſe tradit IDEM, *L. XIII. Annal. c.* 26. imaginariam hanc auctoritatem relinquebat. Haec quum vera huius ratio fuit, patet POMPONIVM *in L.* 2. *§.* 9. *D. de O. I.* & TRIBONIANVM *in §.* 5. *I. de I. N. G. & C.* in determinanda huius cauſſa fallere. Quae libera Republica ferebantur SCta, vim legis non habebant, longeque ab his diſtabant. vid. B. Dn. HEINECCIVS, *Ant. Rom. Lib. I. Tit.* 2. *§.* 46.

(c) Princeps enim vel praeſens erat Senatui, vel abſens quaeſtorem ſuo loco mittebat, qui Candidatus dicebatur, aut epiſtola mentem ſuam ſignificabat. Iſto caſu ſenatum compellabat, ſententiasque illius exquirebat ante noui iuris conſtitutionem; Inde eſt, quod SCta principum orationes paſſim vocentur *L.* 9. *D. ad SCt. Tertyll. L.* 8. *D. de Tranſ. L.* 52. *§.* 10. *D. pro ſoc. L.* 60. *pr. D. de R. N.* Illo, miſſus Candidatus principis orationem recitabat; Hoc, epiſtola loco erat orationis. Conf. B. Dn. HEINECCIVS *l. c.* & BRVNQVEL *Hiſt. iur. §.* 19. *ſq.*

(d) Meminit *Senatusconſulti taciti* IVLIVS CAPITOLINVS *in Vita Gordiani, c.* 13. quod maxime tempore ſeditionis condebatur, & ab eo ſcribae (qui alias SCta in tabulas redigere ſolebant) ſegregabantur, ne quid conſiliorum palam fieret. Tale contra Catilinam conditum exſtat, vid. CHLADENIVS *de SCto tacito.* A SCto differebat *Senatus auctoritas:* hanc nempe ſenatus non legitimus, i. e. alio loco, die, hora, quam quo oportebat

oportebat, congregatus, aut legitimus quidem senatus, sed interdicente tribuno plebis, decreuerat. CICERO *Epist.* 2. *Lib. I. & Ep.* 8. *Lib. VIII. ad fam.*

§. XXVI.

MAGISTRATVVM (a) EDICTA vocantur declarationes ordinis, quem in iure dicendo sequi vellent ius dicturi, ab ipsis publice propositae (b). *Magistratuum Edicta.*

(a) Huc pertinebant Praetores vrbani ac peregrini, quibus de posterioribus dubitauit ROSINVS *Antiqu. Rom. Lib. VII. c.* 11. sed absque omni ratione, quod docent B. Dn. HEINECCIVS *Antiqu. Rom. L. I. Tit.* 2. §. 23. & OTTO *ad* §. 7. *I. de iur. nat. gent. & ciu.*, idque ob *L.* 9. §. 4. *D. de Dol. mal.*, proconsules, aediles curules, al.

(b) Non enim iudices solum erant, quales erant dati a praetore, sed ius simul ipsis competebat determinandi ordinem iudicandi: Hinc fiebat, vt initio singulis annis, & quidem sub initium muneris sui edicta proponerent, quo ordine ius dicturi essent, quae deposito magistratu plerumque mutabantur, vsque dum lege Cornelia Anno V. C. DCCCXXVI. praetores iuberentur ex edictis suis perpetuis ius dicere, DIO *Lib. XXXVI.* & denique sub HADRIANO Imperatore edictum conderetur perpetuum.

§. XXVII.

Qui consulentibus dubia iuris capita interpretantur, DE IVRE RESPONDERE (a); Sententiae eorum, quibus permissum erat de iure respondere (b), PRVDENTVM (c) RESPONSA dicebantur. *Respondere de iure; Responsa prudentum.*

(a) Si cui dubium erat aliquod iuris, vel legem non perspiciebat, adibat ICtos penes quos erat intelligentia legum; Hi vel in foro ambulantes sui copiam faciebant, vel domi in solio sedentes quaerentibus respondebant. Conceise, sed eleganter id exponit CICERO *de Orat. III. c.* 33. *Nos etiam vidimus transuerso ambulantem foro: quod erat insigne, eum, qui id faceret, facere ciuibus omnibus consilii sui copiam: ad quos olim & ita ambulanteis in foro & sedenteis domi sic adibatur, non solum, vt de iure ciuili ad eos, verum etiam de filia elocanda, de fundo emendo, de agro colendo, & de omni denique aut officio, aut negotio referretur.* Conf. insuper B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. Lib. I.*

Tit. 2. §. 29. Vtrum RESPONSITARE idem denotet, quod respondere, occasione *L.* 1. §. 3. *D. de postul.* exorta lis inter iuris interpretes est. Negatiuam tuiri sunt DION. GOTHOFREDVS ad *c. l.* MARANVS *in Diss. de Aequitate seu iustitia*, MORNACIVS & CHOARTIVS, contra quos adfirmariuam defendit MENAGIVS *Amoenit. iur. ciu. Cap. II. p. m.* 4. GELLII *Noct. att. Lib. XIII. c.* 10. & CICERONIS *de Legib. Lib.* 1. *c.* 4. auctoritate nisus.

(b) Quod quidem initio omnibus suis viribus confidentibus licuit, antequam Imperator AVGVSTVS certum eorum numerum definiret, qui iura interpretarentur, facultatemque hanc beneficii loco ipsis concederet, insuperque enunciatis eorum iuris vim tribueret, collapsam vero eorum auctoritatem ipsis restitueret HADRIANVS, vid. *L.* 2. §. 47. *D. de O. I.* & fusius omnia explicantem B. Dn. HEINECCIVM *Ant. Rom. Lib. I. Tit.* 2. §. 33. *sqq.*

(c) Sc. iurisprudentum s. ICtorum.

§. XXVIII.

Ius honorarium. Complexus edictorum magistratuum (a) IVRIS HONORARII (b) nomine venit.

(a) Qualia haec sint vid. §. XXVI.

(b) Haec nos docet *L.* 52. §. 6. *D. de O. & A.*: IVRE HONORARIO *obligamur ex his, quae edicto perpetuo vel magistratu fieri praecipiuntur, vel fieri prohibentur*; & in §. 7. *I. de I. N. G. & C. Magistratus*, s. quod idem, qui honores gerunt, honorario iuri auctoritatem dedisse dicitur. Magistratus enim ii, qui nullo gaudebant imperio, vi honoris, qui sequebatur eos, edicta proponebant; inde *honoris* vocabulum haud raro pro magistratu occurrit. Ita LIVIVS *Lib. XXV. c.* 5.: *Is senes honoratosque iuuenis deuicit.* Et SVETONIVS *in Vita Augusti c.* 26. HONORE *abire* pro magistratu abire dixit. Idem confirmat GRVTERVS *Inscript.* edit. vet. *p. CCLXVIIII. n.* 3.

IMP. CAES. P. VALERIO.
DIOCLETIANO. PIO.
FELICI. INVICTO. AVGVSTO.
PONT. MAX. BRITANNIC.
MAX. GERM. MAX. TRIB.
POTEST. II. COS. II. PP.
PROCOS.
HONORATI. ET. DECVRIONES.
ET. NVMERVS. MILITVM.
CALIGATORVM.

Quod

Quod vti dubio caret, ita mirari non desino, CVIACIVM *ad Tit. I. de I. N. G. & C.* Praetores horum numero simpliciter eximere, interque *praetorium* ac *honorarium ius* distinguere, cui tamen opinioni vel maxime reclamat *L. 7. §. 1. D. de iust. ac iur.* Accedit, quod praetorium ius excellentiori significatu honorarium vocetur, id quod exponit RVPERTVS *ad Pomponii Enchirid. p.* 133. Saltim, si antiquissima forsan respexit tempora, distinguere debuisset inter praetorem vrbanum & peregrinum, quem *honoratum* dictum fuisse constat, vid. OVIDIVS *Fast. I. ỷ.* 52.

§. XXVIIII.

TRADITVM IVS est, quod olim nulla interueniente scriptura promulgatum sicque ad posteros propagatum est (*). *Traditum ius.*

(*) In Lacedaemoniorum republica hoc maxime se praebet conspiciendum. Hi enim, vt supra not. ad §. XIII. obseruauimus, scriptis non vtebantur legibus, hinc moribus & traditionibus regerentur opus fuit. LYCVRGVS satis celebris leges quidem dabat, quorum tamen nullae in scripturam redactae, vt animis potius ciuium, quam tabulis inscriberentur, prout loquitur EVER. OTTO *ad §.* 10. *I. de I. N. G. & C.*, nisi quod TERPANDER atque TYRTAEVS eas postea versibus ad musicos modulos recitari possibilibus complecterentur, referente CLEMENTE ALEXANDRINO *Stromat. Lib. I.* Tale ius traditum apud Germanos antiquiores obtinuisse colligunt ex TACITO *de situ, moribus & popul. Germ. c. XVIIII.*, sed neque hoc, neque illud: omnino legibus illos fuisse destitutos consuetosque moribus regi, ex hoc loco probari posse mihi videtur, qui potius persuasum habeo indolem Germanorum bene animatam flagitiosissimis suis Romanis opponere TACITVM. Conf. interim B. Dn. HEINECCIVS *ad Legem Iul. & Pap. Popp. L. I. c.* 2. *§.* 6. Ius canonicum tradito iuri multum tribuit auctoritatis. *c.* 5. *D.* 11. & Perill. Dn. Cancellarius Ducatus Magdeburgici I. H. BOEHMERVS, *Patronus, Praeceptor ac hospes olim gratiosissimus, deque me meritissimus*, in *Iur. eccl. protest. Tom. IIII. Lib. V. Tit. VIII. §.* 9. plurima eius exempla profert. Eiusdem apud Germanos existentiam inter alia confirmat AVREA BVLLA *Tit. XXVIII. §.* 5. vbi dicitur, electionem Imperatoris Romani Francofurti ad Moenum celebrandam *traditionibus*, h. e. iuri olim constituto, sed omnium memoriam eius promulgatione effugiente, deberi. Si ius Romanum respexeris, saepius traditum

ditum ius pro consuetudine venite deprehendes. vid. *L. 10. D. de iur. Codic.* & CICERO *de Off. L. III. c. XVI.*

§. XXX.

Consuetudo; Desuetudo. CONSVETVDO est ius, tacito eius, qui leges ferendi potestatem habet (a), consensu introductum (b). Quodsi ius constitutum hoc modo abrogatur, in DESVETVDINEM (c) venisse dicitur.

(a) Generali hac notione opus erat, nec specialis superioris sufficere videbatur; Equidem in statu monarchico imperans is est, cuius tacitus consensus requiritur, sed in statu populari potestas condendi leges, sicque annuendi tacite introducendis consuetudinibus, apud populum est, id quod vlterius euincit IVLIANVS *in L. 32. §. 1. D. de LL.* &c. Inde est, quod passim *voluntas populi* dicatur consuetudo, vid. *L. 32. §. 1. D. de LL.* & *tacita ciuium* conuentio. *L. 35. D. eod.* Haud difficulter ex hoc colligitur & magistratus, imperantis personam repraesentantis, consensum tacitum sufficere introducendis consuetudinibus in locis eius iurisdictioni subiectis, vt docet Perill. Dn. BOEHMER *Tom. I. Consult. ac Decis. P. II. Resp. 17. n. 22.*

(b) Introductio iuris noui supponit mutationem prioris, inde colligere licet, requiri ad hoc actionem seu actum, ideoque non placuit superflua addere, quod alii faciunt, dum actuum subditorum mentionem iniiciunt. Sed, quod ad introducendam consuetudinem sufficiant actus, dissentiunt ICti. Alii seriem actuum infinitati proximorum requirunt, decepti interpretatione peruersa *L. 1. & 3. C. quae sit longa consuetudo*, alii, quos inter TITIVS *iur. priu. L. 1. c. VII. §. 9.* vnicum tantum requirunt. Vtrique non satis accurate rem perspexisse mihi videntur, qui persuasissimus sum, pro varietate circumstantiarum plures vel pauciores actus consuetudinem efficere. Ceterum actus illi 1) homogenei sint, 2) non interrupta serie continuati, 3) ex opinione necessitatis suscepti ac 4) rationabiles &c. quae omnia latius explicat B. Dn REINHARTH, *ICtus Goettingensis, Fautor ac Praeceptor maxime colendus*, in *Diss. de iure consuetudinario.*

(c) Hanc desuetudinis notionem, eiusdemque a consuetudine differentiam determinat BARTOLVS in *gloss. ad cit. L. 32. D. de Legib.* cuius tamen verba: *Quando non vtimur aliqua lege in iure posita*, in sensu plenissimo accipienda sunt, si iis subscribendum erit.

§. XXXI.

§. XXXI.

OBSERVANTIA est modus conseruandi ius constitutum (*). *Obseruantia.*

(*) Mirifice ICti in definienda obseruantia dissident; Plurimi, quos inter ARETINVS, FABER, KLOCKIVS *de Contrib. c. 29. n. 91.* CARPZOVIVS *Resp. 49. n. 16. sq.* RHETIVS *Inst. iur. publ. L. 1. Tit. 1. §. 24.* THOMASIVS *Diss. de iure consuet. & obseru. §. 16.* deprehenduntur, eam cum consuetudine confundunt, ducti *L. 1. §. 10. C. de vet. iur. enucl.*, in qua Imperator IVSTINIANVS iubet omnes ciuitates consuetudinem vrbis Romae seruare debere, eadem vero *§. vlt. I. de Satisdat.* statuens, *obseruantiae* vocabulo vtitur. Sed licet hae voces promiscue interdum, imo saepissime adhibeantur, curatius tamen omnino agere mihi videor, si has, quarum vtrique determinata notio respondet, separauerim. *Obseruare legem* est eidem suas actiones conformes praebere, & *obseruare consuetudinem* nihil aliud erit, quam actus eam inducentes, quoties opus est, exercere, sicque obseruantiae notio iis, quae lege scripta proposita sunt, non repugnat. Non igitur ius ipsum obseruantia est, sed testimonium de iure quocunque modo constituto, vt loquitur CONRINGIVS *Orig. iur. Germ. p. 65.* vid. Perill. Dn. BOEHMERVS *Iur. eccl. prot. Tom. I. Lib. 1. Tit. 4. §. 13.* *Obseruare legem; consuetudinem.*

§. XXXII.

MORES dicuntur actus similes, constante vsu in collegio aliquo seruati (*). *Mores.*

(*) Vid. Perill. Dn. BOEHMERVS in *Inst. iur. can. Lib. 1. Tit. 4. §. 5.* Frequens est, maxime ICtis Romanis, vt mores ac consuetudinem synonima habeant; Sic substitutio pupillaris moribus inducta dicitur *L. 2. D. de vulg. & pup. subst.* & IVLIANVS in *saep. cit. L. 32. §. 1. D. de Legib.* consuetudinem ius moribus introductum dicit, BVDAEVS *ad Pand. p. 45.* VLPIANVS *Fragm. Tit. de Legib.* obseruationem non legibus, sed opinione & iudicio confirmatam, OVIDIVS *Metamorphos. L. II. v. 345.* vsu morem nasci dicit, GELLIVS *Noct. Attic. Lib. II. c. 24. pr.* obseruationem & disciplinam domesticam vocat, & FESTVS *de Verb. sign.* voc. *mos* ad religionem & cerimonias ecclesiasticas restringit. Definitio nostra vsui loquendi conueniens est. Sic v. g. in Senatu ecclesiastico Pomeraniae Suecicae moribus receptum est, vt illis, qui Centurionibus pares aut superiores habentur, citatis ac comparentibus sella offeratur.

Ita

Ita & moribus receptum est in collegiis opificum, vt non nisi legitime natum eius societatis participem faciant. Distinguunt mores a consuetudine CICERO *de Officiis L. I. c.* 41. ARNOBIVS *L. II.* MACROBIVS *Sat. Lib. III. c.* 8. aliique.

§. XXXIII.

Stilus curiae. Mores circa formalia iudicii alicuius STILVS (a) CVRIAE dicuntur (b).

(a) *Stilus* quidem proprie denotat instrumentum, quo veteres scribebant, metonymice tamen pro modo scribendi acceptus fuit, vnde stilus sublimis, tersus, tenuis &c., vltimum denique omnibus, quae in scriptione occurrunt, sicque actibus iudicialibus, quae plerumque scriptis expediuntur, accommodatus.

(b) Sic v. g. Stilus Curiae supremae appellationum Cellensis setuat, vt in quocunque scripto ipsi exhibito prior pagina rubrum, altera vero titulum & compellationem Regis impleat. Item Stilus iudicii ecclesiastici Pomeraniae Suecicae est, vt centuriones iisque vel pares, vel superiores in citationibus, decretis, sententiis, axiomate dominorum honorentur. Errat POSTHIVS *de subhast. Insp.* 48. *n.* 8. PANORMITANVM sequutus, statuens stilum circa decisionem causarum versari, qua hypothesi supposita, illum in *ordinarium* & *decisorium* distinguit. Neque minus errat ARETINVS extraiudicialibus negotiis eum tribuens. Differentiam stili a consuetudine docet NATTA *Consil.* 575. *n.* 31.

§. XXXIIII.

Lib. I. T. 4. *Constitutio principis; generalis; specialis.* Voluntas Imperatoris legis vigorem habens, CONSTITVTIO (a) PRINCIPIS (b), si obligatio eius vniuersalis, GENERALIS, sin particularis; SPECIALIS dicitur.

(a) Populus Romanus legem condebat (§. XXII. not) ideoque, quae Imperatores constituebant, antequam absoluta omnino potestas in eos transiret, leges non erant, qua ex ratione & AVGVSTVS legem Iuliam, Aeliam Sentiam, Papiam Poppeam, & TIBERIVS Iuniam Norbanam antiquo more rogauit, vt vero sensim potestatem leges ferendi populo eriperent, primo Senatusconsultis vtebantur, (§. XXIIII. not. b.) dein vero ipsi incipiebant actiones populi determinare, non quidem sub nomine legis, sed constitutionis, quo glaucomate populo obducto suaui aliqua imagine, quasi apud eos nihilominus maneret potestas

testas ferendi leges, ludebant, facilique ita via ad obsequium ducebant. Inde non dubitauit VLPIANVS *L. 1. §. 1. D. de Const. princ.* eas leges dicere.

(b) *§. 6. I. de I. N. & G.* dicitur: *Sed & quod principi placuit, legis habet vigorem*, & hoc vocatur principum Constitutio *L. 1. §. 1. D. de Const. princ.* additur plerumque vox: *placuit*: quod si hi voluerint; Constat enim non omnia principum placita legis vigorem fuisse sortita, exemplo TRAIANI, cuius epistolae ad PLINIVM *Lib. X.* satis de voluntate eius testantur, omni licet vigore legis destitutae.

§. XXXV.

Si imperans personis, aut rebus aliquid attemperat, quod ex obligatione legum non competebat iisdem, PRIVILEGIVM (a); & quidem priori casu PERSONALE (b); posteriori REALE (c); priuilegium personale ad heredes extensum, MIXTVM (d) dicitur. *Priuilegium; reale; personale; mixtum.*

(a) Priuilegia igitur ad singularia iura pertinent speciales que constitutiones, & quum propterea obligatio eorum particularis est, nec extendenda, nec in exemplum trahenda *§. 6. I. de I. N. G. & C.* Derogant autem vt leges singulae generalioribus, & ex hac ratione *priuae leges* GELLIO *Noct. Attic. L. X. c. 20.* & ISIDORO ORIGIN. *V.* 18. vocantur, *priuum* enim antiqui dicebant, quod nos singulum vocamus, vid. FESTVS in voc. *priuus.* NONIVS *l.* 151. & HORATIVS *L.* 1. *ep.* 1. *v.* 93.

Quem ducit PRIVA *triremis.*

Exemplo rem declarabo: Regale venationis ad imperantes pertinet, priuatique manus a capiendis feris omnino abstinere debent; quodsi vero Caio permittitur venatio, priuilegium ei indulgetur. Illustre exemplum vid. apud LIVIVM *Hist. Rom. Lib. XXXVIIII. c.* 14.

(b) Repeti poterit exemplum not. antecedente allegatum, Caius enim priuilegio vtitur, non alius.

(c) Quodsi praedio Caii concedatur ius venandi, omnes illud possidentes eo fruuntur, & sic non personale, sed reale dicitur. Existentiam priuilegiorum realium negat, eaque inter figmenta numerat Heidelbergensis ICtus FR. ALEF Diss. cui titulus: *Figmentum priuilegiorum realium examinans.* Quaeris rationem huius

huius hypotheseos? En! illam ficulneam: quod res, vt inanimatum quid, non recipiat sui dirigibilitatem, quo vocabulo vti placuit ipsi.

(d) Talia sunt in *L. 6. C. de Prof. & Med.* & *L. 2. §. f. C. de Episc. & Cler.*, quae personis quidem data, speciali tamen in eos fauore ab Imperatore ad vxores & liberos extensa sunt, quum alias cum persona exspirassent. vid. *L. 42. D. de adm. & peric. tut.*

§. XXXVI.

Priuilegia fauorabilia; odiosa.

PRIVILEGIA, quae propter bene meritum conceduntur, FAVORABILIA, quae vero poenam extra ordinem augent, ODIOSA dicuntur.

Reiiciunt hanc distinctionem nonnulli, vid. OBSERVATIONES HALENSES *Tom. III. obs. 15.* Verum non est, quod iis subscribamus, nostra distinctio dum ipso iure ciuili fundata deprehendatur; Non enim solum *§. 6. I. de I. N. G. & C. & L. 1. §. 2. D. de Const. Princip.* expressis verbis ita distinguit, sed & vtrorumque priuilegiorum exempla saepissime in iuris Romani volumine occurrunt, vid. *L. 2. §. f. D. de his qui sui vel. al. iur. sunt, L. fin. D. si quis a parent. manum. L. 28. §. 3. D. de poen. L. 20. C. eod.* Imo frequentiora odiosa priuilegia olim fuisse fauorabilibus Lex XII. Tabb. docet, quae vetat priuilegia irrogari. *Irrogare* autem proprium esse poenis docet HORATIVS *L. I. Sat. III. v. 118.*

IRROGARE *poenam peccatis.*

& vlterius euincit NOODTIVS *ad Dig. tit. de Legib. p. m. 18.* Add. B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. I. Tit. 2. §. 60.* Nec recentius aeuum exemplis priuilegiorum odiosorum destituitur; e. g. refert B. HERTIVS *Resp. CCCCXXXIII.* assassini aedes fuisse dirutas palo infamante solo imposita, quum tamen Ordinatio criminalis in eo acquiescat, quod delinquens tota contundatur. Aliud exemplum capite plexi ob silentium criminis laesae maiestatis adfert B. Dn. de LEIBNITZ *rer. Brunsuic. Tom. III. p. 697.*

§. XXXVII.

Beneficia legis.

Iura singularia certo hominum generi, vel societati cuidam concessa BENEFICIORVM LEGIS nomine veniunt.

Quamuis & haec plerumque priuilegia, & priuilegia beneficia vocentur vid. *L. 3. D. de Const. Princip.* BRISSONIVS *de V. S.* voc.

voc. beneficium; meliori tamen via incedere mihi videntur, qui cum CVIACIO *Lib. XV. obs.* 8. ac B. Dn. HEINECCIO *Elem. Iur. civ. sec. ord. Instit.* §. 60. *in not.* haec ab illis separant. Priuilegium principaliter supponit indiuiduum, beneficium legis plura, praeter ea priuilegium vel respicit meritum personae, vel statum rei cuiusdam, in beneficio iuris neutrum in censum venit. Ad beneficia legis referas SCtum Velleianum, Macedonianum, aliaque minoribus, fideiussoribus, heredibus &c. tributa.

§. XXXVIII.

Exemtio facti indiuidui ab obligatione legis DISPENSATIO dicitur (*). *Dispensatio.*

(*) Et hanc a priuilegio differre, notio hoc modo determinata docet; Dispensatio supponit factum indiuiduum, priuilegium perpetuum vsum in casibus similibus; Hoc iis notandum est, qui priuilegium per exemtionem ab obligatione legis, nec satis curate, definiunt. Esse autem, quam dixi, dispensationis naturam, quotidiana experientia conuincimur. Ponas casum: Titius nuptias cum Seia patrui filia parans, imperantem adit, eum implorans, vt liceat sibi, non obstante prohibitione ordinarionis ecclesiasticae, ducere eam vxorem; Annuit princeps, Titiusque nuptialia sacra celebrat. Non ita multo post consummatum matrimonium moritur Seia, finitoque tempore luctui destinato Meuiam Seiae sororem deperire incipit Titius; An & eam vxorem ducere poterit? Quodsi priuilegium nactus est Titius, de eo nullum superest dubium, quin & hoc casu, & tertium aut quartum viduus factus, reliquas, si adsint, patrui filias ducere possit; si vero dispensatum saltim cum eo, neutiquam id facere ipsi licebit, quum dispensatio indiuiduum factum, adeoque priores nuptias saltim respiciat Conf. c. 19. *X. de sent. & re iud.* Non minus indeterminata idea dispensationis est, quam sibi repraesentant DVRANDVS *Spec. iur. P. I. p.* 54. & RANDAEVS *de dispens. p.* 168. Scilicet dicunt esse *relaxationem iuris factam cum causae determinatione ab eo, qui ius dispensandi habet*, quum 1) non ius, sed obligatio soluatur, nec 2) hoc fiat nisi in indiuiduo casu, nec 3) mentio iuris dispensantis definitionem ingredi debeat. Vltimum, quod monui, male me habuit, semperque indignatus fui eis, qui omnia consectaria suis definitionibus immiscent, quaestionesque interdum iuris & facti in eis decidunt atque problemata soluunt. Miratus sum virum, qui alioquin acutissimus sibi videbatur, in Diss. *de molendinorum pneumaticorum iure*

palmarium molendini pneumatici aliquem characterem in eo posuisse, quod debeat esse exstructum ab eo, qui iure id exstruendi gaudet; Quidsi quis, cui id ius non competit, molendinum exstruat, qualis euadet creatura? Vt hoc inexcusabile factum est, ita DVRANDVS aliquo modo poterit excusari, cum eius, qui non gaudet dispensandi iure, dispensatio vires nullas sortiatur, sed hoc aliunde demonstrandum foret. PVFENDORFIVS *Elem. iurispr. Lib. I. Def.* 13. §. 23. solutionem, & REYGER *Thes. iur. voc. dispensatio:* remissionem genus constituunt, quae non adeo absona sunt; soluitur enim obligatio & remittitur, si quis ab ea eximitur. Vltimo loco notandum est, dari, qui dispensationem cum iure aggratiandi confundunt, in quorum classem referas RIDIGERVM in *Institut. erud. p. m.* 403. Sed diuersissima sunt. Distinguas saltim tempus factum antecedens & consequens, aut distinguas inter exemtionem ab obligatione legis, & eam, a sustinenda poena.

§. XXXVIIII.

Rescripta: Ad- & Subnotationes; Epistolae; Sanctiones pragmaticae.

Responsiones scriptae imperantis ad petita subditorum RESCRIPTORVM (a) nomine veniunt; quodsi respondeat imperans ad supplices libellos priuatorum, AD- vel SVBNOTATIONES (b); si ad magistratus, EPISTOLAE (c); si denique ad vniuersitatem, SANCTIONES PRAGMATICAE (d) vocabantur.

(a) *Rescribere* idem est ac rursus scribere, vel respondere. Indicat hoc OVIDIVS *Heroid. L.* 1. 2.

Nil mihi RESCRIBAS, *ipse veni.*

vid. CICERO *L.* 1. *ep.* 9. *ad fam. & ad Atticum L. XIII. ep.* 3. Idemque vel ex eo maxime apparet, quod prudentum responsa passim vocentur rescripta, vid. *L.* 44. *D. de re iud.* vbi SCAEVOLA *L. V. Respons.* rescripsisse dicitur. Atque ita natiuus huius vocis significatus prohibet, quo minus cum MERILLIO *Lib. II. obs.* 26. rescripta pro quacunque constitutione principis accipere possimus; exempla innumera Codicis, quibus Imperatores rescripsisse dicuntur, rem conficient.

(b) Priuatorum enim libellis supplicibus responsa ad- vel subscribere solebant principes ipsi, vel magistri libellorum, idque breuissimis verbis, prius initio, posterius in fine paginae fiebat; de illo testatur *L.* 3. *C. de diuers. rescr.* de hoc *L.* 6. *C. eod.* & *L.* 1. *C. de prec. imp. off.* Non inconcinne hoc illustrari

potest

potest ex stilo Celsissimi Iudicii Cameralis, qui id Imperatoris nomine supplicibus libellis extraiudicialiter exhibitis deferendo vel non iubet subnotari: Erkannt, vel: Abgeschlagen. Libelli principi a priuato oblati specimen habes *in L. 9. D. de L. Rhod. de iactu.*

(b) Libelli magistratuum plerumque dubia continebant capita a principe soluenda, ideoque fusiori stilo opus erat, si ad illa respondendum esset, inde in epistolas responsorias degenerabant rescripta istiusmodi. Talia reperiuntur in *L. 6. §. 3. D. de Off. Proc.* de xeniis magistratibus offerendis, *L. 14. D. de Off. Praef.* D. MARCVS & COMMODVS TERTYLLIO epistola rescripserunt ad casum homicidii a furioso facti, *L. 7. pr. D. de rest. in integr.* Diu. ANTONINI epistola ad MARC. AVITVM Praetorem de absente non contumace in integrum restituendo repetitur. Vid. *L. 3. §. 5. D. de Test.* *L. 31. D. de re iud.* &c.

(c) Vid. *L. f. §. 1. C. de diuers. rescript.* vbi Imperator ZENO: *Pragmaticas praeterea sanctiones non ad singulorum preces, sed si quando corpus, aut schola, vel officium, vel curia, vel ciuitas, vel prouincia, vel quaedam vniuersitas hominum, ob causam publicam fuderit preces, mandare decernimus.* Conf. *L. f. C. de proxim. sacror. scrin.* Dictas fuisse a pragmaticariis, qui ius suggerere & rescripta expedire solebant, non improbabile videtur. Exemplum pragmaticae sanctionis reperies in *L. 4. §. 5. D. de Off. Proc.*

§. XXXX.

Si preces, quibus obtinetur rescriptum, mendacium continent, OBREPTVM, sin defectum, qui obstabat, tacent, SVBREPTVM RESCRIPTVM dicitur. *Rescriptum sub- & obreptum.*

Subripere & *obripere*, licet alias non differant, distinguit tamen ius canonicum *c. 20. X. de Rescript.* & quae id sequitur praxis. Sic v. g. Titius adiens principem precibus, immunitatem ab oneribus petens, simulque rationem subnectens, incendio, quo ciuitatis pars periit, multa se amisisse bona, quum tamen nulla amisit, impetrato priuilegio, obreptitie adeptus id dicitur. Caius obaeratus ex luxu & lusu motatorium impetrat, precibus miseriam suam quaerentibus, nequicquam vero de causa eius monentibus, rescriptum subreptitium est; nunquam enim princeps hoc ipsi indulsisset, si sciuisset, eum bona sua dilapidasse; hoc enim beneficium infortunio lapsis tantum concedi solet.

§. XXXXI.

Decreta.

Rescripta decisionem causae controuersae continentia DECRETA audiunt.

Vid. *L.* 1. §. 1. *D. de Const. princip.* vbi dicitur, ea, quae cognoscens Imperator decreuit, legem esse. Solebant enim principes in palatiis suis consilium aliquod doctorum virorum s. ICtorum sustentare, qui caussas ipsis propositas audirent, principique quid pronunciandum esset suggererent, ceu id docet SPARTIANVS *in vita Hadriani c.* 18. id vero, quod hac ratione & ex mente ICtorum iste constituebat in casu controuerso, decretum vocabatur. Exempla habes in *L.* 3. *D. de his quae in test. del.* & *L. f. D. de Hered. Inst.*

§. XXXXII.

Edictum; Mandatum.

Quicquid imperans proprio motu constituit animo obligandi omnes subditos (a) EDICTVM (b); si vero constitutio talis aliquos, aut indiuiduum concernit, MANDATVM (c) dicitur.

(a) Sc. in quantum in eos obligatio cadere potest. Ita, si princeps edixit: neminem intra quartum gradum nuptias contrahere debere, vltra eum id licere omnibus, ad eos, qui plane inhabiles sunt ad matrimonium, non pertinet. Repetantur quae diximus de interpretatione restrictiua supra (§. XVIII. not. c.).

(b) Itane leges haec sunt? regeres; Si rem philosophice considerabis effectumque, omnino erunt. Imo *L.* 1. §. 1. *D. de Const.* leges esse dicuntur. Sed cur nihilominus alio nomine salutatae sint hae leges & quid opus fuerit hoc fuco, videas §. XXIIII. not. a. Primus Imperatorum, qui ausus tale fuit, est VESPASIANVS, cuius edictum legimus in *L.* 4. §. 6. *D. de Legat.*, aperto marte magis sequutus est HADRIANVS cum successoribus.

(c) Ita praecipue magistratibus Imperatores mandabant de praesidibus datis, vid. *L.* 3. *D. de Off. praes. L.* 19. *eod. L.* 7. §. 1. *D. de iur. patr.*, de iis ad decuriones directis vid. *L.* 27. *D. de poen.* Mandata erant vel secreta, vel non secreta, *L.* 1. 2. *C. de Mand.* Ad priora referri possunt Epistalmata, de quibus Perill. Dn. BOEHMERVS *pec. Diss.*

§. XXXXIII.

§. XXXXIII.

Actus a ciuibus Romanis certis iisque legibus praefcriptis folemnitatibus expediundi ACTVS LEGITIMI (a); qui, fi in iure (b) effent peragendi, ACTIONES LEGIS (c) dicebantur. *Actus legitimi; Actio legis.*

(a) Formulariae iurisprudentiae, qualis hic confpicitur, auctores erant ICti ac maxime Pontifices, vt apud ipfos totius iuris exifteret monopolium. Egregie haec exponit omnia B. Dn. HEINECCIVS in *Or. de iurisprudentia formularia.* Erant autem folemnitatibus formulariis expedienda mancipatio, emancipatio, acceptilatio, ferui optio, datio tutoris, manumiffio, rel. Solemnitates, quibus hi actus expediebantur, vid. ap. BRISSONIVM *de formul. his vocibus.*

(b) Quid in iure, & quid in iudicio fieri dicatur, vid. §. CCLXXXVIII.

(c) Actiones igitur legis actuum legitimorum fpecies erant, inque eo folum differentia fita erat, quod in iure fierent, adeoque huc pertinent formulae actionum, nonnullaque not a. recenfita, datio tutoris, ceffio in iure &c. Inde eft, quod POMPONIVS *L. 2. §. 6. D. de Orig. iur.* ex his formulis actiones natas effe fcribat. Vetam actuum legitimorum legisque actionum naturam ac differentiam ignorauit GRAVINA *de LL. XII. Tabular.* Tab. LXXX. fibi perfuadens, omnes actus legitimos & actiones legis in iure debuiffe peragi, quem propterea notauit B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. prooem. §. 6. not. l.*

§. XXXXIIII.

Quicquid ciuitas municipalis (a) conftituit inter ciues legis inftar valiturum (b), STATVTVM (c) f. Willkühr, Weichbild (d) dicitur. *Statutum.*

(a) Quaenam nomine municipalium ciuitatum Romanis venerint, infra (§. DCCLXI.) videbimus; Sufficiat hic eas opponi in S. R. Imperio liberis & immediatis ciuitatibus, prouincialiumque nomine vulgari. Giuitates enim liberae Imperii legislatoria gaudent poteftate. *Art. 8. Inftr. Pac. Weftph.*

(b) Equidem obligationem vniuerfalem non fortiuntur ftatuta ciuitatum municipalium, fed valent tantum inter ciues, atque conduntur de rebus ad fe pertinentibus, v. g. adminiftratione rerum ciuitatis, iurisdictione, *t. t. D. de adminift. rer.*

ad ciu. pert. quod pacto magis quam auctoritate legislatoria fit, quam alias statutorum vocabulum haud raro indigitare solet. *L. un. C. Nemin. lic. signum Salu. c.* 1. *de renunc. in 6to.* Vid. HORN *de confirm. statut. municipal.*

(c) Statutorum vocabulum alias generale est, constitutionesque prouinciales, vniuersitatum, familiarum &c. complectitur; hic vero specialis significatio est, ad ciuitates solum pertinens.

(d) Ingens eruditos inter agitatur controuersia de significatu etymologiaque huius vocis. Omnium quae proferuntur proxima veritati ea est, quam docet B. Dn. Io. ZACH. HARTMANNVS *S. R. M. Brit. a Consil. Aul. Fautor dum viueret optimus in Progr. Kilonii* 1735. *euulgato, de Etymologia vocis* Weichbild, scilicet compositum esse hoc nomen ex aliis duobus Wick & Weld, gewickt Weld, tractumque terrae iurisdictione munitum notare, intra quem homines certis adstringantur legibus, qualem Glossator ad *I. P. S. L. I. a.* 51. dicit: heilig Mahl.

§. XXXXV.

Lib.I.T.5. *Ius.* IVS est id, quod pro rei conuenientia tribuere licet, vel negare oportet.

Diuersimode vocabulum iuris ab ICtis accipi iam supra not. a. ad §. V. dictum. Tertius eorum, qui ibidem allegati sunt, significatus hic venit explicandus, quum ad facultates hominum morales iam deueniamus. Definitur idipsum ius communi fere consensu per *facultatem moralem lege determinatam*, in qua definitione non est, quod reprehendam; quum vero facultas illa moralis non nisi ex circumstantiis colligatur, harum mentionem omnino faciendam esse censui. Ita enim germanice dicitur: Er hat ein Recht dazu, Er hat kein Recht dazu, i. e. tribui ei hoc debet ob circumstantias apud ipsum & in re existentes. V. g. Titius habet ius eundi per fundum Caii ad praedium suum rusticum; tribuitur Titio iter, & quidem ob hanc conuenientiam 1) Titius aliter ad praedium suum commode peruenire nequit, 2) Caius concessit ipsi soluto X. florenorum pretio. It. Meuius gaudet iure immunitatis ab inhospitatione. Quare? Ist Professor. Conuenit igitur ipsi tribui, quod tribuitur aliis Professoribus, & negari, quod negatur ipsis. Auctor huius definitionis est HANSCHIVS in *princ. phil. Leibnit. p. m.* 46. *schol.* 1.

§. XXXXVI.

§. XXXXVI.

Declaratio de non vtendo iure, quod competebat, RENVNCIATIO IVRIS dicitur (*). *Renunciatio iuris.*

(*) V. g. Minori competit ius petendi restitutionem in integrum contra contractum, ex quo laesus fuerat. Quidsi hic maior factus declarauerit se eo iure vti nolle, h. e. se nihilominus contractum seruaturum? Renunciauit restitutioni. Sempronius, Medicinae Doctor ac Practicus, immunis est a suscipienda tutela, §. 15. *I. de Excus.* quidsi hic declarauerit, vel testatori promiserit se nolle iure excusandi vti, renunciauit eidem.

§. XXXXVII.

FICTIO est repraesentatio rei sub qualitatibus, quae ipsi non competunt; si lex rem ita repraesentare permittit, FICTIO dicitur LEGIS (a); si repraesentatur res sub circumstantiis, quae non insunt ei, FICTIO POSITIVA (b); si dissimulantur circumstantiae, quae reuera adsunt, FICTIO NEGATIVA (c); quum aliud existens pro altero repraesentatur, FICTIO TRANSLATIVA dicitur. *Fictio; legis; positiua; negatiua; translatiua.*

(a) Exempla in singulis speciebus videbimus.

(b) Huc referas famosam fictionem Legis Corneliae, qua in captiuitate moriens, ante quam in eam peruenisset, obiisse concipitur. *L.* 22. *D. de Capt.* Simili fictione in bello occisus viuere cogitatur, *pr. I. de Excus.* Conf. *L.* 6. *D. de magistr. conu. L.* 7. *D. de Statu hom. L.* 26. *eod.* §. 4. *I. de Act.*

(c) Huc pertinet fictio iuris postliminii, qua, ex seruitute, in quam bello captus ciuis Romanus inciderat, rediens, in ea nunquam fuisse repraesentabatur. *L.* 25. *D. de Capt.* Idem hoc exemplum & ad positiuam fictionem referri potest, si nempe fingatur talis ciuis semper in ciuitate fuisse, quod fecit TRIBONIANVS in §. 5. *I. quib. mod. ius patr. pot. solu.* Conf. §. 1. *I. eod.* & §. 5. *I. de Act.*

(d) Varia hoc ipsum fieri potest ratione; I.) vt persona pro altera substituatur, quale exemplum est in *L.* 1. §. 12. *D. de Vi & vi arm.* vbi Caio mandato Titii Sempronium de possessione deiiciente Titius ipse hoc fecisse dicitur, secundum vulgatam axioma: Quod quis facit per alios, id ipse fecisse pu-

tandus; II.) Res pro re alia repraesentetur; quorsum pertinet symbolica traditio, traditis enim clauibus, ea, quibus reserandis inseruiunt, aut in eo contenta, tradita censentur. §. 47. *I. de R. D.* §. 44. *eod.* Conf. *L.* 20. *D. de seru.* III.) Locus alius pro alio sumitur. Ita praesens habetur pro absente. *L.* 124. *D. de D. R. I. L.* 2. §. 3. *de iur. codic. L.* 17. §. 11. *D. de iniur.* IIII.) Tempus aliud pro alio tempore; ita qui ante plures annos dolo desiit possidere, adhuc possidere creditur. *L.* 131. *D. de R. I. t. t. D. de Reb. dub. L.* 37. *D. de R. V.*

§. XXXXVIII.

Status; naturalis; aduentitius.

Limitationes (a) in homine, quae illum iuris cuiusdam participem reddunt, STATVS (b); Limitationes hae, si rationem habent in natura eius, NATVRALIS (c); si in facto aliquo externo, ADVENTITIVS (d) f. CIVILIS dicitur.

(a) Si huic generi aliud, *qualitatis* nempe, cum Perill. Dn. BOEHMERO *iur. Dig. Lib. I. Tit. V.* §. 1. & B. Dn. HEINECCIO *Elem. Inst.* §. 29. substituere velis, perinde erit, quum limitatio qualitatem rei efficiat. Qui vero cum PVFENDORFIO *Iur. nat. & gent. L. I. c.* 1. §. 6. & GVNDLINGIO in Discursu über das Natur- und Völcker-Recht spatium aliquod morale concipiunt, difficile me habebunt consentientem. Non absoluendi mihi hi videntur iniuriae Logicis illatae, qui omnes metaphoricos imaginarioque sensu laborantes terminos canepeius ac angue vitant rem aliquam definituri.

(b) Status hominum hic non limitationes eorum quascunque, quae philosophica status notio est, sed eas tantum, quae aliquod tribuunt, continet. Diuersitas iurium status diuersitatem facit; hinc est, quod homo, qua liber, alium statum habeat, qua ciuis, alium, & alium, qua paterfamilias. Quibus vero nulla competunt iura, ii nec statum habent. Statui synonimon est *caput*, vid. §. 4. *I. de cap. deminut.*, vnde is, qui statum non habebat, capite dicebatur minutus, *pr. I. eod.*

(c) Ita, vt quis masculus sit, hanc determinationem a natura habet; fruitur autem vt masculus iure aliquo, quod feminis non competit, v. g. quod honorum capax sit.

(d) Hanc distinctionem habet PVFENDORF. *Iur. nat. & gent. L.* 1. *c.* 1. *& de Offic. Hom. & Ciu. L.* 2. *c.* 2. Conf. B. Dn. TREVER, *Goettingensium olim decus, ac Fautor meus maxime venerandus*, in *annot. ad h. l.* & PVFENDORF. *Erid. Scand.* p. 183.

p. 183. 301. Alii aliter diftinguunt, quorum omnium opiniones allegare nec vacat, nec inftituti ratio permittit. Adeas WALCHIVM im philoſophiſchen Lexico, voc. Stand.

§. XXXXVIIII.

Homo cum ftatu confideratus vocatur PERSONA (*).

(*) Perfona natiuo fuo fignificatu notat fictitiam faciem, f. laruam, qua vtebantur Comici, vt varium fingerent vultum pro vario, quod imitabantur, fubiecto. Vid. GELLIVS *Noct. Attic. L. V. c.* 7. Indigitat hoc ipfum PHAEDRVS *Lib. I. Fab.* 7.

Perfonam tragicam forte vulpes viderat,
O! quanta fpecies, inquit, cerebrum non habet.

Hinc defumta metaphora aliis perfonis & rebus applicari cepit. Ita iam SENECA *c.* 24. ad hoc digitum intendit; *Non hominibus tantum, fed & rebus demenda perfona eft, & reddenda facies fua.* Nec inconcinnam hanc translationem fuiffe, facile apparet; quem enim modo confpexifti iura ciuitatis fuae defendentem Caium, eum mox videbis vt maritum poteftatem maritalem defendentem, mox vt parentem bona filii aduentitia fibi addicentem. Et ita non nifi mutata perfona contemplari licet Caium pro diuerfitate ftatus. Eleganter haec exponit B. HERTIVS in Diff. *de vno homine plures perfonas repraefentante.*

§. L.

Status, qui aliquem participem facit iuris, quo vtuntur ii, qui ab imperio priuati non dependent, LIBERTATIS; qui vero alicui attribuit ius, quo vtuntur ciues inter fe, CIVITATIS; & is, qui largitur alicui iura, quo fruuntur focii coniugalis, dominicae ac paternae focietatis, FAMILIAE dicitur (*). *Status libertatis; ciuitatis; & familiae.*

(*) Hi tres ftatus iunctim requirebantur in ciue Romano, vnus horum nempe fi deficiebat, capite minutus is dicebatur. Ita enim CHREMES ap. TERENTIVM *Eun. Act. IIII. Sc. VII.* ℣. 35. *fq.* Thrafoni perfuadere volens, Pamphilam capite non effe minutam, inquit:

- - *Principio eam effe dico* 1) *liberam,*
- - - 2) *Ciuem Atticam* - -
3) *Meam fororem.*

§. LI.

Nasci; Nasciturus. NASCI quis dicitur, quando incipit extra matrem exiſtere. De quo ſpes eſt eum extra matrem aliquando exſtiturum, NASCITVRVS (*) dicitur.

(*) Hic, quum viſceribus maternis iunctus ſit, continebatur enim ventre, Romani eum partem viſcerum habebant.

§. LII.

Monſtrum; Oſtentum. Quicquid naſcitur ſpecie a ſolita ſui generis deflectens (a) MONSTRVM (b); quicquid vero in aliqua parte integrante excedit, vel deficit, OSTENTVM (c) vocamus.

(a) Sic, qui vitulino aut equino capite in lucem editur homo, formamque in eo humanam deſerit, monſtrum erit. *L.* 135. *D. de V. S.* PAVLVS in *L.* 14. *D. de Stat. hom.* haec indicans ſcribit: *Qui contra formam humani generis conuerſo more procreantur*, quo ipſe nihil aliud, quam quod indicaui in §., voluit; In eo vero diſſentire videbitur, quod a monſtro atque oſtento prodigioſum partum diſtinguat, dum in hunc modum diſſerere pergit: *veluti ſi mulier monſtroſum aliquid*, AVT *prodigioſum enixa ſit.* Sed ſalua res eſt; Particulam *aut* copulatiuum interdum habere ſignificatum, incognitum non eſt, & cui fuerit, is adeat PRISCIANVM *Lib. XVIII. p.* 1170. Eſſe autem PAVLI hunc ſignificatum docet *L.* 38. *D. de V. S.* not. (c) alleganda.

(b) *Monſtrum* a monſtrando dictum eſſe, quaſi per id Deus aliquid ſingularis futurum, monſtrare velit, tradit SERVIVS ad VIRGILII *Aeneid. L. IIII.* ℣. 680. Eadem dicit CICERO *de Nat. Deor. L. II. c.* 3.

(c) Diſplicuit nonnullis haec dictio, cui *portenti* vocabulum ſubſtituere maluerunt, vt VLPIANVS *L.* 135. *D. de V. S.* Sed non opus erat hac mutatione, vtraque vox dum ſatis probata ſit ex CICERONE *de Nat. Deor. Lib. II. c.* 3. LABEO in *L.* 38. *D. de V. S. oſtentum* in genere omne contra naturam cuiuscunque rei genitum, huius autem duo genera voluit eſſe, vnum, *quoties contra naturam naſcitur, tribus manibus forte, aut pedibus, aut qua alia corporis parte, quae naturae contraria eſt;* alterum *cum quid prodigioſum videtur.* Sunt verba eius. PEROTTVS in *Cornu copiae Epigr. II. col.* 296. *l.* 28. *ſqq.* oſtentum, portentum, prodigioſum & monſtrum ab inuicem diſtinguit;

ftinguit; prius futurum aliquid indicare; alterum naturale esse quidem, sed futurum aliquid denunciare cum interuallo; tertium esse, quod saepius fit, malum tamen praesagit; quartum denique, quod contra naturam fieri solet. Sed neque ex VLPIANO, neque ex LABEONE ac PEROTTO horum verborum significatus, quatenus ICtis inseruit, hauriri potest, nec ratio adest sufficiens, cur sedigitis, aliisque membrorum vitio laborantibus peculiarem assignemus locum, quum iisdem, quibus alii homines, fruantur iuribus, *L.* 10. *§.* 2. *D. de Edict. Aedil.* *L.* 14. *D. de Stat. hom.* quibus monstra carent. *L.* 14. *cit.* Neque ostenti definitio alia ex ratione allegata a me fuit, quam quo monstri notio distincta euaderet magis, ac determinata.

§. LIII.

Aetas procreandi sui similem sufficiens PVBERTAS (a); & qui eam impleuit, PVBES; qui eam nondum attigit, IMPVBES; qui eam superauit, PVBERTATE MAIOR: qui incipit sufficere ad id, MINVS PLENE PVBES; qui omnino sufficit, PLENE PVBES (b); Aetas insufficiens ad id, vt quis explere possit officia societatis domesticae, INFANTIA (c); & qui eius est aetatis, INFANS; qui sufficit officiis societatis domesticae explendis, INFANTIA MAIOR dicitur (d).

Pubertas; pubes; impubes; pubertate maior; minus plene pubes; plene pubes; Infantia; Infans; Infantia maior.

(a) In hac & sequentibus notionibus iuridice determinandis magis ad numerum annorum, quam ad ipsam sufficientiam respicitur. Etenim PROCVLEIANI olim existimabant pubertatem ex habitu corporis aestimandam esse; His se opponebant SABINIANI annorum numerum potius amantes, quibus calculum adiecit IMPERATOR in *L. f. C. quand. tut. esse des.* statuens masculos XIIII. feminas XII. annorum puberes esse dicendos. Vid. *pr. I. quib. mod. tut. fin.* & TERTVLLIANVS *de Virginibus* terminum hunc vbique obseruari scribit. Feminas puberes *viri potentes* dixit Imperator *pr. I. de Nupt.*, item *maturas, tempestiuas.* Add. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. VI. c.* 3. & *L. XII. c.* 8.

(b) Huic terminus praefixus est XVIII. annorum, si masculi, *§.* 4. *I. de Adopt. §. f. I. quib. ex caus. manum. lic.* si feminae, XIIII. *L.* 4. *§.* 1. *D. de alim. & cib. leg.*

(c) Infans quidem ab eo dicitur, quod fari non possit, sed eo immorari nolui; infantem dixi cuius aetas non sufficit explendis

plendis officiis, quae ipsi vt socio societatis domesticae, i. e. quae est inter patrem & filium, incumbunt. Nam aliis officiis exsoluendis pubes factus vix sufficiet. Terminus finiendae infantiae temporibus, quae HADRIANI aetatem excedunt, varius fuit atque ambiguus, donec laudatus IMPERATOR in *L. 8. C. Theod. de bon. matern.* ad septimum aetatis annum in vtroque sexu eum reuocaret. Eumdem probauit THEODOSIVS IVNIOR *L. 18. pr. §. 4. C. de iur. delib.* Equidem obstare videtur huic *L. 14. de sponsal.* & *L. 1. 2. D. de adm. & peric. tut.*, sed interpolatos hos textus esse docte ostendit IAC. GOTHOFREDVS *ad c. L. 8. C. Theod. de bon. matern.* Conf. PAGENSTECHERI *Ius Pegasianum p. 36. sqq.*

(d) Haec omnia prolixiori calamo prosequutus est IO. FR. FARA *Tract. de essentia infantis, proximi infantiae & proximi pubertati*, qui exstat in *Tractatu Tractatuum VIII.*

§. LIIII.

Sui & alieni iuris esse.

Qui nullius potestati (a) subiectus est, SVI IVRIS (b); qui subiectus est potestati alicuius coëxistentis subditi in societate ciuili, ALIENI IVRIS dicitur.

(a) Potestatis notionem vid. §. LXV.

(b) Aliam definitionem exhibet Cel. Dn. SCHIERSCHMIDIVS, ICtus Erlangensis, Fautor meus singularis, in *Elem. iur. ciu. method. scientif. propos. p. 149. sqq.*, eumque, qui iure aliquid ex actionibus vel rebus sibi propriis acquirendi gaudet, *hominem sui iuris* appellat, quam meam pariter pace eius fecissem, nisi obstitisset exemplum filii familias peculium extraordinarium aduentitium pleno iure acquirentis.

§. LV.

Libertas; Liber.

Independentia actionum nostrarum ab imperio coëxistentium in societate ciuili LIBERTAS (*); & qui gaudet ea, LIBER est.

(*) Non absolutam hic intelligo libertatem, quam respexero PERSIVS *Sat. V.*

> *An quisquam est aliter* LIBER, *nisi ducere vitam*
> *Cui libet, vt voluit?*

& cum ARISTOTELE CICERO *Parad. c. 5.* quibus libertas est potestas viuendi, vt velis, qualis in societate ciuili non datur.

Hanc

Hanc potissimum in definitione cogitaui, proindeque definitioni, quam habent Perill. WOLFIVS *Iur. Nat. P. I.* §. 153. & Cel. KOEHLERVS *Exerc. Iur. Nat.* §. 912. addenda censui verba: In societate ciuili coëxistentium. Inde est, quod ICtus FLORENTINVS in *L. 4. D. de Stat. hom.* & IMPERATOR §. 1. *I. de iur. pers.* LIBERTATEM dicat *naturalem facultatem eius, quod facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibetur*, & PERSIVS ℣. 89. *sq.* similem limitationem addat:

Cur mihi non liceat, iussit quodcunque voluntas:
Excepto, si quid Masuri rubrica notauit.

Quae tamen addita limitatio non satis apta videtur, quum hac ratione & Romanorum serui liberi essent dicendi, vti ab aliis dudum obseruatum est, nec ea, quae ad remouendum hoc dubium attulit HVBERVS *Prael. ad Inst. p.* 25. eius momenti erunt, vt propter ea mentem mutare fas sit.

§. LVI.

Qui liber nascitur (a), INGENVVS (b) dicitur (c). *Ingenuus.*

(a) IMPERATOR in *L. 14. C. de fideic. lib.* qui cum libertate solem aspexit, inquit.

(b) *Ingenuus* idem significat ac naturalis, natiuus; Sic *ingenuos fontes* eos, qui aquam ex suo scaturigine emittunt, dicit LVCRETIVS *I.* 130., & INGENVI CRINES opponuntur capillamentis. Non igitur nisi contorta potest esse etymologia ISIDORI *Lib. VIIII. c.* 4. qui hanc ex eo repetere mauult, quod quasi in genere, non in facto, libertatem habeant ingenui. Quamuis quidem verum sit, quod libertas eorum non debeatur facto, sed ipsis ea ingenita sit, difficile tamen ex genere flectere licebit ingenuus.

(c) Vid. *pr. I. de Ingen.* Hic proprius ingenuorum significatus est. Dicebantur praeter eos ingenui, qui licet tales non essent, ingenuorum fruerentur iuribus, quales erant *natalibus restituti, L. 3. D. de Natal. restit.* aut qui ius aureorum annulorum acceperant ab Imperatore, *L. 4. 5. 6. D. de iure aureor. annul.* aut qui ingenui sententia iudicis erant iudicati, quamuis tales non essent. *L. 25. D. de Statu hom.*

§. LVII.

Dependentia (a) actionum ab imperio in societate ciuili coëxistentis subditi (b) SERVITVS (c); Cuius *Seruitus; Dominus; Seruus.*

Cuius ab imperio actiones alterius coëxistentis subditi in societate ciuili dependent, DOMINVS; actiones alterius imperio ita attemperans, SERVVS (d) dicitur.

(a) Seruitus est oppositum libertatis. E. per contrariam notionem erat definienda.

(b) Haec addita limitatio non omnino superflua erit; efficit enim, vt seruum a subdito distinguamus. Subditi namque actiones dependent ab imperio imperantis, hanc potestatem ciues primum per pactum in eum contulerunt, atque sic societas imperantem inter ac subditum pacto originem debet, ideoque imperans socius eius quamuis illi aliquo modo dissimilis est, inque societate coëxistens. Domini igitur actiones aeque dependent ab imperante ac seruorum, vterque enim subditus est; Sed & seruus praeterea domino suo parebat, directionemque actionum ab eo admittebat, adeoque aeque subditi imperio suberat.

(c) Quam IMPERATOR §. 2. *I. de iur. pers.* exhibet seruitutis definitionem, Stoica est, vt videre licet apud ARNOBIVM *Diss. Epict. L. II. c.* 1. & *L. III. c.* 1. PERSIVM *Sat. V.* SIMPLICIVM *Comment. ad Epict. Enchirid. c.* 2. Dicitur autem *all. loc. Constitutio* h. e. metonymice, scilicet id, quod constitutum est, *iuris gentium*, nimirum secundarii, *qua quis dominio alieno contra naturam*, i. e. naturalem libertatem, *subiicitur*. Homines enim omnes liberos nasci, seruosque nullos, & ii intellexere, v. *L.* 4. *D. de Iust. ac iur.* proindeque contra naturam ipsam esse eam defenderunt. vid. MERILLIVS *Obs. L. I. c.* 15. En quanto commentario opus sit, si notionem hanc reddere velimus distinctam & determinatam.

(d) *Seruum* dici a seruando in eo FLORENTINVS in *L.* 4. §. 2. *D. de Stat. hom.* POMPONIVS in *L.* 239. §. 2. *D. de V. S.* & IMPERATOR §. 3. *I. de iure pers.* conueniunt, nec minus AVGVSTINVS *de Ciuit. Dei XVIIII.* 15. DONATVS in *Terent. Adelph. Act. II. Sc.* 1. ISIDORVS *Etymol. VIIII.* 4. & GELLIVS *Noct. Attic. L. IIII. c.* 5. eadem docent. Scilicet: In hostem omnia licere, quae ad finem, securitatem nempe nostram, faciunt, ius naturae docet, hinc ius occidendi hostem liquet, aut capto, si vitam ipsi seruare velimus, durissimas licet conditiones ipsi offerendi. Hoc faciebant Romani hostibus captis nec occisis eiusmodi seruitia imponentes; seruauerant autem hos nec tradiderant eos letho, & ab eo seruatos contracteque

seruos

seruos dicebant. Ita Magus captus Aeneae genua amplexus apud VIRGILIVM *Aeneid. Lib. X.* ỳ. 37. *sq.* supplex orat:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam SERVES *natoque patrique.*

§. LVIII.

Seruus in dominio alicuius existens MANCIPIVM (*) dicitur. *Mancipium.*

(*) *Mancipia* dici a *manu* & *capere*, FLORENTINVS *L.* 4. *D. de stat. hom.* & IMPERATOR §. *I. de iur. pers.* scribunt, inque hoc cum iis conueniunt DONATVS *ad Terent. Adelph. Act. II. Sc.* 1. & ISIDORVS *Etym. L. VIIII. c.* 4. Conf. MENAGII *Amoen. iur. ciu. p. m.* 303. Hostes namque deuictos, quos seruare volebant, manu apprehendebant in signum dominii *c. l.* 4. *D. de stat. hom.*

§. LVIIII.

Seruus, ex ancilla nostra natus, VERNA (a); in peculio vero serui alterius existens, VICARIVS (b) dicitur. *Verna; Vicarius.*

(a) Quamuis Verna nonnunquam libertum denotet, vt videre est in *L.* 17. *D. de aur. & arg. leg.* id tamen singulare atque praeter antiquam inscriptionem illam: FORTVNATVS AVGVSTI LIBERTVS VERNA ap. BRISSONIVM difficile occurret. Alias Verna semper seruum ex ancilla nostra natum denotat; §. 4. *I. de iur. pers.* PLAVTVS *Amphitr. Act. I. Sc.* 1. ỳ. 23. *sq.*

Qui fuerim liber, eum nunc potiuit pater
Seruitutis; hic, qui VERNA *natus est, queritur.*

(b) Serui quidem nihil proprii habebant, nisi volentibus dominis, & hoc dicebatur peculium; quodsi alii serui in peculio serui erant, dicebantur *Vicarii.* Egregie hoc declarat MARTIALIS aliquo loco

Esse sat est seruum, iam nolo VICARIVS *esse.*

Et PLAVTVS *Asinar. Act. II. Sc.* 4. ỳ. 27. *sqq.* Leonidae serui vicarii meminit:

- - - LE. *Cui datum est?* LI. *Sticho* VICARIO *ipsi*
Tuo. LE. *Vah! delenire apparas. Scio mihi vicarium esse,*
Neque eo esse seruum in aedibus heri, qui sit pluris, quam
ille sit.

vid. *L.* 17. *D. de pecul.* §. 17. *I. de Legat.*

Errant

Errant igitur ii, qui vicarium seruum vocant eum, qui vice ordinarii serui fungitur, qua in opinione fuit HEDERICH *Antiquität. Lexico, voc. Vicarius.*

§. LX.

Homo proprius; Rusticus.

Qui, praedio rustico in perpetuum addictus (a), domino praedii operas praestat, HOMO PROPRIVS (b) est. Qui rus colit, in genere RVSTICVS dicitur.

(a) Inde dicitur glebae adscriptus eiusmodi homo proprius.

(b) Vid. Perill. Dn. BOEHMERI *Diss. de imperf. libertate hom. propr.*

§. LXI.

Ius Wildfangiatus.

IVS, in territorio suo vltra annum absque necessitate commorantes, potestati suae subiiciendi, WILDFANGIATVS (a) dicitur (b).

(a) Etymologia huius vocis dubia est; verosimile tamen videtur eam inde petitam, quod eiusmodi sine domino homo quasi fera capiatur, vnde & pecunia, quae ei, qui istiusmodi Wildfangium apprehendit ac domino territorii subiicit, soluitur, dicitur der Fahegülden.

(b) Tale ius Electori Palatino competit, quod de nouo ipsi assertum fuit contra Electorem Moguntinum, Treuirensem & socios per laudum Heilbronnense 7. Febr. 1667. Idem & hoc ius olim Rugiae principibus competiisse docet B. Dn. HARTMANNVS in spec. progr. *de iure Wildfangiatus principibus Rugiae competente, Kilon.* 1730. simileque de coenobio Casauriensi probat MABILLON *de re Dipl. P. I. p.* 188.

§. LXII.

Lib.I.T.6. *Ciuitas; Ciuis; Peregrinus.*

Societas composita (a) sub imperio alicuius, certisque legibus vtens (b), CIVITAS (c); Socius huius societatis CIVIS (d), qui socius non est, PEREGRINVS (d) dicitur.

Societas composita.

(a) *Societas composita* dicitur, quae ex pluribus simul sumtis constat, v. g. herili, paterna, coniugali.

(b) Societates dignoscuntur ex fine; Ciuitatis finis est, vt certis legibus, idque sub regimine aliquo, viuant. Pluribus hanc notionem excussam videbis in philosophicis scriptis.

(c) Vii

(b) Vti ciuitatis notio vel latior vel angustior est, ita & ciuis aliquo respectu dicitur, quum alio possit esse peregrinus. Sic v. g. ciuis Romani Imperii quis esse potest, qui non est Saxo, & Saxo qui non est Lipsiensis. Abusiue ciuis in *L. 1. §. 1, D. ad L. municip.* dicitur municeps, quae notio infra §. DCCLXI. veniet explicanda. Haec de ciue generatim spectato. Ciuis in specie Romanus dicebatur, qui tribu & suffragio in populo Romano, indeque oriundis iuribus gaudebat, v. g. testamenti factionis &c. VLPIANVS *Epit. Tit.* 1. CIVES ROMANOS dicit: *Libertos, qui vindicta, censu, aut testamento, nullo iure impediente, manumissi sunt.* Sed ciuium Romanorum speciem saltim definit, eorum sc., qui ex seruis ciues Romani facti sunt.

(d) *Peregrinus* dictus fuit ab agris, quos Romani ab vrbibus separabant. Hinc *peregre venire*, vom Land kommen. Vid. SOSIPATER CHARISIVS *L. 1. p. 86.* Agrum autem inter alia Romani dicebant terram bello occupatam, inde fiebat, vt peregrinum *hostem*, & eos, quibus ius ciuitatis esset ademtum, *hostes iudicatos* dicerent. FESTVS voc. *hostis.* SVETONIVS *Caesar.* 80. *&* *Claud. XVI.* 25.

§. LXIII.

Ciuis voluntarius ac temporarius ADVENA (*) vocatur. *Aduena.*

(*) Qui aduenit & abit vnde venerat; inde & ciuis temporarius dicitur, quoniam quamdiu in ciuitate est, legibus eiusdem viuit. Graeci eum dicunt ἄποικον, quam vocem POMPONIVS in *L. 239. §. 4. de V. S.* male vertit per *domo profugum*, quo ipso advenam vagabundum dicit, qui non est. Ἄποικος compositum est vocabulum ab ἀπὸ, procul, & οἶκος, domus, i. e. qui domicilium procul habet. Galli distinctius eum notant per verbum *advolé.*

§. LXIIII.

ACTIONES ALTERIVS DIRIGERE dicitur, qui ita ad eas concurrit (*), vt legibus conformentur; Qui vero actiones alterius sibi subiecti ita dirigit, vt commodum ex eis in se redundet, IMPERARE dicitur. *Actiones alterius dirigere; imperare.*

(*) *Concurrere ad actiones* alterius dicimur, quando nostra voluntate ad actualitatem eius aliquid conferimus. *Concurrere ad actiones alterius.*

§. LXV.

Potestas. POTESTAS (a) est ius, quod quis in se, vel in personam aliam habet (b).

Potentia. (a) Differt a potestate potentia, quacum eam interdum confundi animaduerti. Haec est sufficientia virium ad aliquid efficiendum, adeoque in ea minus est, quam in potestate; Non enim ei, cui sufficiunt vires ad aliquid faciendum, statim competit potestas, licet in latiori significatu sumta, vt etiam rebus accommodetur. Sic v. g. peregrinus opulentissimus apud Romanos potestatem testandi non habuit, licet habuerit potentiam.

(b) Potestas strictiori sensu accepta supponit personas; sic domino competit potestas in seruum, patri in filium, marito in vxorem, magistratui in subditos, atque adeo potestas cum persona connexa est, vnde Praetor in *L. 21. D. de noxal. act.* seruum, qui in fuga est, in potestate domini non esse dicit.

§. LXVI.

Patria potestas. PATRIA POTESTAS est imperium patris in liberos (*).

(*) Potestas est ius quod quis in alterum habet (§. LXV.), E. patria potestas est ius, quod pater in alterum habet. Patris vero relatum liberi sunt, & intuitu horum pater dicitur (§. LXVII.). Patria igitur potestas est ius, quod patri competit in liberos. Hoc vero in eo consistit, vt actiones liberorum dirigat, *pr. I. de Nupt.* & commoda ex illis percipiat, hoc est, per eos acquirat; *pr. I. per quos pers. cuique acquir.* Qui hoc facit, imperat (§. LXIIII.); E. patria potestas est imperium patris in liberos. Hinc est, quod THEOPHILO ea dicatur *ἄκρα ἐξουσία*, *summa potestas*, & HOMERVS *Odyss. I. ỷ. 397.* patrem appellet *regem domus*, VLPIANVS vero *Fragm. IIII. 1.* eundem, *familiae principem*.

§. LXVII.

Parentes; pater; mater; liberi; filii; filiae. PARENTES dicuntur personae, ex quibus alia existit, s. in quibus continetur ratio existentiae aliorum (*); illorum masculus PATER, femina MATER; qui existentiam suam illis debent, LIBERI, masculi FILII, femellae FILIAE vocantur.

(*) Prout ratio vel proxima, vel remota est, & strictiori & latiori significatu parentum nomen accipitur. Posteriori fauet ius

ius Romanum, parentes inter, patrem, matrem, auum, auiam, proauum, proauiam cum omnibus maioribus numerans, *L.* 51. *D. de V. S.* IVSTINIANVS his addidit socrum & nouercam, §. 6. *I. de Nupt.* quod tamen vltra substratam materiam producendum non erit. Eodem significatu liberi dicuntur omnes in linea recta descendentes *L.* 56. §. 1. & *L.* 220. *D. de V. S.*

§. LXVIII.

SOCIETAS simplex inter patrem & liberos, PATERNA; inter maritum & vxorem, CONIVGALIS; inter dominum & seruum, DOMINICA, & ex his tribus composita, FAMILIA (*) & quidem PERFECTA; si vna earum deficit, IMPERFECTA dicitur.

Societas paterna; coniugalis; dominica; familia; perfecta; imperfecta.

(*) Multiplex & huius vocis *familiae* in iuris Romani vasto volumine significatus est. Interdum enim sub hac voce *res* intelliguntur, vti quidem v. g. hereditariae; *L.* 195. §. 1. *D. de V. S. L. f. C. eod. t. t. D. & C. fam. erc.* Alio sensu venit pro serie personarum a communi stipite descendentium. c. *L.* 195. §. 4. *D. de V. S. L.* 1. §. 19. *D. de Insp. ventr.* Porro absolute posito familiae vocabulo indigitantur personae liberae, exclusis seruis, *L.* 31. §. 15. *D. de aedil. Ed.* aut soli serui, *rubr. & t. t. D. si famil. furt. fec. dic.* c. *L.* 195. §. 3. *D. de V. S. L.* 5. §. 2. *D. de aedil. Edict.* quasi *famulia*, vt coniicit CLAVD. SALMASIVS *Exerc. Plin.* p. 1263. & opposita ceteri familiae, quae *domus* dicebatur, vid. APVLEIVS p. 336. *Ipse domi tuae rector, ipse* FAMILIAE *dominus.* Denique vero supra in §. tradita notio familiae nomen recipit. Vid. c. *L.* 195. §. 2. *D. de V. S.* vbi VLPIANVS inquit: *Iure proprio familiam dicimus plures personas, quae sub vnius potestate, aut natura, aut iure subiectae, vtputa patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias &c.*

§. LXVIIII.

Qui imperat familiae, PATERFAMILIAS (a); vxor, quae in manum eius conuenerat (b) olim, MATERFAMILIAS (c); filius potestati patriae subiectus, FILIVSFAMILIAS, & filia, FILIAFAMILIAS appellantur.

Paterfamilias; materfamilias; filiusfamilias; filiafamilias.

(a) Ad familiam vero pertinent serui, ancillae, vxor, liberi (§. LXVIII.), adeoque fieri potest, vt quis paterfamilias sit, qui

vxorem non habet ac liberos, habet tamen in sua potestate seruos, indeque simul perspicitur, cur quilibet homo sui iuris, adeoque pupillus, paterfamilias dicatur *L. 4. D. de his qui sui vel. al. iur.*, & eamdem ob rationem paterfamilias in *L. 195. D. de V. S.* vocetur, qui in domo dominium habet.

(b) Sc. per coëmtionem ac confarreationem, vnde solemnis erat formula a marito adhibita: *Vis mihi materfamilias esse?* BOETHIVS *ad Cic. Top. III.* Manus autem potestatem notat. LIVIVS *Hist. L. I. c. 2. Initio omnia manu a regibus gubernabantur.*

(c) CICERO *Topic. 3.* scribit: *Genus est vxor: eius duae formae, vna matrumfamilias earum, quae in manum conuenerunt, altera earum, quae tantummodo vxores habentur*, sc. per vsum. Eadem docent GELLIVS *Noct. Attic. Lib. XVIII. c. 6.* & VLPIANVS *Fragm. VIIII. 23.* FESTVS h. v. SERVIVS *ad Virgilii Aeneid. L. XI. L. 195. §. 2. D. de V. S.* Ab his differebant MATRONAE, quae licet quandoque cum matribusfamilias synonima deprehendantur, *L. 1. §. 2. & L. 15. §. 15. D. de iniur. L. 1. §. 6. D. de ventr. inspic. L. 41. D. de R. N.* & CICERO *pro Caelio c. 13.* inquit: *Petulanter facimus, si* MATREMFAMILIAS *secus, quam* MATRONARVM *dignitas postulat, nominemus;* attamen, si a generali matronarum notione, qua quamlibet honestam feminam denotat, discedamus, ea speciatim matrona dicta vxor, quae in manum mariti non conuenit. GELLIVS l. c. Hanc matrisfamilias & matronae positam differentiam non agnoscit CVIACIVS *Lib. IIII. obs. 18. ad L. 15. §. 15. D. de iniur. & L. 2. §. 2. sq. eod.* verum minus sufficienti ratione. Quae enim c. l. de habitu ac comite earum adferuntur, ad accidentalia referimus, quae differentiam substantialem iurium non faciunt. Nec audiendus FESTVS c. l. qui matremfamilias non prius dici vult, quam liberos patrifamilias pepererit. Hanc enim differentiam nec tradit *L. 14. C. ad L. Iul. de Adult.*

Matrona.

§. LXX.

Legitimatio.

Factum, quo liberis illegitimis ex superioris dispositione applicantur iura legitimorum (a), LEGITIMATIO (b) dicitur.

(a) Quinam legitimi, quinam illegitimi vocentur, expositum est §. CCCCLXX., quem conferas. Princeps, vt legum auctor, eas solus soluere potest, iuraque eis, quibus alias non competunt, indulgere. Ita rationes subducit IVSTINIANVS *Nou. LXXXVIIII. pr.* Triplici autem modo hoc fieri voluere princi-

principes, & quidem 1) si quis concubinam, ex qua liberos susceperit, in matrimonium duxerit, legitimatos eo ipso eos esse constituit CONSTANTINVS M. *L. 5. C. de natural. lib.* 2) si qua mulier filios illegitimos curiae addixerit, eodem iure eos frui voluit THEODOSIVS IVNIOR in *L. 3. & 4. C. de nat. lib.* 3) imperans ipse sibi hanc facultatem seruauit, hoc priuilegio petentes ornaturus. cit. *Nou. LXXXVIIII.*

(b) Nominis ratio facillima est; illegitimus enim quoad effectum mutatur in legitime natum.

§. LXXI.

Si quis aliquem in locum filii suscipit, qui talis natus non est, ADOPTARE (a) eum, quodsi susceptus homo sui iuris est, ARROGARE (b) eumdem dicitur; atque ideo factum (c), quo quis alium in filium assumit, qui talis natus non est (d), ADOPTIO & quidem in genere; & factum, quo quis hominem sui iuris in filium assumit, ARROGATIO (d); factum, quo quis liberos in potestate patriâ existentes in liberos assumit (f), ADOPTIO IN SPECIE dicitur.

Lib. I. T. 7. *Adoptare; arrogare; Adoptio in genere; in specie; Arrogatio.*

(a) *Optare* idem est ac legere. VIRGILIVS *Aeneid. I. ℣. 419. & III. ℣. 109.*

OPTAVITQVE *locum regno* &c.

adeoque adoptare nil aliud est, quam ad legere, f. sibi eligere, quod probat illud AVSONII in *Nerua XIII.*

Nulla viro soboles, imitatur adoptio prolem,
Quam LEGISSE *iuuet, quam genuisse velit.*

idemque VOPISCVS in *Aurel. c. XIIII.* proindeque SALLVSTIVS *Bell. Iugurth. c. X. in liberos sumere* dicit.

(b) *Arrogationis* vocabulum ex duabus vocibus AD & ROGATIO compositum esse, quilibet facillimo negotio perspicit, idemque id, quod simplex innuit, denotare, videre est apud PLAVTVM *Rudens. Act. V. Sc. 2. ℣. 45.*

- - - *Venus haec volo* ARROGET *te.*

Dicta autem fuit adrogatio a rogatione, in curiatis comitiis, in quibus peragenda ea erat, vid. GELLIVS *Noct. Att. Lib. V. c. 19.* & TACITVS *Hist. Lib. I. c. 15.*, facta. Id saltim aliquo dubio premitur, vtrum a rogatione patrem filiumque adoptandum intercedente, an vero ab ea, quae ad populum directa

 fuit,

fuit, arrogatio nomen sit sortita suum? Prius nobis persuadere vult CAIVS *Inst. L. 1. t. 7. §. 1. Ed. Oisel.* & in *L. 2. D. de Adopt.* his verbis: *Quae species adoptionis dicitur arrogatio: quia & is, qui adoptat*, ROGATVR, i. e. INTERROGATVR: *an velit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse? & is, qui adoptatur*, ROGATVR: *an id fieri patiatur?* Cui subscribit CVIACIVS *Lib. VIIII. obs.* 37. Posterius vult GELLIVS *Noct. Attic. Lib. V. c.* 19. formulam eiusmodi rogationis exhibens: VELITIS. IVBEATIS. QVIRITES. VTI. LVCIVS. VALERIVS. LVCIO. TITIO. TAM. IVRE. LEGE. Q. FILIVS. SIBI. SIET. QVAM. SI. EX. EO. PATRE. MATRE. Q. FAMILIAS. EIVS. NATVS. ESSET. VTI. Q. EI. VITAE. NECIS. Q. IN. EO. POTESTAS. SIET. VTI. PATRI. ENDO. FILIO. EST. HAEC. ITA. VTI. DIXI. ITA. QVIRITES. ROGO. Sed, vtut & pater arrogans filium arrogandum interrogauerit, necesse enim erat, vt hic auctor fieret, h. e. pateretur in alienam familiam se duci, *L. 5. D. de Adopt. L. 11. D. de his, qui sunt sui vel al. iur.* probabile tamen non est, praeliminares has quaestiones, sed potius solemniorem populi rogationem, in comitiis factam, huic nomen dedisse, exemplo *legis rogatae*, videtur; vid. FORNERIVS *rer. quot. L. 6. c. 2.* & B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. Lib. I. Tit. XI. §. 5. sq.*

(c) Si ius Romanum antiquius spectes, substituas vocabulum: *actio legis.* Talis enim adoptio erat, *L. 4. D. de Adopt.* fiebatque per aes & libram. Nouioribus vero temporibus ea esse desiit, quibus principis rescriptum suffecit. *L. f. C. de Adopt.*

(d) THEOPHILVS in *Instit. Tit. de Adopt.* eam definit: Πρᾶξιν μιμουμένην τὴν φύσιν πρὸς παίδων παραμυθίαν ἐπιγενομένην, i. e. actum legitimum imitantem naturam, ad liberorum solatium inductum, quae definitio, si eam ita dicere fas est, admodum incompleta, magisque historica descriptio est. Exempla adoptionum historiae Romanae scriptores larga manu suppeditant; Ita CAESAR AVGVSTVM Imperatorem adoptauit, & IVSTINVS IVSTINIANVM.

(e) *§. 3. I. de Adopt.* Negandum non est adoptionem & arrogationem promiscue adhiberi. Ita enim CICERO *pro domo c. 13. Quod est Pontificis ius* ADOPTIONIS, *nempe vt is* ADOPTET, *qui neque procreare iam liberos possit, & cum potuerit, sit expertus?* qui totus de arrogatione dicit. Sed tum adoptio ponitur vt genus.

(f) Vid. *§. 1. I. de Adopt.* & *L. 1. §. 2. L. 2. pr. D. eod.*

§. LXXII.

§. LXXII.

Adoptio, quae patriam poteſtatem in adoptantem transfert, PLENA; quae non, MINVS PLENA dicitur (*). *Adoptio plena; minus plena.*

(*) Transfert autem ea patriam poteſtatem, quae fit ab adoptandi aſcendente, §. 2. *I. de Adopt.* & *L. ſ. C. eod.* Inde plerumque definiri ſolet adoptio plena, quod ſit, quae fiat ab aſcendente. Verum hic ſola cauſa efficiens determinatur, non natura eius exponitur. Deſiderarunt iam olim aliquid in hac definitione MERILLIVS *Obſ. p.* 298. & GVNDLINGIVS *ad Dig. Tit. de Adopt.* §. 18. in eo tamen me non habent conſentientem, quod totam hanc diſtinctionem reiiciant, cui omnis realitas negari nequit.

§. LXXIII.

VNIO PROLIVM eſt pactum parentum binuborum, de liberis ipſorum diuerſi matrimonii ratione ſucceſſionis exaequandis (*). *Vnio prolium.*

(*) Hanc quamuis adoptionis Romanorum, vtpote in Germania infrequentioris, loco ſubſtituant plerique, ad illam tamen comparanda non eſt. Vnio prolium pactum eſt ſucceſſorium, nec patriam poteſtatem transfert, atque vel maxime in Germania obtinuit ante iuris Romani introductionem, adeoque adoptioni ſubſtituta eſſe plane nequit. Conf. B. Dn. HERTII *D. de praeleg.* §. 9.

§. LXXIIII.

Factum (a), quo filiusfamilias e poteſtate patria dimittitur (b), EMANCIPATIO (c) audit. *Emancipatio.*

(a) Romanis actio legis erat, *L.* 4. *D. de Adopt.* fiebat enim ſolemni modo, de quo conſulas B. Dn. HEINECCIVM *Ant. Rom. L. I. Tit.* 12. §. 7. *ſq.*

(b) FESTVS h. v. emancipatos dicit, qui ex patris iure exierunt, quod idem eſt; quando vero emancipatio imaginaria quaedam liberorum venditio dicitur, eius ratio ex ſequenti nota (c) petenda erit.

(c) Emancipatio nomen accepit a mancipatione, mediante qua ea olim, antiquiſſimo nimirum ſeculo, fiebat. Pater namque familias filium ſuum familias in dominio Quiritario habebat, hinc opus erat mancipatione ad transferendum id in

 alium,

alium, eiusque, qui id acquisiuerat, manumissione, si filius liberandus esset e potestate patris. Atque haec erat philosophia Romuli, quum constitueret, filium emancipandum ter venumdari & ab emtore, qui ea propter fiduciarius dicebatur, manumitti debere. Vid. *Tab. III. Leg. ant. Rom.* DIONYS. HALICARNASS. *Lib. II.* & qui instar omnium est CAIVS *Inst. L. I. Tit. VIII. §. 3. Edit. Oisel.*

§. LXXV.

Abdicatio. Exclusio liberorum indignorum a familia a patrefamilias facta ABDICATIO (a) audiebat (b).

(a) Abdicare se aliquo notissima phrasis est, idemque significat, quod nolle id amplius suum esse. Inde abdicare hic est familia abiicere quem, vt NONIVS h. vel alienare familia, vt QVINCTILIANVS *Inst. L. III. c.* 8. scribit.

(b) Graeca consuetudo erat liberos immorigeros factoque infames e familia eiicere, id quod *ἀποκηρύσσειν* vel *ἀπειπεῖν* vocabant. Quae an & Romanis fuerit probata, insignis inter ICtos existit controuersia. Posterius ex *L. 6. C. de patr. pot.* euinci posse videtur, qua IMPERATORES DIOCLETIANVS atque MAXIMIANVS *Hermogeni* rescripserunt: *Abdicationem Romanis legibus non comprobari.* Ad prius vero firmandum insigne luculentissimumque exemplum exstat in T. MANLIO TORQVATO, qui filium suum D. SILANVM aere corruptum his e familia sua exire iussit: *Cum* SILANVM, *filium meum, pecuniam a sociis accepisse mihi probatum sit, & republica eum & domo mea indignum iudico, protinusque e conspectu meo abire iubeo.* Refert hoc ipsum VALERIVS MAXIMVS *Lib. V. c.* 8. Aliud exemplum habet SVETONIVS *in Vita* AVGVSTI. Componi omnis lis posse videtur, si dicamus, abdicationem non quidem legibus probatam, sed moribus inductam fuisse. Vid. B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. II. T. 13. §. 23. sq.* Sed alia in mentem venit controuersia, anne scil. abdicatio modus soluendi patriam potestatem fuerit, adeoque hic locum inueniat aliquem? Negauit hoc ipsum HOTOMANNVS *Partit. iur. Lib. X. c.* 10. & B. Dn. HEINECCIVS *l. c.* Mihi vero, fuisse talem, licet moribus inductam, nec adeo frequentem, persuasum est, idque vt statuam vel maxime suadent MANLII verba: *Et republica eum & domo mea indignum iudico.* Si enim conferas ea, quae de notione domus supra §. LXVIII. not. (*) disserui, atque ad id attendas, eam fuisse societatem parentes inter ac liberos, maritumque inter ac vxorem, liquido apparebit, domo exclusum patria potestate, quippe quae ex societate

ista

ista competebat, exire. Latius abdicationis vox pro quolibet modo soluendi patriam potestatem sumitur. Vid. B. Dn. CARMONII, *ICti Rostochiens. Fautoris mei singularis, Dissertatio de Abdicatione liberorum.*

§. LXXVI.

RES est, cui determinata notio respondet (*). Lib.I.T.1. *Res.*

(*) Generalis haec definitio est, omnibusque, quae rebus accensentur, accommodanda. Atque ita haec sufficere posset. Quum vero quaedam earum in iure nostro personarum, aliae actionum nomine veniant, diuersisque fruantur iuribus, alia strictiori, magisque iuridico significatui quaerenda definitio erit. Est autem hoc sensu res *omne id, quod sua natura habile est, vt possit in bonis alicuius esse.* Quid dicatur in bonis esse, infra §. DCXX. expositum est. Praeiuit vero nobis CAIVS *Inst. L. II. T. 1. §. 1.* scribens: *Id, quod humani iuris est, plerumque in alicuius bonis est.* Licet enim actu non semper in bonis sint, natura tamen earum non officit, quo minus esse possint. Ita enim ara non est in bonis hominum, quum sit res sacra, verum natura eius, modus sc. compositionis, non impedit hoc ipsum, sed factum aliquod accedens, sc. consecratio, proprietati hominum eam eximit. Vulgatur alias antiquiorum definitio, quod res id sit, quod non est persona, nec actio, quae negatiua est, adeoque reiicienda. Occasionem huic dedit triplex iuris obiectum, personarum, rerum & actionum. *§. f. I. de I. N. G. & C.* *Res* in sensu iuridico.

§. LXXVII.

RES, quae actu in nullius bonis est, (vel quae ad τὸ suum alicuius non pertinet) dicitur nullius (a); quam in nullius bonis esse putamus, PRO NVLLIVS HABITA (b). *Res nullius; pro nullius habita.*

(a) Quinque modis hoc fieri obseruarunt antiquiores, quos vel ex ea ratione, ne cui incogniti maneant, adducere putaui. Comprehendit eos vulgatus versus:

Censura, facto, natura, tempore, casu
RES *in* NVLLIVS *dicitur esse bonis.*

1) *Censura* dicitur res nullius, quae nullius esse censetur lege, v. g. vt sunt res sacrae, sanctae & religiosae. 2) *Facto*, quam quis dereliquit, abiecit, vt in numero suorum eas esse noluerit. 3) *Natura*, h. e. statu eorum primo; Sic feras Romani dicebant res nullius antequam caperentur; §. 12. *I. de R. D.* 4) *Tempore*, qualis

qualis est thesaurus, olim, non quidem animo abiiciendi, sed potius occultandi, depositus, iam vero domini memoriam effugiens, §. 39. *I. eod.* 5) *Casu*, qualis esse dicitur hereditas iacens, quae in patrimonio nullius est, CAIVS *Inst. L. II. T.* 1. §. 1.

(b) Titius perdidit casu horologium argenteum, Caius idipsum inuenit, nescius, cuius idipsum sit, horologium res pro nullius habita est.

§. LXXVIII.

Res diuini; res humani iuris.

RES aut hominum dispositioni subiacent, aut non. Hae DIVINI, illae HVMANI IVRIS dicuntur.

Ita distinguunt Romani, alias res bonis hominum, alias Deorum vindicantes, CAIVS *Inst. L. II. T.* 1. §. 1. & *L.* 1. *D. de R. D.* ad has referentes sacras, sanctas & religiosas, de quibus §. sqq., ad illas ceteras omnes. Conf. limata Dn. KEMMERICHII *Diss. de rebus diuini humanique iuris.*

§. LXXVIIII.

Res sacrae; profanae.

RES, publice (a) a Pontifice, vel Principe (b), consecratas (c), SACRAS, quod sacrum non est, PROFANVM (d) dixere Romani.

(a) Non priuatim; quod enim priuatim fiebat, id profanum dicebatur. *L.* 6. §. 3. *D. de R. D.* GVTHERIVS *de iure Pontif. III.* 12. *Publice* autem fieri dicebatur, quod auctoritate populi, & post, Imperatorum aut Senatus, expediebatur. Vid. FABER *Semestr. L. III. c.* 1.

(b) Primum a Pontifice, penes quem omnis in sacris ordinandis potestas. §. 8. *I. de R. D.* Sequioribus temporibus a principe, vt Pontifice maximo. *L.* 9. §. 1. *D. de R. D.*

Consecrare.

(c) *Consecrare* idem est, ac humano vsui exemtum Deo tribuere, vel mancipare. *L.* 3. *C. de bon. vac.* Consecrabantur res autem Diis superis non tantum, sed etiam inferis, semideis ac manibus, quod docent inscriptiones apud GRVTERVM *fol. DCCXXVI. & MXXXV.* & BERTHALDVS *de Ara* passim. Inde & sacrum id dicitur, quod deorum est. Vid. MACROBIVS *Saturn. L. III. c.* 3. Huc pertinent Templa, OVIDIVS *Fast. I.* ℣. 609. Fana, Delubra, de quorum discrimine optime egit GVTHERIVS *de iure Pontif. L. II. c.* 3., Syluae Diis sacrae, arae, altaria, statuae Deorum, vasa cultui Deorum destinata, de quibus omnibus cit. GVTHERIVS. Ab his rebus sacris differe-

differebant res *sacro commendatae*, quae in templis securitatis gratia deponebantur, de quibus vid. CICERO *de Legibus L. II. c. 16.* *Res sacro commendatae.*

(d) Vid. *L. 83. D. de V. O. L. 9. C. de relig.* Dictum ab eo quod extra fanum, vel a fano remotum esset.

§. LXXX.

RES, quae in patrimonio ecclesiae est, dicitur ECCLESIASTICA (*). *Res ecclesiasticae.*

(*) Vt sunt fundi, agri, domusque ecclesiis propriae, de quibus SCHOOCKIVS *de bonis ecclesiast.*

§. LXXXI.

Factum, quo res profana mutatur in sacram vel ecclesiasticam, AMORTIZATIO (a); quo vero res sacra vel ecclesiastica mutatur in profanam, SECVLARISATIO (b) audit. *Amortizatio; Secularisatio.*

(a) Dicitur etiam in manus mortuas collata res; manus enim possessionem notat, & manus mortua possessionem immortalem. Ecclesia namque non moritur. *1. Feud. XIII.* Alias mortificare barbarum vocabulum notat delere, tollere; exemplo esse potest ein Mortifications-Schein, vt adeo amortizatio sit deletio ex catastro ciuitatis. BRAVN Anmerck. über die Pandecten, *Tit. de R. D.*

(b) Seculare enim opponitur sacro vel ecclesiastico; redit enim res ad seculum.

§. LXXXII.

LOCA, quae Diis manibus (a) speciatim dicabantur (b), vt sepulturae hominum inseruirent, RELIGIOSA dixerunt. *Loca religiosa.*

(a) Vt & maniabus; ita late hoc vocabulum accipiendum, notante DAVSQVEIO in *Orthograph.*

(b) Hoc docent formulae passim obuiae: DIIS. MANIBVS. SACRVM. Id vero quilibet inconsulto pontifice faciebat, dum mortuum inferret in locum suum, *§. 9. I. de R. D. L. 6. §. 4. D. eod.* quamuis, vt tolleret positum ibi cadauer, principis venia opus esset. *L. 8. D. de Relig.* Consecrata fuisse sepulcra interdum, docet GRVTERVS *Inscr. p. DCCCLXII. 5. & DCCCVII. 12.* vnde non mirum, ea quandoque *sancta* dici apud EVNDEM *p. DCCC. 9. & DCCCCLVI. 8.*

§. LXXXIII.

§. LXXXIII.

Cenotaphium.

Monimentum (a) in memoriam defuncti, loco, quo sepultus non est (b), exstructum, CENOTAPHIVM (c) dictum fuit.

Monimentum.

(a) *Monimentum* omne id dicitur, quod memoriae cuius rei seruandae caussa existit. *L. 2. §. 6. D. de Relig.*

(b) Hac quidem ex ratione VIRGILIVS id tumulum inanem vocat *Aeneid. III.* ỳ. 301. *sqq.*

Solemnes tum forte dapes, & tristia dona,
Ante vrbem in luco falsi Simoëntis ad vndam
Libabat cineri Andromache, manesque vocabat
Hectoreum ad TVMVLVM; *viridi quem cespite* INANEM;
Et geminas, causam lacrymis sacrauerat aras.

cui & ipsa Graeca nominis deriuatio τοῦ κενοταφίου fauet, petita quippe ex vocibus κενὸς & τάφος, inanis tumulus. Atque inde est, quod idem hoc Cenotaphium *tumulum honorarium* vocet SVETONIVS in *Vita Claudii c. 1.* Comprobat haec omnia suo calculo FLORENTINVS in *L. 42. D. de Relig.* scribens: CENOTAPHIVM *est monumentum memoriae causa factum, in quod neque corpus neque reliquiae illatae sunt.*

(c) Duo horum genera fuisse, alia, quae praeter monimentum, defuncti memoriam recolentem, nil ostenderint; alia, quibus arae simul fuerint impositae, euincit IAC. GOTHOFREDVS *de Cenotaphio §. 2.* simulque litem inter MARCIANVM *L. 6. §. 5. D. de R. D.* auctoritate VIRGILII Cenotaphium religiosum asserentis c. l. not. praec. a. & VLPIANVM *L. 6. §. 1. D. de Relig.* D. D. Fratr. MARCI & VERI rescripto nisum, negantem idem, composuit, id quod tamen alia ratione, distinguendo scilicet tempora, tentauit B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. II. Tit. 1. §. 3.*

§. LXXXIIII.

Res sanctae.

SANCTAE RES dicuntur, quas violare specialis lex prohibet (*).

(*) MARCIANVS *L. 8. D. de R. D. L. 9. §. 3. cit.* quales sunt *muri*, i. e. vrbium moenia, *L. f. D. de R. D. portae, L. 3. §. 17. D. de Re mil. L. 2. D. ne quid in loc. sac.* &c. Sanctum dictum fuisse a sagminibus, vult citatus ICtus in *L. 8. §. 1. D. de R. D.* Sagmen autem erat herba, verbenae nostrae non absimilis, in muris efflorescens. PLINIVS *Hist. nat. Lib. XXII. 2. & XXV. 9.* Hoc legati in capite circumgestabant in signum inuiola-

inuiolabilitatis. Ego potius iis accedo, qui & res ſanctas & ſagmina a ſanciendo dicta exiſtimant, atque ita quaſi ſancimina fuere. VOSSIVS *Etym. voc. Sagmina.* Sancire autem eſt docente SERVIO *Grammatico* h. v. ſanguine fuſo firmare. Ideoque ſanctum generatim inuiolabile dicitur. CICERO *Verrin. l.* 2. *Nihil tam* SANCTVM, *quod non violari poſſit.* Talium ſanctarum rerum exempla frequentia ſunt, tabulaque ſuſpenſa inuiolabilitas innuitur, quale fit in banno ferino & auium phaſianarum. Sed & alio ſignificatu res ſanctae dicebantur, quae Diis medioxumis eſſent conſecratae, de quibus vid. CVPER. *Obſeru. Lib. III. obſ.* 16. *p.* 332. & Dei Sanci mentionem facit PROPERTIVS *IIII.* 10. Conf. MENAGIVS *Amoen. iur. ciu. c.* 39. *p. m.* 345.

§. LXXXV.

RES, quae ad nos eodem modo quo ad alios pertinet, COMMVNIS eſt (*). *Res communis.*

(*) Nemo itaque eſt, qui eas ſibi ſoli vindicare, atque ab earum vſu arcere alios poſſit, quum aliis idem, quod nobis in eas, ius competit. Inde factum, vt rebus nullius eas aliquo modo accenſuerint ICti, atque eas dixerint, quae in proprietate nullius, quoad vſum vero omnium ſunt. §. 1. *I. de R. D. & L.* 2. §. 1. *D. eod.* Dicitur ea communio negatiua, atque in illa ſunt aër, quoniam omnium reſpirationi inſeruit, aqua profluens, olim & littora maris fuere. c. §. 1. *I. de R. D.* Huius & ſequentium definitionum ſenſus vt melius pateat, attendendum erit ad triplicem Stoicorum communionem, *maximam* ſcilicet, in qua Deos cum hominibus, *minorem*, in qua omnes homines, & *minimam*, in qua certae vniuerſitates eſſent. Inde res communes, publicae, & vniuerſitates. *Communio negatiua.*

§. LXXXVI.

RES, quae ad ſtatum vniuerſae ſocietatis ciuilis pertinent, PVBLICAS dixere (*); quae in proprietate ſingulorum ſunt, PRIVATAE vocantur. *Res publicae; priuatae.*

(*) Publicas ac communes res eadem fuiſſe, ſi veteres reſpiciamus, liquet. Ita enim non ſolum MARCIANVS in *L.* 2. *D. de R. D.* rerum claſſes recenſens publicas omittit, ſed & PRVDENTIVS *ad Symmachum II.* 802. *ſq.* hoc innuit:

Et RES *ſit* PVBLICA *promtaque cunctis*
Dum ſeruant elementa ſuum famulantia curſum.

Addas NOODTIVM *Probabil. Lib. I. c.* 8. Sed ſequi oportet TRIBONIANVM in *pr. I. de R. D.* & CICERONEM *de Inuent. L. I.*

L. I. c. 27. qui PVBLICVM dicit, *quod ciuitas vniuersa aliqua de causa frequentat, vt sunt ludi, dies festus, bellum* &c. Dictae autem res publicae s. populicae, quia populi essent. Ex mente TRIBONIANI huc referenda flumina, portus, ripae, *§. 2. 4. 5. I. cit.* Hodie principis sunt, quae olim ad populum spectarunt.

§. LXXXVII.

Res vniuersitatis; patrimonium vniuersitatis.

RES, quarum vsus singulis sociis societatis competit, VNIVERSITATIS (a); quae vero vtilitati societatis communi destinata sunt, PATRIMONIVM VNIVERSITATIS (b) vocantur.

(a) Quorsum hodie referas puteos, furnos, pascua vniuersitatum, quibus vti licet singulis, qui nomen societati dedere, iusque iis competit peregrinos ab earum vsu arcendi. MARCIANVS in *L. 6. §. 1. D. de R. D.* vniuersitatis res descripturus ait: VNIVERSITATIS *sunt, non singulorum, veluti, quae in ciuitatibus sunt, theatra & stadia & similia, & si quae alia sunt ciuitatum*, quod verbotenus Institutionum *Tit. de R. D. §. 6.* inseruit IMPERATOR. Sed longe abest, vt MARCIANI illustratio per exempla definitio dici possit; inde tamen perspici potest, supra allatam definitionem aeque ad captum Romanorum, quam nostri aeui hominum fuisse. Sunt, qui Romanos ipsos sibi non constitisse tradunt, dum publicas res vniuersitatis, & has publicas dixerint, adeoque vtrarumque naturam eos nesciuisse; Et videbitur incusatio eorum non omni fundamine destitui, si ad ea, quae MARCIANVS *c. l. 6.* proposuit, conferas effatum CAII *Inst. L. II. Tit. §. 1. rel. in L. 1. pr. D. de R. D.: Quae publicae sunt, nullius in bonis esse creduntur; Ipsius enim* VNIVERSITATIS *esse creduntur.* Huic subscribere videtur IMPERATOR in *§. 2. I. de inutil. stipul. forum* & *theatrum* ad publicas res referens, quae vniuersitatis sunt. Vid. *c. l. 6.* itemque *§. f. I. de E. V. forum* ac basilicam iterum publicis accensens. Sed promiscue haec verba adhibuere Stoici, quippe qui minimam rempublicam maiori subesse credebant. Vid. NOODT *Probabil. l. c.* Innumera in vasto Digestorum volumine prostant loca, quibus ciuitas dicitur res publica, v. g. *L. 1. §. 4. D. ad Ed. Aedil. L. 38. §. 1. D. de reb. auct. iud. possid. L. 7. §. 1. D. de Off. Proc.* quum tamen alio loco eaedem sibi opponantur. *L. 26. §. 9. D. Ex quib. caus.* Minus vero accurate confusionis huius auctores agere arguit VLPIANVS *L. 15. D. de V. S.* scribens: *Bona ciuitatis abusiue publica dicta sunt, sola enim ea publica sunt, quae populi Romani sunt;* & GAIVS in sequenti

L. 16. c

L. 16.: *Publica appellatio in compluribus caussis ad populum Romanum respicit, ciuitates enim priuatorum loco habentur.*

(b) Vt sunt fundi, serui, rel. Ita patrimonium vniuersitatis Gryphiswaldensis est praefectura Eldenauiensis.

§. LXXXVIII.

RES, quae ad effectum dominii transferendi mancipationem (a) interuenientem desiderabant (b), MANCIPI (c); quae non, NEC MANCIPI (d) vocabantur. *Res mancipi: nec mancipi.*

(a) Erat autem MANCIPATIO actus legitimus, quo res certis solemnitatibus, praesentibus sc. V. testibus, libripende & antestato, formulisque interuenientibus, alienabatur, dominiumque Quiritarium transferebatur. Haec denominationis rerum mancipi & nec mancipi rationem in se continebat. *Mancipatio.*

(b) Hac non interueniente, dominium Quiritarium non translatum censebatur, quamuis bonis accipientis annumeraretur res, VLPIANVS *Fragm. I.* 16. & periculo suo eas quisque haberet, quod innuit PLAVTVS in *Pers. Act. IIII. Sc.* 3. ṽ. 61. *sq.*

- - - - *nihil mihi opus est litibus*

Nisi MANCIPIO *accipio, quid eo mihi opus est mercimonio?*

(c) Res mancipi etant I.) *Praedia Italica* quaecunque, siue vrbana essent, siue rustica, VLPIANVS *Fragm. XVIIII.* 1. CICERO *de Orat. I.* 39. *sq.* II.) *Iura praediorum rusticorum*, itemque seruitutes. III.) *Mancipia.* IIII.) *Quadrupedes.* V.) *Hereditas.* VI.) *Filiusfamilias.* Vid. B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. II. T.* 1. §. 18. D. ROSSMANN, *Erlangensis ICtus, Diss. de reb. manc. nec manc.* Alii eas paulo aliter definiunt, BYNCKERSHOECK in *Parat. ad Tit. C. de Vsuc. transf.* eas *res in pretiosiori patrimonio existentes*, ISIDORVS *Orig. Lib. VIIII. c.* 4. eas, *quae tractari manu, subdique possint*, HOMMELIVS *Diss. de reb. manc. nec manc.* §. 10. eas *res ab hostibus captas* dicunt.

(d) Atque ita omnes reliquae res, quae non sunt mancipi, huc referuntur.

§. LXXXVIIII.

RES, cuius locus mutari potest, MOBILIS; cuius non, IMMOBILIS (a); quae vero principium mouendi in se ipsa habet, SE MOVENS (b) dicitur. *Res mobilis; immobilis.*

(a) MOTVS est mutatio loci; E. res mobilis, cuius locus mutari potest, & immobilis, cuius locus mutari non potest. *Motus.*

Quum

Quum vero loci mutationis mentionem inieci, ceteras mutationes omnes excludo, adeoque, quod facere solent ICti, non solum essentiam rei saluam manere requiro, sed & insuper figuram. Figura est limes extensionis; hic si aliter concipiatur, vt antea fuerat, mutata sit figura necesse est. Illud vero si concipere velimus, necessum erit praeter locum in re aliquid mutatum cogitare. E. & figura manebit eadem. Sic v. g. fornax immobilis res est, licet per partes de loco in locum moueri, ibique rursus componi possit. Mobiles res sunt v. g. vestes, libri, lecticae, ex opposito vero fundi, agri, aedes &c. immobiles. Hactenus ex rei natura argumentatus sum; nunc meminisse oportet, me ICtum hic agere, non Philosophum. Illis enim, quod his contradictionem inuoluit, facillimum est; Finguntur ab ipsis, quae non sunt, existentiae dantur, quibus esse repugnat, essentiae rerum immutabiles leuissimo negotio inuicem communicantur. Ponas rem mobilem, eamque desideres fieri immobilem; impossibile tibi idipsum videtur; consulas ICtos, hi imperant principibus; fiet. Et factum omnino est. Rerum immobilium species sunt mobiles destinatione perpetua loco cuidam addictae, vt sunt machinae bellicae in castris, lecti in diuersoriis, puteal &c. vid. *L. 13. in f. & 14. D. de A. E. V. L. 17. D. eod. L. 242. D. de V. S.*

(b) Liberiori, vt par est, eoque promiscuo vsu ICtis antiquioribus vocabulum *mouentium* venit. CELSVS in *L. 93. D. de V. S.* & PAVLVS in *L. 3. §. 14. D. de Acq. vel am. poss.* mobilia a se mouentibus non distinguit. Hic ex sententia NERVAE hominem & pecora mobilibus accenset, quae ad se mouentia pertinent, ille mouentium appellatione idem, quod mobilium, venire censet; at vero mox in meliorem redit viam, dum scribit, accuratius loqui, qui animalia, eo, quod seipsa possint mouere, mouentium nomine indigitari velint. FLORENTINVS in *L. 2. D. de supel. leg.* contrario plane sensu, quae nos mobilia stricte dicta appellamus, mouentia dixit, eaque animalibus opponit, *id est*, inquit, *res mouentes, non animales*, notante id MODESTINO in *L. f. §. 2. D. de requ. & damn. abs.* qui fructus mouentium nomine contineri respondit. Ex quibus omnibus apparet, antiquiores praeter CAIVM differentiam harum rerum non curasse.

§. LXXXX.

Res animata; inanimata.

RES, quibus innata vis est locum mutandi, ANIMATAE; quibus non, INANIMATAE dicuntur.

§. LXXXXI.

§. LXXXXI.

Compofitum, vi inertiae praeditum, CORPVS f. RES CORPORALIS (a); ad quod vero concipiendum abftractione opus eft, RES INCORPORALIS (b) eft. *Res corporalis; incorporalis.*

(a) Omne compofitum conftat materia, materiae vero fi accedit vis inertiae, in corpus ea euadit. Corpus vero ac res corporalis fynonima funt. Omne vero compofitum fenfibus percipi poteft; inde alii corporales res definiunt, quae in fenfus incurrunt, nec male. Stoici, qui omnem fenfationem ad tactum redigebant, atque qui hos fequebantur ICti Romani, non poterant aliter corpora definire, quam quae tangi poffent, §. 1. & 2. *I. de reb. corp.* Ita enim LVCRETIVS *I.* ℣. 306.

TANGERE & TANGI *nifi* CORPVS *nulla poteft res.*

cui add. CICERO *Topic. III.* LACTANTIVS *diuin. inft. VII.* 12. QVINCTILIANVS *inft. Orat. V.* 10.

(b) Inde eft, quod ea non exiftere dixerint Stoici, vid. CICERO *Topic. III.* nec tangi poffe; ita QVINCTILIANVS c. l. *Ius, quod eft incorporale, apprehendi manu non poteft.* Vid. CAIVS *Inft. L. II. Tit.* 1. §. 2. *Ed. Oifel.* Qui corporales res fubftantias, incorporales accidentia vocarunt, rem non definiunt. De his vid. *Ill. Dn.* GRVBERI, *S. R. M. Brit. a Confil. fanct. inftit., Patroni maximi, Differt. de act mandat.* §. 9.

§. LXXXXII.

RES corporalis, quae vtendo mutatur (a), vel confumitur, FVNGIBILIS (b); quae non, NON FVNGIBILIS dicitur. *Res fungibilis; non fungibilis.*

(a) Hoc ita intelligas, quae, nifi mutetur, vfui effe nequit, alias enim omnes res effent fungibiles, quum nullum exiftat corpus, mutationi non obnoxium, fecundum illud OVIDII *Ep. ex Ponto L. IIII. ep.* 10. ℣. 5. *fq.*

Gutta cauat lapidem, confumitur annulus vfu;
Et teritur preffa, vomer aduncus, humo.

(b) Sunt res fungibiles, quae vtendo confumuntur, h. e. e ftatu actualitatis in ftatum poffibilitatis rediguntur, vt funt omnia efculenta & potulenta. Sunt, quae fenfim fenfimque mutantur, denique vero, longoque temporis vfu, confumuntur, v. g. lana, linum, veftimenta quotidiana; Sunt, quae non confumuntur, fed tantum mutantur, atque quae noftrae erant, funt alienae, vt pecunia numerata. Vides igitur rationem,

cur definitioni vulgari nouam determinationem addiderim. Solemus autem plerasque earum ad numerum, vt v. g. oua, poma; ad pondus, vt butyrum, saccharum; aut ad mensuram, vt vinum, lac, frumentum &c. emere & vendere, indeque enata est definitio fungibilium, quod sint, quae numero, pondere ac mensura constant; *pr. I. quib. mod. re contr. obl. L. 2. §. 1. D. de Reb. cred.* in qua duplex caput notandum venit. Primum, quod, si aliquo modo admittenda sit definitio, ita sit mutanda: quae ad numerum, pondus vel mensuram referre solemus. Omnia enim creata numero, pondere ac mensura constare, te docebit SALOMO in libro suo Sapientiae XI. ℣. 22. Alterum erit, non omnes res fungibiles referri ad pondus, numerum ac mensuram; exemplo esse possunt quotidianae vestes, licet pannus, ex quo confecta vestis, ad mensuram aestimetur. Et si haec omnia vera essent, pondus, mensura ac numerus accidentia rei sunt, quae definitionem ingredi omnino non debent. Emas v. g. frumentum per auersionem, an tum erit res non fungibilis? Sed instabis, fit tamen ordinarie, vt hae res ita vendantur, atque ex eo, quod plerumque fit, non quod raro fit, iudicandum. Bene! Sed non ita definiendum; character enim rei constanter inesse debet. Dictae autem sunt res fungibiles, quod vna earum fungatur vice alterius, v. g. mutuo tibi do floreni indiuiduum, tu mihi aliud reddis. Vid. IAC. GOTHOFREDVS *Diss. de functione in mutuo*, quae in Coll. Conradina tertia est.

§. LXXXXIII.

Res merae facultatis. Ea, quae legibus externis (a) determinata non sunt, RES MERAE FACVLTATIS (b) dicuntur (c).

(a) Internis enim, seu praeceptis moralibus, omnia determinata sunt, neque si haec respicias, dabitur actio indifferens.

(b) Proprie loquendo locum hae res hic non sortiuntur, attamen sunt sub generali rerum notione.

(c) Vid. *Consult.* SCHIERSCHMIDIVS in *Iur. nat.* §. 271.

§. LXXXXIIII.

Res propria; aliena. RES externa (a), quae ad τὸ nostrum pertinet cum exclusione aliorum, PROPRIA, quae vero ad τὸ suum alterius cum exclusione nostri pertinet, ALIENA dicitur (b).

Externa res. (a) *Externa res* est, quae statum nostrum externum, i. e. qui nos in relatione cum aliis extra nos positis constituit, respicit. E. anima nostra sola externa non est.

(b) De-

(b) Definiri alias solet *res propria*, quod sit, quae ita ad nos pertinet, vt eodem modo ad alios non pertineat, & *aliena*, quae ad alios ita pertinet, vt eodem modo ad me non pertineat. Cogites rem, in quam Caio competit vsusfructus, tibi proprietas, an tu poteris ea vti frui, remque ita determinare, vt fructus sequatur, & anne soli Caio hoc ius competit? E. res ad Caium pertinet ita, vt eodem modo ad te non pertineat, nihilominus tibi propria, non aliena res est. Sed *pertinere* vocem solent proprietati applicare.

§. LXXXXV.

RES, quae partibus realibus constat, DIVIDVA, quae intellectualibus, INDIVIDVA dicitur (*). *Res diuidua; indiuidua.*

(*) Caius & Meuius emunt bouem, res est diuidua; potest enim diuidi in partes reales, vt vterque dimidium accipiat. Sempronio & Tullio legata est seruitus aquae ducendae in praedium commune, indiuidua res est, diuidi enim in partes reales non potest.

§. LXXXXVI.

IVS, quod nobis tribuitur, quia res aliqua nobiscum connexa est, IN REM, s. REALE (a), quod vero nobis competit ob accedens factum alterius, AD REM s. PERSONALE dicitur (b). *Ius in re; Ius ad rem.*

(a) Emi a Caio poculum argenteum, a maioribus suis acceptum, illudque iterum amisi, inuenit Titius, vendiditque Sempronio, isque donauit Tulliae; tribuitur mihi ius vindicandi poculum mecum connexum ab eo, qui illud tenet, nullo respectu habito, vtrum Titius inuenerit, emerit Sempronius, donoque acceperit Tullia, sequor rem meam; hoc dicitur *ius in re.* Mucius commodatum a me accepit gladium argenteum, illumque se postridie redditurum promisit; Lucius furatur eumdem, Marcoque aurifabro vendit. Tribuitur mihi ius repetendi gladium meum, intercessit factum Mucii, rogauit, accepit, promisit, abstulit rem, E. a Mucio, nilque mihi iam rei est neque cum fure, neque cum aurifabro, tenente rem meam, sequor Mucium, facto suo mihi obligatum.

§. LXXXXVII.

Ius nomine superioris de factis hominum cognoscendi, legesque ad ea applicandi IVRISDICTIO L. II. T. I. *Iurisdictio; Notio.*

DICTIO (a) in genere dicitur. Romani ius a magiſtratu delegatum cognoſcendi de factis hominum NOTIONEM (b); Ius vero cognoſcendi absque applicatione cum effectu, IVRISDICTIONEM in ſpecie dicebant.

(a) Perill. Dn. de CRAMER *Diſſ. de Iurisd. prorog.* §. 3. Iurisdictionem *poteſtatem, alicui in cauſis obuiis auctoritate ſummi imperantis competentem*, vocat, in qua, quod notare poſſit, nemo deprehendet; Quae vir hic ſummus generalius expreſſit, ſpecialius determinare, atque cum RECHENBERGIO in *Iur. nat.* hanc notionem formare placuit. Definitio DVARENI in *Comment. ad L. 7. D. de pact.* quod IVRISDICTIO ſit *iudicis dandi licentia in priuatis pecuniariisque cauſis*, maxime particularis eſt, nec niſi vnicam, eamque vulgarem eius tangit partem, quae in delegando ſ. dando iudicem conſiſtit. Magiſtratus autem Romani non ſemper iudices dediſſe, ſed & ipſosmet iudices ius dixiſſe, inter alia 1. t. *D. de Extraord. cognitionibus* docet. Notauit hanc definitionem iam MARANVS *Paratit. p.* 3. & IDEM *de iurisdictione II. p.* 8. *ſq.* pluribusque eam proſecuturus eſt B. Dn. HEINECCIVS *Diſſ. de Locat. Iurisd.* §. 3. Idem iudicium eſto de definitione CVIACII, quam *Paratit. Dig. L. II. Tit.* 1. propoſuit, quod ſit *notio, iure magiſtratus competens.* Sed quid notio? etiamſi iure magiſtratus competens; numne nuda cognitio absque iure ſtatuendi? Neque ipſa ACCVRSII definitio ita abſona eſt, vt a multis praedicatur. Dixit IVRISDICTIONEM *poteſtatem de publico introductam, cum neceſſitate iuris dicendi & aequitatis ſtatuendae*; licet vitiis non omnino deſtituatur.

(b) Qualis erat iudicis a Praetore dati, qui cognoſcebat ſaltim, non vero ſuo nomine pronunciabat, id quod liquet ex formula ſub qua dabatur: *Si paret - - - condemna.* Vid. *L.* 99. *D. de V. S.*

§. LXXXXVIII.

Imperium; merum; mixtum. Ius leges factis cum effectu applicandi IMPERIVM (a), quod ſi leui coërcitione fit, MIXTVM (b), ſi grauioris poenae applicatione, MERVM (c) dixere Romani.

(a) Ita enim Romani imperium a iurisdictione diſtinguebant, *L.* 1. §. 1. *D. de Off. Praeſ.* licet non negandum ſit, adeſſe textus, in quibus ſynonimice adhibeatur imperium ac iurisdictio, quos collegit NOODTIVS *de Iurisd. ac Imp. L. I. c.* 2. ii tamen regulam

gulam non constituunt. Differebat autem imperium a iurisdictione in eo, quod effectu applicandi, exsequutione, poenaeque irrogatione destitueretur, id quod ex infra subiectis notis clarius patebit.

(b) Haec illud ipsum imperium est, quod cum iurisdictione confundunt, quia in potestate exequendi consistit, mulctamque indicendi. Ansam huic dissensioni dedit PAVLVS *L. 5. §. 1. D. de Off. ei. cui mand. iurisd.* scribens: *Iurisdictionem sine modica coërcitione nullam esse*, atque VLPIANVS *L. 3. D. de Iurisd.* qui *mixto imperio iurisdictionem inesse* dicit. Sed vti prius facile perspicitur intellecto vero verborum PAVLI sensu, qui hic est: Iurisdictionem solam, absque exsequutione atque coërcitione aliqua, finem suum nunquam obtinere, ideoque necesse esse, vt mandata alicui iurisdictione, mixtum simul imperium eidem concessum censeatur: Ita enim ille ipse in pr. h. l. haec intelligi docet, scribens: *Mandata iurisdictione, merum imperium non transire;* Sed numne mixtum? Confirmat haec IAVOLENVS *L. 2. D. de Iurisd.* his: *Cui iurisdictio mandata est, ea quoque concessa videntur, sine quibus iurisdictio explicari non potest;* ita & posterius, determinato sensu verborum VLPIANI facillime expeditur. Hunc vero non esse, quem arbitratur Cel. NOODTIVS c. l. scilicet inesse idem significare ac non differre, sed hunc putauerim: *Sub eo comprehendi;* id enim inesse denotat. Generis natura inest speciei; Genus est iurisdictio late accepta, (§. h.) mixtum imperium species est; E. mixto imperio inest iurisdictio. Cetera liquere iudico.

(c) MERVM dicitur purum, nullo alterius speciei mixtum. Ita enim merum mixto opponitur in illo MARTIALIS:

Cum peterem MIXTVM *vendidit ille* MERVM.

Sic etiam merum ius gentium *L. 31. D. Dep.* merum factum *L. 98. §. 6. D. de solut.* dicitur, & mera conditio *L. 82. D. de Cond. & dem.* VLPIANVS *L. 3. D. de Iurisd.* merum imperium dicens: *Habere gladii potestatem animaduertendi in facinorosos*, coërcitionem solam exclusa cognitione innuere videtur; animaduertere enim est punire. Vid. *L. 11. D. de Off. Proc. L. 1. §. 1. D. de off. ei. cui mand. est. iurisd.* At, qui ante *L. 6. D. de Off. Proc.* ipse cognitionem mero imperio vindicauerat, cum iam a contradictione liberare decet VLPIANVM. Vox *animaduertere* in iure ambigua est, & licet plerumque, non tamen semper, cognitionem excludit, immo solam cognitionem interdum innuit. Exemplo esse possunt *L. 15. §. 28. D. de iniur.* & *L. 1. §. 1. D. de minor.* In significatu igitur plenissimo accipienda vox animaduertere. Maiori iure haec obuertuntur GOVEANO ad *L. 3. D. de Iurisd.* qui eam in coërcitione

citione sola ponit. Sed aliud VLPIANI definitioni obstat, nempe quod iurisdictionem per symbolum definiat; consueuerant namque Romani iis, quibus imperium committebant, gladium tradere. SENECA *de Clem. l.* 2.

§. LXXXXVIIII.

Iurisdictio propria; mandata; delegata.

IVRISDICTIO, quam imperantis nomine quis exercet, PROPRIA (a); quam is, qui principis nomine eam exercet, alteri concedit totam, MANDATA (b); aut in certa aliqua causa, DELEGATA (c) dicitur.

(a) Hanc magistratus habere dicitur suo vel proprio iure in *L.* 5. *D. de iurisd.*, non quod in dominio vel proprietate eius ea sit, sed quod muneris sui relatum, eidemque connexa sit, neque constitui possit magistratus, cui non concedatur iurisdictio, alias enim contradictionem inuoluit.

(b) Haec opponitur propriae; mandatarius eam enim non suo iure, sed beneficio eius, cui concessa erat, exercet, adeoque mandantis personam repraesentat. *L.* 1. *§.* 1. *D. de Off. ei. cui mand. iurisd.* Scilicet, fieri poterat, vt Praetor, Proconsul, aliusue magistratus aliunde euocaretur, quo casu necesse erat, vt alium in locum suum substitueret, qui eo absente ius diceret. Tale factum a M. AEMILIO Praetore legimus apud LIVIVM *Lib. XXIIII. c.* 44.

(c) *Delegare*, de cuius vocis latinitate immerito dubitari solet, idem est ac mandare; ita enim laborem alteri delegare CAELIVS *L. VIII. ep.* 1. *ad Cic.* scripsit, & *L.* 32. *§.* 16. *D. de recept. arb.* idem confirmat. Et ita delegata iurisdictio eadem erit, quae mandata? instabis. Eadem est; seruauit tamen vsus, qui iuri canonico debetur, vid. *tit. X. de Off. iud. deleg.* neque omnino refragatur *T. Cod. de Iud.* vt delegatus dicatur, cui non omnis iurisdictio, sed tantum in aliqua causa mandata est.

§. C.

Commissarius; Commissio.

Cui actus iurisdictionis expediendus mandatur, COMMISSARIVS (*); & ius actum iurisdictionis nomine alterius expediendi, COMMISSIO dicitur.

(*) Et hi stilo hodierno Commissarii dicuntur, licet delegatorum nomine veniant *c.* 28. *X. de Off. iud. deleg.* Committitur autem examen testium, transsumtio documentorum, ocularis

latis inſpectio, inquiſitio in rationes, exequutio, liquidatio & diſtributio in concurſu creditorum. Haec non prout decebat diſtinguit RVLANT. *Tr. de Commiſſariis L. I. c. 5. n. 1.*

§. CI.

CONFIRMARE hic dicitur, qui legi quid conuenire teſtatur. Ius confirmandi ea, quae vnus, vel plures inter ſe fieri volunt, IVRISDICTIO VOLVNTARIA (a); Confirmatio haec vel cum, vel ſine cognitione fit, illo caſu MIXTA (b), hoc MERA; Ius cognoſcendi de factis diſſentientium inter ſe, iisdemque leges applicandi, CONTENTIOSA IVRISDICTIO dicitur. *Confirmare; Iurisdictio voluntaria; mixta; mera; contentioſa.*

(a) Dicitur *voluntaria*, quia omnium voluntas hic concurrit, petentium ſcilicet, & confirmantis. Exempla habebis notis ſeqq.

(b) Talis verbi gratia competebat, ſi quis hominem ſui iuris arrogare vellet, ibi antequam populus initio, poſt magiſtratus arrogationem confirmaret, inquirebatur in facultates arrogatoris ac arrogandi, aliaque plura. Ita & transactio ſuper alimentis in teſtamento relictis, *L. 8. pr. D. de Tranſ.* alienatio bonorum minorum, *L. 1. D. de reb. eor. qui ſub tut.* &c. nonniſi praeuia inquiſitione confirmantur.

(c) Ita confirmantur teſtamenta, contractus, transactiones, vnde & talis confirmatio ſemper fit ſaluo iure tertii.

§. CII.

Si cui iurisdictione gaudenti, ſed non in perſonas litigantium, ab ipſis defertur facultas cognoſcendi de factis ſuis, legesque iisdem applicandi, IVRISDICTIO PROROGATA (*) ea vocari conſueuit. *Iurisdictio prorogata.*

(*) Inconcinne ſatis hoc vocabulum, in iuris Romani volumine nullibi obuium, huic notioni accommodare ICtos, elegans obſeruatio eſt PERIZONII *Animadu. hiſt. c. VI. p. 229. ſq.* Prorogare enim natiuo ſuo ſignificatu notat populi rogatu proferre vel producere aliquid, vid. BRISSONIVS *de Verb. ſignif. h. v.* adhibeturque ſolum de tempore, *L. 2. §. 2. 3. D. de Iudic. L. 24. pr. D. Loc. L. 19. pr. D. de Legat. 1.* ideoque prolatam vel propagatam iurisdictionem eam dicere mauult PERIZONIVS l. c. cui ſubſcribit NOODTIVS *de Iurisd. c. XII.* Eſt conuentionalis.

Differt iudex prorogatus ab arbitro, qui pariter conuentione constituitur, in eo, quod ille iurisdictione, & quidem ea specie, sub quam lis cadit, gaudeat, *L. 3. C. de Iurisd. L. 61. §. 1. D. de Iud.* arbiter vero priuatus esse possit. Hinc causa matrimonialis in iudicem secularem prorogari nequit, bene vero eius arbitrio poterit committi.

§. CIII.

Prorogatio legalis; conuentionalis.

PROROGATIO, quae oritur ex praesumto consensu, LEGALIS (*); quae expresso defertur, CONVENTIONALIS est.

(*) Vt reconuentio, de qua infra.

§. CIIII.

Iurisdictio ecclesiastica.

Ius cognoscendi de factis hominum, applicandique eis leges ecclesiasticas IVRISDICTIO ECCLESIASTICA dicitur (*).

(*) Atque hac ratione pro varietate legum variat iurisdictio, v. g. feudalis, criminalis, cambialis, forestalis &c.

§. CV.

Iurisdictio criminalis; ciuilis.

Ius cognoscendi de delictis, applicandique iisdem poenas legibus praescriptas, IVRISDICTIO CRIMINALIS (*); quae vero respicit facta poenis non obnoxia, CIVILIS s. INFERIOR dicitur.

(a) Et ita nostra criminalis cum mero Romanorum imperio conuenit. Illius origo dubie a iuris Germanici Doctoribus determinatur, ac in diuerso fonte quaeritur. Proponam sententiam veriorem. Lites in primitiua ecclesia exortas & delicta non ad magistratus ethnicorum ordinarios delata, sed ex consilio PAVLI 1. *Cor. VI. 5. sq.* per arbitros compositas eas, haec vero a tota ecclesia poena fuisse excepta, in omnibus vero ab atrocioribus & sanguinis effusione abstinuisse eam, res notissima est. Ratio huius non vnica fuit, palmaria tamen haec, quod, qui Deum colentes verum, factiones alere, de interitu reipublicae consilia conferre, perduelles denique ac laesae maiestatis criminis rei videbantur, omnibus viribus cauerent, ne externo spectaculo immanitatis speciem praeberent. Inde factum, vt ecclesia Romana, illius vestigia curate premere curans, sanguinis effusionem a iudiciis clericorum ac ecclesiasticis exulare voluerit,

voluerit, *c. 6. & 30. C. 23. qu. vlt. c. 5. & 9. X. ne cleric. vel monach. secul. negot. se immisc. c. 24. X. de rapt.* hoc effectu, vt existente casu tali, clerici, vt ad se non pertinentia, aliis concedere debuerint. Germanorum antiquorum iudicia maximam partem criminalia erant, horumque accessoria ciuilia; Verum, quum ius canonicum in Germania reciperetur, factum, vt ciuilis & criminalis iurisdictio distinguerentur, huicque superioris s. altae, illi inferioris s. bassae nomen haereret. Antiquissimum huius testimonium exhibet Transactio inter Archiepiscopum Coloniensem & Episcopum Paderbornensem de Anno 1256. ap. SCHATENIVM *Annal. Paderborn. LXI.* Limites huius iurisdictionis determinare difficile est, quum pro locorum consuetudine varient.

§. CVI.

Iurisdictio, quae possessori praedii, vtpote connexum cum illo, competit, PATRIMONIALIS (*) dicitur. *Iurisdictio patrimonialis.*

(*) Dicitur patrimonialis, quoniam patrimonio annumeratur, atque una cum praedio emitur, venditur, transfertur. Sicque in casu venditionis praedii in computum venit. Vid. SCHWEDER *D. de modo taxandi iurisdictionem.* Natales eius omnium optime detexit B. Dn. HEINECCIVS speciali oratione *de Origine iurisd. patrim.*

§. CVII.

POLITIA (a) est ordinatio rerum, ad vitae necessariam & commodam sustentationem pertinentium (b). *Politia.*

(a) Deriuatur haec vox a Graeco πολιτεία, quod regimen ciuitatis significat, non vero, vti THOMASIVS *Obs. ad Testam. D. Melch. v. Ossen c. 1. n. 105. p. 213.* suspicatur, a Politica.

(b) Quales sunt, quae in commercio veniunt, cibus, potus &c.

§. CVIII.

Tabula, edicta Praetorum referens, ALBVM PRAETORIS (*) audiebat. *Album Praetoris.*

(*) *Album* dicitur, quod tabulae dealbatae inscripta essent edicta, id quod probat PLAVTVS *Pers. Act. I. Scen. II. ℣. 21. sq.*

Si id fiat, nae isti faxim nusquam appareant,
Qui hic ALBO *pariete, aliena oppugnant bona.*

 & L. 7.

& *L.* 7. *pr. D. de Iurisd.* vbi: *Si quis id, quod iurisdictionis perpetuae causa, prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositum erit* &c. & HESYCHIVS σανίδας λευκὰς eas vocat. Fallit igitur THEOPHILVS §. 12. *I. de act.* putans, album dici ab eo, quod albis litteris fuisset scriptum. Alias album denotat matriculam, s. indicem Decurionum. *L.* 10. *D. de Decur. t. t. D. de albo scrib.* Vid. infra §. DCCLXVII.

§. CVIIII.

Actio de albo corrupto. ACTIO DE ALBO CORRVPTO est popularis (a) aduersus violantem edictum Praetoris (b), ad poenam D. aureorum (c).

Actio popularis. (a) *Actio popularis* erat, quam quilibet ex populo mouere poterat. Dabatur autem cuilibet ex populo actio de albo corrupto, quod maiestas populi, ex qua Praetoris auctoritas pendebat, esset laesa.

(b) Vel rumpendo, frangendo, lacerando, amouendo, maculando, alioue quocunque modo.

(c) Aureus apud Romanos aequabat C. Sestertios. DIO *Lib. XV.* Quilibet Sestertius vero aequalis erat VIIII. obulis, E. aurei Romani valor erit 4. flor. 54. crucig. atque sic D. aurei = 2450. flor. Aequior tamen sententia est, quam editio vulgata & Haloandrina exhibent, quum 50. aureorum, sicque 245. flor. mentionem faciant.

§. CX.

L. II. T. 2. *Retorsio.* Applicatio iuris, ei facta, qui eodem contra nos vsus est, RETORSIO est (*).

Repressaliae. (*) Differunt a retorsione REPRESSALIAE, quae in applicatione cuiuscunque facti, quo alter in praeiudicium nostrum vsus est, consistunt.

§. CXI.

Ius indigenatus; Albinagii. Ius, quo ciues vtuntur, quod ciues eius ciuitatis nati sint, INDIGENATVS (a) dicitur. Ius vero, quo peregrini eorumque bona a iure ciuitatis cuiusdam excluduntur, ALBINAGII (b) nomine venit.

Indigena. (a) INDIGENA enim dicitur, qui intra terminos ciuitatis, parentibus ciuibus, natus est. Intelligas ciuitatem maiorem, minorem &c. omnibus his conueniet notio.

(b) Et

(b) Et quidem latiori significatu. Strictius ius testamentifactionis & successionis tantum comprehendit. Vid. DOMAT *Traité des Loix, dans leur ordre naturel. Tom. I. p.* 39. propiusque origini accedit. CAROLVS enim M., quum deuictorum Trans-Albinorum aliquos in Galliam duceret, testamenti faciendi ius iisdem ademit. Dictum autem hoc ius, in Gallia quippe natum, fuit a Gallica voce *Aubain*, quod peregrinum significat. Diffudit se per varias regiones, Bohemiam scilicet, de qua THOMINGIVS *D.* 26. *n.* 76. Lusitaniam, de qua BEYER *ad Inst. Pos.* 18. *Lit. e. de iure person.* Angliam, de qua SCHVLTES *pract. quaest. P. I. qu.* 6. *n.* 1. immo Moscouiam, Tartariam, Turciam & Africae partem, de quibus testatur HACKMANN *de iur. Albin. c. IIII.* §. 3. In Germania quidem sublatum hoc ius est per *Auth. Omnes peregrini C. de success.* Argentoratenses tamen nihilominus eo vsi sunt in bonis Greschen, ciuis ac cupedinarii, an. 1639. Vid. BESOLD. *Thesaur. pract. voc.* Nachsteuer, diuersisque aliis in locis idem obseruatum fuit. Vid. STRYCKIVS *Vs. mod. Tit. Quod quisque iur.* &c. §. 2.

§. CXII.

Si quis litigare cum aliquo volens eum sibi obuium secum ad Praetorem duceret, IN IVS VOCARE (a) eum dicebatur. CITATIO (b) vero est vocatio ad iudicem competentem, eius iussu facta. L. II. T. 4. *In ius vocare; Citatio.*

(a) Licebat quippe cuilibet, debitorem, in platea forsan ac foro obuium, ad Praetorem vocare, nolentem vero obtorto collo rapere, cuius elegans exemplum exhibet PLAVTVS *Curcul. Act. V. Sc.* 2. Atque vel maxime ex hac ratione, quod priuata auctoritate fieret, nudae *vocationis* nomine veniebat, quum ex opposito, si praeco iudiciali auctoritate stipatus aliquem ad Praetorem vocaret, *citare* is diceretur. *In ius* vocabatur autem aliquis, non in iudicium; ea enim, quae ante litis contestationem & coram Praetore expediebantur, *in iure*, quae post eam & coram dato iudice peragebantur, *in iudicio* fieri dicebantur. Vid. infr. §. CCLXXXX.

(b) *Citare* idem est ac vocare. OVIDIVS *Heroid. ep. I.* ℣. 101:
Hinc ego me sensi noto quater ore CITARI,
scribit; NEPOS *in praef.* pro proclamare per praeconem hac voce vtitur: *Magnis in laudibus tota fuit Graecia, victorem Olympiae* CITARI. Inde Romanis citatio dicebatur: vocatio per praeconem. Citationem enim expediebat praeco, iubente quidem Praeto-

Praetore, *L. 7. pr. D. de in integr. rest.* atque vel in hoc capite a vocatione in ius differebat; sed nec hoc vnicum, atque solum discrimen est. Adsunt plura. In ius vocatio semel, idque antequam lis ad Praetorem deferretur, citatio saepius, quoties scilicet opus esset, vt copiam sui iudici faceret pars litigans, fiebat, *L. 7. D. de rest. in integr. L. 73. D. de Iud. L. 10. D. de publ. iud.* & quae sunt reliqua. Vid. B. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. IIII. Tit. 17. §. 14. sq.* Hanc Romanorum notionem assumtam a ICtis nostroque foro accommodatam, sed ad omnem vocationis speciem extensam esse, quis est qui non videt?

§. CXIII.

Citatio verbalis; realis.

Vocatio ad iudicem per vocem nuncii aut exhibito scripto facta VERBALIS CITATIO (a); Vocatio vero cum apprehensione corporali REALIS (b) dici solet.

(a) Sequor ICtos, licet melior pateret via. Verbalem citationem dicunt, in qua praeter verba, siue ore prolata, siue scripta, nihil obseruatur. Inde verbalis citationis multiplices oriuntur species. Aut per verbum: *Veni ad iudicem*, nuncii vocatur, & tum in specie dicenda *verbalis*, qualis praesertim in academiis, iudiciis praefecturatum, aliisque inferioribus mos obtinet, aut scriptum vocationis exemplar vocando per nuncium traditur, & tum *scripta* erit, aut recusante eo acceptationem idem testibus adhibitis valuis affigitur, hoc casu *per detestationem* dixere eam veteres, *L. 39. §. 2. L. 40. pr.* & *L. 283. D. de V. S.* aut per praeconem recitatur citatio, aut publico loco suspenditur, & tum *edictalis* est.

(b) Sed haec magis violentam abductionem, quam vocationem sapit. Realiter autem, si ita dicere fas est, citatur suspectus de fuga. *L. 10. §. 16. D. quae in fraud. cred.* Graeci hanc magis distincto ἀνδρεληψίας vocabulo notant. Vid. POLLVX *Onomast. L. VIII. cap. de iud. nom.*

§. CXIIII.

Citatio generalis; specialis.

CITATIO, qua quis litem suscipere, seque, quoties opus fuerit, sistere iubetur, GENERALIS (a); qua vero quis ad singulos actus separatim vocatur, SPECIALIS (b) dicitur.

(a) Sc. citatur reus, vt litem cum actore contestetur, atque procuratorem constituat, qui sequentes terminos obseruet. Valde

Valde vtile hoc citationum genus est, quo multiplex vocatio uitetur. Inde formula in supremo Imperii Tribunali, Camerali Iudicio, haec est: Hierum so heischen und laden wir dich N. von Röm. Kayserl. Macht auch Gericht und Rechts wegen hiermit auf den 60ten Tag, den nächsten nach Verkündigung dieses - - zu erscheinen - - darauf der Sachen und allen ihren Gerichts-Tagen und Terminen, bis nach endlichem Beschluß und Urtheil, abzuwarten.

(b) Sic v. g. quis citatur ad videndum iurare testes, publicari attestata, irrotulari acta &c.

§. CXV.

Citatio ad eum directa, in quem iurisdictio citanti competit, IMMEDIATA(a); in eum vero, qui eidem non paret, MEDIATA(b); LITTERAE, a citante ad citandi magistratum directae, de dimittendo hoc, REQVISITORIALES dicuntur. *Citatio mediata; immediata; requisitoriales literae.*

(a) Immediata dicitur respectu habito ad mediatam, vbi factum alterius iudicis concurrere debet, vt nota seq. apparebit.

(b) Nemo alterius circulos iurisdictionis turbare debet, lex est, sapientia & prudentia conspicua. Confusio & turbatio iurisdictionum discordias parit atque litigia, in funestissima haud raro bella versa. Interim, quum finis saepe iustitiae aliter obtineri nequeat, quam alienae iurisdictioni subiectum praesentem habere, ad confrontationem v. g. vel ob nexum causae, personae, cohaeredis, correi &c. aliter res explicari non potest, quam vt iudex vnius iurisdictionis adeat alterum alterius iurisdictionis, & ab eo petat, vt cum citando communicet citationem, eumque dimittat. Vid. *L. 7. D. de Custod. & exhib. reor. L. 1. §. 2. D. de requ. vel abs. damn.*

§. CXVI.

CITATIO, quae in casum non factae comparitionis poenam contumaciae annexam habet, PEREMTORIA (a); quae non, DILATORIA, s. SIMPLEX; quae comparendi necessitatem imponit, ARCTATORIA(b), qua quis vocatur ad prospiciendum sibi, ne praeiudicium capiat, MONITORIA dicitur (b). *Citatio peremtoria; dilatoria; arctatoria; monitoria.*

(a) *Peremtoria* vnde haec citatio dicatur, id nos docet VLPIANVS *L. 17. D. de Iud.* sc. quod perimat disceptationem, seu vltro

vltro non patiatur aduersarium tergiuersari, inde est, quod sub clausula: *Siue adfuerit citatus, siue minus, cogniturum ac pronunciaturum se*, eam emitteret iudex. *L. 71. D. cit.* Reprehendit ICtos, quod ad hunc locum duplicem citationem fingant, alteram dilatoriam, peremtoriam alteram, CVIACIVS *Lib. X. obs.* 10 atque hunc textum, quem de lite iam paene finita & sententiae matura agere sibi persuadet, aliis casibus applicandum non vult; sed contrarium patet ex *L. 13. §. 12. C. de Iud.* & PAVLI *Libr. Sent. V. Tit. 5.* Citatur autem quis peremtorie, postquam bis simpliciter citatus non comparuit, *L. 2. L. 9. C. quomod. & quand. iud. L. 53. D. de re iud.* aliquando tamen, quod plerisque foris Germaniae summisque Imperii Tribunalibus familiare est, vna citatio vim trium continet, vid. *L. 53. & 72. D. de re iud.* cui obstare videtur *L. 55. D. de Iud.* & *L. 70. D. eod.* Prior ex se ipsa conuellitur, dum tertio edicto omnem numerum finitum esse docet, exemplum hoc singulare in consequentiam trahi non vult. Posteriorem ita emendandam esse, vt verba: *Quibus propositis*, praeponantur verbis: *& tertium*, censet NOODTIVS *Obs. L. I. c. 8.*

(b) Sc. si quis v. g. citatus ad recognoscenda documenta non comparet, documenta in contumaciam habentur pro recognitis.

(c) Sc. si quis citatus ad videndum iurare testes, libertati eius relinquitur, vtrum comparere velit, an minus; sibi enim hoc casu, non alii praeiudicat.

§. CXVII.

Litigare; Lis. Quando alter iure sibi competere, vel legitime a se factum quid dicit, alter negat, LITIGARE (a) dicuntur. Contradictio igitur circa iura competentia, vel factorum iustitiam LIS (b) est, s. CONTROVERSIA.

(a) Ill. Dn. ab ICKSTADT *Elem. iur. nat. Lib. IIII. c. 1. §. 13. sq.*

(b) Litis vocabulum, licet qualemcunque actionem interdum notet; *L. 36. D. de V. S. L. 4. D. de Iud. L. f. C. vt intra cert.* frequentius tamen pro ipsa contradictione duorum vel plurium venit. VARRO *de Lingu. lat. L. 6.* rem in controuersiam deductam litem vocat, litemque ac rem synonima saepe inuenies. Exemplum erit in *L. 6. D. de suis & leg. hered.* Conf. NOODTIVM *de pact. c. 3.*

§. CXVIII.

§. CXVIII.

Status controuersiae, quo ea iudici subiecta efficitur, LITISPENDENTIA dicitur. *Litispendentia.*

§. CXVIIII.

Promissum, de praestanda securitate ab imminente vel possibili laesione, acceptatum, CAVTIO (a); Promissum eiusmodi iuratum IVRATORIA CAVTIO (b); non iuratum CAVTIO PROMISSORIA, si res quaedam in euentum laesionis obligatur, PIGNORATITIA; si tertius obligationem promittentis in se suscipit, FIDEIVSSORIA CAVTIO, s. SATISDATIO (c) dicitur. *Cautio; iuratoria; promissoria; pignoratitia; fideiussoria.*

(a) *Cauere* est sibi prospicere. *L. 3. D. de Transf. L. 1. D. de A. E. V. L. 73. D. de D. R. I.* Hinc cautio dicitur, qua alteri quocunque modo prospicimus. *L. 188. D. de V. S.* Alias cautionis significationes iam mitto.

(b) Ita quidem, quod ad essentiam huius cautionis attinet; nam quod iuratoriam cautionem praestans insuper iurare debeat, se nec, quas in pignora det res, possidere, nec fideiussorem inuenire posse, accidentale est.

(c) SATISDATIO, (quae alio loco *satispraestatio* dicitur) *L. 8. D. de Vsufr. ear rer. quae vs. consum.* inquit CAIVS *L. 1. D. qui satisd. cog. eodem modo appellata est, quo satisfactio. Nam vt satisfacere dicimur ei, cuius desiderium implemus, ita satisdare dicimur aduersario, qui pro eo, quod a nobis petiit, ita cauit, vt eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus.* Qui enim datis fideiussoribus cauebat, *satis*, h. e. tantum, quantum ab eo desiderari potest, *dedisse* existimabatur; fideiussores enim regulariter in indefinitum, & quantum opus erat, dabantur, sicque de laesione satis erat prospectum. Nonnunquam, improprie tamen, satisdationis nomen aliis cautionum speciebus tributum inuenies in *L. 45. D. de proc. L. 21. §. 2. D. de pec. const. L. 56. pr. D. de Euict. L. 1. §. 5. D. de praet. stipul. L. 49. D. de solut.*

§. CXX.

Qui promittit se praestiturum securitatem a laesione, quae ex alterius non comparitione metuitur, *L. II. T. 6. Cautio de iudicio*

sisti; de iudicato soluendo; Vadimonium. tuitur, DE IVDICIO SISTI; qui vero promittit se praestiturum securitatem a laesione, quae ex eo, quod alter non pareat sententiae, metuitur, IVDICATVM SOLVI CAVET (a). SATISDATIONEM de iudicio sisti Romani VADIMONIVM (b) vocabant.

(a) IMPERATOR *pr. I. de Satisd.* dicit: Satisdationem iudicatum solui esse, quum quis stipulanti, vt sibi solueretur, quod sibi fuisset iudicatum, datis fideiussoribus promittit. Solui autem idem est ac solutum iri. Conf. §. DCCXXXI.

(b) Vadis notionem infra §. DCCXVII. excutiam; hic sufficiat notasse eam denotare fideiussorem. Inde vadimonium. Edita nimirum in iure & a Praetore impetrata actione actor cautionem de iudicio sisti a reo postulabat, s. quod idem, cum *vadabatur*, v. PLAVTVS *Pers. Act. II. Sc. 4. v. 18.* & SIGONIVS *de Iudic. L. I. c. 20.* quam si per fideiussores daret reus, *vadimonium promittere* dicebatur, VARRO *de Lingu. lat. Lib. V.* GELLIVS *Noct. Att. Lib. VII. c. 1.* quo facto dimittebatur, & praefixa ipsi die, qui perendinus erat, vel aderat, vel emanebat; priori casu *vadimonium obire*, CICERO *pro Quinto*, s. *vadimonium sistere*, APVLEIVS *de Asin. aur. L. 9.* posteriori vero casu illud *deserere* dicebatur. SALMASIVS *de modo vsur. c. XVI. p. 692.* vadimonium itionem in ius vocat. Ceterum notandum, vadimonii vocabulum, frequens maxime in foris Romanis, nuspiam in integro Digestorum volumine occurrere; Tribonianum id studio expunxisse putat B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. IIII. Tit. VI. §. 20. not. p.*

§. CXXI.

Lib. II. Tit. 11. *Eremodicium.* Si post litem contestatam alteruter litigantium ei se subduceret, EREMODICIVM (*) dicebatur.

(*) Ratio denominationis in aprico est, ἐρήμη δίκη enim, Graeca vocabula, desertam litem significant; adeoque inepte satis additur DESERTVM vocabulum, id quod ipsae voces implicant; melius dicitur *contrahere eremodicium* in *L. 13. §. 3. C. de Iud.* Errant & illi, quorum ingens numerus est, qui vadimonii desertionem cum eremodicio confundunt, quum tamen prius ad reum, posterius ad vtrumque pertinuerit. Vid. *c. L. 13. §. 3. pr. & 4. C. de Iud.*

§. CXXII.

§. CXXII.

Qui id, quod competens iudex fieri vult, facere dolose recusat, CONTVMAX dicitur. CONTVMACIA (*) igitur est dolosa eius, quod competens iudex fieri vult, denegatio. *Contumax; Contumacia.*

(*) Contumaciam natiuo suo significatu superbiam notare, elegans locus MARTIALIS euincit; ita autem ille *Lib. II. Epigr. 68. sq.*

> *Quod te nomine iam tuo salutem,*
> *Quem regem & dominum iam prius vocabam,*
> *Ne me dixeris esse* CONTVMACEM.

Ideoque non inepta etymologia CVIACII *Lib. XVIII. obs. 30.* est, qua eam a contemnendo dictam putat. Confirmat eamdem *L. 53. D. de re iud.* mox alleganda. Exserit autem se contumacia variis modis, & licet Doctores duplicem eam faciant, scilicet 1) *in non comparendo*, quam intelligit HERMOGENIANVS, quando *L. 53. D. de re iud.* contumacem dicit, *qui tribus edictis propositis, vel uno pro tribus euocatus, praesentiam sui facere* CONTEMNIT; & 2) *in non respondendo*, de qua VLPIANVS *L. 11. §. 4. D. de Interrog. in iur. fac. nam, qui omnino non respondet, contumax est;* Attamen & aliae contumaciae species, eaeque frequentes sunt, sub his non comprehensae, scilicet 3) *in non faciendo*, quod iudex fieri vult, & 4) *in faciendo*, quae iudex non fieri vult. Ita v. g. quando Camera Imperialis Imperatoris nomine mandatum de soluendo vel dimittendo hypothecam sine clausula, vel mandatum de non contraueniendo priuilegio Caesareo S. C. decernit, atque reus praefixo termino paritionem non docet, contumax habetur, atque contra eum in contumaciam proceditur.

§. CXXIII.

Si de dolo non parendi ex confessione non parentis constat, CONTVMACIA VERA (a); si is ex signis legibus praescriptis saltem apparet, PRAESVMTA (b) dicitur. *Contumacia vera; praesumta.*

(a) Si quis dixerit: Se nolle venire, obedire &c.

(b) Si quis ordine iuris citatus emanserit.

§. CXXIIII.

Legitima impedimenta.

Ratio sufficiens non comparitionis coram iudice LEGITIMORVM IMPEDIMENTORVM nomine venit (*).

(*) Citatur aliquis ad iudicem & non comparet. Ratio non comparitionis est morbus, quocum confli&tatur; ratio autem haec sufficiens est; sufficit enim ad liberandum eum a poena contumaciae. Nam *L. 2. §. 3. D. Si quis caut.* &c. hoc expresse statuit. Vides ergo, ex quanam ratione impedimenta *legitima* vocentur, quod sc. legibus probentur.

§. CXXV.

Lib. II. Tit. 12. *Feriae.*

Dies, quibus iurisdictio non exercetur, FERIAE (a) dicuntur (b).

(a) *Ferias* a feriendis victimis nomen esse sortitas suum, originemque supplicationibus debere, haud inanis coniectura est FESTI *h. v.* Declarat hoc VALERIVS MAXIMVS *L. II. c. 2. n. 9.* scribens: *Facto sacrificio, caesisque capris, epularum hilaritate & vino largiore profecti, diuisa pastorali turba, cincti pellibus immolatarum hostiarum, iocantes obuios petiuerunt: cuius hilaritatis memoria annuo* FERIARVM *circuitu repetitur.*

(b) In his iudicialia negotia non peraguntur, partim, quod iudex ius dicere prohibeatur, vt in feriis diuinis, partim, quod litigantes, vt compareant, cogi non possint, vt in feriis humanis. Referebant autem Romani ferias ad dies, quos nefastos vocabant, oppositos fastis, de quibus VARRO *de Lingu. lat. L. V. c. 4.: Dies fasti, per quos Praetoribus omnia verba sine periculo licet fari. Dies nefasti, per quos nefas fari Praetorem Do, Dico, Addico.* Nec feriae solae nefastorum conficiebant numerum. GELLIVS *Noct. Att. Lib. V. c. 17.*

§. CXXVI.

Feriae diuinae; humanae; solemnes; repentinae; intercisi dies.

Si iurisdictio propterea non exercetur, vt cultui diuino inseruiant homines, FERIAE DIVINAE (a); sin negotiis perfectionem hominum respicientibus, HVMANAE (b); Feriae, in statum tempus incidentes quotannis, SOLEMNES (c); extra ordinem indictae, REPENTINAE (d); Dies

Dies denique quoad dimidiam feriati INTERCISI (e) dicuntur.

(a) Tales sunt Dominici dies, *L.* 11. §. 1. *C. de feriis*, aliique in honorem summi numinis constituti.

(b) Huc referas ferias messium ac vindemiarum, nundinarum &c. *L.* 1. *pr. L.* 4. *D. L.* 7. *C. de fer.*

(c) V. g. dies natalis vel onomasticus Imperatoris.

(d) V. g. ob victoriam, vel rem ab Imperatore optime gestam, vnde & *Imperiales* dicebantur. *L.* 26. §. 7. *D. ex quib. caus. mai.*

(e) De quibus OVIDIVS *Fastor. I.* 47.

Nec toto perstare die sua iura putauit,
Qui iam FASTVS *erit, mane* NEFASTVS *erat.*

Hi, si diuinas ferias spectes, dicuntur Halbfeyer, quales in nonnullis Euangelicorum terris dies Apostolici, viridium & tertia Paschatis, Pentecostes ac Natiuitatis Christi sunt.

§. CXXVII.

Tempus, quo plane cessant iudicia, IVSTITIVM (a); cui si turbulentus reipublicae status occasionem dedit, NECESSARIVM, s. SVMTVM (b); si princeps sponte indixit, VOLVNTARIVM (c) dicitur. *Iustitium; necessarium; voluntarium.*

(a) Inde iuris interstitium quasi & cessationem, vt nihil his diebus agi possit, iustitium dicit GELLIVS *Noct. Att. L.* 20. *c.* 1. & TERTVLLIANVS *de resurr. carn.* quietem rerum vocat, de quo PEDO ALBIANOVANVS in *eleg. de morte Drusi:*

Iura silent multaeque iacent sine vindice leges,
Aspicitur toto purpura nulla foro.

(b) Hac ratione, belli furore omnia deuastante, aut peste ingrauescente, iudicia clausa docet LIVIVS *Lib. IIII. c.* 31. *& XXXIIII.* 26. De iustitio ob famem scribit DIO *Lib. V.* Neque iustitium magnum Camerae Imperialis, ex internis dissidiis ortum hoc seculo, omnium memoriam effugit.

(c) Hoc vel ob luctum publicum fit, quale CALIGVLA defuncta DRVSILLA indixit, de quo SVETONIVS *Caligul. c.* 23.: *Eadem defuncta* IVSTITIVM *indicit, in quo risisse, lauisse, cenasse cum parentibus aut coniuge liberisue, capitale fuit.* Alia exempla suppeditat LVCANVS *L. II.* ℣. 16. LIVIVS *L. IIII. c.* 4. *IIII.* 26. & 31. *in f. VI.* 7. *VII.* 6. *in f. X.* 4. it. TACITVS *Annal. L. I.*, vel etiam ob laetitiam publicam, quale ob reditum

AVGVSTI indictum refert HORATIVS *L. II. Od.* 2. Priorem, non alias species cogitauit FVLGENTIVS *de prisc. serm.* quando iustitium *luctum publicum* dixit.

§. CXXVIII.

Terminus; circumductus.

Dies, rei in iudicio peragendae praefixus, TERMINVS (a); Terminus ab eo, in cuius fauorem constitutus est, neglectus CIRCVMDVCTVS (b) dicitur.

(a) Terminus rei cuiusdam finem physice & moraliter denotat; Sic CICERO *pro Quint. c.* 10. *Certos fines & terminos sibi constituere.*

(b) *Circumducere*, quamuis proprie sit per orbem ac longiorem viam ducere, hic tamen irritum efficere notat. Irritus autem atque nullus redditur terminus, si aut vtraque pars emanserit, aut actor non comparuerit, *L.* 73. *D. de Iud.* aut reus se non stiterit, actorque eius contumaciam non accusauerit. Eo sensu porro occurrit *L.* 6. *C. quom. & quand. Iud. L.* 27. §. 1. *D. de lib. caus. L.* 45. *pr. D. de re iud.* Omnibus tamen casibus videbis potiorem rationem haberi actoris vel impetrantis citationem. Secundum stilum supremorum Imperii Tribunalium terminus reproductionis circumduci, reliqui PVRIFICARI dicuntur.

Terminus purificatus.

§. CXXVIIII.

Dilatio; Prorogatio.

Dierum, rebus in iudicio peragendis praefinitorum, spatium DILATIO dicitur (a). Spatium illud aut lex indulget, aut iudex, aut voluntas litigantium; isto casu dilatio est LEGALIS (b), illo IVDICIALIS (c), hoc CONVENTIONALIS (d). Extensio huius spatii PROROGATIO est.

(a) Ita curatiores; Ill. Dn. BOEHMER *Iur. Dig. L. II. Tit.* 12. §. 6. GAIL. *L. I. obs.* 91. *n.* 21. Citatus v. g. eo ipso die ordinarie non comparet, sed indulgetur ipsi spatium, v. g. in Camera Imperiali 60. dierum, quo deliberare possit, vtrum cedere, an contendere malit. Idem in reliquis terminis; Et hoc dilatio audit. Prorogationem vero de temporis extensione dici, supra ad §. CII. obseruatum est. Errare VOETIVM *ad Tit. D. de feriis* §. 10. & STRVVIVM *Exerc. V.* §. 35. dilationem definientes *reiectionem rei agendae in iudicio ad alium diem vel terminum*, iam obseruauit Cel. KNORRIVS *Diss. de recto dilationum vsu* §. 3. atque ex adductis confirmatur idem.

(b) Ita

(b) Ita ius ciuile reo citato spatium XX. dierum, *Nou.LXXXII. c.* 10. *& LIII. c.* 3. & grauato per sententiam X. dies indulget, quo deliberare possit, an subscribere eidem, anne ab ea appellare velit. *Nou.* 23. *c.* 1.

(c) Iudex enim arbitratur, qualis pro rei vel personarum qualitate indulgenda sit dilatio. *L.* 2. *D. de R. I.* Sc. intra quem terminum peragenda probatio, testes, absentes saepius, producendi, vel produci possint, instrumenta recognoscenda &c. Vid. *L.* 99. *§.* 1. *D. de V. S.*

(d) Quando nempe inter partes litigantes v. g. conuenit, vt octidui spatium propositiones singulas intercedat, **von acht Tagen zu acht Tagen zu verfahren.**

§. CXXX.

TERMINVS omnem prorogationem excludens PEREMTORIVS vocatur. *Terminus peremtorius.*

§. CXXXI.

Spatium, intra quod sol circulum suum per zodiacum absoluere videtur, vel intra quod vniuersum circa solem voluitur (a), ANNVS (b), & quidem SOLARIS (c); Spatium vero, quo luna duodecies circulum suum per terram absoluit, ANNVS LVNARIS (d); Spatium, intra quod luna per globum terraqueum mouendo omnes mutationes absoluit, MENSIS (e) LVNARIS (f); intra quod vero sol signum zodiaci vnicum absoluere videtur (g), MENSIS SOLARIS dicitur. *Annus: solaris; lunaris; mensis; lunaris; solaris.*

(a) Ita natura ipsa duce annum determinamus; paulo aliter initio Romani, ex Chronologia ROMVLI annum dicentes complexum X. mensium, s. CCCIIII. dierum, vid. OVIDIVS *Fast. I.* 27. quibus NVMA L. addidit, quumque confusio nondum tolleretur, IVLIVS CAESAR, Mathematico SOSYGENE suadente, annum constituit spatium 365. dierum & 6. horarum.

(b) *Annus* idem est, quod circulus. VIRGILIVS *Georgic. II.* 401.

- - - redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia voluitur ANNVS.

Inde est, quod Graecis dicatur ἐνιαυτὸς, quasi in se ipsum rediens, quae natura circulo est. Atque hic proprie annus di-

citur, nec nisi synecdoche est, quando OVIDIVS *Fastor. I.* 149. & 151. ver. TIBVLLVS *Eleg. II.* 4. autumnum, & HORATIVS *Ep.* 2. hyemem annum dicunt.

(c) Hunc Romani annum magnum vocabant, CENSORINVS *de die natali* 119. vel etiam longum. OVIDIVS *Metamorph. I.* 273.

(d) Hic paruus, vel breuis, respectu ad magnum vel longum habito, dicebatur. PLINIVS *VII.* 48. Annus autem solaris hodie aequat 365. dies, 5. horas, minutas 49. lunaris vero 354. dies, 8. horas, minutas 48. & secundas 36.

(e) Mensem a μήνη luna dici, non improbabile videtur. Luna enim mensem determinat. Vid. VARRO *de Lingu. lat. V.* & ISIDORVS *Orig. V.* 33. Quo corruit hypothesis CICERONIS *de Nat. Deor. II.* 27. qui a metiendo mensem dictum putat.

(f) Hic computatur a nouilunio ad nouilunium, atque hodie spatium 29. dierum, 12. horarum, 44. min. & 3. sec. complectitur.

(g) Hoc fit 30. diebus, 10. horis, 29. min. & 5. sec.

§. CXXXII.

Annus continuus; vtilis.

Complexus 365. dierum se inuicem excipientium ANNVS CONTINVVS (a); complexus vero 365. dierum, quibus iurisdictio exercetur, ANNVS VTILIS (b) vocatur.

(a) Vid. *L.* 134. *D. de V. S.*

(b) Quum difficilis esset eiusmodi dierum computatio, quadriennium in eius locum substitutum est. *L. 5. C. de temp. in integr. rest.*

§. CXXXIII.

Dies; nox; dies naturalis; ciuilis.

Spatium, intra quod globus terraqueus mouetur circa solem, DIES (a) generatim, in specie vero DIES dicitur spatium, per quod sol horizontem nostrum illustrat; quo vero nostro oppositum, NOX; Spatium ab ortu solis ad occasum DIES NATVRALIS (b); a medio noctis ad noctis proximae medium DIES CIVILIS (c) vocatur.

(a) Diem a Dio, h. e. Ioue dictum tradit VARRO *de lat. lingu. IIII. p.* 18. vnde & Iupiter Diespiter dictus fuit. MACROBIVS *I. Sat.* 13.

(b) Ita quidem ex LL. XII. Tabb. Dein vero diebus singulis XII. horae tributae, seruatis XII. nocti.

(c) Id

(c) Id quod constitui debuit, vt ciuilibus negotiis peragendis certa esset mensura. Complectitur autem ciuilis dies XXIIII. horas, quod nos docet *L. 8. D. de feriis*, atque ita luce media ac duabus dimidiatis noctibus constat, vt verba eius habent.

§. CXXXIIII.

Dies, quibus iurisdictio exercetur, IVRIDICI simulque VTILES (*) dicuntur. *Dies iuridici, s. vtiles.*

(*) Sc. quia in annum vtilem computabantur. PAPINIANVS *L. 55. D. de Aedil. ed.* menses vtiles vocat, quibus experiundi potestas fuit; quid vero sit experiundi potestatem habere, explicat VLPIANVS *L. 1. D. de diu. temp. praescr.*

§. CXXXV.

EDERE est copiam rei alicuius praesenti facere (*). Lib. II. Tit. 13. *Edere.*

(*) Sic qui genus futurae litis cum aduersario communicat, actionem edere dicitur *L. 3. C. de Edend.* qui eidem instrumenta exhibet legenda, ea edit, qui rationes offert, eas edit. Optime haec omnia complectitur VLPIANVS in *L. 1. §. 1. D. de Edend.* *Edere est copiam describendi facere, vel in libello complecti, vel dare, vel dictare. Eum quoque edere* LABEO *ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret, quid dictaturus sit, vel id dicendo quo vti velit.* Et idem *L. 6. §. 7. D. eod.* *Edi autem est, vel dictare, vel tradere libellum, vel codicem proferre.*

§. CXXXVI.

LIBELLVS (*) est propositio, continens actoris intentionem, huiusque rationem. *Libellus.*

(*) *Libellus* diminutiuum libri est, atque sic paruum librum innuit. Immo ipse liber breuiorem scripturam, vel epistolam denotat ap. NEPOTEM in *vita Lysandri c. IIII.* inde dictus, quod antiquiores in libro, qui interior cortex arboris erat, scriberent. Et ita, licet libellus sua natura scripturam desideret, ad oralem tamen propositionem eum extenderunt ICti artifices.

§. CXXXVII.

Si ex libello perspici non potest, quid, quale quantumue ab actore petatur, LIBELLVS dicitur GENERALIS (a); si factum non liquet, OBSCVRVS *Libellus generalis; obscurus; alternatiuus; con-*

trarius; ineptus. RVS (b); si plura disiunctiue petuntur, ALTERNATIVVS (c); si petitum contradictionem inuoluit, CONTRARIVS (d); si petitum intentioni contradicit, INEPTVS (e) dicitur.

(a) Generalius petit, qui speciem intendit, genus vero nominat, v. g. qui aedes, quas Caius detinet, Wezlariae in platea argentifabrorum inter Seii & Mucii aedes sitas, vindicaturus, aedes nulla limitatione addita petit; item, qui a Sempronio summam M. thalerorum ex mutuo repetiturus petit id, quod sibi debetur.

(b) Hoc variis modis contingere potest; aut enim de persona rei plane non constat, quale exemplum, vbi aliquis, nesciens a quo, colaphis exceptus earum vindicationem a iudice petierat, exhibet THOMASIVS in denen juristischen Händeln; aut non satis constat, v. g. libellus dirigitur contra lanionem Wezlariensem Waldschmidt, iam vero non vnicus lanio, cui nomen Waldschmidt est, Wezlariae ius ciuitatis habet, sed eorum septem sunt; aut ius actoris non liquet, nimirum vtrum aedes Titii petat ex legato, an ex emto; aut denique obligatio rei non satis determinatur, vtrum scilicet dare, facere, restituere &c. debeat.

(c) V. g. Petit aliquis mandatum de soluendo, vel dimittendo hypothecam, aut in contractu aestimatorio restitutionem rei, vel solutionem pretii intendit. *L. 1. §. 1. D. de aestim.*

(d) V. g. Petit aliquis hereditatem ab intestato & ex testamento.

(e) Equidem ineptus libellus quilibet vitio laborans dicitur, speciatim vero talis, qui fini actoris non conuenit. Triplici vero potissimum modo hoc contingit. 1) Non satis circumspecte electo genere actionis, veluti si quis rem vindicaturus actione personali vteretur, aut mutuum cum omnibus circumstantiis deductum fusius vindicaret; 2) Minus pertinenti ad factum & actionem ipsam conclusione, ita emtum equum a venditore petens inepte ageret, si dominum eius se declarari intenderet. 3) Cumulatione actionum non compatibilium, rei vindicationis nimirum cum interdicto vti possidetis.

§. CXXXVIII.

Mutare; emendare; declarare libellum. MVTARE LIBELLVM dicitur, qui aliud fundamentum agendi substituit (a); EMENDARE, qui quantitatem, aut qualitatem facti mutat (b). DECLA-

DECLARAT, qui obſcurius poſita interpretatur (c).

(a) Sic, qui egerat ex emto, nunc eamdem rem ex donato petit, libellum mutauit.

(b) Qui C. florenos ex mutuo condixerat, iam C. Thaleros aut Ducatos fuiſſe aſſerit. Item, qui ex pacto rem dari ſibi intendit, iam iuratum illud fuiſſe dicit.

(c) Hoc reducendum ad generalem interpretationis regulam. Exemplum habebis: C. de R. nobilis Holſaticus, moritur relicta vidua E, de R. Succedens ipſi ex teſtamento L. de A. eques Pomeranus, vendita hereditate, in foro Pomeranico conuenitur a vidua teſtatoris ad tradenda, quae ſibi ex iure faſciae capillaris, der Hupenbands Gerechtigkeit, debentur. Pomeranis hic terminus non ſatis vt par erat explicatus obſcurus eſt. E. declaratione opus erit.

§. CXXXVIIII.

Declaratio voluntatis noſtrae, reſpondentis voluntati alterius, de re aliqua effectui danda, vel impedienda, CONSENSVS; quodſi voluntas contradicens voluntati alterius declaretur, DISSENSVS dicitur (*). *Lib. II. Tit. 14. Conſenſus; Diſſenſus.*

(*) Ponamus Lucium filiumfamilias Sophiam virginem ambite; Adit patrem ſuum, cumque eo, quem ſibi propoſuerit finem, communicat; declarat pater voluntatem ſuam circa hoc negotium, reſpondet autem voluntas patris voluntati filii, idemque nuptias filii effectui dari cupit, & tum *conſentit*, aut non reſpondet, ſicque easdem impedire allaborat, & tum *diſſentit*.

§. CXXXX.

CONSENSVS verbis declaratus EXPRESSVS (a); ſignis externis manifeſtatus TACITVS (b); ſi conſenſus alicui tribuitur, qui non conſentit, FICTVS, & ſi lex eum tribuit ob vtilitatem vel eius, vel reipublicae, PRAESVMTVS (c) dicitur. *Conſenſus: expreſſus; tacitus; fictus; praeſumtus.*

(a) V. g. Caia dixit, ſe velle nubere Caio eam ambienti. Titius ſcripſit ad Meuium ſe velle ipſi mutuo date, quae rogauit C. Adeoque verba ore prolata aut ſcripta ſufficiunt.

(b) Requiruntur autem facta, ex quibus consensus haud dubie colligi potest, v. g. nutus. Simili ratione creditor chirographum debitori reddens in remissionem debiti tacite consentit, *L.* 2. §. 1. *D. de pact.* qui vsuras in futurum debitas accipit, tacite consentit se nolle sortem intra hoc tempus petere. Vid. *L.* 4. *pr.* §. *sq. D. de pact.*

(c) Praesumtus consensus fictus est, sed fictio ea nititur ratione sufficienti. Principium primum omnis moralis doctrinae est: Fac ea, quae te aliosque perficiunt; hinc quilibet in id, quod ad perfectionem suam facit, consentire praesumitur, atque hac ratione, cuius negotia ab altero gesta sunt, etiamsi tacite non consenserit, obligatur. §. 1. *I. de Oblig. quae quas. ex contr. nasc.* Item, prohibet illud idem principium alterum imperfectiorem reddere, hinc nemo cum alterius damno locupletior fieri velle creditur, atque ita alter, cuius rem perdidi pretiumque solui, re postea recepta, in redditionem soluti pretii consentire praesumitur. Vid. *L.* 2. *D. de Cond. sin. caus.* Non minus id axioma rationi optime congruens est: vt is, qui consentit in antecedens, etiam in id, quod ex eo necessario consequitur, consentire debeat. Ita, qui virginem honestam comprimit, ille in id, enixam eam infante vt ducat, aut ad minimum dotet, consensisse praesumitur.

§. CXXXXI.

Promissio; Acceptatio. Sermo, quo quis adfirmat se alteri aliquid praestare, vel intuitu eius aliquid omittere velle, PROMISSIO; Consensus vero alterius in promissum nostrum ACCEPTATIO est (*).

(*) Titius Sempronio affirmat se velle ipsi donare C. Sempronio in id consentiente, Titius promisisse, Sempronius vero acceptasse dicitur.

§. CXXXXII.

Pactum s. Conuentio. Promissum ab altero acceptatum dicitur PACTUM (a) s. CONVENTIO (b).

(a) Conuenire hanc pacti definitionem cum ea, quae proponitur in *L.* 1. §. 2. *D. de pact.* quod sit *duorum vel plurium in idem placitum consensus*, ostendi in Diss. *de principio obligationis & non obligationis pacti per metum extorti*, *Schol. ad* §. 10. *Idem placitum.* IDEM PLACITVM enim est idem obiectum repraesentatum, ad quod existentiae reddendum, vel impediendum duorum, vel plurium voluntas tendit.

(b) Con-

(b) Conuentionis nomen generale Romanis olim fuisse, & sub se comprehendisse pactum & contractum, nos docet *L.* 1. §. 3. *D. de pact.* plerumque tamen pacti vocabulo ita aequipollet, vt *pactionis*, quod occurrit *L.* 1. §. 1. 2. *L.* 7. §. 4. *D. cit.*, id quod colligere licet ex *L.* 1. §. 4. *eod.* De variis pacti significationibus plura legere cupientem ablego ad GIPHANII *Comm. in Inst. p. m.* 315.

§. CXXXXIII.

Si PACTVM salutem reipublicae intendit, PVBLICVM, si τὸ suum alicuius respicit, PRIVATVM dicitur (*). *Pactum publicum; priuatum.*

(*) Vid. *L.* 5. *D. de pact.*

§. CXXXXIIII.

PACTVM, quod nullam in foro intentandam actionem producit, NVDVM (a); ex quo vero valida actio oritur, NON NVDVM s. VESTITVM (b) dicitur. *Pactum nudum; vestitum.*

(a) Romanorum philosophia non ferebat, vt aliquis e sola promissione, verbisque saepius indeliberatis obligaretur; inde si ciuis Romanus tale quid fecisset, ei, cui promissum aliquid erat, formulam nullam dabant Pontifices, absque formula vero actio intentari nequibat, E. actio ex promissione non dabatur. Ne vero induci te in eam sententiam patiaris, pactorum valorem omnino abhorruisse Romanos. Si quis impleuerat promissum, repeti, quod erat datum, non poterat. Non igitur pacta damnarunt Romani, sed formulas actionum iis saltim non accommodarunt. Eiusmodi autem pactum dicebant *nudum*, quod idem est ac simplex, purum, cui extranei nihil admixtum. Sic nuda possessio, quae est sine proprietate, dicitur in *L.* 66. *D. de Euict.* *L.* 21. §. 1. *D. quod met. caus.* nuda proprietas, quae est absque omni fructu, *L.* 2. *D. de Vsufr. leg.* nuda ratio, cui, ex qua caussa debeatur, adscriptum non est. *L.* 49. *D. de pecul.* Simili ex ratione etiam *sola pacta L.* 23. *D. de pign.* & *solae conuentiones L.* 15. *C. de Transact.* vocantur, quod in solis placiti finibus subsistant.

(b) Nudo homini opponitur vestitus, hinc nudis pactis vestita opponere placuit ICtis. Vestimenta autem, quibus pudenda, ipsi rationi illata iniuria! tegerentur, pactaque, quae in honestissimum consessum ius reddentium prodire non erubescerent,

rent, induerentur, erant formulae ab artificibus Pontificibus tanta arte, vt nullus vnquam sartor potuit, compositae.

§. CXXXXV.

Pacta legitima; praetoria; adiecta.

PACTA, quibus validam actionem tribuit lex, LEGITIMA (a), quibus Praetor, PRAETORIA (b), quae ex eo, quod in continenti (c) contractibus (d) adduntur (e), ipsis annumerantur, ADIECTA dicuntur.

(a) *L. 6. D. de pact. Legitima conuentio est, quae lege aliqua confirmatur. Et ideo interdum ex pacto actio nascitur, vel tollitur, quoties lege, vel SCto adiuuatur.* Pacta legitima sunt *dotalia, L. 6. C. de dot. promiss. donationis, L. 35. §. f. C. de donat.* &c.

(b) Ea, quibus Praetoris edicto actio accommodata, praetoria dicta sunt, licet alias legitimorum nomine, si legem generalius accipias, comprehendantur, vid. NOODT *de pact. c. 13.* Talia sunt *hypotheca, L. 17. §. 2. D. de pact. constitutum, L. 1. D. de pec. const. iuramenti praestatio pacto promissa, §. 11. I. de Act.* & reliqua.

(c) Vt pactum eiusmodi naturam contractus acquirat, necesse est, vt adiiciatur ipsi *in continenti*, h. e. statim absque longiori interuallo. *L. 3. §. 9. D. de vi & vi arm. L. 21. C. de Vsur. L. 40. D. de reb. cred.* Id vero non ita intelligendum erit, ac si fatale hoc adiiciendi momento sit adstrictum, quod declarat *L. 1. §. 8. D. ad L. Falc. In continenti ita accipiendum, cum aliquo spatio*, v. g. Titium ac Caium intercedit emtio venditio, illo huic aedes suas vendente. Conuenit de pretio, E. contractus perfectus est; Placet autem probationis saltim gratia eum in scripturam redigere, hocque perficiendum committitur Iauoleno Notario; Post tres dies conuenit inter eumdem Titium ac Caium, vt pretii quarta pars singulo trimestri spatio soluatur, committitur Iauoleno hoc contractui inserendum, inseritur atque contractus ita formatus subscribitur ab vtroque, pactum de pretio statis temporibus soluendo adiectum est. Ceterum nil refert, vtrum pactum in instrumento contractum ipsum antecedat, an ei mixtum sit, an vero subsequatur: istud *L. 5. C. de pact. int. E. & V.* illud *L. pen. C. eod.* hoc vero *L. 3. C. de Aedil. act.* traditur, vt inde pateat, quod *L. 7. §. 5. D. de pact.* verba: *Ea enim pacta insunt, quae legem contractui dant, i. e. quae in ingressu contractus facta sunt*, nihil definiant, sed tantum exemplo aliquo declarent, quod simili modo factum §. 8. *e. l.* verbis: *Ne a persona petam, i. e. ne a Lucio Titio petam.* Vid. NOODT

NOODT *de pactis c. XI.* Adiecta in continenti pacta naturam contractuum, quibus adiiciuntur, induunt, hinc actionem producunt, dicuntur etiam contractibus *inesse*, & quidem a parte actoris, h. e. ad fundandam actionem. *L. 7. §. 5. & 6. D. de pact.*

(d) Sunt, qui hoc ad contractus bonae fidei restringunt, quos hodie communis fere opinio sequitur. Fundamenta suae opinioni quaerunt in cit. *L. 7. §. 5. & 6.* & *L. 13. C. de pactis*, in illa VLPIANVS: *Pacta conuenta bonae fidei iudiciis inesse*, in hac MAXIMINVS Imperator: *In bonae fidei contractibus ita demum ex pacto actio competit, si in continenti fiat*, scribunt. Sed vt hi contractuum bonae fidei solum mentionem faciant, sunt tamen alii, qui idem in contractibus stricti iuris obtinere docent. Ita PAVLVS *L. 40. D. de reb. cred. pacta, stipulationi in continenti adiecta, eidem inesse*, aperte fatetur, atque idem in *L. 4. §. 3. D. de pact.* pactum de non petendo, adiectum stipulationi, eidem inesse non dissimulat. Vid. FACHINAEVS *Controu. Lib. II. c. 99.* Neque me mouet interpretatio Cel. NOODTII, qui voculam *inesse* in bonae fidei contractibus partes actoris, in stricti iuris vero rei respicere ait, cuius sufficientem probationem non ego solus desideraui.

(e) Addantur tamen talia pacta, quae naturae contractus omnino non repugnent, aut illicita sint. Exempla sunt in *L. 7. D. de seru. export. L. pen. D. de pact.*

§. CXXXXVI.

Ex consensu tacito vel expresso oritur PACTVM TACITVM vel EXPRESSVM (*). *Pactum expressum; tacitum.*

(*) Conf. §. CXXXX.

§. CXXXXVII.

PACTVM, quo quis ad aliquid praecise effectui dandum vel impediendum se obligat, SIMPLEX, quo vero quis ad alterutrum e pluribus effectui dandum vel impediendum se obligat, ALTERNATIVVM est (*). *Pactum simplex; alternatiuum.*

(*) Aulus promittit Marco, se ipsi redditurum C. quae mutuo ab eo accepit; simpliciter ea debet; Si vero promittit se aut C. redditurum, aut equum arte domatum, alternatiue obligatur.

§. CXXXXVIII.

Pactum obligatorium; liberatorium; mixtum.

PACTVM, quo quis, se existentiae aliquid redditurum vel impediturum, promittit, OBLIGATORIVM (a); si vero promittit, se nolle, vt alter ipsi praestet, quae praestare debebat, LIBERATORIVM (b) audit; si vtrumque fit, MIXTA (c) sunt.

(a) V. g. Locatas sibi a Caio aedes conducens Titius obligat se ad annuam mercedem. Lucius depositum a Seio accipiens ad illud restituendum se obligat.

(b) Ammianus Scipioni debet M. hic promittit, se nolle ea vnquam ab Ammiano petere; eum ab obligatione liberat; Marcianus soluit Iasoni C. vt singulis diebus vnicam horam impendat in eo erudiendo linguam Gallicam, iam declarat se nolle, vt amplius eum doceat eamdem, hoc acceptante, liberat hunc ab obligatione.

(c) Huc pertinet nouatio, per quam anterior obligatio tollitur, simulque inducitur noua. Referri etiam suo modo potest huc transactio, si scilicet constet adesse obligationem, de qualitate tamen aut quantitate dubitetur.

§. CXXXXVIIII.

Pactum claudicans.

PACTVM, in quo alter obligatur, alter nolens non tenetur, CLAVDICANS dicitur(*).

(*) Si quis pactum cum pupillo ineat.

§. CL.

Essentialia; naturalia; accidentalia pactorum.

Determinationes constantes alicuius pacti ESSENTIALIA (a); Determinationes variabiles, quae tamen contractui ordinarie insunt, NATVRALIA (b); Determinationes variabiles, quae ne quidem contractui ordinarie insunt, ACCIDENTALIA PACTORVM vel CONTRACTVVM (c) vocantur (d).

(a) Emtio venditio non celebrari potest, nisi adsit 1) merx vendenda atque emenda, nisi 2) certum statuatur pretium ab emtore soluendum, alias enim aut in donationem, aut in permutationem, aut alium contractum negotiumue degenerat, 3) con-

3) consensus specificus declaretur. Essentialia E. emtionis venditionis sunt 1) consensus, 2) merx & 3) pretium. Vnicum horum si abesse, vel mutatum cogitaueris, ipse hic contractus euanescet.

(b) Rationi non minus ac legibus congruit, quam omnibus contractibus emti venditi regulariter inest, vt venditor emtori rei venditae euictionem praestet, etiamsi eam non promiserit. *L. 60. D. de Euict.* Quodsi pacto, contractui adiecto, remittatur euictio, non tenebitur venditor. Euictionis igitur praestatio mutabile est; emtionis venditionis tamen regulariter consequens, E. naturale contractus E. V. est.

(c) Perfecto emtionis venditionis contractu, ex contractus ipsius natura omnino colligi nequit, vtrum pretium soluendum sit in moneta minuta, an argentea maiori, aut denique aurea, & quali, neque vsus huiusmodi quid constanter seruat. Quidsi determinetur, solutionem fieri debere in aureis Gallicis, quorum cuilibet valor esse debeat 7. Florenorum & 46. Crucigerorum, accidentale hoc est.

(d) Conf. Cel. Dn. SCHIERSCHMIDII *El. iur. nat.* §. 414. *Cor. I.*

§. CLI.

Deliberatio duorum, vel plurium, de pacto ineundo, TRACTATVVM nomine venit; Consignatio vero determinationum, quae pactum perficiendum adhuc ingredi debent, APPVNCTVATIONIS barbaro vocabulo salutari consueuit. *Tractatus; Appunctuatio.*

§. CLII.

NOMEN hic dicendum est certa ex lege oriunda determinatio, ex qua formula agendi suppetebat (a); CAVSA vero determinatam aliquam praestationem significat (b). *Nomen; Caussa.*

(a) De hoc VLPIANVS *L. 7. §. 1. D. de pact.* scribit: *Quae* (conuentiones) *pariunt actiones, in suo nomine non stant, sed transeunt in proprium* NOMEN *contractus, vt emtio venditio, locatio conductio, societas, commodatum, depositum, & ceteri similes contractus.*

(b) Pergit idem §. 2.: *Sed & si in alium contractum res non transeat, subsit tamen* CAVSA: *Eleganter Aristo Celso respondit: esse obligationem.* i. e. producit obligationem.

§. CLIII.

§. CLIII.

Contractus; Commercia. Pacta, commerciis hominum inferuientia, nobis (a), talia vero, quae nomen vel caussam habebant, Romanis CONTRACTVS (b) sunt. Sunt autem COMMERCIA mutuae eorum, quae ad vitae necessitatem & commoditatem pertinent, commutationes.

(a) Atque ita pacta & contractus secundum ius naturae & Germanicum ratione obligationis effectusque non differunt; interim tamen celebriora, magisque vsitata pacta contractus vocare consueuerunt. Sunt autem ea frequentissima, sine quibus plane non, aut non commode satis vitam ducere possumus. Absque alimentis plane non, & absque vestimentis sufficientibus pessime viuitur. Acquisiturus sibi haec, quae non habet, aut aliam rem, qua abundat & qua indiget alter, aut operas ipsi praestare, aut ad pretium eminens confugere necesse habet. Priori casu oritur *permutatio*, altero *locatio operarum*, tertio *emtio venditio*. Atque sic per omnia contractuum genera ire possemus, si instituti ratio permitteret. Vnicum adhuc notandum. Donatio neque frequentior est, neque commerciis annumerari potest, nisi mutua sit. E. donatio contractibus annumerari non poterit. CONTRACTVS *pacta, quibus dominium, possessio, vel vsus rei cuiusdam transfertur*, dixit Dn. GOTTSCHED. Erste Gründe der Weltweisheit Th. II. Cap. 6. §. 1.

(b) Vid. *L.* 7. §. 1. 2. *D. de pact.* §. praeced. not. a. & b. alleg. Paulo aliter LABEO in *L.* 19. *D. cit.* Hic enim contractum *vltro citroque obligationem* esse, idemque, quod Graecorum vocabulum *συνάλλαγμα*, notare dixit, in quo posteriori ei subscripsit VLPIANVS c. l. 7. verum, vti hoc menti ARISTOTELIS non omnino congruere videtur, (vid. §. IIII. not. a.) ita multa praeterea in hac LABEONIS definitione sunt reprehendenda. Sufficiet pauca notasse; nimirum eam nec vnilateralibus, nec claudicantibus conuenire, dein obligationem esse effectum contractus, ideoque ingredi definitionem non debere, quum character definitionis ex alio, quam effectu diiudicetur; demum vero, vno soluente, perdurare obligationem intuitu alterius in negotiis bilateralibus. Vid. COSTANVS in *quaest. mem. c. VIII.*

§. CLIIII.

Contractus nominati; CONTRACTVS, qui nomen simul ac caussam habent, NOMINATI (a), qui solam caussam, absque

absque nomine, habent, INNOMINATI (b) sunt. *innominati.*

(a) Vtrumque habeant necesse est; absque enim nomine nulla legalis producebatur obligatio, hinc nulla formula suppetebat, nullaque actio; absque caussa vero vagum negotium omnino erat, nudumque pactum. Emtio venditio, locatio conductio, depositum, pignus &c. contractuum nominatorum numero comprehenduntur. Efficiebat vero nomen, vt actionibus, ex contractibus his nominatis oriundis, nomen contractus tribueretur, vti ex deposito, depositi, commodato, commodati; hinc placuit nonnullis contractus nominatos definire, qui actionem sibi cognominem producunt. Sed quaenam est ratio, quod actionem sibi cognominem producunt? id, quod ipsis inest, nomen. Vocantur etiam hi contractus *certi*, *L. 9. pr. D. de reb. cred. L. 1. §. 6. D. de const. pec. L. 18. pr. D. de acceptil.* gaudent enim certo ac determinato nomine, determinataque praestatione; inde etiam est, quod actio praescriptis verbis, qua persequimur id, quod ex contractu innominato debetur, *incertum iudicium* dicatur *L. 23. D. comm. divid. L. 6. & 16. D. de praescr. verb.* Hoc enim nomine actio ipsa designatur, non res in iudicium deducta, vt sibi alii persuadent. Vid. LANGEBECK *annot. ad leg. diff. c. XVII.*

(b) Vti nominatis nomen inerat, ita innominati hoc carebant. Inde etymologia.

§. CLV.

CONTRACTVS, in quo vterque ad aliquid effectui dandum, vel impediendum se obstringit, BILATERALIS (a); in quo alteruter tantum, VNILATERALIS (b) vocatur. *Contractus vnilaterales; bilaterales.*

(a) Vt sunt: Emtio venditio, locatio conductio, & reliqui. Continet autem eiusmodi contractus bilateralis duo pacta, promissum mutuum, mutuam acceptationem, mutuamque obligationem.

(b) Simplex hoc pactum promissumque ab altero acceptatum est, simplex E. obligatio. Sic in stipulatione solus stipulans; in mutuo solus accipiens obligatur. Nec est, quod obuertas: non dari ex ipsa nostra hypothesi vnilaterales contractus; contractus esse pacta, commerciis inseruientia, ea vero mutuam praestationem exigere (§. CLIII.). Verum non dixi contractus omnes commercia esse, sed commerciis inseruire. Sic, qui Caio C. mutuo dat, vt aedes emere possit, cum eo contrahit, vt iste commercium celebrare possit. Item, qui stipulatur se

donaturum alteri X. eum inter & hunc non intercedit commercium, contractum vero celebrant iidem.

§. CLVI.

Contractus reales; literales; verbales; consensuales.

CONTRACTVS, in quibus obligatio specifica oritur ex rei traditione, REALES(a); in quibus ex scriptura, LITERALES(b); in quibus ex verbis secundum artem pronunciatis, VERBALES(c); in quibus ex consensu, CONSENSVALES(d) dicuntur.

(a) Denominatio horum omniumque contractuum ex facto obligante petita est. Videamus, an res ita se habeat? Caius rogat Titium, vt mutuo sibi det D. thaleros, is promittit. Adest pactum, quod, quum secundum iuris Germanici principia actionem pariat, adigi poterit Titius, ut det promissos D. thaleros. Sed an etiam adest contractus? an nata condictio certi ex mutuo? Minime. Caius enim reddere nequit, quod non accepit. Traditis vero D. thaleris, statim oritur obligatio, actionem suo tempore producens. In traditione rei igitur quaerendum est principium obligationis huius specificae. Idem in commodato, pignore, deposito, quorum non datur restitutio, nisi prius fuerint traditae res.

(b) In contractu chirographario, vel nominum, non nisi ex scriptura quis obligatur, etiamsi nihil acceperit, *pr. I. de Liter. oblig.* Idem hodie in instrumentis guarantigiatis, cambiis &c. vbi illud solemne: Scripsisti, E. solue.

(c) Huc pertinebant dotis dictio, promissio operarum, a liberto facta, & stipulatio. Vid. CAII *Inst. L. II. Tit.* 9. §. 3. *ed. vulg.* Sic v. g. si quis alteri promiserat, se velle ipsi dare C. hoc acceptante, pactum erat, adeoque ciuilem obligationem actionemque non producebat; Si vero alter dixerit: Dabisne mihi C.? alter responderit: Dabo; actio oriebatur ex stipulatu. E. non res ipsa, sed verba, obligationis specificae actionisque principium hic sunt.

(d) Equidem consensus quorumlibet contractuum necessarium requisitum, verum non in quolibet principium obligationis est. Hinc si consensus principium obligationis cuiusdam contractus est, neque praeter hunc quicquam adhuc requiritur ad perficiendum negotium, non verba specifica, non res tradenda, non scriptura, consensualis dicitur contractus. Videamus exemplum: Lucius atque Meuius in eo consentiunt, vt hic modios frumenti C. illi tradat, ille vero huic C. florenos pretii loco soluat; Intercedit eos nulla verborum conceptio,

nulla

nulla accedit ſcriptura, neque Meuius frumentum tradidit, neque Lucius pretium exſoluit; quaeritur anne ex hoc negotio nata ſit obligatio, atque ciuilis actio? Reſpondet IMPERATOR *pr. I. de Emt. Vend.: Emtio venditio contrahitur, ſimul atque de pretio conuenerit, quamuis nondum pretium numeratum ſit, ac ne arrha quidem data fuerit.*

§. CLVII.

Contractus beneficus: oneroſus.

CONTRACTVS, quo ſtatus alicuius contrahentis perficitur, absque vlla intentione, eum ad aliquod, niſi quod communis hominum obligatio eſt, obligandi, BENEFICVS; is vero, quo viciſſim ad aliquid obligatur, ONEROSVS eſt (*).

(*) Diſtinctionem hanc PVFENDORFIVS *I. N. & G. L. V. c. 3. §. 8.* in medium produxit. Ad beneficos contractus refertur v. g. commodatum; commodans enim commodatarii ſtatum perficit, neque hic viciſſim quid praeſtat, niſi, vt cuſtodiat & reddat commodatum, de ſuo vero nil in commodantem transfert. Depoſitum ſimili ratione comparatum eſt, perficitur enim eius ſtatus, cuius rem, apud me depoſitam, cuſtodio, nilque ab eo recipio omnino, niſi, vt ex accidenti, ſi forſan damnum per id paſſus ſim, ex communi hominum obligatione id reſarciat. Ad oneroſos vero refertur v. g. locatio conductio. Ego enim carere debeo vſu aedium mearum, & tu pecunia tua. Impugnat hanc diſtinctionem BEYER *Poſit. ad Digeſta Tit. de pact.* putans: hane cum ea, qua in vnilaterales & bilaterales abeunt, conuenire, atque ſic omnes vnilaterales beneficos, bilaterales vero oneroſos eſſe arbittatur; ſed fallit. Videbimus hoc in commodato. Eſt autem commodatum contractus beneficus, quod eadem hac nota oſtendi; ſed & bilateralis eſt; producit enim duplicem actionem, commodati nempe directam & contrariam. Idem eſt in depoſito &c.

§. CLVIII.

Contractum informare; reformare.

Quaecunque contractui adiecta naturalia eius mutant, eum INFORMARE; quae vero ex interuallo idem efficiunt, REFORMARE eumdem dicuntur (*).

(*) Conf. *L. 7. §. 5. D. de pact. L. 72. D. de E. V. L. 27. D. de D. R. I.* & GRANGIANVS *Parad. iur. ciu. c. XIII.* apud OTTONEM *Theſ. iur. Rom. Tom. V.* Formam autem contra-

ctus naturalia eius efficiunt, quod ex collatione *§. ult. Inst. de Mand. L. 47. §. ult. D. eod. L. 7. §. 15. D. de pact. L. 72. D. de C. E. V. L. 7. §. 5. D. de pact. L. 27. §. 3. eod. patet;* Vid. NOODT *de pact. c. XVIIII.*

§. CLVIIII.

Contractus bonae fidei; stricti iuris.

Contractus, qui interpretationem secundum aequitatem recipiunt, BONAE FIDEI (a); in quibus vero interpretatio stricta verba sequebatur, STRICTI IVRIS (b) sunt.

(a) *Bona fide* contrahere idem esse, ac aequitatem pro fine habere, verborum subtilitatibus nolle esse adstrictum, proindeque largiorem explicationem non defugere, ex locis classicorum auctorum docuit GVNDLINGIVS in *Diss. de Vs. pract. act. b. f. & str. iur. §. 4.* Idem confirmat IMPERATOR *§. 30. I. de Act. In bonae fidei iudiciis libera potestas permitti videtur iudici ex aequo & bono aestimandi, quantum actori restitui debeat.* Bonae fidei iudicia autem fundant bonae fidei contractus. Conf. *L. 36. D. de pecul.* & *L. 7. D. Neg. gest.*

(b) *Stricti iuris* vocabulum, quod hoc sensu adhibitum in Corpore iuris non obuium, ICti accommodarunt contractibus, qui bonae fidei opponuntur, & *non bonae fidei* dicuntur. *L. 57. D. de O. & A.* Sunt autem tales, in quibus nullae interpretationi locus, sed verbis adstrictus sequendus erat significatus. Ita nimirum CELSVS *L. 99. D. de V. O.: Quicquid adstringendae obligationis est, id, nisi palam verbis exprimitur, omissum intelligendum est, ac fere secundum promissorem interpretamur: quia stipulatori liberum fuit verba late concipere.* Exhibenda hic foret consignatio actionum bonae fidei & stricti iuris, verum quid iuuat se distringere tantis excursitationibus, cui in arcto, & inutilis labor est, Iliada post tot HOMEROS canere, & quid iuuaret allegasse & non sufficienter probasse. Sed, ne te omnino dubium dimittam, ablegare te placet ad bigam opusculorum in hoc genere facile principum, sc. GVNDLINGII *Diss. de Vsu practico actionum b. f. & str. iur.* & Conf. HASELBERGII, ICti, & Syndici ciuit. Gryphiswald. *Diss. de Contractibus & Actionibus b. f. & stricti iuris,* quarum vna ex altera luminis capit multum.

§. CLX.

Quasi contractus.

QVASI CONTRACTVS sunt facta ex praesumto consensu obligatoria (*).

(*) Consensus hic adest nullus, neque expressus, neque tacitus. Consensus autem essentiale contractus est, E. contractum

in

in talibus factis non inuenies. Fingit vero lex intercessisse consensum, v. g. gerentem negotia alicuius, & eum, cuius gesta sunt negotia, idque ob vtilitatem huius (Vid. §. CXXXX. not. c.). Inde est, quod quilibet, etiam inhabilis ad contrahendum, quasi contrahere possit, vtpote pupillus, furiosus &c. *L. 46. de O. & A.* Notat autem *quasi* hic similitudinem effectus, quasi nimirum vere contractum fuisset. Conf. Dn. *Io. Dav.* DIETERICI, amici optimi, ICti ac Aduocati Iudic. Brunsu. Lüneb. *Diss. de quasi notione iuridica*, *Gōtting.* 1740.

§. CLXI.

Pactum (a) onerosum (b), quo ius ac obligatio dubia (c) determinatur, TRANSACTIO dicitur. Lib. II. Tit. 15. *Transactio.*

(a) Transactio pactum est; est enim duorum in idem placitum consensus, *L. 9. §. vlt. D. de Trans. L. 15. & 18. C. eod.* Sed vtrumne etiam contractus? Hoc non adeo liquere videbitur; maxime si videbis, eam a magni nominis ICtis contractibus innominatis accenseri, idque vel ob hanc potissimum rationem, quod in *L. 6. & L. 33. C. de Trans.* transigenti concedatur actio praescriptis verbis; Verum ex eo id minime confici potest; actio enim praescriptis verbis contractuum innominatorum character non est, non enim iis priuatiue inest, sed actio praescriptis verbis datur, quoties ordinaria actio deficit, aequiratis vero ratio adest. *L. 5. D. de praesc. verb. L. 20. pr. D. eod.* Atque idem hoc *c. L. 6. C. de Trans.* non aliud innuit. Decernit enim IMPERATOR: Si stipulatio non accesserit transactioni, in subsidium NB. VTILEM ACTIONEM, *quae praescriptis verbis rem gestam demonstret*, dandam esse. Negandum quidem non est, si alter transigens statim aliquid det vel faciat, v. g. numeret C. vel litem derelinquat, contractum innominatum hoc negotium referre, sed quidsi nihil detur, nihil fiat, sed saltim conueniat, dandum aliquid esse, qui casus sunt in *L. 2. 15. D.* & *L. 18. C. de Trans.* vel adiiciatur stipulatio, quod factum in casu *L. 6. & 33. C. de Trans.* aliter res omnino se habebit. Igitur vides accidentalia haec omnia esse, quae adesse vel abesse possunt, salua substantia transactionis. Suppetit aliud argumentum, transactionem contractum innominatum non esse; scilicet in omnibus contractibus innominatis poenitere licet, atque sic aut condicere datum, aut ad implementum agere, *L. 1. & 4. C. de rer. permut.* in transactione vero poenitentiae locus non est. *L. 39. C. de Trans.*

(b) Transactio pactum onerosum est; omnis hic liberalitas exulat; nisi quid dederis, promiseris, remiseris, aut alter,

transegisse te non dici poterit. Id te docebunt IMPERATORES DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS in *L.* 38. *C. de Trans.* rescribentes: *Transactio nullo dato, vel retento, vel promisso, minime procedit.* V. g. Lis tibi cum Sempronio est de seruitute pascendi, euentus eius quum sit dubius, te inter ac eum conuenit, vt seruitus, si qua fuerit, habeatur pro extincta, soluto L. Thalerorum, ac remisso, quod ipsi debebas, pretio, aut promisso facto, ita transegisse diceris cum Sempronio. Si nil dederit alter, remiserit, aut se praestiturum dixerit, pactum remissorium erit.

(c) Transactio supponit obligationem vel ius dubium; si certum sit, pactum remissorium est. *L.* 1. *D. de Trans.* Quid vero dubium sit, infra explicabo §. DLXXIII.

§. CLXII.

Transactio vniuersalis; generalis; specialis.

TRANSACTIO, quae omnia dubia transigentium iura ac obligationes determinat, VNIVERSALIS (a); quae plura, sed eiusdem generis, GENERALIS (b); quae indiuiduum aliquod, SPECIALIS (c) dicitur.

(a) Caius cum Sempronio litem alit aliquam super re emta, aliam super iniuriis, & rursus aliam super hereditate; Omnes hae vna transactione si componantur, transactio vniuersalis est.

(b) Iidem ex diuersis contractibus, locati v. g. & depositi, lite distringuntur; Transigunt, atque omnes has lites tollunt, transactio generalis est.

(c) Litigamus de aedibus paternis; transactio, qua haec lis tollitur, specialis est.

§. CLXIII.

Lib. III. Tit. 1. *Postulare.*

POSTVLARE stilo Romano dicebatur, qui suo, vel alterius nomine (a), Praetorem pro tribunali sedentem (b) rogabat, vt sibi liceret edere actionem (c), vel reum interrogare (d).

(a) Hoc plerumque aduocati faciebant; inde est, quod occasione huius tituli agatur de officiis aduocatorum, cui tamen rei expediendae parum ex hoc ipso solatii accedit.

(b) Ita VLPIANVS *L.* 4. §. 8. *D. de damn. inf. Postulare autem proprie hoc dicimus, pro tribunali petere, non alibi.* Vid. GELLIVS *Noct. Att. Lib. II. c.* 22.

(c) Adeoque fiebat ante litem contestatam, & sic in iure; inde est, quod VLPIANVS *L.* 1. §. 2. *D. de postul.* dicat: POSTVLA-

STYLARE *esse desiderium sui vel amici* IN IVRE *apud eum, qui iurisdictioni praeest, exponere.* Sc. postquam actor in ius vocauerat & secum adduxerat reum ad Praetorem, vel alium magistratum, pro tribunali sedentem, & quum nec transactum in via esset, nec vindices idonei dati, ab eo actio edenda, priusquam vero hoc fieret, venia a Praetore petenda erat, maxime vero prius aduocati, si partibus nulli essent, impetrabantur, atque per hos postulabatur. Inde in *c. L.* 1. *§.* 2. *D. de postul.* dicitur *desiderium sui vel amici sui* &c. Haec in ciuili iudicio.

(d) Vtrum sc. in eam legem commiserit, nec ne? vt, si fateatur, lis ei aestimetur, si neget, nomen eius in reos referatur. Vid. CICERO *Epist.* 8. *L. VIII. ep.* 6. *Lib. eod. L.* 1. *ad Qu. fratr. ep.* 2. & passim. Haec ergo ad criminale iudicium s. merum imperium pertinent.

§. CLXIIII.

Is (a), qui litigantibus ius suggerit, partesque eorum tuetur (b), ADVOCATVS (c) dicitur. *Aduocatus.*

(a) Infinitum encomiorum qualitatumque possibilium seriem generis loco nectere hic placuit antiquitati per omnem vitam studiosissimo Herborniae nuper fato donato ICto, GEORGIO RAWTENBERG, in primigenio suo scripto: *De qualitatibus Aduocatorum*, quod fidelitate summa partes eius contra praescriptionem egit. Non ei sufficit definitio ZOESII, sc. quod ICtus sit vir iureperitus, bonus, &c. sed addere mauult parenthesin egregiam: Iustus, sapiens, conscientiosus; Manum de tabula.

(b) Inde etiam dicebantur Patroni, *L.* 6. *§.* 1. *C. de Adu. diuers. iudic.* & adhuc hodie patronorum causarum nomine veniunt. Olim vero inter aduocatum, patronum, procuratorem & cognitorem erat specifica differentia, quod ex his ASCONII PEDIANI *in Q. Cecilium diuinat. c.* 4. optime conficitur: *Qui defendit alterum in iudicio, aut* PATRONVS *dicitur, si orator est; aut* ADVOCATVS, *si aut ius suggerit, aut praesentiam suam commodat amico; aut* PROCVRATOR, *si negotium suscipit, aut* COGNITOR, *si praesentis causam nouit, & sic tuetur, vt suam.*

(c) ADVOCATVS dicitur ab aduocando. Scilicet ambulabant ICti olim Romae transuerso foro, atque sic omnibus copiam sui faciebant. Si quis alterum in ius vocauerat, aut ad iudicem secum duxerat inuitum, aduocabantur ICti plerumque, qui causam, si ipsi litigantes nollent, aut non possent, propo-

nerent, defenderent, aut eis succurrerent. Vid. CICERO *de Orat. III. c.* 33.

§. CLXV.

Aduocatus publicus; priuatus. Qui causas rempublicam respicientes defendit, ADVOCATVS PVBLICVS (*); qui causas τὸ suum subditorum respicientes, PRIVATVS dicitur.

(*) Qualis v. g. est Aduocatus fisci. *L. 2. & t. t. C. de Adu. fisci.*

§. CLXVI.

Lib. III. Tit. 2. *Existimatio; intenta; simplex.* Valor nobis ortus ex iudicio aliorum de gradu perfectionis nostrae EXISTIMATIO; si perfectiones sint internae, tum INTENTA, si externae, SIMPLEX dicitur.

(*) Breuissimis hanc definitionem explicabo. Dantur officia erga alios, quae oriuntur ex obligatione perfecta, pacto scilicet aut lege, in statu sociali; dantur, quae imperfecta obligatione s. principio morali nituntur. Officia ex obligatione perfecta, ius naturae externum s. cogens, ex imperfecta, ius naturae internum fundant. Illius cultus perfectiones externas, huius, internas in homine efficit. Pro modo cultus igitur, seu obseruationis legum, valor nobis oritur apud alios, si de eo iudicent. V. g. Caius in societate aliqua amicorum mentionem mei facit, simulque addit, me esse hominem iustum, me reddere cuique, quod ipsi debetur, *existimatio* mihi oritur ex tali Caii iudicio, & quidem, quum suum cuique reddere externi sit officii, *simplex*; pergit, me libenter dare pauperibus, atque oppressis succurrere, *existimatio* mihi exinde orietur *intenta*; pauperibus enim dare, succurrere oppressis, officium est humanitatis. Auctor huius definitionis est B. KOEHLERVS *Exerc. I. N.* §. 1007.

§. CLXVII.

Infamia; Infamis. Priuatio existimationis simplicis INFAMIA; & qui existimatione simplici priuatur, INFAMIS est (*).

(*) Infamis E. fit aliquis, si eum in talem deducis statum, vt omnes, aut maxima saltim pars eorum, qui eum norunt, iudicent, habitu eum pollere violandi leges externas, v. g. furem esse, adulterum, lenonem &c. Inde perspicitur vnico

facto

facto infamiam, stricte sic dictam, non contrahi. Iactura existimationis dicitur in *L.* 31. *C. de Decur.* & *L.* 4. §. 5. *de Ext. cogn.* damnum famae in *L.* 8. *C. ex quib. caus. infam. irrog.* imminutio opinionis *L.* 6. §. 1. *C. de postul.*

§. CLXVIII.

Si lex declarat, aliquem violantem legem priuatum esse debere existimatione simplici, INFAMIA IVRIS (a); si quis ob facta turpia, lege infamia non notata, existimationem simplicem amittit, INFAMIA FACTI (b) dicitur. *Infamia iuris; facti.*

(a) Quae naturali iuri desunt, ea supplet lex ciuilis, vnicoque interdum actui attribuit, quod alias competebat habitui. Ad hoc vero, vt quis fieri possit iure infamis, requiritur factum illicitum, *L.* 5. §. 1. *D. de Extr. cogn.* quod lege speciatim sit notatum. *L.* 13. *C. ex quib. caus. infam. irrog.* His suppositis, aut quis impingens in illam legem statim infamia notatur, vti ii, qui iuratam transactionem violant, *L.* 41. *C. de Trans.* aut lenocinium exercent, *L.* 1. & 4. §. 2. *D. de his qui not. inf.* aut sententia prius requiritur condemnatoria, vt v. g. in contractibus, aliisque casibus, vbi turpe factum non statim oculos incurrit.

(b) Oritur autem infamia facti ex iudicio aliorum de imperfectionibus & violatione legum. Neque tamen hic in censum venit abiectissimorum hominum iudicium, quod facile incurrere poteris, si non ambas eis manus buccamque impleueris, sed honestiorum grauiumque virorum requiritur censura. *L.* 2. *D. de Obs. a lib. &c.* & *L.* 25. *C. ad L. Iul. de Adult.* Praecipue vero huc spectabat notatio Censorum, qui moribus inuigilabant. Vid. THOMASII *Diss. de Censura morum.*

§. CLXVIIII.

Priuatio existimationis, non ob factum, sed ob statum, LEVIS NOTAE MACVLA audit (*). *Leuis notae macula.*

(*) Atque ita lictores, carnifices, castratores suum, cum omni eorum appendice, existimatione priuantur a vulgo, non quod violauerint leges ciuiles, aut naturales, sed quod hoc viuendi genus elegerint, quod artem hanc, indecoram ipsi visam, profiteantur. Hoc infamiae analogon exsculpunt ex *L.* 27. *C. de inoff. test.* seque in verbo, quod pueri in faba, inuenisse videntur. Vid. B. Dn. HEINECCII *Diss. de leuis notae macula.*

§. CLXX.

Lib. III. Tit. 3. *Procurator; iudicialis; extraiudicialis; Mandatum procuratorium.*

Qui negotia alterius mandato eius curat, PROCVRATOR (a) est; si lis curatur, IVDICIALIS (b); sin alia negotia, EXTRAIVDICIALIS dicitur, & MANDATVM, quo constituitur, PROCVRATORIVM.

(a) Procuratoris nomen latissimi significatus est, & ad qualiacunque negotia administranda se extendit, id quod nos docet PAVLVS *L. I. Sent. Tit.* 10. §. 2. his: *Procurator aut ad litem, aut ad omne negotium, aut ad partem negotii, aut ad res administrandas datur*, planeque haec vox aequipollet voci *mandatarii*, constituitur enim alterius mandato.

(b) Hos κατ' ἐξοχὴν procuratores dicere consueuerunt. Quomodo ab aduocatis differant, vid. §. CLXIIII. not. b. Procurator hodie ab Aduocato differt, quod hic, quae in scriptis peragenda sunt, conscribat, ordinet, instruat, procurator vero iudici porrigat, terminos obseruet, curet, &c.

§. CLXXI.

Cognitor.

Qui praesentis litigantis caussam, praecipue status, tuebatur, COGNITOR olim dicebatur (*).

(*) Ita quidem ex mente ASCONII PEDIANI ad *Cicer. de Diuin. c.* 4. *& ad Verrin. III.* a quo in tantum recedit B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. IIII. T.* 10. §. 3. vt putet, non praesentis caussam egisse saltim, sed a praesente constitutum fuisse cognitorem. Differentiam huius a procuratore tetigi §. CLXIIII. not. b. Vid. I. GODOFREDVS ad *L.* 1. §. 5. *D. de proc.*

§. CLXXII.

Actor; Actorium.

Procurator, mandato tutoris negotia pupilli iudicialia curans, ACTOR (*); mandatum, quo constituitur, ACTORIVM dicitur.

(*) Actor proprie dicitur, qui ius sibi applicari a iudice petit. Ab hac actoris notione paululum deflectit haec nostra. Desideras rationem? Dicam eam. Procuratorem quum olim nemo constituere posset, exceptis tribus casibus, nisi dominus; fictione quasi traditionis dominii autem intercedente procurator dominus fiebat litis. Sed tutores non erant domini rerum pupillorum suorum, pupillus vero ipse alienare nequibat. E. dominium

minium litis nec ab vno, nec ab altero transferri poterat, ideoque nec procurator constitui. Quid nunc consilii? Praetor, ad quaeuis facilis, dubiis hoc in casu atque petentibus adsurgebat, actoris nomine compellari eum iubens. Actor autem hic dabatur ad agendum, si ad defendendum, DEFENSOR, si ad alia negotia, ADIUTOR dicebatur. Vid. *L.* 24. *D. de adm. tut. L.* 13. §. 1. *D. de tutel.* Verum haec praxis nostra, nescio an iure, immutauit, vt actoris nomen hodie sit latissimum. *Defensor; Adiutor.*

§. CLXXIII.

Qui negotia propria alterius nomine curat, PROCVRATOR IN REM SVAM (a); qui aliena, IN REM ALIENAM (b) vocatur. *Procurator in rem suam; in rem alienam.*

(a) Talis est cessionarius; cedentis enim nomine exigit, quae sibi postea habet. Sempronius Caio debet C. ex emto, haec a Sempronio exigendi ius in Titium confert Caius; Titius procurator Caii est, sed in rem suam. *L.* 4. *&* 9. *C. de proc. L.* 8. §. *vlt. D. Mand. L.* 2. §. *f. D. fam. erc.* Sed, quid tali fuco opus, quum Titius rem propriam agat? obiicies. Tene: Cesso aliquo iure, cedens subtili ratione iuris antiqui manebat dominus, atque ita aliter esse non poterat, si quid vtilitatis in cessionarium redundare deberet, quam vt eum cedens procuratorem constitueret, atque sic dominium ad minimum litis in eum conferret. Vid. LVDOVICI *Vs. pract. dist. Tit. de procurat. Dist.* 6.

(b) Hic non nisi procurator iudicialis, quem §. CLXX. definiui, saltim sub alia persona, atque in relatione §. hac indicata.

§. CLXXIIII.

Is, qui negotia alterius mandatu eius, sed secundum arbitrium, curat, PROCVRATOR CVM LIBERA; qui ad normam praescriptam, SINE LIBERA dicitur (*). *Procurator cum & sine libera.*

(*) Hanc distinctionem, quoad iudiciales procuratores, ignorat ius ciuile, ei saltem liberam potestatem tribuens, cui omnium bonorum administratio, nulla lege restricta, erat commissa. *L.* 12. *D. de pact. L.* 17. §. *f. D. de iureiur.* Verum ius canonicum admittit procuratorem, qui suo arbitrio litem prosequatur. Vid. *c.* 4. *de procurat. in* 6.

§. CLXXV.

§. CLXXV.

Dominium litis. DOMINIVM LITIS est facultas, qua actio (a) alicui ita propria est, vt eam suo nomine mouere possit (b).

(a) Actio, non res, quae actione petitur; ea enim manet domino, & ab illo quocunque tempore vindicari, vel condici potest.

(b) Vid. Perill. Dn. BOEHMER *I. E. P. Lib.* 1. *Tit.* 38. §. 18. Dominium hic sumitur in latiori significatu, nec ad res corporales adstringitur. Effectus dominii litis hodiernos exponit B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. IIII. Tit. X.* §. 4. & Perill. Dn. BOEHMER *l. c.* Inde in plurimis Germaniae iudiciis, & in specie Holsaticis, sententia in procuratores fertur. V. gr. In Sachen des hiesigen Land- und Hofgerichts-Advocaten Johann Henrich Langeriahn Kl. entgegen und wieder den Land- und Hofgerichts-Advocaten Sam. Gerh. Benisch Bekl. puncto debiti, &c. Idem in supremo S. R. I. Archi-Tribunali in caussis Mandatorum obseruatur.

§. CLXXVI.

Substitutus. Qui vicibus procuratoris, eo impedito vel mortuo, fungitur, SVBSTITVTVS dicitur (*).

(*) Substitutio procuratoris, licet alias arbitraria sit, de iure tamen ac praxi Camerali voluntaria non est, vid. *R. I. de A.* 1654. §. 100. idque potissimum constitutum, ne caussa impediatur, vel remoretur eius cursus difficili saepe reassumtionis negotio.

§. CLXXVII.

Mandatum generale; speciale. MANDATVM, quod omnes alicuius lites respicit, GENERALE (a); quod aliquam saltim, vel singulos actus, SPECIALE (b).

(a) Non nisi talia in summis imperii tribunalibus admittuntur; *C. O. C. P. III. Tit.* 14. *pr. R. I. de* 1654. §. 101. hinc formula: Ich Endes unterschriebener thue kund und bekenne mit diesem offenen Brief, daß für mich und meine Erben und Nachkommen zu Vollführung meiner an dem Hochlöbl. Kays. Reichs-Hofrath (Reichs-Cammergericht) bevorigen, jetzigen, künftigen Rechtssachen, gegen wen ich die haben und überkommen möge rc.

(b) Speciale mandatum duplici respectu dicitur, 1) in oppositione ad generale, omnes omnino lites complectens, atque adeo

adeo tale notat, quod ad indiuiduum litis datur. 2) Dicitur, quod ad actum aliquem expediendum conceditur, v. g. ad iuramentum praestandum, & rel.

§. CLXXVIII.

MANDATVM, quod dedisse quis ex iusta causa fingitur, PRAESVMTVM est. *Mandatum praesumtum.*

Si pater filium, maritus vxorem, frater fratrem in iudicio defendat, mandato licet carens, praesumitur hoc facere volentibus istis. Vid. *L. 35. pr. D. de proc.*

§. CLXXVIIII.

Qui litem ex parte rei absque mandato suscipit, DEFENSOR (a); si sponte id facit, VOLVNTARIVS; sin ex obligatione aliqua (b) erga eum, NECESSARIVS dicitur. *Defensor; voluntarius; necessarius.*

(a) Vid. *L. vn. C. de Satisd.*

(b) Haec variis modis oriri potest, aut ex pacto antecedente, nimirum, si aliquis pecuniam, aut alia ex rebus, de quibus lis metuitur, sperat in se redundare, atque sic ex innominato contractu, aut si cui aduersus eum regressus competit, vid. HVBER *Prael. ad Digest. p. m. 667.* aut denique a iudice detur, quod in criminalibus plerumque fieri solet.

§. CLXXX.

Qui ex mandato praesumto negotia alterius iudicialia curat, QVASIPROCVRATOR (a), qui mandato omnino destituitur, FALSVS PROCVRATOR (b) dicitur. *Quasiprocurator; falsus procurator.*

(a) Vid. §. CLXXVIII.

(b) Ita quidem procurator mandato carens dicitur in *L. 3. §. f. D. rem. rat. hab.*; sed & ille, qui insuper procuratorem se simulat, lucri forsan ex lite captandi causa, falsus procurator audit. *L. 44. D. de furt. L. 18 D. de sol.* Verum hanc speciem sub generali notione latere, quis est, qui von videat?

§. CLXXXI.

Complexus plurium indiuiduorum, communi fini comparatorum, VNIVERSITAS generatim, & si *Lib. III. Tit. 4. Vniuersi*

tas; rerum; personarum; Collegium. & si plura ea sint res, RERVM (a); Complexus vero plurium familiarum VNIVERSITAS PERSONARVM (b); Societas artem aliquam excolens, exercens, aut regulis certis Deum colendi adstricta, COLLEGIVM (c) dicitur.

(a) V. g. hereditariarum; adde peculium, gregem, armentum &c. Vid. *L.* 20. §. 10. *D. de her. pet.* *L.* 1. *pr. D. de R. V.* *L.* 70. §. 2. *D. de Vsufr.*

(b) Vel etiam simpliciter vniuersitas. Alii negatiue vniuersitatem definiunt, quod sit ciuilis societas, quae neque familia, neque libera respublica est. Vid. HVBER *Prael. ad Tit. Dig. de R. D.* Pertinent huc ciuitates, pagi, collegia opificum &c.

(c) Haec ab vniuersitate differunt, quae familias, ita, vti haec singulas personas, supponit. Atque ita ad collegia pertinent academiae, quae non quoad solum collegium docentium ac discentium, sed quoad omnem earum rem familiarem, familiam omnem, vniuersitates sunt, ordines monachorum, virginumque vestalium, scholae, & quamuis ludimoderatoribus ante omnes nec propensio nec otium deficiat augendae familiae studendi, nec euentus plerumque eos fallat, in vniuersitatem tamen non degenerabit collegium eorum.

§. CLXXXII.

Syndicus; Syndicatus. Procurator (a) vniuersitatis SYNDICVS (b) dicitur, & mandatum, quo constituitur, SYNDICATVS.

(a) De iudiciali loquor procuratore. Vid. *L.* 1. §. 1. *L.* 6. §. 1. *D. quod cuiuscunque vniu. nomine, vel contr. agatur.* Negari quidem nequit procuratores ac Syndicos differentias aliquas intercedere, quae vero, quum modum constituendi & reuocandi, atque sic accidentalia respiciant, hic non curo.

(b) *Syndici* dicuntur a συνδικεῖν, patrocinari, quod idem est, ac defendere. *L. f.* §. 13. *D. de mun. & hon.* Vocantur alias *Ecdici* ab ἐκδικεῖν, vindicare, vid. PLINIVS *Lib. X. ep.* 3. CICERO *Lib. XIII. ep.* 56. it. ciuitatum vindices, *L.* 1. *si qua praed. pot. C. Theod.* vid. CVIACIVS *III.* 14. actores ciuitatum. *L.* 1. §. 1. *D. quod cuiusque vniu. nom.* Ex quibus omnibus conficitur, Syndicum esse, tam qui vniuersitatis nomine agit, quam qui eam defendit.

§. CLXXXIII.

Actus, quibus vtilitas rei alienae alterius nomine promouetur, ADMINISTRATIONIS nomine veniunt (*). Lib. IIII. Tit. 5. *Administratio.*

(*) Vid. KOEHLER *Iur. soc.* §. 711. Adeo late huius vocis sensus patet, vt ipsam rempublicam, non excludat; Tribuitur enim magistratibus maioribus, qui merum imperium administrare dicuntur. Vid. *Tit. C. de Administr. reipubl.* it. *Tit. de Administr. ciuit.* Vsitata tamen magis notio, qua priuatis rebus accommodatur; Ita v. g. qui praedium rusticum Caii ita colit, vt segetes, rastro subactis agris, iusto tempore terrae mandet, fructus maturos separet atque colligat, census, aliaque Caio debita exigat, ipsique seruet, Caii praedium rusticum administrare dicitur.

§. CLXXXIIII.

Rerum alterius, eo ignorante, extra iudicium (a) suscepta administratio (b), NEGOTIORVM GESTIO (c) dicitur; & qui administrat, NEGOTIORVM GESTOR (d). *Negotiorum gestio; gestor.*

(a) In eo differt negotiorum gestor a defensore, vid. §. CLXXVIIII.

(b) *Gerere* diuersum ab administrare aliqui volunt, illudque sine verbis, ac inter duos fieri contendunt, eaque in re VLPIANVM in *L. 19. sq. D. de V. S.* in partes suas vocare non dubitant; Verum, vti probatae latinitatis auctoribus haec distinctio incognita est, ita pro synonimia harum vocum militat CICERO *Lib. II. de Orat.* IDEM *de senect. c. 6.* cui subscribunt CAIVS *L. 58. D. de V. S.* IVLIANVS *L. 6. D. de N. G.* PAVLVS *L. 21. §. 2. D. eod.* VLPIANVS *L. 7. pr. D. de min. rel.* *Gerere.*

(c) Gestio suscipitur, quando res aliena curam desiderat, eius dominus abest, aut, quae fiunt, ignorat, ego vero vtilitatem s. perfectionem eius promoueo. Hanc vero velle quilibet, ex innato moralitatis principio, praesumitur, atque ita praesumtus eius consensus, proindeque quasi contractus adest (vid. §. CLX.). Memini negotiorum gestorum casum, cuius memoria risum semper mouebit, hunc vt tibi inuideam, a me impetrare non possum. Quum adhuc in academia N. degerem, non ignoraui ciuem, bonis quidem affluentem, sed ita parcipromum, vt macies vix ossa tegeret; aedes, principe ciuitatis loco positae, ita male materiatae erant, vt non inclinarent, sed prope iacerent. Filiam ex vxore susceperat sibi per omnia dissimi-

dissimilem, oculisque, nec frustra, viros venantem. Accidebat vero, vt, quum Euclio noster hereditatis captandae causa in Hollandiam esset profectus, ibique alienis sumtibus cuticulam per sesqui annum curaret, Sempronius, iuris candidatus, diues suique iuris homo, filiam ambiens, sponsaliaque clandestina contrahens, aediculas Euclionis refecturus, eas fundamine haud difficulter deiectas ornate satis extruebat, vsuique plurium accommodabat. Restitutis aedibus, earum partem a se ipso conducebat, redeuntique Euclioni & aedes nouas & rationes intra priuatos parietes exhibebat. Hinc ibatur ad iudicem negotiorum gestorum causa, ac denique transigebatur, in solutum accepta filia, doti renunciante, & successionem saltim sibi seruante genero. Plura exempla habes in *L. 6. pr. & §. 9. sq. L. 5. L. 40. L. f. D. Neg. gest.*

(d) Officium quum esset humanitatis, amorisque indubitati specimen, impediti vltro curare negotia; inde intelliges, quid sibi velit CICERO *pro Caecinna V.* negotiorum gestorem appellans *voluntarium amicum*, idemque cut *in Bruto c. IIII.* eum dicat *voluntarium procuratorem*, quae locutio ex supra dictis lucem accipiet.

§. CLXXXV.

Actio negotiorum gestorum.

ACTIO NEGOTIORVM GESTORVM DIRECTA est personalis (a), competens ei, cuius negotia gesta sunt, aduersus gerentem, ad rationes gestionis reddendas (b); CONTRARIA datur gestori aduersus eum, cuius gesta negotia sunt, ad indemnitatem (c).

(a) Oritur enim ex quasi contractu. *L. 5. §. 7. D. Neg. gest.*

(b) Sub quo damni dati resarcitio, reliquaeque praestationes omnes latent. *§. 1. I. de oblig. quae ex quas. contr. &c.*

(c) Vid. *§. 2. I. cit.*

§. CLXXXVI.

Lib. III. Tit. 6. *Calumnia; Calumniator.*

Lis alteri dolo malo mota, vel continuata, CALVMNIA (a); Qui ad hoc quocunque modo concurrit, CALVMNIATOR (b) dicitur.

(a) *Calumniam* callidam & malitiosam iuris interpretationem CICERO *de Offic. L. 1. c. 10.* dixit, quae quamuis abesse nequeat a calumnia, applicatio tamen peruersa interpretationis, eaque, quae agendo se exserit, hic potissimum in censum venit. Suffragantes hac in parte habeo CAIVM in *L. 233. D. de V. S.* & MAR-

& MARCIANVM *in L. 1. §. 1. D. ad Sct. Turpil.* In specie autem calumnia notat litem accepta pecunia motam. *L. 1. §. 2. L. 7. L. f. D. de Calumn.*

(b) Calumniatorem eum esse, qui calumniosam litem mouet, facile intelligitur. Sed, vtrum qui, quocunque id fiat modo, ad eam concurrit, calumniator dicendus sit, dubitatum fuit. Verum non opus erat hac dubitatione; De actore hoc comprobat *L. pen. D. de hered. inst.* in qua calumnia vocatur, si princeps litis causa instituatur. De reo agit *L. 1. D. si mul. ventr. nom.* vbi mulier per calumniam in possessione fuisse dicitur, quae, praegnantem se simulans, possessionem ventris nomine occupauerat. Varias vocis calumniatoris significationes optime tradit HERALDVS *animadv. ad ius Attic.* Dictum autem calumniatorem esse a verbo *caluor*, i. e. frustror, vult CAIVS *in L. 233. D. de V. S.* Vid. CHARISIVS *Inst. Gram. Lib. I.* & PRISCIANVS *Lib. X.*

§. CLXXXVII.

ACTIO ADVERSVS CALVMNIATORES erat actio in factum, competens ei, qui alteri quid dedit, vt calumnia non fieret (*), aduersus accipientem, ad quadruplum, aut exacto anno, simplum eius, quod acceperat. *Actio aduersus calumniatores.*

(*) Danti, vt calumnia fieret, non competebat haec actio, quoniam in pari turpitudine melior est ratio possidentis. *L. 3. §. 3. D. de Calumn.*

§. CLXXXVIII.

Si res in eum statum, in quo antea fuit, reducitur, IN INTEGRVM RESTITVI (a); actus vero, quo res in eum statum, in quo antea fuit, reducitur, RESTITVTIO IN INTEGRVM; quae si contra lapsum fatale, sine praeuia cognitione, conceditur, BREVI MANU (b) audit. Lib. IIII. Tit. I. *Restitutio in integrum; breui manu.*

(a) Et quidem plenarie; Ita enim classicis auctoribus venit, vid. CICERONEM *in Verr. 17.* & TERENTIVM *Phorm. Act. II. Sc. 4. ŷ. 11.* hanc ob causam additur vocabulum in integrum, maioris emphaseos causa, quum alias restituere

iam idem sit, ac redintegrare. Vid. *L.* 18. §. 4. *D. de Vsur.* Conf. BRISSONIVS *de verb. sign. voc. restit.*

(b) Breui manu haec restitutio, sed barbare satis dicitur, quod posthabitis omnibus ambagibus, allegata saltim sufficienti causa, concedatur. Opponitur restitutioni, quae formam ordinarii processus desiderat, remediumque suspensiuum est. 𝕮.𝕯.𝕮.𝕲.𝕺. *P. III. Tit.* 61. *pr.*

§. CXXXVIIII.

Lit. IIII. Tit. 2. *Spontaneitas; Metus; cogere; Actio coacta.*

SPONTANEITAS est principium, sese ad agendum determinandi, intrinsecum (a); METVS est taedium, ex repraesentatione futuri mali ortum (b); Qui nobis id repraesentat, nos COGIT; ACTIO metu suscepta COACTA dicitur.

(a) Ponas Titium ambulantem, in terram prostratum conspicere hominem miserrimae conditionis, illumque, vel hoc non rogante, ipsi dare argenti minuti aliquam copiam, Titius *sponte agere* dicitur; principium enim determinationis ad agendum in ipso Titio, & quidem in facultatibus animae eius latet, adeoque intrinsecum est.

Taedium.

(b) A Caio inermi raptor, sclopeto in eum directo, C. florenos quum exigit, insuauem ideam ipsi repraesentat, quam *taedium* vocamus; Oritur autem insuauis haec idea exinde, quod sibi persuadeat Caius, ni dederit C. actum de vita sua esse. E. ad malum ex eo oriundum, sicque futurum respicit; Caium itaque aliquid metuentem dicimus. VLPIANVS *L.* 1. *D. quod. met. caus.* metum dicit: *Instantis vel futuri periculi causa mentis trepidationem*; in qua quidem definitione non est, quod reprehendam, nisi quod, curatius pensitata re, id, de quo metuimus, solum futurum sit, quamuis proxime immineat; Mentis trepidationem ad insuauem ideam referri, nemo negauerit. Consentit ARISTOTELES *Lib. III. Ethic.* demissionem animi propter exspectationem futuri, metum vocans, nisi superiorem aliquem metus gradum, quem pusillanimitatem dicere consueuimus, definire forsan voluit.

§. CXC.

Vis; ablatiua; compulsiua; turbatiua; expulsiua.

Coactio, quae facto externo fit, VIS (a); qua si alter determinetur, vt det aliquid, vel patiatur sibi surripi quid, ABLATIVA (b), vt faciat aliquid, COMPVLSIVA (c), qua possessio libera

libera impeditur, TVRBATIVA (d); qua quis ea omnino deiicitur, EXPVLSIVA (e) vocatur.

(a) Vis tantum non omnino relatum metus est. Hic tamen est. Raptor stricto ense adoriens Lucium, eumque v. g. compellens, vt cambium aliquod subscribat, vim ipsi inferr; hinc non adeo absone PAVLVS L. 2. D. *quod. met. caus.* vim vocat: *Maioris rei impetum, cui resisti non potest.*

(b) Raptor, Caium adoriens, necem ipsi minatur, si vel mussitare ausus fuerit; hoc facto, marsupia eius perquirit, & quae invenir, ad se recipit: vim ablatiuam Caio intulit.

(c) Megadorus, filiam suam Philomelam inter amplexus Antiphonis conspiciens, totam domum insuperque parochum cogit, iuuenemque minis factisque determinat ad id, vt nuptias cum Philomela, nulla interposita mora, celebret, vim adhibet compulsiuam.

(d) Sempronius ius venandi in silua Tirii tempore longissimo exercuerat; iam a Titio armis, ne id faciat, impeditur: turbarur E. Sempronius in possessione iuris venandi vi a Tirio.

(e) V. g. Tullius cum aliquot rusticis inuadit domum Seii, ruri existentem, eumque foras propellit, locumque eo vacuum occupat.

§. CXCI.

ACTIO QVOD METVS CAUSA est in rem scripta (*), data ei, cuius per vim compulsiuam patrimonium deminutum est, aduersus possidentem amissam rem, aut vim inferentem, ad restitutionem rei, & si intra annum moueatur, ad quadruplum. *Actio quod metus causa.*

(*) Actio in rem scripta est personalis sequens possessorem.

§. CXCII.

Praemeditata intentio imperfectiorem aliquem faciendi DOLVS (a); repraesentatio vero fictitia, qua alter ad agendum determinatur, FRAVS (b) dicitur. Vtrumque aut veram, aut apparentem alterius imperfectionem intendit; illo casu DO- *Lib. IIII. Tit. 3. Dolus; fraus; dolus bonus; malus;*

fraus bona; mala. LVS MALVS (c) & FRAVS MALA, hoc vero DOLVS BONVS (d), vel FRAVS BONA (e) audit.

(a) Doli vocabulum alias indifferens volunt, vt neque boni neque mali quid indigitet. Id iam obseruauit GELLIVS *Noct. Att. Lib. XII. c.* 19. Adeoque opus fuit, vt ita generaliter definitionem hanc conceptam hic adhiberem. Scilicet imperfectionem partialem ad perfectionem totius vergere, in metaphysicis euincitur, adeoque adesse potest intentio imperfectiorem aliquem faciendi, vt maior perfectio in eo oriatur, id quod not. d. pluribus ostendam.

(b) Vtrum fraus a dolo differat, anne potius eius synonimum sit, diu multumque disputatum fuit. Neque asserentes differre, omnino inter se conueniunt. Sunt, qui fraudem minorem doli gradum putant, sunt, qui dolum factis, fraudem verbis fieri arbitrantur, quos vide apud AVSONIVM POPMAM *de different. verb. p. m.* 169. *edit. Hekel.* & NOODTIVM *de form. emend. dol. mal. c.* 7. Mihi, si dicendum, quod res est, fraus videtur notare dolum, per externa facta manifestatum. Et hoc vt credam, ratio me mouit, quod fraus consilium & effectum, non alterutrum requirat. *L.* 79. *D. de D. R. J. L.* 1. *§.* 15. *D. si quid in fraud. patr. L.* 4. *§.* 19. *D. de fideic. lib. L.* 1. *§.* 1. *D. de Statu lib.* Contrarium huic statuit ALCIATVS *de V. S. h.* Saepius fraus ipsum factum, fraudulenter susceptum, notat. *L.* 131. *D. de V. S.*

(c) Dolus malus est, qui vocabulo doli simpliciter posito indigitatur; Hunc LABEO *L.* 1. *§.* 2. *D. de dol. mal.* definit: *Omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam*, quae definitio mihi vel ex eo displicet, quod non tam rem definiat, quam varias doli species, seu potius fraudis gradus indicet, id quod definientis non est. Infimus autem gradus *circumuentio* est, quaeque adeo leuis aestimatur, vt iustitiam non habeat vitricem. *L.* 16. *§. pen. D. de Min.* Inde natum axioma: *In contractibus se circumuenire licet.* Gradum paulo superiorem constituit *fallacia;* Ea est ingeniosus dolus, docente TACITO *Hist. L. II. c.* 98. Maiorem adhuc facit *deceptio;* ibi enim aliquanto apertius cum decipiendo agitur. Ita quidem opinor. Priori LABEO accommodat vocabulum calliditatis, posteriori machinationis. Quae HOTOMANNVS *Lib. I. Obs. c.* 19. & BACHOVIVS *ad Wesembecium tit. de dol. mal. n.* 14. in hac LABEONIS definitione notarunt, iis non immoror. Alia doli,

doli, vt videtur, definitio SERVII est, a LABEONE c. l. improbata. Ita autem ille: *Dolus malus est machinatio quaedam, alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur, aliud agitur;* Debet hanc suam philosophiam praeceptori AQVILIO GALLO, qui recte CICERONE *de Offic. III. c. 15.* eum definiit: *Cum aliud simulatur, aliud agitur;* hinc est, quod HOTOMANNVS *Obs. L. I. c. 20.* priora verba: *Machinationem* scil. *alterius decipiendi causa*, supposita credat; Ipse igitur in eo est, vt nouam adornet, sibique persuadet, dolum esse *iniuriam consulto factam, vid. Lib. IIII. Obs. c. 4.* Omnia elegantissime dataque opera excutit NOODT *de form. emend. dol. mal. L. II. c. 2.*

(d) Huius innumera exempla quotidie habebis, si modo attenderis ad ea, quae aguntur cum aegrotis, furiosis, infantibus &c. Sed aliud idque vulgatissimum adest exemplum. Caius homo opulentissimus filium genuit prodigum, multorum liberorum, quos miseria premit, parentem; Hunc determinat Caius, vt renunciet hereditati, adest intentio imperfectiorem filium faciendi, sed haec imperfectio partialis vergit in propriam filii luxuriae alias dediti, & liberorum eius, vt proximorum nunc auo succedentium, perfectionem, E. dolus bonus est. Hic veteribus non ignotus, sed potius sub nomine *solertiae* celebris fuit, vid. VLPIANVS in *L. 1. §. 3. D. de dol. mal.* Eumdem ingeniosum, artificiosumque factum dixere, vid. DONATVS ad TERENTII *Eunuch. Act. III. Sc. II. ℣. 25.*

(e) Fraudis bonae meminit OVIDIVS *de arte amand. III. 491.*
Iudice me FRAVS *est concessa repellere fraudem.*
vid. BARTHIVS *Aduers. XII. 12.*

§. CXCIII.

DOLVS, a simulante commissus, CLANDESTINVS, a non simulante, APERTVS est. *Dolus apertus; clandestinus.*

§. CXCIIII.

Si DOLVS vel FRAVS rationem sufficientem continet, cur quis contraxerit, CAVSAM DANS CONTRACTVI; si vero sponte paciscens fraude vel dolo imperfectior fit, INCIDENS (*) dicitur. *Dolus, caussam dans contractui; incidens.*

 (*) Iuris

(*) Juris Romani auctoritas huic distinctioni non patrocinatur, qua tamen difficile nos carere possumus. V. g. Titius Meuio instrumenta hereditaria subducit, aliaque, eis per omnia, excepta quantitate bonorum hereditariorum, similia, eo loco reponit; hoc facto inducit Meuium, vt hereditatem sibi vendat minori pretio: decepit eum, atque dolus causam contractui dedit. Lucius ad Simeonem Iudaeum accedit, horologium argenteum emturus, annuit Simeon, neque ambiguis passibus ad contrahendum aduolat. Adfert hotologiotum varia specimina, alterutri ex his infinitum praeloquium praemittitur, inque eius laudem myriada inanium verborum iactantur. Anglicanum dicit hic, credit alter, conuenit inter vtrumque de pretio, traditur ex vna parte hotologium, ex altera 60. floreni numerantur. Acta hac fabula apparet, neque Anglicanum esse, neque omnino argenteum, quod emit Lucius, deceptus is est, sed incidit fraus contractum.

§. CXCV.

Dolus ex re.

Laesionem, quae cui accidit citra intentionem cum eo contrahentis, DOLVM EX RE dicere consueuerunt (*).

(*) Sed inconcinne satis. Dolus non adest, vbi abest intentio imperfectiorem aliquem faciendi; v. g. venditur adamas & emitur ex vtriusque opinione, apparet postea talem non esse, dolus ex re vocatur.

§. CXCVI,

Actio doli.

ACTIO DOLI est personalis, competens dolo deceptis aduersus decipientes, ad damni dolo dati resarcitionem.

L. 1. pr. D. de dol. mal.

§. CXCVII.

Lib. IIII. Tit. 4. *Maior: maiorennitas; minor; minorennitas.*

Cui aetas tanta est, vt facultate instructus sit, externum & internum statum suum perficiendi, MAIOR (*); cui, quo minus id facere possit, aetas officit, MINOR dicitur; Aetas ipsa MAIORENNITAS, vel MINORENNITAS vocatur.

(*) Quum facultates animae pro aetatis ratione augeantur, vel deminuantur, teste experientia, numerum annorum determinare

minare placuit conditoribus iuris; voluerunt itaque Romani XXV. annum terminum esse, ad quem, limitemque minorennitatis & maiorennitatis. *L. 3. §. 3. D. de Min. L. 15. §. 6. D. ad L. Iul. de Adult. coerc.* Hinc maiorennitas dicitur: *Iusta aetas L. cit. 15.*

§. CXCVIII.

VENIA AETATIS est priuilegium minori concessum, res suas absque curatore administrandi (*). *Venia aetatis.*

(*) HARMENOPVLVS interpres eam *L. I. Tit. 13.* ita describit: *Est ius curatores depellendi, & res suas administrandi potestatem obtinere.* Falluntur, qui autumant, cum omnia iura maioribus competentia consequi; Sed nihil ipsi tribuitur, nisi facultas viuendi atque agendi absque curatore, quae enim ne quidem consentiente curatore facere poterat minor, puta immobilia alienare &c. nec venia aetatis impetrata facere potest. *L. 2. §. 1. D. de Min. L. 3. C. de his, qui ven. aet. impetr.*

§. CXCVIIII.

Status ciuilis amissio CAPITIS DEMINVTIO (a): & quidem, si libertas amittitur, MAXIMA (b); si civitas, MEDIA (c); si familia, MINIMA (d) dicitur (e). *Lib. IIII. Tit. 5. Capitis deminutio; maxima; media; minima.*

(a) CAIVS *L. 1. D. de cap. min.* & IMP. *pr. I. de capit. demin.* *status mutationem vel permutationem* eam dicit, quae tamen definitio iis solum casibus conveniret, vbi amisso aliquo statu alius acquireretur; sed talem difficile reperies; mutationis voculam facilius admitterem, quam permutationis; mutatum enim dicitur, quod non mansit idem. Atque ita emendatione THEOPHILI *Inst. tit. de cap. demin.* qui addendum *in deterius*, putauit, supersedere possumus. Seruus enim manumissus, aut ab hostibus redemtus, quos casus respicit, statum non mutauit, quem non habuit §. 4. *I. de cap. dem.* Caput idem notare, quod status, supra §. XXXXVIII. not. b. indicaui, confirmatque idipsum *L. 1. D. de Tut. L. 2. §. 1. D. de cap. min. §. 4. I. eod.* minuere vero mutare TERENTIVS *Hecyr. Act. IIII. Sc. 3. v. 9.* dixit. Inde nata Imperatoris locutio. Conf. Dn. SCHIERSCHMIDIVS *El. iur. ciu. p. m. 253.*

ſtatus ceſſationem dicit, & eleganter. Alias dicitur *mors ciuilis*, §. 1. *I. quib. mod. ius patr. pot. ſolu.* L. 1. §. f. *D. de B. P. cont. Tab.* L. 4. *D. de bon. lib.* L. 209. *D. de D. R. I.* metaphora deſumta a morte hominum, qui, quamdiu caput ſaluum manet, viuunt, quum vero hoc demitur, moriuntur. Ita nonnulli.

(b) Qui enim in ſeruitutem detruditur, omnes ſimul ſtatus amittit, ciuitatis nempe & familiae; Seruus enim nullo iure fruitur. Patiebantur autem hanc maximam capitis deminutionem *incenſi*, qui cenſum ſubterfugerant, nomenque ſuum in cenſum referri nolebant, oneribusque ſe hac ratione ſubducebant, VLPIANVS *Fragm. XI.* 11. capti ab hoſtibus, ſerui poenae, liberti ingrati, minores XX. annis, qui pretii participandi cauſa venumdari ſe paſſi fuerant, mulieres ſeruili amore debacchantes & rel.

(c) Hi ex ciuibus fiebant peregrini. §. 2. *I. de cap. dem.* Hoc accidebat v. g. exulibus, aqua & igne interdictis, deportatis &c.

(d) Huc referas arrogatum &c. Vſum haec omnia hodie non habent, ideoque breuiſſimus hic ſum.

(e) Tres hic enarratas capitis deminutionis ſpecies agnoſcit *pr. I. de cap. dem.* & *L.* 11. *D. de cap. min.* Duarum tantum, magnae & minoris, mentionem faciunt VLPIANVS *L.* 1. §. 4. *D. de ſuis & leg her.* & CALLISTRATVS *L.* 5. §. 3. *D. de extr. cogn.* id quod a contradictione apparente liberat NOODT. *Obſ. Lib. II. c.* 21.

§. CC.

Poſtliminium.

Jus recipiendi res ac iura, quibus apud hoſtes exiſtens excluſus erat, aut quae apud hoſtes quum eſſent res, commercio ciuitatis exemtae erant, POSTLIMINIVM (*) dicebatur.

(*) *Poſtliminium* PAVLVS *L.* 19. *D. de Capt.* dicit: *Ius amiſſae rei recipiendae ab extraneo, & in priſtinum ſtatum reſtituendae, inter nos ac liberos populos regesque, moribus, legibus, conſtitutum*, vid. *L.* 36. *D. de Religioſ.* Ita ciuis Romanus, ab hoſtibus captus, ſeruus fiebat, §. 3. *I. de iur. perſ.* reuerſus vero, ciuitatis ſtatum iure poſtliminii recipiebat. §. 5. *I. quib. mod. ius patr. pot. ſolu.* Sed nec perſonas tantum reſpiciebat poſtliminium, ſed & res ſuo ambitu complectebatur. Id nos docet CICERO *topic. VIII: Quae a nobis alienata ſunt, cum*

cum ad hostem peruenerint, & ex suo tanquam limine exierint, cum redirent ad idem limen, postliminio dicuntur redire. Et paulo ante: *Postliminio redeunt haec, homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa, quae frena recipere solet.* Sed vnde postliminium dictum hoc ius sit, dicendum nunc erit. Compositam hanc vocem ex duabus *post* & *limen*, in eo tantum non omnes consentiunt, sunt tantum in determinando posterioris vocis vero significatu dubii. SERVIVS, vt refert CICERO c. l. productionem vel terminationem arbitratur, nulla, vt videtur, ratione nisus. Imperator §. 5. *I. quib. mod. ius pat. pot. toll.* id deducit a limine, finesque imperii intelligit; Ita ille: *Dictum autem est postliminium a limine & post. Vnde eum, qui ab hostibus (captus est, &) in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum recte dicimus. Nam limina, sicut in domo finem quendam faciunt, sic & imperii finem esse limen veteres voluerunt. Hinc & limen dictum est, quasi finis quidam & terminus. Ab eo postliminium dictum est, quia ad idem limen reuertebantur, quod amiserant.* Placuit haec opinio SCAEVOLAE apud CICERONEM *c. l.* & ISIDORO *Etym. Lib. V.* An & tibi eadem placet? Tradit, vt alios taceam, PLVTARCHVS *Quaest. Rom. V.* ex captiuitate reducibus, maxime si mortuos eos fama nunciauerat, non licuisse aedes per limen prius intrare, sed eos per posteriorem aedium partem apertam fuisse receptos. Limini singulare quid inhaesisse, vel ex eo praeterea conspicitur, quod vxores domum ductae cauerent sibi, ne pedibus id attingerent, vid. LVCANVS *Pharsal. L. II.* ℣. 359.

§. CCI.

Nexus hominis vel rei cum determinato aliquo spatio PRAESENTIA (*), opposita notio ABSENTIA est. *Lib. IIII. Tit. 6. Praesentia; absentia.*

(*) Spatii determinatio in notione absentiae & praesentiae secundum ius ciuile Romanum variat. Etenim interdum is, qui in continentibus aedificiis, hortisque vrbi proximis commoratur, praesens dicitur, *L. 5. sq. D. de proc.* interdum, qui in eadem prouincia est, *L. f. C. de praescr. long. temp.* interdum mens tantum respicitur, atque ita furiosus absens vocatur *L. 2. §. f. D. de iur. codic.*

§. CCII.

Absentia, quae rationem sufficientem in libera absentis determinatione habet, VOLVNTARIA *Absentia voluntaria; necessaria; lau-*

dabilis; illaudabilis; indifferens. RIA (a), quae non, NECESSARIA (b), cuius sufficiens ratio legibus vel moribus probatur, LAVDABILIS (c), cujus non, ILLAVDABILIS (d), cuius mentionem leges non faciunt, INDIFFERENS (e) vocatur.

(a) V. g. Paterfamilias, qui studiorum causa in academia degit, domo absens est voluntarie, *L.* 28. *D. ex quib. caus. mai.* filiusfamilias enim spontanee hoc casu non agit.

(b) Huc referas eum, qui in latrones incidit; hunc enim apud eos non libere morari, haud difficulter intelligitur. *L.* 9. *pr. D. eod.*

(c) Haec vel necessaria esse potest, qualis v. g. de eo, qui reipublicae causa, vt legatus &c. abest, dicitur, *L.* 36. *D. eod. it. L.* 6. *&* 7. *D. eod.* vel voluntaria, quorsum referas exemplum sub n. a. allegatum, & conferas *L.* 27. §. 42. *D. cit.*

(d) Et haec vel necessaria est, vel voluntaria. Relegatus v. g. necessario abest, neque honos ipsi ex absentia contingit. *L.* 26. §. 1. *& L.* 39. *D. eod.* Contumax abest ex voluntate sua. *L.* 2. §. 1. *D. si quis caut.*

(e) Qui lucri participandi causa abest, crimen non committit, nec alios perficit; E. ratione reipublicae indifferentem actionem suscipit.

§. CCIII.

Lib. IIII. Tit. 7. *Potentior; iudicium mutare.* Qui viribus maioribus instructus est altero, POTENTIOR (a); qui actionem in alium, cui obligatio non debebatur, transfert, IVDICIVM MVTARE (b) dicitur.

(a) Miles v. g. potentior est ciue, ille enim priuilegiis pluribus gaudet hoc, simulque durioris conditionis esse solet.

(b) Non enim manet idem; Ante enim Caius actor erat, Sempronius reus, iam Titius in locum huius successit.

§. CCIIII.

Lib. IIII. Tit. 8. *Arbiter; Arbitrator.* Cui (a) facultas litem extra judicium decidendi a litigantibus conceditur, ARBITER (b), cuius consilium tantum a litigantibus adhibetur, ARBITRATOR (c) dicitur.

(a) Iudicis notionem generis loco ponunt A. RYSSEL *in Diss. de*

de Arbitris th. I. TITIVS *in iure priu. Lib. VIII. c.* 12. §. 4. BEIER *in Diss. de Arbitris Sect. I. c.* 1. §. 1. Perill. Dn. BOEHMER. *Iur. Dig. Lib. IIII. T.* 8. §. 1. Sed euoluas notionem iudicis explicatam §. CCXXI. atque eam cum arbitri notione conferas. Nec me quidquam mouet, quod arbitrum iudicem dixerit VLPIANVS *in L.* 13. §. 2. *D. de recept.* & CICERO *Tuscul. quaest.* aliquo loco iudicem honorarium. Prior tamen pro more suo, i. e. indeterminate loquutus est, posterior vero *Orat. pro Rosc. c.* 5. *sq.* differentiam tradit.

(b) *Arbitrum* ab *ad* & *betere*, quod ire significat, vid. PACVVIVS *apud* NONIVM *II.* 73. PLAVTVS *Merc. II.* 3. qui *bitire* scribit, deriuari vult SCALIGER *ad Sallust. de Bell. Catil. c.* 20. quasi sit is, qui accedat. Pandectae Florentinae loco arbitrii ponunt *arbiterium*, & aduocatus dicitur ab aduocando; Iam ipse iudices, an forte SCALIGERO subscribendum foret. Arbitri, qui olim in actionibus arbitrariis a Praetore dabantur, ad hunc Digestorum titulum non pertinent.

(c) Arbitrator igitur ius decidendi non habet, nec eius pronunciatio obligat. Quomodo ab arbitro ceterum differat, videas auctores iuris systematicos. Conf. insuper du FRESNE *Gloss. voc. arbiter.*

§. CCV.

ARBITER, qui sponte a parte eligitur, COMPROMISSARIVS (a); quem eligendum lex iubet, vel permittit, LEGALIS, s. IVRIS (b) dicitur. *Arbiter compromissarius; iuris.*

(a) Dicitur a compromisso, de quo §. CCVII.

(b) Qui iudicem vt suspectum recusat, arbitrum nominare debebat. *L. f. C. de Iudic.* Spectant huc etiam Austregae. C. der C. G. O. *P. II. Tit.* 2. §. 1.

§. CCVI.

Arbiter, in euentum, si arbitri constituti dissenserint, electus, SVPERARBITER (*) dicitur. *Superarbiter.*

(*) Vernacula Obmann; Superarbitri vocabulum, classicis auctoribus incognitum, debetur *Glossae ad Tit. de Arbitris.* Melius dixeris arbitrium subsidiarium.

§. CCVII.

Compromissum; plenum; Receptum.

Pactum litigantium, de lite arbitrio alicuius submittenda, COMPROMISSVM, quod, si omnes committentium lites respicit, dolique praestandi clausulam annexam habet, (a) PLENVM (b); acceptatio arbitri RECEPTVM (c) audit.

(a) Laudum enim non rescinditur, licet laesio adsit. *L.* 27. §. 2. *D. de recept.*

(b) *L.* 31. *D. eod.* Hoc enim de dolo ex stipulatu agi poterat.

(c) Duplex hic adest pactum, alterum litigantium inter se, cum arbitro alterum; duplex proinde quaerendum erat nomen. Priori pacto addebatur plerumque stipulatio, vt contra renitentem suppeteret actio, *L.* 38. §. 18. *D. de recept.* neque vero semper hoc fiebat, *L.* 11. §. 3. *D. eod.* posterius saepissime nudum erat, ideoque mutabile. *L.* 9. *sq. D. eod.*

§. CCVIII.

Laudum; homologatum.

Determinatio iusti & iniusti, ab arbitro, in casu a litigantibus sibi proposito, facta, LAVDVM (a), id, si expresso vel tacito litigantium consensu (b) approbatum est, HOMOLOGATVM (c) vocari consueuit.

(a) Ne succenseas voci huic barbarae, eum in finem inuentae, vt iudicum sententiis, arbitrorumque decisionibus sua & in sono differentia esset. Sententiae, si essentiam atque naturam spectes, per omnia simile est laudum, hoc si exceperis, quod illam iudex, hoc arbiter componat. Hinc non miraberis, id interdum, raro tamen, dici sententiam, vid. *L.* 11. *L.* 19. *pr. D. de Rec.* Sed, vnde venit, quod laudum dicatur huiusmodi arbitri decisio? interrogabis. Dicam, tuum erit iudicare. Sunt, qui a laudare, quod est in iure approbare, deriuant, vid. ALCIATVS *Parerg. L. I. c.* 45. alii a duobus Gothicis verbis *Laff* vel *Lau*, quod legem, & *doom*, quod sententiam notat. Vid. DU FRESNE *Gloss. h. v.*

(b) Tacitus consensus ex eo colligitur, quod intra X. dies contradictum non fuerit. Vid. *L.* 5. *C. de Rec.*

(c) Laudo lato, olim litigantes huic subscribere debebant: Εμμένειν, i. e. permanere, (vel πληροφορεῖν, i. e. implere, vel

vel διδόναι, dare) ὁμολογῶ, i. e. spondeo. Sanciuit autem Imperator *L. 4. §. 6. C. de rec. arb.* etiamsi posterius additum non fuerit, laudum nihilominus valere. Inde homologatum ICtis natum est laudum.

§. CCVIIII.

ACTIO DE RECEPTO est personalis, diuertentibus in caupona, aut rerum suarum quid in eamdem aut nauim inferentibus, aduersus cauponem vel nautam, ad repetendas res illatas (*), competens. Lib. IIII. Tit. 9. *Actio de recepto.*

(*) *L. 1. §. 7. D. Naut. caup. stab.*

§. CCX.

Legitima controuersiae, coram persona iurisdictione gaudente, inter litigantes disceptatio IVDICIVM (a); Ordo rerum in iudicio proponendarum PROCESSVS (b) audit. Lib. V. T. 1. *Iudicium; Processus.*

(a) Iudicii vox, si eam generatim spectes, ita ambigua est, vt pleraeque ICtorum esse solent. Ad philosophicam eius notionem iam non attendo. Notat namque iudicium 1) locum, in quo iura factis applicantur, v. *L. 2. D. si quis caut.* 2) actionem, vt v. g. familiae erciscundae iudicium, *L. 1. C. fam. erc. L. 41. D. de Iud.* 3) cognitionem ipsam; ita Praetor: *Iudicium dabo*, i. e. *cognoscam.* 4) sententiam, *c. 4. & 14. X. de App.* 5) condemnationem solam, *L. 6. pr. D. & L. 1. C. de Confess.* 6) facultatem cognoscendi, *L. 2. §. 7. D. de Iud.*

(b) Processus itaque ordo est, non aliquid realitatis habet. Citatio excipit libellum, hunc litis contestatio, probatio, sententia, caet. Stilo Camerali processus dicuntur citationes atque mandata a Celsissimo iudicio decreta, & a Cancellaria conscripta ac sigillo notata.

§. CCXI.

Si inter litigantes agitur de τῷ suo, IVDICIVM dicitur CIVILE; Sin de pœna alterutri applicanda, CRIMINALE dicitur (*). *Iudicium ciuile; criminale.*

(*) Hoc Romanis publicum, illud priuatum vocabatur. Pro diuersi-

diuerſitate litium diuerſitas proceſſus oritur, ex ſupra dictis facile determinanda.

§. CCXII.

Iudicium extraordinarium; ordinarium.

IVDICIVM, quod coram Praetore inſtituebatur, EXTRAORDINARIVM (*), quod coram iudice pedaneo, ORDINARIVM vocabatur.

(*) Actio quidem omnis praeſente Praetore introducebatur, litisque conteſtatio peragebatur, hoc vero facto dabatur iudex pedaneus, eoque dirigente lis vlterius continuabatur; excipiebanrur vero cauſae honorum, pecuniariae, exiſtimationem tangenres, criminales, vbi de capite quaeſtio erat, in quibus Praetor totum perſequebatur iudicium, ſicque ordinem alias ſolitum non ſeruabat. Vid. *L.* 5. *D. de extr. cogn.*

§. CCXIII.

Iudicium populare.

IVDICIVM, quo de laeſa auctoritate populi, vel ſecuritate publica (a) agitur ad mulctam (b), POPVLARE dicebatur.

(a) Inde factum, vt quilibet ex populo actoris partes ſuſcipere potuerit; tale eſt v. g. de effuſis & deiectis, *L.* 3. §. 5. *D. de eff. & dei.* de albo corrupto. *L.* 7. *pr. D. de iurisd.*

(b) In hoc differt a iudicio publico, in quo, quamuis non minus de his rebus diſceptaretur, publicam tamen animaduerſionem habebant annexam. Non confundendum vtrumque eſt cum iudiciis populi, qui nempe iunctim de grauioribus criminibus olim cognoſcebat. Vid. ASCON. PEDIANVS ad CICERONIS *Orat. pro Milone* & PLAVTVS *Menaechm. Act. IIII. Sc. II.* ỳ. 18.

§. CCXIIII.

Iudicium reale; perſonale.

Si de iure in re litigatur, IVDICIVM dicitur REALE; ſin de obligatione, PERSONALE.

Conferas notionem iuris in re & obligationis.

§. CCXV.

Iudicium poſſeſſorium; petitorium;

Si de poſſeſſione rei litigatur, IVDICIVM POSSESSORIVM; ſin de iure in re, reſpectu ad poſſeſſionem non habito, PETITORIVM;

Ordo,

Ordo, quo disceptantes de possessione vel iure in re inter se vtuntur, PROCESSVS POSSESSORIVS, aut PETITORIVS dicitur (*). *Processus possessorius; petitorius.*

(*) V. g. Titius per longi temporis spatium boues suos vaccasque per fundum Caii egit, hoc iam, ne vlterius hoc faciat, prohibente. Quodsi Titius confessoria experiatur aduersus Caium, sibique competere ius agendi per fundum eius, defendat, petitorio iudicio & processu opus erit. Sin ex capite longi temporis possessionis agat, haneque solam, mentione iuris in re non facta, obtinere contendat, possessorium processum iudiciumque ingreditur.

§. CCXVI.

Ordo solemnis ac legitimus res in iudicio proponendi, PROCESSVS ORDINARIVS (a); Ordo vero, quo, posthabitis solemnitatibus, quae ad substantiam (b) iudicii pertinent, attenduntur saltim, PROCESSVS SVMMARIVS (c) dicitur. *Processus ordinarius; summarius.*

(a) Hunc solemnem ordinem praecipiunt leges, vnde & legitimus dicitur, aut ordinationes processus speciales.

(b) *Substantialia processus* dicuntur determinationes eius constantes, quas si abesse cogitaueris, processum simul nullum cogitare necesse erit. Sunt autem processus substantialia: 1) Narratio facti, cui ius adplicandum vult quidam, si enim non constat de facto, nec ius ei poterit applicari, 2) vocatio eius, qui debere, vel intuitu cuius quid competere dicitur, de ignorantis corio enim non ludendum, 3) responsio eiusdem ac defensio, 4) probatio, & 5) applicatio ipsius iuris, s. sententia. *Substantialia processus.*

(c) Omnis hic processus fundatur *Clem. saepe contingit.* 2. *de V.S.* in qua Summus Pontifex CLEMENS V. praecepit, quod in nonnullis caussis *simpliciter & de plano, ac sine strepitu & figura iudicii procedendum sit.* Hoc auidis manibus arripientes litigaturi myriada fere summarii processus effinxere commoda, omnemque processum summarium cupiuere, vid. B. Dn. REINHARDT *in Progr.* de *Processus summar. incomm. eiusque ab ordinario differentiis spuriis maxime.* Sunt autem processus summarii potissima momenta: Libellus, etsi ad artem iuridicam formulariamque iurisprudentiam compositus non sit, factum tamen exhibeat perspicue propositum, petito conuenienti iuncto. *Rec. Imp. de* 1654. §. 34. Citatio potest carere omni solemnitate;

tate; qualis horrida vox praeconis: *Dominus citatur ad Rectorem.* Litis contestatio sequitur per omnia conditionem libelli, resecatis formulis; inde vocatur die Einlassung, quae in substantialibus a litis contestatione non differt. Probatio exigitur ordinaria, in hac enim cardo rei vertitur. Ipsa Clem. articulos exigit, termini saltim prorogationesque, vti & in aliis processus huius capitibus, cessant. Neque distinguendum hic erit inter probationem & demonstrationem, quae saltim leuioribus causis moramque non ferentibus propria est. Agmen claudit sententia, quae conformis libello sit, atque ita comparata, vt dubium circa applicationem iuris ad factum remaneat nullum. Si distinctam processus summarii desideras notionem, ipsam legas Clementinam 2. de V. S. Ad lectionem eius te accingas praeiudiciis omnino liber, eaque, quae a forma ordinarii processus recedunt, cum cura notes, videbis, egregia adeo te non detexisse. Exemplum processus summarii exhibet FREIESLEBEN in SCHVEZIO *illustrato Tit. de Iud. not.* 1566. quod hic apponere licebit: *Libellus:* Hans erscheinet, und sagt, wie ihm Martin einen Scheffel Korn abgeborget. Bittet also, ihn anzuhalten, daß er ihm solchen wiedergebe. *Citatio:* Martin! der Herr Richter läßt euch sagen, ihr solt alsobald vor Gericht kommen; denn Hans hat euch verklagt. *L. C.* Martin weiß von dem Scheffel Korn nichts. *Probatio:* Hans berufft sich auf Joachim und Jacob, die hievon wissen. *Sententia:* Auf summarische Klage, geben wir R. diesen Bescheid, daß Beklagter den Scheffel Korn Klägern, nebst dem Interesse und Unkosten, zu erstatten schuldig.

§. CCXVII.

Iudicium mixtum.

IVDICIVM, quod de plurium natura participat (*), MIXTVM vocatur.

(*) Hoc variis modis contingit. 1) Si qui inter se litigant de iure reali, simulque de obligatione, quod fit v. g. in familiae erciscundae iudicio, quo pars hereditatis ex iure in re, praestationesque ex communione in quaestionem veniunt; 2) aut de re restituenda, simulque poena restituenti irroganda disceptatur, quod fiebat in iudicio vi bonorum raptorum, §. 19. *I. de Act.* 3) aut in vtroque litigantium adest ratio sufficiens prouocandi ad iudicium, v. g. in communi diuidundo.

§. CCXVIII.

§. CCXVIII.

Si de vniuersitate bonorum litigatur, IVDICIVM VNIVERSALE (a); si de indiuiduo, SINGVLARE (b); si vero de pluribus indiuiduis, sub vna specie comprehensis, GENERALE (c) dicitur. *Iudicium vniuersale; singulare; generale.*

(a) Ad hoc deferuntur quaestiones hereditariae, quatenus totam hereditatem, aut partem eius integrantem respiciunt, &c. vid. supra notionem vniuersitatis (§. CLXXXI.).

(b) V. g. Vindicantur aedes, repetitur depositum, petitur locarium &c.

(c) Huc pertinet societatis judicium, quod varias res, sed omnes societatis titulo, complectitur.

§. CCXVIIII.

Si, iudicio iam constituto, noua controuersia, ex actione non conceptibilis initio, oritur, eodem iudicio componenda, INCIDENS QVAESTIO id dicitur (*). *Incidens quaestio.*

(*) *L. 1. C. de Off. rect. prou.*

§. CCXX.

Qui ius aliquod in alterum sibi competere in iudicio defendit, ACTOR (a); qui idem ius actoris in se negat, REVS (b) dicitur. *Actor; Reus.*

(a) In *L. 13. & 14. D. de iud.* actor dicitur, qui ad iudicium prouocat; ast non potest haec definitio applicari iudiciis diffamari & L. si contendat, in quibus reus prouocat ad iudicium, actoremque excitat.

(b) Olim quilibet litigantium rei nomine veniebat; declarat hoc ipsum CICERO *de Orat. II. c. 43. Reos appello non eos modo, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur.* Adde FESTVM h. v. Res enim litem significat. *L. 3. §. 1. D. de inoff. test.* Opus itaque erat, vt, generali hoc posito nomine, quilibet litigantium distingueretur, quod vt fieret, eum, quem nos in specie reum dicimus, Romani vocarunt VNDE PETITVR, vid. CICERO *Lib. VII. ep. 11. ad Treb.* Postea vero specialis eius, qui obligatus erat, vel a quo quid petebatur

batur, rei denominatio haesit. Vid. RVTGERSIVS *var. lect. Lib. V. c. 16.* Conf. §. DCCXIIII.

§. CCXXI.

Iudex. Is, qui auctoritate imperantis iura factis cum effectu applicat, IVDEX (*) vocatur.

(*) Iudicis notio non vna eademque Romanis semper fuit. Antiquissima si respexeris tempora, iis magistratibus omnibus, & ex iis Praetori κατ' ἐξοχὴν iudicis nomen tributum fuit. CICERO *de Legib.* 3. LIVIVS *Hist. Rom. Lib. III. L.* 1. *D. de Iudic.* Sequioti aetate ab his recessit & ad pedaneos iudices idem transiit. *L.* 2. *D. de D. R. I. L.* 7. *§.* 7. *D. de adm. tut.* Denique sub Imperatorum imperio auctus fuit significatus iudicis, omnibusque accommodatus, qui ius dicerent. Vid. STRAVCH. *Diss. ad Inst. XXI. aph.* 2. ARISTOTELES *Eth. V.* 7. iudicem ius animatum dixit.

§. CCXXII.

Iudex pedaneus. Qui a Praetore constituebatur, ad iura factis secundum praescriptam formulam (a) applicanda, IVDEX PEDANEVS (b) dicebatur.

(a) Haec v. g. erat: *Si paret L. Titium L. Caio centum debere, condemna.* &c. vid. BRISSONIVS *de form.* passim.

(b) *Pedanei* dicebantur iudices hi, quod non in tribunalibus, sed ad pedes Praetoris sederent. VOSSIVS *Etymol. voc. Pedarii.* GELLIVS *Noct. Att. Lib. III. c.* 18. Vnde & Graeca lingua χαμαιδικασαὶ THEOPHILO *in Inst. pr. Tit. de Interd.* vocati sunt.

§. CCXXIII.

Forum competens. Iudicium, in quo litigare oportet aliquos, FORVM (*) COMPETENS dicitur.

(*) *Fori* vocabulum varios admittit significatus, quos inter praesens vsu maxime venit. Dictum fuit ab eo, quod Romani iudicia in foro exercere consueuerint olim. VOSSIVS *Etym. voc. Forum.* V. g. qui clericum ex mutuo conuenire vult, iudicium ecclesiasticum adire debet, hoc enim forum clerici competens est, *c.* 6. *X. de foro comp.* item studiosus, qui omnia alia renuit iudicia, conueniendus coram academico senatu. *Auth. habita C. ne fil. pro patr.*

§. CCXXIIII.

§. CCXXIIII.

FORVM, quod pluribus commune est, GENERALE (a); quod certis personis, vel rerum generibus proprium est, SPECIALE (b) est. *Forum generale; speciale.*

(a) Forum sc. originis. V. g. Ciuis Francofurtensis, cum omnibus, qui a Francofurtensibus ciuibus geniti sunt, simul Francofurtensem senatum agnoscit.

(b) Qui Lipsiae contraxit, coram Lipsiensi magistratu conueniendus.

§. CCXXV.

FORVM ORIGINIS dicitur iudicium eius loci, in quo parens iure ciuitatis est gauisus (a); DOMICILIVM locus, quo quis habitat animo ibidem commorandi (b); iudicium eius loci FORVM DOMICILII vocatur. *Forum originis; Domicilium; Forum domicilii.*

(a) *L. 1. §. 1. 2. L. 6. pr. D. ad L. Municip. L. 3. C. eod.* E legitimo matrimonio natus per omnia patris conditionem sequitur, ideoque in censum hic non venit, vtrum mater ciuis sit, an minus. *L. 3. C. ad L. Mun.* Definiunt alii originis forum: vbi quis natus est, sed hos conceptis verbis refellit *L. 1. §. 2. D. ad L. Municip.*

(b) Optime haec exponunt Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS *L. 7. C. de Incol. Et in eodem loco singulos habere domicilium, non ambigitur, vbi quis larem, rerumque, ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet.* Ita Professor academiae Ienensis Ienae domicilium habet, licet ad meliorem conditionem vocatus abeat postea, sufficit intentio sedem figendi. Triplicem domicilii speciem fingit B. VVLTEIVS *in Comm. ad L. 2. C. de iurisd.* domicilium nempe originis, habitationis & bonorum; sed quis est, qui non videt, latissime eum extra cancellos vagatum esse. Conf. SCHILTER *Exerc. ad Dig. XIII. 22. sq.*

§. CCXXVI.

Iudicium, in quo lites, ex contractibus, in eo loco celebratis (a), oriundae, decidendae, FORVM CONTRACTVS vocamus (b). *Forum contractus.*

(a) Si enim reus in loco contractus non inueniatur, in foro

domicilii conueniendus eſt; & hoc ipſum in cauſa eſt, cur hanc determinationem addiderim.

(b) V. g. Emit ciuis Sundenſis in nundinis vernalibus Lipſienſibus ab Auguſtano argenti facti molem, ſolutionemque proximis nundinis autumnalibus promiſit. Adeſt ſtato tempore, ſolutionem vero moratur. Auguſtanus feriis nundinalibus iudicium Lipſienſe mercatorum adit; forum hoc praeſenti caſu contractus eſt.

§. CCXXVII.

Forum delicti.

FORVM, in quo de delicto commiſſo cognoſcitur, DELICTI vocamus (*).

(*) Sempronius Caium in academia N. ad certamen prouocarum enſe confodit; Magiſtratus academicus occiſorem in vincula coniicit, inque delictum ab eo commiſſum inquirit; Eſt enim forum delicti competens.

§. CCXXVIII.

Forum rei ſitae.

Iudicium, in quo de re, ſub iurisdictione eius loci poſita, diſceptatur, FORVM REI SITAE nuncupamus (*).

(*) Vid. *L. f. C. vbi in rem.* Ita ager, intra fines ciuitatis Hanoueranae ſitus, vindicatur in iudicio ciuitatis Hanouerae.

§. CCXXVIIII.

Forum continentiae cauſarum.

Si lites diuerſi generis ita connexae ſunt, vt ad idem pertineant forum, CONTINENTIAE CAVSARVM dicitur (*) idem. Vid. §. CCLXXXXIII.

(*) Mucius Seium conuenit ex emto, Seius Mucii hortum vindicat; Lites adſunt diuerſi generis; prius dicitur conuentio, poſterius reconuentio; hanc vero cum illa ita connectunt leges, vt in vno eodemque iudicio proponantur, *L. 14. C. de Sentent.* E. continentia cauſae adeſt.

§. CCXXX.

Vagabundus.

Qui domicilio caret, VAGABVNDVS (*) dicitur.

(*) *Vagabundus* nario ſignificatu dicitur, qui cum certo ſpatio connexus non eſt; Inde SOLINVS *c.* 11. dixit *flammam flexuoſa*

flexuosis excessibus vagabundam. Non autem putes, ignominiosam hanc esse dictionem, quum & is, qui domicilium mutaturus in itinere constitutus est, vagabundus sit. Dari eiusmodi, quos definiui, vagabundos, difficulter credit IVLIANVS *in L.* 27. §. 2. *D. ad municip. de incol.* Sed nec opus erat, in probanda saltim eius possibilitate ad exemplum nauigantis in mari confugere, quum ad domicilium constituendum non sufficiat esse in aliquo loco, sed animum ibi commorandi habere.

§. CCXXXI.

Litigantium de lite prosequenda in iudicio (a) facta declaratio LITIS CONTESTATIO (b) audit (c). *Litis contestatio.*

(a) Romanis non in iudicio, sed in iure fieri dicebatur. Ante enim, quam lis esset contestata, iudexque datus, iudicium non aderat, ideoque per L. C. iudicium constitui dicebatur, vid. *L.* 7. *D. de Hered. pet. L.* 19. *D. sol. matr.*

(b) *Contestari* est testibus adhibitis aliquid declarare. *L.* 1. *D. quod iuss.* Postquam enim vterque litigantium spospondissent, se velle litem iudicis arbitrio submittere, citatique praesentes se sistere, praesentes omnes in testimonium huius vocabant, verbis: TESTES ESTOTE. Vid. CVIACIVS *Lib. VIIII. obs.* 21. HVBERVS *Prael. Tit. de Iudic. p. m.* 711. *Contestari.*

(c) Hodie in communi litis contestationem pro responsione rei ad libellum sumunt.

§. CCXXXII.

Litigantes, declarantes, litem se persecuturos fore, aut in principio iuris, factique veritate, in litem deducti, conueniunt, aut non; priori casu LITIS CONTESTATIO oritur AFFIRMATIVA (a), posteriori NEGATIVA (b). *L. C. affirmatiua; negatiua.*

(a) V. g. Sempronius Meuium conuenit ex mutuo C. florenorum. Principium iuris Sempronii, & obligationis Meuii, contractus mutui est. Hunc celebratum esse concedit Meuius, adeoque ambo in principio iuris & obligationis conueniunt, & lis affirmatiue contestata fuit. Quum vero iam Meuius addat, se, quae mutuo acceperat, soluisse, alia haec quaestio est, principium iuris ac obligationis non respiciens. Item

Caius Iauolenum in ius vocatum arguit, hunc eum prohibuisse itinere per fundum eius, sibi iure seruitutis debito; Iauolenus adfirmat se Caio per fundum suum ituro obstitisse, idque iure, quum seruitus ipsi nulla debeatur. Conueniunt ambo in facti veritate, in iure tantum dissentiunt. Itidem affirmatiua L. C. haec est.

(b) Lucius traditionem rei, a Seio ipsi venditae, in iudicio vrget; Seius, se nunquam cum Caio contraxisse, regerit. Diffident E. in principio iuris Lucii, obligationisque Seii; E. lis negatiue contestata fuit.

§. CCXXXIII.

L. C. generalis; specialis.

LITIS CONTESTATIO, qua omne ius, aut omne factum ab actore propositum negatur a reo, GENERALIS (a); qua vero singula eius capita negantur, SPECIALIS (b) est.

(a) Cuius formula perhibetur: Nego narrata, prout narrantur; Bin der Klage, so, wie sie angebracht, nicht geständig.

(b) Ibi enim factum totum, secundum in ea proposita puncta, consideratur, atque aut conceditur, aut negatur.

§. CCXXXIIII.

L. C. eventualis; pura.

LITIS CONTESTATIO sub conditione, si satisfactum fuerit exceptionibus dilatoriis (a), EVENTVALIS (b); sin absque omni conditione fit, PVRA dicitur.

(a) Vid. infr. §. DCLXXXVIII.

(b) Titius conuenitur a Caio, qui procuratore Sempronio vsus, de re ipsi commodata; Sempronius mandato vel omnino destituitur, vel non satis sufficienti instructus est. Ius E. excipiendi est Titio, & quidem ita, vt causae cognitio differatur, donec satis de voluntate Titii mandantis, circa personam Sempronii, constet, atque sic dilatorie. Iam vero *R. I. de* 1654. §. 37. disponit, omnibus exceptionibus dilatoriis iungendam litis contestationem, haec vero remotis exceptionibus istis effectum non producit; v. g. si iudex incompetens, si procurator inhabilis, de actione ipsa quaestio nulla est. E. euentualis dicitur.

§. CCXXXV.

§. CCXXXV.

Actio iudicis, cuius commiſſio vel omiſſio dependet a lege, etiam naturali, OFFICIVM(*) eius dicitur. *Officium iudicis.*

(*) *Officium* eſt facere, quod debes, inquit SENECA *Lib. II. controu* 5. Inde officii iudicis notio formata fuit, quod ſit actio iudicis, cuius commiſſio vel omiſſio dependet a lege, ſed lex hic intelligitur in latiori ſignificatu, vt naturalem non excludat, quam aequitatem leges dicunt. Vid. *L.* 38. *D. de Her. pet. L.* 44. *D. eod.* Hoc diſtinguunt in nobile & mercenarium, de cuius origine videas Perill. Dn. BOEHMERVM *Iur. eccl. prot. P. I. p.* 791. Si quid harum ineptiarum ſcire aues, adeas GRAVIVM *de Officio iudicis nobili.* *Officium.*

§. CCXXXVI.

IVDEX, quem male iudicaturum probabile eſt, SVSPECTVS dicitur. Declaratio, ſe nolle, vt iudex iura ſibi applicet, ob metum doli, RECVSATIO IVDICIS, quodſi iurato hoc declaramus, PERHORRESCERE(*) IVDICEM dicimur. *Iudex ſuſpectus; recuſatio iudicis; perhorreſcere.*

(*) *Perhorreſcere* aliquem dicimur, quando adſpectu eius, vel cogitatione horremus. Ita CICERO *Philipp. III.* 15. *Memoriam alicuius diei perhorreſcere.*

*§. CCXXXVII.

HEREDITATIS PETITIO (a) eſt actio mixta (b), qua heres hereditatem ſibi a poſſidente reſtituendam petit. Actio, qua bonorum poſſeſſor poſſeſſionem hereditatis petit, HEREDITATIS PETITIO POSSESSORIA dicitur (c). Lib. V. Tit. 3. & 5. *Hereditatis petitio.*

(a) *Petere* reali actione agere eſt, vid. *L.* 178. *D. de V. S. L.* 28. *D. de obl. & act.* ſic vſusfructus peti dicitur, pro vindicari. *L. vn. §. pen. de remiſſ.*

(b) Realis ſc. quatenus ex iure in re oritur, perſonalis, quatenus adminiſtrationem a poſſeſſore ſuſceptam, fructusque reſpicit.

(c) Notiones hereditatis & bonorum possessionis infra explicabo §§. DXXI. & DLXXXVI.

§. CCXXXVIII.

Lib. V. Tit. 2. *Querela inofficiosi testamenti.*

Hereditatis petitio (a), quae ei, qui legitima solemniter, iniuste tamen exclusus est, competit, QVERELA (b) INOFFICIOSI TESTAMENTI vocatur (c).

(a) Vid. *L.* 8. §. 8. *L.* 20. 21. §. 2. *L.* 27. §. 2. *D. de inoff. test. L.* 20. *pr. D. de B. P. contr. tab.* quae te docebunt, querelam hanc hereditatis petitionis speciem esse.

(b) Dicitur haec actio querela; Hoc enim fuco opus erat ad tegendam iniuriam, quae manibus paternis hac ipsa actione inferebatur. Insimulabatur namque testator dementiae, atque ita ex capite hoc, quod furiosus testari non possit, rescindi testamentum petebatur. Egregie hoc explicauit BYNKERSHOECK *Obs. II.* 12. *p.* 113. Humanius omnino videbatur conqueri iniuriam a parente factam, quam apertis armis dementi occursare. Amicos enim atque sanguine iunctos, si cuius inhumanitatis alter alterum postulare volebat, *querelae* vocabulo vsos esse, VOSSIVS *Inst. Orat. I.* 6. 2. docet. Itemque CICERO *pro Rege Deiotaro c.* 3. inquit: *Quanquam cui inauditae sunt cum Deiotaro querelae tuae? Nunquam tu illum accusauisti ut hostem, sed vt amici officio parum functum.*

(c) Notionem legitimae & inofficiosi testamenti infra explicatam inuenies §§. DXXXII. & DXXXV.

§. CCXXXVIIII.

Lib. VI. T. 1. *Rei vindicatio.*

REI VINDICATIO (*) est actio realis, qua dominus, contra possessorem rei suae, agit ad eam restituendam.

Vindiciae.

(*) Rei vindicationem & originem & nomen debere antiquo vindiciarum ritui, extra dubium positum est. VINDICIAE autem nihil aliud erant, quam concertationes actorem & reum inter, de vltima, eaque praesenti possessione. Violentiam imaginariam, deiectionemque referebant. Vid. de his SIGONIVS *de Iudic. pop. Rom. L. I. c.* 21. & B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. IIII. tit.* 6. §. 24. Plura in hoc compendio frustra quaeris.

§. CCXL.

§. CCXL.

PVBLICIANA (a) ACTIO realis est, competens bonae fidei possessori, aduersus infirmiori iure possidentem (b), ad rem sibi restituendam. Lib. VI. T. 2. *Actio publiciana.*

(a) Hanc actionem PVBLICII Praetoris arti debemus. §. 4. *I. de Act.* Praetores enim aequitatis statores erant summi, iustique atque iniusti praestigiatores. En specimen egregium! Rei vindicatio actio omnium difficillima erat. Probandum enim non solum dominium vindicantis, sed & auctoris eius. Immo amiserat emtor bonae fidei emtam rem saepe, antequam legitimum vsucapioni datum tempus impletum esset. Amissam rem qua actione & quo iure ab alio bonae fidei possessore repetebat? Talis quaestio ad PVBLICIVM Praetorem deferebatur. Hic petenti fictione consulebat, statuens vsucaptam rem esse, quae non erat. Si vsucapta erat, dominium acquisitum erat, & dominii consequens erat vindicatio.

(b) Firmius ius omnino est dominium, licet putatiuum, nuda bonae fidei possessione. Sed hoc vlterius postea extensum est. Videamus casum: Emit heri Caius equum a non domino, hodie idem non dominus eundem equum vendit, & tradit Sempronio, qui eum amittit, apprehendente Lucio. Sempronio aduersus Lucium competit Publiciana, non Caio. Vterque quidem dominium non acquisiuit, sed Sempronius per traditionem in conditione vsucapiendi constitutus est, quam factam fingit Praetor.

§. CCXLI.

Dominium vtile (a) rei immobilis incultae, sub lege eam colendi, & annuum aliquod dandi, EMPHYTEVSIS (b); Contractus vero consensualis (c), de vtili rei immobilis dominio, sub conditione eam colendi, & annuum quid in agnitionem dominii directi dandi, CONTRACTVS EMPHYTEVTICARIVS; qui praedium incultum colendum, & annuum quid praestandum recipit, EMPHYTEVTA audit. Lib. VI. T. 2. *Emphyteusis; Contractus emphyteuticarius; Emphyteuta.*

(a) Dominium vtile definiam infra §. DCXX.

(b) Emphyteusis dicitur a Graeca voce ἐμφυτεύειν, quod idem est ac inserere, implantare; Si enim in sterili fundo se-

menta mittas, frugiferasque arbores eidem implantes, meliorem eum facis; inde est, quod ICti hoc verbum barbara voce *meliorare* appellent. Vid. CALVIN. *Lex. iur. h. v.* & *L. 13. §. 5. D. de Vsufr.* Scilicet, si qui hostibus erepti essent agri, hi, ne omnino inculti iacerent, militibus ob bene merita conferebantur, qui leuem saltim canonem in signum dominii reipublicae directi soluebant. Egregie hanc materiam prosequutus est BVRMANNVS *de vectigal. pop. Rom.* Dicitur etiam emphyteuticarius eiusmodi ager *vectigalis, rubr. tit. D. si ager vectigal.* idque ex ea ratione, quod Romani id, quod ex emphyteusi singulis annis penderetur, *vectigal* vocarent; Item COELIVS *Ep.* ad CICERONEM *VIIII. Lib. VIII.* agrum fructuarium appellat.

(c) Dubitatum olim fuerat, emphyteuticarius ne contractus locationis conductionis, an emtionis venditionis species esset, omnem vero scrupulum dubitantibus exemit Imperator ZENO *L. 1. C. de iur. emphyt.* nouam hanc consensualium speciem constituens, naturamque peculiarem tribuens.

§. CCXLII.

Canon.

Quicquid ab emphyteuta singulis annis in recognitionem dominii directi soluitur (a), CANON vocatur.

(a) Non in compensationem fructuum, alias locationis conductionis naturam indueret hic contractus; neque pecunia numerata exigitur, sed quaelibet res canonis vicem subit, vid. *t. t. C. Theod. de canon. frum. L. f. C. de iur. emphyteut.*

§. CCXLIII.

Actio emphyteuticaria.

ACTIO EMPHYTEVTICARIA est personalis, competens ex contractu emphyteuticario, ad id, quod omni modo exinde debebatur (*).

(*) Sc. ad praestandam rem, in emphyteusin dari promissam, vel ad soluendum canonem &c.

§. CCXLIIII.

Census; reseruatiuus; constitutiuus; Contractus censiticus.

Res corporalis (a), ex re immobili, propria (b) alicui, singulis annis praestanda, CENSVS, qui, si in memoriam pristini dominii datur, RESERVATIVVS (c), sin ex alio capite, CONSTI-

TVTI-

TVTIVVS (d) dicitur. Contractus consensualis, de re corporali ex re immobili alteri singulis annis praestanda, CONTRACTVS CENSITICI nomine venit.

(a) Si quantitas, annui reditus erunt. Licet enim negandum non sit, & nummos corporales res esse, sicque, & in annuis reditibus corporalem rem praestari, videri; non tamen ad nummorum qualitatem, sed potissimum ad quantitatem respicitur; ipsa autem quantitas, nisi corporale relatum adhibueris, vsui non erit.

(b) Atque ita facile distinguitur census ab Emphyteusi, in qua canon praestatur in agnitionem dominii directi, atque sic de aliena re soluitur; item a feudo censuali, laudemiali, quaternato, Soldatae, Camerae, de cauena, in quibus omnibus fidelitas primarium characterem constituit.

(c) Scilicet, dominus v. g. domum suam alteri vendens adiicit pactum, vt quotannis qualibet die, Paschatis festum antecedente, gallinam albam, hancque in signum accepti a se dominii, emtor sibi offerat: Reseruatiuus census est; reseruauit enim eum sibi venditor, domum suam vendens.

(d) V. g. Caius a me accipit CC. florenos addita lege, vt ille singulis annis ex vinea sua vina, summam 5. thalerorum exaequantia, vel intuitu vineae gallum Indicum praestet; constitutiuus census adest.

§. CCXLV.

CENSVS, qui contrario pacto tolli potest, REDIMIBILIS; qui non, IRREDIMIBILIS dicitur. *Census redimibilis; irredimibilis.*

§. CCXLVI.

CENSVS, qui singulis annis secundum certam proportionem augetur, PROMOBILIS (*) dicitur. *Census promobilis.*

(*) Germanice vocantur Rutscher-Zinsen, quod a Germanorum voce rutschen, i. e. per nates progredi, deriuare voluit WACHTER *h. v.* Originem hic census primam debet Iuri prouinciali Saxonico *Lib. I. art.* 54. ibi legitur: Wer seinen Zins zur rechter Zeit nicht gibt, zweifach soll er ihn geben des

des andern Tags, und also alle andere Tage zweifach, dieweil er den Zins innen behält. Vid. AYRER *de Censibus mora crescentibus*.

§. CCXLVII.

Laudemium.

Quantitas, quae domino directo pro consensu in translationem dominii vtilis in alium soluitur, LAVDEMIVM (*) vocamus.

(*) A laudare, quod est approbare, eo nempe, quod directus dominus in nouum vasallum, vel emphyteutam consentiat, hanc vocem deriuare solent. Alias dicitur *releuium*, a Gallica voce relief, Germanice, vero Lehn-Waare, Lehn-Geld, a feudo.

§. CCXLVIII.

Lib. VII. Tit. I. *Vti; frui: abuti.*

VTI est commoda ex re aliena ad necessitatem percipere (a); ad commoditatem & voluptatem, FRVI (b); vti re cum interitu eius ABVTI (c) vocatur.

(a) Ita HORATIVS *Lib. II. Ep. 2. v. 190.*
VTAR, *& ex modico, quantum res poscit, aceruo Tollam.*
Non enim is, cui vsus rei concessus est, pro lubitu commoda ex illa percipere potest, sed status eius externus eiusque limitationes necessariae eundem determinant. Fusius haec exposuerunt ICti in *L. 12. §. 1. 2. 3. 4. 5. &c. D. de Vsu & Hab. & Imp. pr. I. eod.* Caio scilicet, studiis in academia operam danti, vtenda si conceditur domus, is praeter musaeum, & ad summum aliud, quo conuenientes cum amicos excipiat, vsui suo accommodare nequibit conclaue, quum Sempronius, numerosae familiae pater, si eadem domus vtendâ ipsi daretur, tantum conclauium, quantum familia requirit; culinam, stabula, cellas &c. in suum adhibere possit vsum.

(b) *Frui* plus esse quam vti, vel ex FLORO *Hist. Rom. L. II. c. 6.* perspicitur; is enim HANNIBALEM, post victoriam adeptam, Roma, vrbe principe, Campaniam, ad irritandas voluptates instructam, petentem, victoria non *vti*, sed *frui* voluisse scribit. Non enim ad necessitatem, sed ad voluptatem is deuictis occupatisque vsus fuit.

(c) Apprime ad hanc rem DONATVS *in Proleg. Andriae* TERENTII: VTIMVR *fructibus rei, quae ab amantibus saluo vsu*

vsu nobis subministrantur, ABVTIMVR, *quando disperdimus rem & fructum;* VSVI *est ager, domus*, ABVSVI *vinum, oleum & cetera huiusmodi.* Subscribit huic VLPIANVS *L. 11. §. 2. D. de Iurei.* scribens: *Sed si rerum, in quibus vsusfructus propter* ABVSVM *constitui non potest. &c.* Distinctius haec proponit PLAVTVS *Asin. Act. I. Sc. 4. v. 44.*

AR. *Vbi illaec, quae dedi ante?* LE. ABVSA.

& CATO *de re rust. c. 76. omnem caseum* ABVTI scribit. Alias abusus etiam notat vsum in alium, quam in quem comparata res erat, finem. Conf. *L. 19. & 34. D. de Vsufr.*

§. CCXLVIIII.

Ius re aliena vtendi & fruendi (*) VSVSFRVCTVS, qui vtitur & fruitur aliena re, VSVFRVCTVARIVS dicitur. *Vsusfructus; Vsufructuarius.*

(*) Addit IMP. *§. I. 1.* & PAVLVS *L. 1. D. de Vsufr. Salua rerum substantia*, verum, quum mutando rei substantiam re abutamur; (§. praec.) abusus vero contraria vsui notio sit, superflua haec videntur. Sunt, quibus positum hic genus displicet, quique sibi persuadent, eo non satis vsumfructum ab emphyteusi, feudo, contractu colonario, dominio mariti in res dotales, antichresi &c. distingui, eaque propter seruitutis vocabulum generis loco poni volunt. Ast, praeterquam quod satis a se inuicem distent omnes hae notiones, attendendum erat, vsumfructum non esse definiendum ex persona concedentis, qui eum non habet, sed ex persona vtentis & fruentis. Vsusfructus ius est, si vsufructuarium spectes, si proprietarium seruitus. Conferri merentur, quae habent VINNIVS *ad §. 1. Inst. de Vsu & hab.* & HVBERVS *Prael. ad Inst. p. 138.* Quam latiorem alii, eam strictiorem suo definito, definitionem dixit WISSENBACHIVS *Disp. ad Inst. XII. th. 5.* idque vel ex ea ratione, quod quasiusumfructum non complectatur. Sed nec debebat. Fingunt alii *vsumfructum* aliquem *caussalem*, cum scilicet, qua re propria vtimur & fruimur, sed nec hi absoluendi sunt a vitio contradictionis, quum dominii titulo propria res ad nos pertineat, nec seruire ea nobis possit, *L. 26. D. de seru.*

§. CCL.

Ius, re fungibili, fructus gratia, abutendi, QVASIVSVSFRVCTVS (*), qui abutitur hac ratione re, QVASIVSVFRVCTVARIVS est. Lib. VII, Tit. 5. *Quasiusus-fructus; quasiusu-fructuarius.*

(*) QVASI vox similitudinem denotat. Similitudo autem quasi-

quasiususfructus cum vsufructu in eo consistit, quod vterque vtatur & fruatur re, ad necessitatem & commoditatem. In eo saltim aliqua detegitur differentia, quod quasiusufructuarius re abutatur, sicque ex postfacto dominus eius fiat. Eiusmodi quasiususfructus est vini v. g. quod aut ipsemet bibere, aut aliis carius vendere possum, vestimentorum, hunc in finem legatorum, quae vendere, pecuniamque sub vsuris credere possumus. Ita interpretanda est §. 2. *I. de Vsufr.*

CICERONIS aeuo quasiususfructus adhuc erat incognitus. Ita enim ille in *Topicis c. 3. ad* TREBATIVM: *Non debet ea mulier, cui vir bonorum suorum vsumfructum legauit, cellis vinariis, & oleariis plenis relictis, putare, id ad se pertinere.* Vsus enim non abusus legatus est; Inualuisse vero eum tamen ante imperium NERVAE, docet *L. 3. & 5. D. de Vsufr. ear. rer. quae vs. cons.*

§. CCLI.

Lib. VII. Tit. 8. *Vsus; Vsuarius.*

Ius re aliena vtendi VSVS est(*); qui vtitur, VSVARIVS audit.

(*) Vid. §. CCXXXXVIII. Interdum vsus vox pro vsufructu accipitur, vid. *Nov. II. c. 1. CXVIII. c. 2.* interdum pro possessione, *L. 115. D. de V. S.* sed vtrumque improprie.

§. CCLII.

Habitatio.

Ius (a) aedium (b) partibus, commorationi hominum destinatis (c), gratis (d) vtendi fruendi (e) HABITATIO est.

(a) Improbat hoc genus inter multos alios HOTOMANNVS *Obs. iur. ciu. Lib. I. c. 23.* habitationem potius per locum, gratis alicui per se ad certum tempus, habitandi caussa, concessum, definiens. Desideras ineptae huius sententiae rationem? Dicam eam: *L. 12. D. quib. mod vsusfr. toll. L. 20. §. 2. D. de instr. & Inst. leg. §. pen. I. de cap. dem.* habitationem magis in iure, quam in facto consistere dicunt. Verum ad logomachias iuridicas hoc dissidium omni iure refero, dum ius habitationis a facto s. habitatione distinguendum erat. Vnde vero factum sit, quod ICti habitationem magis in facto, quam in iure consistere dixerint, referam. ICtos Romanos raro in re alicuius altioris indaginis conuenire, notissimum est; Ita facile euenire potuit, vt & circa naturam habitationis determinandam dissiderent. MODESTINVS est, qui *L. 10. D. de*

de cap. dem. eam in facto magis, quam iure consistere dixit, seruitutemque arbitratus est, MARCILIVS vsumfructum eam putauit, vt colligitur ex *§. pen. I. de vs. & hab.* PAPINIANVS, & cum eo VLPIANVS *in L.* 10. *pr. D. eod.* vsum eam arbitratus est. Quodlibet horum ius est, & factum requirit connexum. *In iure autem consistere* MODESTINO est, habere ius percipiendi fructus ex re; olim autem, qui habitabat, fructum ex aedibus percipiebat nullum. Omnem hanc dissensionem sustulit IVSTINIANVS subscribendo in hoc MODESTINO, quod eam seruitutibus annumeret, in eo vero defendendo MARCILII partes, quod vsusfructus effectus ei tribuerit, vid. *L.* 13. *C. de vs. & hab.* Conf. GVNDLINGIANA *Part. XVII. art.* 1. *p.* 125.

(b) Aedes, aedificia ac domus curatiores distinguere solent. PLAVTVS *Asin. Act. III. Scen.* 3. ℣. 13.

- - *Insectatur omnes* DOMI *per* AEDES.

It. LIVIVS *Lib. XXXVIII. c.* 38. *Rhodiorum, sociorumue, quae* AEDES AEDIFICIAQVE *intra regni fines sunt.* Vid. insuper *L.* 41. *§.* 8. *D. de Leg. I.* ISIDORVS *Lib. XV. c.* 3. *Orig. domum* dicit *vnius familiae habitationem.* SANCTIVS *Mineru. L. IIII. p.* 401. domus appellatione totum aliquid significari, aedium vero conclauia indigitari, hincque fieri, quod domus in singulari, aedes in plurali dicantur; in singulari vero templum notare, quod vnico id constet spatio, autumat VOSSIVS *de art. gram. c.* 67. *p.* 594. Si mihi dicendum quod res est, aedium nomine innuo opus exstructum, quo aduersus aëris iniuriam defensuri se commode morari queunt.

(c) Non omnibus aedium partibus vtitur & fruitur inhabitans, sed iis tantum, quae ad id instructae sunt, vt homines in iis commorari queant; horrea igitur, cellae atque tabernae ad habitationem non pertinent.

(d) In hoc habitatio differt a locatione conductione, in qua merces praestanda stato tempore.

(e) Ita res sese habet, postquam IVSTINIANVS *in L.* 13. *C. de vs. & habit.* habitationis naturam in hoc produxit. Vtitur enim habitans aedibus, vsui suo eas in hoc accommodans, vt se aduersus aëris iniuriam defendat, fruitur vero iis, dum aliis eas locat. *§.* 5. *I. de vs. & hab.*

§. CCLIII.

Ius vtilitatem ex actionibus serui alieni percipiendi OPERVM SERVORVM nomine in iure venit (*). Lib. VII. T. 7. *Operae seruorum.*

(*) *Vid. L.* 3. *D. de Oper. seru.* Romani praegrandem seruorum

rum numerum alebant, literis artibusque imbutos, Medicos quippe, Grammaticos, Musicos, sartores, hortulanos, coet. NEPOS *in vit. Attici. c.* 13. Ex his enim satis vtilitatis in alterum redundare poterat.

§. CCLIIII.

Lib. VIII. *T.* 1. *Praedium; vrbanum; rusticum.*

Res immobilis, alicui propria, PRAEDIVM; quod, si habitationi, vel voluptati capiendae destinatum, VRBANVM; si fructibus colligendis, aut agro colendo, RVSTICVM dicitur (*).

(*) Non a loco, quo sita sunt, sed ab vsu, quem praestant, epitheton ipsis tributum esse, iam animaduertit VARRO *de re rust. Lib. III. c.* 2. Nec ipsae leges refragantur; ita enim *L.* 99. *D. de Leg.* 3. vrbana mancipia in praediis rusticis esse dicuntur, idemque docet *L.* 166. *pr. D. de V. S. L.* 4. §. 5. *D. de pen. legat. L.* 12. *D. de Supell. leg.* Ad praedia igitur vrbana referas omnia aedificia ad habitandum apta, viridaria, equos rhedarios, coet. ad rustica agros, horrea, non attento discrimine, vtrum in vrbe, an ruri sint. Vid. *L.* 198. *D. de V. S.* §. 1. & 2. *Inst. de Seruit.*

§. CCLV.

Seruitus; personalis; realis.

Ius vtilitatem, vel fructum ex re aliena perpetuo percipiendi SERVITVS (a); quodsi persona immediate vtilitatem, vel fructum acquirit, PERSONALIS (b); si mediante suo praedio, REALIS (c) est.

(a) *Seruire* est vtilitatem praestare, id quod eleganter declarat CICERO *Orat. pro Planco: Seruitus non est seruitus, si non seruit*, seruire autem esse *vtilitatem sibi, suisque rebus praestare*, paulo ante dixerat idem. Praestet vero perpetuo necesse est, non ad certum tempus, quo ipso a iuribus ipsi similibus distinguitur satis. COSTANVS *ad L.* 12. *D. quemadm. seruit. amitt.* seruitutem dixit obscure: habitum extrinsecus accedentem, quo praedia praediis subiiciuntur. Vulgata alias definitio, quod sit ius in re aliena, qua eius dominus ad alterius vtilitatem aliquid pati, vel non facere tenetur, seruientem magis, quam dominantem, & sic non ius, sed obligationem respicit.

(b) Sic

(b) Sic vsufructuarius praedio vsufructuario fruitur immediate, fructusque ex eo collectos suos facit; item vsuarius ipse vtitur vel inhabitat domum, habitans fructus domus colligit &c.

(c) Huius exempla §.§. sequentibus larga manu suppeditabo; v. g. qui iter habet, is non vadit, nisi in vtilitatem praedii sui. TITIVS, acutissimus alias ICtus, *in iur. priv. h. t.* hanc speciem seruitutum reiicit, omnesque personales putat.

§. CCLVI.

Praedium, cui vtilitas aliqua accedit, DOMINANS, quod eam praestat, SERVIENS; ad quem pertinet prius, DOMINVS PRAEDII DOMINANTIS; ad quem posterius, DOMINVS PRAEDII SERVIENTIS dicitur. *Praedium dominans; seruiens; Dominus praedii dominantis; seruientis.*

§. CCLVII.

Si praedium rusticum ex alio praedio vtilitatem capit, SERVITVS RVSTICA; sin praedium vrbanum (a), VRBANA (b) dicitur. *Seruitus rustica; vrbana.*

(a) Praedii vrbani & rustici definitionem habes §. CCLIIII.

(b) Vrbana v. g. seruitus est, si mihi ius competit aedium mearum partem parti aedium vicini imponendi; *L. 33. D. de seru. vrb. praed.* quodsi vero stabuli partem aedibus vicini imponendi ius mihi competit, rustica est eadem, *§. 1. I. de seru. praed.* Dominans enim praedium in priori vrbanum, in posteriori rusticum est. It. si aqua ex lacu alieno praedium meum irrigandi caussa duceretur, rustica, si vero eadem aqua ex eodem lacu ad vsum fontium salientium duceretur, vrbana foret. Quae IMP. in Inst. & ICti in Digestis adduxere seruitutum exempla, ea a potiori vsu desumta sunt, ceterum ita comparata, vt vtriusque generis esse possint.

§. CCLVIII.

Quando vtilitas praedio meo ex alterius praedio ita accedit, vt realitatem aliquam, altero non impediente, in id conferendi ius mihi sit, AFFIRMATIVA (a); si vero vtilitas meo praedio *Seruitus affirmatiua; negatiua.*

quaeritur ex intermiſſo ab altero actu, NEGATIVA SERVITVS (b) eſt.

(a) Realitas ſi qua rei ex altera accedit, vtraque mutatur, quum non maneat eadem. Mutatio, cuius principium in re mutata reperitur, *paſſio* dicitur; Hinc conceptu facillimum eſt, cur hoc ſeruitutum genus *in patiendo* conſiſtere docuerit antiqua ſchola, ad ſeruiens praedium oculos aduertendo. Huiusmodi ſeruitutes ſunt v. g. tigni immittendi, oneris ferendi, protegendi &c. Dicitur autem vel ex ea ratione affirmatiua, quod vindicans eam affirmet, ſibi competere ius, realitatem in praedium ſuum ex alterius praedio conferendi.

(b) Ius, quod alter habet, realitatem praedio ſuo conferendi, omittere, nec eo vti debet, cuius praedium alteri negatiue ſeruit. V. g. Stillicidium in tectum ſuum cadens non auertere tenetur, proſpectui non officere, altius non tollere &c. Negatiua dicitur, quoniam dominans negat ſeruienti ius eſſe, hoc in ſui praedii vtilitatem faciendi.

§. CCLVIIII.

Seruitus continua; discontinua.

SERVITVTEM, quae vtilitatem nexu non interrupto praeſtat, CONTINVAM; quae vero eam certo tempore praebet, DISCONTINVAM dicunt (*).

(*) Licet praeter omnem rationem hanc diſtinctionem faciant. Occaſionem huic hypotheſi dedit male intellecta, peruerſeque interpretata *L. 14. D. de ſeru.* quae diſtinctionem non praecipit, ſed naturam rerum vſucapiendarum ſaltim ob oculos poſuit. Vſucapionis ac praeſcriptionis theoriam noſſe ſatius fuiſſet.

§. CCLX.

Lib. VIII. T. 2. *Seruitus tigni immittendi.*

Ius, materiem, ex qua adificium noſtrum ſtruendum, praedio alieno ita inferendi, vt tectum in eo ex parte requieſcat, SERVITVS TIGNI (a) IMMITTENDI (b) dicitur (c).

Tignum.

(a) *Tigni* appellatione quodlibet materiei genus, ſtruendo aedificio inſeruiens, venit, ſiue ſint ligna, lateres, ſaxa, rel. Id nos docet CAIVS *L. 62. D. de V. S.* ſcribens: TIGNI *appellatione in lege XII. Tabb. omne genus materiae, ex qua aedificia*

ficia constant, *significatur*. Consentit VLPIANVS *in L. 1. D. de tign. iunct.* qui & ad vineas tigni significationem extendit.

(b) *Immittere* esse, ita aliquid alteri rei inferre, vt in ea requiescat, dicit IAVOLENVS in *L. 242. §. 1. D. de V. S.* Addendum saltim fuisset tectum ex aliqua parte, vt oneris ferendi & tigni immittendi seruitus distinctius ob oculos poneretur. *Immittere.*

(c) Vid. *L. 1. D. de seru. urb. praed.* Ita, si muro vicini, aedium mearum trabes, concauo facto immitto, iusque id faciendi habeo, haec seruitutis adest species. Dicitur etiam simpliciter, omissa tigni mentione, *immittendi L. 1. & 2. D. de seru. vrb. praed.*

§. CCLXI.

Ius aedium nostrarum partem alterius aedium parti imponendi SERVITVS ONERIS FERENDI (a); Ius aedificii nostri partem super aream vicini ita producendi, vt in illa non requiescat, SERVITVS PROIICIENDI (b); Ius tectum in aream vicini producendi, SERVITVS PROTEGENDI (c) dicitur. *Seruitus oneris ferendi; proiiciendi; protegendi.*

(a) V. g. Si trabes aedium mearum, superiorisque contignationis basin, vicini muro impono, vt in eo requiescar, oneris ferendi seruitus est. *Paries*, qui duas aedes per eum iunctas disterminat, *intergerinus* dicebatur. Vid. PLINIVS *L. XXXV. 14. in f.* & FESTVS *in gloss. Philoxeni Lib. VIIII.* *Paries intergerinus.*

(b) Ad hanc seruitutem referas meniana s. solaria, de quibus FESTVS *h. v. L. 20. D. de seru. vrb. praed.* a MENIO Censore, horum qui creditur inuentor, ita vocata.

(c) Dicitur a tecto, tectum vero a tegendo. Perinde vero est, siue aedium tectum producatur, siue suggrundia faciam. Si textus iuris Romani spectes, huius, seruitutisque proiiciendi differentiam vix inuenies. Sic v. g. PAVLVS *L. 20. pr. D. de seru. vrb. praed.* stillicidii proiecti meminit, quod tamen aut ex tecto producto, aut ex suggrundiis decidit.

§. CCLXII.

Ius, aedificia nostra altius, quam lege, in commodum vicini lata, licet, exstruendi, SERVITVS ALTIVS TOLLENDI (a); ius prohibendi vicinum, *Seruitus altius tollendi; non tollendi.*

num, ne aedificando certam mensuram versus coelum excedat, SERVITVS ALTIVS NON TOLLENDI (b) est.

(a) Circa hanc seruitutem multum dissident, inque ea explicanda mire se torquent ICti. Breuissime totam rem sententiamque veriorem exponam. Vulgatum axioma est: cuilibet in suo ad coelum vsque aedificare licere. Sed idem legibus valde restrictum. Nascente quidem Romanorum republica hac prohibitione opus non erat, siquidem res angusta domi omnem luxum procul arceret, aedesque adeo depressae Romae conspicerentur, vt vnius tabulari mensuram non superarent, vid. PROPERTIVS *L. IIII. el.* 1. OVIDIVS *Fast. Lib. I. v.* 199. DIONYSIVS HALICARNASSENSIS *L. I. c.* 29. Crescente vero potentia luxuque, habena huic erat iniicienda. AVGVSTVS eiusmodi quid primum molitus est, referente STRABONE *Geogr. L. V. p.* 162. atque aedium mensuram ad 20. pedes reuocauit; TRAIANVS ad 60. vsque licentiam aedificandi cohibuit, vid. AVRELIVS VICTOR *Epit. c.* 13. Non vnam huius prohibitionis allegant rationem, omnem vero rem egregie expediit illustre Germaniae decus, Consummatiss. Dn. ESTOR *in Opusc. de altitudine aedium Rom.* Nescio, an ad rem faciat, qualiscunque mea obseruatio: scilicet; quanta olim superstitio Romanos ceperit in attendendo auium volatu, cantione, & eiusmodi huius generis, inter omnes constat. Harum vero nugarum antistites, Augurum nomine celebres, ad tantum fastigium erant elati, vt omnium, etiam leuissimorum negotiorum, penes eos auctoritas esset. Horum prospectui ne officeretur, spatium versus coelum vndique liberum esse debebat, *templum*, a contemplando, dictum. Impediebatur autem prospectus vel maxime aedificiis editioribus, inde probabile videri posset, Augures primum altitudinem aedium determinasse. Confirmare hanc opinionem videtur, quod Augures prohibuerint C. MARIVM, templum honoris exstruendo certam altitudinem excedere. Vid. VOSSIVS *Etymol. voc. Contemplor.* Accedit, ni fallor, huic, quod M. AEMILIVS PORCINA, nimis alte exstructae villae accusatus, graui mulcta populi iudicio adfectus sit, referente VALERIO MAXIMO *Lib. VIII. c.* 1. Populus vero non de priuatis rebus, sed de iis, quae erant iuris publici cognoscebat. Sed quid impediit, quae in vtilitatem publicam antiquitus constituta erant; & ad priuatorum commoda extendere.

(b) Differentiam harum seruitutum, licet diuersa earum natura ex *L. 1. & 2. D. de seru. praed. vrb. L. 7. §. 1. D. comm.*

comm. diuid. L. 2. D. de seru. §. 2. I. de Act. ad oculum pateat, assequi non potuit BACHOVIVS *in not. ad Treutlerum Vol. I. Disp. VI. Th. 2.* quem meliora docuit VINNIVS *ad Inst. Tit. de seru. p. m. 231.* Sunt porro, qui hanc seruitutem cum seruitute, ne luminibus officiatur, conuenire credunt, decepti verbis PAVLI *in L. 4. D. de seruit. Cum autem seruitus imponitur, ne luminibus officiatur, hoc maxime adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis nobis altius aedificare, atque ita minuere lumina aedificiorum nostrorum.* E. licebit aedificando prospectum & aëris liberum cursum impedire. Propius verum est, omnibus his seruitutibus distinctam ab inuicem naturam esse, seruitutemque altius non tollendi adeo late parere, vt quamlibet rationem altius aedificandi, quemlibet effectum excludat.

§. CCLXIII.

Stillicidium; Flumen; Seruitus stillicidii & fluminis auertendi s. recipiendi; Seruitus stillicidii, s. fluminis non recipiendi, s. non auertendi.

Aqua, per guttas cadens, STILLICIDIVM; in canales collecta, cum impetu profluens, FLVMEN (a) vocatur. Ius hoc vel illud e nostro in vicinum praedium ducendi STILLICIDII ET FLVMINIS AVERTENDI f. RECIPIENDI SERVITVS; ius vero prohibendi vicinum, ne stillicidio vel flumine suo vtatur, SERVITVS STILLICIDII ET FLVMINIS NON RECIPIENDI f. NON AVERTENDI (b) audit.

(a) Veram hanc duarum similium differentiam esse, docet VARRO *de lingu. lat. Lib. IIII.* scribens: FLVVIVS, *quod fluit, idem* FLVMEN: *a quo lege praediorum vrbanorum scribitur: Stillicidia fluminaque, vt ita fluant cadantque. Inter haec hoc interest, quod* STILLICIDIVM, *eo quod stillatim cadat*, FLVMEN, *quod fluat continue.*

(b) Ita cautatiores determinant rem. *Auertere* enim ICtis est intercipere; id quod abunde patet ex *L. 3. §. 1. D. de Stell. & L. 21. D. de pec.* Qui igitur auertit flumen, id recipit. Aliam in definiendo viam ingressi sunt HVBERVS, VINNIVS atque BACHOVIVS *ad Tit. I. de seru.* seruitutem stillicidii recipiendi vocantes, qua vicinus stillicidium nostrum recipere, non recipiendi vero, quo idem suum in nostrum praedium deriuare prohibetur.

§. CCLXIIII.

Seruitus cloacae.

Ius cogendi vicinum, vt fordes, in noſtro praedio collectas, in ſuum profluere ſinat, SERVITVS CLOACAE (*) dicitur.

(*) Cloacae, magnifico opere, ſub terra ſtructae erant, per quas ſordes ciuitatis ad Tiberim deferebantur. Vid. CASSIODORVS *Var. Lib. III. cap.* 30. Sed hae erant publicae, in quas priuatae immittebantur. Quodſi hae communicationis gratia per fundum vicinum ducerentur, ſeruitus cloacae oriebatur *L.* 7. *D. de ſeru.* Eiusmodi ſpectacula rariſſima hodie non ſunt.

§. CCLXV.

Seruitus luminum; proſpectus; ne luminibus; & ne proſpectui officiatur.

Ius, feneſtram in pariete vicini vel communi (a) habendi, SERVITVS LVMINVM (b); ius in alterius praedium proſpiciendi, SERVITVS PROSPECTVS (c); ius prohibendi vicinum, ne lumen obſcuret, SERVITVS NE LVMINIBVS OFFICIATVR (d); ius prohibendi vicinum, ne liberum proſpectum impediat, ſeruitus NE PROSPECTVI OFFICIATVR (e) dicitur.

(a) *L.* 40. *D. de ſeru. vrb. praed.* in qua pro communi, *caeco* legit CVIACIVS *Obſ. I.* 31. Sed caecus paries eſt, qui feneſtram non habet, VIRGILIVS *Aeneid. Lib. V. v.* 588.

Vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta
PARIETIBVS *textum* CAECIS *iter, ancipitemque*
Mille viis habuiſſe dolum.

atque haec lectio ipſi vel ex eo placuit, quod perſuaſum habuerit, in ſuo tantum feneſtram aperiri potuiſſe, cui ſubſcribit DVARENVS *I. Diſp.* 33. Sed ita ſeruitus non erit. Vid. VINNIVS *ad Inſt. Tit. de ſervit.*

(b) Vid. *L.* 4. & 40. *D. de ſeru. vrb. praed.*

(c) *L.* 12. & 16. *D. eod.*

(d) *L.* 4. 15. 17. *D. eod.*

(e) *L.* 3. 15. *D. eod.*

§. CCLXVI.

Lib. VIII. T. 3. *Iter.*

Ius, per fundum alterius, in commodum praedii mei, eundi, & equitandi, ITER dicitur (*).

(*) *Pr. I. de ſeruit.* iter dicitur *ius eundi, ambulandi hominis, non*

non etiam iumentum, vel vehiculum agendi. Distinguit Imperator *ire* & *ambulare*, illud ICti interpretari solent, necessitatis gratia, aut in praedii sui vtilitatem procedere, hoc, voluptatis & animi reficiendi causa in sua vestigia reuerti, vid. AVSONIVS POPMA *de diff. verb. p. m.* 44. *edit. nempe Hekel.* BRISSONIVS *de verb. signif. h. v.* CVIACIVS *Obs. XX.* 25. Sed perperam hoc fieri ex CICERONE & FLORO docte euincit HVBERVS *prael. ad Dig. p. m.* 131. synonimaque esse probat. Non ob aliam quam hanc caussam factum esse arbitror, quod THEOPHILVS *Inst. h. l.* alterutrum vocabulum plane omiserit. Et si dicendum, quod res est, ambulatio character distinctiuus itineris esse nequit, saltim non, qua est seruitus rustica, haec enim voluptatis gratia non constituitur, vid. §. CCLIIII. & CCLVII. Accedit huic sententiae aliud pondus ex eo, quod, qui ambular voluptatis gratia, sui potissimum causa id faciat, nullumque adsit aliud praedium, cum ambulatione connexum. Igitur, aut seruitus personalis esse debet iter, qualis incognita, aut nulla. Sed omnino hoc seruitutis natura non patitur. Audiamus PAVLVM *in L.* 8. *D. de serv.* ita autem ille: *Vt pomum decerpere liceat, & vt spatiari* (h. e. voluptatis gratia ire, vel ambulare) *& vt coenare in alieno possimus, seruitus imponi non potest.* Iter itaque ad solum actum eundi in commodum praedii nostri restringo, strictèque ita accepta hac notione, omnia alia excludo; De equite forsan dubitabis? Sed opus non erit dubitatione; equo, vel super equos ire, probatae latinitatis phrasis est, quod re docebit OVIDIVS *Trist. L. V. el.* 7. *v.* 14. & IVSTINVS *Hist. Lib. XXXXI. c.* 3. Ast, cum eis, qui vlterius diuagantur, facere nequeo, hi enim similes sunt iis, de quibus prouerbio dicitur, quodsi eis pollicis latitudinem concesseris, manus sibi attribuunt spatium. Id autem fecit notissimus CAEPOLLA *de seru. praed. rust. c.* 1. *n.* 4., qui solo equo vehi indignum ratus, duos itineri attribuerit, & CVIACIVS eo procedit, ut ad iter ius cymba, vel naui per lacum alterius vehendi referat, atque MARCILIVS *ad Inst. h. l.* definitioni hoc addat, non alia nisi hac ratione moti, quod PLAVTVS *in Rudente*, aliquo loco, & ARTEMIDORVS *Onirocrit. L. c.* 58. nauem equum ligneum vocarint. Quae sequuntur definitionis verba: *non etiam iumentum* &c. eapropter excluduntur, quod ad actum ex parte & ad viam pertineant.

§. CCLXVII.

Ius animalia (a) vel sola, vel currui non onusto iuncta (b), per fundum alienum ducendi (c), *Actus; plenus; minus plenus.*

ACTVS, & quidem MINVS PLENVS; actus, cum iure eundi coniunctus, PLENVS dicitur.

Iumenta. (a) *Pr. I. de seru. & L. 1. de S. P. R.* iumentorum saltim mentionem facit; Dicebant autem Romani IVMENTA, *quae collo ac dorso domabantur*, BRISSONIVS *de Verb. Sign. h. v.* quorsum pertinebant equi, muli, *L. 38. D. de Aedil. Ed.* cameli, elephanti, *L. 2. in f. D. ad L. Aquil.* cui voci armentorum vocabulum substituit HOTOMANNVS *ad Inst. h. l.* idque vel ex hac ratione, quod *in L. 12. pr. D. de S. P. R.* idipsum legatur. Ad armenta enim boues relatos fuisse, docet. *L. 81. §. 3. D. de Leg. 3.* pecudum maiorum numerum notat: Generali animalium termino vsus sum, idque vt facerem, potissimum haec me mouit ratio, quod iumentorum mentionem omnes, quotquot de actu in Digestis loquuntur, ICti faciant, armentorum MODESTINVS *c. L. 12. D. de S. P. R.* gregis PAPINIANVS *in L. 4. D. de seru.*

(b) Qui actum habet, & currum per eum ducere potest; id innuunt *L. 1. D. de S. P. R.* & *pr. I. de seru.* & PAVLVS *L. 7. D. de S. P. R.* plaustri mentionem facit, quo non quidem onustum, alias via esset, sed vacuum, in reditu forsan, eum intelligere, egregie obseruat BYNCKERSHOECK *Lib. IIII. obs. 7.* Inde, qui currum ducunt, agitatores vocati, vid. *L. f. C. de Malef. & Math.* & OVIDIVS *Metam. II. 62.* agere currus dixit. Ex quibus perspicitur, non opus esse, vt cum HOTOMANNO *L. II. obs. 21.* in cit. *pr. I. de seru.* legamus: *Non etiam vehiculum ducendi.*

(c) *Agere* idem est ac ducere, vid. *L. 1. §. 1. D. de riuis*, neque tantum iumentis proprium est, sed omnibus animalibus competit. Ita enim VIRGILIVS:

- - - - en ipse capellas
Protinus aeger ago.

§. CCLXVIII.

Via. Ius, per praedium alterius quodlibet vecturae genus ducendi, VIA in specie (a); Generatim vero (b) VIA dicitur ius, eundi, agendi & vehendi per alterius praedium.

(a) Ad hanc viae seruitutem quodlibet vecturae genus pertinet; siue enim quis rhedam, siue currum, onustum aut vacuum, bigarum aut quadriiugum, siue plaustrum per illud ducat, perinde est; Hoc ipso satis ab actu distinguitur via, licet

licet in illa mentio plaustri facta sit, (§. praec. not. b.) quod tamen de vacuo plaustro intelligendum est, id quod vel exinde confirmatur, quod in *L.* 7. *D. de S. P. R.* ei, qui viae, (non item qui actus) iure gaudet, concedatur facultas hastam erectam ferendi, seu quod idem, tantum ei superne concedendum sit spatium, quod erectae ab eo hastae altitudinem excedat; Sed quamobrem hoc? Vt plaustrum, onustum grauiter, ducere possit.

(b) Hanc differentiam primus obseruauit NVBLAEVS *ICt. Parisiensis*, vid. MENAGIVS *Amoenit. iur. ciu. p.* 241. fundatam *L.* 2. §. 22. *sq. D. Ne quid in loc. publ.* Viam in genere definit VLPIANVS *L.* 7. *D. de S. P. R.*, quod sit *ius eundi & agendi*, addit Imperator *pr. I. de seru. ambulandi.* Equidem vocabuli *eundi* loco *vehundi* legendum putant CONNANVS *Comm. iur. ciu. c. XI.* DONELLVS, GROTIVS, BYNCKERSHOCK, HEINECCIVS atque ESTOR. DVARENVS *Anniu. Disp. Lib. I. c.* 31. eundi ius in actu esse ex voluntate paciscentium, in via ipso iure. MARCILIVS *ad Inst. h. l.* agendi vocem in definitione viae latius, in definitione actus strictius interpretandam esse. Sed neutrum ex his mihi placet. Ipsa nominis viae ratio tale spatium nobis sistit, quo vehiculo vel curru transire commode possumus. VARRO *de re rust. L. IIII.* satis breuis est dicendo, *actus* erat, qua agebant; qua vehebant *via*.

§. CCLXVIIII.

Ius aquam per alterius praedium in nostrum deriuandi, AQVAEDVCTVS (a); ius aquam ex alterius fonte in vtilitatem praedii nostri petendi, AQVAEHAVSTVS (b) dicitur. *Aquaeductus; Aquaehaustus.*

(a) *L.* 20. *D. de S. P. R.*, siue id fiat per riuos, *L.* 11. §. *f. D. Comm. praed.* siue per canales, *L.* 15. *D. de S. P. R.* Ita quidem sequiori aeuo; olim non duci aqua poterat, nisi ex ipsa scaturigine, *L.* 1. §. 7. *D. de aqu. quot. & aestiu.* De magnifica aquaeductuum, etiam priuatorum, forma vid. VITRVVIVM *de Architect. Rom. Lib. VIII.* 7.

(b) Vtraque haec seruitus vel ad vtilitatem praedii vrbani. sc. in vsum fontium salientium, vel haustus, ad irrigandos flores, vel in vsum rustici praedii, v. g. si ducatur ad stabulum, vel hausta eo deferatur aqua, vt bubulum pecus bibat, constituitur.

§. CCLXX.

Ius pascendi; Ius compascui. Ius pecora nostra in alterius praedium mittendi, vt gramine & herbis nutriantur, SERVITVS PASCENDI (a); Ius, reciproco pacto constitutum, communia pascua habendi, IVS COMPASCVI (b) dicitur (c).

(a) Hoc enim pascuum dici, vnde pabulum pecudibus quaeritur, patet ex *L. 30. §. f. D. de V. S.*

(b) Modo ita conueniatur, vt perpetuo iure hoc liceat; si mutuae familiaritatis gratia hoc permittatur, seruitus non est.

(c) Hae potiores vrbanae & rusticae seruitutes sunt, quarum natura generatim descripta est. In casu obueniente pacta, vel vsus patiente altero, legem faciunt. Minus frequentes in iuris Romani volumine neglexi.

§. CCLXXI.

Lib. VIII. T. 5. *Actio confessoria; negatoria.* ACTIO CONFESSORIA (a) est realis, competens ei, qui ius sibi aliquod competere in praedio alieno asserit, aduersus dominum eius praedii, ad hoc, vt confiteatur is, seruitutem in praedio suo competere. ACTIO NEGATORIA (b) est realis, data domino fundi, aduersus seruitutem in suo fundo quaerentem, ad hoc, vt praedium suum declaretur liberum (c).

(a) Ita IMPERATOR §. 2. *I. de Act.* *Aeque si agat quis, ius sibi esse, fundo forte, vel aedibus, vtendi fruendi, vel per fundum vicini aquam ducendi: in rem actio est. Eiusdem generis est actio de iure praediorum vrbanorum; Veluti, si quis agat, ius sibi esse, aedes suas altius tollendi, prospiciendiue, vel proiiciendi aliquid, vel immittendi tignum in vicini aedes.* Dicitur autem confessoria, quod actor asserat, dari, competere sibi seruitutem, *L. 5. §. f. D. si vsusfr. pet. L. 2. L. 5. §. 2. si seru. vind.* velitque, vt reus confiteatur, seruitutem in fundo suo esse.

(b) Negatoria dicitur, quod actor neget praedio suo seruitutem adhaerere.

(c) *Vtilis* confessoria ac negatoria datur asserenti & neganti quodcunque ius sibi competere vel non.

§. CCLXXII.

§. CCLXXII.

Omne, quicquid ad alterum iure (a) pertinet (b), & quae ad perfectionem eius faciunt, τὸ SVVM, & quidem, quod statum internum perficit, INTERNVM, quod externum, EXTERNVM vocatur (c). Violatio τοῦ sui LAESIO, & quidem pro diuersitate τοῦ sui violati, EXTERNA vel INTERNA (d) est.

Lib. VIIII. T. 1. vid. §. CCLXXV Lib. VIIII, T. 2.

τὸ Suum: internum; externum; Laesio interna; externa.

(a) Quocunque, siue naturale sit, siue ciuile.

(b) *Instructum esse*, obscurius vocabulum, adhibuit B. KOEHLERVS *Exerc. Iur. nat. IIII.* §. 747. Ego *pertinere* curatius dici puto, est enim hoc vocabulum generale.

(c) Koehleriana definitio τοῦ sui adaequata non est, quod notaui in Diss. *de Principio oblig. & non oblig. pacti per metum extorti §. XXII. Schol.* omittit enim iustitiam possessionis. Multa possidentur non iure, multa in perniciem nostram vergunt.

(d) Dicitur autem laesio interna, alio respectu, scil. ad leges internas s. imperfectam obligationem, & haec idem est, quod offensio. CICERO *de Offic. L. I. c.* 28.: *Iustitiae partes sunt, non violare*, (h. e. laedere homines) *verecundiae, non offendere.*

§. CCLXXIII.

Malum (a), ortum ex laesione externa (b), DAMNVM (c) dicitur; quod, si contingit, dum alter actionem, nos laedentem, edit, DAMNVM COMMISSIONIS, si nobis non tribuit, quod tribuere debebat, DAMNVM OMISSIONIS (d) dicitur.

Damnum; commissionis; omissionis.

(a) *Malum* est, quod statum nostrum deteriorem facit, v. g. e diuitibus pauperes, e sanis aegrotos &c. nos reddit. *Malum.*

(b) Internam laesionem ciuilis lex non vindicat; Sed obiicies: Lex Aquilia vindicat damnum iniuria datum; L. Aquiliae secundum caput iuxta mentem rectius sentientium egit de seruo corrupto; Seruus corruptus dicitur, qui quoad animum deterior factus; Animae vires internum statum absoluunt. E. lex Aquilia, sicque lex ciuilis laesionem internam vindicat. Verum lex non vindicat corruptionem serui, nisi seruus corruptus damnum dederit.

(c) *Damnum,*

(c) *Damnum*, si leges Romanas spectes, sumi deprehendes pro omni deminutione patrimonii, siue iure id fiat, siue iniuria. *L. 8. pr. D. de poen. L. 7. pr. D. de cond. furt.* Inde damnum etiam a deminutione, patrimonii scilicet, dici tradit PAVLVS *L. 3. D. de damn. inf.* Huic subscribit ISIDORVS *Etym. h. v.* MENAGIVS *Amoenit. iur. ciu. p. 275.* a verbo *dapinare* verius dici contendit. Illud autem sumtus impendere significat. PLAVTVS *Act. I. Sc. 5.* HORAT. *Serm. II. 5.* speciatim vero damnum notat id, quod non iure infertur. *L. 151. D. de R. I.*

(d) Si quis rem meam, v. g. vestem, atramento, vel adipe commaculat, equum deteriorem facit equitando, damnum infert commissionis. Si quis v. g. denegat reddere, quae mutuo ipsi dedi C. damnum committit omissionis.

§. CCLXXIIII.

Iniuria.

Violatio iuris perfecti hic INIVRIA vocatur (*).

(*) Haec generalis iniuriae notio est, qua accipitur pro omni, quod non iure fit. *L. 1. D. de ini. ac fam. libell.* Ius perfectum autem illud est, quod cum coactione coniunctum. Hoc autem vt laedatur, multis modis contingere potest, 1) denegando id, quod alteri debetur, v. g. librum commodatum restituere, 2) auferendo, quod alterius est, v. g. furando, 3) inferendo sponte damnum, verberando &c.

§. CCLXXV.

Lib. VIIII. T. 1. *Pauperies.*

Damnum a quadrupede datum (a) PAVPERIES (b) dicitur.

(a) De his in specie praeceperat L. XII. Tabul. vt videre est in *L. 1. pr. D. si quadrup. paup.* &c. Bestiae vero omni ratione destituuntur, sicque involuntarie agunt, iniuriamque inferre omnino non possunt; Hinc est, quod *pr. I. & L. 1. §. 3. D. si quadrupes paup. fec. dic.* pauperies vocetur damnum sine iniuria facientis datum. FESTVS h. v. mecum sentit. Pauperies igitur supponit damnum a quadrupede datum. Has autem Romani non ex pedum numero aestimabant, sed ex eo, quod gregatim pascerentur, *§. 1. I. ad L. Aquil.* atque ita bestiae vox plerumque his iungitur; Curatius loqui volentes iumenta quadrupedum nomine venire credunt, vid. BYNCKERSHOECK *de reb. mancip. & nec mancip. VI. p. 119. sq.*

(b) *Pauperies* idem alias est, quod paupertas, id docet VIRGILIVS *Aeneid. L. VI. v. 437.*

Nunc & PAVPERIEM, & duros perferre labores!

CAPER

CAPER *in Orthograph.* pauperiem a paupertate distinguit, illam damnum, hanc conditionem hominis notare putat.

§. CCLXXVI.

ACTIO, qua pauperiei, contra naturam bestiae commissae (a), resarcitio a domino bestiae (b) petitur, QVADRVPEDARIA dicitur. *Actio quadrupedaria.*

(a) V. g. Si hircus conclaue Caii intrat, suamque imaginem in speculo conspiciens, id cornibus petit. Secus, si hortum intrauerit oleribusque se pauerit, haec enim ipsi, non specula rumpendi, inest natura.

(b) Vid. *L. 1. §. 12. D. si quadr. paup. fec.*

§. CCLXXVII.

ACTIO, qua damnum iniuria datum ab eo in quo ratio sufficiens est, cur datum sit (a), vindicatur, LEGIS AQVILIAE (b); actio, qua damnum, corporali actu non accedente datum, vindicatur, L. AQVILIAE VTILIS (c) dicitur. Lib. VIIII. T. 2. *Actio L. Aquiliae.*

(a) Sive v. g. quis fregerit vasa fictilia Chinensia, siue canem incitauerit, vt damnum mihi inferret.

(b) Nomen sortita suum ab AQVILIO; sed a quonam? Si varias circa hoc coniecturas desideras, adeas B. HEINECCIVM *Ant. Rom. L. IIII. Tit. 3. §. 4.* cui praeterea probabile videtur, L. AQVILIVM GALLVM, qui A. V. C. DLXXII. Tribunus plebis fuit, eum esse.

(c) Si quis v. g. alterius examen apum fumo necauerit, aut equo apud se deposito pabulum non subministrauerit, vt inde perire eum necesse fuerit.

§. CCLXXVIII.

Qui liquida collecta ex alto in terram prolabi patitur, EFFVNDERE, qui solida, DEIICERE dicitur. Lib. VIIII. T. 3. *Effundere; deiicere.*

§. CCLXXVIIII.

ACTIO DE EFFVSIS ET DEIECTIS est poenalis, qua damnum, effusione, vel deiectione datum, *Actio de effusis & deiectis.*

datum, ab inhabitatore aedium, vnde effusum deiectumque, vindicatur (*).

(*) Vid. *L. 1. pr. D. de his, qui effud. vel deiec. §. 1. I. de obl. quae quasi ex del.*

§. CCLXXX.

Lib. VIIII. T. 4. *Noxia; Noxa.*

Damnum, ab homine alieni iuris, vel animali datum, NOXIA; homo alieni iuris, vel animal nocens, NOXA (b) Romanis vocabatur. NOXAE DARE (c) est id, quod nocuit, ei, cui nocitum est, in solutum dare.

(a) Noxia generatim quidem omne delictum denotat; Id discimus ex PLAVTO *Mostell. Act. V. Sc. 2. v. 56.*

Quid grauaris? quasi cras non aliam commeream noxiam. Et CAIVS *L. 238. §. f. D. de V. S. Noxiae appellatione*, inquit, *omne delictum continetur;* Sed frequentior significatus est, quo pro damno, ab homine alieni iuris, aut animali dato, accipitur. De hoc enim testatur id *L. 1. §. 1. D. si quadr. paup.* de seruo ac filiosam. *L. 5. §. pen. D. de O. & A.* & *L. 3. §. 4. D. de Nox. act.*

(b) Nec minus noxa delictum aliquando denotat, vid. *L. 4. L. 32. D. de Noxal. act.* TACITVS *Ann. L. XV. c. 34.* SENEC. *Ep. VIIII.* vsurpatur tamen etiam de subiecto nocente. Ita enim IMP. *§. 1. I. de Noxal. act. Noxa autem est ipsum corpus, quod nocuit*, i. e. *seruus*. HOTOMANNVS & BALDVINVS TRIBONIANVM Latinae linguae imperitiae accusant. Sed TRIBONIANVS sequutus est VLPIANVM in *L. 1. D. de his, qui effud.* & CAIVM *L. 1. D. de Nox. act.*

(c) VLPIANVS *L. 1. §. 14. D. si quadr. paup. fec. Noxae dare, est animal tradere viuum.* Dicitur etiam ad noxam dare *L. 10. §. 19. D. de Noxal. act.* & in noxam dedere *cit. L. 1.*

§. CCLXXXI.

Pignoratio

PIGNORATIO est detentio bestiae nocentis, donec damnum resarciatur (*).

(*) Hoc quidem pignoratio, respectu ad hanc materiam habito, dicitur; Alias latior pignorationis notio patet, praesertim in casu celebris constitutionis de pignorationibus de An. 1548. cuius violationem vindicant suprema Imperii tribunalia. Hic enim notat detentionem quamlibet innocentis rei, vel personae,

personae, noui iuris acquirendi causa. Vid. latius de hac E. der F. G. D. *P. II. Tit.* 23.

§. CCLXXXII.

ACTIO NOXALIS est personalis, qua damnum a seruo datum vindicatur a domino. *Actio noxalis.*

§. CCLXXXIII.

Linea, per extrema praedii cuiusdam ducta, in se rediens, FINIVM nomine venit. Quodsi extrema praedii aut territorii sint montes, flumina aliaque egregiae limites naturae, ARCIFINIA (a), spatium, quod agros vicinos intercedebat, CONFINIVM (b) Romani dicebant. Lib. X. T. I. *Fines; Arcifinia; Confinium.*

(a) Ita ISIDORVS *Orig. Lib. XV. c.* 13. Alii ab hostibus captos agros ita dictos putant, vid. SICVLVS FLACCVS *de Cond. agr. p.* 3. alii intelligunt extremos territorii agros, hostium fines tangentes, atque ita ab arcendis hostibus dictos sibi persuadent. Vid. VARRO apud FRONTINVM *de re agrar. Goes. p.* 38.

(b) Lege Manlia cautum erat, vt agris contiguis omnibus spatium quinque pedum intercederet, finium confusionis vitandae ergo. Hoc spatium confinium appellabant. *L.* 1. *§.* 2. *D. de aqu. pluu. arc.* Dicebatur etiam terminus, *L.* 13. *D. fin. reg.* legitimum spatium, *L.* 14. *D. de S. P. R.* interuallum, *L.* 1. *C. de aedif. priu.* intercapedo, &c. Vbi tres possessores concurrebant, trifinium vocabatur. SICVLVS FLACCVS *c. l.*

§. CCLXXXIIII.

Instrumenta, quibus fines probantur, LITERAE TERMINALES; si fines publici, s. territorii, vernacula Bezirckbücher, si priuatorum, Fluhrbücher dicuntur. *Literae terminales.*

§. CCLXXXV.

ACTIO, qua finium confusorum restitutio & praestatio eius, quod interest, a possessore praedii vicini petitur, FINIVM REGVNDORVM dicitur. *Actio finium regundorum.*

Vid. §. 20. *I. de Act. L.* 1. *pr. L.* 2. *§.* 1. *D. fin. reg.*

§. CCLXXXVI.

§. CCLXXXVI.

Lib. X. T. 2. *Actio familiae erciscundae.*

ACTIO, qua coheredes inter se vtuntur, ad obtinendam rerum hereditariarum diuisionem, FAMILIAE ERCISCVNDAE(*) vocatur.

(a) *Familia* hic hereditatem notat, vid. *L.* 195. §. 1. *D. de V. S. L. f. C. eod. t. t. D. & C. fam. erc. Erciscere* vero est diuidere, dicitur enim ab ἑρκίζειν, quod idem est ac diuidere. Vid. CICERO *de Orat. Lib. I. c.* 56. & APVLEIVS *Metam. VI. sub fin.* Ita hic: *Sci nos diuersa tendentes, & in caussa finali de proprietate soli, immo viae erciscundae contendentes, rapinis suis onusti deprehendunt ipsi latrones.* Hanc erciscundi vocem ex antiquo XII. Tabb. ercto cito conflatam opinatus est SALMASIVS *Exerc. Plin. p.* 1262. Vid. de hac notione elegantissime differentem Ill. Dn. GEBAVERVM *in Diss. de Ercto cito in melius formando*, ad quam, vt chartae ac tempori parcam, B. L. remitto.

§. CCLXXXVII.

Lib. X. Tit. 3. *Actio comm. diu.*

ACTIO, qua agunt, qui communia (*) inter se habuere quaedam, ad diuidenda ea, COMMVNI DIVIDVNDO dicitur.

(*) Praeter hereditatem, nam hereditariarum rerum communio tollenda petitur per actionem familiae erciscundae.

§. CCLXXXVIII.

Lib. X. T. 4. *Exhibere.*

Rem alicui praesentem sistere, EXHIBERE dicitur (*).

(*) *L.* 22. *D. de V. S. Exhibere est praesentiam corporis praebere.* Idem est ac edere, nisi quod hoc ad actionem documentaque restringant, corporales res exhiberi dicere soleant.

§. CCLXXXVIIII.

Actio ad exhibendum.

ACTIO, qua res corporalis, in litem futuram deducenda (*), exhiberi petitur, ad EXHIBENDVM (*) vocatur.

(*) Sc. inepte quis deperditum annulum vindicaret a Caio, prius quam sciret eum annulum, & quidem hoc, quod amisit, annuli indiuiduum possidere. Succumbens enim certissime expensas litis solueret. Hujus vero rei vt certior quis fiat, ad

ad exhibendum agitur, nempe, vt reus annulos suos producat, mihique copiam eorum faciat, vt eligere ex iis possim, quem vindicem.

§. CCXC.

INTERROGATIONES circa ius persequendum, vel possessionem, ante litis contestationem fieri solitae, IN IVRE vocabantur(*). Lib. XI. T. 1. *Interrogationes in iure.* *In iure fieri.*

(*) *In iure* id fieri dici, quod ante litis contestationem fieret, supra non vna vice obseruatum est; fuisse autem eiusmodi interrogationes necessarias, vel ex eo apparet, quod contra non possidentem rei vindicatio moueri nequiret, nec contra non coheredem actio familiae erciscundae.

§. CCXCI.

Positiones, actoris vel rei exceptionem continentes, alterutri ad respondendum propositae, POSITIONES; Dans, PONENS, responsurus, PONATVS barbare dicitur. *Positiones; Ponens; Ponatus.*

Introduxit ius Canonicum, vt contenta libelli, ad faciliorem litis exitum reddendum, in certas propositiones resoluerentur, reoque darentur ad respondendum; pari ratione reus actori per positiones exceptionem suam proponeret. Vid *c. vn. X. de Lit. cont. c. 1. & 2. de confess. in 6.* Ponas casum, Titium conuenire Caium ex commodato, atque ab eo vasa argentea, ipsi ad ornandas epulas concessa, repetere. Positiones ex libello Titii forsan hoc modo possent formari:

1. Wahr, daß Ponat den 1. Jul. durch seinen Diener Jacob ihn, Ponenten, um sein silbern Service bitten lassen, solches auf einer Gasterey zu gebrauchen.

2. Wahr, daß er, Ponat, dabey versprechen lassen, solches den folgenden Tag wieder zu senden.

3. Wahr, daß er, Ponent, darauf dem Diener Jacob das Silbergeschirr anvertrauet.

4. Wahr, daß also Ponat solches auch erhalten.

5. Wahr, daß Ponat, da Ponent solches nach vier Tagen wieder fordern lassen, zurücke sagen lassen, er wolle es morgen senden.

6. Wahr, daß es dennoch bis dato nicht erfolget, rc.

Haec autem seruauit praxis, vt, quae sint scientiae propriae, ponantur per voculam wahr, nicht wahr, quae alienae, per glaube wahr, glaube nicht wahr.

§. CCXCII.

Positiones irresponsales; impertinentes; multiplices.

POSITIONES, ad quas ponatus respondere obligatus non est, IRRESPONSALES (a); quae praesentem casum, seu factum non concernunt, IMPERTINENTES (b); Propositiones compositae, MVLTIPLICES (c) dicuntur.

(a) Tales sunt v. g. positiones iuris, communis nempe ac scripti, hoc enim aliunde certum est, nec confessione partium ei aliquid roboris accedit.

(b) Si quis v. g. ex emto ageret, atque hanc positionem immisceret aliis: Wahr, daß eben, da der Kauff geschlossen, Ponatens Großmutter gestorben, und er darum getrauret.

(c) V. g. Si quis ita positionem formaret: Wahr, daß Ponentens Vater Ponatens Garten gegen sein am Marckt gelegenes Haus vertauschet, und darauf 150. fl. herauszugeben, solche auch auf Zinsen 5. a 100. als ein Darlehn zu behalten versprochen. Haec positio multiplex est, continet enim quatuor propositiones, 1) aedes paternas ponentis cum horto ponaci (sit venia verbo) commutatas fuisse, 2) ponatum 150. fl. promisisse, 3) promissos mutui titulo retinuisse, 4) vsuras solitas pollicitum fuisse.

§. CCXCIII.

Lib. XI. T. 2. Continentia causae.

Nexus litium diuersi generis, quo ad idem forum pertinent, CONTINENTIA CAVSARVM dicitur (*).

(*) Vid. §. CCXXVIIII. Hereditas rerum allodialium defuncti Imperii Comitis C. petenda est. N. S. R. I. Princeps, atque Baro F. hereditatem ex testamento infirmato possident; ille Austregis gaudet, hic, quoniam imperio immediate non subest, forum domicilii sortitur; diuidenda igitur foret petitio, si vtriusque forum sequi vellet actor; hoc ne fiat, sancitum *Rec. Deput.* 1600. §. 23. Ad supremum igitur Imperii Tribunal itur.

§. CCXCIIII.

Reconuentio.

Actio, a reo conuento contra actorem in eodem iudicio mouenda, RECONVENTIO audit (*).

(*) Ex eodem, quod §. praec. allegaui, principio, ne connexae causae diuidantur, constitutum est, vt reus conuentus, si

si aduersus actorem ipsi actio cuiuscunque generis suppetat, eam in eodem iudicio proponat. *L.* 14. *C. de sent. & interl.* Commodum ex eo hoc in reum resultat, quod opus non habeat, finito processu, forum actoris, dissitum aliquando, quaerere.

§. CCXCV.

CORRVMPERE hic, quoad animum deteriorem aliquem facere, notat (*). Lib. XI. T. 3. *Corrumpere.*

(*) *Corrumpere* licet in genere deteriorem facere significet; *L.* 27. §. 13. *D. ad L. Aquil.* hoc tamen loco, quo de seruo corrupto agitur, animus potissimum respicitur, idque vel ex ea ratione, quod alia corruptio Lege Aquilia vindicaretur. Innuit illud VLPIANVS *in L.* 1. *D. de seru. corrupt.* edictum Praetoris allegans: *Qui seruum, seruam, alienum, alienam, recepisse, persuasisseue quid ei dicetur dolo malo &c.* Si itaque persuaserit quis Seii seruum, vt ei se subduceret, aut pecuniam furaretur, eum corrupit.

§. CCXCVI.

ACTIO, qua dominus serui corrupti, damni dati per seruum, duplum, a corrumpente eum, petit, DE SERVO CORRVPTO vocatur. *Actio de seruo corrupto.*

Vid. *L.* 1. *pr. D. de seru. corrupt.*

§. CCXCVII.

SERVVS, qui a domino citra eius voluntatem discedit, absque animo redeundi, FVGITIVVS (a); qui discedit, atque per loca vagatur, animo tamen aliquando reuertendi, ERRO (b) dicitur. Lib. XI. T. 4. *Seruus fugitiuus; Erro.*

(a) OFILIVS *L.* 17. *pr. D. de aedil. ed.* dicit FVGITIVVM, *qui extra domini domum, fugae causa, quo se a domino celaret, mansit.* CASSIVS *c. l.* §. 2. eum, *qui certo proposito dominum relinquit.* Optime vero CAELIVS *c. l.* §. 1. FVGITIVVM vocat, *qui ea mente discedit, ne ad dominum redeat.*

(b) LABEO *in L.* 13. §. 14. *D. de aedil. edict.* erronem definiturus, eum pusillum fugitiuum. fugitiuum vero magnum erronem dicit. An putaueris elegantiorem orbem circino vllo duci posse? VLPIANVS *c. l.* magis sapere videtur Labeone. Ille enim erronem dicit, qui non quidem fugit, sed frequen-

frequenter fine causa vagatur, &c, temporibus in res nugatorias consumtis, serius domum redit. Erro itaque v. g. erit, qui compotationibus ac Veneri indulgens per vicos vagatur, perque plures dies noctesque domo abesse, sed redire semper, consueuit.

§. CCXCVIII.

Lib. XI. T. 5. *Alea.* ALEAM dicimus quemlibet actum, in quo fortuna dominatur (*).

(*) Ita non solum optimi auctores, sed & leges hanc vocem accipiunt, vid. *L.* 8. *§.* 1. *D. de C. E. V. L.* 7. *D. de hered. vel act. vend. L. f. §.* 1. *D. quar. rer. act. non datur.* & LIVIVS *Lib.* XXXX. *c.* 59. In specie vero pro ludi specie sumitur, de qua OVIDIVS *ex Pont. Ep. I. v.* 46.

Nec tenet incertas ALEA *blanda manus.*

quemque PERROTTVS & RADERVS *apud* SENFTLEBIVM *de Alea* fusiori calamo exposuere.

§. CCXCVIIII.

Ludus; artis; fortunae; mixtus. Pactum, de certa re, vel quantitate, ei danda, qui alterum, aut arte, aut fortuna, superauerit, LVDVS (a), si superet arte, ARTIS (b), si fortuna, FORTVNAE (c), si vtraque concurrit, MIXTVS (d) audit.

(a) Ludorum, si antiquitatem spectes, varia genera erant; aliqui enim cultui Deorum, alii captandae beneuolentiae populi inseruiebant, de quibus omnibus conferri meretur LIPSIVS *in Magn. Rom.* praesertim *Lib. II.* Hi ansam dederunt hominibus priuatis, vt & hi, posito in victorem praemio, varios ludos exercerent, v. g. aleam, qua festis praesertim diebus, otio destinatis, difficile supersedebant, quod docet SVETONIVS *Domit. c.* 21.

(b) Huc referas ludum latrunculorum, & abaculorum, in sphaeristerio tudiculario, &c.

(c) Ad hoc ludi genus pertinet Plistobalinda, & quae nomine la Bassette & Faro vulgantur.

(d) Mixtus ludus est, quando in alueo aleatorio, aut chartis ad artem luditur; in priori enim iactus aleae, in posteriori chartarum modificatio artificium determinat.

§. CCC.

Pactum ſuper re dubia, de pretio aliquo ei, cuius opinioni reſponderit euentus, ſoluendo, SPONSIO (*) dicitur. *Sponſio.*

(*) V. g. Cneius contendit, Lucium, Glyceriam ambientem, repulſam laturum eſſe, Domitius defendit, illum domum ducturum eam. Euentus incertus, ambobusque ignotus eſt; Conuenit iam inter eos, vt alter alteri, cuius ſententiae reſponderit euentus, X. Ducatos ſoluat: Sponſio adeſt. Sunt, qui ſibi perſuadent, ſponſionis, hoc ſaltim ſignificatu acceptae, Romanas leges nullam mentionem facere, ſed neſcio, anne ex *L. 17. §. 5. D. de praeſcr. verb.* & *L. 3. D. de aleatoribus* contrarium appareat.

§. CCCI.

Qui quantitatem rei determinat, MENSOR dicitur. Lib. XI. T. 6. *Menſor.*

Licet menſorum nomine ii in ſpecie indigitari ſolent, qui agros metiuntur, conſtat tamen, Romanos generali, quam dedi, vſos eſſe notione. Ita enim non ſolum menſorum aedificiorum meminit GRVTERVS *Inſcript. p. DCXXIII. n. 8.*

A. SEMPRONIVS. LETVS.
MENSOR. AEDIFICIORVM.
SIBI. ET.
SEMPRONIAE. METHROTEAE.
VXORI.

ſed & menſorum machinariorum (erant, qui agros machina quadam metiebantur) IDEM *p. LXXXXVIIII.*

M. AEL. M. F. RVSTICVS. RECTOR.
IMM. II. HON. III.
IN. DIEM. VITAE. SVAE.
MENSORIBVS. MACH. P. F.
QVIB. EX. SC. COIR. LIC.
CASTONES. D. D.
ET OB. DEDICATIONEM.
DEDIT - - - -

Menſores frumenti nominat *L. 10. D. de iur. immun.* & *L. 26. D. de Excuſ.* menſores operum allegat PLINIVS *Lib. X. ep. 29.*

§. CCCII.

Lib. XI. Tit. 7. *Sepulcrum; publicum; priuatum; familiare; hereditarium; particulare; vniuersale.*

Locus, quo cadauer humanum reconditur, SEPVLCRVM (a); quod, si ad vniuersitatem pertinet, PVBLICVM; si ad homines priuatae sortis, PRIVATVM; si cadaueribus familiae destinatum, FAMILIARE (b); si omnium, qui heredes nobis sunt, HEREDITARIVM (c), quod, si ad solos heredes ab intestato pertinet, PARTICVLARE, si ad scriptos simul, VNIVERSALE (d) dicitur.

(a) Apud Romanos sufficiebat, si ossuarium illatum esset; *L. 2. §. 5. D. de relig.* solebant enim ii corpora igne cremare, ossaque ac cineres in vascula hujus nominis colligere, de quo ritu latius KIRCHMANNVS *de fun. Rom.* *Sepelire* enim verbum generale est omnibus modis cadauer humanum tractandi, siue terrae inferatur, s. comburatur, vid. CICERO *V. Verr. c. 26.* NEPOS *vit. Attic. inf.* CVPERVS *Obs. 1. 7.*

(b) Ita CAIVS *L. 5. D. de religios: Familiaria sepulcra dicuntur, quae quis sibi familiaeque suae constituit.*

(c) Pergit CAIVS *c. l. 5. D. de relig.: Hereditaria autem, quae quis sibi, heredibusque suis constituit.* Indicabant haec Romani formula: *Hoc monumentum heredes sequitur*, vt videre est apud GRVTERVM *Inscr. p. DLXXXXIII. n. 3.*

AVR. GERMANICVS. AVG. LIB.
P. P. CELLARIS.
FECIT. SIBI. ET. MARCIAE.
CONIVGI. SVAE. ET.
INGENVAE. FILIAE. SVAE. ET.
MERCVRIO. FRATRI. ET.
MVSCAE. CONIVGI. EIVS. ET.
LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. EORVM.
H. M. H. S.

(d) Erant Romanis sepulcra, quae recipiebant quoscunque heredes, siue fuerint sui, siue extranei, siue scripti, aut ab intestato, de quibus agit *c. l. 5. D. de relig.*; erant iis alia, quae extraneos omnes excludebant, & alia rursus, quae scriptos tantum non recipiebant. Illorum formula erat: *Hoc monumentum exteros non recipit*, cuius exemplum ex GRVTERO *Inscr. p. CCCXI. n. 5.* afferam:

TEIAE.

TEIAE. ASCLEPIADOTAE.
TEIAE. RVFINAE. V. V. LIB.
CONIVGI. CARISSIMAE. ITEM.
P. TEIO. RVFFO. FIL. DVLCISS.
TEIAE. ZOE. PARENTES. B. M.
FECERVNT. SIBI. LIBERTABVS.
QVE. EORVM. H. M. EXT. N. REC.

Vid. IDEM *p. CCCVIII. n.* 7. Huius vero exemplum suppeditat IDEM *p. DCCCCLXXII. n.* 8.

DOMITIA. I. L.
PROBA.
SIBI ET.
DOMITIAE. D. L.
THALLVSSAE.
SORORI. ET.
AETHONI.
SORORIS. F.
V. F.
H. L. S. H. N. S.

i. e. Hic locus scriptos heredes non sequitur.

§. CCCIII.

Ipsa cadaueris in sepulcrum illatio SEPVLTVRA dicitur, quae, si in honorem defuncti adhibitis cerimoniis(a) fit, HONESTA, sin cerimoniis, in dedecus defuncti vergentibus, expediatur, INHONESTA(b) vocatur. *Sepultura; honesta; inhonesta.*

(a) *Cerimoniae* sunt signa eorum, quorum meminisse in propositi exsequutione oportet. *Cerimoniae.*

(b) Quando v. g. per carnificem cadauer trahae impositum per vrbem ducitur, & sub patibulo terrae mandatur, quae sepultura alias asinina dicitur. STRYCK *de iur. fun. c.* 1. §. 5.

§. CCCIIII.

ACTIO FVNERARIA dicitur, qua is, qui sumtus in funus alicuius fecit, ab iis, quibus obligatio sepeliendi defunctum incumbebat (*), eos repetit. *Actio funeraria.*

(*) Vid. *L.* 14. §. 17. *D. de relig.* Ii vero, qui ad sepeliendum

dum aliquem obligantur, sunt aut hi, quibus testator hoc testamento iniunxit, *L. 12. §. 4. D. eod.* aut alii ex quocunque capite in vniuersum ius defuncti succedentes, *L. cit. 12. & 14. §. f. D. eod.* aut, qui defuncto ad alimenta tenebantur, vid. STRYCK *V. M. Tit. de religios. §. 42.*

§. CCCV.

Lib. XII. T. 1. *Debitum; Creditum; Debitor; Creditor.* Id, quod ex quacunque obligatione me alteri, aut alterum mihi, praestare oportet, DEBITVM; Id vero, quod ex quocunque iure personali (*) ab altero exigere possumus, CREDITVM; Cui incumbit obligatio praestandi quid, DEBITOR; cui ius personale exigendi quid ab altero competit, CREDITOR vocatur.

(*) Ita quidem videtur; Obligationis enim correlatum est ius personale. Debitum vero, cum obligationem supponat, *L. 3. D. de pec. const.* aliter esse nequit, quam quod debitum ad ius personale se referat. Vid. MARTIALIS *L. II.*

Debet enim, si quis soluere iure potest.

Soluere autem supponit obligationem, neque me quicquam mouet secus sentientium multitudo, crediti vocem ita late extendentium, vt quodcunque ius, siue reale sit, siue personale, complectatur, neque praesidii quid hi in legibus opinioni suae inueniunt. VLPIANVS quidem in *L. 178. §. 3. D. de V. S.* scribit: *Verbum* DEBERE *omnem omnino actionem comprehendere, siue ciuilis sit, siue honoraria, siue fideicommissi persecutio.* Sed non putauerim, ICtum hic oculos aduertisse ad distinctionem actionum in reales & personales, sed potius ad ciuiles & praetorias attendisse, vti vel ex eo maxime apparet, quod idem in *L. 10. D. eod. in fin.* ad contractus restringat debere vocabulum. Clarius idipsum apparet, quod idem ille in *L. 1. §. 6. D. de pec. const.* scribat: *Debitum autem ex quacunque causa potest constitui*, i. e. EX QVOCVNQVE CONTRACTV, *siue certi siue incerti, & si ex causa emtionis quis pretium debeat, vel ex causa dotis, vel ex causa tutelae, vel ex alio quocunque contractu.* Omnibus casibus inest obligatio personalis. Neque CAIVS *L. 11. D. eod.* aduersatur nobis, dicens: *Creditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt, sed omnes, quibus ex qualibet causa debetur.* Hanc enim legem 10. ex sequenti 12. explicandam voluere iuris Romani compilatores; Ita autem haec: *Vt si cui ex emto, vel ex locato, vel ex alio vllo debetur; sed etsi ex delicto debeatur, mihi videtur posse creditoris*

loco

loco accipi. Subest enim obligatio personalis. Hoc vti certum est, ita idipsum vel maxime ex *L. 1. pr. D. de reb. cred. & ex L. 2. §. 3. D. eod.* vlterius expeditur. Quod ita in genere debitum & creditum dicitur, id in specie etiam ad mutuum quandoque solum restringitur, vid. *L. 2. §. 1. D. eod.*

§. CCCVI.

Debitum, de cuius qualitate & quantitate constat, LIQVIDVM (*), de cuius non, ILLIQVIDVM dicitur. *Debitum liquidum; illiquidum.*

(*) *Liquere* idem est, ac constare, vid. *L. 5. §. 1. D. quib. ex caus. in poss. L. 2. §. 4. D. quemadm. test. aper.* certum ac manifestum esse, TERENTIVS *Eunuch. Act. II. Sc. 3. v. 39.*

Illum LIQVET *mihi deierare his mensibus.*

Vid. DONATVS *ad h. l.* Idem colligitur ex formula iudicantium de rebus dubiis: NON LIQVET. Vid. *L. 13. D. de recept.* Constare autem non solum debet, *quid* debeatur, h. e. an equus, anne vero bos, aut centum in obligatione sint, sed & *quale*, h. e. ex quonam contractu, vel ex qua obligatione, vtrum ex emto, anne ex laesione, seu damno dato, & *quantum*, i. e. M. an D., vnus equus, anne plures.

§. CCCVII.

Datio (a) rei fungibilis (b) in genere restituendae (c) MVTVVM (d) audit. *Mutuum.*

(a) Multiplex vocis *dare* significatus est, vid. AVSONIVS POPMA *de Diff. verb. edit. Hekel. p. 150.* maxime vero vulgaris is est, quo dominium transferre notat. Ita enim Imperator in §. 14. *I. de Act.: Nec enim quod actoris est, id ei dari oportet, scilicet, quia dari cuiquam intelligitur, quod ita datur, vt eius fiat.*

(b) Quaenam dicantur res fungibiles, exposui §. LXXXXII. indeque apparet, non pecuniam numeratam solum, sed & alias res, veluti vinum, farinam, frumentum, mutuo dari posse.

(c) *Pr. I. quib. mod. toll. obl.* In hoc enim differt a commodato, in quo res, vtenda concessa, in indiuiduo reddenda est.

(d) In determinanda mutui etymologia eruditorum digiti non deprehenduntur aequales. CAIVS *Inst. Lib. III. Tit. 2. ex edit.* OISELII. TRIBONIANVS *pr. I. quib. mod. re &c.* PAVLVS *in L. 2. §. 2. D. de reb. cred.* & ISIDORVS *Etymol. 25.* inde dictum arbitrantur, quod ex *meo* fiat *tuum*,

 adeoque

adeoque ex meotuum mutuum factum, sibi persuadent. **Sed** Stoice nimium. CVIACIVS *Lib. XI. Obs.* 35. & TVRNEBVS *Aduers.* X. 25. id deriuant a verbo *mutare*, eo, quod pecunia cum pecunia mutetur, i. e. alia nummorum indiuidua dentur, alia reddantur. Alii a Graeca voce, vel potius Sicula, *μοῖτον*, quod significat date, vt reddatur. Id faciunt VARRO *de ling. Lat. Lib. IIII.* MENAGIVS *Amoenit. iur. ciu. p. m.* 311. OISELIVS *ad Caium l. c. p. m.* 44. B. HEINECCIVS *Ant. Rom. Lib. III. Tit.* 15. §. 2. & si dicendum, quod res est, non adeo inconcinne. Docet namque B. HEINECCIVS *cit. Ant. Lib. II. T.* 14. §. 5. rei pecuniariae, & quae eum hac connexa sunt, denominationes a Siculis petiisse Romanos. Ita vero *μοῖτον* in mutuum degenerasse putat MENAGIVS, ut *μοι* correptum *μȣ*, & *τον* prolatum tuum sit. SCIPIO GENTILIS *Orig. ad D.* a *μετρεῖσθαι*, quod foenori accipere denotare, patet ex HESIODO *v.* 349. mutuum dici, autumat.

§. CCCVIII.

Aes alienum; suum.

AES omne nummorum genus notat (a); quod nos alii debemus, ALIENVM (b), quod alii nobis debent, SVVM (c) dicitur.

(a) Vti pecunia a pecudibus, ita aes ab aere dicitur, eo quod SERVIVS, Rex primus, aes, signatum imagine pecudis, pretium eminens constituerit, vid. PLINIVS *Hist. nat.* XXXIII. 3. Atque ita pro omni nummorum quantitate accipitur. Ita DORIO apud TERENTIVM *Phorm. Act. III. Sc.* 2. *v.* 26.

— *Quam indignum facinus, ancillam* SVO AERE *emtam.*

(b) VLPIANVS *L.* 213. §. 1. *D. de V. S.* AES ALIENVM *est, quod nos aliis debemus*, & CICERO *Lib. V. ep.* 6. *ad fam. Itaque nunc me scito tantum habere aeris alieni, vt cupiam coniurare, si quis me recipiat.*

(c) Idem VLPIANVS *c. l.* 213. §. 1. *D. de V. S.*: AES SVVM *est, quod alii nobis debent.* CICERO *Lib. XV. ep.* 14. *ad fam. Multi enim anni sunt, cum ille in* AERE MEO *est.* Dicitur autem meum, quod illa quantitas in pecunia mea numeretur.

§. CCCVIIII.

Mutuum palliatum.

MVTVVM, simulato alio contractu initum, PALLIATVM dicitur.

(*) Huc referas contractum Mohatrae, quo res datur, vt, ea

ea vendita, pecunia cedat in mutuum. Hoc filiorumfamilias ingenio debetur.

§. CCCX.

MVTVVM, ab eo, qui contrahere non poterat, datum, & ab accipiente b. f. consumtum, CONCILIATVM dicitur (*). *Mutuum conciliatum.*

(*) Scilicet, mutuum contractus est; requirit igitur habilitatem contrahentium. Ita vel ob deficiens iudicium infantes, furiosi, vel ob potestatem alterius in eos filiifamilias, pupilli, &c. prohibentur mutuum dare. Quodsi vero quis ab eiusmodi homine, filiofamilias v. g. nescius aut conditionis eius, aut iuris, mutuam sumserit pecuniam, eamque statim expenderit, nummi vindicari nequibunt, quippe non amplius exstantes, placuit igitur ex postfacto eiusmodi mutuum conualescere. *L.* 13. *§.* 1. *D. de reb. cred.* Vid. etiam *L.* 12. *&* *L.* 19. *§.* 1. *D. eod.*

§. CCCXI.

Scripta datae pecuniae professio, EXPENSILATIO, acceptae pecuniae, ACCEPTILATIO; CONTRACTVS, qui expensi- & acceptilatione perficiebatur, NOMINIS (*) dicebatur. *Expensilatio; Acceptilatio; Contractus nominis.*

(*) Vid. ASCONIVS PEDIANVS *in* CICERONIS *Verr. p.* 1848. CICERO *ad Attic. IIII.* 18. ID. *pro Roscio V.* BRISSONIVS *de form. VI. p.* 356. SALMASIVS *de mod. vsur. c. XI. p.* 431. Creditor ac debitor quilibet aut ipse suas expensi & accepti seruabat tabulas, aut, si deessent ipsi ea, argentarium adibat, eius librum requirens; Creditor debitoris tabulae expensam summam, addito nomine, inserebat, debitor vero in tabula creditoris eamdem acceptam, nomine suo adiecto, confitebatur. Quodsi hae duae tabulae tempore motae actionis conspirarent, secundum eas pronunciabatur. Vid. SIGONIVS *de Iudic. I.* 5. *p.* 108. SLÜTER *Diss. de Except. non numer. pec. non priuil. §.* 4.

§. CCCXII.

CONTRACTVS, quo quis scriptura sua post quinquennium (a) obligatur, CHIROGRAPHARIVS audit (b). *Contractus chirographarius.*

(a) Id quod IVSTINIANVS mutauit in biennium *§. vn. I. de Lit. obl.*

(b) Hic

(b) Hic contractus in locum contractus nominis successit. Naturam eius exponit *§. vn. I. de lit. obl.* Obligatio haec non oritur ex acceptatione pecuniae, sed ex scripta confessione. Id docet ASCONIVS PEDIANVS ad CICERONIS *Verrinam I. c. 36.: In syngraphis etiam contra fidem pactio venit, & non numerata pecunia, aut non integre numerata scribi solet.*

§. CCCXIII.

Condictio certi ex mutuo.

CONDICTIO CERTI (a) EX MVTVO est actio personalis, qua creditor rem fungibilem a debitore in genere restituendam (b) petit.

(a) Condictiones, quibus certum petitur, plures dantur; *L. 9. pr. D. de reb. cred.* Sunt enim actiones personales omnes, condictiones, *§. 15. I. de Act.* ne itaque indeterminata haec maneat notio, addendum erat contractus, ex quo oriebatur, nomen, mutui scilicet.

(b) Vid. *L. 2. pr. §. 1. D. de R. C.*

§. CCCXIIII.

Querela N. N. P.

QVERELAM NON NVMERATAE PECVNIAE dicunt actionem personalem, qua chirographum, spe accipiendi mutui datum, repetitur (*).

(*) Ita quidem hanc actionem ex *L. 8. L. 14. §. 4. C. de non num. pec.* exsculpunt ICtorum aliqui. Verum, si dicendum, quod res est, non nisi condictio sine causa eadem est, idque vel ex *L. 7. eod.* haud difficulter intelligitur.

§. CCCXV.

Lib. XII. T. 2. *Iusiurandum.*

Prouocatio vindictae diuinae in casum mendacii (a) IVSIVRANDVM (b), vel IVRAMENTVM (c) audit.

(a) Ita fere HASSEN, *in Synops. Phil. moral. p. 344.* ARISTOTELI, *Rhet. ad Alex. c. 18.* iusiurandum est: Μετὰ θείας παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος. *Effatum non demonstratum, cum assumtione quadam diuina.* CICERO *de Offic. Lib. III. c. 29.* id *adfirmationem religiosam*, adfirmare vero, *Deo teste aliquid promittere*, dicit. Inde STRAVCHIVS *Diss. ad Inst. XXV. 4.* confessionem religiosam iusiurandum dicit, h. e. quod non solum inuocato Deo, sed & aliis rebus fit;

At

At quamuis negandum non sit, reperiri in antiquis, ut sacro codice, *Rom. I. 9. 1. Thessal. II. 10.* vt & recentioribus scriptis formulas inuocationum aliorum, praeter Deum, eas tamen pro obtestationibus potius, quam iuramentis habendas esse, determinata horum notio requirit. Neque eiusmodi obtestationes per creatas res iurisiurandi vim habere, vel ex *L. 33. D. de iureiur.* liquet. Formulam Deum hominesque obtestari habet BRISSONIVS *de form. Lib. VIII. c. 90.* Alias iurandi formulas vide apud PLAVTVM *Milit. glor. Act. III. Sc. 2. v. 20. Cistell. Act. II. Sc. 1. v. 20. Mostell. Act. I. Sc. 3. v. 30.* SVETONIVM *Tiber. c. 25.* HORATIVM *Sermon. Lib. I. sat. 9.* PROPERTIVM *Lib. II. Eleg. 15.* MARTIALEM *Epigr. 69. Lib. II.* CICERONEM *L. VII. ep. 1. &c. Acad. quaest. 2.* FESTVM *h. v.* POLYBIVM *Lib. III.* GELLIVM *N. A. Lib. XVI. c. 4.* qui conferri possunt.

(b) Iusiurandum idem esse ac Iouis iurandum, plurimi volunt, ad APVLEIVM *de Deo Socratis* respicientes, vbi ENNIVS:

Fides alma, apta pennis, iurandum Iouis.

Et ipse, vt hoc credam, inducor, quod *iurandum* eodem significatu occurrat, quo iusiurandum, idque apud TACITVM *Annal. Lib. IIII.* & AMMIANVM MARCELLINVM, *Hist. Lib. XVI.* & quod Romanorum maximum iusiurandum fieret per Iouem. Conf. BRISSONIVS *de formul. Lib. VIII. c. 8.*

(c) *Iuramenti* vox barbata est, vid. CELLARII *Antibarb. p. 62.* idemque significat, quod iusiurandum. Nec nisi bis in iuris Romani volumine occurrit, & quidem *L. 34. §. 5. D. de iurei. L. 25. §. 3. D. de prob.* Alii differentiam harum vocum, & quidem in eo, deprehendisse sibi visi sunt, quod iuramentum super re non controuersa, iusiurandum super re controuersa fiat, quos dudum refellit VVLTEIVS *Disc. VII. p. 70.* Sacramentum idem est, quod iusiurandum, vid. CICERO *Lib. IIII. ep. 18. ad fam.* HORATIVS *Lib. II. carm. Od. 17.*

§. CCCXVI.

Iusiurandum assertorium; promissorium.

IVSIVRANDVM, quo veritas facti adfirmatur, ASSERTORIVM (a); quo futurum aliquid contenditur, PROMISSORIVM (b) est.

(a) Tale est testium, de veritate facti deponentium.

(b) V. g. Si quis iuramento promittit, se velle, quae debet, proximis nundinis soluere.

§. CCCXVII.

§. CCCXVII.

Iusiurandum iudiciale; voluntarium; necessarium; litis decisorium.

IVSIVRANDVM, in iudicio praestandum, IVDICIALE, & quidem, si ea intentione vtriusque litigantis praestetur, vt secundum id iudex pronunciet, LITIS DECISORIVM(a); id, si alteruter litigantium alteri defert (b), VOLVNTARIVM (c); si iudex imponit, NECESSARIVM (d) dicitur.

(a) Hoc genus duorum sequentium constituo, alii aliter, quos vide apud B. Dn. HEINECCIVM *Elem. Digest. P. III.* §. 22. *in not.* Equidem LAVTERBACHIVS *Comp. Dig. Tit. de Iurei. p.* 175. aliud iudiciale iusiurandum adfert, nempe id, quod iudex initio muneris praestat, sed id iusiurandum iudicis dicendum potius foret.

(b) Quid sit iusiurandum deferre & referre, exponam §. CCCXXVI.

(c) Inde autem voluntarium dicitur, quod eius, cui delatum iusiurandum est, arbitrio relictum sit, an iurare, anne vero iusiurandum referre, aut probatione vti velit. *L.* 34. §. 7. *D. de iurei.* Datur & aliud voluntarium iuramentum, extraiudiciale sc., quod tamen vel ideo rarissimum est, quod nemo facile in conscientia alterius omne suum ponat.

(d) Recusari enim vel referri non potest, nisi quis caussa cadere velit.

§. CCCXVIII.

Iusiurandum calumniae; malitiae.

IVSIVRANDVM, quo quis promittit, se litem dolo malo non protracturum esse, CALVMNIAE (a), quo quis promittit, se veritatem in casu proposito dicturum, MALITIAE, s. CALVMNIAE SPECIALE (b) dicitur.

(a) Litem vero dolo malo producere, calumniari dicitur (§. CLXXXVI.); inde iusiurandum calumniae.

(b) Hoc iusiurandum calumniae speciale antiquissimum est, ita enim, qui nouum opus alteri nunciauerat, iurare debebat, se id non calumniae caussa facere; *L.* 5. §. 14. *D. de nou. op. nunc.* item, qui iusiurandum alteri detulerat, jurabat, se non calumniose id deferre. *L.* 37. *D. iurei.* Has vero ambages praecidens IVSTINIANVS in principio litis generatim de calumnia iurare litigantes voluit, atque ita hoc iusiurandum

calumniae speciale introduxit. *Nov. XXXXVIIII. c. f.* Idque vel hodie praestatur in iudiciis in hunc modum, vt iuret litigans, 1) se credere, iustam se fouere caussam, 2) interrogatum se nolle diffiteri, 3) se nihil dedisse, quo calumnia alteri fieret, 4) se probationibus non nisi legitimis vsurum, 5) se nec petiturum dilationes superfluas, nec 6) litem protracturum, & denique 7) si animaduerterit, se iniustam defendere causam, ei statim renunciaturum. Vid. **C. der C. G. O.** *P. I. Tit.* 87. *&* *R. I. de* 1654. §. 43. Quum vero hoc calumniae iuramentum a litigantibus interdum non exigitur, vel a iudice remittatur, interim tamen calumniae suspicio oriri possit, ius canonicum *c. 2. §. f. de iur. cal. in 6.* speciale iusiurandum calumniae introduxit, malitiaeque nomen ipsi tribuit.

§. CCCXVIIII.

IVSIVRANDVM, quo quis promittit, se velle ad propositas positiones secundum scientiam respondere, RESPONDENDORVM; quo vero ponens asserit positionum veritatem, DANDORVM dicitur(*). *Iusiurandum dandorum; respondendorum.*

(*) Vtrumque iurisiurandi malitiae species est, iurat enim vterque, se non dolo dare, nec respondere. Formulas vid. **C. der C. G. O.** *P. I. T.* 89. *&* 90.

§. CCCXX.

IVSIVRANDVM, quo quis asserit, sibi sententiam, a qua prouocauit, iniustam videri, APPELLATIONIS (*) vocatur. *Iusiurandum appellationis.*

(*) Hoc non nisi iusiurandum calumniae de non friuole appellando est. Formulam suppeditat **C. der C. G. O.** *P. III. T.* 38. *in f.* Ita & nec iusiurandum restitutionis, vel reuisionis, aliud est, quam iurisiurandi calumniae species.

§. CCCXXI.

IVSIVRANDVM, quo quis negat, se instrumenti editi notitiam habere, DIFFESSIONIS audit (*). *Iusiurandum diffessionis.*

(*) Sc. si quis executiue ex chirographo agit, reus aut recognoscere manum, aut iureiurando diffiteri tenetur; item, si quis

quis documenta iudicialiter in vim probationis producat, itidem opus eſt aut recognitione aut diffeſſione iurata.

§. CCCXXII.

Iusiurandum ſuppletorium; purgatorium.

IVSIVRANDVM, quod is, qui ſemiplene probauit, praeſtat, ad perficiendam probationem, SVPPLETORIVM (*); id vero, quod praeſtat indiciis grauatus, vt liberet ſe ab eis, PVRGATORIVM dicitur.

(a) *C. ſ. X. de iurei.* Supplet enim id, quod deerat probationi. Quid ſemiplene probare dicatur, infra expoſitum eſt.

§. CCCXXIII.

Iusiurandum perhorreſcentiae.

IVSIVRANDVM, quo litigantium aliquis adfirmat, ſe metuere, ne iudex contra ius pronunciet, PERHORRESCENTIAE (*) vocatur.

(*) Vid. ſupra §. CCXXXVI.

§. CCCXXIIII.

Iusiurandum ſolenne, ſ. corporale.

IVSIVRANDVM, adhibitis cerimoniis praeſtitum, SOLEMNE (a) dicitur, vel etiam CORPORALE (b).

(a) Ob ſolemnes, qui adhibentur ritus, v. g. ianuae feneſtraeque aperiuntur, accenduntur cerae, maſculi digitos coelum verſus tendunt, mulieres pectori eosdem imponunt, & quae ſunt reliqua.

(b) Quoniam corporales res in ſigna adhibentur.

§. CCCXXV.

Auiſatio; Iusiurandum auiſatum.

Commonitio de vitando periurio, iuncta iurisiurandi praeſtandi interpretatione, AVISATIO; IVSIVRANDVM, ad praecedentem auiſationem praeſtitum, AVISATVM (*) audit.

(*) Germ. ein gelehrter Eyd.

§. CCCXXVI.

Iurare; iusiurandum deferre; referre.

IVSIVRANDVM recitare, eſt IVRARE; Petere, vt alter iuret, IVSIVRANDVM DEFERRE;

Petere,

Petere, vt, qui detulit iusiurandum, ipse illud praestet, IVSIVRANDVM REFERRE est.

§. CCCXXVII.

AESTIMARE est pretium rei determinare. IVSIVRANDVM, quo res, in iudicium deducta, a petente aestimatur, IN LITEM (*) dicitur. *Lib. XII. T. 3. Aestimare; Iusiurandum in litem.*

(*) *Litis* vocabulum hic ipsam rem in controuersiam vocatam notat. Vid. VARRO *de Lat. lingu. Libr. VIIII.* PLAVTVS *Rudent. l. cit.* & *L. 8. §. 1. D. de inoff. test.* Aestimare vero litem est determinare pretium rei in controuersiam deductae. CAIVS *L. fin. D. de cond. tritic.*: *Si merx aliqua, quae certo die dari debebat, petita sit, velut vinum, oleum, frumentum, tanti litem aestimandam* CASSIVS *ait, quanti fuisset eo die, quo dari debuit*, id vero, quum iurato fiat, magis videtur id iusiurandum aestimatorium dici posse.

§. CCCXXVIII.

Status animae, voluptatem ex re aliqua capiendi, AFFECTIO vocatur; Haec vel ex rationibus communibus, aut singularibus oritur, & tum est vel COMMVNIS, vel SINGVLARIS. Aestimatio, quae rei tribuitur propter affectionem singularem, PRETIVM AFFECTIONIS dicitur (*). *Affectio; communis; singularis; Pretium affectionis.*

(*) Possideo horologium in Anglia confectum, quod adeo exacte diei horis minutisque conuenit, vt nihil supra, aliter esse nequit, quam quod delectationem ex eo capiam, sicque affectionem aliquam erga id habeam. Ast ratio, quae me commouet, communis est, quilibet enim eius possessor, horologia saltim amans, delectationem ex hoc indiuiduo caperet. Ex opposito, quando Sempronius gladium, ita rubigine, quam Turcico sanguine ex expeditione cruciata rubentem, a maioribus, non interrupto ordine, seruatum, tanta affectione persequitur, vt omnia potius custodiendo huic impendat, affectionis plane singularis exemplum habes.

§. CCCXXVIIII.

IVSIVRANDVM, quo rei in controuersiam vocatae verum pretium determinatur, IN LI- *Iusiurandum in litem veri-*

M TEM

tatis; affectionis; singularis interesse. TEM VERITATIS (a), quo rei, dolo amissae, singulare pretium secundum affectionem petentis determinatur, IN LITEM AFFECTIONIS (b), quo damnum emergens & lucrum cessans determinatur, SINGVLARIS INTERESSE (c) audit.

(a) De hoc PAVLVS *L.* 2. §. 1. *D. de in lit. iur.: Interdum, quod intersit agentis, solum aestimatur, veluti cum culpa non restituentis, vel non exhibentis punitur.* Hoc iusiurandum non agnoscit FABER *Lib. XVI. coniect.* 1. 13. proque eo substituit iusiurandum necessitatis, quod in stricti iuris iudiciis, vbi de aestimatione quaestio est, praestandum putat.

(b) Iurisiurandi in litem in veritatis & affectionis distinctionem impugnat HVBER *Prael. ad Digest. p.* 882. Sed negandum non est, eam argumento *L.* 8. *D. h. t.* firmari.

(c) Et hoc iusiurandum impugnat BORCHOLT. *ad h. t. c.* 2. *n.* 15. PRVESCHENCK *D. de iuram. in litem*, non attendentes ad *L.* 3. *D. h. t.*

§. CCCXXX.

Iusiurandum Zenonianum; minorationis. IVSIVRANDVM, quo res vi ablata, vel damnum vi datum aestimatur, ZENONIANVM (*); quo vero damnum, vi ablatiua, vel expulsiua datum, determinatur in foris Saxonicis, MINORATIONIS audit.

(*) Ab Imperatore ZENONE nomen accepit, a quo quippe introductum *in L.* 9. *C. vnd. vi.*

§. CCCXXXI.

Lib. XII. T. 4. *Condictio.* Actio, ex certo determinatoque negotio competens, formula agendi carens (a), CONDICTIO in specie (b) dicitur.

(a) Vel, si mauis, dicas speciali nomine destituta.

(b) In genere vero condictionum nomine veniunt omnes actiones personales; §. 15. *I. de Act.* sigillatim vero, quibus speciale nomen, specialisque formula data non est, vt, quae proprium peculiareque nomen non habent, in suo nomine generali subsistant. *L.* 7. §. 1. *D. de pact.* Neque has condictiones confundas cum actionibus in factum, quae non ex determinato

minato negotio, sed ex aequitate naturali, iure praetorio confirmata, oriuntur.

§. CCCXXXII.

CONDICTIO, qua id repetitur, quod in certum finem licitum (a), non sequutum (b), datum (c) fuit, CAVSA DATA, CAVSA NON SEQVVTA (d), dicitur. *Condictio causa data, causa non sequuta.*

(a) Si illicitus fuerit finis, v. g. vt calumniosa lis alteri moueatur, condictio cessat; etenim in pari turpitudine melior est conditio possidentis. *L.* 4. *pr.* §. 1. *D. de cond. ob turp. caus.*

(b) Vel ob casum, & alter existat locupletior, *L.* 5. *pr.* §. 3. *D. cit.* vel ob culpam accipientis, *cit. L.* 5. §. 4. *D.*

(c) Atque ita contractum innominatum supponit, quo datum quid fuit, ut vicissim daretur, vel fiat. Repetitur autem res cum omnibus fructibus & accessionibus, *L.* 7. §. 1. *L.* 12. *D. cit. tit.* ne ex mora lucrum sentiat quis.

(d) Vel etiam condictio ob causam datorum, *rubr. tit. C. de cond. ob caus. dator.*

§. CCCXXXIII.

Quicquid contra leges impingit, INIVSTVM (a), quicquid contra regulas decori, TVRPE (b) dicitur. CONDICTIO OB TVRPEM ET (c) INIVSTAM CAVSAM est actio, qua id, quod datum erat, ex causa, ratione accipientis iniusta & (d) turpi, repetitur. *Iniustum; turpe; Condictio ob turpem & iniustam causam.*

(a) Iniurias in aliquem, qui nos non laesit, euomere, alterius res contrectare, calumniosam alicui litem mouere &c. iniusta sunt, lex enim ea prohibet.

(b) Lupanar saltim intrare, consuetudinem habere cum infima plebe, ad indecora facta refertur. Turpe alias vocabulum varia denotat; partim enim id, quod infamiam irrogat, partim quod contra bonos mores est, innuit. Hic decorum turpia limitat, virorumque grauium exempla in censum veniunt. *Conf. praef.* NEPOTIS *de vitis ill. Imperat.*

(c) Duplicem hic actionem fingunt, alteram ob turpem, ob iniustam causam alteram, idque potissimum ob *L.* 6. & 7. *D. de cond. ob turp. caus.* neque omnino ab hoc rubrum tituli abhorret. Verum, si rem paulo curatius perpenderis, condictio ob iniustam causam eadem erit, quae condictio sine causa.

M 2 (d) Solum

(d) Solum enim iniustum factum non sufficit, sed idem simul esse debet turpe, id quod exemplo pecuniae lusu perditae, nec tamen condicendae, declarat Perill. Dn. BOEHMERVS *Doctr. de Act. Sect. II. c. 5. §. 23. not. b.*

§. CCCXXXIIII.

Lib. XII. Tit. 6. *Indebitum solui; Indebitum verum: secundum quid.*

Si praestatur, quod in obligatione non erat, INDEBITVM SOLVI dicitur. Id, quod solutum, vel plane in obligatione non fuit, aut in obligatione infirmata; illud INDEBITVM VERVM (a), hoc SECVNDVM QVID vocatur. Obligatio aut est naturalis, infirmata a iure ciuili, & tum CIVILE (b), aut est ciuilis, naturali iuri non conueniens, & hoc casu NATVRALE INDEBITVM (c) id dicimus.

(a) Ad id refertur omne id, quod persona ad contrahendum inhabilis, vtpote furiosus, infans &c. praestant, idque in specie *promutuum §. 1. I. quib. mod. re contr. obl.* dicitur; fingit enim TRIBONIANVS mutuo datum esse, quod solutum fuit non debitum, id quod ex §. seq. clarius patebit. Pertinet huc quoque debitum sub conditione, id enim, antequam impleta fuerit ea, plane non debetur &c.

(b) Tale est v. g. quod ex nudo pacto debetur, id enim, licet naturali iure nitatur, ciuili actione exigi nequit; it. si filiusfamilias, inscio patre contrahens, solutionem ab eo impetrauit. *L. 10. D. ad SCt. Maced.*

(c) V. g. Si quid metu solutum, nudo pacto remissum, aut iuratum, nihil deberi. Pertinent huc etiam omnes peremtoriae exceptiones, naturali aequitate nitentes, quae debito obstant. Vid. *L. 38. D. de cond. indeb.*

§. CCCXXXV.

Indebiti solutio; Indebiti condictio.

INDEBITI SOLVTIO est quasi contractus (a), quo, soluto, quod natura (b) non debebatur, accipiens ad id restituendum obligatur. Actio personalis, qua indebitum naturale, facti errore (c) solutum, qui ex eo laesus est (d), ab accipiente repetit, CONDICTIO INDEBITI audit.

(a) Etenim IMPERATOR *in §. 6. I. de obl. quae quasi ex contr.* indebiti solutionem in numerum quasi contractuum refert, idem-

idemque ex *L.* 32. *D. de reb. cred.* apparet ; obligatur enim accipiens ex praesumto consensu , nolle se alterius damno locupletiorem fieri , (§. CXL. & not. c.) atque ita , ac si mutuum accepisset. §. 1. *l. cit.*

(b) Id saltem , quod ne naturali quidem iure debebatur, solui sibi qui passus est , obligatur ad id restituendum. Veluti si soluam , quod compensare poteram ; si ex transacto super re iudicata soluerim &c. Hoc probat CELSVS *L.* 47. *D. de cond. indeb.* scribens : *Condici posse indebitum , si iure gentium indebitum solutum sit.*

(c) Requiritur error facti ; Caius soluit Meuio C , quae parentem mutuo accepisse , scripto documento demonstrat is ; facta solutione Caius reperit Meuii apocham , qua idem ante decem annos solutum docetur. Error hic adfuit facti , neque enim erratum fuit circa mutuum contractum , eiusque obligationem , sed circa factum solutionis. E. condicetur indebitum solutum. Vid. *L.* 6. *C. de cond. indeb.* Si vero Titius ac Meuia pro Sempronio fideiusserint , Titiusque , nescius beneficii mulierum , soluerit totum , errauit in iure , E. non condicet. Vid. *L.* 48. *pr.* §. 1. *D. de fidei.*

(d) Non enim solum soluenti , veluti pupillo , tutore inscio , nummisque consumtis , *L* 29. *D. de cond. indeb.* vel tutori , pupilli nomine soluenti , *L.* 57. *pr. D. eod.* datur , sed & ei , qui per solutionem indebiti laesus est. V. g. Aulus, XVIIII. annorum, hereditatem Lucilii , sibi testamento delatam, adiit , Tullioque ac Seio legata indebite soluit , intelligens vero damnosam sibi esse hereditatem , quam adierat , ad implorationem suam restituitur contra aditionem eius hereditatis, nunc Apronio conferendae , Apronius , non Aulus , indebite soluta legata condicet. Ita decisum in *L.* 5. *D. de cond. indeb.*

§. CCCXXXVI.

Res SINE CAVSA apud aliquem EXISTERE dicitur , quando id , ex quo concipitur acquisitam fuisse , iniustum , aut iustum quidem , sed post infirmatum fuit (a). Actio personalis , qua res , sine causa acquisita , consumta, vel ex iusta causa , sed infirmata , apud aliquem existens, vel ipsa, vel aestimatio eius (b) repetitur, CONDICTIO SINE CAVSA dicitur.

Lib. XII. T. 7. *Sine causa existere : Condictio sine causa.*

(a) Duplici itaque ratione res sine causa apud aliquem esse dicitur , condictionemque parit ; etenim aut iniusto titulo

acquisita fuit, consumta tamen, vt vindicari nequeat, v. g. pupillus, auctoritate tutoris non requisita, mutuum dedit, id sine causa acceptum fuit, pupillus enim contrahere omnino nequit, adeoque nummi vindicabuntur. §. 2. *I. quib. al. lic. vel non.* *L.* 11. *§. f. D. de reb. cred.* Quidsi vero consumti fuerint bona fide? condicentur; aut ex iusta quidem causa translata, quae tamen postea infirmata fuit, v. g. commodauit mihi Seius equum, vt Francofurto Hanouiam proficiscerer; in itinere equus, rabie agitatus, in terram deiecto me, per spatiosos campos, per densissimas siluas vagatur; Redux ego factus Seio pretium equi eo libentius soluo, quo maior nos intercedit amicitia; Seius iusto titulo equi pretium solutum a me accepit, accepto vero eo, & equum suum recipit, & ad interpellationem meam pretium restituere recusat, id vero nunc iniuste possidet, vtrumque, & equum & pretium, tenens, condictioni itaque locus erit. Conf. *L.* 1. 2. *D. de cond. sin. caus.*

(b) Id non ita intelligendum erit, ac si alternatiuae petitioni in hac actione locus esset, sed duplex petitum duplicem supponit casum. Etenim, si res sine causa data, consumta tamen fuit bona fide, petitur aestimatio, si adsit, ex iusta, sed post infirmata causa tradita, ipsa res reddi petitur.

§. CCCXXXVII.

Lib. XIII. T. 1. *Condictio furtiua.*

CONDICTIO FVRTIVA est actio personalis, qua res furto ablata cum omnibus fructibus (a), vel, si perierit, aestimatio eius (b), per dominum, vel bonae fidei possessorem (c) a fure, & eius heredibus (d) repetitur.

(a) Perceptis & percipiendis; *L.* 8. *§.* 2. *D. de cond.* fur enim semper in mala fide est. *L.* 3. *in f.* *L.* 8. *pr.* *§.* 1. *D. eod.*

(b) Et quidem, quanti res unquam plurimi fuit. *L.* 8. *pr.* *§.* 1. *D. cit. tit.* V. g. Lucius, furandi habitu pollens, abegit equum meum sellarem, cuius aestimatio eo tempore 60. thaleros aequabat; abacto eo, bellum in Gallos paratur, pretiumque equorum augetur, ita, vt qui 60. thaleris vendiius fuerit, nunc 120. vendatur; composito felici euentu bello, equorum pretium retro abiit, ita, vt vix 40. thaleri nunc soluantur; hoc tempore equum a Lucio condico, eoque non amplius existente, 120. thaleros solui mihi postulo; hoc enim summum, quo veniit interea equus, pretium fuit, neque, vt tantum soluatur mihi, iniquum videtur, si enim equum meum vendidissem

sem in militiam profecturo, tantum lucratus fuissem, id quod ab abigeo impeditum est.

(c) V. g. per creditorem, cui pignus surreptum; & haec vocatur condictio *incerti*, daturque ad interesse, vid. *L. 12. in f. D. de cond. furt.* Ea vero, quae domino furtiuae rei soli competit, *certi* dicitur, haecque subintelligitur in *L. 1. D. cit.*

(d) Et quidem in solidum. *L. 9. D. cit.* Non enim haec actio ex delicto oritur, sed ex lege. Vid. Perill. BOEHMER *Doctr. de Action. Sect. II. c. 5. §. 34.*

§. CCCXXXVIII.

CONDICTIO EX LEGE est actio personalis, qua id, quod ex noua aliqua lege (a), ad determinatum alias negotium non referendum (b), debetur, praestari petitur (c). Si obligatio ex praeceptis iuris canonici oritur, CONDICTIO EX CANONE (d), si ex consuetudine, CONDICTIO EX MORIBVS (e) vocatur. *Lib. XIII. T. 2. Condictio ex lege.*

(a) NOVAM LEGEM dicunt, quae post leges XII. Tabb. promulgata, argumento *L. 7. pr. D. de cap. min.* vsi. Accuratius dixeris, quae post instructam formulariam iurisprudentiam lata. Etenim, si noua obligatio lege aliqua induceretur, formula agendi persequendique quod exinde debebatur, suppetebat nulla, hinc extraordinaria condictione opus erat. Legis vox praetorium ius excludit. *L. 11. D. de praes. verb.* *Noua lex.*

(b) Si enim obligatio certum ac determinatum negotium respicit, ex quo agendi formula suppetit, ex ea potius agendum erit. Hac ratione emphyteusis, cambium, donatio propter nuptias, non condictione ex lege, sed actione ex iis contractibus petuntur. Inde est, quod addi soleat, lege noua cautum non esse debere, qua actione experiundum sit, seu, quod idem, determinatum negotium subesse non debere.

(c) V. g. donauit mihi Caius C. neque tradidit eadem, immo traditionem de die in diem profert. Donatio pactum est, adeoque ex ea agendi formula nulla dabatur. Postquam vero Imperator IVSTINIANVS *L. 35. §. f. C. de don.* huic pacto vim singularem efficacemque obligationem attribuit, ad consequendam rem donatam agitur ex lege cit. 35.

(d) Ius canonicum, iuramento nouam obligationem, etiam actui alias nullo, conciliari posse, docet, *c. 2. de pact. in 6.* Ex actu itaque alias nullo, iuramento tamen firmato, agendum foret condictione ex canone.

(e) Et hae omnes actiones sunt, quae ex pacto oriuntur, quae iure Germanico obligationem non solum, sed & actionem producunt.

§. CCCXXXVIIII.

Lib. XIII. T. 3. *Condictio Triticiaria.*

Actio arbitraria (a), qua res quaelibet, non quantitas (b), ob moram, vel casum non amplius praestanda, aut in subsidium eius aestimatio (c) petitur, CONDICTIO TRITICIARIA (d) dicitur.

(a) Actionem arbitrariam infra definiam §. DCCVI.

(b) Ita VLPIANVS *L. 1. pr. D. de cond. tritic.: Et generaliter dicendum est, eas res per hanc actionem peti, si quae sint praeter pecuniam numeratam, siue in pondere, siue in mensura constent: siue mobiles sint, siue soli.*

(c) Non alternatiue. Formula enim huius actionis ad ipsam rem directa erat. *L. 1. & 2. D. de cond. tritic.* quando vero res praestari nequibat, aestimatio eius petenda, ex natura actionum arbitrariarum. Sed numne hoc actione, ex ipso contractu, ex quo res debetur, resultante, peti potest? In negotiis bonae fidei expedita haec res est, in his enim, si res praestari nequit, aestimatio in quaestionem venit, petenda actione ex contractu, id quod nos docet *L. 1. pr. L. 12. D. de act. emt. vend. L. 1. 8. 10. 47. D. depos.* In negotiis vero stricti iuris non item, in quibus, quod non expressum erat, non debebatur, ideoque peculiari actione hac opus erat, postea ad alia negotia extensa. Vid. Petill. Dn. BOEHMERVS *Tr. de Act. Sect. II. c. 5. §. 51.*

(d) Nominis rationem praetermitto, nec studiose inquiro, vtrum a TRITICIO quodam Praetore, anne potius ex edicti verbis initialibus petita ea sit. Insignis vtilitas e decisione huius controuersiae non speranda.

§. CCCXL.

Lib. XIII. T. 4. *Actio de eo, quod certo loco &c.*

ACTIO arbitraria, qua id, quod ex contractu stricti iuris certo loco praestandum, nec solutum, cum omni eo, quod interest, petitur, DE EO, QVOD CERTO LOCO DARI OPORTET (*), dicitur.

(*) Promiserat solutionem pretii emtorum a CAIO equorum LVCIVS, interposita stipulatione, eamdemque Lipsiae nundinis

nundinis vernalibus faciendam. Exiſtente tempore, ſolutioni deſtinato, LVCIVS, non item CAIVS, Lipſiam venit, adeoque ille impenſis, in iter factis, & ſpe adipiſcendae ſolutionis cadit. Aequum omnino eſt, vt alio loco conueniatur CAIVS ad id, vt pretium emtionis ſoluat, damnumque datum reſarciat.

§. CCCXLI.

CONSTITVTVM eſt pactum, quo quis id, quod ipſe vel alius debet, ſe ſoluturum promittit. (*). Lib. XIII. T. 5. *Conſtitutum.*

(*) *Conſtituere* idem eſt ac firmare, ſtabilire. Conſtituens enim veterem obligationem firmat, &, vt nouas vires accipiat, efficit. *L. 28. D. de conſt. pec.* Sic, qui nudo pacto promiſerat, naturaliter quidem, non vero ciuiliter obligabatur; ſi vero conſtitueret, naturalis obligatio vires accipiebat, ciuilique aequipollebat. *§. 8. I. de Act.* Differt autem conſtitutum a fideiuſſione Romanorum, quae interpoſita ſtipulatione fiebat; a noſtra, quae principale debitum reſpicit, ſed conſtitui etiam poteſt acceſſoria obligatio. *L. 1. §. 5. D. de conſt. pec.*

§. CCCXLII.

ACTIO DE CONSTITVTA PECVNIA eſt perſonalis, qua debitum ex conſtituto petitur (*). *Actio de conſtituta pecunia.*

(*) Vid. *§. 8. & 9. I. de Act.*

§. CCCXLIII.

Conceſſio vſus rei noſtrae gratuita (a) ad vſum definitum (b) COMMODATVM vocatur. Qui rem vtendam tradit, COMMODANS, qui vtendam recipit, COMMODATARIVS dicitur. Lib. XIII. T. 6. *Commodatum; Commodans; Commodatarius.*

(a) Si pro vſu merces praeſtetur, locatio conductio erit.

(b) In hoc differt a precario, quod ad vſum indefinitum concedatur. *L. 1. D. de precar.* Ita v. g. commodantur gemmae ad exornandam ſponſam in nuptialibus ſacris. Aliam hic non aeſpicio differentiam; res ſiue mobilis ſit, ſiue immobilis, fungibilis, ſiue non fungibilis, perinde erit. Equidem LABEO in ea fuit opinione, vt putauerit rem mobilem commodari, immobilem concedi vtendam; VLPIANVS vero ac CASSIVS contrarium defenderunt. Diſſidii huius cauſa fuit, quod

 Praetor,

Praetor, in edicto de commodato, commodati, PACWIVS vtendi fecerit mentionem. Sed superfluam omnem distinctionem esse docet *L. 1. §. 1. D. commod. L. 8. §. 5. L. 15. §. 2. D. de precar.* Eximi a commodato saltim res fungibiles ex *§. 2. I. quib. mod. re &c.* & *L. 1. §. 6. D. h.* argumentaberis; Sed memineris & nummos vel ad ostentationem commodari posse.

§. CCCXLIIII.

Actio commodati. ACTIO COMMODATI DIRECTA est personalis, qua commodans, aut eius heredes, rem commodatam a commodatario, vel eius heredibus, repetunt (a). ACTIO COMMODATI CONTRARIA est personalis, qua commodatarius, eiusue heredes, indemnitatem (b) intuitu rei commodatae a commodante, vel eius heredibus, praestari postulant.

(a) *§. 2. I. quib. mod. re contr. oblig.*

(b) Multis modis contingere potest, vt commodatario damnum adferatur per commodatam rem. V. g. commodauit mihi equum muco infectum Titius, ad hoc, vt Francofurtanis nundinis intersim. Nescius ego conditionis ac morbi commodati equi, in stabulum deferri patior eundem, atque eo ipso efficio, vt omnes in hoc equili detenti equi contagii aliquid contrahant. In ius vocor, dicta causa ad damnum resarciendum condemnatio fit. Soluo, soluti pretii quantitatem a Titio repetiturus. Vid. *L. 18. §. 3. L. pen. D. commod.* It. commodauit mihi Caius rhedam suam biiugem, vt Coloniam profecturus ea vterer. Hora itineris instat, quum Caius commodatam rhedam biiugem repetit, proprio vsui adhibendam; Damnum hoc ipso mihi infertur, dum cursu extraordinario, satis magnis impensis, opus nunc sit, si negotiis meis, dilationem non recipientibus, defungi velim. Impensas restituet Caius actione commodati contraria conuentus, vid. *L. 17. §. 3. D. commod.*

§. CCCXLV.

Diligentia; Dolus; Culpa; lata, leuis, leuissima; Vsum virium nostrarum aliarumque rerum, ad finem propositum sufficientium, DILIGENTIAM; non vsum vero virium nostrarum, fini inseruientium, deliberatum, DOLVM; indelibera-

liberatum, CVLPAM; non vsum memoriae ac *Culpam* imaginationis LATAM CVLPAM; non vsum *praestare.* intellectus ac rationis LEVEM CVLPAM; non vsum ingenii ac acuminis LEVISSIMAM CVLPAM dicimus. PRAESTARE vero CVLPAM est damnum culpa datum compensare (*).

(*) Haec luce aliqua indigere videbuntur. Animae nostrae vnica vis, multifariam determinata, quamplurimos admittit gradus. Is aut inferior, superior, aut supremus est. Istum cum brutis habemus communem, aut saltim ad ea proxime illo accedimus; expectationem casuum similium, imaginationem atque memoriam intelligo. Illo a brutis in totum differt homo, & absoluitur intellectu atque ratione. Hoc hominum indiuidua inter se differunt, ingenio sc. ac acumine. Quicunque igitur ingenii ac acuminis specimina in actionibus suis conspicienda praebet, *maxime diligens*, qui non, *minimum culposus* dicitur; inde etiam segnities, negligentia, desidia &c. dicitur *L. 25. D. pro soc. L. 5. C. de poen.* Qui ratione praelucente agit, licet ingenium atque acumen in actionibus suis non conspiciatur, *minus diligens*, qui non, *magis culposus* audit; qui ne ratione quidem vtitur, aut, brutorum instar, ne quidem similes casus attendit, *minimum diligens* & *maxime culposus* vocatur. Constabit huius rei veritas ex eo, quod quilibet animae suae vires, quantum possibile est, augere teneatur. Romani priorem speciem *leuissimam*, alteram *leuem*, posteriorem *latam culpam* dixere. Videamus harum omnium exempla, vt veritas dictorum inde eluceat. *L. 25. §. 7. D. loc.* sistitur casus leuissimae culpae, in eo se exserentis, quod columna in alium locum transferenda, cuidam locata, fracta fuit iniuria ministerium operamque praebentium. Adhibuit diligentiam simul & commisit culpam conductor. Is enim, cui soli vires deficiebant, quae ad transferendam columnam requirebantur, alios, & quidem tot, quot operi huic sufficere iudicauerat, socios acciuit; E. rationis edidit specimen. Verum neque ad vnguem vniuscuiusque vires explorauit, nec in eas sedulo inquisiuit, nec easdem ad onus ferendum comparauit, iustam proportionis rationem ineundo; possibilem itaque nexum non attendit, E. nec ingenio fuit vsus ac acumine, proindeque leuissimae culpae fuit arguendus. En nunc leuis culpae exemplum: Tectorum strator, tecto insidens, tegulamque in plateam, in qua hominum commercium infrequens, non tamen omnino nullum esse compertum habet, deiiciens,

atque homini praetereunti vulnus infligens, leuem culpam committit, *L. 31. D. ad L. Aquil.* Ratione vsus non fuit is, nec introſpexit nexum actionis ſuae cum circumſtantiis, quae erant praeſentes. Sequitur latae culpae ſpecimen: Titius in cuſtodienda pecunia apud ſe depoſita adeo negligens eſt, vt claues, ciſtae, in qua depoſiti ſeruantur nummi, reſerandae aptatas, in omnium conſpectu, loco hominibus affluenti deponat, & ſubſequatur furtum, latae culpae reus erit; ſimilium caſuum expectatione ac memoria fuit deſtitutus. Faceſſete hinc iuſſi peruulgatum ſimile a patrefamilias deſumtum, quum nec gradus diligentiae huius aliter, quam ex tradito principio ſint determinandi. Dolum, defectum a rectitudine actionis, quoad facultatem appetitiuam ſuperiorem, Perill. WOLFIVS dicit, ſed hoc verbum non capiunt omnes. Facultas appetitiua ſuperior *voluntas* eſt; quoties E. defectus a rectitudine, ſ. iuſtitia actionis ratio in voluntate agentis eſt, toties is actionem, quam perpetrat, malam eſſe ſcit, nihilominus tamen eam ad finem ſuum ſcienter adhibet. Refetas huc caedem deſtinato conſilio factam, circumuentionem in contractibus praemeditatam. Idem eſt non vſus virium deliberatus; Doloſe enim agens, rationem praelucentem ſequi non vult.

§. CCCXLVI.

Caſus; Vis maior.

Quicquid in ſuſcipiendo negotio extra nexum probabilem eſt, CASVS (a); Caſus, nullo hominis ſtudio auertendus, VIS MAIOR (b) dicitur.

(a) Titius, mandatum Caii exſequuturus, tempore locoque alias ſecuro in latrones incidit; Meuii aedes a Sempronio conductae, fulmine tactae, in fauillas rediguntur; caſus ſunt, quos prouidere nemo poterat; E. extra nexum probabilem erant, h. e. probabile non erat, hoc futurum. Caſui vtplurimum epitheton fortuiti additur, eo, quod fortuito accidat, vid. FESTVS *de Verbor. ſignif. h. v.* Probe hoc perſpexit VLPIANVS *L. 2. D. de adminiſtr. rer. ad ciu. pertin.* caſum fortuitum vocans, *quem nullum conſilium humanum praeuidere poteſt.* Exempla plura in *L. 18. D. commod. L. 24. D. de D. R. I.* allegantur.

(b) CAIVS *in L. 25. §. 5. D. loc.* ſcribit: *Vis maior, quam Graeci Θεῶν βίαν appellant*, i. e. ea, quae conſilio humano neque prouideri, neque vitari poteſt. Huc pertinent inſolitus calor, inopinatum frigus, tempeſtas, coet.

§. CCCXLVII.

§. CCCXLVII.

Res, creditori, in securitatem crediti, a debitore obligata, PIGNVS (a) dicitur. ACTIO PIGNORATITIA DIRECTA est personalis, qua is, qui pignus obligauit, vel eius heredes, obligationem solui intendunt (b); CONTRARIA, qua indemnitas (c) intuitu pignoris petitur. *Lib. XIII. T. 7. Pignus; Actio pignoratitia.*

(a) Haec pignoris definitio latius infra (§. CCCCVIII.) explicabitur.

(b) Vid. §. 2. *l. quib. mod. re contr. obl.*

(c) V. g. Lucius Caio ignoranti pignoris nexu obligauit Meuii vasa argentea, ab eo postea vindicata; damnum datum est Caio, a Lucio resarciendum. Sempronius Iauoleno cuprea vasa argento obducta, nescius tamen, pignori dedit; iamque de materia & de ignorantia Sempronii constat; actioni pignoratitiae contrariae locus est.

§. CCCXLVIII.

ACTIO HYPOTHECARIA est realis, qua creditor possessionem pignoris a quocunque detentore postulat (*). *Actio hypothecaria.*

(*) §. 7. *I. de Act.* Ponas creditorem, cui obligatum erat pignus, eius possessionem amittere, tertiumque eam arripere; ius agendi illi erga hunc est. Pignus tribuit ius in re, hoc actionem realem producit, quae dicitur hypothecaria. Est haec actio hypothecaria vel SERVIANA, quae datur locatori praedii, ad persequendas res coloni, pignoris iure sibi obligatas; vel QVASI SERVIANA, omnibus creditoribus hypothecariis accommodanda. *cit.* §. 7. *I. de Act.*

§. CCCXLVIIII.

EXERCITOR dicitur, qui reditus nauis percipit (a); cuius curae nauis commissa, MAGISTER NAVIS (b) vocatur. *Lib. XIIII. T. 1. Exercitor; Magister nauis.*

(a) *Exercitor* generali significatu quemlibet, qui lucrum percipit, significat. Ita exercitorum argentariae mensae *L.* 4. *D. de edend.* mentio fit, & exercere idem quod acquirere est TERENTIO *Heaut. Act. I. Sc. I. v.* 90. *sq.*

- - - - - *qui opere rustico*
Faciundo facile victum EXERCERENT *suum.*

Hic

Hic exercitor dicitur, qui reditus ex naui percipit. IMP. §. 1. *I. quod cum eo, qui &c.* hunc in modum differit: *Exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis quaestus pertinet.* Germ. dicitur: Rheber.

(b) Vid. *L. 1. D. de exercit. act.*

§. CCCL.

Exercitoria actio.

EXERCITORIA ACTIO est perfonalis, qua ii, qui cum magiftro nauis in vtilitatem exercitoris contraxere, contractum ab hoc (a) impleri defiderant (b).

(a) Actio ex contractu datur aduerfus contrahentem, non tertium. Sed haec datur aduerfus exercitorem, qui non contraxit, neque contrahere expreffis verbis iuffit. Hoc fingulare, & idipfum eft, quod ICti *nouam qualitatem* dicunt, qua aucta fit haec, cum fimilibus actionibus.

Noua qualitate auctum.

(b) Fingas nauim, quae figno trium coronarum ab aliis dignofcitur, Gothoburgo abientem, ad portum Liburnum iter fuum dirigere. Sit huius nauis exercitor Iauolenus, magifter Mucius; Cogites nunc, freto Herculeo fuperato, a piratis Algerienfibus eam infeftari, globulisque perforatam ac mifere dilaceratam ad portum Malagenfem appellere. Superbum Mucio credere pecuniam reficiendae naui fufficientem. Actio illi h. c. competet exercitoria aduerfus Iauolenum.

§. CCCLI.

Lib. XIIII. T. 2. *Haueria; communis, groffa.*

Pactum praefumtum (a), de praeftanda indemnitate, ei, cui damnum contigit ob communem falutem nauigantium, HAVERIA (b); fi damnum alicui contigit ob falutem nauis quamcunque, COMMVNIS (c); fin ob mercium iactum, GROSSA (d) vocari confueuit.

(a) Praefumitur namque confenfus ex regula iuris naturae: Neminem cum alterius damno locupletiorem fieri debere.

(b) *Haueriam* a voce Germanica Haven deducunt, atque huius rei rationem inde repetunt, quod contributio facienda poft reditum nauis, feu poftquam portum ingreffa nauis, nachdem das Schiff in den Haven eingelauffen. WEIT, *in Tr. de Auaria*, eam a Graeca voce ἄβαρος, compofitam ex particula ἀ, absque, & βάρος, quod onus fignificat. Sed contorte admodum.

(c) Quae

(c) Quae etiam minor dicitur, si contributionis & lucri proportio est eadem, nec maior, vt 1. ad 100. Huc pertinet id, quod soluitur iis, qui nauem in portum ducunt, aut viam monstrant, ne in syrtes impingat, denen Piloten, Loozen.

(d) Haec enim maioris momenti est, dum saepe ingens mercium vis abiicienda.

§. CCCLII.

INSTITOR est procurator (a), ad negotiandum datus (b). Lib. XIIII. T. 3. *Institor.*

(a) Hoc iis displicet, quibus IMP. *in L. 5. §. 10. D. de inst. act.* contrarium docere videtur. Distinguit ille *quasi-procuratorem* a *quasi-institore*; & optime. Oportet enim speciem distinguere a genere. Procurator namque vt quaeuis mandantis negotia exsequitur, ita institor negotiatione tantum commodum mandantis quaerit. In *c. L. 5.* fullo non quasi institorem, sed quasi procuratorem, i. e. mandato praesumto reliquerat, quippe qui non emeret aut venderet, sed tironibus inuigilaret.

(b) Institoris ideo notio generalis est, omneque negotiationis genus respicit. *L. 3. D. de inst. act.* Vid. HVBER *Prael. ad Digest. p.* 921. sic calendario praepositus institor vocatur *L. 5. §. 1. D. de inst. act. L. 37. D. de administ. tutel.* Nomen suum institor sortitus est a verbo *instare*, ἐφίςαϑαι, vrgere negotium. Vnde *instare mercaturam* NONIVS *in Atellan.*

Instat mercaturam. Spero rem faciet: frugi est homo.

§. CCCLIII.

ACTIO personalis, qua is, qui cum institore contraxit, contractum a mandante impleri contendit, INSTITORIA (*) vocatur. *Actio institoria.*

(*) *§. 2. I. quod cum eo, qui in al.* Qui E. merces institori credidit, aut pecuniam, institoria actione vtitur aduersus dominum.

§. CCCLIIII.

ACTIO personalis, qua creditores filiifamilias, aut serui, agunt contra patremfamilias, aut dominum, negotiationem iis permittentem, inique distribuentem, ad emendandam laesionem, TRIBVTORIA dicebatur (*). Lib. XIIII. T. 4. *Actio tributoria.*

(*) Vid. *§. 3. I. quod cum eo. L. 1. & pen. D. de trib. act.*

§. CCCLV.

§. CCCLV.

Lib. XV. T. I. *Peculium.*

Bona, de quibus disponendi ius homini alieni iuris competit, PECVLIVM(*) dicuntur.

(*) *Peculium* dictum a pecudibus, in quibus quippe veterum patrimonium consistebat. ISIDORVS *Etymol. Lib. XV. c.* 17. Latiam vocis peculii originem in dubium vocauit, eamdemque a Gallis repetiit D. GODOFREDVS *in not. ad L.* 9. §. 3. *D. de iur. dot.* VLPIANI auctoritate nisus, scribentis: *Ceterum, si res dentur in ea, quae Graeci παράφερνα,* GALLI PECVLIVM *appellant.* Sed Latio, quasi postliminio, restituit eamdem MENAGIVS *Amœnit. iur. ciu. c.* 3.

Sed pecuniae nomen deriuatum a pecudibus fuisse constat. Inde VLPIANVS *in L.* 3. §. 3. *D. de pecul.* peculium *pecuniam*, & quum eadem, intuitu patrimonii paterni, vel dominici, non satis ingens sit, *pusillam* dixit.

§. CCCLVI.

Peculium castrense; quasi castrense.

Bona, in quae homini alieni iuris ius disponendi competit, ideo, quod intuitu militiae acquisiuerit, PECVLIVM MILITARE(a) f CASTRENSE, si studiis liberalioribus, aut eorum intuitu acquisiuit, QVASI CASTRENSE PECVLIVM(b) audit.

(a) Non solum ea, quae praedae filiofamilias cessere, sed & quae ipsi, in militiam se conferenti, apparatus instar, concessa sunt, vestimenta militaria, equus bellator, arma, rel. modo militiae se addixerit postea, huc pertinent. Memini casum, quo pater filio insignem concesserat apparatum, pecuniaeque non contemnendam vim, vt castra Imperatoris aduersus Turcas sequeretur propriis sumtibus; Nondum limina patriae suae egressus erat, quum Bacchus ac Venus eum irent depraedatum; reuersus domum, nouos recipit apparatus, iterumque abiit, neque tamen feliciori euentu. Ad Hungariae quidem fines appropinquauit, verum omnibus vlterius excurrendi mediis orbatus. Abdicata militari veste, agriculturae se addixit demum. Mortuo patre, collationem postularunt fratres; excepit, peculium castrense concessum sibi esse, noster: At reiecta exceptione, collatio iniuncta ipsi fuit sententia Halensium ICtorum.

(b) Particula *quasi* similitudinem notat. Vid. V. C. DIETERICI, ICti, amici optimi, *Diss. de quasi, notione iuridica.*

Ei

Et quasicastrense peculium dictum, quod ad similitudinem castrensis peculii introductum esset. *§. vlt. I. de test. mil.* Vita Romanorum olim tota fuit militaris, omnesque ciues Romani militiae studere debebant, donec eloquentiae studium, dein artes ingenuae reliquae, inualuere. Iam domi esse opus erat, qui his studiis incumberent, atque sic a subeundo militari onere immunes erant; hinc quasi militare dicebantur: IMPP. in *L.* 14. *de aduoc. diuers. iudic.: Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis, thoracibus ac clypeis nituntur, sed etiam aduocatos. Militant namque causarum patroni, qui gloriosae vocis confisi munimine laborantium spem, vitam & posteros defendunt.*

§. CCCLVII.

PECVLIVM extra militiam acquisitum PAGANVM (a); si pater aut dominus rationem iuris disponendi, quod filiusfam. aut seruus habet, continet, PROFECTITIVM (b); si extraneus, ADVENTITIVM, idque ORDINARIVM (c), si & pater iure aliquo in illud gaudet; sin nullo, EXTRAORDINARIVM (d) dicitur.

Peculium paganum; profectitium; aduentitium; ordinarium; extraordinarium.

(a) *Paganus* opponitur militi, *L.* 50. *D. loc. L. f. D. ad L. Falc.* & egregie TACITVS *Hist. Lib. III. c.* 24. *n.* 4. *Vos, nisi vincitis*, PAGANI *estis.* Omnes namque ciues Romani, vti dixi, militiae studere, eamdemque, si opus, sequi debebant, relictis domi, qui rus colerent. Inde ortam denominationem putauerim. Vid. VIGLIVS *ad T. Inst. de test. milit.*

(b) In peculio profectitio, quod aut pater filiofam. concessit, aut is ob parentis v. g. benemerita acquisiuit, huic dominium & vsusfructus competit, *arg. L.* 4. *pr. §.* 2. *L.* 8. *D. de pecul.* Memini filiofamilias cuidam ab Imperante concessam praebendam in Capitulo aliquo celebri, idque ob parentis bene merita, & memini simul, ICtos Halenses parenti ius percipiendi reditus ex praebenda ista addixisse. Parentes mercaturam facientes filiis concedere solebant merces vendendas, eo ipso autem peculium ipsis constituebant; sed plerumque pluris vendebant, quanti a patre essent aestimatae eaedem, atque sic lucrum faciebant insigne. Detegit hanc fraudem ipse CHARINVS filiusfam. apud PLAVTVM *Mercat. Act. I. Sc. I. v.* 96. *sq.*

Lucrum ingens facio, praeterquam mihi meus pater
Dedit aestimatas merces, ita PECVLIVM
Conficio grande.

(c) Ad hoc referas bona materna, *L. 1. 2. C. de bon. mat. &c.* In his filiusfam. dominium, paterfam. vsumfructum habet. *§. 1. I. per quas person. &c.*

(d) V. g. donata a Principe, *L. 7. C. de bon. quae lib.* aut ea, quae ex hereditate fratris filiofamilias, cum patre concurrenti, cessere. *Nou. CXVIII. c. 2.* Huius plenaria atque omnimoda administratio filio competit, vid. *Nou. CXVII. c. 1.*

§. CCCLVIII.

Actio de peculio.

ACTIO personalis, qua contrahens cum filiofamilias, aut seruo, de peculio profectitio (a), ex eo implementum contractus praestari a patre vel domino (b) poscit, DE PECVLIO dicitur.

(a) De peculio alio si contraxit filiusfamilias, actione directa conueniendus erit, de eo enim disponendi libera facultate est instructus.

(b) Ipse alienae potestati subiectus conueniri nequit, quippe qui personam standi in iudicio non habet.

§. CCCLVIIII.

Lib. XV. T. 3. *In rem versum.*

IN REM alicuius VERSVM dicitur, quicquid perfectionis eius caussa impensum est (*).

(*) Titius a Caio mutuo sumit C. vt reficiat Meuii aedes; quodsi refecerit, in rem Meuii versa sunt C. a Caio mutuo sumta.

§. CCCLX.

Actio de in rem verso.

ACTIO personalis, qua contrahens cum filiofamilias vel seruo (a), in vtilitatem patris vel domini, ab his implementum contractus poscit, DE IN REM VERSO dicitur.

(*) Filiusfam. ac seruus conueniri non possunt; hinc est, quod Praetor nouam hanc qualitatem addiderit huic actioni.

§. CCCLXI.

Lib. XV. T. 4. *Iussus; Actio quod iussu.*

IVSSVS est mandatum, personae alieni iuris praescriptum, ab eo, in cuius potestate est. ACTIO vero, qua creditor contractum, a persona alieni iuris celebratum, iussu eius, in cuius potesta-

potestate est, ab eodem impleri desiderat, QVOD IVSSV dicitur (*).

(*) *§. 1. l. quod cum eo, qui in al. pot.*

§. CCCLXII.

INTERCEDERE dicitur, qui alienam (a) obligationem, vel in totum (b), vel pro parte (c), recipit. Lib. XVI. Tit. 1. *Intercedere.*

(a) Qualis sit, parum refert, realis, an literalis, aut verbalis, vid. *L. 2. §. 4. D. ad SCt. Vellei.* Conf. *L. 8. §. 1. D. & L. 18. C. eod.* CICERO *Epist. 14. Lib. I. ad Atticum: Accersiuit ad se, promisit,* INTERCESSIT, *dedi.* ID. *Philippic. II. Orabat, vt te contra suum patrem, si sestertium sexagesies peteret, defenderem, tantum enim pro te* INTERCESSISSE *dicebat.*

(b) Per expromissionem sc., v. g. nouationem, *L. 8. §. 8. D. ad SCt. Vellei.*

(c) Per fideiussionem ad certam quantitatem.

§. CCCLXIII.

Notitiam iuris cuiusdam alicui facere CERTIORARE (*) dicunt. *Certiorare*

(*) Haec vox, quam vix apud probatos auctores inuenies, ad eas pertinet, quae ius ciuitatis Latinae ICtis debent. Idem notat, quod alias manifestum reddere, indicare, certiorem reddere aliquem, vid. VLPIANVM *in L. 29. pr. D. mand. L. 1. in f. D. de act. emt. vend. L. 21. §. 1. qui test. fac. poss. L. 1. §. 33. D. dep.*

§. CCCLXIIII.

COMPENSATIO (a) est liberatio a debito, per collationem huius, ad creditum factam (b). Lib. XVI. T. 2. *Compensatio.*

(a) Omne pretium, omnisque quantitas quum apud Romanos olim ad pondus reuocaretur, vid. VARRO *Lib. IIII.* inde orti sunt termini expensilationis & compensationis, s. pensationis, *L. 7. §. 1. D. de compens.* &c.

(b) MODESTINVS in *L. 1. D. de compens.* COMPENSATIONEM *debiti ac crediti inter se contributionem* vocat, id quod valde displicet HOTOMANNO *Comment. verb. iur.* TREVTLERO *Vol. I. Disp. 25. th. 5.* SCHILTERO *Exerc. ad Dig. XVIII. §. 16.* idque propter tropicam *contributionis* loquutionem.

tionem. Sed effectum magis, quam ipsam rem ob oculos habuisse videtur ICtus. Exemplum habebis: Caius Titio M. thaleros mutuo dedit; acceptis igitur nummis, Titius Caio debet M. Posthaec Caius testamento Lucii heres scribitur, Titioque legatum M. thalerorum relinquitur eodem; iam Caius Titio ex testamento debet M. Debitum Caii aequale est debito Titii, & creditum huius istius credito, E. vtriusque fit liberatio, mutua collatione, h. e. compensatur debitum vtriusque. Breuius alii compensationem solutionem breui manu factam, sed metaphora adhibita dicunt.

§. CCCLXV.

Retentio. Denegata debiti, ob creditum, restitutio, RETENTIO audit (*).

(*) Sempronius ad bibliopegum libros defert, ab ipso compingendos; compactis istis solutionem differre conatur, quo ipso, si bibliopegus Sempronio libros compactos reddere detrectat, eos *retinere* dicitur. Bibulus Nathani, circumcisae gentis egregio indiuiduo, vestes suas festiuales pignoris nexu obligat, acceptis ab eo mutuo XX. thaleris. Post aliquod tempus aliud mutuum X. thalerorum, credente eodem, contrahit, pignore nullo constituto. Accepto annuo, Nathani XX. soluit, pignusque reddi sibi vult; recusat iste, donec & soluta fuerint X. Retentionis ius exercuit Nathan. Haud raro retentio compensationem significat. *L.* 4. *L.* 20. *D. de compens. L.* 30. *D. de emt. vend.*

§. CCCLXVI.

Lib. XVI. T. 3. *Depositum; Deponens; Depositarius.* Res mobilis (a), alteri gratis (b) custodienda data, DEPOSITVM (c) dicitur. Tradens, DEPONENS, recipiens, DEPOSITARIVS audit.

(a) Quodsi res immobilis custodienda committitur, mandatum est. *L.* 5. §. 4. *D. de praesc. verb.* coll. *L.* 3. *in f. D. de acqu. vel amitt. poss. L.* 11. *D. de peric. ac commod. rei vendit.* Conuenit cum verbo deponere quidem vocabulum commendare, *L.* 14. *D. depos. L.* 186. *D. de V. S.* immobilibus tamen magis applicatum; commendatur potius cura. GVNDLINGIVS *in via ad verit. P. III. c.* 24. §. 32. distinguit inter verbum & rem, illud immobilibus non conuenire, hanc maxime, tradens.

(b) Quodsi quid pro custodia praestetur, locatio conductio erit, aut contractus innominatus.

(c) VLPIAN.

(c) VLPIANVS depositum deducit a particula *de* & *ponere*; illa significatum auget, vt amo, deamo, propero, depropero, vid. MENAGIVS *Amoen. iur. ciu. p.* 277.

§. CCCLXVII.

Res, ob metum amissionis (*) alicui gratis custodienda commissa, DEPOSITVM MISERABILE vocatur. *Depositum miserabile.*

(*) V. g. incendio flagrante vrbe; belli furore per prouinciam grassante, &c. vid. *L.* 1. *§.* 1. 2. *&* 3. *D. depositi.*

§. CCCLXVIII.

DEPOSITVM, in mutuum mutatum, IRREGVLARE (*) dicitur. *Depositum irregulare.*

(*) Sed praeter necessitatem haec noua fingitur depositi species. Sempronius apud Meuium deponit pecuniam non obsignatam, atque sic rem fungibilem; hanc in vsus suos conuertit Meuius, E. in genere nunc restituenda pecunia erit. Sed hoc dicebatur mutuum. E. depositum irregulare mutuum est. Conf. *L.* 24. 25. *&* 26. *D. depos. L.* 24. *D. loc.*

§. CCCLXVIIII.

ACTIO personalis, qua deponens depositum a depositario restituendum postulat, DEPOSITI DIRECTA (a); qua vero depositarius indemnitatem intuitu depositi praestari desiderat, DEPOSITI CONTRARIA (b) dicitur. *Actio depositi.*

(a) Vid. *§.* 3. *I. quib. mod. re contr. oblig.*
(b) *L.* 5. *pr. D. depos.*

§. CCCLXX.

Res litigiosa, deposita apud tertium, SEQVESTRVM (a); tertius ille apud quem deposita est, SEQVESTER; si res consentiente vtraque parte tertio committitur custodienda, SEQVESTRVM VOLVNTARIVM, sin auctoritate iudicis, NECESSARIVM, s. IVDICIALE (b) vocatur. *Sequestrum; voluntarium; necessarium: Sequester.*

(a) MODESTINO *L.* 110. *D. de V. S.* SEQVESTER dicitur, *apud quem plures eamdem rem, de qua controuersia est,*

 deposue-

deposuerunt. Sequestrum ab eo, quod, qui deponunt rem litigiosam, eius, apud quem deposita est, *fidem sequantur*, dictum putarunt GELLIVS *Noct. Attic. Lib. II. c.* 20. & ISIDORVS *Etym. L.* 10. *h. v.* MENAGIVS *Amoenit. iur. ciu. p. m.* 347. *sq.* sequutus MODESTINVM *l. c.* ab eo, quod occurrenti, vel sequenti quasi eos, qui contendunt, committatur; CVRTIVS Ἐικαςῶν apud Celeb. OTTONEM *Thes. iur.* ab eo, quod quasi *secet* medius. Eligas, cui dicas: Tu mihi sola places.

(b) V. g. Caius a Titio vindicat horologium aureum portatile, hoc cauere recusante, res vindicanda sequestro datur. *L.* 7. §. 2. *D. qui satisd. cog.*

§. CCCLXXI.

Actio sequestraria. ACTIO personalis, qua victor rem depositam a sequestro tradi sibi postulat, SEQVESTRARIA DIRECTA (*); qua sequester indemnem se seruari contendit, CONTRARIA (*) dicitur.

(*) Vid. *L.* 5. §. 1. *L.* 12. §. 2. *D. depos.*

§. CCCLXXII.

Lib. XVII. T. 1. *Mandatum; Mandans; Mandatarius.* Pactum, de negotio aliquo alieno nomine perficiendo, MANDATVM (*); qui perficit, MANDATARIVS, cuius nomine perficitur, MANDANS vocatur.

(*) *Mandare* licet haud raro imperatiuum significatum habeat, hic tamen precatium obtinet, vt apud VIRGILIVM *Aeneid. Lib. VI. v.* 116.

Idem orans MANDATA *dabat.*

Amicorum enim est mandare & mandata exsequi; Hinc mandatum dictum ab eo volunt, quod veteres, mandata dantes, recipientesque, manus inuicem, idque in signum fidelitatis, dare consueuerint. Vid. ISIDORVS *Orig. Lib. IIII. c.* 4. Nescio, anne huic opinioni roboris aliquid accedat ex eo, quod Graeci mandare vocauerint ἐγχειρίζειν.

§. CCCLXXIII.

Actio mandati. ACTIO personalis, qua mandans a mandatario implementum negotii suscepti requirit, MANDATI

DATI DIRECTA; qua vero mandatarius indemnitatem (*) intuitu negotii suscepti postulat, CONTRARIA dicitur.

(*) V. g. sumtus in iter, vel in ipsum negotium factos. *L.* 12. §. 9. *D. mand.*

§. CCCLXXIIII.

Pactum (a), de rerum, aequali iure possessarum, lucro damnoque eodem modo ferendis, SOCIETAS BONORVM (b); Paciscentes, SOCII dicuntur. Lib. XVII. T. 2. *Societas bonorum; Socii.*

(a) Noli mirari, me contractus definire per pacta; Pactum commerciis hominum inseruiens contractum dixi §. CLIII.

(b) Datur & societas personarum, coëuntium scilicet ad communem finem effectui dandum. Exemplum societatis bonorum habes in §. IIII. not. b.

§. CCCLXXV.

Ius plurium, rem vnam eamdemque ad proprios vsus adhibendi, COMMVNIO BONORVM (a); Alternus vero rei communis vsus vernacula vocatur die Mutschierung (b). *Communio bonorum; Mutschierung.*

(a) Talis, secundum Germanorum iura, in societate coniugali conspicitur.

(b) V. g. Seius & Mucius agrum possident communem, primo quinquennio eumdem colit fructusque recipit iste, altero hic, tertio iste, quarto hic, & sic porro.

§. CCCLXXVI.

SOCIETAS, de omnibus ad certum genus spectantibus bonis inita, GENERALIS (a); de certis vero ac determinatis rebus, PARTICVLARIS (b) est. *Societas generalis; particularis.*

(a) Talis est negotiatoria, in qua sunt omnia, quae ad mercium genus referri possunt, non alia. Inde nec vxores, licet quandoque venales.

(b) V. g. linum, bombycinum pannum, pileos, rel. in hanc societatem deducere licet.

§. CCCLXXVII.

Societas aequalis; inaequalis; leonina.

SOCIETAS, in quam tantum vnus, quantum alter confert, AEQVALIS; in quam alter maiorem, alter minorem quantitatem, aut alter rem, alter operas confert, INAEQVALIS; qua alter damnum, alter lucrum recipit, LEONINA (*) vocatur.

(*) Ita vocatur in *L.* 29. *§.* 2. *D. pro soc.* Denominationis ratio desumta e Fabula V. Lib. I. PHAEDRI.

§. CCCLXXVIII.

Actio pro socio.

ACTIO personalis, qua socius implementum societatis a socio postulat, PRO SOCIO dicitur.

§. CCLXXVIIII.

L. XVIII. T. 1.

Venditio; Venditor; Emtio; Emtor; Emtio venditio.

Translatio iuris (a) nostri in alium, pro determinato pretio (b), VENDITIO; qui transfert, VENDITOR; Acquisitio iuris, quod alter habuit, EMTIO; acquirens EMTOR; Translatio & acquisitio iuris pro certo pretio, EMTIO VENDITIO dicitur.

(a) Hoc magis placuit, quam notio dominii, quum non semper dominium transferatur in emtione venditione, sed tale ius, quo venditor erat instructus. Conferas titulum pro emtore. Qui ab eo, qui dominus non est, rem emit, non dominium, sed vsucapiendi conditionem acquirit. *L.* 33. *§.* 1. *D. de vsucap.*

(b) MENCKENIVS in *Diss. de Resciss. emt. vendit. ex tunc & ex nunc.* §. 3. veteri Philosophiae studens, emtionem venditionem dicit contractum consensualem, nominatum, bonae fidei & iuris gentium, quo merx cum pretio permutatur. Sed permutationem contractum innominatum cit. §. fassus idem.

§. CCCLXXX.

Pretium; legale; conuentionale.

Quantitas, qua res ad relationem inter se aptae fiunt, PRETIVM (a); quodsi ea quantitas per legem determinata sit, LEGALE (b); si paciscentium voluntate, CONVENTIONALE vocatur.

(a) Pretii igitur generalis notio est, non emtioni venditioni

, tantum

tantum accommodata, quod voluiſſe videtur VARRO *de lingu. Lat. Lib. IIII.* Sic pretii conductionis in *L. 28. §. 1. D. loc.* & operae pretii in *L. 52. D. pro ſoc.* mentio fit. BRVMMERVS tamen *de loc. cond. p.* 415. pretii & mercedis differentiam defendit. Faceſſere hinc iubemus VARRONEM *c. l.* pretium a periteis deriuantem.

(b) Ita ab iis, quibus Politiae cura incumbit, determinatur pretium comeſtibilium ac potulentorum, publiceque proponitur tabula tale exhibens.

§. CCCLXXXI.

Res (a) aeſtimabilis (b) in emendo vendendoque MERX vocatur. *Merx.*

(a) Ad perſonas hoc non extenditur, *L. 207. D. de V. S.* vnde, qui homines mercantur, *Mangones* proprio nomine dicuntur, ipſi vero homines venditi, *venalitia. L. 203. D. eod. L. 73. §. pen. D. de leg. 3.*

(b) Non quaelibet res vendenda merx dicitur, ſed aeſtimabilis ſit neceſſe eſt. *L. 1. D. de contr. emt. vend. L. 1. D. de permut.* E. libertas non eſt merx.

§. CCCLXXXII.

Quando de merce ac pretio in emtione venditione conſtat, PERFECTA (*) E. V.; tradita merce ac pretio ſoluto, CONSVMMATA dicitur. *Emtio venditio perfecta; conſummata.*

(*) Caius promittit, ſe ſoluturum 70. thaleros, & Capito, ſe tradere velle illi cantherium ſuum diſcolorem, quinque annorum, origine Anglum.

§. CCCLXXXIII.

EMTIO VENDITIO, iudicis auctoritate celebrata, PVBLICA (*); contrahentium voluntate ſola inita, PRIVATA vocatur. *E. V. publica; priuata.*

(*) Talis eſt, quae fit ſub haſta, aut quae regeſto iudiciali mandatur.

§. CCCLXXXIIII.

Promiſſio determinatae quantitatis, pro merce, cuius qualitas, aut quantitas a futuro caſu determinabitur, EMTIO SPEI (*) audit. *Emtio ſpei.*

(*) *Spes* eſt expectatio futuri boni. Qui E. emit aliquid, *Spes.*

quod incertum ac futurum est, spem potius, quam ipsam rem emere dixere. Insigne huius emtionis exemplum habes in iactu retis, quem emerat Milesia pubes a piscatoribus Cois, qui loco piscium tripodem reti extraxere. Vid. VALERIVS MAXIMVS *Dict. factor. mem. L. IIII. c. 1.* Conf. *L. 8. §. 1. D. de cont. emt. vend.* & *L. 12. D. de act. emt. vend.*

§. CCCLXXXV.

Weinkauf; Leykauf; *Arrha*, der Gottespfenning. Quantitas, ex consuetudine Germaniae, perfecta emtione venditione, testibus huius numerata, vernacula Weinkauf (a); vxoribus ac liberis venditoris data, Leykauf (b); ecclesiae vero, vt testimonium factae emtionis venditionis recipiat, ARRHA, der Gottespfenning (c) dicta est.

(a) Datur namque ad bibendum, atque vel sic connatum vitium maiores nostri dissimulare ipsi noluere.

(b) Addunt rationem: Vt vxor ac liberi venditam rem eo lubentius dimittant. Feliciores fuere sequioris aetatis homines Iustiniano, duplicem acquirendi modum tantum callenti; Innumeros tenent. Hipponacte hic opus foret.

§. CCCLXXXVI.

Arrha. Quicquid emtor venditori dat in signum aut perfecti, aut perficiendi contractus, ARRHA (*) dicitur.

(*) Mire se torquent ICti in determinanda hac notione, nescii, vtrum perficiendi, an perfecti contractus signum sit arrha; Sed vtrumque significatum sustinet, pro diuerso, in quem datur, fine. In *pr. I. de emt. vendit. L. 35. pr. D. de contr. emt. vend.* perfecti, *in L. 13. C. de fid. instr.* & *L. 38. D. de R. N.* perficiendi negotii signum est. Iauolenus pactum init cum Seio, de tradendo sibi corpore iuris ciuilis, editionis Gothofredi, solutis 9. florenis; perfecta haec emtio est, constat namque de merce ac pretio. Quodsi Iauolenus soluerit florenum, addita conditione, vt, soluto postridie residuo, corpus iuris sibi tradatur, arrha in signum perfecti contractus data fuit. Peroriga quidam admissarium Lucii videt, valde ipsi placentem; Vendendum hunc sibi postulat, annuit Lucius, sed de pretio conuenire nullo negotio possunt; Differtur in aliud tempus negotium, atque Peroriga Lucio Ducatum soluit, ne intra hoc tempus

tempus equum alii vendat; data fuit arrha in signum perficiendi contractus.

§. CCCLXXXVII.

EMTIO VENDITIO quantitatis indeterminatae, PER AVERSIONEM (a); determinatae vero, AD QVANTITATEM (b) dicitur. *E. V. per auersionem; ad quantitatem.*

(b) Quando sc. magna vis frumenti, in granario setuata, simul venditur, constituto in singulis modiis pretio vnius floreni, mensuratio vero differtur in aliud tempus, emtio venditio per auersionem celebrata fuit. Vid. plura exempla in *L. 4. §. 1. D. de peric. rei vend. L. 35. §. 5. D. de contr. emt. vend.* AVGVSTINVS *Emend. Lib. III. c. 3.* *auersionem* dicit, *cum pretium, aut numerus, aut pondus non dicitur.* Galli dicunt: *En gros & en bloc.*

§. CCCLXXXVIII.

Res mobiles, rei emtae non accedentes, RVTA CAESA (a); Res immobiles rei emtae accedentes, FIXA IVNCTA (b) dicuntur. *Ruta caesa; Fixa iuncta.*

(a) Haec ICti coniungunt, *L. 38. §. f. D. de act. emt. vend. L. 5. D. ad exhib.* atque *rutacaesa* scribunt, licet duo vocabula sint, quorum cuilibet determinatus significatus respondet. RVTA dicuntur a verbo ruere, quae sc. ruere, eruere aut mouere licet, vt in fundis cretam, arenam, &c. CAESA vero, quae caeduntur, vt arbores, virgulta, &c. Q. MVTIVS SCAEVOLA *L. 241. D. de V. S.* dicit ea esse, *quae terra & opere structili, tectorioue continentur.* FESTVS *de verb. signif. quae venditor possessionis, sui vsus gratia, concidit, ruendoque contraxit.*

(b) FIXA a figo, IVNCTA a iungo dicuntur, atque opponuntur rutis caesis, *L. 38. D. de act. emt. vend.* Vernacula dicimus: Was Erd- Nied- und Nagelfest ist.

§. CCCLXXXVIIII.

PACTVM, quo emtor promittit, se velle rem emtam emtori restituere, refuso ab hoc pretio, DE RETROVENDENDO (*) dicimus. *Pactum de retrouendendo.*

(*) Vid. *L. 2. C. de pact. inter emt. ac vendit.* Dici idipsum a particula *retro*, i. e. rursus, *L. 4. D. de oper. seruor.* & *vendere*, quilibet perspicit. Sed multis videri hoc poterat pignus,

qui

qui non satis adcurate distinguere didicerunt. His vt obuiam eatur, notandum: 1) Emtorem rei emtae dominum fieri, si pleno iure eadem ad venditorem pertinuit; in pignore vero numquam transferri dominium. 2) Emtorem, retrouendita re, rationes non reddere de fructibus, ex re emta perceptis; hoc vero onus incumbere ei, qui pignus antichreticum tenet. 3) Tempore retrouenditioni adiecto effluxo, nec oblato pretio, res penes emtorem manere, in pignore hoc reprobatum esse. Vid. omnino THOMASII *Diss. de vsu pract. accurat. distinct. inter emtionem cum pacto retrouend. & pignus.* & STRYK *in Caut. contract. Sect. II. Tit. 4. §. 31. sq.*

§. CCCXC.

L. XVIII. T. 2. *Addictio in diem; expressa; tacita.*

Pactum inter emtorem ac venditorem, de non perficienda emtione, vel perfecta rescindenda, si intra certum tempus melior conditio (a) allata fuerit, ADDICTIO IN DIEM (b) & quidem EXPRESSA; si lex hanc conditionem paciscentibus praescribit, TACITA (c) dicitur.

(a) S. quod alius maius, aut idem pretium, sed statim, soluat, aut fideiussores eius constituat, quod alter post aliquod temporis interuallum, aut absque fideiussore promiserat. V. *L. 1. D. de addict. in diem. L. 2. §. 4. D. pro emt.*

(b) *Addicere* est proprium facere. Ita CAESAR *de bello ciuili. L. II. c. 18. Eorum bona in publicum addicebat.* Ideoque in diem addicere est, proprium alicui constituere, vel post definitum tempus, vel ad definitum tempus. Ad prius alludit HEGIO, parasitum ad coenam inuitans, apud PLAVTVM *Captiu. Act. I. Sc. 2. v. 78. sqq.*

H. *Age sis roga.* P. *Emin' tu?* H. *Nisi qui meliorem afferet.*
P. *Quae mihi atque amicis placeat conditio magis?*
Quasi fundum vendens meis me ADDICAM *legibus.*

(c) Qualis in fiscalibus venditionibus reperitur, vid. *L. 22. §. f. D. ad L. municip.*

§. CCCXCI.

L. XVIII. T. 3. *Pactum commissorium.*

PACTVM, quo emtio venditio nulla declaratur, si intra certum tempus pretium non soluatur, COMMISSORIVM (*) audit.

(*) *Committere* saepissime denotat ob factum illicitum alicui aliquid

aliquid abiudicare, vt commissa vectigalia, commissa stipulatio &c. v. BRISSONIVS *de verb. signif. h. v.*, HVBERVS *Prael. p.* 979. Pactum hoc commissorium etiam dicitur lex commissoria, *t. t. D. de lege commiss.* quae confusa sunt in *c.* 7. *X. de pign.* vbi pacti legis commissoriae mentio fit.

§. CCCXCII.

IVS, rem aliquam acquirendi prae alio, idem pretium offerente, PROTIMISEOS (*) dicitur. *Ius protimiseos.*

(*) Προτίμησις enim praelationem significat.

§. CCCXCIII.

Translatio iuris nostri in alterum per pactum CESSIO (*); qui transfert, CEDENS, in quem transfertur, CESSIONARIVS dicitur. L. XVIII. T. 4. *Cessio; Cedens; Cessionarius.*

(*) Cedere actione, mandare, praestare, exhibere, transferre actionem, promiscue vsurpantur. *L.* 75. §. 1. *in f. de leg.* 1. *L.* 14. *D. mand.* Caius mihi ex chirographo debet C. thaleros, ego Sempronio totidem; Quodsi solutionis loco chirographum Caii, cum omni, quod ex eo competit, iure, in Sempronium acceptantem conferam, cessisse chirographario credito dicor. Grammatici solent certare de eo: Vtrum cedere actionem, an actione dicendum sit? Prius omnia fere iuris ciuilis volumina defendunt, posterius sola Florentina, idemque TVLLII genio magis respondet.

§. CCCXCIIII.

Pactum, de alio substituendo recipiendoque, sed absque periculo, debitore, ASSIGNATIO (*) audit. *Assignatio.*

(*) *Assignare* proprie notabat militibus captos ab hoste agros viritim distribuere. Vid. SICVLVS FLACCVS *de condit. agror.* apud RIGALTIVM *p.* 3. Inde ad alia tractus significatus, vt denotet idem, quod attribuere, *L.* 1. §. 24. *D. de vent. in poss.* & VARRO *de ling. Lat. Lib. IIII. adsignatam pecuniam* dicit *attributam*, it. locum vel personam certam signare, *L.* 22. §. 1. *D. fam. erc.* vt igitur adsignatio sit demonstratio personae, quae soluere debeat. Ponas: Mucium Seio debere D. florenos; hoc vrgente solutionem, illum Mucium nominare, solutionem facturum, acceptante Seio; assignatio aderit. Quodsi Mucius

aut

aut non sit soluendo, aut nolit soluere, eo ipso Seii ius crediti aduersus Meuium exstinctum non erit. E. periculum ille non sentit. *L. 27. §. f. D. de leg. 2.* In hoc a cessione differt adsignatio.

§. CCCXCV.

L. XVIII. T. 5. *Rescissio.*

RESCISSIO est negotii validi, ex causa superueniente, dissolutio (*).

(*) Emtio venditio valida sic rescindi dicitur, quando post celebratam eam laesio enormis apparet. *L. 2. C. de resc. vend.*

§. CCCXCVI.

L. XVIIII. T. 1. *Actio emti; venditi.*

ACTIO personalis, qua emtor, vel eius heredes, mercem cum omni commodo praestari a venditore, vel eius heredibus, desiderant, EMTI (a); ACTIO vero personalis, qua venditor, heredesque eius, pretium ab emtore aut eius heredibus exigunt, VENDITI dicitur (b).

(a) Vid. *L. 1. pr. & §. 1. D. h. t.*
(b) Vid. *L. 13. §. 19. D. de act. emt. vend.*

§. CCCXCVII.

L. XVIIII. T. 2. *Locatio; Conductio; Locator; Conductor; Redemtor operis.*

Concessio vsus rei nostrae, vel operarum, pro certa mercede, LOCATIO; Vsus rei alienae, vel operarum, CONDVCTIO; Concedens LOCATOR, vtens CONDVCTOR audit. Qui opus aliquod faciendum ab altero conducit, REDEMTOR OPERIS (*) dicitur.

(*) Locationis conductionis notio facillima, ipse contractus frequentissimus est. Locat aedes suas, vel equum, &c. qui alteri pro certa mercede vtendum concedit; conducit eadem, qui vtitur ac mercedem soluit. Sed redemtoris idea non statim liquebit. Redemtor non est nisi conductor. Probat hoc CICERO *de diuinat. L. II. c. 22.* scribens: REDEMTOR, *qui columnam a Torquato* CONDVXERAT *faciendam.* Atque eodem significatu occurrit in legibus nostris, *L. 39. D. de R. V. L. 51. §. f. D. loc. L. 12. §. 5. D. de aedif. priu.* Sempronius, fabro murario ichnographiam ac orthographiam domus exstruendae ostendens, cum eo contrahit de perficiendo hoc negotio,

negotio, perfectoque, de soluendis ipsi DCCC. thaleris. Faber murarius h. c. domum exstruendam redimit.

§. CCCXCVIII.

Quoties naturalia locationis conductionis mutata vides, toties LOCATIO CONDVCTIO IRREGVLARIS dicitur (*). *Locatio conductio irregularis.*

(*) Quaenam naturalia contractuum sint, exposui §. CL. Horum quaedam si deficiunt, irregulare negotium adest. Naturale locationis est, vt merces praestetur nummis; hinc, si colonus partiarius loco pensionis fructuum partem praestet, irregularis locatio conductio est. Item, naturale est, vt opus, quod conficiendum alteri locaui, mihi in specie reddatur. Idem obtinet, si aurifabro argentum conflatum dederim, vt poculum ex eo conficiat, is vero non idem, sed aliud argentum poculo adhibeat. Vid. *L. 31. D. loc.*

§. CCCXCVIIII.

Conductor praedii vrbani, INQVILINVS (a); rustici, COLONVS (b) dicitur. Hic, si loco mercedis fructuum partem praestet, PARTIARIVS (c); si praedio perpetuo addictus seruili quodammodo conditione, ADSCRIPTITIVS (d); ab hoc procreatus, eadem conditione vtens, ORIGINARIVS (e); qui per 30. annos talem se exhibuit, COLONARIAE CONDITIONIS vocatur. *Inquilinus; Colonus; partiarius; adscriptitius; originarius; colonariae conditionis.*

(a) Inquilinus, s. incolinus, alienas aedes v. g. incolit, *L. 37. D. de acqu. vel amitt. possess.* atque hic natiuus eius significatus est, APPIANVS *L. 1. de bello ciuil.* licet ISIDORVS *Etym. Lib. VIIII. c. 4.* incolentes aliena simpliciter incolas dicat, & MARCIANVS *L. 112. sq. D. de leg. 1.* operariis fundum perpetuo colentibus hoc nomen tribuat. Vid. CVIACIVS *ad h. l. p. 660.*

(b) V. g. agrum, conducitur autem vt colatur; Inde colonus dicitur. Vid. COLVMELLA *de re rust. L. I. c. 7. L. 19. C. de agric. L. 20. §. 3. D. de instr. legat.* Colere enim proprie agros dicimus, quod docet VLITIVS ad GRATIVM *v. 69. p. 123.*

(c) Colonus partiarius societatis interdum iure magis colit agrum, quam ex conducto, maxime, si pro determinata parte, quae

quae plerumque dimidia est, cum colit. *L. 25. §. 6. D. loc.* Inde Graecis dicitur μοίτης.

(d) *Adscriptitii* dicti, quod fundo ita sint addicti, vt ab eo discedere omnino nequiuerint, & cum illo venditi sint mancipatione. Vid. TVRNEBVS *Aduers. XV.* 16. Sed cur hoc ita vocarint Romani, miraberis? Dicam. Qui agrum colit, soluta pensione, colonus est; Adscriptitii colebant agrum, & quidem perpetuo, soluto capitis censu domino praedii, vnde *censiti* vocantur in rubr. *Tit. C. de agric. & censit.* & *capite censi*, it. *tributarii L. 6. C. eod.* Erant igitur neque serui, quum actio iis contra dominum prodita esset, neque liberi, quum seruirent.

(e) Patre namque colono adscriptitio natus erat. Vid. *L. 21. 23. C. de agric.*

§. CCCC.

Contractus Socidae.

Locatio conductio pecorum, pro viliori mercede, cum receptione periculi a conductore, CONTRACTVS SOCIDAE(*) vocatur.

(*) Vernacula Eisern Vieh, cuius numerus perpetuo idem manet, nec minuitur.

§. CCCCI.

Admodiatio.

Conductio redituum prouinciae, pro annua mercede, ADMODIATIO(*) dicitur.

(*) A Gallica voce *ammodier*, verpachten; Huc pertinent telonia, cursus publici &c.

§. CCCCII.

Actio locati; conducti.

ACTIO personalis, qua implementum contractus aut indemnitatem(a) a locatore postulat conductor, CONDVCTI; qua idem locator a conductore exigit, LOCATI (b) dicitur.

(a) Conductor aut rem conduxit vendendam, aut opus faciendum; priori casu vel vsum rei promissae praestandum, vel, si hoc non possit, interesse postulat, *L. 33. D. loc.* vel, si re conducta, v. g. equo muco laborante, aut calcitroso, damnum conductoria datum, ad id resarciendum, *L. 19. §. 1. D. loc.* aut, si impensas in rem fecerit, ad indemnitatem; *L. 55. §. 1. D. eod.* posteriori casu ad operas praestandas, vel, si culpa locato-

locatoris praestari nequeant, ad id, quod intereſt, agit. *L.* 15. §. 6. *D. eod.*

(b) In locatione rerum ad mercedem debito tempore soluendam, aut ad damna data resarcienda, *L.* 28. *D. loc.* vel finita locatione ad restituendam rem in specie.

§. CCCCIII.

CONTRACTVS innominatus (a), quo res aestimata (b) alicui traditur vendenda (c), AESTIMATORIVS dicitur. L. XVIIII. T. 3. *Contractus aestimatorius.*

(a) Dubitabis hunc contractum esse innominatum, dum nomen habet; Sed nec hoc sufficit, deficit namque actio coghominis (§. CLIIII.); neque actionis aestimatoriae mentio fit in corpore iuris ciuilis; sed actionis praescriptis verbis aestimatoriae. *Rubr. D. eod. Tit. &* §. 28. *I. de act.*

(b) H. e. ad certam quantitatem determinata; quae igitur cum ipsa re alternat. V. g. Si propolae corpus iuris ciuilis pro 6. Thaleris vendendum tradiderim, contractus aestimatorius est.

(c) Ad plerosque contractus nominatos accedit proxime aestimatorius contractus, ab omnibus tamen differt, & 1) quidem ab EMTIONE VENDITIONE, quae consensu perficitur, hic autem non nisi traditione rei vendendae; *L. vn. pr. D. de aestimat.* 2) a MANDATO, hoc enim gratuitum est, aestimatorius contractus non item; *L.* 13. *D. de praesc. verb.* 3) a LOCATIONE CONDVCTIONE, in qua vltra mercedem, de qua conuenit, exigi nihil potest, propola vero omne lucrum, aestimationem excedens, percipit; 4) a SOCIETATE, in qua lucri spectatur aequalitas, vel comparatiua saltim. Praeterea animus contrahentium inspiciendus, personaeque veniunt attendendae. Vid. *L.* 52. §. 7. *D. pro soc.*

§. CCCCIIII.

ACTIO personalis, qua is, qui rem aestimatam alteri vendendam tradidit, eamdem, aut pretium conuentum reddi sibi petit, AESTIMATORIA dicitur (*). *Actio aestimatoria.*

(*) Vid. *L.* 1. §. 1. *D. de aestimat.*

§. CCCCV.

Rerum, diuersorum dominorum, aequipollentis valoris (a), inuicem facta traditio, PERMVTATIO (b) dicitur. L. XVIIII. T. 4. *Permutatio.*

(a) Sufficit valor imaginarius, aut affectionis.

O (b) Melius

(b) Melius commutationem dici volunt rerum, permutationemque loci attributum. Sed fallunt. Ita TERENTIVS *Eunuch. Act. V. Sc. 6. v. 3.*

Vbi satias coepit fieri, COMMVTO *locum.*

& CICERO *de offic. Lib. II. c. 2. in f. Atque vt dando & accipiendo*, PERMVTANDISQVE *facultatibus & commodis, nulla re egeremus.* Caius possidet equum, Titius portatile horologium argenteum, vterque aequali pretio rem suam aestimat, fit vtrinque vtriusque translatio. Adest permutatio.

§. CCCCVI.

L. XVIIII. T. 5. Contractus do vt des (*), do vt facias, facio vt des, facio vt facias, facem sibi ipsis praeferunt, hinc earum explicatione supersedebo.

(*) Id saltim notandum erit, contractum do vt des plerumque cum permutatione coincidere, esse tamen hac latiorem. Vid. Ill. Dn. BOEHMER *Ir. de actionibus Sect. II. cap. 9. §. 10.*

§. CCCCVII.

Actio praescriptis verbis. ACTIO, quae ob deficientem formulam a Praetore praescribebatur, PRAESCRIPTIS VERBIS dicebatur (*).

(*) ICti olim actionum formulas proponere solebant, a Praetoribus edictis suis propositas. Accommodatae erant eaedem negotiis frequentioribus. In iis vero, quae minus erant vsitata, Praetor iudicii formulam praescribebat, v. g. SI PARET MEVIUM DEDISSE C. CAIO, VT REM SVAM SEMPRONIO COMMENDET, NEQVE IS COMMENDAVERIT, TVM EVM CONDEMNA. Nominis rationem tradit CELSVS in *L. 2. D. de praescr. verb.* scribens: *Cum deficiunt vulgaria atque vsitata actionum nomina*, PRAESCRIPTIS VERBIS *agendum est.* Ita IN FACTVM ACTIONES dicuntur, quarum itidem formula deficiebat, eius vero loco factum erat recensendum.

§. CCCCVIII.

Lib. XX. T. 1. *Pignus; Hypotheca.* Res, creditori in securitatem debiti a debitore obligata, PIGNVS (a) generatim dicitur. Quodsi ea res tradita fuerit creditori, PIGNVS in specie; si non, HYPOTHECA (b) vocatur.

(a) Pignoris a pugno deriuatio, quae est GAII in *L. 238. D. de V.*

D. de V. S. mihi nunquam arrisit. Generalis autem pignoris conceptus, qui ad immobilia etiam extenditur, vel apud TERENTIVM videre est, qui *Phorm. Act. IIII. Sc. 3. v. 56.* scribit:

Ager oppositus est PIGNORI.

(b) Ita ICTVS *in L. 4. D. de pign.* distinguit, hypothecam proprie eius rei dici, quae conuentione sola obligatur, pignus traditione. Et optime. Atque vel sic fallit MARCIANVS *L. 5. §. 1. D. eod.* pignus & hypothecam non nisi nominis sono differre, statuens. Conf. Petill. Dn. BOEHMER, *de diuerso pignoris ac hypothecae iure.* Caius a Titio mutuo accepit C. thaleros, atque in securitatem debiti argentea vasa, eousque detinenda, donec reddantur C. huic dedit. Pignus hoc ipsum est. Quodsi vero in securitatem debiti agrum, aut supellectilem librorum obligauerit, possessionemque retinuerit, hypotheca erit. Sed, quum res mobiles facilius de loco in locum transferri possint, creditor non satis securus est, nisi ipsi mobilia obligata tradantur. Res immobiles vero quum loco moueri non possint, in iis cessat metus translationis, adeoque traditione opus non est. Inde factum, vt ad spurium hunc characterem attenderint ICti, putauerintque pignus in re mobili, hypothecam in immobili constitui, quos inter reperio CAIVM in *L. 238. D. de V. S.* Sed hunc & alios refellit IMP. *§. 7. I. de act.* Vid. *L. 1. pr. D. de pignorat. act.* Hypotheca dicitur ab ὑποτίθεσθαι, subiicere, quasi obligationi subiecta res.

§. CCCCVIIII.

PIGNVS consensu domini constitutum VOLVNTARIVM; quod dissentiente eo obligatur, NECESSARIVM (a) dicitur, s. PVBLICVM (b). *Pignus voluntarium; necessarium.*

(a) Huius species sunt legale, praetorium & iudiciale, de quibus ad §. sequ.

(b) Datur & aliud, quod *quasi-publicum* dicunt, scil. quod coram tribus testibus constitutum. *L. 11. C. qui pot. in pign.* *Quasi-publicum.*

§. CCCCX.

PIGNVS, quod lex creditori addicit, LEGALE (a), s. TACITVM (b), & quidem PVRVM (c), si factum hominis specificum non concurrit; si concurrit, MIXTVM (d) dicitur. Si Praetor edicto *Lib. XX. T. 2.* *Pignus legale; tacitum; pu-*

rum; mixtum; praetorium; iudiciale. edicto vel decreto suo rem alterius pignoris nexu obligabat, PIGNVS PRAETORIVM (e); si iudex, causa cognita, sententia sua idipsum faciat, IVDICIALE (f) vocatur.

(a) Talia lex vxori addicit in bonis mariti sui ob dotem, §. 29. *I. de act. L. vn. §. 1. C. de R. V. A.* & pupillo, in bonis tutoris, *L. 20. C. de adm. tut.*

(b) Tacitum dicitur, quod praesumatur consensus debitoris; hinc potius praesumtum dicendum foret, non enim concurrit factum specificum, creditoris consensum declarans.

(c) Vid. allegata not. a.

(d) Eiusmodi pignus est; quod locatori in bonis inquilini, si quae intulit in domum, competit, *L. 4. D. in quib. caus. pign.*

(e) Huc referas missionem in possessionem. *t. D. quib. mod. in poss. eatur. L. 2. C. qui pot. in pign.*

(f) Iudiciale pignus ob contumaciam eius, qui rei iudicatae parere recusat, immissione in bona constituitur. *L. 3. D. de reb. eor. &c. L. 9. D. de minor.* Vid. COSTANVS *ad Dig. c. 19.*

§. CCCCXI.

Fiducia. Pignus, creditori mancipatum, vel in iure cessum, FIDVCIA (*) dicebatur.

(*) Vid. ISIDORVS *Orig. Lib. V. c. 32. p. 932.* Sed haec erat modus transferendi dominium. Notes igitur, eo sensu fiduciam dici pignus, quo sensu pignora iuris Germanici, in quibus dominium transfertur, domino priori vero ius reluendi seruatur; Est emtio cum pacto de retrovendendo, sed ob debitum.

§. CCCCXII.

Lib. XX. T. 5. *Hyperocha* Quicquid vendito pignore, detractoque debito, debitor recipit, HYPEROCHA (*) dicitur.

(*) S. quantitatis pignoris, ad crediti quantitatem relatae, differentia. Sed pignus semper creditum excedit, ni enim hoc, securitatem creditori non tribueret, E. hyperocha creditum superat. Haec vox Graeca est; ὑπεροχή enim excrescentiam denotat, quod vocabulum felici emendatione voci hypothecae *in L. 20. D. qui pot. in pign.* substituit CVIACIVS *Obs. III. 25.* Iauolenus a Mucio, traditis gemmis, accipit M. thaleros, sub pacto vsurarum quincuncium; Lapso quinquennio, gemmae

aut

aut volente Iauoleno, aut ex necessitate venduntur pretio MD. thalerorum. Deducta sorte = M. & vsuris quincuncibus quinquennii, = CCL. thal. Iauolenus recipit CCL. residuos, qui dicebantur hyperocha.

§. CCCCXIII.

Vsusfructus pignoris, in compensationem vsurarum, ANTICHRESIS (a); PACTVM de vsufructu pignoris in compensationem vsurarum, ANTICHRETICVM; quod, si expresso consensu constitutum, EXPRESSVM, sin tacito, TACITVM (b) dicitur. *Antichresis; Pactum antichreticum; expressum; tacitum.*

(a) Ab ἀντὶ & χρῆσις, quod mutuum vsum significat, dictum. Huic etymologiae inhaerens MARCIANVS, antichresin per mutuum pignoris vsum definiuit, cui definitioni quae obuertit SALMASIVS *de modo vsurarum*, refutauit NOODT *Lib. II. Obs. 9.* Dabo antichreseos exemplum: Seio pignori datum est pratum a Caio, pro ducentis, quos mutuo ab eo sumsit, thaleris. Vsuras simul stipulatus est Caius. Harum in compensationem ius pascendi in prato oppignorato exercet Seius, simulque alia commoda, foenum ex eo colligendo, percipit, donec mutuum restituatur. Antichresis est. Verum, hac ratione, hanc differre ab emtione cum pacto de retrouendendo, negaueris; Sed conf. §. CCCLXXXVIIII.

(b) Vg. CAIVS TITIO mutuo dedit D. flor. vsurarum mentione nulla facta; Constituitur tamen hortus Titii pignori, simulque traditur possessio eiusdem: Tacite h. c. conuentum videtur, vt ad modum vsurarum fructibus vtatur creditor. Vid. *L. 8. D. in quib. caus. pign. tac. contr.*

§. CCCCXIIII.

Receptio rei vitiosae venditae, a venditore, REDHIBITIO (*) dicitur. Lib. XXI. T. 1. *Redhibitio*

(*) *Redhibere* est facere, vt rursus venditor habeat, quod habuerit antea; & quia non nisi redditione, vel restitutione fiebat id, redhibitionem quasi redditionem appellatam esse vult VLPIANVS *in L. 21. D. ad aedil. edict.* Vid. MENAGIVS *Amoen. iur. p. m. 339.* De ea PLAVTVS *Mercat. Act. II. Sc. 3. v. 83. sqq.*

Quid si igitur reddatur illi, vnde euicta est.
D. Minime gentium.
C. Dixit: Se REDHIBERE, *si non placeat.*

Exempla redhibitionis quotidie occurrunt. Venditus a Meuio lanioni porcus, qui grandinibus laborare postea perspicitur, redditur Silano, Meuiusque pecuniam solutam recipit ex edicto aedilitio.

§. CCCCXV.

Actio redhibitoria; Actio aestimatoria, s. quanti minoris.

ACTIO personalis, qua emtor rei vitio adfectae eam a venditore redhiberi desiderat, REDHIBITORIA dicitur; Actio vero personalis, qua idem restitutionem pretii, excedentis quantitatem rei vitio laborantis, exigit, AESTIMATORIA (*), seu QVANTI MINORIS vocatur.

(*) *L.* 18. *pr. L.* 44. §. 2, *D. de aedil. edict.* v. g. vendito praedio, reticetur seruitus, quae pretium iure minuit.

§. CCCCXVI.

Lib. XXI, Tit. 1. *Euincere; Euictio; Euictionem praestare.*

EVINCERE (a) est rem nostram, a tertio non iure alienatam, vindicatione (b) obtinere. Vindicatio ipsa dicitur EVICTIO; Pretium euictae rei reddere, est EVICTIONEM PRAESTARE (c).

(a) *Euincere* latiori interdum significatu denotat actione reali rem repetere. Ita *L.* 21. §. 2. *de querel. inoff.* hereditas per querelam inofficiosi testamenti euicta dicitur.

(b) *Vindicare* quum sit iure dominii rem repetere, actione coram iudice mota, patet, extraiudicialem, s. propria auctoritate factam euictionem non dari. Ei, qui vindicationis naturam perspicit, haec sufficiunt, nec opus est, vt, quod fecerunt aliqui, huic addantur superfluae determinationes: *In iudicio, per iudicem, iudicis sententia &c.*

(c) S. indemnem seruate eum, cui res euicta est. *L.* 8. §. 1. *D. de pignor. act.* Lucius a Capitone equum emit pro 50. thal. Aliquot annis post emtionem effluxis, equus emtus a Mucio vindicatur atque euincitur, tum Capito, indemnem qui praestet Lucium quum obligatus sit; refusis ipsi 50. thal. euictionem praestat.

§. CCCCXVII.

Auctor; laudare auctorem;

Is, a quo rem, vel ius, acquisiuimus, AVCTOR (a), eum in iudicio allegare, LAVDARE AVCTO-

AVCTOREM (b), auctor vero iudicium renuens, id DEFVGERE (c) dicitur (d). *iudicium defugere.*

(a) Sic v. g. qui vendidit rem, auctor est. CICERO *Verrin. VII. L. 4. §. 1. D. de act. emt. vend.* Dicebatur autem hic auctor primus, secundus vero fideiussor, euictionis praestationi datus, *L. 4. D. de euict.* Alio, eoque excellentiori significatu, auctor dicitur, qui opus aliquod cum erudito orbe communicauit, qualem post plenam pubertatem nondum vocari, nostris moribus, nefas habetur.

(b) *Laudare* idem esse, quod nominare, GELLIVS *Noct. Attic. Lib. II. cap. 6.* docet.

(c) Vid. *L. 39. in f. D. de euict.*

(d) Marius domum vendidit Saufeio, post vindicatam ab Aulo; quodsi Mario, auctori, litem nunciauerit Saufeius, laudasse eum dicitur, & Marius, litem non suscipiens, defugere.

§. CCCCXVIII.

Vtilitas accidentalis (a), quam occasione rei cuiusdam percipimus, CAVSA (b) dicitur. Lib. XXII. T. 1. *Causa.*

(a) Essentialis, s. necessaria vtilitas pertinet ad fructus. Vid. §. sq.

(b) *Causae* significatus infinitus est. Retinebimus hunc, quem forsan innuit PLAVTVS *Asinar. Act. III. Scen. I. v. 17.*

Vbi quiesco, omnis familiae CAVSA *consistit tibi.*

dabimusque exempla iuris Romani & hodierni: Legatum Plauto, seruo, relictum accidentalis eius est accessio, non enim ex natura eius colligitur talis; E. causa est, & cum eo ad dominum vindicantem transit. Vid. *L. 20. D. de R. V.* quam egregie explicat CVIACIVS *ad h. t.* Acquiritur fundo Titii ius eundi per fundum Plinii, aedibus Silani exemtio a contributione, Catuli praedio ius venandi &c. omnes causae sunt, sunt enim commoda accidentalia.

§. CCCCXVIIII.

Quae ex essentia (a) rei cuiusdam proueniunt, generatim (b), ex re inanimata, in specie (c) FRVCTVS, ex animali irrationali, FOETVS (d), ex homine, PARTVS (e), ex agro, FRVGES (f) dicuntur. *Fructus: Foetus: Partus: Fruges.*

(a) Vsurae E. fructus non sunt, non enim ex natura rei proueniunt.

(b) Quod ex §. seq. clarius patebit.

(c) V. g. locarium ex aedibus perceptum, *L.* 19. *D. de vsur.* aedes enim exstruuntur, vt inhabitemus eas; fructus arborum.

(d) §. 35. *I. de rer. diuis.*

(e) V. g. partus ancillae. §. *cit. I.* Hunc ad fructus pertinere, de iure Romano certum est, vindicandum enim eum vna cum ancilla, eo tempore, dum seruiuit alii, enixa, leges demonstrant, in vsumfructum tamen dari eum, negat CAIVS *L.* 28. §. 1. *D. de V. S.* Idem verum, si operas seruorum ab vsufructu distinguas.

(f) E. g. auena, hordeum, legumina; Latius excurrit Paulus *L.* 17. *D. de vsur. siluas caeduas, aliaque terrae nata* huc referens; neque negandum terrae fructus haec esse.

§. CCCCXX.

Fructus naturales; industriales.

FRVCTVS, qui ex rei natura, nulla adhibita cura, proueniunt, NATVRALES (a); qui curam & culturam desiderant, INDVSTRIALES (b) dicuntur (c).

(a) Huc referas poma, reliquosque arboris fructus, pecudum foetus, lac, lanam, pilos &c. Posteriores quatuor ad industriales refert VINNIVS *ad Inst. p. m.* 196. quod pro modo subministrati pabuli augeantur, minuantur.

(b) *Qui diligentia ac opera eius prouenerunt*, scribit PAVLVS *L.* 48. *D. de A. R. D.* Sunt autem tales, de quibus tantum occamus, quantum serimus, omnes itaque agri fructus, quos proprie fruges dicimus, omnia olera, legumina &c. Vid. *L.* 45. *D. de vsur.*

(c) Addunt alii ciuiles fructus, quos naturalibus opponunt, eosque dicunt, qui non ex natura rei proueniunt, sed occasione eius acquiruntur, vid. VINNIVS *ad Inst. p.* 169. ad quos referunt vsuras, pensiones, reditus annuos; forsan quod AFRICANVS *L.* 88. §. *f. D. ad L. Falc.* vsuras fructus nominauerit, & PAPINIANVS in *L.* 55. *D. de cond. indeb.* pensionum mentionem iniiciens, subiungat, fructus posse condici. Causa potius sunt. Vid. §. CCCCXVIII.

§. CCCCXXI.

Fructus pendentes; percepti; percipiendi

FRVCTVS, a re, ex qua proueniunt, nondum separati, PENDENTES (a); quos separatos in patrimonio suo habet dominus, PER-

CEPTI

CEPTI (b); quorum perceptio possibilis (c), PERCIPIENDI (d) dicuntur

(a) Si poma in arboribus, frumentum, in agro exsurgens, cogitabis, fructus pendentes cogitas. Posteriores etiam dicuntur stantes. *L. 7. §. 15. D. sol. matrim L. 26. D. de furt.*

(b) Non enim ad hoc, vt fructus dicantur percepti, sufficit, vt a solo sint separati, vel arbore, sed opus est, vt in custodiam redigantur. Differre perceptos fructus ab iis, qui a solo separati sunt, docebit te *L. 25. §. 1. D. de vsur. L. 48. pr. D. de A. R. D.* Vid. PERRENON *Variar. obseru. L. I. c. 5.* ap. *Cel.* OTTONEM *Thesaur. iur. Rom. Tom. I.*

(c) Non absolute, sed secundum quid, i. e. statum, conditionem, tempus, rel. possessoris.

(d) Silius, possessor praedii, villis maxime instructi, idipsum Meuio pro 2000. fl. locat, quum ipse, si agrum coluisset, 3000. percipere potuisset. Fructus percipiendi igitur aequant 1000. flor.

§. CCCCXXII.

FRVCTVS, qui ad patrimonium nostrum numerantur, EXSTANTES (a), qui in patrimonio esse desierunt, CONSVMTI (b) dicuntur. *Fructus exstantes; consumti.*

(a) V. g. frumentum in granario nostro.

(b) Licet non a nobis. Sic vendita lana, venditum lac, frumentum &c. fructibus consumtis annumerantur.

§. CCCCXXIII.

Bonum, quod quis acquirere impeditur, LVCRVM CESSANS (a); malum, quod contraximus, aut quod imminet nobis, DAMNVM EMERGENS (b) dicitur. *Lucrum cessans; Damnum emergens.*

(a) *Bonum* est, quod statum nostrum perfectiorem facit, hoc ipsum obtinere si impedior, lucrum praetermitto. V. g. Caius virginem bene dotatam in matrimonium ducere intendit, iamque in eo est, vt ducat, sed Titii clandestinis consiliis efficitur, vt soluantur sponsalia repudio dato; amittit dotem speratam Caius, sicque lucrum cessans. Vitus, qui equis locandis lucrum quaerit, commodauit Cethego caballum, ad duorum dierum vsum, is vltra octo dies abest; Interea Seius equum a Vito conducere voluit. Lucrum hoc cessans est. *Bonum.*

Malum, (b) *Malum* vocatur, quod ſtatum noſtrum deteriorem reddit; id, ſi nobis imminet, emergens dicimus damnum. Sed nec excluditur poſitiuum (§. CCLXXIII.) per *L. 59. D. de furt.* V. g. Librarius quidam librorum magnum numerum apud Caium deponit; hos humido loco recondit hic, vt humectati corrumpantur; damnum hic culpa dedit, quo deterior alterius conditio facta eſt.

(c) Id, quod intereſt, interdum denotat 1) vſuras, vid. *Rec. Deput. Spirenſ. de 1600. §. 152.* 2) ipſam rem petitam comprehendit, *L. 9. D. de relig. L. 15. §. 7. D. quod vi aut clam,* 3) ſolum commodum, aut damnum ſolum. *L. 59. D. de furt.* Sed omnium maxime communis ſignificatus is eſt, quo nos vocem hanc accepimus, quemque probat PAVLVS *L. 13. D. ratam rem hab.* ſcribens: *In tantum competit, in quantum mea interfuit, i. e. quantum mihi abfuit, quantumque lucrari potui.*

§. CCCCXXIIII.

Mora; ex re; ex persona; Interpellatio. Obligationis perfectae exſequendae iniuſta (a) retardatio, MORA; Si finiendae obligationi dies conſtitutus eſt, EX RE (b); Si non, & debitor monitus ſit, EX PERSONA (c); Monitio creditoris de ſoluendo INTERPELLATIO vocatur.

(a) H. e. ad quam debitori ius nullum competit. Quodſi huic deſint vires, aut facultas ſoluendi, ex eo tamen nulla differendae obligationis oritur ius. Iniuſtam dixi retardationem, quoniam, qui iuſte differt ſolutionem, in mora non eſt, v. g. qui exceptiones habet, qui teſtes, qui numerationi adfuere, adeſſe etiam vult ſolutioni. *L. 21. D. de vſuris.*

(b) Mutuo Caio dedi C. thal. ſub auſpiciis proximi anni ſoluendos, quodſi id neglexerit CAIVS, mora ex re eſt. *L. 46. C. de Epiſc. & cleric.*

(c) Hinc PAVLVS *L. III. ſent. in f.* ſcribit: Moram fieri, cum poſtulanti non datur, & MARCIANVS *L. 32. D. de vſur.* ſi interpellatus opportuno loco non ſoluerit. *L. 23. D. de V. O.*

§. CCCCXXV.

Vſura; Sors. Compenſatio vſus rei, lege vel pacto dari debitae, VSVRAE (a); Quantitas, pro cuius vſu vſurae ſoluuntur, SORS (b) dicitur.

(a) Vſurae nomine olim cuiuscunque rei vſus veniebat. PLAVTVS *Amphitr. Prolog. v. 108.*

VSVRAMQVE *eius corporis cepit ſibi.*

Vid.

Vid. ID. *Trinum. Act. I. Sc. 2. v. 144.* VARRO *de lat. lingu.* ISIDORVS *Etymol. V. 25.* Postea vsus compensatio dicta fuit vsura. Eam, quae c. 6. C. 14. q. 1. legitur definitio, refellit Perill. Dn. BOEHMER *Inst. iur. can. p. 665.*

(b) *Sors* h. l. quantitas dicitur, pro cuius vsu vsura soluitur, das Capital, der Hauptstul. Ita PLAVTVS *Mostell. Act. III. Sc. 1. v. 121.*

Quatuor quadraginta illi debentur minae,
Et SORS, *& foenus.*

Vid. *L. 38. D. ad SCt. Trebell.*

§. CCCCXXVI.

VSVRAS, quae soluuntur ob fidem in contractu non seruatam (a), PVNITORIAS (b); quibus compensatur vtilitas, creditori decedens, debitori vero accedens, COMPENSATORIAS (c); quibus iniquum lucrum paratur creditori, LVCRATORIAS (d) dicunt. *Vsurae punitoriae; compensatoriae; lucratoriae.*

(a) Implere, quod promissum est, dicitur *fidem seruare.* Qui promisit se soluturum proximis nundinis Francofurtanis, nec tamen soluit, fidem non seruat. Hoc autem diximus moram (§. CCCCXXIIII.), E. ob moram etiam debentur vsurae. *L. 32. §. 4. it. L. 34. D. de vsur.* *Fidem seruare.*

(b) Punitoriae, quas dicunt, non ipso iure, sed ex pacto creditoris cum debitore, contractui adiecto, debentur. Sunt igitur poena conuentionalis, & praestandae, etiamsi creditoris nihil intersit, *L. 38. §. 17. D. de V. O.* Exulat igitur hic compensatio, vt potior vsurae notio. Inde est, quod ego hanc vsurarum speciem nequaquam admittere, nec, nisi poenae conventionalis nomine, allegare queam eamdem. POENA enim CONVENTIONALIS est malum, quod alteruter contrahentium, pacti conditiones non obseruans, ex conuentione sustinere debet. V. g. Aufidius paciscitur cum Laelio, vt solutis statim CC. aedes suas, venditas sibi, post mensis decursum tradat, aut decem soluat. Malum adest respectu Laelii, fit enim conditio eius per solutionem X. deterior; adest delictum, licet naturale, fides non seruata. E. poenam hic obserues conuentionalem. Neque quicquam impedit, quo minus poena conuentionalis aequalis constitui possit quantitati vsurarum, quantitas enim, vt accidentale, naturam rei non mutat. Fingas Seruium Silio mutuo dare C. solutionem promitti post anni decursum, eaque non praestita, in singulos, vsque dum soluatur, *Poena conuentionalis.*

tur, annos, V. Obſeruabis poenae, non vſurarum loco, ſolui V. non debentur enim compenſationis ergo, ſed ob tetardatam ſolutionem, nec primo anno quicquam ſoluitur. Ad quod ſi animum attenderis, nunquam in determinandis duabus his notionibus errabis.

(c) Hanc ſolam ſpeciem retinere fas eſt, quippe quae cum ſuppeditata ſupra definitione vſurae vnice conuenit. Vid. *L. 60. pr. D. pro ſoc.* Reliquas & STRAVCHIVS *Diſſ. ad Inſt. XVIII.* ac THOMASIVS iam olim reiecerunt.

(d) Si quis ab egeno, aut, qui ipſe luctum nullum ex ſorte habet, vſuras exigit.

§. CCCCXXVII.

Centeſimae vſurae; vnciariae; ſextantes; quadrantes; trientes; quincunces; ſemiſſes; ſeptunces; beſſes; dodrantes; dextantes; deunces.

CENTESIMAE VSVRAE ſunt, ſi pro ſorte C. thaleros aequante ſingulis annis XII. ſoluantur (a); ſi vnitas, VNCIARIAE (b); ſi duo, SEXTANTES; ſi tres, QVADRANTES (c); ſi quatuor, TRIENTES (d); ſi quinque, QVINCVNCES (e); ſi ſex, SEMISSES (f); ſi ſeptem, SEPTVNCES; ſi octo, BESSES (g); ſi nouem, DODRANTES; ſi decem, DEXTANTES; ſi vndecim, DEVNCES (h) dicuntur.

(a) Centeſimae dicuntur ab eo, quod centum menſibus ſortem aequarent, atque ſic ſingulis menſibus vncia debeatur. Vid. ANT. AVGVSTINVS *Emend. II. c. 10.* CVIACIVS *ad Pand. p. 109.* GRONOVIVS *de pec. vet. III. 13.* Inde *centeſimare* IVL. CAPITOLINVS dicit, pro animaduertere in centeſimum militem. OPIT. MACRIN. *c. 12. L. 2. C. Theod. de vſur. Nov. 150.* Haec quidem antiquior centeſimae notio fuit, cum pro centeſima ſortis parte venit. *L. 4. §. f. D. de naut. foen. L. 1. 2. C. de vſur. rei. iud.* Recentiori vero epocha centeſimas vſuras dixere, ſi de C. ſoluerentur XVI$\frac{1}{2}$, vel de 72. 12. HARMENOPVLVS *Epitom. 3.*

(b) *L. 47. §. 4. D. de adminiſtr. tut.* COSTANVS *quaeſt. mem. Cap. I. §. 20. apoth. V.*

(c) *L. 21. §. 4. D. de ann. legat.*

(d) *L. 26. §. 1. C. quand. dies legat. L. 3. §. f. ad L. Falc.*

(e) *L. 17. D. de vſur. L. 7. §. 10. D. de adm. tut. L. 15. D. de adim. legat.* PERSIVS *Satyr. V. v. 145.*

(f) *L. 30. pr. D. de adim. leg. L. 3. D. quod iuſſ. L. 24. D. de praeſcr. verb.*

(g) *L. 26. §. 1. C. de vſur.* VITRVVIVS *de Architect. Rom. L. IIII. c. 1.* CICERO *ad Attic. L. IIII. Ep. 15. L. 7. §. 10. D. de adminiſtr. tut.*

(h) Vid.

(h) Vid. PERSIVS *Satyr. V. v. 749. sq.*
Quid petis? vt nummos, quos hic quincunce modesto
Nutrieras, auidos pergant sudare DEVNCES?

§. CCCCXXVIII.

Vſurae, pro retentione vſurarum ſoluendae, ANATOCISMVS (*), & quidem, ſi vſurae ſortem augent, CONIVNCTVS; ſin ſeparatam ſortem conſtituunt, SEPARATVS dicuntur. *Anatocismus; coniunctus; separatus.*

(*) S. Anatochia, ab ἀνὰ & τόκος, vel τοκισμὸς, quod foenus denotat. Vid. CICERO *Ep. ad Attic. Lib. V. ep.* 21. SALMASIVS *de mod. vſur. c.* 3.

§. CCCCXXVIIII.

Id, quod ex anticipata ſolutione quantitatis in diem debitae debitori accedit, creditori vero decedit, INTERVSVRIVM (*) dicitur. *Interusurium.*

(*) S. eſt differentia inter pecuniam in certum diem debitam, & praeſentem eius valorem, ſ. quanto plus petat, qui tempore plus petit, & quanto minus ſoluat, qui, poſt aliquod tempus debiturus, nunc ſoluit. Conf. B. LEIBNITIVM *in Act. erud. Ann.* 1683. *p.* 475. Alii interuſurium tempus intelligunt, quo vſurae non ſoluuntur, nitentes *L.* 66. *ad L. Falc.* & *L.* 9. *§. f. D. de pecul.* Sic *Interordinium* pro vacuo loco inter ordines, IVL. COLVMELLA *L. III. de re ruſt. c.* 15. *Intercolumnium* pro ſpatio vacuo inter columnas dicitur. CVRTIVS Εἰκασῶν *L. II. c.* 20. In citatis legibus vero non ipſum interuſurium, ſed ſpatium differentiae indicatur. Caſus interuſurii habes *in L.* 24. *§.* 2. *D. ſol. matr. L.* 17. *D. quae in fraud. credit. L.* 31. *§.* 6. *D. de donat. int. vir. & vxor. L.* 22. *D. mand. L.* 66. *D. ad L. Falcid.*

§. CCCCXXX.

Vſuras ſorti aequales ALTERVM TANTVM (*) dicunt. *Alterum tantum.*

(*) Vid. *L.* 9. *D. de public. L.* 3. *§. f. D. de iur. fiſc. L.* 47. *§.* 1. *D. eod.* Idem eſt, quod tantumdem. *L.* 13. *pr. D. de lib. exhib.* Interdum duplum ſignificat, vt in *L.* 10. *C. de vſur. §.* 19. 26. *I. de act.*

§. CCCCXXXI.

§. CCCCXXXI.

Annui reditus.

Quantitas determinata (a), ex quantitate alia (b), alteri vendita (c), mihi obueniens, ANNVORVM REDITVVM nomine venit.

(a) Quantitas determinata etiam vsura est, E. reditus vsuras dixit SCAEVOLA *L. 36. pr. D. de adim. vel transf. legat.* Sed non hauriendus annuorum redituum conceptus ex iure ciuili, quem potius iuri canonico debemus; vid. *c. 12. Extrauag. comm. de emt. vend.* Sunt tamen, qui vsuras palliatas annuos reditus interpretati sunt, different vero ab vsuris annui reditus, 1) quod hi emtione venditione, illae stipulatione s. pacto constituantur, 2) hi sint merx, illae commodum sortis, 3) hi sint principale, vsurae accessorium sortis, 4) hi reuocari nequeant, illae sint revocabiles.

(b) Atque hoc ipso ab aliis reditibus distinguuntur, qui alias res complectuntur, hocque sensu, quicquid ex re obuenit, determinatum aut indeterminatum, crescens & decrescens, *L. 5. §. 9. D. de reb. eor. L. pen. D. de vsu & vsufr. leg.* de quibus OVIDIVS *ex Ponto Lib. II. Ep. 3. v. 17.*

At REDITVS *iam quisque suos amat, & sibi quid sit*
Vtile, solicitis supputat articulis.

(c) Emtio venditio ex mente iuris canonici character distinctiuus est.

§. CCCCXXXII.

Foenus.

FOENVS (*) dicitur vsura sortis, lucrifaciendi animo mutuo sumtae.

(*) Foenus haud raro idem denotat, quod vsura. *L. 24. D. de vsu & vsufr. leg.* Vid. etiam PLAVTVS *Asin. Act. I. Sc. 3. in f.*

Nam, si mutuas non potero, certum est, sumam FOENORE.

Mutuum enim gratuitum erat, foenus vsuras requirebat. NONIVS MARCELLVS *V. 70.* Foenus vsuram esse, omni caret dubio. Ita enim PAVLVS *L. 67. §. 1. D. pro soc.* *Si vnus ex sociis, qui non totorum bonorum socii erant, pecuniam communem* FOENERAVERIT, VSVRASQVE *perceperit.* Vid. etiam *L. 11. pr. D. de vsur.* In hoc enim ab vsuris differt foenus, quod illae quaestum non respiciant, vt PAVLVS *L. 17. §. 3. D. de vsur.* dicit: *Vsuras non propter lucrum petentium, sed propter moram soluentium infligi.* Foenus vero lucrum respicere docet *t. t. D. de foen. naut.*

§. CCCCXXXIII.

§. CCCCXXXIII.

Quantitas, quam negotiatori, trans mare vecturo, nostro periculo credimus, PECVNIA TRAIECTITIA, s. NAVTICA (*) dicitur. Lib.XXII. T. 2. *Pecunia traiectitia.*

(*) *L.* 1. *D. de naut. foen.*

§. CCCCXXXIIII.

Vsurae pecuniae traiectitiae NAVTICVM FOENVS dicuntur (*). *Foenus nauticum.*

(*) Titius, mercator Hamburgensis, Burdegalam naui vectitus, lucrumque coëmendis vinis sibi comparaturus, a Caio duo millia ea lege mutuo sumit, vt, si sortem integram detulerit Burdegalam, singulis mensibus XXX. foenoris loco soluat, si vero perierit, neque sortem nec vsuras recipiat Caius. Foenus nauticum dicitur.

§. CCCCXXXV.

Receptio periculi rerum, de loco in locum (a) transuehendarum, accepto, si translatae fuerint, praemio, ASSECVRATIO (b); Instrumentum contractus assecurationis POLIZZA dicitur. *Assecuratio: Polizza.*

(a) Mari an terra fiat, perinde est.

(b) Barbara haec vox est, pro praestatione securitatis, vel magis indemnitatis, Romanis ignota, licet res ipsa cognita iis fuerit. Vid. LIVIVS *Hist. Rom. Lib. XXIII. c.* 29. & SVETONIVS *in Vita Claudii c.* 28. Ponam casum: Lucius, Amstelodamensis, Vlissipona nauim mercibus bene onustam expectat, periculum nauis & mercium in se recipienre Seio, addito pacto, de soluendis huic aliquot millibus, si nauim appulerit iste. Redit nauis, & Lucius promissa millia Seio soluit, quum perdita naui Seius Lucio aestimationem & nauis & mercium praestare debuisset.

§. CCCCXXXVI.

MVTVVM, magistro nauis vel exercitori datum, si carina nauis redierit, cum foenore conuento reddendum, BODMERIA (*) dicitur. *Bodmeria.*

(*) Dicitur a carina nauis, vom Boden des Schiffs; Sempronius, Lubecensis, aromatibus negotiationem exercens, nauim

nauim in orientalem Indiam ad conquirenda ea mittit; eget autem hoc tempore pecunia; mutuam eam a Caio sumit sub vsuris maioribus, hac adiecta conditione, vt, si pars nauis inferior appulerit, soluantur vsurae, sin minus, pecunia periculo credentis sit; Bodmeria hoc ipsum negotium est.

§. CCCCXXXVII.

Vitalitium Acceptio vsurarum maiorum ad dies vitae sub periculo sortis, VITALITIVM (*) dicitur.

(*) Anicius Tuberoni summam 10000. thal. concedit nunquam restituendam; hoc addito pacto, vt hic illi quotannis 500. soluat; Anicius cum Tuberone vitalitium contractum celebrauit. Germ. dicitur Leibrenthen.

§. CCCCXXXVIII.

Lib. XXII. T. 3. *Probatio; Reprobatio; Veritas; Falsitas.* Demonstratio rationis sufficientis veritatis alicuius, PROBATIO (a); Demonstratio rationis sufficientis falsitatis eius, quod alter probare voluit, REPROBATIO (b); VERITAS autem conuenientia propositionis, vel iudicii nostri cum obiecto, FALSITAS vero disconuenientia propositionis, vel iudicii nostri cum eodem dicitur.

(a) Ponas: Titium adfirmare, aedes, quas ego vt meas possideo, suas esse. Negante me idipsum, illi incumbit probatio. Probaturus allegat rationem, ob quam easdem suas dixit Titius, hereditario iure ad eum deuolutas, testatorem eas emisse a Seio, patrique meo easdem locasse. Demonstrat hanc rationem, i. e. nexum, vel conuenientiam propositionis cum re ipsa ostendit, atque quoad prius producit testamentum Aulii, quoad alterum, instrumentum emtionis venditionis a Seio subscriptum, quoad tertium vero, duos honestos viros, sua fide atque iuramento testantes, patrem Titii meo parenti dictas aedes locasse; Probauit adsertum suum Titius.

(b) Vel potius refutatio, vt dicitur *Nou.* LXXXX. Quodsi ego in casu not. praec. demonstrauerim, testamentum nouiori testamento sublatum esse, instrumentum emtionis venditionis, quod alter venditat, non nisi nudos tractatus, nomenque venditoris manu tertii additum fuisse, testes esse suspectos, actorique consanguineos, reprobaui aduersarii propositionem.

§. CCCCXXXVIIII.

§. CCCCXXXVIIII.

Demonſtratio veritatis facti per ratiocinationem ex eodem, PROBATIO ARTIFICIALIS (a); Demonſtratio veritatis facti ex circumſtantiis extrinſecis, PROBATIO INARTIFICIALIS (b); Probatio iurium DEDVCTIO (c) dicitur. *Probatio artificialis; inartificialis; Deductio.*

(a) V. g. Mucius Seium conuenit mutui C. thalerorum, patri eiusdem Sempronio MDCCVIIII. dati. Seius demonſtrat patrem ſuum MDCCVI. obiiſſe, atque ſubſumit: E. tres annos poſt obitum ſuum contrahere nequiuit. Probatio haec artificialis eſt, ratiocinatus namque Seius erat ex facto aliquo, tempore ſc. mortis parentis ſui.

(b) Huc referas teſtes, inſtrumenta, &c. de quibus ſuis locis.

(c) Aulus demonſtrat ius venandi in ſilua aliqua ſibi competere, atque euincit, idem non eſſe regale. Seius demonſtrat ſibi competere ius ſuccedendi in feudo aperto, idque ex natura feudorum femininorum.

§ CCCCXL.

Demonſtratio aut dubium aliquod oppoſiti relinquit, aut nullum. Hoc caſu PLENA (a), illo vero MINVS PLENA dicitur PROBATIO. Dubium, quod remanet, aut aequale eſt demonſtratae veritati, aut ea maius, aut eadem minus. Iſto caſu PROBATIO SEMIPLENA (b), illo SEMIPLENA MAIOR (c), hoc SEMIPLENA MINOR (d) vocatur (e). *Probatio plena; minus plena; ſemiplena: maior; minor.*

(a) Titius ac Caius, homines probi ac integrae famae, teſtantur ſe vidiſſe ſolutam a Caio Meuio eſſe ſummam D. thalerorum, ex contractu emtionis venditionis debitam; Dubium nullum eſt, rem ita ſe habere, quum error h. e. metuendus non ſit, duo quum idem ſe vidiſſe teſtentur, vterque vero integerrimi homines ſint.

(b) Aufidius reſtatur idem, isque ſolus; Idem illaeſae exiſtimationis vir eſt, omnibus requiſitis ad veritatem dicendam inſtructus; Aufidius ſemiplene probat; potuit enim errare in ratione vel cauſa ſolutionis. Huius igitur probatio vt plena fiat, alia huic aequipollens requiritur probatio.

(c) Quodſi Aufidio acceſſerit Titius, ſed Caii conſanguineus, eaque propter ſuſpectus, probatum magis quam ſemiplene.

 (d) Caelius,

(d) Caelius, homo inconstans, partium studio celebris, si testatus fuerit aliquid, fidem non magnam meretur, adeoque minus quam semiplene probatum dedit assertum suum.

(e) Ne te offendat adhibitum demonstrationis rigorosum vocabulum, memineris & ex principiis probabilibus & possibilibus posse demonstrari.

§. CCCCXLI.

Notorium. Omne, quod ob perspicuitatem suam probatione non indiget, NOTORIVM dicunt (*).

(*) Sed vereor ne notio haec, praesertim, si de facti notorietate quaeratur, inanis sit. Notorium allegante altera parte, altera notorium esse negabit. Probandum E. esse notorium. Probato hoc, ipsum factum probatum est. Alias factum tale dicunt *manifestum*, id vero, quod iudici ex actis patet, *liquidum*.

§. CCCCXLII.

Praesumtio; iuris; hominis; iuris & de iure. Assertio facti, ob rationes probabiles, PRAESVMTIO (a); rationibus probabilibus si lex accedit absolute, PRAESVMTIO IVRIS & DE IVRE (b), si secundum quid, donec scilicet contrarium fuerit probatum, PRAESVMTIO IVRIS (c), si ratio probabilis ex facti circumstantiis eruitur, PRAESVMTIO HOMINIS (d) dicitur.

(a) CICERO *Verrin. IIII.* existimationem vocat.

(b) Exemplum, omnibus notum, est in *c. 12. X. de praesumt.* Seius cum Titia, Titii vxore, in eodem lecto nudatis corporibus decumbentes deprehenduntur; Titius diuortium petit & obtinet, praesumitur namque adulterium, omni reprobatione exclusa.

(c) Qualis est praesumtio pro libertate naturali, quae contrarii probatione excluditur.

(d) Quorsum pertinet status, vel alia conditio personarum, ex quibus probabili modo colligitur: Vtrum furtum fecerit Caius, Sempronium occiderit Lucius &c.

§. CCCCXLIII.

Lib. XXII. T. 4. *Instrumentum;* Scriptura, in rei gestae memoriam fidemque confecta, INSTRVMENTVM (a) vocatur. Quodsi a personis, quibus auctoritas atque fides imperan-

imperantis voluntate concessa (b), aut in caussis, salutem reipublicae respicientibus (c), confecta sint, PVBLICA; Si a personis, quibus ab imperante auctoritas ac fides speciatim non concessa, aut de τῷ suo ciuium confecta, PRIVATA (d); Priuata instrumenta, a tribus viris honestis subscripta, QVASI PVBLICA (e) vocantur. *publicum; priuatum; quasipublicum.*

(a) Et quidem in significatu strictiori, quem IVSTINIANO *Imp. L.* 1. *C. de iur. propt. cal.* placuisse videmus; Separauit enim ab instrumentis alias literas. Conf. insuper *L.* 4. 5. 6. *D. L.* 6. 10. *C. de fid. instr. L.* 24. 29. *D.* & *L.* 7. 24. §. 12-14. *C. de prob.* Latiori significatu instrumentum omne id denotat, quod caussam instruit, s. quod facit ad distinctum facti conceptum, atque ideo & testes complectitur. Vid. *L.* 1. *D. de fid. instrument.*

(b) Eiusmodi personae sunt Iudices, Notarii, Actuarii iudicii &c.

(c) V. g. quae aguntur in comitiis, vel Deputationibus Imperii, in pacificationibus &c. E. Recessus Imperii, Deputationum, Visitationum, Instrumenta pacis, publica instrumenta sunt.

(d) V. g. Chirographa, Syngraphae, Apochae &c.

(e) Vid. *L.* 11. *C. qui pot. in pign.*

§. CCCCXLIIII.

INSTRVMENTVM, per omnia liquidum (a), dicitur GVARANTIGIATVM (b). *Instrumentum guarantigiatum.*

(a) Liquidi notionem vid. supra §. CCCVI.

(b) Alias executiuum, confessatum.

§. CCCCXLV.

INSTRVMENTVM, quod rationem sufficientem, cur quis debeat, non exhibet, INDISCRETVM (*) dicitur. *Instrumentum indiscretum.*

(*) *L.* 25. §. *f. D. de prob.* Dicitur etiam *indeterminatum. c.* 14. *X. de fid. instr.* Sic v. g. si quis chirographo inseruisset: Ich zu Ende benannter bekenne hiermit, daß heute dato dem Herrn N. 100. Rthlr. schuldig worden bin ꝛc. dubium foret, vtrum ex mutuo, an ex emto vendito, vel alio contractu deberetur.

§. CCCCXLVI.

Diploma. Instrumentum, a Principe, aut eius nomine datum, DIPLOMA dicitur (*).

(*) Idque a voce διπλόω, quod bis complicari solet, ne sigillum laedatur. In specie illud, quo olim exules restituebantur, CICERO *ad famil. Lib. VI. Ep.* 13. & quae cursoribus publicis dabantur, quaeque vernacula Postzettul dicimus, Diplomatum nomine veniebant. *L.* 27. *§.* 2. *D. ad L. Cornel. de fals. L.* 137. *D. de verb. oblig.* Specialissimo significatu rescriptum gratiae ita vocari consueuit.

§. CCCCXLVII.

Chirographum; Syngrapha; Apocha; Antapocha Instrumentum priuatum, de negotio vnilaterali confectum, CHIROGRAPHVM (a); de negotio bilaterali vero, SYNGRAPHA (b); in quo solutionem factam creditor profitetur, APOCHA (c); in quo eamdem a se iure factam esse fatetur debitor, ANTAPOCHA (d) appellatur.

(a) Chirographum in genere quodlibet instrumentum, vel quamlibet scripturam authenticam notat; compositum enim est, ex voce χεὶρ, quod manum, & vocabulo γράφειν, quod scribere significat. Conf. *L.* 30. *D. qui test. fac. poss. L.* 24. *D. de prob.* In specie vero ad vnilaterales contractus, mutui *v. g.* se refert chirographum. Vid. *L.* 44. *D. de leg.* 1. *L.* 59. *D. de leg.* 3.

(b) Optime ASCONIVS *in Ciceronis Verrin. I. c.* 36. *Inter* SYNGRAPHAS, inquit, *& caetera* CHIROGRAPHA *hoc interest, quod in caeteris tantum, quae gesta sunt, scribi solent: in syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata pecunia, aut non integre numerata, pro temporaria voluntate hominum scribi solet, more institutoque Graecorum; & caeterae tabulae ab vna parte seruari solent: Syngraphae, signatae vtriusque manu, vtrique parti seruandae traduntur.* Syngrapha itaque ad contractum v. g. emtionis venditionis, locati conducti &c. pertinet.

(c) Vid. *L.* 24. *§.* 2. *C. de non num. pec. L. f. §.* 2. *D. de condict. indebit.* Vernacula dicitur eine Quittung.

(d) Vid. *L.* 19. *C. de fid. instr.* Germ. eine Gegen-Quittung.

§. CCCCXLVIII.

§. CCCCXLVIII.

INSTRVMENTVM, quo aliud, tempore prius, aboletur, MORTIFICATIONIS vocatur (*). *Instrumentum mortificationis.*

(*) Sed barbare admodum. Germ. ein Mortifications-Schein.

§. CCCCXLVIIII.

Instrumentum, bonorum cuiusdam consignationem exhibens, INVENTARIVM (*) dicitur. *Inuentarium.*

(*) Minus latinum vocabulum, ac voce repertorii emendandum esse, vel VLPIANVS *L. 7. pr. D. de administr. ac pericul. tut.* monuit, scribens: *Tutor, qui* REPERTORIVM *non fecit, quod vulgo* INVENTARIVM *appellatur &c.*

§. CCCCL.

Prima eorum, quae in iudicio, aut coram Notario acta fuere, consignatio, PROTOCOLLVM (*) audit. *Protocollum.*

(*) Dicitur a voce πρότος & κόλλος, primo glutine, quod olim in agglutinata charta scriberetur. Vid. SALMASIVS *Historia August. p.* 703. & conf. *Nou. XXXIIII. c.* 2.

§. CCCCLI.

Producere instrumenta in iudicio, eum in finem, vt alter eadem legat, aut describat, EDERE (a); eorum vero summam confiteri, RECOGNOSCERE eadem (b) dicitur. *Edere; Recognoscere instrumenta.*

(a) Vid. §. CXXXV. Ita GAIVS *L.* 10. §. 2. *D. de edend. Edi autem ratio ita intelligitur, si a capite edatur, (nam ratio, ni inspiciatur, intelligi non potest) sc. vt non totum cuique codicem rationum - - - sed, vt ea sola pars rationum, quae ad instruendum aliquem pertineat*, INSPICIATVR & DESCRIBATVR.

(b) VLPIANVS *L.* 56. *D. de V. S. Cognoscere instrumenta est relegere & recognoscere.* Recognoscere vero esse scripta agnoscere, patet ex *L.* 15. *D. ad L. Cornel. de fals.*

§. CCCCLII.

INSTRVMENTVM, propria eius, cuius interest, manu scriptum, vel subscriptum, AVTHEN- *Instrumentum authenticum.*

Exemplum; transsumtum; vidimatum. THENTICVM (a); ex authentico defcriptum, EXEMPLVM (b), f. COPIA; ex Protocollo Notarii defcriptum, TRANSSVMTVM; Exemplum, cum authentico a Notario collatum, VIDIMATVM (c) dicitur.

(a) It. das Original. IMPP. *in L. 3. C. de diuerf. refcript.* ita refcripfere: *Sancimus, vt* AVTHENTICA *ipfa, atque* ORIGINALIA *refcripta & noftra etiam manu fcripta, non* EXEMPLA *eorum, infinuentur.* Authenticum enim in fpecie dicebatur fcriptura principis. Vid. §. XVII. Vid. praeterea *L. 2. D. de fid. inftr. L. f. D. quemadm. teftam. aper. L. 8. D. fam. ercifc.*

(b) Vid. *LL. not. praeced.* alleg. & CICERO *ad Attic. Lib. VIIII. ep. 13.*

(c) Barbara dictio, a fubfcribentis Notarii formula: *Vidimus, concordare vidi &c.* repetenda.

§. CCCCLIII.

Lib. XXII. T. 5. *Teftes; inftrumentales; exceptione maiores.* Perfonae, quorum effatis ratio fufficiens veritatis affertae probatur, TESTES; eorum recognitione fi inftrumenti fubfcriptio probatur, INSTRVMENTALES; quorum perfonis nihil opponi poteft, TESTES EXCEPTIONE MAIORES dicuntur.

§. CCCCLIIII.

Terminus probatorius. Dies, probationi peragendae praefixus, TERMINVS PROBATORIVS audit.

§. CCCCLV.

Articuli probatoriales; Producens; Productus; Interrogatoria; generalia; fpecialia. Propofitiones, quarum veritas a teftibus adferenda, ARTICVLI PROBATORIALES; qui eos proponit, vt teftes eos afferant, PRODVCENS; contra quem proponuntur, PRODVCTVS (a); Propofitiones a producto articulis additae, vt teftes & ad eas refpondeant, INTERROGATORIA; quae, fi ftatum ac perfonam teftium

ſtium reſpiciunt, GENERALIA (b), ſi rem ipſam, SPECIALIA (c) dicuntur.

(a) Inconcinne ſatis. Teſtis, non is, contra quem probatio fit, producitur.

(b) V. g. Wie Zeuge heiſſe? Wie alt er ſey? Womit er ſich nähre? Ob er einem oder dem andern Theil mit Freundſchafft zugethan? ꝛc.

(c) V. g. Woher Zeuge ſolches bejahen könne? Ob Zeuge ſolches ſelbſt geſehen habe?

§. CCCCLVI.

Deſignatio articulorum, ad quos quilibet teſtium reſpondere debet, DIRECTORIVM TESTIVM (*) vocatur. *Directorium teſtium.*

(*) Hoc ita diſponitur:

Teſt. 1mus. ad art. 1. 2. 3. 4. 30. 31. 32. & 33.
Teſt. 2dus ad eosdem.
Teſt. 3tius ad art. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. & 29.
Teſtis 4tus ad omnes.

§. CCCCLVII.

Mutua impugnatio ac defenſio eius: An ſufficienter probatum ſit? DISPVTATIO ATTESTATIONVM (a) dicitur. Inſtrumentum, teſtium effata continens, ROTVLVS (b) TESTIVM eſt. *Diſputatio atteſtationum; Rotulus teſtium.*

(a) Vid. *Nou LXXXX. c. 4.* CICERO *pro Cluent.* QVINCTILIANVS *Lib. V. c. 7.*

(b) Rotulus dictus, ni fallor, ex eo, quod in cylindri formam conuolueretur charta, vel membrana, in qua tale inſtrumentum erat ſcriptum. Huc digitum intendere videtur FORTVNATVS *Lib. VII. Poemat.* 18.

An tibi charta parum peregrina merce ROTATVR.

Germ. dicitur zuſammen rollen. Quando vero hic mos obtinuerit, docet DU FRESNE *Gloſſ. voc. Rotulus.*

§. CCCCLVIII.

ERROR eſt aſſenſus propoſitioni falſae datus (a); IGNORANTIA (b) vero defectus notitiae, & qui- *Lib. XXII. T. 6. Error;*

Ignorantia; iuris; facti; Dubitatio. dem, si eius, quod ex legum praescripto tribuendum alteri erat, IVRIS (c); eius vero, quod accidit, FACTI (d) vocatur. DVBITATIO (e) est abstinentia ab actu affirmandi, vel negandi (f).

(a) Sic falsa est propositio: Tutelam ex legibus Romanis dari pactitiam. Pacta enim priuatorum iuri publico derogare non possunt. Tutela vero iuris publici Romani erat. Quodsi igitur antea propositam thesin defenderis, errabis.

(b) Non scientiam, ignorantiam vocat BECMANNVS *Consp. doctrin. moral. c.* 4. imprudentia eadem dicitur *L. f. D. de extr. cognit.*

(c) Prohibitum est SCto Velleiano, ne mulieres fideiubentes compellerentur ad soluendum. Quodsi Caius, creditor Titii, intercessionem Tulliae accepit, eam tamen obligatam non esse nesciuit, ignorauit ius.

(d) Non vidi Lucio a Caio calendis Maii numeratam esse pecuniam ex mutuo debitam; non audiui Seium iniuriis onerasse Marcum; factum ignoro.

(e) Est aequilibrium mentis; tot & tanta ad affirmandum adsunt motiua, quot & quanta ad negandum propositam propositionem, proinde ad neutrum inclinat iudicium.

(f) Suppeditatas notiones vt facile ab inuicem distinguere poteris; ita tamen eas saepissime confundi videbis. Sic error cum ignorantia confunditur *L.* 1. *§.* 1. 2. *D. de iur. & fact. ignorant.* & *L.* 28. *D. de lib. caus.* dubitatio cum ignorantia.

§. CCCCLVIIII.

Ignorantia vincibilis; inuincibilis, s. probabilis. IGNORANTIA, ad quam remouendam viribus instructi eramus, VINCIBILIS (a); ad quam remouendam vires deficiebant, INVINCIBILIS (b) vel PROBABILIS dicitur.

(a) Qui Caio mutuo dat C. ignorans eum esse filiumfamilias, eius ignorantia vincibilis est; hoc enim comperire potuisset.

(b) Inuincibilis ignorantia est, quando nescimus futura contingentia, v. g. vtrum cras pluerit.

§. CCCCLX.

L. XXIII. T. 1. *Sponsalia; Sponsus; Sponsa.* Pactum de futuris nuptiis SPONSALIA (a); Paciscens masculus, SPONSVS (b); femina, SPONSA (c) dicitur.

(a) IVVENA-

(a) IVVENALIS *Satyr. VI. v. 25. sq.*
Conuentum tamen & pactum & sponsalia nostra
Tempestate paras.

Vid. TACITVS *Annal. Lib. XII. c. 5.* FLORENTINVS *L. 1. D. de sponsal.* eadem *mentionem & repromissionem futurarum nuptiarum* dixit, neque propterea reprehendendus mihi videtur. Ad paciscendum duo ad minimum requiri, promittentem nempe & acceptantem, supra §. CXLII. docui. Mentio significat ambitum sponsi, repromissio consensum sponsae; adeoque non opus erat mutatione HOTOMANNIANA ad h. l. in mutuam repromissionem, repromissio enim semper promissionem supponit.

(c) Vid. *L. 3. D. de sponsal.* & *not. sequ.*

(c) *Sponsa* dicta a spondendo vel sponsione, seu stipulatione, mediante qua illa contrahebatur. *L. 2. D. de sponsal.* Elegans huius testimonium exhibet PLAVTVS *in Poenulo Act. V. Sc. 3. v. 37. sq.*

A. Audi tu patrue! dico, ne dictum neges:
Tuam mihi maiorem filiam despondeas.
P. Pactam rem habeto. A. Spondesne igitur?
A. Spondeo. A. Mi patrue! salue, nam nunc es plane meus.

Ex quo totum negotium liquebit. Vid. IDEM in *Aulular. Act. I. Sc. 4. & Act. II. Sc. 11. v. 77. sq. Trinum. Act. V. Sc. 2. v. 34. sq. & Curcul. Act. V. Sc. 4.* Errat igitur VERRIVS FLACCVS apud FESTVM *de Verbor. signif. h. voc.* putans, sponsas dici ἀπὸ τῆς σπονδῆς, libamine, in confarreationis ritu adhiberi solito, id quod clarius adhuc patet ex ARNOBIO *aduers. gent. X. p. 140.* Stipulatione promissas virgines, *sponsas*, nudo pacto, *pactas*, *destinatas*; nondum vero promissas, *speratas* appellabant Romani. Vid. GVNDLINGIANA *Part. X. p. 380.* Confarreatae erant vxores, non sponsae.

§. CCCCLXI.

SPONSALIA hac ratione inita, vt de iis cuilibet constare possit, PVBLICA (*); ita vero inita, vt nemini, nisi desponsatis, de iis initis constet, CLANDESTINA vocantur. *Sponsalia publica; clandestina.*

(a) Ea vero sponsalia, in quibus contrahendis parentum propinquorumque consensus adhibetur, aut quibus parochus vel testes adsunt, ita comparata sunt, vt de iis contractis possit constare. E. ea publica dicere non repugnat. Publici notionem si ita interpretari velis, vt denotet id, quod secundum

leges fit, me non in totum habebis dissentientem. Sed finem legum in solemnitatibus sponsaliorum esse, vt de iis initis cuilibet constare possit, simul non negabis. Constare autem de iis debet, ne ius quaesitum alteri auferatur.

§. CCCCLXII.

Sponsalia pura; in diem; conditionata.

Sponsalia, quorum implementum, nullo, neque tempore, neque conditione, limitatur, PVRA; quae a tempore, IN DIEM (a); quae a conditione limitantur, CONDITIONATA (b) sunt.

(a) V. g. Si Caius ac Caia pactum inierunt de celebrandis nuptiis post decursum anni.

(b) Conditionum variae species sponsaliorum conditionatorum diuersitatem efficiunt. Sic, si Seius pactus fuerit cum Seia: Se velle eam ducere vxorem, si speratum Consiliarii munus in eum propediem conferatur.

§. CCCCLXIII.

Sponsalia de futuro & de praesenti.

SPONSALIA, quibus effectus matrimonii pacto desponsatorum applicantur, DE PRAESENTI; quibus non, DE FVTVRO dicuntur (*).

(*) Conf. *c. p. X. de spons.* & Perill. Dn. BOEHMERI *Diss. de incongrua praxi sponsal. de fut. & de praesenti.* Caetera ad ius Canonicum.

§. CCCCLXIIII.

Arrha sponsalitia.

ARRHA SPONSALITIA est signum pacti de futuris nuptiis (*).

(*) Arrham signum quandoque perfecti, quandoque perficiendi contractus esse, supra §. CCCLXXXVI. obseruaui. Arrha igitur sponsalitia est signum initorum sponsaliorum, perficiendi vero adhuc matrimonii. *L. 3. C. de sponsal.* Consistit autem potissimum ex annulis, iocalibus, & aliis pretiosis, quae nouis nuptis arrharum nomine damus & ab iis vicissim accipimus. Plebeiae sortis homines librum hymnorum argento ornatum sponsis suis offerre amant.

§. CCCCLXV.

Sponsalitia largitas.

Donationes inter sponsum & sponsam, SPONSALITIAE LARGITATIS nomine veniunt (*).

(*) De qua vid. *L. 32. §. pen. D. de donat. int. vir. & vxor.*

§. CCCCLXVI.

§. CCCCLXVI.

Societas inter maſculum & feminam, procreandae ſobolis gratia inita, CONIVGIVM (a), ſ. MATRIMONIVM (b) eſt. Coniugium, iuribus ciuitatis gaudens (c), NVPTIAE (d); Socii huius ſocietatis, CONIVGES (e), & quidem mas, MARITVS (f); femina VXOR (g) dicuntur. L. XXIII. T. 2. *Coniugium; Nuptiae; Coniuges; Maritus; Vxor.*

(a) Diſtinctam ſocietatis cuiusdam ſibi formaturo ideam ad finem eiusdem, quippe in quo vnius ab altera differentia deprehenditur, reſpiciendum erit. Coniugium autem ſocietas eſt, coëunt namque homines diuerſi ſexus ad certum finem. Quisnam hic ſit, curatius paulo diſpiciendum erit, idem quum palmarius coniugii character ſit. Mas & femina in ſocietatem coëuntes finem ſibi aut talem proponunt, ad quem obtinendum mas mari & femina feminae alias ſufficiebat, & tum innumerarum ſocietatum fundamen eſſe poteſt; aut diuerſitas ſexus rationem ſufficientem ſocietatis iſtius continet. Tum iterum aut libidinis exſtinguendae gratia hoc ipſum fit, & erit FORNICATIO; aut liberorum procreandorum cauſa, & erit CONIVGIVM. Eſſe autem coniugii finem ſui ſimilis procreationem, vel ex naturali ratione, gentium moribus, immo ex inſtituto diuino, Gen. I, 28. *creſcite & multiplicamini*, patet. Graecos hunc finem ob oculos habuiſſe coniugium celebrando, eaque propter idipſum definiiſſe per *γάμον συνοδὸν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ*, notat IVSTVS LIPSIVS ad TACITI *Annal. Lib. XI. c. 15. p. 685.* Idem ſeruaſſe Romanos, ita quidem, vt nuptias contracturi, ſe liberorum quaerendorum cauſa id facere, teſtarentur non ſolum, ſed & iuramento firmarent idem. Vid. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. IIII. c. 3.* TACITVS *Annal. Lib. XI. c. 27.* VLPIANVS *Fragm. Tit. III. §. 3. L. 9. C. de nupt.* Latius haec deducta videbis in Diſſ. noſtra *de Neceſſ. parentum conſenſ. in nupt. liber. cum legitim. tum legitimat. Cap. I. §. 1. not. a.* Sed, nec procreationem ſobolis ſolam finem coniugii eſſe, eſſe & ſimul procreatae ſobolis iuſtam educationem, ideoque, quod fecit Perill. L. B. de WOLFF vern. Ged. vom geſellſchafftlichen Leben, §. 16. B. Dn. HEINECCIVS *Elem. iur. nat. Lib. II. §. 28.* Cel. CANZIVS *Diſcipl. moral. §. 794.* factumque in noſtra *Diſſ. cit. §. 1.* addendum fuiſſe vocabulo procreandae illud: *& educandae* ſobolis, obiicies! Sed veniam dabis, quod mutauerim conſilium, atque educatio-

educationis obligationem, vt propositionem, ex coniugii notione demonstrandam, ex definitione exulare voluerim. Neque praeterea societatem hanc dixi aequalem, quod facere solent omnes; Aequalitas essentiale coniugii non est, sed naturale vel accidentale.

(b) *Matrimonium*, quod a matris nomine, per id acquirendo, dictum vult GELLIVS *Noct. Attic. Lib. XVIII. c.6.* cum coniugio, non cum nuptiis synonymum est. Equidem negare non possum, matrimonii & nuptiarum vocabula interdum non satis accurate in legibus Romanis distingui; fieri tamen id saepius, indicio sunt §. 12. *I. de nupt. L.* 10. *D. eod. L. pen. D. de don. int. vir. & vxor.* Optime ex his tricis extricari poterimus duce PAPINIANO, dicente: Ciuem Romanum peregrinam *sine connubio* in *matrimonio* habuisse, vid. *Collat. Leg. Mosaic. & Rom. Tit. IIII.* §. 5. quod vlterius persequitur HOTOMANNVS *in Obs. de ritu nupt. c.* 15. SCHVLTINGIVS *in Iurisprud. Anteiustin. p.* 34. NOODTIVS *ad Tit. D. de rit. nupt. Tom. II. Oper. p.* 485. Constat enim, inter ciuem Romanum & peregrinam, peregrinumque ac ciuem Romanam nuptias fuisse nullas, vid. VLPIANVS *Fragm. V.* 4. PAVLVS *Recept. Sent. II.* 19. 6. SENECA *de Benefic. Lib. III. c.* 35. MACROBIVS *I. Satyr. I. v.* 6. HORATIVS *Od.* 4. *Lib. III.* iisque post ciuitate Romana donatis ius connubii, quod nuptiis aequipollet, datum, qui mulieres antea in matrimonio habuerant. Vid. SPONIVS *in Miscell. erudit. antiqu. Sect. VII. art.* 11. *p.* 244. GRVTERVS *Inscr. p.* 573. Alii matrimonii & nuptiarum discrimen hoc faciunt, quod prius ad viros, posterius ad mulieres referatur. Vid. AVSONIVS POPMA *de Different. verbor. p. m.* 300.

(c) MODESTINVS *L.* 1. *D. de rit. nupt.* nuptias vocat: *Coniunctionem maris ac feminae, consortium omnis vitae, diuini ac humani iuris communicationem*, & TRIBONIANVS §. 1. *I. de patr. potest. viri ac mulieris coniunctionem, indiuiduam vitae consuetudinem continentem*, idem dixit. *Coniunctionis* vocabulum hic continuum actum significat, qualem omnia fere in *io* desinentia indicare, Philologi volunt, vt *certatio, obseruatio.* Vid. HVBER *Praelect. ad Instit. p.* 23. Consortium omnis vitae, commoda & incommoda inter coniuges aequali ratione diuidenda esse, innuit. Communicatio diuini humanique iuris fiebat per confarreationis, ac coemtionis ritum, vid. DIONYSIVS HALICARNASSENSIS *Lib. III. p.* 95. HVBERVS *Digress. P. I. D.* 17. *p.* 528. In TRIBONIANI definitione, quam summus Pontifex, mutando saltim verbum *continens* in *retinens*, quo indissolubilitatem vinculi coniugalis notanter indigita-

indigitaret, in *c. 11. X. de praesumt.* pariter suam fecit. *Indiuiduam vitae consuetudinem* perpetuam & non interruptam copulam interpretatur CORASIVS *Lib. I. Misc. c.* 8. vid. FABER ad *L.* 48. *D. de R. I.* vnde PROPERTIVS *Lib. II. Eleg.* 6.

Semper & vxor eris.

idque saltim, si primam intentionem respexeris, dein repudium ex iusta causa concessum. *L.* 57. *D. de re iud. L.* 1. *D. rer. amot.*

(d) *Nuptiae* proprie solemnitates, quibus mas feminae iungitur, s. quibus connubium contrahitur, notant. Ita CICERO *pro Cluentio* dixit: *Nuptias, plenas hilaritatis, plenas concordiae ac pudoris*, & TERENTIVS *Andr. Act. I. Sc. V. v.* 33. *sq.*

- - - - - - *misera solicita est, diem*

Quia olim in hunc sunt constitutae nuptiae.

Denominationis ratio petita est a ritu nubendi, s. obducendi capiti sponsae velum flammeum, i. e. ex flauo rubescens, quo sub inuolucro in domum mariti futuri inducebatur. Vid. FESTVS, *voc. Nupt.* MARTIALIS *Lib. XII. Ep.* 42. *v.* 79. SENECA *Neron. XXVIII.* Conf. WESSELING. *Nomognost. iur. vniuers. Vol. poster. p.* 1188. *sq.* De eiusdem colore vid. LVCANVS *II. v.* 361. Denotate nuptiarum vocabulum quandoque matrimonium, dictum not. praeced. Sed & pro fornicatione interdum accipitur, vt apud IVSTINVM *Lib. XXXI. c.* 6. *Rex, per hiemem in luxuriam lapsus, nouis quotidie* NVPTIIS *deditus erat.*

(e) A *iungo* an a *iugo* dicti sint, de eo Grammatici certant; Posterius flexioni, prius rationi magis respondet, vtrumque vero & feminae conuenit. De priori testatur OVIDIVS *Metamorph. XI.* 727. VALERIVS FLACCVS *VIII.* 419. de posteriori CICERO passim, qui nunquam, quod memini, virum coniugem dixit.

(f) VIRGILIVS *Eclog. VIII. v.* 30.

Spargite MARITO *nuces.*

Nuces enim in solemnitate nuptiarum spargebantur.

(g) *Vxoris* nomen ab eo ritu repetendum erit, quo noua nupta, antequam mariti domum ingrederetur, lupina adipe & oleo inungebatur, de quo vid. PLINIVS *XXVIII.* 9. ISIDORVS *Etymol. VIIII.* 8.

§. CCCCLXVII.

§. CCCCLXVII.

Contubernium.

Societas inter seruum & ancillam, procreandae sobolis gratia inita, CONTVBERNIVM (*) dictum fuit.

(*) Proprie contubernium dicitur de militibus, qui in vno tentorio recubabant, vid. SVETONIVS, *in Iul. Caes. c.* 2. dein vero & coniugio, ciuilibus effectibus destituto, accommodatum hoc verbum fuit, §. 2. *Inst. de heredit. ab intestat.* sigillatim vero seruorum cum ancillis coniunctionem notare solet. *L.* 14. *§.* 3. *D. de rit. nupt.*

§. CCCCLXVIII.

Nuptiae legitimae, s. iustae; ratae; Vxor legitima.

NVPTIAE legibus conformes LEGITIMAE s. IVSTAE (a); praeceptis iuris canonici respondentes RATAE (b); VXOR, in matrimonium ducta secundum leges ciuiles, LEGITIMA, s. IVSTA (c) vocantur.

(a) Ita namque IMPERATOR *pr. I. de nupt.*: IVSTAS *autem* NVPTIAS *inter se ciues Romani contrahunt, qui secundum praecepta legum coëunt &c.* Et BASILICA *Lib. XXIII. Tit. IIII. c.* 46. habent: Ἐννόμους γάμους μεταξὺ ἀλλήλων συνιςῶσι Ῥωμαῖοι, ἡνίκα τὰ περὶ τῶν γάμων τοῖς νόμοις διηγορευμένα φιλάξουσι. i. e. *Legitimas nuptias inter se ciues Romani contrahunt, quum ea, quae de nuptiis legibus constituta sunt, obseruauerint.* Pluribus hoc argumentum prosequitur CASALIVS *de prof. & sacr. vet. ritib. P. I. c.* 22. *p.* 116. *sq.*

(b) V. g. vt accedat hierologia, s. benedictio sacerdotalis, canones requirunt. E. accidere potest, vt matrimonium non sit legitimum, sit tamen ratum, *c.* 17. *C.* 28. *q.* 1. quale est matrimonium inuitis parentibus initum, benedictione vero sacerdotali confirmatum.

(c) *L.* 13. *§.* 1. *D. ad L. Iul. de adult. coercend.*

§. CCCCLXVIIII.

Nuptiae putatiuae; clandestinae s. ad Thalac.

NVPTIAE coniugatorum, bona fide errantium (a), PVTATIVAE (b); quae vero ita contrahuntur, vt de contractis non possit constare, CLANDESTINAE, s. AD THALAC (c) dicuntur.

(a) Ni enim hoc, bigamia foret.

(b) Titius,

(b) Titius, per decem annos absens, bello cecidisse nunciatur, & creditur. Titia eiusdem vxor mariti obitum luget, tandemque ad secunda vota transit, nubens Seio. Demum post multos annos redit Titius, spemque de se conceptam fallit. Putatiuae itaque inter Titiam ac Seium nuptiae contractae fuere.

(c) Persico quidem idiomate.

§. CCCCLXX.

Continuam reciprocae amicitiae inter coniuges studium MVTVVM ADIVTORIVM dicitur (*). *Mutuum adiutorium.*

(*) *Amicitia* est conatus alterius statum perficiendi; patet igitur ex hoc, mutuum adiutorium in eo consistere, vt alter coniugum alterius statum perficiat. *Amicitia.*

§. CCCCLXXI.

Qui viribus sui similem procreandi destitutus est, IMPOTENS dicitur. IMPOTENTIA igitur est defectus virium sui similem procreandi; Qui impotentia temporali liberos procreandi laborat, SPADO (a); qui ob absentiam partium externarum, ad procreationem necessariarum, EVNVCHVS (b) dicitur. *Impotens; Impotentia; Spado; Eunuchus.*

(a) Graecum vocabulum σπάδος, a quo spadones dicti, non vero ab vrbe Spada, vnde primum aduectos eos credit STEPHANVS *de Vrbibus*, generale est. Docet hoc VLPIANVS *L.* 128. *D. de V. S.* scribens: SPADONVM *nomen generale est: quo nomine tam hi, qui natura spadones sunt, item thlibiae, thlasiae, & si quod aliud spadonum genus est, continentur.* THLIBIAE a Θλίβω, collido, constringo, dicuntur, & notant talem, cui collisi testiculi sunt; THLASIAE a Θλάω, contundo, dicti, eum, cui contusi sunt testes, innuunt. Vid. *Leuit. c. XXII. v.* 24. It. *L.* 39. §. 1. *D. de iur. dot.* distinguit inter spadonem castratum & non castratum. Spadones coire quidem, sed generare non possunt, E. sanos eos dixit VLPIANVS *L.* 6. §. 2. *D. ad edict. aedil.* *Thlibiae. Thlasiae.*

(b) Placet nominis ratio SCALIGERI *Exerc. CCLXXVII. Sect.* 3. vbi docet, rem veneream antiquis *amentiam* dictam esse, teste ARISTOPHANE aliquo loco; Eunuchi vero quum ea carere

carere debuerint, eorum nomen, ex vocibus ἐν νοῦν ἔχειν ortum fuisse. Alii idem deriuant a vocabulo εὐνὴ, cubile, ita, vt cubilis custodes innuat Eunuchorum etymon. Eunuchi idem sunt, qui alias castrati *L. 39. §. 1. D. de iur. dot.*

§. CCCCLXXII.

Matrimonium ad Morganaticam.

MATRIMONIVM, sub pacto, de dignitate ac bonis mariti in vxorem ac liberos non transferendis, AD MORGANATICAM (*) dicitur.

(*) Vel potius ad Morgengabicam; vxor enim contenta cum Morgengaba, ipsi a marito oblata, esse, nec quicquam de bonis eius amplius sperare debet. Vid. COCCEIVS *Diss. de Lege morganatica.*

§. CCCCLXXIII.

Hagenstoltzius; Hagenstoltziatus.

Masculus, vltra aetatem, liberis procreandis conuenientem, caelebs, HAGENSTOLTZIVS (a); IVS, principi competens, succedendi in bona Hagenstoltzii, HAGENSTOLTZIATVS (b) dicitur.

(a) Vndenam haec vox nata sit, mire dissident eruditi. Nolo etymologiarum seriem hic nectere; quibus volupe erit, legant KRESSIVM & B. de LVDEWIG in Dissert. de hac materia. Vocabulum autem hoc diuersa ratione scribitur: Hegestolt, Hagesteltz, Hauestolt, Houestolt, Hoffestolt, Hauerstolt. Inde omne dissidium ortum. KRESSIVS *c. l.* dici eum putat a verbo *Hage*, quod Germanico idiomate ein Gehäge, Bezirck notat, & a voce Steltze, stoltzieren, quasi qui sua sede superbit, nec foras ad obseruandas virgines egreditur. B. de LVDEWIG *c. l.* ab eodem verbo *Hage*, quod sepe, & voce *stoltz*, quod truncum notat, vt apud OVIDIVM *Metamorph. Lib. III. v.* 133.

Caelebs sine palmite truncus.

Hagenstoltzium deriuat. Eligas quae placet.

(b) Obtinuit hoc ius in Archipalatinatu Rheni, Hassia ac Sueuia, nec incognitum idem in Ducatu Cellensi ac Guelpherbytano.

§. CCCCLXXIIII.

Liberi legitimi; illegitimi;

LIBERI, ex legitimo matrimonio nati, LEGITIMI (a); extra illud geniti, ILLEGITIMI f. SPVRII

SPVRII (b); ex concubina susceptі, NATVRALES dicuntur. *Spurii; naturales.*

(a) Vid. *L. 6. D. de his, qui sui, vel al. iur. sunt.* in qua vocabulum *vxor* legitimo connubio iunctam feminam notat. Vid. *§. pen. Inst. de nupt.* Egregie hoc explicat DESIDERIVS HERALDVS, *rer. & quaest. quotid. Lib. I. cap. 1. n. 2.* scribens: *Natura, a legibus temperata, & iis obsequens, procreat liberos legitimos. At natura vaga, ac legibus soluta, & libertate sua lasciuiens, procreat quidem liberos, sed, quos lex, quandoquidem* NATVRAE SOLIVS OPVS *sunt*, LEGVM FORMA NON ADHIBITA, NATVRALES *tantum appellat, atque sic liberi naturales sunt, non legitimi.*

(b) Aduersus leges qui coierunt, eos nec nuptiarum iure, nec patris aut matris praerogatiuis, si quam genuerint prolem, gauisos fuisse, docet IMP. in *§. 12. I. de nupt.* Patris nomen ibi exulat, abest & relatum filii encomium; indeque est, quod tales *ἀπάτορες*, i. e. SINE PATRE FILII, dicantur. Synonymon huic elogio fuisse dictionem SPVRIORVM ex ead. §. 12. apparebit. Horum etymologiam late deducit MENAGIVS *Amoenitat. iur. ciuil. Cap. XXX. p m. 357-367.* Sed differre has appellationes voluit B. Dn. HEINECCIVS *in Ant. Rom. Lib. I. Tit. 10. §. 19. & in Comment. ad L. Iul. & Pap. Popp. Lib. II. c. 4. §. 169. sq.* putans: SINE PATRE FILIOS genus constituere, omnesque illegitimos liberos, s. ex concubina, s. ex meretrice nati fuerint; SPVRIOS vero in specie, nec nisi ex vulgiuaga susceptos, dici. Prouocat idem B. Vir ad *§. 12. I. de nupt.* ex qua colligere sibi visus est, ex iniustis nuptiis natos quidem spurios dictos, quumque sine patre nati fingerentur, literis his coniunctis: SP. signatos fuisse. Profert hunc in finem lapidem ex GRVTERO *Inscr. p. 434.* quo MAMERCIVS IANVARIVS SP. dicitur, contenditque hoc legendum: SINE PATRE FILIVS, idque vel ex ea ratione, quod praedictus IANVARIVS non vulgo quaesitus, sed ex concubina esset susceptus; neque praeterea opinandum sit, patentes maculam spurii filio fuisse adscripturos. Verum, in omnia alia, pace tanti mei Praeceptoris, ire cogor, atque defendere simul: *Spuriorum* nomen generale fuisse omnibus illegitimis, s. ex concubina; s. ex vulgiuaga, s. denique ex ancilla fuerint nati; *Sine patre filiorum* vero appellationem iis tantum conuenisse, qui ex concubina essent suscepti. Discernendi erunt characteres in marmoribus obuii: S. P. F. interposito singulis literis puncto, SINE PATRE FILIVS, SP. vero aut SP. F. copulatis literis S. & P.

SPVRIVS legendum esse, auctoritate VALERII PROBI *de not. Romanor. interpret.* & PAVLI DIACONI *de not. liter.* quos IAC. GODOFREDVS *auctoribus lat. lingu.* a se editis, inseruit, p. 1471. & 1523. iudico. Iam ad marmora confugiendum. 1) Ex concubina prognatus SPVRIVS dicitur ap. FABRETTVM *Inscript. Cap. I. n.* 259. *p.* 46.

C˙ VELIVS˙ A˙ F˙ SCAPTIA˙
SIBI˙ ET˙ CONCVBINAE˙ SVAE˙
ET˙ VELIAE˙ SP˙ F˙ TERTIAE˙
FILIAE˙ MEAE˙ ETC˙

Simili ratione 2) serui filius SPVRIVS dicitur apud EVND. *n.* 263

DIIS˙ MANIBVS˙
TI˙ CLAVDIO˙ SP˙ F˙
HONORATO˙
VIXIT˙ ANN˙ IIII˙ MENS˙ VI˙
CLAVDIA˙ THEOPHILA˙ ET˙
ANTHVS˙ CAESARIS˙
FILIO˙ CARISS˙

ANTHVM vero TIBERII Caesaris seruum fuisse, subiectus ab eodem lapis docet:

DIIS˙ MANIBVS˙
CLAVDIAE˙ THEOPHILAE˙
ANTHVS˙
IMP˙ T˙ CAESARIS˙ AVG˙ SER˙
AGRIPNIANVS˙
CONIVGI˙ CARISSIMAE˙

Porro & ex inscriptione primo loco a nobis adducta, & ex alia apud GRVTERVM, p. 537.

L˙ LVCIO˙ SEC˙
— — — —
— — — —
EPIPODIVS˙ FIL˙ NA˙
PATRI˙ PIENTISS˙

apparet, neque spuriis, neque naturalibus liberis turpitudinis aliquid haesisse.

§. CCCCLXXV.

Consanguinitas; Adgnatio; Nexus personarum, communem originem agnoscentium, CONSANGVINITAS (a); Si perso-

persona, a qua oriuntur connexi, masculus est, ADGNATIO (b), & personae connexae ADGNATI; si femina, COGNATIO (c), & personae connexae COGNATI; Consanguinei eiusdem nominis, GENTILES (d) dicuntur. *Adgnati; Cognatio; Cognati; Gentiles.*

(a) Consanguinitatis vocabulum late patet, licet in iure Romano potissimum applicetur fratribus ab eodem patre genitis. Ita CICERO *de Inuent. l.* 24. COGNATIO, inquit, *quibus maioribus? quibus* CONSANGVINEIS?

(b) In generaliori significatu agnationis vocabulum aequipollet consanguinitati; *L.* 5. §. 1. *D. vnde legit.* patruus enim agnatus est & consanguineus. Speciatim vero ii, qui per masculum consanguinitate iuncti sunt, adgnati dicuntur. CAIVS, eos definiens, *L.* 7. *D. de legit. tut.* scribit: *Sunt autem agnati, qui per virilis sexus personas cognatione iuncti sunt,* vid. *pr. I. de legit. agnat. tutel.* v. g. *patruus*, eiusque filius ac nepos; *L. cit.* 7. *& L.* 5. *D. vnde legit.* auus enim hic nexum facit; *frater* eodem patre natus, eiusque filius ac nepos; ratio namque sufficiens nexus in patre est. *c. L.* 5.; *soror* eodem patre progenita, eiusque descendentes. CAIVS *Inst. L.I. dict. tit.* Sed huic contradicit VLPIANVS *Fragm. Tit. II. & in L.* 2. *D. de suis & legit. hered.* Sed notandum erit: Adgnatos aut in genere definiri, aut respectu habito ad certam doctrinam, materiamque substratam, vt dicunt. Ita quidem VLPIANVS, feminas excludens, aut de tutela, vt in priori, aut de hereditate legitima, quae antiquo iure feminis non deferebatur, vt in posteriori loco, loquitur. Vid. a COSTA *ad* §. 1. *I. de hered. quae ab intest. def.* Adgnatum ab eo, quod iuxta nos natus sit, dici existimat ALCIATVS *Parerg. Lib. III.* ab eo vero, quod extra domum patrisfamilias, & ideo familiae adgnatus sit, RAEVARDVS *Var. Lib. V. c.* 1. deriuandum putauit. Germ. dicuntur Schwerdmagen, a gladio, masculorum apud veteres Germanos signo, ipsis semper connexo. Vid. TACITVS *de Morib. Germ. cap. XXII.* Adgnatos per patrem cognatos dicit PAVLVS *L.* 10. §. 1. *D. de grad. & aff.*

(c) CVIACIVS ad PAVLI *Edictum p.* 1318. sequutus XII. Tabb. cognationem genus, agnationem & consanguinitatem species esse voluit. De his dictum not. a. & b. Adcuratius paulo philosophatur PAVLVS in *L.* 10. §. 2. *D. de grad. & aff.* a Graeca voce συγγενεῖν illud deriuans. VLPIANVS *L.* 1. *pr. D. vnde cognat.* eos, quasi ex vno natos, & LABEO *c. l.* 1. quasi commune nascendi initium habeant, dictos arbitratur.

Sed hae ratione adgnati & consanguinei cum his conuenirent. Putauerim ego, saluis aliorum iudiciis, cognationis verbum a *conno*, quod feminam notat, vid HORATIVS *L. I. Serm.* 3. *v.* 107. & verbo *nasci* descendere, quasi cognatus sit per feminam natus. De hoc alibi. Germ. dicuntur Spillmagen, a colo, der Spindel oder Spill, insigni muliebri. Vocabulum vero Magen domum, s. familiam notat, vid. SERRARIVS *Moguntiac. c.* 4.

(d) CICERO *Topicor. c.* 6. scribit: GENTILES *sunt, qui inter se eodem nomine sunt: ab ingenuis oriundi: quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit; quique capite non sunt diminuti.* Ita TVLLIORVM nomen gentile est, omnesque TVLLII communem originem habentes gentiles fuere. Latius gentilitatis notionem extendit idem CICERO *Tuscul. quaest.* regem TVLLIVM suum appellans gentilem, & PLINIVS de seruis: Singuli Marcipores, Lucipotesue dominotum gentiles vocans, verbum captauit. Verum, hac ratione gentiles & agnatos non differre, dices: Adgnati sunt consanguinei, idem gentiles, adgnati idem nomen gerunt; gentiles pariter. Sed adgnati insuper idem cognomen praeter nomen habuere, gentilibus vero solum nomen apud Romanos fuit commune. V. g. in gente CORNELIA omnes CORNELII gentiles fuere, quumque haec gens in varias abiret stirpes, v. g. SCIPIONVM, CINNARVM &c. quod cognomen erat, omnes eiusdem cognominis, SCIPIONES videlicet, ac CINNAE, agnati fuere. Vid. B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. Lib. III. t.* 2. §. 2.

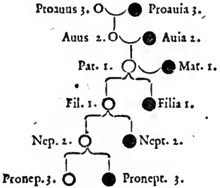
§. CCCCLXXVI.

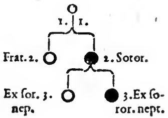
Gradus; Graduum computatio; Linea; recta; obliqua; ascendens; descendens; aequalis; inaequalis; Respectus parentelae.

Generatio quaelibet GRADVS, & generationum numeratio GRADVVM COMPVTATIO (a) audit. Series graduum LINEA (b), & quidem nexus generationum simplicium RECTA, nexus duplicium OBLIQVA (c), eaque, si tempore priores spectes, ASCENDENS (d), si posteriores tempore, DESCENDENS (e); si numerus graduum a persona, quae nexum facit, aequaliter distet, AEQVALIS (f); sin minus, INAEQVALIS (g); Nexus, quo alter coniunctorum communi parenti immediate originem debet, RESPECTVS PARENTELAE (h) dicitur.

(a) Gradus

(a) Gradus eſt generatio. E. quot ſunt generationes, tot numeramus gradus. Pater & mater filium generant, is primum gradum conſtituit. Pater itaque, mater, filius ac filia in primo conſanguinitatis gradu ſunt. *L.* 1. §. 3. *D de grad. & affin.* Filius ſi iterum progenuerit nepotem, ſecunda generatio exiſtit, atque ideo ſecundus gradus. E. auus & auia, reſpectu nepotum, & hi, reſpectu ad auum vel auiam habito, in ſecundo gradu conſanguinitatis eſſe dicuntur. Item fratres ac ſorores. Ad hoc enim, vt fratres & ſorores dicantur, requiritur, vt eisdem, vel alterutro ſaltim communi parente, nati ſint; hoc vero diuerſis fit generationibus, E. ſecundus numeratur gradus. Neque in gemellorum partu ita continuus eſt actus, vt non tempore diſcerni poſſint, E. & gemelli ſecundo gradu inuicem cognatione attingunt. *L.* 1. §. 4. *D. cit.* Proauus & proauia pronepotibus in tertio gradu cognati ſunt, ad hoc enim, vt ex proauo exiſtat pronepos, triplex requiritur generatio; Proauus generauit auum 1, auus patrem 2, pater vero filium 3. Simili ratione ſe habet generatio ex fratre vel ſorore nepotis. E. hi omnes in tertio gradu ſe attingunt inuicem, *L.* 1. §. 5. *D. cit.* & hac ratione ſeries in infinitum produci poterit. En tibi compendium ſchematis:

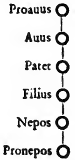

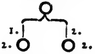
(b) Proauus, auus, pater, filius, nepos & pronepos lineam conſtituunt; eſt enim ſeries generationum.

(c) Hanc vt diſtincte percipias differentiam, ad haec attendas: Proauus dum auum generauit, ſimplex, h. e. indiuidua haec fuit generatio, atque ſufficiens, vt proaui filius dici poſt potuerit auus; item, dum auus genuit filium, filius nepotem, nepos pronepotem &c. ſingulae generationes fuere ſimplices, nexus vero, vel ſeries harum, lineam efficit rectam.

LINEA RECTA:

Ad hoc vero, vt fratres fieri potuerint Caius ac Seius, duplex eiusdem patris aut matris requiritur generatio, prima, qua existentiam capiat Caius, altera, qua Seius. Duplicem hanc generationem si iunxeris, lineam habebis obliquam, quam vlterius pro lubitu deducere poteris.

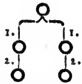

Verum hac ratione antiquiores in determinanda lineae notione non processere, ad pictores potius, lineolis generationes coniungentes, dum confugerunt, claris notionibus contenti fuere.

(d) Pater & mater, auus & auia, proauus & proauia, atauus & atauia, dum tempore priores sunt filio, in linea ascendenti sunt constituti.

(e) Filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis, abnepos, abneptis, posteriores tempore sunt patri, E. in linea descendenti; simili ratione dum nepos prior tempore est pronepoti, ille respectu huius pariter in linea descendenti collocatus est.

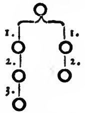
(f) Auus genuit patrem ac patruum, pater filium, patruus itidem filium, vtrinque dum duplex generatio facta, aequalis erit linea.

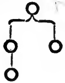
(g) Fingas filium in not. praeced. allegatum gignere nepotem, patrui vero filium improlem esse, inaequalis erit linea,

ab

ab vna parte duplex, ab altera dum triplex generatio concurrit.

(h) Inter patruum v. g. & nepotem ex fratre respectus parentelae obtinet, est enim ille immediate ex auo oriundus.

§. CCCCLXXVII.

Nexus coniugis alterius, cum alterius consanguineis, ADFINITAS; Personae, hoc modo connexae, ADFINES dicuntur (a). Quot nuptiae concurrunt, tantum GENVS dicitur ADFINITATIS (b). *Adfinitas; Adfines; Genera adfinitatum.*

(a) *Adfines* licet proprie ii dicantur, quorum confines erant agri, (§. CCLXXXIII.) *L.* 12. *D. fin. reg.* vulgatus tamen allegatus adfinium significatus est. MODESTINVS in *L.* 4. §. 3. *D. de grad. & affin.* ADFINES, inquit, *sunt viri & vxoris cognati.* Sed & alterius coniuges alteri coniugi proprie adfines sunt. Recte itaque facit POMPONIVS *L.* 3. §. 1. *D. de postul.* nurum & generum, socrum & socerum inter adfines referens. Sunt enim alterius coniugis consanguinei. TERENTIVS *Heautont. Act. V. Sc. I. v.* 63.

Immo & gener & ADFINES placent.

FESTVS *de verb. signif.* h. v. adfines, consanguinitate iunctos, appellans, latius vocabulum adfinium sumit, aut dicere forsan voluit consanginitatibus, ad eum modum, quo MODESTINVS *c. l.* pergit: *Dicti ab eo, quod duae cognationes, quae diuersae sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit.* Sed & hac ratione strictam adfinitatis significationem non sequeretur. Idem fecit NEPOS, adfinitatem

simpliciter coniunctionem dicens, *in vita Attici. c. 7.* ATTICVM POMPONIO coniunctum dicens, qui ei fuit adfinis.

(b) Vxoris meae soror mihi in primo genere adfinitatis iuncta, vnicum enim matrimonium intercessit;

Fratris mei mortui vxoris secundus maritus in secundo genere adfinitatis ob binas nuptias est.

§. CCCCLXXVIII.

L. XXIII. T. 3. Dos. Quicquid (a) ab vxore, vel eius intuitu, in maritum confertur, ad ferenda onera matrimonii (b), DOS dicitur.

(a) Nolui pecuniae vocabulo, quod solemne alias est, generis loco vti, quum dos non semper in pecunia, sed in aliis rebus saepius consistat, immo in omnibus, quae marito vtilia sunt, possit constitui. *L. 13. D. de fund. dot.*

(b) In hoc differentia specifica dotis, ab eis, quae alias ab vxore in maritum conferuntur, consistit. *L. 7. pr. D. L. 20. C. de iur. dot.*

§. CCCCLXXVIIII.

Dos profectitia; adventitia; receptitia. DOS, marito a socero constituta, PROFECTITIA (a), ab alio, ADVENTITIA (b); cui si addita stipulatio sit, de ea post solutum matrimonium reddenda, RECEPTITIA (c) vocatur.

(a) Eiusdem deriuationis aduentitia dos est, cuius fuit peculium aduentitium supra (§. CCCLVII.). De hac specie vid. *L. 5. D. de iur. dot.*

(b) Vid. *cit. L. 5.*

(c) Aduentitia dos soluto matrimonio cedebat marito. VLPIANVS *Fragm. VI.* 4. Licebat tamen contrario pacto restitutionem promissam acceptare, *L. 31. §. 2. D. de mort. caus. donat.* indeque dicta fuit receptitia: *Recipere* enim idem est, quod promittere. *§. CCVII.*

§. CCCCLXXX.

Dotis constitutio. Pactum legitimum (*) de certa dote DOTIS CONSTITVTIO dicitur.

(*) *L. 6. C. de dot. promiss.*

§. CCCCLXXXI.

§. CCCCLXXXI.

DOS, quae absque verborum solemnitatibus marito ante nuptias assignabatur (a), vel tradebatur (b), DATA (c); quae solemnibus quidem verbis, sed sine stipulatione constituebatur, DICTA (d); quae vero stipulatione determinabatur, PROMISSA (e) dicebatur. *Dos data; dicta; promissa.*

(a) Hoc plerumque apud auspices, sponso praesente, & quidem pridie nuptiarum fiebat, vt ipso nuptiarum die marito traderetur.

(b) Sed & ipsi marito tradi poterat ante nuptias, vt appareт ex *L. 1. D. de iur. dot.*

(c) Exemplum datae habes in nuptiis MESSALINAE cum CAIO SILIO, de quibus refert SVETONIVS *in Vita* CLAVDII *c. 26.* eas, dote inter auspices consignata, contractas fuisse. Vid. TACITVS *Annal. Lib. VIIII.*

(d) Stipulatio enim congrua interrogatione & responsione perficiebatur. CAIVS *Inst. Lib. II. Tit. 9. §. 3.* vel ex restitutione OISELII *L. III. T. 2. §. 3.* Dantur & aliae obligationes, quae nulla praecedente interrogatione contrahuntur, vt in *not. ad def. de verb. obl.* videbimus. Exemplum dotis dictae est apud TERENTIVM *Andr. Act. V. Sc. 4. v. 47. sq.*

- - - CH. *Dos, Pamphile! est*
Decem talenta. PA. *Accipio.*

Stipulatio hoc non erat, nulla namque interrogatio conspicitur. Dubia SALMASII *de modo vsurar. c. XVI.* & OISELII ad CAII *Instit. l. c.* soluit B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. II. c. 8. §. 6. not. c.* Alia exempla adsunt in *L. 57. pr. D. de iur. dot. L. 44. §. 1. L. 46. D. eod.*

(e) Exemplum promissae dotis exhibet PLAVTVS *Trinum. Act. V. Sc. 2. v. 35.*

- - - - *Sponden' ergo tuam gnatam vxorem mihi?*
CH. *Spondeo: & mille auri Philippûm dotis.*

§. CCCCLXXXII.

DOS, marito tradita, NVMERATA (a); quam maritus traditam apocha confessus est, CAVTA (b) dicitur. *Dos numerata; cauta.*

(a) Sempronius Caio, genero suo, Tulliaeque suae marito, dotis loco XII. mille Thal. promisit, eosdemque ipsi praesenti, nummis monetae receptae, soluit; Dos numerata est.

 (b) Aulus,

(b) Aulus, ſocer, genero ſuo Meuio promiſit dotis nomine X. millia, poſtridie nuptiarum exſoluenda. Dicto die adeſt Meuius cum apocha, qua ſolutam ſibi dotem eſſe profitetur. Aulus arrepta apocha vrgentiſſima negotia ſe circumſtare dicit, rogans generum, vt alio tempore redeat, dotis accipiendae gratia. Dotis cautae exemplum hoc eſt. Vid. *L.* 1. 2. *& t. t. C. de dot. caut. non numerat.*

§. CCCCLXXXIII.

Dos aeſtimata; non aeſtimata.

Dos tradita, ad certum pretium relata, AESTIMATA, ad certum pretium non relata, NON AESTIMATA vocatur.

(*) Datur v. g. domus in dotem, additur traditioni relatio eius ad determinatum pretium 2000. flor. Domus h. e. aeſtimata dos eſt. Aeſtimatur autem dos duplicem in finem, nimirum, vt patri perinde ſit filia mortua, aut aedes a genero, aut 2000. recipere, atque haec *aeſtimatio venditionis gratia* dicitur; aut ea intentione, vt ſocer, aequalitatem inter liberos ſeruare ſtudens, ſciat, quantum altera filiarum acceperit. Et haec *aeſtimatio taxationis gratia* dici conſueuit.

Aeſtimatio venditionis & taxationis gratia.

§. CCCCLXXXIIII.

Donatio propter nuptias; Dotalitium.

DONATIO, ſponſae, vel vxori, a ſponſo, vel marito, in ſecuritatem dotis facta, PROPTER NVPTIAS (a); vſusfructus vero bonorum mariti, viduae in compenſationem dotis competens, DOTALITIVM (b) audit.

(a) Vid. §. 3. *I. de donat.* qua IMP. ſatis dilucide exponit, quae ſit donationis propter nuptias natura; Sed notabis diuerſas eius epochas, mutationesque varias. Donationes inter virum & vxorem, ſtante matrimonio factae inuicem, quo minus valerent, obſtabat vnitas perſonae, quae per coëmtionem ac confarreationem inducebatur. Licebat tamen idipſum ſponſis, quos inter vnitas perſonae non erat; Hincque donatio ſponſae a ſponſo facta, ſ. nuptiarum mentio fieret, ſ. minus, *ante nuptias* dicebatur. Verum has donationes ad priorem conditionem redegit CONSTANTINVS IMP. *L. f. C. de ant. nupt. donat.* IVSTINIANVS demum omnem donationem, quae intuitu matrimonii fieret, etiam poſt nuptias permiſit, indeque generale nomen *donationis propter nuptias* ortum. Vid. §. *pen. Inſt. de donat. L. pen. C. de don. ant. nupt.* Graecis haec

haec donationis species dicitur ἀντιφερνή, mutua donatio, quia supponit dotem ab vxore in maritum collatam.

(b) Omnem dotalitii naturam exponit IVLIVS CAESAR de *Bello Gallicò Lib. VI. c.* 19. Ita autem ille: *Viri, quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis, aestimatione facta, cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniae coniunctim ratio habetur, fructus seruantur. Vter eorum vita superarit, ad eum pars vtriusque, cum fructibus superiorum temporum, peruenit.* Patet simul ex hoc, vnde factum, quod ICti dotalitium dotem viri dixerint. Differunt autem dotalitium & donatio propter nuptias, quod hanc non recipiat vxor, sed securitatem tantummodo dotis intuitu in ea habeat; illud vero dotis loco post mariti obitum recipiat, vtaturque ac fruatur eo. Atque vel in hoc ab eo, quod CAESAR *c. l.* exponit, nostri iuris dotalitium differt. Dicitur alias *Dotarium* & *Doërium*.

§. CCCCLXXXV.

Munus, vxori a marito, altero post nuptias die, in signum consummati matrimonii, oblatum, MORGENGABA (*) dicitur. *Morgengaba.*

(*) Vel ipsa vox docet, originis Germanicae hoc munus esse; composita namque est ex duabus voculis Morgen, & Gab, quasi matutinum donum. Neque vero hanc denominationem inde arcessendam putauerim, quod initio eadem agrorum iugeribus constiterit, quae etymologia placuit Perill. Dn. de COCCEII in *Diss. de Lege Morganatica Sect. II. §. 8. seq.* sed a matutino tempore, quo praestari solebat hoc munus, id quod probauit B. de LVDEWIG *Diss. iur. Rom. ac Germ. in dote mariti Diss. I. §.* 2. Datur namque in signum consummati matrimonii; hoc vero per conscensionem thalami secundum mores Germanorum fieri, notissimum est. Sunt, qui Morgengabam in signum amissae virginitatis dari, somniant, vid. MYLERVS ab EHRENBACH *Gamolog. c. XVI.* quos merito ridet de LVDEWIG *c. l. §.* 12. Etenim signum hoc saepe suo caret signato, neque opus est tanto solamine, quum secundum OVIDIVM *de arte amandi:*

Vim licet appellent, grata sit vis ista puellis.

Est dos mariti diuersa in eo a dotalitio & donatione propter nuptias, quod quantitatem dotis non respiciat.

§. CCCCLXXXVI.

Omne, quod doti accedit, AVGMENTVM DOTIS dicitur (*). *Augmentum dotis.*

(*) Gene-

(*) Generalis ita fingenda erat notio, ob differentiam iuris Romani ac Germanici. Illo hoc variis contingebat modis; Nimirum, si vxor promiserit minus, plus vero obtulerit, superfluum accessio erat dotis, *Nou. XXII. c. 31.* aut maritus profiteatur plus accepisse se, quam reuera accepit, *L. 1. C. de dot. caut. non num.* aut proprietati, in dotem concessae, accesserit vsusfructus. *L. 4. D. de iur. dot.* Omne hoc leges Romanae vocant additamentum dotis. Secundum Germanorum vero mores obtinet, vt vxor plus recipiat, quam intulit eadem. Maritus namque dotis commoda percipit, vxor omnino nihil ex eadem lucratur. Aequum igitur visum fuit, restitutioni dotis addere quantitatem, quae alibi dimidia, alibi tertia vel quarta eiusdem pars est. Simile quid Graecis receptum fuisse, docet de LVDEWIG *c. Differt. Diff. II. Lit. c.*

§. CCCCLXXXVII.

Bona paraphernalia; receptitia.

BONA vxoris, in quibus durante matrimonio marito vsusfructus competit, PARAPHERNALIA; quorum vero vsumfructum ac proprietatem vxor retinet, RECEPTITIA (*) dicuntur.

(*) Graecae originis paraphernorum vocem esse, & ipsa res ostendit, & insuper VLPIANVS *L. 9. §. 3.* & IMPP. *L. 8. C. de pact. conu.* idipsum testantur, eorumque naturam exponunt: *Vt vir in his rebus, quas extra dotem mulier habet, quas Graeci parapherna dicunt, nullam vxore prohibente habeat communionem.* Generali significatu parapherna receptitia complectuntur, atque vtplurimum confunduntur cum his, quae ita ab inuicem separabis: Aut vxor in bonis extra dotem, quae possidet, marito vsumfructum permittit, aut sibi soli seruat eadem; priori casu paraphernalia, posteriori receptitia dicuntur. Vid. *L. f. C. cit. Tit. de pact. conuent.* & *L. 9. §. 3. D. de iur. dot.* Et haec illa ipsa bona sunt, quae olim peculium vxoris constituebant, quo de PLAVTVS *Casin. Act. II. Sc. 2. v. 25. sq.*

- - - - MV. *Ita est. Vnde ea tibi est?*
Nam PECVLI *probam nihil habere addecet*
Clam virum: & quae habet partum, ei haud commodi est,
Quin viro aut subtrahat, aut stupro inuenerit.

§. CCCCLXXXVIII.

L. XXIII. T. 4. *Pacta dotalia; sim-*

PACTA, quibus determinantur accidentalia dotis, dicuntur DOTALIA (a). Ineuntur haec pacta vel actu inter viuos, & sic irreuocabiliter,

biliter, vel in modum vltimae voluntatis, atque sic reuocabiliter: Priori casu SIMPLICIA; posteriori vero MIXTA (b) vocantur. *plicia; mixta.*

(a) Haec enim sola pactis determinari possunt. Substantialia non item. Sic v. g. minus reddi quam datum, conuentione disponi nequit. *L. 2. D. de iur. dot.* Ad accidentalia vero, quae pacto determinari possunt, referas, quae dotis naturam non mutant, v. g. tempus restituendae.

(b) Idque ex eo, quod iura Romana cum Germanicis confusa sint.

§. CCCCLXXXVIIII.

Res immobilis, in dotem data, FVNDVS DOTALIS (*) dicitur. L. XXIII. T. 5. *Fundus dotalis.*

(*) *Fundi* appellatione quamlibet rem immobilem venire, patet ex *L. 211. D. de V. S.* ideoque fundi dotalis appellatio quodlibet praedium, s. vrbanum sit, s. rusticum, comprehendit. *L. 13. D. de fund. dotal.*

§. CCCCXC.

Dissolutio (a) sponsaliorum REPVDIVM (b); nuptiarum, DIVORTIVM dicitur (c). L. XXIIII. T. 2. *Diuortium; Repudium.*

(a) Dissolutio hic notat remissionem mutuam obligationis.

(b) *Repudiare* notat ob rem pudendam repellere, descendit enim a voculis *re* & *pudeo*.

(c) Quae plerorumque terminorum, praecipue iuridicorum ratio est, vt nimirum valeant, sicut nummi, eadem etiam est vocum diuortii, ac repudii. Obseruabis namque synonymice nonnunquam eas ab ICtis vsurpari. Ita v. g. PLAVTVS *L. 3. D. de diuort.* vxorem, misso REPVDIO, DIVORTISSE, scribit, & VLPIANVS *L. 12. pr. eod.* repudiatae vxoris meminit, idem facit PAPINIANVS *L. 39. D. solut. matrim.* Deprehendes porro nonnunquam generis loco poni repudium, speciei loco diuortium. Ita PAVLVS *L. 191. D. de V. S. Inter* DIVORTIVM, scribit, *&* REPVDIVM *hoc interest, quod repudiari etiam futurum matrimonium possit: non recte a sponsa diuortisse dicitur.* Eam, quam elegi, harum differentiam, indicauit MODESTINVS *L. 108. §. 1. D. de verb. signif.* DIVORTIVM *inter virum & vxorem fieri dicitur*, REPVDIVM *vero sponsae remitti videtur;* quod vero addit: *quod & in personam vxoris haud absurde cadit*, eis indicare voluit,

voluit, sibi, qui reliquis citatis tempore fuit posterior, eorumdem sententiam probe fuisse cognitam, neque tamen, ob reuerentiam iis debitam, refutare eosdem aperte voluisse. ISIDORVS *Etymol. VIIII.* 8. REPVDIVM dicit, *quod sub testimonium testium vel praesenti, vel absenti, mittitur.* Vid. FESTVS *voc. Repudium*, & TERENTIVS *Phorm. Act. IIII. Sc.* 3. *v.* 70. *sq.*

- - - *illis* REPVDIVM *renunciet,*
Hanc ducat.

§. CCCCXCI.

Separatio quoad thorum & mensam. Remissio obligationis mutuae consuetudinis inter coniuges SEPARATIO QVOAD THORVM ET MENSAM vocatur.

§. CCCCXCII.

Malitiosa desertio. Voluntaria coniugis absentia, animo, nunquam reuertendi, coniuncta, MALITIOSA DESERTIO dicitur.

§. CCCCXCIII.

Matrimonium redintegratum. MATRIMONIVM solutum, sed restitutum, dicitur REDINTEGRATVM.

§. CCCCXCIIII.

Lib. XXV. T. 1. *Impensae; necessariae; voluptuariae; vtiles.* Quicquid bonis nostris, in rem vertendo eadem, decedit, IMPENSARVM (a) nomine venit. Impensae, quae ad rei conseruationem conducunt, NECESSARIAE (b); si gaudium possidentis augent, VOLVPTVARIAE (c); si perfectionem rei, VTILES (d) dicuntur.

(a) Impensarum vox haud inuite ab *in* & *pendere* deducitur; solebant enim veteres Romani argentum appendere. Eacdem, ratione sumtus facientis, dicuntur *expensae.*

(b) Necessarias impensas PAVLVS *L.* 79. *D. de V. S.* eas dicit, *quae si factae non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit*, & VLPIANVS *L.* 1. *§.* 1. *D. de imp. in res dotal. fact.* per circulum definit, scribens: Eas esse, quae habent necessitatem impendendi. Vitium hic commissum emendat idem *L.* 14. *D. eod.* impensas necessarias dotis eas appellans, *quibus*

quibus non factis, dos imminuitur. Sic, qui ruinam minantes aedes reficit, impensas facit necessarias, hoc enim ni fecerit, omnino non consisterent aedes, planeque inutiles redderentur ad inhabitandum.

(c) Status durabilis gaudii, VOLVPTAS est; quae igitur aut gaudium augent, aut durabile idipsum faciunt, voluptatem promouent. GAVDIVM vero quum oriatur ex intuitiua cognitione perfectionis, eademque vel vera sit, vel apparens, patet & ea ad voluptuarias impensas pertinere, quibus apparens perfectio promouetur, v. g. picturae, aquae salientes, viridaria, arbores ordine positae ad deambulandum &c. His forsan ductus PAVLVS *L.* 79. *§.* 2. *D. de V. S.* voluptuarias impensas vocat: *Quae speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent.* Species vero significat indiuiduam rem, quasi voluisset dicere: Quae huic vel illi indiuiduo ornatui sunt, ad aliud vero transferri vel non possunt, vel translatae eumdem ornatum non exhibent. Idem dixit VLPIANVS in *L.* 7. *pr. D. de imp. in res dotal. fact.* verbis: *Quae speciem exornant*, ea autem, quae praemisit: *Quas maritus ad voluptatem fecit*, erant definienda. *Voluptas.* *Gaudium.*

(d) In hunc fere modum VLPIANVS *L.* 7. *D. de impens. in res dot. fact.* & FVLCINIVS *in L.* 79. *§.* 1. *D. de V. S.* scribentes: *Quae meliorem rem faciunt.* Melius enim fit, quicquid euadit perfectius, v. g. qui hortum ira instruit, vt reditus ex eodem duplicentur, qui in locum maceriei murum substituit perfectiorem, ideoque & meliorem eamdem fecit. Conf. notionem perfectionis.

§. CCCCXCV.

IMPENSAE, quibus restituenda res minuitur, DEDVCTAE dicuntur. TOLLI vero dicitur, quicquid loco mouetur (*). *Impensas deducere; tollere.*

(*) Restituenda v. g. domus hereditaria, ad pretium 2000. flor. relata, vendita ab eo, qui pro herede eam possederat, postea vero combusta. In hereditate pretium succedit in locum rei. E. loco aedium flamma absumtarum restituendi erunt 2000. flor. Fecit vero bonae fidei possessor impensas viles in domum hereditariam 200. flor. Restituit E. 2000. — 200. i. e. = 1800. flor.; Impensae igitur 200. flor. dicuntur *deductae.* Idem in horto, huic domui vicino, diaetam exstrui curauit magnificam, quam in computum referre non poterit; Destructo igitur hoc aedificio, materiem sibi habebit, & hoc *tollere* dicitur.

§. CCCCXCVI.

Lib.XXV. T. 2. *Res amotae.*

RES alienae mobiles, a personis coniunctis animo lucrifaciendi ablatae, vel celatae, dicuntur AMOTAE (*).

(*) *Amouere* idem est, quod de loco mouere; solis igitur mobilibus rebus conuenit. Sed auferre alienum aliquid lucrifaciendi animo furari dicitur; E. amotae res nil aliud sunt, quam res furtiuae. Noluere tamen legislatores, vt eiusmodi furtum, a personis coniunctis factum, vero suo nomine appellaretur, idque potissimum ob duplicem rationem. Primo namque vnitas personae obstabat, quo minus vxor marito, patri filiusfamilias, furto aliquid subducere posset; deinde infamiae maculam abesse a delicto in coniunctas personas commisso voluere, id quod patet ex *L. 1. & 3. §. 4. D. rerum amotar.* Atque ita, si vxor constante matrimonio marito aliquid lucrifaciendi animo abstulit, soluto per diuortium eodem, rerum amotarum huic conceditur actio. *L. 17. D. rer. amotar.* Idem obtinet in casu, si maritus vxori res quasdam abstulit, *L. 7. D. eod.* it. si filiusfamilias patri. *L. 4. §. 3. D. eod.*

§. CCCCXCVII.

Actio rerum amotarum.

ACTIO personalis, qua repetimus res, a personis coniunctis nobis, animo lucrifaciendi, ablatas, RERVM AMOTARVM (*) dicitur.

(*) *t. t. D. rer. amot.*

§. CCCCXCVIII.

Lib.XXV. T. 3. *Adgnoscere partum.*

Qui PARTVM a se genitum fatetur, illum AGNOSCIT.

§. CCCCXCVIIII.

Lib.XXV. T. 7. *Concubina; Concubinatus; Pellex.*

Coniunctio maris caelibis cum femina vilioris conditionis ad commiscendum corpus, sine tamen honore ac commodis matrimonii, CONCVBINATVS (a); femina, hoc modo coniuncta, CONCVBINA (b); femina soluta, cum marito cohabitans, PELLEX (c) dicitur.

(a) Ad concubinatum itaque requiritur, 1) vt coniunctio adsit, hoc est actus continuus, (§. CCCCLXVI. not. c.) s. coniunctio illa sit

sit diuturna, alias scortatio esset, 2) vt coniunctio exstinctionem libidinis pro fine primario, secundario vero, vel accidentali, etiam procreationem sobolis habeat; 3) persona coniuncta sit vilioris conditionis. Erudite hoc expendit EDM. MERILLIVS *L. III. Obs. c. 16.*

(b) MODESTINVS *L. 34. D. ad L. Iul. de adult. coërc.* concubinam dicit *mulierem, quae consuetudinis, non matrimonii gratia, retinetur*, quae alias vocatur AMICA. *L. 35. pr. D. de aur. ac arg. leg. L. 144. D. de V. S.* Graecis dicitur ἐρωμένη, vid. DESIDERIVS HERALDVS *Animadu.* it. VXOR GRATVITA, vt apud GRVTERVM *Inscr. p. 795* quod coëmta non esset, in aliis vero inscriptionibus passim VICECONIVX, quoniam coniugis loco esset.

(c) Si legem 144. *D. de V. S.* spectes, a concubina pellex parum distabit, sentiente ita MASSVRIO. Allatam vero a me differentiam, praeter citatum in *all. L. 144.* GRANIVM FLACCVM, confirmat A. GELLIVS, *Noct. Attic. Lib. IIII. c. 3.* scribens: PELLEX *appellata est, quae iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipioque alia matrimonii caussa foret.* Et FESTVS *de verb. signif. h. v.* eam dicit, *quae vxorem habenti nupsit*, in eo tamen fallit, quod nuptias inter maritum & pellicem intercessisse existimare videatur. IVSTINVS *Histor. Lib. I. c. 9.* pellicis Cyri meminit, quem maritum fuisse inter omnes constat. Pellex dicitur a Graeca voce παλλακή, quod concubinam notat, vid. MENAGIVS *Amoenit. iur. cap. XXXVIIII. p. m. 319.* Concubinae vel pellices militum *focariae* dicebantur, quod scil. focum curarent, MENAGIVS *c. l.* quarum *L. 15. D. de instruct. vel instrum. leg.* mentio fit.

§. D.

Quae vnumquemque, mercede accepta, in complexum admittit, MERETRIX(*) vocatur. *Meretrix.*

(*) Et quidem a *merendo*, s. a mercede, vt vult VALLA, licet OCTAVENVS etiam eas, quae quaestum non faciunt, in meretricum honestum ordinem referat. *L. 43. §. 3. D. de ritu nuptiar.* Sed contrarium omnino obtinere existimauerim. Etenim in *L. 45. & L. 4. D. de his, qui not. inf.* quaestum facere, & in *c. 16. D. 34.* venalis earum turpitudo dicitur. Idem confirmat OVIDIVS *de arte amandi Lib. I. 10. 11.* canens:

Mercabilis aere meretrix.

Neque ad hoc, vt meretrix aliqua dicatur, sufficit, cum vno

 atque

atque altero corpus miscere, *c. L. 43. §. 2. D. de rit. nupt.* sed omnibus patere, idque sine delectu, necesse est. Huc digitum intendit PLAVTVS *Truculent. Act. II. Sc. VII. v. 16. sq.*

Meretricem ego item esse reor, mare vt est: quod des, deuorat, nec vnquam
Abundat.

ID. *Cistellar. Act. I. Sc. I. v. 80-83.*

Matronae magis conducibile est isthuc mea Silenium
Vnum amare & cum eo aetatem exigere, cui nupta est semel;
Verum enim MERETRIX *fortunati est oppidi simillima,*
Non potest suam rem obtinere, sine multis viris.

Palam. Et hoc est, quod VLPIANVS per phrasin: *Palam quaestum facere*, innuit *c. l. 43.* *Palam* autem idem esse, quod: Sine delectu, idem adfirmat *c. l. §. 1.* Numerum admissorum ad hoc, vt meretricis elogium alicui tribui possit, satis largo computo determinat Glossator ad *c. 16. D. 34.* eumdemque ad MMCCC. extendit. Ceterum a meretricibus gradu vulgatae pudicitiae differebant PROSTIBVLAE. *Prostibulae.* Meretrices quidem vnumquemque sine delectu, attamen clam, idque aut noctu, aut saltim in domibus, in amplexus venereos admittebant, prostibulae vero in plateis ac foro obuiae erant, speciosa sua forma iuuenes allicientes. Hoc nos docet PLAVTVS *Cistellar. in fragm.*

- - Intro ad bonam meretricem
Adstat in ea via sola, PROSTIBVLA *est.*

Vid. DONATVS ad TERENTII *Eunuch. Act. III. Sc. I.* NONIO *V. 8.* & FESTO *de V. S. h. v.* ab eo, quod pro stabulo prostitui se passae sint, stentque venales, dictae videntur.

§. DI.

Lib. XX. T. 1. *Pupillus.* **Homo sui iuris, impubes (a), dicitur PVPILLVS (b).**

(a) Quilibet patria potestate solutus sui iuris homo est; soluitur autem eadem morte patris, *pr. I. quib. mod. pat. pot. toll.* E. impubes, qui, patre mortuo, ab alio regitur, erit pupillus, quae definitio aliis artifit. Vid. *L. 239. D. de verb. signif.*

(b) *Pupillus* idem est, quod pupulus, hoc vero diminutiuum a pupo, vel pupa, tenerum infantem vtriusque sexus notante. MARTIALIS *Epigram. Lib. III. 20.* ita canit:

PVPAM *se dicit Gellia, quum sit anus,*

ad quem locum RIGALTIVS notat: Tutores his blanditiis vsos esse,

esse, appellando suae tutelae commissos, parentibus orbatos, vt eorum amorem captarent. Atque hae blanditiae nec Germanis nostris incognitae sunt, saepe enim maritos socias suas hoc blando nomine salutare audies: Mein Püpchen.

§. DII.

Qui actiones pupilli in eius commodum dirigit, TVTOR (a); Directio vero actionum pupilli, in eius commodum, TVTELA (b) dicitur. *Tutor; Tutela.*

(a) Tutores ab eo, quod pupillos tueantur, h. e. defendant, dictos esse, expedita res est. Hoc nos docet PAVLVS *L. 1. D. de tutel.* & qui eum sequitur IMPERATOR *§. 2. I. eod.* atque GELLIVS *Noct. Attic. Lib. XII. c. 10.* scribens: TVTORES, *quando* TVITORES *appellantur, ex ipsa re nomen acceperunt.* Tueri namque est defendere. CICERO *Lib. II. Ep. 16. ad famil.* scribit: *Te oramus, quibuscum erimus in terris, vt nos, liberosque nostros tuëare.* Inde etiam tutores dicuntur DEFENSORES *L. 2. pr. D. qui tut. petant, L. 21. C. de administr. tut. L. 2. C. quand. mul. tut. off.* & tutela, DEFENSIO. TERENTIVS *Hecyra Prolog. c. fin.*

Sinite impetrare me, qui in TVTELAM *meam*
Studium suum, & se in vestram commisit fidem.

Tutorum etymologiam latius prosequutus est MENAGIVS *Amoenit. iur. ciu. c. XXXVIIII. voc. Tutor.*

(b) Expendenda hic prae omnibus erit, tot dissidiis ansam quae dedit, SERVII SVLPITII definitio tutelae, relata a PAVLO *L. 1. D. de tutel.* & ab IMPERATORE *§. 1. Inst. eod.* Ita autem ille: TVTELA est *vis ac potestas, in capite libero, ad tuendum eum, qui propter aetatem (suam sponte) se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa.* Prima, quae circa hanc oritur, controuersia ea est: Vtrum potius *vis ac potestas*, anne vero eius loco: *Ius ac potestas* sit legendum? Posterius quidem THEOPHILVS *Paraphras. Instit. §. 1. Tit. de tutel.* & HARMENOPVLVS *Epitom. iur. ciuil. Lib. V. c. 11. pr.* primum ita verterunt *cc. ll.* scribentes: Δίκαιον καὶ ἐξουσίαν. Hos sequuti CONTIVS, VVLTEIVS aliique sibi persuaserunt incuria describentium *vis* positum esse pro *ius*. Verum inanis omnis haec cogitatio est, siquidem nec cogitandum, in omnibus locis, vbi vocabulum *ius* additur vocabulo *vis*, eumdem commissum esse errorem, neque omnino possibile est, corrupta simul esse sequentia huius legis: *Tutores autem sunt, qui eam vim ac potestatem habent;* ex verbis enim *idem ius* fieri debuisset *eamdem vim*, insuperque Florentinae Pandectae receptam

amant lectionem. Nec infrequens est alias, voces : *Vis ac potestas*, emphaseos gratia iungi. Ita non solum TERENTIVS *Heautontim. Act. IIII. Sc. 3. v. 32.*

Qui VIM *tantam in me*, POTESTATEMQVE *habeam tantae astutiae.*

& SENECA *Lib. II. de Benefic. c. 34.* : VIS *ac* POTESTAS *longae aliae*, atque TACITVS *Lib. II. Histor. c. 39.* : VIS *ac* POTESTAS *penes Proculum praefectum*, sed etiam in legibus coniuncta haec vocabula reperiuntur, vid. *L. 17. D. de LL. §. 3. I. de interdict. L. 7. C. de codicill.* Succedit alia quaestio: Quinam verborum: *Vis ac potestas*, genuinus sensus sit? Dissident hic ACCVRSIVS atque BARTOLVS *ad cit. loc.* Prior in *annot. ad §. 1. Instit. de tutel.* haec verba *violentam potestatem*, id est, potestatem cum executione coniunctam interpretatus est. Posterior saltim pro potestate non infrugifera, vt loqui amat, accipi contendit. Interpretem huius loquutionis, quod ego quidem scio, optimum egit C. WAGNERVS in libello ; *de genuino definitionis tutelae intellectu §. VIII.* ad quem, breuitati studens, B. L. remitto. Quodsi vero ad accuratiorem Logices normam hoc duplex genus reuocare velimus, largissimam idipsum merebitur censuram. Neque me mouet, quod ACCVRSIVS *d. l.* HOTOMANNVS, MYNSINGERVS, RITTERSHVSIVS, HVBERVS, B. HEINECCIVS defendant, vim ad infantem, potestatem ad infantia maiorem, vel vt MARCILIVS ad *cit. §. I. de tutel.* vim ad personam, potestatem ad bona pupilli referant. Noua lis exoritur considerantibus verba : *In capite libero*, nimirum vtrum ad tutorem, anne vero ad pupillum referenda eadem sint? Sunt qui tutorem caput liberum hic dici existimant ; sunt, qui pupillum haec verba respicere volunt. Illi ea ratione nituntur, quod 1) alias dicendum fuisset : *In caput liberum*, 2) adiiciendum fuisset : *Sui iuris*, & 3) etiam seruus in tutela esse possit per *L. 13. pr. D. de tut. & curat. dat.* Numerantur inter illos BALDVS *ad L. 1. D. de tutel.* DONELLVS *Comment. iur. ciuil. Lib. III. c. 1.* PACIVS *ad §. 1. I. de tutel.* FOERSTERVS *Disp. IIII. ad Instit. th. 2.* FRANC. DE AMAYA *Lib. II. obs. 7. n. 5.* FR. ROMANVS *Diss. de tutelis Th. I. not. d.* Horum vero classem augent HERALDVS *Animadu.* THEOPHILVS *Paraphras. Tit. de tutel.* ACCVRSIVS *ad h. l.* IANVS a COSTA *ad §. 1. Inst. de tutel.* MARANVS *Paratit. Tit. de tutel.* quibus & ego omni iure subscribo, siquidem 1) nec infrequens est ICtis, licet contra beneplacitum PRISCIANI, accusatiui loco, ablatiuum ponere, cuius indicio sunt *L. 65. §. 5. D. pro soc. L. 12. D. qui testam. fac. poss. L. 6.*

L. 6. §. 7. D. de iniust. rupt. ac irrit. fact. testam. nec 2) omnis deficit auctoritas pupillum alibi vocari: *Caput liberum*, vid. ipse CICERO *in Verr. II. c. 32. Hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de* CAPITE LIBERO *iudicabit?* nec denique 3) seruus in tutela esse potest, nisi cui libertas testamento data fuit, quem casum *cit. L. 13. pr. D. de tut. ac curat. dat.* supponit. Restat aliud Grammaticum bellum. Scilicet iunctum masculinum adiectiuum substantiuo neutro, dicitur namque: *In* CAPITE LIBERO, *ad tuendum* EVM, QVI &c. dum fuisset scribendum: ID, QVOD &c. Verum salua res est. SERVIVS significatum magis ob oculos habuit, quam quod vulgarem Grammaticam curauerit. Neque solus iste is est, qui per synthesin loquutus est, socios habebit TERENTIVM, *Andria Act. III. Sc. V. v. 1.* scribentem:

Vbi illic est SCELVS, QVI *me perdidit.*

Et ipsum CICERONEM *Orat. pro Sextio cap. 17.* dicentem: *Duo importuna* PRODIGIA, QVOS *aeris alieni magnitudo,* QVOS *leuitas*, QVOS *improbitas Tribuno plebis constrictos addixerat.* Immo & ICtos, quos larga manu suppeditat NOODT *Obseru. L. I. c. 4. in f.* Agmen denique claudunt verba: *Iure ciuili data ac permissa*, quorum alterutrum abundare putant aliqui, sed praeter omnem necessitatem; data namque potestas datiuam, permissa legitimam ac testamentariam tutelam respicit. Haec sententia est CVIACII *Paratit.* DONELLI *Comment. iur. Lib. III. c. 2. in f.* VVLTEII, MARCILII, A. MATTHAEI, E. OTTONIS, & V. HVBERI, *ad h. l.* Vid. omnino C. WAGNERVS *cit. Diss. de genuino definit. tutel. intellectu.* Atque hac ratione quodammodo defenditur Seruiana tutelae definitio, quam si ad Lydium Logices lapidem reuocaueris, eam innumeris mendis scatere, videbis, vtut CICERONI *in Bruto c. 41.* insignis in definiendo artifex visus fuerit SERVIVS. Nemo ACCVRSIO supra allegato magis contrarius fuit, quam WILDVOGELIVS *in Dissert. de Tutore minore* §. 4. tutelam potestatem amicabilem dicens. HVBERVS *de iure ciu. Lib. II. Sect. I. c. 5. n. 45.* tutelam patriam potestatem vicariam vocans, ius naturale, non ciuile, ob oculos habuit.

§. DIII.

TVTELA, quae gerenda alicui testamento committitur, TESTAMENTARIA (a); ad quam suscipiendam lege obligamur, LEGITIMA (b): quam superior magistratus in specie imponit, DATIVA — L. XXVI. T. 2. *Tutela testamentaria; legitima; dati-*

va; pacti-tia. DATIVA (c); quae vero mutuo pacto constituitur, PACTITIA (d) dicitur.

(a) CAIVS *Instit. Lib. I. Tit. 9. partit. Oiselianae* §. 3. Fundamentum suum inuenit in Legibus XII. Tabul. in quibus scriptum : PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER PECVNIA TVTELAVE REI SVAE, ITA IVS ESTO. Sic IMPERATOR ARCADIVS, THEODOSIO II. iuniori, filio suo principi, Persarum regem ISDIGERDEM testamento tutorem dedit. Vid. PHOTII *Mirobibl. s. Biblioth. Vol. 65. p. 66. n.* 30.

(b) Et quidem in specie adgnatis, de quibus eaedem Leges XII. Tabul. AST SI INTESTATO MORITVR, CVI SVVS HERES NEC ESCIT, AGNATVS PROXIMVS TVTELAM NANCITOR. Quinam sint adgnati, exposui §. CCCCLXXV. Erat & alia eaque generalior legitima tutela, patronorum quippe atque parentum, de quibus eaedem XII. Tabul. al. loc.

(c) Dicuntur alias ATILIANI. ATILIVS namque primus fuit, qui legem rogauit de tutoribus, deficientibus testamentariis ac legitimis, Romae a Praetore dandis. E. qui Romae a Praetore ex hac lege dabatur, Atilianus tutor dicebatur. Sed nec hoc sufficiebat, caeterae namque prouinciae eodem iuris supplemento dum indigerent, accedebat hoc ipsum AVGVSTO IIIum & M. TITIO. M. F. RVFO COSS., dum idem ius prouinciis applicaretur; Ex hoc tempore hi in specie, post vero omnes, dati, datiui dicti fuerunt. Dicti autem datiui, quod Praetor eos hac formula constitueret : DO TE TVTOREM. Vid. BRISSONIVS *de formul. Lib. V. p.* 401.

(d) Talem ex iure Germanico, non item ex LL. Romanis obtinere, alibi euictum est.

§. DIIII.

Tutor fiduciarius; praetorianus. Qui fratris impuberis emancipati tutelam gerit, FIDVCIARIVS (a); qui cum tutore suo litigaturo dabatur, PRAETORIANVS TVTOR (b) dictus fuit.

(a) Parentes emancipatorum a se impuberum liberorum tutelam ex legis dispositione gerebant; erant enim patroni eorumdem. Atque haec tutelae species dicebatur legitima. *Tit. I. de legitima parent. tutel.* Mortuis vero parentibus, liberi maiorennes, in potestate eorum existentes, tutores illorum erant. Sed non erant heredes ab intestato, E. nec tutores legitimi. Nomen E. his quaerendum erat, quod ex pacto fiduciae, manci-

mancipationi olim interpofito, defumtum. Vid. SCHVLTINGIVS ad VLPIANI *Fragm. XI. 5. p. 595.*
(b) Vid. VLPIANI *Fragm. c. XI.* Hodie dicitur curator.

§. DV.

Tutoris nomen, non officium gerens, TVTOR HONORARIVS dicitur (*). *Tutor honorarius.*

(*) V. g. Caius, pater, teftamento Seium & Lucium nominauit tutores filii fui Petronii; Titium vero Seio ac Lucio conftituit infpectorem ac obferuatorem; h. e. Titius honorarius tutor eft. *L. 3. §. 1. D. de adminiftr. tutel.*

§. DVI.

Tutela, quae a legitimo tutore alterius defertur, CESSITIA vocatur (*). *Tutela ceffitia.*

(*) Quid fit cedere, fupra §. CCCXCIII. dictum. Tutela vero agnatorum legitima in bonis eorum effe cenfebatur, E. cedi poterat. VLPIANVS *Fragm. XI. 5. 7. 8.* Vid. VAN DE WATER *Obferu. III. 2.*

§. DVII.

Decretum fuperioris (*), quo tutela cuidam committitur, TVTORIVM dicitur. *Tutorium.*

(*) S. fit princeps, f. magiftratus.

§. DVIII.

CONFIRMATIO definita §. CI. L. XXVI. T. 3.

§. DVIIII.

PETERE TVTOREM eft fuperiorem rogare, de concedendo impuberi fui iuris aliquem, qui eius actiones dirigat. L. XXVI. T. 6. *Petere tutorem.*

§. DX.

ADMINISTRATIONEM definii fupra §. CLXXXIII. *Adminiftratio.*

§. DXI.

Approbatio eius, quod cum pupillo geritur, a tuto- L. XXVI. T. 8.

Auctoritas tutoris. a tutore actui praesente facta, AVCTORITAS TVTORIS dicitur (*).

(*) THEOPHILVS *Tit. Inst. de auct. tut.* vocabulo αὐθεντίας vsus est, quod auctoritatem summam, s. imperium notat. Lucius mutuum sumere a Caio pupillo intendit; pupillus, licet consentiens, mutuum dare nequit, opus E. tutoris approbatione; Quodsi tutor praesens consentiat in mutuum, auctoritatem suam interposuisse dicitur.

§. DXII.

L. XXVI. T. 10. *Suspicio; suspectum se reddere.* Iudicium ex signo probabili, actionem malam fuisse perpetratam, SVSPICIO; qui vero eiusmodi signa edit, SVSPECTVM SE REDDERE dicitur (*).

(*) Titius v. g. Caii tutor testamentarius, ante susceptam tutelam vitam frugalem vixit, posthaec vero gulae deditus quotidianas compotationes exercet, conuiuiaque celebrat, latifundia acquirit, non auctis reditibus suis. Adest signum probabile, Titium, tutorem Caii, pupilli bona impendisse his omnibus. E. adest suspicio, & Titius se suspectum fecit.

§. DXIII.

L.XXVII. T. 1. *Excusatio; voluntaria; necessaria.* Allegatio causae, ob quam quis tutelam suscipere non possit, EXCVSATIO (*); Causa ea aut volentem repellit, aut nolentem liberat a tutela; priori casu dicitur NECESSARIA (b), posteriori VOLVNTARIA (c).

(a) *Excusare* saepe idem est ac impedire, vid. GRONOVIVS & Cel. GESNERVS *ad Pallad. Nou. VII.* 2. Hinc ICtis excusatio venit pro allegatione impedimentorum. Atque hic excusationis significatus adeo peculiaris est, vt Graeci huic aequipollentem in sua lingua omnino non habeant; hinc opus fuit, vt HARMENOPVLVS *Enchir. II.* 5. 6. *&* I. 30. 80. vocabulum excusare redderet: ἐξκουσατέυειν. Rem ipsam paulo curatius euoluere licebit. Cui tutelae gerendae vires deficiunt, is insufficiens eidem est. E. vt eamdem gerat, contradictio est, atque sic idem est impossibile. Insufficientia vero haec aut oritur ex defectu virium corporis & intellectus, aut ex defectu virium voluntatis; illo casu insufficientia physica, hoc moralis est. Quod posteriorem concernit, tutor v. g. vitiis deditus,

deditus, pupillo motiua ad perpetrandum actiones malas repraesentat, E. imperfectiorem eum facit; sed perficere eum debebat, E. tutor esse nequit.

(b) Sc. ob insufficientiam moralem. V. g. Caius Titioli parentis iuratus exstitit hostis. Adest igitur signum probabile, eum non ex fide gesturum tutelam. E. non admittendus. Allegatio huius causae excusatio necessaria est. *L. 6. §. 17. D. de excusat.*

(c) Lucius liberorum impuberum numero gaudet; horum educandorum cura ipsi incumbit; deficiunt vero vires ad educandos plures necessariae. Allegatio huius causae physicae excusatio voluntaria est. Potest namque, si velit, hoc onus suscipere. *pr. I. de excusat.*

§. DXIIII.

Conatus, alterius statum imperfectiorem faciendi, INIMICITIAE, & quidem conatus, aliquem per accusationem criminis publici reum faciendi, INIMICITIAE CAPITALES (*) dicuntur. *Inimicitiae capitales.*

(*) Graecis dicuntur κεφαλικὴ ἔχθρα, Germ. Todtfeindschafft. Sunt autem tales, quae oriuntur ex accusatione eiusmodi criminis, cui poena capitalis imminet. Caput enim notare statum, supra docui §. *CXCVIIII. & not. a.* Ciuis vero Romanus vltimo supplicio adfici non poterat, nisi in seruitutem prius esset redactus, fieretque poenae seruus, *L. 6. §. 6. D. de iniust. rupt. irrit. fact. testam.* atque vero sic capite minuebatur, dum ciuitatis iura amitteret. Deportati pariter iure ciuitatis exuebantur, atque sic ad peregrinitatem redigebantur, *L. 17. D. de poen.* h. e. capite minuebantur. Siue igitur ciuis Romanus vita, s. ciuitatis iure priuaretur, capite vtroque modo priuatus simul erat. Inde inimicitia, hoc pro obiecto habens, capitalis vocata. CICERO *in Catilin. II. 2.* capitalis hostis & *de Finib. IIII. 12.* capitalium inimicitiarum meminit, quas MODESTINVS capitale certamen vocat *L. 6. §. 17. D. de excusat.* idemque, vt optimus verborum suorum interpres, *L. 103. D. de V. S.* interpretatur: *Licet* CAPITALIS *latine loquentibus omnis causa existimationis videatur, tamen appellatio* CAPITALIS, *mortis vel amissionis ciuitatis, intelligenda est.* Vid. CVIACIVS & A. AVGVSTINVS *ad d. L. 6.*

§. DXV.

L.XXVII. T. 3.4. *Rationes; edere; reddere.* Tabulae, creditum exhibentes, RATIONES (a); qui eas inspiciendas proponit, eas EDERE (b); qui computum probat atque cum debito confert, eas REDDERE (c) dicitur.

(a) LABEO *L. 6. §. 3. D. de edend.* rationes dicit, *vltro citroque dandi, accipiendi, credendi, obligandi, soluendi sui causa, negotiationem.* Vid. *L. 1. D. eod.*

(b) Conf. editionis notionem §. CXXXV.

(c) Vid. *L. 82. D. de cond. & demonstr.*

§. DXVI.

Actio tutelae; de rationibus distrahendis. ACTIO personalis, de implenda obligatione inter pupillum & tutorem, TVTELAE; & quidem DIRECTA, qua pupillus rationes reddendas a tutore postulat, CONTRARIA, qua tutor a pupillo indemnem se seruari desiderat; qua vero pupillus a tutore doloso duplum damni dati exigit, DE RATIONIBVS DISTRAHENDIS dicitur.

§. DXVII.

L.XXVII. T. 5.6. *Falsus tutor; Protutor.* Qui tutelam dolo suscipit, FALSVS TVTOR; qui ex errore eamdem administrat, vel sponte se huic ingerit, PROTVTOR vocatur (*).

(*) Ita VLPIANVS *L. 1. §. 1. D. de eo, qui pro tut.* protutorem dicit: *Qui munere tutoris fungitur in re impuberis, s. se putet tutorem, s. sciat non esse, fingit tamen esse.* Fingas adesse pupillum Silium, amplissimo patrimonio instructum, patremque eius, belli flamma per totam prouinciam furente, obiisse; adesse Lucium, morienti vicinum, ad incitas redactum, illumque, hoc rerum statu consuli sibi posse ratum, pupillum in domum suam recipere bonaque eius, in commodum magis proprium, quam istius, administrare, non inuitatum, tutoris falsi exemplum in persona Lucii habebis, dolo quippe tutorem se gerentem. Ponas eodem rerum statu Sulpicium, misericordia ductum, pupillum defendere, seque simul proximum agnatum eiusdem credere; suscepta ab eo tutela, redire, qui mortuus habitus erat, proximiorem adgnatum; erit protutor.

§. DXVIII.

§. DXVIII.

Qui alium sui loco tutorem suadet, NOMINATOR (a); qui tutelae sufficientem aliquem asserit, ADFIRMATOR (b) dicitur. L.XXVII. T.7. *Nominator; Adfirmator.*

(a) Vid. *L.* 1. §. 3. & 5. *D. de magistrat. conuen.*

(b) Vid. *L.* 4. *in f. D. de fidei. & nominat.*

§. DXVIIII.

Ius (a) administrandi bona eorum, qui ob defectum naturalem (b) vel absentiam (c) eadem dispensare nequeunt, CVRATIO, al. CVRATELA (d); administrans, CVRATOR dicitur. L.XXVII. T. 10. *Curatio; Curator.*

(a) Est enim facultas moralis, legibus certis personis concessa, atque in hoc differt a negotiorum gestione, quae sponte, lege quidem permittente, non vero speciatim iubente fit.

(b) V.g. aetatem minorennem, furorem, prodigalitatem, nam & haec defectum iudicii supponit.

(c) V.g. heredi absenti, de quo non constat, vbi locorum degat, curator constituitur.

(d) Barbarum hoc vocabulum ICtis debetur. Optimae notae scriptores curationem dicunt. Ita CICERO *de Nat. Deor. l.* 1. curationis ac administrationis rerum mentionem iniicit. Reperies etiam hanc vocem in rubr. *D. de tutel. & rat. distrah.&c.*

§. DXX.

ACTIO, qua obligationis inter curatorem atque curandum implementum petitur, dicitur TVTELAE VTILIS. *Actio tutelae vtilis.*

§. DXXI.

Ius in re in omnia, quae ad defunctum aliquem tempore mortis pertinuerunt, aut quibus aliis obligatus fuit idem, HEREDITAS (a), f. IVS HEREDITARIVM; Cui hoc ius competit, HERES (b); Complexus rerum & iurium, quae a nobis post mortem in alterum transferri possunt, HEREDITAS, f. RES HEREDITARIA (c) dicitur. Lib. XXVIII. T. 1. *Hereditas; Heres.*

(a) GAIVS *in L.* 24. *D. de V.S.* ac IVLIANVS *L.* 62. *D. de*

de diu. reg. iur. eodem fere modo hereditatem definiunt. Iis HEREDITAS nihil aliud est, quam *successio in omne ius, quod defunctus habuit.* Sed quid successio? & anne etiam heres succedit in obligationes defuncti? hae vero non sunt ius defuncti, sed eius, cui debuit idem. Equidem VINNIVS *in Comment. ad Inst. p. m.* 310. hunc defectum supplere voluit, addens: *Quod defuncto, vel in defunctum mortis tempore competit.* Verum nec hac ratione medela huic vitio allata videtur; heres enim non succedit in ius, quod in defunctum competiit, sed in obligationem, quae eius correlatum est. V. g. Titio competit ius vindicandi domum a Caio; Sempronius mortuo Caio eiusdem heres existit, illi igitur non acquiritur ius vindicandi domum, (hoc enim ius erat, quod competebat in Caium,) sed obligatio eam restituendi. Dixi vero hereditatem esse *ius in re*, id declarat §. *fin. I. de hered. qualit. & different.* vbi dicitur, pro herede gerere esse pro domino gerere. Competit vero hoc ius *in omnia, quae ad defunctum pertinuere, aut quibus aliis fuit obligatus.* Prius probatur ex *L.* 37. *D. de acqu. vel omitt. heredit.* posterius ex *L.* 8. *D. eod.* Sed incongrue me loqui putabis, qui ius dixi ad obligationem competere; verum euoluas notionem iuris supra suppeditatam §. *XLV.* Competit denique idipsum saltim in ius ac obligationes, quae defuncti fuere mortis tempore, non alio. *L.* 196. *D. de D. R. I.*

(b) Neque ab *Era*, terra, quod HOTOMANNO, neque ab *haerere*, quod aliis placuisse memini, deriuanda heredis vox est, quum nec fundos semper hereditas deferat, nec haereat semper heres deliberando; suus saltim nunquam. Eiusdem farinae etymologia ISIDORI *Etymol. h. v. Lib. XI. c.* 5. est, ab *aere* desumta. Neque denique aliorum sententia placet, qui hereditatem a verbo *ercifcere*, eo, quod in Florentinis Pandectis loco heredis *eres* legitur, deducunt. HERES, si dicendum, quod res est, dicitur ab *hero*, s. domino. Vid. PLAVTVS *Maenechm. Act. III. Sc.* 2. *v.* 11. *sq.*

- - - - - - - *abstuli*
Hanc, cuius HERES *nunquam erit post hunc diem.*

(c) Debemus hanc definitionem fautori nostro Cons. Dn. I. I. SCHIERSCHMIDIO *Erlangensium decori, in Elem. iur. ciu. Lib. II. Tit.* 2. §. 122. quam confirmat SENECA *de Benef. Lib. VI. c.* 5. scribens: *ICtorum istae argutae ineptiae sunt, quae hereditatem negant vsucapi posse, sed ea, quae in hereditate sunt: tanquam quicquam aliud sit hereditas, quam* EA, QVAE IN HEREDITATE SVNT. Vid. *L.* 50. *D. de hered. petit.*

§. DXXII.

§. DXXII.

Ius illud (§. praec.) vel testamento, vel, eo non existente, lege, vel denique pacto transfertur. Isto casu HEREDITAS TESTAMENTARIA, illo AB INTESTATO, hoc PACTITIA vocatur. *Hereditas testamentaria; ab intestato; pactitia.*

§. DXXIII.

Cuius hereditas ex testamento non defertur, INTESTATVS (*) dicitur. *Intestatus.*

(*) *Intestatum* dicere solent, qui testamentum non condidit, etsi ius condendi illud habuerit. Ita CICERO *Verrin. II.* 30. *Mulier ita propinqua, ut, ea etiam si* INTESTATA *esset mortua*, EPICRATEM *heredem esse oporteret.* ICti latiorem huius vocis conceptum amant. PAVLVS *L.* 64. *D. de verb. signif.* INTESTATVS, dicit, *est non tantum, qui testamentum non fecit, sed etiam, cuius ex testamento adita hereditas non est.* Nec improprie eum intestatum dici, cuius testamentum ruptum vel irritum, addas rescissum & nullum, est, ait VLPIANVS *L.* 1. *D. de suis ac legit. hered.* Ex omnibus his patet, ex testamento his casibus hereditatem non deferri.

§. DXXIIII.

Designatio eorum, ad quos omnia iura, ac omnes obligationes nostrae, post mortem pertinere debeant (a), quaeque ab iis fieri volumus, TESTAMENTVM (b); designans, TESTATOR dicitur. *Testamentum; Testator.*

(a) In hoc differt a codicillo, in quo heredis institutione, s. nominatione successoris vniuersalis, opus non est.

(b) Falluntur, qui IMPERATOREM, sequutum SERVIVM SVLPICIVM *de Testam. L. II.* teste GELLIO *Noct. Attic. L. II. c.* 12. *pr. Inst. de testam. ordin.* scribentem: *Testamentum ex eo appellari, quod testatio mentis sit*, definitionem testamenti tradere, sibi persuadent; Ipse namque fatetur, allusionem saltim hoc esse, qualis in iure Romano infrequens non est. Sic possessionem dici quasi a sedibus, auctor est LABEO in *L.* 1. *pr. D. de acq. vel omitt. possess.* & damnum, quasi a demtione s. deminutione, tradit PAVLVS *L.* 3. *D. de damn. infect.* Eiusdem originis forent vestimentum & calceamentum, illudque vestitionem, hoc calceationem (ignoscas barbatiei) mentis notaret. An putaueris, sanae mentis hominem ita esse definiturum? Ast adest, quod miteris, GODDAEVS ad *L.* 164.

D. de verb. signif. hanc etymologicam calcei ac vestimenti definitionem defensurus. En bellam eius rationem: Quia sartor & sutor mentis iudicio in conficiendis vestimentis ac calceis vtatur, vel quia nemo sine mente se vestiat. Ni modestia huic viro caeteroquin optimo parcere suaderet, instantia aliqua vtendum foret. Sequutus GOEDDEVM MARCILIVS *ad h. l.* GELLIO, etymologiam testamenti ridenti, succensens, argumentis tamen, quibus non omnis deficere videtur ratio, vsus; dicit namque eum, cui mens aut non sit sana, aut perfecta, testari non posse. MODESTINVS *L. 1. D. qui testam. fac. poss.* TESTAMENTVM dicit *iustam voluntatis nostrae sententiam, de eo, quod quis post mortem suam fieri velit.* VLPIANVS vero *Epit. Tit. XX.* id vocat: *Mentis nostrae iustam contestationem, in id solemniter factam, vt post mortem nostram valeat.* Vtraque, quoad significatum, cum nostra conuenit; legitimum, iustum & solemne synonyma hic sunt, vt & sententia, contestatio ac designatio. GROTIVS *de Iure belli ac pacis Lib. II. cap. 6. §. 14.* testamentum vocat *alienationem in mortis euentum, ante eam reuocabilem, retento interim iure possidendi & fruendi.* Sed 1) ius in re in heredem viuo testatore non transfertur, sed eo mortuo demum transit; E. 2) ipsum dominium, non vsumfructum retinet testator.

§. DXXV.

Testamentum publicum; priuatum.

TESTAMENTVM personae iurisdictione gaudenti traditum si fuerit, PVBLICVM (*), sin minus, PRIVATVM dicitur.

(*) Titius testamentum absque omnibus solemnitatibus condidit, conditum vero principi aut magistratui offert, vt post obitum suum huius auctoritate sustineatur: Titius publicum testamentum condidit.

§. DXXVI.

Solemnitas; Testamentum solemne; minus solemne.

ACTIO externa, i. e. talis, quae in sensus cadit, quae ita ad rem aliquam requiritur, vt salua ea abesse nequeat, SOLEMNITAS (a); TESTAMENTVM, obseruatis ex antiquitate receptis solemnitatibus conditum, SOLEMNE (b), iis non obseruatis, MINVS SOLEMNE vocatur.

(a) Vid. Cel. CANZIVS *Discipl. moral. §. 1863.*

(b) Quae enim in solemni testamento obseruandae sunt solemni-

lemnitates, antiquitati ad vnum omnes debentur. Numerus enim teſtium ſeptenarius quinque ciues Romanos, in venditione hereditatis per aes & libram praeſentes, vna cum familiae emtore, ac libripende, repraeſentabat. Teſtes eſſe nequeunt, quales erant, qui ad comitia non vocabantur, vtpote feminae, impuberes, ſerui, furioſi &c. Continuitas actus itidem comitia repraeſentat, quae interrupta, nulla erant.

§. DXXVII.

Deſignatio eorum, quae poſt mortem fieri volumus, aut characteribus, aut voce articulata fit; priori caſu TESTAMENTVM dicitur SCRIPTVM, poſteriori NVNCVPATIVVM (*). *Teſtamentum ſcriptum; nuncupatiuum.*

(*) *Nuncupare* eſt voce ſ. lingua quid ſignificare. Vid. IVSTINVS *Hiſtor. de Alexandro Lib. XII. c.* 15. & SVETONIVS *Claud. IIII. extr.*

§. DXXVIII.

TESTAMENTVM, teſtatoris manu conſcriptum, HOLOGRAPHVM (a); in tergo vero chartae, ſcriptura impletae, ſcriptum, OPISTOGRAPHVM (b); Extraneus, teſtamentum ſcribens, SCRIPTOR TESTAMENTARIVS (c) dicitur. *Teſtamentum holographum; opiſtographum; ſcriptor teſtamentarius.*

(a) Compoſita haec vox eſt ab ὅλος ſolus, & γράφω ſcribo, i. e. quod ſolus, ſ. quod integrum teſtator ſcripſit.

(b) Ὀπίσθιος enim a tergo ſignificat, vid. LXX. Interpret. 1. *Sam. IIII.* 8. & ὀπισθόγραφον a tergo ſcriptum. Sic IVVENALIS *Satyr. I.*

- - - Summi plenae iam imagine libri
Scriptus & in tergo, nec dum finitus Oreſtes.

Huc collineat VLPIANVS *L.* 4 *D. de bon. poſſeſſ. ſec. tabul.* ſcribens: *Chartae appellatio & ad nouam chartam refertur, & ad deletitiam: Proinde & ſi in* OPISTOGRAPHO *quis teſtatus ſit, hinc peti poteſt bonorum poſſeſſio.* ALCIATVS *Parerg. Lib. II. Diſpunct. in f.* aduerſaria interpretatur.

DXXVIIII.

TESTAMENTVM, per venditionem hereditatis, mancipatione interveniente, conditum olim, *Teſtamentum per aes & libram;*

in procinctu factum olim, PER AES ET LIBRAM (a); conditum vero ab ituro in praelium, IN PROCINCTV FACTVM (b) dicebatur.

(a) De mancipatione vid. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. XV. c.* 27. & B. HEINECCIVS *Ant. Rom. Lib. II. T.* 10. *§.* 7. Dicitur etiam hoc testamentum FAMILIAE EMTIO §. 1. *Inst. de testam. ordinand.*

(b) Cingulum, vt insigne erat eorum, qui dignitate fulgebant, ita in specie militibus competebat, vid. ROSINVS *Antiq. Rom. Lib. X.* 1. & DEMPSTER *ad h. l.* In praelium igitur ituri, PROCINCTI, GELLIVS *Noct. Attic. Lib. I. c.* 2. atque id, quod eo tempore, quo acies instructa erat, contingebat, IN PROCINCTV FACTVM vocabatur. Vid. OVIDIVS *ex Ponto Lib. I. Ep.* 8. *v.* 10.

Haec IN PROCINCTV *carmina facta leges.*

Inde testamenti in procinctu facti, quod male *procinctum* dixere THEOPHILVM sequuti, vid. VINNIVS *ad Instit. p.m.*316. origo. Eorum exempla suppeditant VELLEIVS PATERCVLVS *Hist. Rom. Lib. II. c.* 5. & IVLIVS CAESAR *de bello gallic. Lib. I. c.* 39.

§. DXXX.

Lib. XXVIIII. T. 1. *Testamentum militare; paganum.*

Testamentum aut a milite conditur, aut ab eo, qui miles non est. Priori casu MILITARE, posteriori PAGANVM dicitur.

Conf. §. CCCLVI. & CCCLVII. cum notis subiunctis.

§. DXXXI.

Lib. XXVIIII. T. 2. 5. *Heredis institutio.*

Designatio eius, ad quem omne nostrum ius, omnisque obligatio post mortem pertinere debeat, HEREDIS INSTITVTIO dicitur.

§. DXXXII.

Legitima.

Pars hereditatis (a), nonnullis personis sanguine iunctis (b) ex legis dispositione (c) assignanda, LEGITIMA dicitur.

(a) Et quidem olim quarta. §. *f. l. L.* 8. §. 8. *D. de inoff. testam.* Hodie vero tertia, si quatuor vel pauciores, dimidia, si plures existant liberi, *Nov. XVIII. c.* 1.

(b) Non

(b) Non omnibus, sed tantummodo 1) libertis; 2) parentibus & denique 3) certo respectu fratribus, nempe, si illis turpis persona praeferatur.

(c) Inde legitima dicitur; legitimum enim est, quod legibus conforme.

§. DXXXIII.

Priuatio legitimae, expressis verbis facta, EXHEREDATIO (a); Priuatio eiusdem tacita (b) PRAETERITIO dicitur. *Exheredatio; Praeteritio.*

(a) Legitima vero certis tantummodo personis competit, (§. praec. & not. b.) hi autem legitimi heredes dicuntur, E. exheredatio ad legitimos heredes solum pertinet. Vid. PAVLVS *L.* 132. *D. de V. S.* qui loco suorum heredum legitimorum mentionem debuisset facere. Suus enim heres legitimus quidem, sed simul in potestate testatoris est. Exemplum exheredationis esto: Filius Caius Titio, patri suo, legitimus heres est; fingas vero Titium eum excludere ab omni legitima, vocato ad omnem hereditatem Sempronio, nullo, neque cognationis, neque affinitatis vinculo ipsi iuncto; Caium exheredatum videbis.

(b) Vid. §. 2. *l. de hered. instit.* Aulus condidit testamentum, Luceiumque scripsit heredem, ex fratre qui nepos erat. Adest vero filius Silius, cuius nulla in testamento mentio facta; hoc casu Silius praeteritus est.

§. DXXXIIII.

Priuatio legitimae, ob damnum heredi legitimo imminens, EXHEREDATIO BONA MENTE FACTA (*) dicitur. *Exheredatio bona mente facta.*

(*) Titius habet filium dissolutam vitam viuentem, celeberrimumque helluonem, ex hoc vero nepotes existunt tres. Filius quidem legitimus patri heres est; perspicienti tamen, quodsi delata illi fuerit hereditas, breui temporis spatio eam iri dilapidatum, atque fore, vt ad incitas redactum filium suum videret, cum tota familia; ideoque, ne hoc fiat, filium exheredem scribit pater, ad hereditatem vocatis nepotibus, curatoribus ipsis simul datis. Exheredatio haec bona mente fiebat, sc. ne filius, perdito patrimonio, nepotibus omnia media viuendi subtraheret.

§. DXXXV.

Testamentum inofficiosum.

TESTAMENTVM, in quo quis legitima praeter omne ius priuatus, INOFFICIOSVM (*) dicitur.

(*) *Inofficiosum* dicitur, quicquid contra officium parentum erga liberos & horum erga illos factum, id quod declarat SENECA *de Benef. III.* 18. & CICERO *Verr. I.* 42. 1. ex eaque ratione ISIDORVS *Etymol. V.* 24. illud definit: *Quod, liberis frustra exheredatis*, SINE OFFICIO NATVRALIS PIETATIS, IN EXTRANEAS PERSONAS REDACTVM EST. OFFICIVM vero est actio, cuius commissio vel omissio dependet a lege.

Officium.

§. DXXXVI.

Postumus: Aquilianus; Velleianus; Cornelianus; Iulianus.

Qui condito testamento in potestatem testatoris venit (a), POSTVMVS (b); nepos, post conditum testamentum ab auo, ex filiofamilias natus, AQVILIANVS; nepos, post conditum testamentum ab auo, in huius potestatem, ob mortem filii, recidens, VELLEIANVS; nepos, post testamentum aui, filio in potestate sui patris existente, mox vero decedente, natus, IVLIANVS; filius ante captiuitatem patris conceptus, captiuo vero eodem in lucem editus, CORNELIANVS postumus dicebatur (c).

(a) Postumos alias eos vocant, qui mortuo patre nascuntur. *L.* 3. *D. de iniust. rupt. irrit. fact. testam.* Verum insufficientem hanc notionem esse, vel ex eo probatur, quod postumi Iuliani & Corneliani supponant patrem viuum, & dein, quod VIRGILIVS *Aeneid. VI.* v. 763. parenti postumi longaeuitatem precatur, his:

Siluius, Albanum nomen, tua POSTVMA *proles,*
Quem tibi longaeuo serum Lauinia coniux
Educet siluis regem regumque parentem.

(b) Ita potius, non *posthumus* scribendum. Neque enim a post & humus, quasi post humatum patrem natus, deducitur, quod sibi, multisque aliis persuasit GOVEANVS *ad L.* 29. *D. de lib. & post. hered. inst.* Postumus enim nil aliud est, ac postremus, quod declarat VIRGILIVS l. c. & APVLEIVS *Metam. IIII. p.* 144. *postuma spes* dixit pro vltima.

(c) De

(c) De his omnibus vid. *Tit. D.* inprimis vero *L. 29. D. de lib. & post. hered. instit.* Nomen sortiti sunt ab auctoribus legum, quibus postumorum ius iis fuit concessum.

§. DXXXVII.

TESTAMENTVM, in quo necessarium requisitum deficit, NVLLVM (a); quod validum est, ex postfacto vero corruit, INFIRMATVM (b) vocatur. Lib. XXVIII. T. 3. *Testamentum nullum; infirmatum.*

(a) Necessarium requisitum testamentorum est heredis nominatio, hoc enim non facto, nullum idipsum est; item necessaria est testatoris habilitas, ad hoc, vt testamentum subsistat. *L. 4. sq. D. qui test. fac. poss.* Dicuntur nulla testamenta etiam *iniusta*, h. e. non iuste, vel secundum legum praescriptum condita *L. 1. D. de iniust. rupt. & irrit. fact. testam.*

(b) Huius species sunt irritum, destitutum, rescissum &c.

§. DXXXVIII.

Actio personalis, qua heres legitimus testamentum, vt non iure conditum, tolli petit, QVERELA NVLLITATIS dicitur. *Querela nullitatis.*

§. DXXXVIIII.

TESTAMENTVM, ob postumi existentiam, aut mutatam testatoris voluntatem, corruens, RVPTVM (a); ob mutatum testatoris statum inualidum, IRRITVM (b); per querelam inofficiosi sublatum, RESCISSVM (c); ex quo heres non existit, DESTITVTVM (d) vocatur. *Testamentum ruptum; irritum; rescissum; destitutum.*

(a) Testamentum igitur ruptum duplici modo fit, 1) postumi existentia, de qua ad §. DXXXVI. vid. late HVBERVS *Praelect. II.* 17. 1. 2) posteriori condito testamento, quo de conf. *L. 6. §. 2. D. de iur. codicill. §. 2. I. quib. mod. testam. infirm.*

(b) V. g. Si capite minueretur testator, h. e. seruus fieret, aut exsul, aut arrogaretur, tum irritum erat eius, quod condiderat testamentum. *L. 6. D. de iniust. rupt. irrit. fact. testam.* Irritum enim dicitur, quod olim substitit, post vero valore priuatum. Ita TERENTIVS *Phorm. V.* 7. 58.:

Quod dictum, indictum, quod modo erat ratum, IRRITVM *est.*

Et IMP. §. 3. *I. quib. mod. test. infirm.*: IRRITVM *fit*, *quum id*, *quod iure factum erat*, *infirmatur*.

(c) *Rescindere* idem est, quod abrogare, vid. TERENTIVS *Phorm. Act. II. Sc.* 4. *v.* 15. *sq.*:

Mihi non videtur, *quod sit factum legibus*,
RESCINDI *posse*.

Testamenta olim in comitiis condebantur, E. instar legum erant. Hoc dudum aliis obscuratum est. Lex vero amplius non valitura vt abrogaretur, necesse erat. Rescissa in statu populari fuisse testamenta, auctor est CICERO *Verrin. I.* 42.

(d) *Destitutum* idem est, quod derelictum, verlassen. SVETONIVS *in Galba*, *cap.* 11.: *Consternatus*, DESTITVTOQVE *similis*, *non multum abfuit*, *quin vitae renunciaret*. Vid. §. 2. *I. ad L. Falcid.*

§. DXL.

Testamentum cancellatum; deletum; inductum.

TESTAMENTVM scriptum, lineis decussatim obductum, CANCELLATVM (a); in quo verba praecipuum pondus habentia ita obducta sunt, vt legi non possint, DELETVM (b); si vero ita, vt legi quidem quodammodo, sed non distincte percipi possint, INDVCTVM (c) dicitur.

(a) CANCELLARE est cancellis includere; vid. COLOMELLA *de re rust. Lib. IIII. c.* 2. descendit enim a cancellis; quicquid igitur lineis, maximam partem cancellorum speciem praebentibus, h. e. decussatim, Germ. Creutzweise, obductum, cancellatum dictum fuit. Ex hac sola ratione ICTVS in *L.* 22. *D. de furt.* tabulas cancellatas, & in *L.* 15. §. 1. *D. de testam. milit.* testamentum cancellare dicit. Vid. etiam *L.* 1. & 2. *D. de his*, *quae in testam. del. L.* 24. *D. de prob.*

(b) *Delere* est plane tollere, exstinguere, vt amplius non appareat, vertilgen, auslöschen, maxime autem de scriptura dicitur, de quo vulgatus versiculus:

DELEO *scripturam*, *cum flamma exstinguo lucernam*.

Et hoc modo deletum testamentum intelligendum, quod in eo caput praecipuum, v. g. heredis nomen, ita obductum sit, vt legi non possit. Vid. *L.* 1. *D. de his quae in testam. delentur.*

(c) *Inducere* est quasi ducta per ceras linea interlinire, Germ. ausstreichen. CICERO *ad Attic. Lib. IIII. Ep. vlt.* Veteres namque in tabulis cera obductis scribebant. Vid. etiam *L.* 22. *D. de solut.*

§. DXLI.

§. DXLI.

HEREDIS INSTITVTIO (a) eum in finem facta, vt institutus testatorem pariter heredem scribat, CAPTATORIA (b) dicitur. Lib. XXVIII. T. 5. *Heredis institutio captatoria.*

(a) Definitionem heredis institutionis vid. §. DXXXI.

(b) *Captare* pessimum verbum esse, atque id denotare, quod enixe ac subdole quid ambire, Grammatici diu notarunt. Sic PLAVTVS *Amphitr. Act. I. Sc. I. v. 266.*:

Quid me CAPTAS *carnifex?*

Formulam captatoriae institutionis exhibet ANTON. AVGVSTINVS *Lib. IIII. Emend. c. 15.* Fuit autem haec: TITIVS, EX QVA PARTE HEREDEM ME INSTITVET, EX EA PARTE HERES MIHI ESTO.

§. DXLII.

Omnis quantitas, vt totum considerata, dicitur AS (a); quaelibet vnitas, ex qua cum aliis homogeneis quantum aggregatum est, VNCIA (b); duplex vncia, SEXTANS (c); triplex, QVADRANS (d); quadruplex, TRIENS (e); quintuplex, QVINCVNX (f); sextuplex, f. dimidium quantitatis, SEMISSIS (g); septuplex, SEPTVNX (h); octuplex, BES (i); nouem vnciae, DODRANS (k); decem, DEXTANS (l); vndecim, DEVNX (m) dicuntur. *As; Vncia; Sextans; Quadrans; Triens; Quincunx; Semissis; Septunx; Bes; Dodrans; Dextans; Deunx.*

(a) Romani omnem quantitatem ad pondus & ad assem redigebant, vid. GRONOVIVS *de pecunia veteri*, cuius quaelibet pars homogenea ac analoga vnitas, f. vncia erat. Quidquid igitur non appendebatur, id totum consideratum as erat. As enim idem est, quod totum indiuiduum, dictum a Graeco εἷς, quod Dorice αἷς, a Siculis vero ἄς, a Tarentinis denique ἄς scribitur. Vid. SALMASIVS ad VOPISCI *Proc. c. 13.* COLVMELLA *de re rust. Lib. V. c. 3.* Inde nunc HERES, qui succedit in omne ius ac omnem omnino obligationem defuncti, EX ASSE dicitur, est enim heres totius hereditatis. MARTIALIS *Epigramm. Lib. III. 10.*:

Idem te moriens, heredem EX ASSE *reliquit.*

(b) AS ante Punicum bellum Romanis dictus fuit libra, vid. VARRO *de re rust. Lib. IIII.*, & Siculis λίτρα; hanc vero

in duodecim diuidebant partes, quarum vnam οὐγκίαν vocabant. POLLVX *Onomast. c. 9.* Vnde Romanis eadem *Vncia* appellata. Sic *vnciae agri* meminit VARRO *de re rust. Lib. I. c. 10.* Et ad hunc modum omnis hereditas diuisa in XII. vncias. Vid. VLPIANVS *L. 50. §. 2. 3. D. de hered. instit.*

(c) Sextans enim sexta pars est cuiuscunque totius, in duodecim partes distributi. VICTRVVIVS *de Architect. Rom. Lib. III. c. 1.* E. sextans = erit 2. vnciis.

(d) Quadrans est quarta pars totius, adeoque per conditionem arbitrariam (not. b.) = 3. vnc. Hoc comprobat PLINIVS *XXXIII. 3.: Quadrans antea triuncis vocatus a tribus vnciis.*

(e) Triens tertiam partem notat, adeoque 12: 3 = 4. vnc.

(f) Quincunx idem est ac quinque vnciae.

(g) Semissis est semi as, s. dimidium assis, E. 12:2 = 6. vnc.

(h) Septunx est id, quod septem vnciae.

(i) Bessem nonnulli interpretantur per bis trientem, sed contortam hanc esse etymologiam, iam obseruauit FESTVS *h. v.*

(k) Dodrans est, cui ad id, vt totum fiat, deest quadrans, 12 — 3 = 9. vnc.

(l) Dextans, cui deest sextans, vt totum constituat, 12 — 2 = 10. vnc.

(m) Deunx, cui, vt as fiat, deest vncia. 12 — 1 = 11. vnc.

§. DXLIII.

Lib. XXVIII. T. 6. *Substitutio; Substitutus; Substitutio pupillaris; vulgaris.*

Designatio heredis vlterioris, in casum, si instituto heredi hereditas nostra non deferatur, SVBSTITVTIO (a); vocatus hac conditione ad hereditatem, SVBSTITVTVS (b); heres institutus aut in patria potestate testatoris existit, aut non; illo casu SVBSTITVTIO dicitur PVPILLARIS (c); posteriori vero VVLGARIS.

(a) Substituere est in locum alicuius surrogare. Ita CICERO *Verrin. III. 69. Nunc pro te Verrem substituisti alterum ciuitati.* Et VLPIANVS *L. 69. D. de vsufr. Substituere pecora*, pro: Alia in eorum, quae mortua sunt, locum reponere, scribit. Atque hac ratione, quando in locum heredis instituti alius surrogatur, SVBSTITVTIO audit. CAIVS *Inst. Lib. II. Tit. 6. Edit. Oisel*, vel potius ANIANVS, quod probat OISELIVS ad hunc CAII locum, substitutionem secundi heredis appellationem, & CHIFFLETIVS *de success. cap. 4.* apud OTTONEM *Thes. iur. Rom. Tom. V.* iteratam, ac nouam heredis institutionem, deficiente priori, dicit. Exemplum substitutionis est apud SVETO-

NIVM

NIVM *Tiberio cap. vlt.* vbi TIBERIVS teſtamento ſuo, nepotes ſuos, CAIVM ex GERMANICO & TIBERIVM ex DRVSO, ſubſtituit inuicem.

(b) Vocatur & ſecundus heres, v. CAIVS *Inſt. l. c.* CICERO *Verrin. III. & de Orat. I.* TACITVS *Annal. Lib. I.* APPIANVS *de Bello ciuil. Lib. II.* licet vlterior, tertius, quartus &c. ſubſtitutus ſit.

(c) Impubes teſtari nequit. §. 1. *Inſt. quib. non eſt permiſſ. teſt. fac.* Comitiis enim olim non intererat. Pater igitur impuberem filium ſuum familias heredem inſtituens, ſimulque metuens, ne intra impubertatis terminos decedat, atque ideo fiat, vt ſua & filii bona ad alium deferantur, cui non bene cupit; & ſibi & filio ſuo condit teſtamentum, ex plenitudine patriae poteſtatis, idque in caſum ſi ille pubes nondum factus deceſſerit, quod hac formula fit: TITIVS, FILIVS MEVS, HERES ESTO, SIQVE IS INTRA PVBERTATEM DECEDAT, MEVIVM SVBSTITVO. Vid. CAII *Inſt. l. c.* Exemplum pupillaris ſubſtitutionis eſt apud HORATIVM *Sermon. II. 5.* Vocatur autem *pupillaris*, quia impubes, cui ſubſtitutus poſt mortem patris & eius ſuccedit, pupillus eſt.

§. DXLIIII.

SVBSTITVTIO, qua vlterior heres, liberis furioſis ſucceſſurus, deſignatur, EXEMPLARIS (a); a milite facta, MILITARIS (b); qua coheredes inuicem ſubſtituuntur, MVTVA (c) dicitur. *Subſtitutio exemplaris; militaris; mutua.*

(a) Furioſus impuberi in eo ſimilis eſt, quod teſtari nequeat. *L. 40. D. de R. I.* E. ad exemplum ſubſtitutionis, impuberi filio factae, introducta a IVSTINIANO ſubſtitutio furioſis a patre facta. *L. 9. C. de vulg. & pupill. ſubſtit.* Inde etiam *exemplaris* & *quaſi pupillaris* dicta, ad exemplum namque pupillaris ordinata eſt.

(b) Miles namque, ſicut ratione teſtamentifactionis priuilegiis multis gaudebat, ita & ſubſtituere poterat liberis, etiamſi teſtamentum ſibi non condidiſſet. *L. 2. §. 1. D. de vulg. & pupill. ſubſtitut.*

(c) Alias breuiloqua audit. Exemplum vid. ad §. praeced. not. a.

§. DXLV.

Omne incertum, cuius exiſtentia rationem validitatis actus cuiusdam continet, dicitur CON- Lib. XXVIII. T. 7.

 DITIO

Conditio; possibilis; impossibilis. DITIO (a); quodsi existentia incerti istius contradictionem non inuoluit, POSSIBILIS (b); sin inuoluit contradictionem, IMPOSSIBILIS (c) dicitur.

(a) Plerique in definitione conditionis incertum futurum requirunt, quod inter alios fecit PVFENDORFIVS *de Iur. nat. & gent. Lib. III. cap.* 8. §. 2. & *de Offic. hom. ac ciuis Lib. I. c.* 9. §. 20. atque TITIVS *ad h. l.* & ante eos ACCVRSIVS *ad rubr. Tit. de condit. & demonstrat.* ALCIATVS, *ad Tit. C. de pact.* Verum non satis accurate. Parum namque refert, futurum, an praeteritum, an vero praesens sit illud incertum, in quo validitatis rationem ponit disponens. V. g. Caius emit ICti cuiusdam ac Procuratoris Camerae Imperialis celeberrimi, quae venditantur, Annotationes manuscriptas ad Conceptum Ordinationis cameralis, sub ea conditione, si reuera ICti istius propria manus sit, qua scriptae annotationes. Caius Lucium scribit heredem sub conditione, si frater maiorennis reuera mortuus sit, vel si debito, quo olim erat obstrictus, iam nullo prematur. Licet vero mors Titii probanda olim, probatio tamen non efficit ipsam conditionem, sed eius accessorium est, cui renunciari poterit ab eo, cuius alias intererat.

(b) V. g. Si Caius Meuiam duxerit. Hoc enim contradictionem non inuoluit.

(c) V. g. Si Lucius octogenarius XX. milliarium spatium intra XX. horas pedibus absoluerit. Si Caius filium pepererit. *Contradictio.* CONTRADICTIO enim est *simultanea eiusdem affirmatio & negatio.* Implicat namque homini octogenario velocitatem auis tribuere, aut mari attributa feminae applicare. Duplici *Conditio impossibilis natura & lege talis.* autem modo ICtis conditio impossibilis est, scilicet NATVRA, h. e. cuius natura cum praedicato contradictionem inuoluit, vel vt IMP. §. 14. *Inst. de inutil. stipulat.* inquit: *Cui natura impedimenta est, quo minus existat*, aut LEGE TALIS, cuius nempe praedicatum cum lege contradictionem inuoluit, v. g. si Titius Caium occiderit. Occidere enim prohibitum lege est. Ea namque, quae bonos mores ac honestatem laedunt, ne quidem nos facere posse intelligendum, dixit PAPINIANVS *L.* 15. *D. de condit. inst.*

§. DXLVI.

Conditio potestatiua; casualis; mixta. Si ad id, vt incertum illud existat, vires nostrae sufficiunt, CONDITIO POTESTATIVA (a); si idipsum a fato dependet, CASVALIS (b); si a

si a viribus nostris & fato simul, MIXTA (c) dicitur.

(a) V. g. Si Caius studiis diligenter incubuerit, ad hoc enim Caii, hominis non adeo hebetioris ingenii, vires sufficiunt.

(b) V. g. Si Lucius Meuium duos annos superuixerit; ad hoc enim, vt fiat, vires humanae non sufficiunt. Possem quidem Meuium occidere, sed hoc lege impossibile est, nec vires legibus determinatae ad hoc sufficiunt. Et si hoc etiam, vitam tamen duos annos producere omnino non valeo mihi relictus.

(c) Si v. g. sanus ex academiis redieris & vxorem duxeris. Prior propositio a fato, posterior a voluntate tua dependet.

§. DXLVII.

Ex cumulatione principiorum incertorum, se inuicem tollentium, oritur CONDITIO PERPLEXA (a); ex principio vero, ad quod existentiae reddendum alterius, non autem eius, cui adscripta, vires sufficiunt, DIFFICILIS (b); ex tali vero, quod contradictionem ratione temporis inuoluit, PRAEPOSTERA (c). *Conditio perplexa; difficilis; praepostera.*

(a) *Perplexum* dicitur non intelligibile ob contrarietatem dictionis. Sic VALERIVS MAXIMVS *Lib. III. c. 4. n. 3. Titulus seruili cognomine & regia appellatione* PERPLEXVS. Exemplum perplexae conditionis est in *L. 16. D. de condit. & demonstrat:* SI TITIVS HERES ERIT, SEIVS HERES ESTO: SI SEIVS HERES ERIT, TITIVS HERES ESTO.

(b) V. g. Si Caius laudationem funebrem in memoriam mei recitauerit, ipseque conscripserit. Caius vero nec litteris, nec Oratoriae incubuerit.

(c) Praeposterum id dicitur, quod inuerso ordine fit, prius sc. quod posterius contingere debebat. Sic OVIDIVS *Trist. Lib. I. Eleg. 7. v. 5.*

Omnia naturae PRAEPOSTERA *legibus ibunt.*

E. g. Si, qui heri occisus fuit, cras saltauerit.

§. DXLVIII.

Quodsi incertum illud rationem in se continet, cur negotium illo existente perficiatur, CONDITIO SVSPENSIVA (a); Si vero negotium, *Conditio suspensiua, resolutiua.*

iam perfectum, irritum fit, RESOLVTIVA CONDITIO (b) dicitur.

(a) Conuenit inter Caium ac Titium de vendendo emendoque equo, addit Titius se daturum L. ac habiturum sibi equum, si Sempronius intra anni spatium soluat, quod sibi debet, conditio est suspensiua. Deuoluit enim effectum venditionis ad casum, si Sempronius soluerit.

(b) Vid. *L. 12. D. de in diem addict.* & *L. 1. D. de L. commiss.* v. g. Lucius a Seio emit duos thedarios equos, pellibus tygridem mentientibus, atque eosdem secum abducit, addens: Si intra trimestre spatium aliorum duorum eiusdem coloris particeps non fiat, priores duos recipiat venditor; resolutiua conditio est. Plura exempla suppeditat pactum commissorium.

§. DXLVIIII.

Lib. XXVIIII. T. 2. *Hereditatis aditio; Hereditas iacens.*

Declaratio nos velle acquirere ius & obligationes alicuius defuncti, nobis delata, HEREDITATIS ADITIO (a); HEREDITAS nondum adita IACENS (b) dicitur.

(a) Haec proprie de heredibus extraneis dicitur, de quibus infra. Alias subire hereditatem dicitur heres. *L. 181. D. de diu. reg. iur.*

(b) Iacens res VLPIANO *L. 45. §. 4. D. de furt.* dicitur, cuius dominus ignoratur, v. g. hereditas, quae dominum non habet; is enim, ad quem iam pertinere debet, se nondum declarauit, vtrum habere eam velit, an minus.

§. DL.

Cretio; vulgaris; continua.

Solemnitas, in aditione hereditatis obseruanda, CRETIO (a); Cretionum formulae si verba: QVIBVS SCIERIS POTERISVE, adiicerentur, VVLGARIS (b); si non, CONTINVA dicebatur olim.

(a) Fallit VLPIANVS *Fragm. XXII.* & ISIDORVS *Etymol. V. 24.* quorum prior: CRETIO *est certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, vtrum expediat ei adire hereditatem.* Alter vero: CRETIO *est certorum dierum numerus, in quo institutus heres aut adit hereditatem, aut, finito tempore cretionis, excluditur, nec liberum ei vltra hereditatis ius capiendi.* Neque VARRO *de Lat. lingu. Lib. V.*

Lib. V. p. 65. rem acu tetigit, cretionem ab eo, quod faceret videre heredem, nec SCALIGER a κϱίνειν, iudicare, deducentes. Optime rem expediit PERIZONIVS *ad* SANCTII *Mineruam IIII.* 15. *p. m.* 770. docens, CERNERE idem esse, quod decernere, sc. se velle heredem esse. Fiebat autem haec cretio vel decretio solemnitatibus quibusdam, in quibus determinandis dubii adhuc sunt interpretes. CVIACIVS digitorum percussionem fuisse autumat *Lib. VII. Obs.* 34.

(b) Erat autem formula vulgaris cretionis: *Titius heres esto, cernitoque in diebus C. proximis; (quibus scieris poterisue) nisi ita creueris, exheres esto.* Vid. BRISSONIVS *de formul. VII. p.* 600. *sq.*

§. DLI.

Facultas heredibus competens, perquisita hereditate, consensum, de hereditate adeunda, declarandi, IVS DELIBERANDI (*) dicitur. Lib. XXVIII. T. 8. *Ius deliberandi.*

(*) Qui E. delibetat, in vires hereditaris inquirit, omniaque quae noceant, quaeque prosint, probe perpendit, antequam declaret sententiam suam.

§. DLII.

SVVS (a) HERES (b) dicitur, qui mortis tempore in potestate defuncti, & tempore adeundae hereditatis in familia proximus (c). Ceteri EXTRANEI (d) vocantur. Lib. XXVIIII. T. 2. *Heredes sui; extranei.*

(a) Eum, qui aliquem in potestate habebat, cum eo, qui in eiusdem potestate erat, vnam personam fuisse, dupondiis notum est. Inde est, quod liberi in potestate parentis constituti, viuo eo, quodammodo domini bonorum eorumdem habiti sint. Comprobat hoc ipsum *L.* 11. *D. de lib. & postum. hered. instit.* quippe quo dominium patris continuare dicuntur. Et apud PLAVTVM *Trinum. Act. II. Sc. II.* Lysiteles patri interroganti: Vtrum de suo credere vellet amico, nummos roganti, respondet

- - - - - *de meo.*
Nam quod tuum est, meum est: Omne meum est autem tuum.

Filiusfamilias E. succedens patri, sibi ipsi succedere, adeoque suus heres videbatur. Vid. §. 2. *I. de hered. qualit. & diff.* Huc collineat OVIDIVS *ex Ponto Lib. II. Ep.* 2. *v.* 53.

Viuit enim in vobis facundi lingua parentis
Et res HEREDEM *repperit illa suum.*

Eadem

Eadem subest ratio, quod iidem heredes sui *domestici heredes*, *cit.* §. 2. *I. de hered. qual.* & PLINIVS *Panegyr.* it. *heredes familiae*, CICERO *in Oratione pro Cluent.* ac Graecis αὐτοκληρονόμοι dicantur. Displicet originis ratio omnis A COSTA *ad pr. I. cit. Tit.* idque vel ex hac ratione, quod viuentis non sit hereditas. Verbum *sui* idem interpretatur per natiuum, domesticum, naturalem, proprium.

(b) Suus itaque heres esse potest: Filius, filia, nepos, neptis, arrogatus &c.

(c) Hoc addere malui cum VINNIO *ad* §. 2. *Inst. de hered. qualitat. & different.* Fingas enim casum: Exheredato filio, in potestate testatoris constituto, extraneus scribitur heres; Moritur exheredatus, extraneus vero institutus repudiat hereditatem, iamque ex filio nepos ab intestato succedit, suusque heres est. §. 7. *I. de heredit. ab intest.* Est enim in familia proximus, non vero filius.

(d) Licet adsint liberi. §. 3. *I. cit. Tit.*

§. DLIII.

Heres necessarius; voluntarius.

Cui, vt hereditatem non acquirat, impossibile est, HERES NECESSARIVS (*); cui vero eamdem acquirere, vel non acquirere liberum est, VOLVNTARIVS dicitur.

(*) V. g. Seruus heres cum libertate a domino scribitur, idque ad auertendam maculam, quam subhastatio bonorum quodammodo secum ferebat. Hoc enim modo fiebat, vt bona publice proponerentur, nomine non testatoris, sed serui heredis. Adeoque ad adeundam hereditatem, si nollet adire seruus, cogebatur. *L. 6. §. f. D. de acqu. vel omitt. heredit.* IMPERATOR §. 1. *I. de hered. qual. ac diff.*: *Necessarius*, inquit, *heres est seruus heres institutus. Ideoque sic appellatur, quia s. velit, s. nolit, omnino post mortem testatoris protinus liber & necessarius heres fit.* Eos, quibus facultas repudiandi hereditatem ademta est, NECESSARIOS HEREDES pulcre vocat BYNCKERSHOEK *Obs. Lib. II. c. 2.*

§. DLIIII.

Deferri hereditas; acquirere; omittere hereditatem.

DEFERRI HEREDITAS dicitur, si ius acquirendi eam alicui conceditur; Qui hereditatem sibi delatam suam facit, eam ACQVIRIT, qui non, eam OMITTIT (*).

(*) Idem

(*) Idem praetermittere dicitur *L. 59. D. de acqu. vel omitt. heredit.*

§. DLV.

Heres suus, facto externo consensum de adeunda hereditate declarans, ei se IMMISCERE (a); dissensum declarans, ea ABSTINERE (b); extraneus prius faciens ADIRE, posterius, eam REPVDIARE (c) dicitur. *Hereditati se immiscere; abstinere hereditate; adire hereditatem; repudiare hereditatem.*

(a) Vid. *L. 41. D. de acquir. vel omittend. hered. L. 7. D. de min. §. 5. I. de hered. qualit. & different.* Dicuntur etiam *miscere se L. 87. pr. D. de acqu. vel omittend. heredit.* item *immergere se L. 10. §. 2. D. eod.* Heredibus enim suis satis erat ad adquirendam hereditatem, si factum aliquod exercuerint externum, ex quo constare possit, velle se succedere in omne ius omnemque obligationem defuncti patentis, vel aui, aut arrogantis eos olim, v. g. debitis soluendis aut exigendis. Hoc ipso namque satis superque declarauerant, se velle defuncti iura continuare; Solemni enim hereditatis aditione opus non habebant, ex ratione *§. DLII.* allegata.

(b) Vt satis in acquirenda hereditate suis erat immixtio, ita in omittenda ea abstentio ab administratione retum hereditariarum sufficiebat. Abstinere est manus contrectandis rebus hereditariis non admouere. *L. 38. D. de acqu. vel omitt. heredit.*

(c) Vtrumque verbis vel facto fit; si prius, dicitur aditio & repudiatio *verbalis;* si posterius, *realis.* Repudiari autem hereditas facto potest, si heres, legitimus simul ac testamentarius, legitimam capiat. *L. 70. & 77. in f. D. de acquir. vel omitt. heredit.* *Aditio & repudiatio verbalis ac realis.*

§. DLVI.

PRO HEREDE GERERE SE dicitur, qui, quum heres non est, factum, heredi proprium, bona fide exercet (*). *Pro herede se gerere.*

(*) Aliter VLPIANVS *L. 20. pr. D. de acqu. vel omittend. heredit.* inquit: *Pro herede gerere non tam facti, quam animi est; nam hoc animo esse debet, vt velit esse heres.* Verum consensus in adeunda hereditate delata quidem sufficit, neutiquam vero in ea, quae delata non est. Conf. infra §. DCLIII.

§. DLVII.

§. DLVII.

Lib. XXVIIII. T. 7. *Codicillus.*

Diſpoſitio de iis, quae fieri volumus poſt mortem, praeter heredis inſtitutionem, CODICILLVS (*) dicitur.

(*) *Codicillus* diminutiuum codicis, ſ. vt rectius ſcribitur caudicis eſt. Caudex autem erat complexus plurium tabularum, quarum alterius latitudo latitudinem alterius tangebat. Vid. BVRMANNVS ad RVTILII *Itinerarium II. 1.* Quumque tali caudici teſtamentum olim inſcriberetur, id, per metonymiam, codex vocatum. Vid. IVVENALIS *Satyr. II. v. 57.*

nam CODICE *ſaeuo*
Heredes vetat eſſe ſuos.

Vid. §. 3. *Inſt. de teſtam. ordin. L. 3. C. de agent. in reb. &c.* BASILICA *Lib. XXXVI. Tit. I.* Codicillus igitur aut tabulis minoris formae, aut paucioribus conſtabat, quumque in talibus epiſtolas ſcribere vſu veniſſet, epiſtolae, praecipue vero eae, quae ad praeſentes mittebantur, feſtinanter quippe ac minutis tabellis inſcriptae, codicilli vocati ſunt. Vid. CICERO *Lib. IIII. ep. 12. & VI. ep. 18. ad famil.* SENECA vero *Lib. V. ep. fin.* clarius hoc ipſum indicat, ſcribens: *Video te, mi Lucili, adeoque tecum ſum, vt dubitem, an incipiam non epiſtolas, ſed codicillos tibi ſcribere.* Galli vocant: Ein *Billet.* Sed vnde factum, quod hunc ſignificatum vltimis voluntatibus minus ſolemnibus accommodarint? Haec ſubeſt ratio, quod ſcilicet initio codicilli nil aliud eſſent, quam literae teſtatoris, ſcriptae ad heredes, de iis, quae poſt mortem fieri vellet, id quod euincit Perill. Dn. BOEHMERVS *Diſſert. de Codicillis ſine teſtibus validis, cap. 1. §. 3. & 4.* Vid. *L. 89. pr. D. de legat. 2.* & *L. 7. C. qui teſt. fac. poſſ.* quibus codicilli vocantur epiſtolae. Ridiculum igitur eſt a CODICILLO, homine quodam, eos deriuare, quod fecit ISIDORVS *Etymol. h. v.* Sunt, qui, CAIVM *L. 148. D. de verb. ſignif.* ſequuti, codicillos in plurali dicendos putent; ſed ſingularem inuenies apud MARCIANVM *in L. 19. D. de codicill.* & PAVLVM *in L. 38. D. de condit. & demonſtrat.*

§. DLVIII.

Codicillus ſcriptus; nuncupatiuus.

CODICILLVS, characteribus declaratus, SCRIPTVS; ſono articulato prolatus, NVNCVPATIVVS dicitur (*).

(*) Codicillus licet proprie ſcriptum denotet, vid. §. praec. vſu

vſu tamen & nuncupatiuae diſpoſitioni applicata haec denominatio eſt, vid. *L. f. C. de bon. quae lib.*

§. DLVIIII.

CODICILLVS aut teſtamentum praecedens ſupponit, aut non; illo caſu TESTATVS (a), hoc INTESTATVS (b) dicitur. *Codicillus teſtatus; inteſtatus.*

(a) Vid. *L. 16. L. 3. §. f. D. de codicill.*

(b) Vid. *L. 16. D. de codicill.*

§. DLX.

CLAVSVLA CODICILLARIS dicitur propoſitio, quae teſtamento additur, quaque alternatiuam, aut teſtamenti, aut codicilli, naturam idem nanciſcitur (*). *Clauſula codicillaris.*

(*) Metuens namque teſtator, ſolemnitatis aliquid neglectum eſſe, indeque futurum, vt non ſubſiſtat teſtamentum, addit clauſulam hanc: Si teſtamentum vitio aliquo laborans ſuſtineri nequeat, valeat tamen vt codicillus, h. e. minus ſolemnis vltima voluntas.

§. DLXI.

Quidquid aliis, ex bonis defuncti (a), praeſtandum heredi iniungitur, LEGATVM (b) dicitur. Lib. XXX. T. 1. *Legatum.*

(a) Res enim eſt defuncti, nec heres vllum ius in eis nanciſcitur, quum in legatarios dominium legatae rei ſtatim, quum mortuus eſt teſtator, tranſit. *L. 77. §. 3. de leg. 2, L. 80. D. eod.* In hoc enim a fideicommiſſo differt.

(b) Legatum dici ab eo, quod legis inſtar olim eſſet, non improbabile videtur. Docet hoc ipſum VLPIANVS *Fragm. XXIIII. 1.* quum dicit: LEGATVM *eſt, quod legis modo, i. e. imperatiue, relinquitur.* Innuunt hoc ipſum verba, quibus olim legata concipiebantur: PRAECIPITO, SVMITO, DAMNAS ESTO. Immo IVSTINIANVS *Nou. XXII. c. 2.* ait: *Νομοθετεῖτο μὲν γὰρ ἕκαςος ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ τὰ ὀικότα, καὶ ἐςὶν νόμος ἡ τούτου βουλή*; vbi legare dicit *νομοθετεῖν.* Hinc imperatiuis verbis conciperetur olim legatum neceſſe erat. *L. 15. C. de teſt. L. 2. C. comm. de legat.*

(c) Aliter IMPERATOR *§. 1. I. de legat.* ſc. LEGATVM *eſt donatio quaedam a defuncto relicta, ab herede praeſtanda.*

Lega-

Legatum, quum IMPERATOR dicit donationem quamdam, non voluit esse speciem donationis, neque enim donatio inter viuos, neque mortis causa donatio est, & tertium non datur. Vid. a COSTA *ad I. h.* Omnis vero donatio ad effectum, vt actio inde nascatur, requirit consensum vtriusque declaratum. Sed voluit IMPERATOR legatum donationis analogon esse; confertur enim in legatarium lucrum, idque ex liberalitate conferentis. Ast quaenam haec est Logica? An sufficit per analogon definire? Et anne, simiam si dixerim hominem quemdam, aut hypodidascalum Imperatorem quemdam, omnium excitarem risum? Verba: Ab herede praestanda, non habent THEOPHILVS *Paraphr. cit. I. Tit.* & HARMENOPVLVS *eod.* nec habet ea MODESTINVS *L. 3. D. de leg. 2.* qui id donationem testamento relictam solum dixit. His adductus CVIACIVS *ad §. 1. I. de legat.* ea expungit. Sed non opus erat hac emendatione. Heres enim, adeundo hereditatem, cum legatariis quasi contrahit, *§. 5. I. de obl. quae quasi ex contr.* omniaque eius bona hypotheca adficiuntur; *§. 1. I. ad L. Falc.* E. ad praestandam rem legatam obligatus est; nec obstat concessam rei vindicationem legatariis contra tertium possessorem, quum subsidiaria sit ac contra tertium detur, neque, hac inani, heres liberatur a praestatione legati. VLPIANVS *Fragm. XXIIII.* 1. legatum definiens, quod sit id, quod legis modo, i. e. imperatiue, testamento relinquitur, formam legati, non ipsum legatum describit. FLORENTINVS *L. 116. D. de leg. 1.* dicit: LEGATVM esse *delibationem hereditatis, qua testator ex eo, quod vniuersum heredis foret, alicui quid collatum vult.* Delibare metaphora est, quae ex definitione exulare debet, ac significat leviter degustare, decerpere. Ita CICERO *in Cat. mai. c. 21.* scribit: *Nunquam dubitasse, quin ex vniuersa diuina mente* DELIBATOS *animos haberemus, i. e. ita detractos, vt mens integra manserit, ne in ea diminutio detegenda,* & *Orat. pro Sextio, c. 56.* dicit: *Omnes vndique flosculos carpere atque* DELIBARE, & FLORVS *Lib. II. c. 6.: Ne quid de virginitatis integritate* DELIBASSE *saltim oculis videretur.* FLORENTINVS dicere voluit, legatum particulam hereditatis esse, adeoque Scholiastes THEOPHILI *h. l.* μείωσιν κληρονομίας habet. Non vero, vt sibi persuasit EGVINARIVS BARO apud COSTANVM *quaest. mem. c. 14.* quod legata ex vniuersa hereditate promantur, s. delibetur hereditas, antequam ab herede sit adita; id quod contra analogiam iuris aperte impingit.

§. DLXII.

§. DLXII.

Si testator legatario olim facultatem concederet, legatum adita hereditate sibi statim capiendi, LEGATVM VINDICATIONIS (a); si heredem condemnaret ad soluendum legatum, DAMNATIONIS (b); si condemnaret heredem, legatarioque simul permitteret capere, SINENDI MODO (c); si coheredi aliquid legaret, id LEGATVM PRAECEPTIONIS (d) dicebatur (e).

Legatum vindicationis; damnationis; sinendi modo; praeceptionis.

(a) Formula hac, directa ad legatarium, vtebatur testator: DO, LEGO, SVMITO, HABETO. Item: ILLAM REM TIBI PRAESVME, VINDICA. Hoc enim casu adita hereditate legatarius rem legatam vindicabat, non expectata traditione heredis. CAIVS *Inst. L. II. T. 7. §. 1.* VLPIANVS *Fragm. Tit. XXIV.* Errat proinde A. FABER *Coniect. Lib. VI. c. 1.* putans, nedum tempus adeundae hereditatis expectare legatario opus fuisse. Exemplum eiusmodi legati est apud VIRGILIVM *Aeneid. V. v. 553.*

(b) DAMNARE idem est ac pronunciare obligatum aliquem esse ad dandum vel faciendum; ita occurrit in lege Manilia, vid. M. FABIVS *Lib. VII. cap. pen.* Eundem hoc habuisse effectum, quam si a iudice quis condemnatus fuerit, docet PAVLVS *recept. sent. I. 19. 1.* Formula erat directa ad heredem: TV HERES MEVS ILLI HOC DA; ILLVD ILLI AB HEREDE MEO DARI IVBEO. CAII *Inst. L. II. Tit. 7. §. 2.* HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE; DATO; FACITO. VLP. *Fragm. c. l.*

(c) Non nisi e legatis per vindicationem & damnationem mixtum hoc legatum est. Formula ad vtrumque interdum, interdum ad heredem dirigebatur. HERES MEVS DAMNAS ESTO SINERE L. TITIVM SVMERE ILLAM REM, SIBIQVE HABERE. VLPIANVS *Fragm. l. c.* ILLE HERES MEVS REM ILLAM ILLVM PERMITTE PRAESVMERE, ET SIBI HABERE. CAII *Inst. L. II. Tit. VII. §. 6.* HERES MI, ILLVM REM ILLAM SIBI HABERE SINITO, PERMITTITO. *§. 1. I. de testam.*

(d) PRAECIPERE est ante alios capere. Hoc declarat DONATVS *ad Lib. V. Aeneid.* VIRGILII: *Praecipuum, quod praeter communionem singulis proprio nomine deputatur, vt fit saepe in testamentis, cum aliqua per praeceptionem singulorum heredum censuerit esse testator.* Inde formula nascebatur ad coheredem

directa: L. TITIVS ILLAM REM PRAECIPITO. VLPIANVS *Fragm. l. c.* PRAECIPITO, SVMITO, TIBIQVE HABETO. PAVLVS DIACONVS & MANGO *in notis iurid.* Vocatur alias praelegatum, *L.* 77. §. 8. *D. de leg.* 2. *rubr. Tit. D. de dote praeleg.* it. praecipuum; SIDONIVS APOLLINARIS *Lib. VI. ep.* 12. scribit: *Illud deberi sibi quodam, vt dicunt ICti,* PRAECIPVO *titulo.* it. praeceptio, *L.* 32. *D. de leg.* 3. Excipuum, FESTVS *h. v.* PHILOXENVS *gloss.* ἐξαίρετην δόσιν, & THEOPHILVS ἐξαίρετον λεγάτον dixere. Exemplum praelegati L. solidorum aureorum, GREGORIO DIACONO a GREGORIO NAZIANZENO relicti, exhibet OISELIVS *not. ad Caii Inst. L. II. p.* 101. Aliud POMPEII RHEGINI adfert VALERIVS MAXIMVS *L. VII. c.* 8. §. 4. Conf. *L.* 25. *§. f. D. fam. erc. L.* 2. *D. de instr. vel. instrum. leg. L.* 25. *D. de adim. legat. t. t. D. de dote praeleg.*

(c) Addunt quintum modum, per PARTITIONEM sc. CONTIVS *Subcis. II.* 12. ALEX. TVRON. *de exequ. leg.* 1. 2. *n.* 4. VNGEPAVER *Exerc. VIII. qu.* 14. argumento *L.* 164. *de V. S.* §. 5. *I. de fideic. hered.* indeque heredem partiarium dicunt. Meminit partitionis VLPIANVS *Fragm. Tit. XXIIII.* & CICERO *pro Cluentio: Is fecit heredem illum adolescentulum, eumque* PARTIRI *cum Dinea matre iussit.*

§. DLXIII.

Fideicommissum; vniuersale; particulare; Heres fiduciarius; fideicommissarius.

Quidquid ex acquisitis per aditionem bonis alii praestandum iniungitur, FIDEICOMMISSVM (a); si omne ius hereditarium, VNIVERSALE, sin minus, PARTICVLARE; cui id praestandum committitur, FIDVCIARIVS (b); in quem vero confertur, FIDEICOMMISSARIVS HERES audit.

(a) FIDEICOMMISSI etymologia perplexa non est, composita a voce *fidei* & verbo *committere*, quasi commissum alicujus fidei. En huius rei adaequatam rationem: Sunt, quibus legata nulla relinqui, sunt, qui heredes scribi non possunt, v. g. servi poenae, *L.* 3. *D. de his quae pro non script.* peregrini & deportati, *L.* 6. §. 2. *D. de hered. inst. L.* 1. §. . *D. de leg.* 3. &c. Hos si nihilominus heredes esse vellet quis, alius in testamento nominandus, isque rogandus erat, vt hereditatem vel legatum dictae personae restitueret. Atque vero preces nullum obligant; libertati E. heredis instituti relictum erat, vellетne praestare id, an minus. Igitur, fidem eius vt sequeretur

retur testator, necesse erat. Longe alia fideicommissorum facies licet esset, regni habenas capessente AVGVSTO, nomen tamen mansit. Relinquebatur E. precatiuis verbis; verum ad formam, non ad essentiam eorum hoc ipsum spectat, ideoque probare non possum VLPIANEAM definitionem *Fragm. Tit. XXV.* esse scil. quod non ciuilibus verbis, sed precatiue relinquitur. Fideicommissum supponit aditionem, & factum heredis; per aditionem hereditatem heres acquirit, legata iam ante eam iure dominii ad legatarios pertinebant. En differentiam! Ast, quum particularia fideicommissa legatis nouiori iure exaequata sint, frustra differentiam quaeres hodie.

(b) Fiduciarius a fiducia, quam in eo collocauerat testator, dicitur.

§. DLXIIII.

FIDEICOMMISSVM, quod de proximo in familia mortuo in proximum viuentem continuo defertur, FAMILIAE; si ab agnato in agnatum, AGNATICVM; si vero tam agnatis, quam cognatis defertur, COGNATICVM dicitur. *Fideicommissum familiae; agnaticum; cognaticum.*

§. DLXV.

CONIVNCTI dicuntur, quibus eadem res legata est. Hoc si factum diuersis propositionibus, RE (a); si eadem propositione, discretis tamen partibus, VERBIS (b); si vna eademque propositione, non determinatis partibus, MIXTIM coniuncti (c) dicuntur. *Coniuncti; re; verbis; mixtim.*

(a) Quodsi testator dixerit: SEIO AEDES MEAS DO, LEGO; & postea: LVCIO AEDES EASDEM DO, LEGO; Seio & Lucio easdem aedes legauit testator, E. coniuncti sunt in re, sc. legata. Quoniam vero discreti sunt oratione, h. e. diuersis propositionibus; oratione, vel verbis coniuncti nequeunt dici; vid. *L. 142. D. de V. S.* dicuntur itaque ex eadem hac allegata ratione disiuncti, sc. oratione §. 8. *l. de leg. L. vn. §. 10. 11. C. de caduc. toll.*

(b) V. g. Testator scripsit: TITIO ET CAIO FVNDVM MEVM AEQVIS PARTIBVS DO, LEGO; in re, nempe fundo, coniuncti non sunt, quilibet enim eorum suam partem recipit; iuncti tamen sunt vna propositione. E. verbis dicuntur coniuncti. *L. 89. D. de leg. 3.*

(c) Testamentum exhibet ea verba: TITIO ET SEMPRONIO HORTVM MEVM DO, LEGO; Titius & Sempronius ad eundem hortum vocati sunt, E. re coniunguntur; Continet eos etiam una propositio, E. verbis coniuncti simul sunt. Inde mistura. Vid. *L.* 142. *D. de V. S.*

§. DLXVI.

Ius accrescendi.

IVS coniunctis competens, asserendi sibi partem alterius coniuncti deficientis, ACCRESCENDI audit.

§. DLXVII.

Lib. XXXIII. T. 1. *Legatum annuum; menstruum.*

Legatum, quod in initio singulorum annorum debetur, ANNVVM(*); quod vero in initio singulorum mensium, MENSTRVVM dicitur.

(*) ANNVVM est, quod singulis annis fit. Ita CAESAR *de B. G. L. I. c.* 18. scribit: *Et Lisco, qui summo magistratui praeerat, quem Vergobretum appellant Aedui, qui creatur annuus.* Inde legatum annuum debetur in initio singulotum annorum, vid. *L.* 8. *D. de annuis leg. & fideic.* indeque Brocardicum ligato sermone:

ANNVA si debes, tunc inspicies caput anni;
ANNO si debes, in fine teneberis anni.

& quidem totum, nisi testator terminos expresserit, quod olim fieri consueuit per hoc: CCC. BIMA, TRIMA DIE, TITIO LEGO; hoc est singulo biennio aut triennio, vt ita priori casu quotannis CL, posteriori C. accipiat legatarius, vid. VLP. *in L.* 3. *D. de ann. leg.*

§. DLXVIII.

Species; Genus; Genus summum.

Ens omnimode determinatum, SPECIEM(a); similitudinem specierum, GENVS(b); similitudinem generum, GENVS SVMMVM(c) ICti dicunt.

(a) Ita quidem ICti, Philosophi hoc indiuiduum dicunt. Eiusmodi ens omnimode determinatum est v. g. hortus meus, emtus a Caio, inter viridaria Lucii ac Sempronii situs; Sempronius, Meuii filius natu maximus. Nihil enim reperitur, quod non adeo determinatum in iis sit, vt non ab omnibus sibi similibus distingui possit. Eadem ICtorum species, quae dicitur *in L.* 41. §. 1. *D. de leg.* 1. certum corpus appellatur *in L.* 30. *D. eodem.*

(b) GE-

(b) GENVS ICtis idem, quod Philosophis species est, vt v. g. equus rhedarius. Doctor iuris, actio. Vid. *L. 2. D. si cert. pet.* Alium significatum generi tribuit TRIBONIANVS *§. plebs L. de I. N. G. & C.*, dum id, quod alias totum dicitur, *genus*, partem vero *speciem* appellat. Debet hanc philosophiam, quam non satis perspexit absque dubio, CICERONI, qui de *Inuent.* 1. 28. scribit: *Genus est, quod partes aliquas complectitur, vt cupiditas: pars est, quae subest generi, vt cupiditati amor, auaritia.*

(c) Hoc nostrum genus constituit, vt homo.

§. DLXVIIII.

OPTIO est electio (a); & LEGATVM OPTIONIS, quum legatario conceditur facultas e pluribus speciebus eligendi, quicquid velit. Lib. XXXIII. T. 5. *Legatum optionis.*

(a) OPTARE eligere significat, teste VIRGILIO *Aeneid. III.* 108. *sq.*:

Teucrus Rhoeteas primum est aduectus ad oras,
OPTAVIT*que locum regno.*

Et TERENTIVS *Eunuch.* 1. 9. 27.:

Quod vis donem praemium a me OPTATO, *id* OPTATVM *feres.*

Inde & Accensi, postquam eorum electio concederetur Centurionibus, OPTIONES dicebantur. Vid. FESTVS *voc. Optio.* Natiuus vero optionis sensus militaris est, ac dicitur de militibus & praemia eligentibus, vid. DONATVS *ad cit.* TERENTII *locum.* Sunt, qui sibi persuadent, optare e duobus, eligere e pluribus dici, quos tamen refellit VIRGILIVS *Aeneid. V. v.* 247.:

Muneraque in naues ternos OPTARE *iuuencos.*

Vid. *L. 2. L. 6. D. de opt. leg. L. 18. fam. ercisc.* Ceterum legatum optionis & electionis distinguit Cel. ESTOR *ad* B. HEINECCII *Inst. p. m.* 298. optionem actum legitimum ex *§. 23. I. de leg.* argumentatus.

§. DLXX.

Res corporalis, qua vtimur ad finem aliquem obtinendum, INSTRVMENTVM (a); RES vero omnibus, ad perfectionem sui pertinentibus, gaudens, INSTRVCTA (b) dicitur. Lib. XXXIII. T. 7. *Instrumentum: res instructa.*

(a) Quod in moralibus medium, id in corporalibus instrumentum dicitur. V. g. Tonsor, genas alicui radens, novacula, vt instrumento, vtitur; Titius si Caium ense transfodit, ensis

instrumentum est. Optime PLINIVS *L.10. ep.42.* instrumentum ad iaculandum aquam aduersus incendia dixit. SABINVS *in Libr. ad Vitell.*, vt refert VLPIANVS *L. 8. D. de instruct. vel instrum. legat.* scribit: *In instrumento fundi ea esse, quae fructus 1) quaerendi, 2) cogendi & 3) conseruandi gratia parata.* Ad prius refert homines agrum colentes, illisque praepositos, boues aratro iungendos, pecora stercorandi agrum caussa parata, aratra, ligones, sarculos, falces putatorias, bidentes, &c. ad alterum, falces, si vinea sit, corbularia, corbes; ad postremum, dolia, cupas &c. Sic lanionis instrumenta sunt mensae, pondera, ferramenta laniandae carnis caussa comparata, trutinae, cultri, dolabrae &c. docente PAVLO *in L. 18. D. eod.*

(b) Sic CICERO *Verr. IIII. 27.*: *Omnibus rebus* INSTRVCTVM *& paratum conuiuium* dixit. Domo itaque instructa legata, non aulaea, sellas, supellectilem necessariam tantum, sed & mensas, eboreas v. g. reliquaque ad ornatum facientia legatario cedere dixit VLPIANVS *L. 12. §. 43. D. de instr. ac instr. leg.* Ad praedium instructum ideo omnis suppellex, bibliotheca, tabulae, mancipia &c. referenda. *L. cit. 12. §. 35. sq. D. eod.* Errat proinde SCHARDIVS *Lexic. iurid. h. v. p. 458.* instructum ab instrumento differre, vt totum a parte, putans.

§. DLXXI.

Lib. XXXIII. T. 9. *Penus.*

Quicquid victui (a) destinatum (b) est, PENVS (c) nomine venit (d).

(a) Non omne, quod edimus aut bibimus; sed quod ad vitae sustentationem aut voluptatem edimus vel bibimus; alias enim & medicamina ad penum essent referenda, quod obseruauit PAVLVS *L. 5. D. de pen. leg.*

(b) Non enim id, quod consumtum est, sed quod seruatur, vt olim victui inseruiat, penus est. vid. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. III.* indeque dictum putat, quod non in promtu sit, sed intus ac penitus seruatum.

(c) PENVS masculinum quartae declinationis dicit CICERO *de Nat. Deor. II. 27.* femininum, LVCILIVS *ap. Non. III. 174.* tertiae declinationis, GELLIVS *IIII. 1.* penum secundae declinationis, neutro genere, PLAVTVS *Capt. IIII. 4. 12.* Haec si consideraueris, non miraberis diuersam declinationem.

(d) Q. MVTIVS *L. II. de iur. ciu.* penum dicit, quae esui potuiue sunt, sed male, vid. not. a. Adeo late extenditur penus vocabulum, vt victum omnium, qui ad familiam pertinent *L. 3. pr. D. de pen. leg.* non solum, sed et animalium in aedibus seruatorum *L. 3. §. 7. D. eod.* complectatur. Adeo, vt vocabu-

vocabulum Victualien in latiori significatu attemperandum huic notioni sit.

§. DLXXII.

Omnis res mobilis (a), vsui (b) familiae, praeter victum & amictum (c), inseruiens (d), SVPELLEX (e) dicitur (f). *Supellex.*

(a) Quaenam sit res mobilis, & quomodo a se mouente distinguatur, vid. §. *LXXXVIIII.* Ideo FLORENTINVS *L. 2. D. de supel. leg.* dicit res mouentes non animales, e. g. mensae, sellae, scamna, vasa aquaria, rhedae, lecticae.

(b) Non vero solius voluptatis gratia, absque omni vsu, ad necessitatem vel commoditatem spectante aliquam. *L. 11. cit.*

(c) Excipiuntur E. vestes. *L. 1. D. h. t.*

(d) Aurum, argentum & vestes excipit POMPONIVS *L. 1. D. h.* Ita quidem ex antiquo iure. Veteres enim aureo argenteoue supellectili non vtebantur. *L. 7. §. 1. D. de supell. leg.* Secus de iure nouiori. *L. 3. §. 3. D. eod.*

(e) Supellectilem dici a pellibus, quod olim his, qui in legationem proficiscerentur, locarentur, quae sub pellibus vsui forent, putat LABEO, *L. 7. pr. D. cit.* Pelles enim hic tentoria notant. TVRNEBVS vero *Aduers. XVIII. 23.* a lectis deriuat, olimque ea, quibus lecti aut eis discubituri tegerentur, saltim suppellectilis nomine comprehensa fuisse, autumat.

(f) POMPONIVS *L. 1. D. cit.* supellex domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neque argento auroue facto, vel vesti annumeratur, vocans, propius accedit. ALFENVS vero *L. 6. D. eod.* supellectilem rem dicens, quae ad vsum communem patrisfamilias parata est, quae nomen sui generis separatim non haberet, fallit. Quis enim dubitauerit, crateres, scyphos, calices, cymbia, cantharos, lagenas, ad supellectilem pertinuisse? Eximet scrupulum PAVLVS *L. 3. §. 3. sq.* & IAVOLENVS *L. 11. D. eod.* si dubitaueris. Omnia vero haec poculorum nomine veniebant. TVBERO eodem modo fere supellectilem definit: *Instrumentum quoddam patrisfamiliae rerum ad cottidianum vsum paratarum, quod in aliam speciem non incideret.* Melius posterior, quam quidem ALFENVS. Dantur enim res, quae ad victum, dantur, quae ad amictum pertinent, nec supellectilis tamen veniunt nomine.

§. DLXXIII.

Omnia ea, quae ad vitae corporisque sustentationem requiruntur, ALIMENTORVM (a); Lib. XXXIIII. T. 1.

 quae

Alimenta; Cibaria; Victus; Educatio,

quae ad vitae solum, VICTVS (b); quae ad corporis nutritionem, CIBARIORVM (c); Series vero actuum (d), quibus eorum, quorum vires propter aetatem ad id non sufficiunt, externus internusque status ita perficitur, vt condigna ciuitatis euadant membra, EDVCATIONIS (e) nomine venit.

(a) Alimentis igitur continentur omnia, quibus vescimur ac quae bibimus ad necessitatem, vestimenta & habitatio, quibus contra aëris iniuriam corpus munimus, ex eadem ratione lecti & stramenta, lignum ad calefaciendum hypocaustum, medicamina ac pharmaca, quibus imminens vitae priuatio auertitur, corpusque pristino vigori restituitur. *L. 6. D. de alim. & cib. leg.*

(b) VICTVS *verbo continentur*, inquit VLPIANVS *L. 43. D. de V. S. quae esui, potui, cultuique corporis*, (sc. ne pereat) *quaeque ad viuendum homini necessaria sunt.* E. medicamenta, nisi immineat vitae periculum, huc non pertinent.

(c) VLPIANVS *L. 21. D. de alim. & cib. leg. Diariis*, scribit, *vel cibariis relictis, neque habitationem, neque vestiarium, neque calciarium deberi palam est: quoniam de cibo tantum sensit testator.* Complectitur tamen necessarium potum. Minus E. victu est.

(d) Seriem potius actuum, quam simplicem actum, quod placuit Cel. CANZIO, *Discipl. moral.* §. 3864. dicere educationem malui, quum vnico actu haud absoluatur educationis negotium. Fingas: Titium Semproniolo, iuueni, liberalitatem suam egregio dono, in eum collato, testari, eundemque simul de virtute colenda admonere, actum eiusmodi, quo Semproniolí status perficitur, Titium perpetrare nullum dubium, multum vero abest, vt eum educasse dicere poteris.

(e) Non longe nostra educationis definitio differt ab ea, quam Perill. L. B. DE WOLFF vernünfft. Gedancken von dem gesellschafftl. Leben, §. 82. & KOEHLERVS *iur. soc.* §. 137. exhibent, dum eam in cura liberorum, iuncto regimine, ponunt. Sed educandi non semper sunt liberi, posteriusque ex priori est demonstrandum. Ceterum educationis vocabulo plurimi praestationem victus & amictus, cum communi habitatione, comprehendere solent, hucque inclinare etiam videtur PAVLVS *in L. f. D. de alim. & cib.* Propius ad nostrum scopum accedit PLAVTVS, plus quam alimentorum praestationem ad educationem requirens, *Menaechm. Act. I. Sc. v. 22,*

Nam illic homo homines non alit, verum educat.

quae

quae elegantius exprimit NONIVS V. 5. ALERE *est victu temporali vitam sustentare*, EDVCARE *autem ad satietatem perpetuam educere*.

§. DLXXIIII.

Quaecunque ad munditiem (a) fictamque pulchritudinem corporis feminini faciunt, MVNDI MVLIEBRIS (b); Quaecunque ad ostentationem corpori applicantur, ORNAMENTORVM nomine vulgantur. Lib. XXXIIII. T. 2. *Mundus muliebris; Ornamenta.*

(a) Ita VLPIANVS L. 25. §. 10. *h. Mundus*, inquit, *muliebris est, quo mundior mulier fit*, & VARRO *de lingu. lat. IIII. 29. Mundus muliebris*, scribit, *dictus a munditia*. Quo autem constet, quaenam ad mundum muliebrem retulerint veteres, en tibi ea VLPIANVS *c. l.* speculum, hoc enim monstrat defectum pulchritudinis corrigendum, matulam, unguenta non pharmaceutica, sed tentipellia, vasa unguentaria, quae ad lauationem pertinent, riscum, s. conditorium vnguentorum. Addit PAVLVS *L. 3. Sent. c. 6.* conchas, (receptacula unguentorum sunt, vid. HORATIVS *Lib. II. od. 7. v. 22.*) situlos, (vas, aquae hauriendae gratia comparatum, Gallo-Germanicae voci ein *Lavoir* respondens,) baxides &c.

(b) Ingeniose quidem, minus accurate tamen TERTVLLIANVS *de habitu mul.* scribit: *Habitus feminae duplicem speciem circumfert*, CVLTVM *&* ORNATVM. *Cultum dicimus, quem* MVNDVM MVLIEBREM *vocant. Ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici &c. Iste in auro & argento & gemmis & vestibus deputatur, ille in cura capilli & cutis & earum corporis partium, quae oculos trahunt.* PAVLVS *L. 26. D. de aur. arg. &c. leg. Quibus venustatis & ornatus causa uti coeperunt mulieres*, dicit. Huc pertinent monile, inaures, armillae, annuli.

§. DLXXV.

DVBIVM dicitur, ad quod nec affirmandum nec negandum sufficiens adest ratio. Lib. XXXIIII. T. 5. *Dubium.*

V. g. Caius & Titius aedibus corruentibus vna opprimuntur, vtrum Caius an vero Titius prior animam efflauerit, dubium est.

Lib. XXXIIII. T. 4. *Legati ademtio; translatio.*

§. DLXXVI.

Reuocatio legati, a testatore facta, ADEMTIO; collatio ademti in alium TRANSLATIO LEGATI dicitur.

Incapax: indignus.

§. DLXXVII.

Cui defectus aut naturalis, aut ciuilis obstat, quo minus legatum suum facere possit, INCAPAX (a); qui vero ob crimen legatum non capit, INDIGNVS (b) dicitur.

(a) Haeretici; *Nou. CXLI. c. 1.* Filii perduellium *L. 5. C. ad L. Iul. mai.*

(b) Qui recensentur in *T. D. quib. vt indign.*

Legatum poenae.

§. DLXXVIII.

LEGATVM sub conditione, si contra voluntatem defuncti fecerit is, ab herede vel legatario tertio praestandum, POENAE (*) dicimus.

(*) Poenae notio latiori significatu adhibita est, ita, vt ad superiorem non adstricta sit, sed malum saltim cum actione libera cnniunctum denotet. IMPERATOR *§. 36. I. de leg.* notionem legati poenae traditurus, scribit: *Poenae nomine legari videtur, quod coërcendi heredis causa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat.* VLPIANVS *Fragm. Tit. XXIIII. §. 17.* posteriora verba in hunc modum mutat: *Vt faciat quidem, aut non faciat, non vt legatum pertineat.* Sed & haec emendatio alia, eaque insigni, opus habet. Quid enim sibi volunt verba: *Non vt legatum pertineat?* Addenda verba: *Ad legatarium*, suspicatur SCHVLTINGIVS *ad h. l.* & non absque omni ratione. Caeterum generaliores hae definitiones videntur, multaque complecti, quae poenae nomine non veniunt; *coërceri* enim & *legatum minui* synonyma non sunt, conditiones pleraeque coërcent heredem, vt faciat quid, vel non faciat, sed an eas dixeris poenas? Sed oportune in mentem incidit controuersia illa maxime vulgata: *Quid distent poenae nomine legata a conditionalibus?* Nolo in latissimum diffidiarum excurrere campum, sed te ad nostram definitionem ablegare, quae te docebit, poenae legata conditionalium speciem esse. Hoc iam ante perspexit acutissimus BYNCKERSHOECKIVS *de legat. poenae nom.* in eo tamen fefellit, quod solis legatis sub conditione

ditione impossibili hanc notionem accommodauerit. Ev. OTTO *Comment. ad cit.* §. I. GVNDLING. *Diss. de hered. princ.* p. 78. & B. HEINECCIVS *Ant. Rom.* L. II. T. 20-22. §. 14. legata poenae dicunt, quae vexandi heredis caussa relicta sunt. Nostram definitionem confirmant formulae legatorum poenae nomine, v. g. SI FILIAM TVAM IN MATRIMONIVM TITIO COLLOCAVERIS, DECEM MILLIA SEIO DATO. VLPIANVS *Fragm. Tit.* XXIIII. §. 17. HERES MEVS, SI FILIAM SVAM IN MATRIMONIVM TITIO COLLOCAVERIT, DATO DECEM AVREOS SEIO &c. §. 36. *I. de legat.* Conf. Dn. E. F. DE MÜNCHHAVSEN *Diss. de Def. legal. legator. poenae nom. Gött.* MDCCXLII.

§. DLXXVIIII.

Determinationem omnimodam sermonis circa indiuiduum aliquod DEMONSTRATIONEM ICti dicunt. L. XXXV. T. I. *Demonstratio. Indiuiduum.*

INDIVIDVVM est ens omnimode determinatum. Qui demonstrat iuridice, facit, vt cognoscamus indiuiduum. E. opus est, vt sermonem suum ita determinet, vt non plus intelligatur indiuiduo. Sermonem vel oralem vel scriptum esse per se patet. Ita v. g. si testator scripserit: *Corpus illud iuris, editionis Lipsiensis nouissimae, formae plagulis maioribus, in quaterniones complicatis, quod in bibliotheca mea sub n. 75. exstat, Titio lego*, indiuiduum descripsit, E. demonstrauit. FLORENTINVS L. 34. §. 1. D. *de cond. & demonstr.* scribit: *Inter demonstrationem & conditionem hoc interest, quod demonstratio plerumque factam rem ostendit, conditio futuram*, & L. 6. D. *si cert. pet.* nominis vice fungi demonstratio dicitur.

§. DLXXX.

Caussa finalis, quae respicitur a testatore, dum legat, MODVS dicitur. *Modus.*

V. g. Caio lego centum, vt monumentum mihi poni curet; Sempronio lego M. vt artem negotiandi exerceat &c. Sed hic significatus saltim in materia testamentorum obtinet; alias enim modus nonnunquam caussam mouentem, vt in *L. f. D. de her. inst.* aut alternationem notat. *L.* 44. §. 3. *D. de O. & A.*

§. DLXXXI.

Causa. Ratio sufficiens, impulsiua, ad hoc, vt testator leget cuidam potius quam alii, CAVSA dicitur.

Notandum, causam impulsiuam in iure Romano κατ' ἐξοχὴν causam diei. Ita causa erit, si testator dixerit: Publio, ob bene erga me merita, C. lego; Lucio in remunerationem, quod in vltimo meo morbo me non deseruit, C. lego. &c.

§. DLXXXII.

L. XXXV. T. 2. *Quarta Falcidia.* QVARTA FALCIDIA (a) quarta pars bonorum hereditariorum, quae heredi legatis grauato integra manere debet (b), dicitur.

(a) Insignem eumque lepidum errorem errant, qui hanc vocem a falce, vel defalcando repetunt, vid. SCHOLIASTES *in Harmenopuli promt. V.* 9. quem nec euitauit vir nostro aeuo alias sagacissimus MVRATORIVS *in Trattato dei difetti della Giurisprudenza*, Venetiis qui prodiit 1742. in forma maxima, *Cap. XVI. p.* 139. Peritiores, in honorem conditoris sui, P. FALCIDII, Trib. plebis, dictam Falcidiam legem, & ex ea debitam quartam, non sunt nescii. Vid. B. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. II. Tit. XLII. §.* 18.

(b) Verba Falcidiae legis exhibet *L.* 1. *pr. D. ad L. Falc.* ex quibus cognoscere licet, quartam partem bonorum heredi remanere debuisse, neque attendendum esse ad id, quod HIERONYMVS *in Chron. ad ann. mund.* 560. scripsit: *C. Falcidius Tribunus plebis legem tulit, ne quis testamento plus legaret, quam vt quarta pars apud heredem superesset, si heredes quatuor aut minus essent; sin autem plus quatuor, tunc in semissem retinerent*, quippe quae supposita esse dudum docuit OISELIVS *ad Caii Inst. L. I. Tit.* 8. *p. m.* 103.

§. DLXXXIII.

Quarta Trebellianica. QVARTA TREBELLIANICA (a) dicitur quarta pars bonorum fideicommissariorum, quae heredi fiduciario integra manere debet (b).

(a) Rectius dicenda foret PEGASIANA; per SCtum enim Pegasianum quarta fideicommissaria introducta est, quod quum dein in Trebellianicum transfunderetur, huic immeritus mansit honos.

(b) Eadem

(b) Eadem eſt huius ratio, quae Falcidiae, immo non eſt niſi Falcidiae ad fideicommiſſa extenſio, inde etiam plerumque Falcidiae nomine haec venit. Vid. *L.* 47. *§.* 1. *&* 86. *D. L.* 1. *&* 11. *C. ad L. Falcid. &c.*

§. DLXXXIIII.

TRANSMITTERE eſt efficere, vt ius noſtrum tranſeat ad heredes. Lib. XXXVI. T. 2. *Transmittere.*

V. g. Legatus Caio fundus Apronianus eſt. Mortuo teſtatore, Caius dominium acquirit fundi, *L.* 5. *§.* 1. *D. quand. dies legat. ced.* moritur autem Caius, adita nondum ab herede hereditate, atque ſic tradito nondum legato fundo. Meuius Caio extitit heres, ſimulque Apronianum fundum poſt aditam hereditatem traditum accipit. Fundus hic transmiſſus dicitur.

§. DLXXXV.

DIES CEDERE dicitur, quando obligatio naſcitur, VENIRE DIEM dicimus, quando obligatio ſoluenda. *Dies cedit; venit.*

Vid. *L.* 213. *D. de V. S.* V. g. Mutuo C. dedi Caio hodie, ſoluenda nundinis vernalibus proximi anni.

§. DLXXXVI.

Hereditas, perſonis iure ciuili inhabilibus a Praetore delata, BONORVM POSSESSIO dicitur. Lib. XXXVII. T. 1. *Bonorum poſſeſſio.*

Sunt, qui ſtricto iure heredes ſcribi non poterant, qui recenſentur *Tit. D. de hered. inſtit.* Ratio huius vel ad nouiora tempora non apte ſatis quadrabat, vel iniqua maxime erat. Praetor ſupplendo corrigendoue, non tollendo veteri iuri datus, aequitate motus, his perſonis, quibus hereditas deferri nequibat, eandem, ſed alio nomine, bonorum nempe poſſeſſionis, dabat. Diſtinguenda erit haec bonorum poſſeſſio a poſſeſſione bonorum, quae ignominioſa, obaeratique in bona miſſionem indicat, atque ab illa accurate ſeparatur ab IMP. *§.* 4. *I. de B. P.* licet interdum promiſcue adhibeantur. *L.* 4. *§. f. de off. ei. cui mand. iurisd. L.* 35. *D. de oblig. & act.* Dicitur etiam hereditas praetoria. VLPIANVS *L.* 3. *§.* 2. *D. de bon. poſſ.* eam definit, quod ſit ius perſequendi retinendiue patrimonii, ſ. rei, quae cuiusque, cum moritur, fuit: Verum & obſcura haec definitio eſt, & non ſatis determinata, perſequutionis enim vocabulum generale eſt.

§. DLXXXVII.

§. DLXXXVII.

Bonorum possessio ordinaria; extraordinaria.

B. P. ORDINARIA dicitur, quae a Praetore; EXTRAORDINARIA, quae LL. SCtisque introducta est.

Vid. §. 4. *I. de B. P.* Illa est decretalis, haec ordinaria.

§. DLXXXVIII.

B. P. edictalis; decretalis.

B. P. quae datur ex edicto Praetoris, nulla accedente causae cognitione, EDICTALIS (a); quae praeuia cognitione ex decreto datur, DECRETALIS (b) dicitur.

(a) Ex edicto Praetoris B. P. defertur secundum ordines successionum, traditos Lib. XXXVIII. Digestorum.

(b) V. g. Defuncto marito, vidua se grauidam dicit, atque adeo B. possess. petit; conceditur, sed cum causae cognitione, i. e. vtrum reuera grauida sit, an minus.

§. DLXXXVIIII.

B. P. secundum; & contra tabulas.

B. P. quae conceditur, positis fundaminis loco verbis testamenti, SECVNDVM TABVLAS (a); quae vero testamentum inuertit, CONTRA TABVLAS (b) dicitur.

(a) Condidit testamentum Silius, nulla postumi mentione iniecta. Nascitur postumus, qui conditum testamentum rumpit, sed mox moritur idem. Decedit & testator, Luciusque, hereditatem ex testamento petiturus, repellitur exceptione rupti testamenti. Praetor E. huic B. P. concedit, *L. 12. D. de ini. rupt. irrit. test.* & quidem secundum tenorem testamenti, h. e. secundum tabulas, sc. testamenti.

(b) V. g. Exheredauit filium suum Mucium Iauolenus, & quidem rite ac iusto condito testamento Calend. Iul. MDCCXXXVIII. Idib. Mart. MDCCXXXX. vero aliud condidit, mentione filii nulla iniecta, satis esse ratus, quod eum semel exheredem scripserit. Prid. Calend. Oct. MDCCXXXXII. moritur Iauolenus, eique succeditur ex posteriori testamento, prius enim ruptum per posterius fuit. Filius exheredatus B. P. petit, vt praeteritus; conceditur, sed contra tabulas, h. e. contra tenorem testamenti, hoc enim volebat extraneum heredem, non filium.

§. DXC.

§. DXC.

B. P. quae conceditur cum pleno iure fruendi bonis hereditariis, CVM RE (a); quae vero datur saluo iure alterius, SINE RE (b) dicitur. *B. P. cum; & sine re.*

(a) Talis est v. g. allegata §. praec. not. a.

(b) Exhibet v. g. Titius testamentum septem testibus signatum ac subscriptum, nulloque omnino visibili vitio laborans; conceditur ad hoc B. P. verum saluo iure eius v. g. qui forsan praeteritus est.

§. DXCI.

. COLLATIO est professio eorum, quae ex re parentis absque animo donandi in se redundarunt, cum effectu aequalitatis seruandae, a liberis inuicem facta. Quod si professioni iungatur actualis oblatio, REALIS; si satisdatio de eis offerendis, CAVTIONALIS dicitur (*). Lib. XXXVII. T. 6. *Collatio; realis; cautionalis.*

(*) Naturalis ratio docet: Aequale ius liberis esse omnibus. Ex eo fundamine argumentati sunt ICti, omnia ea, quae, non expressis verbis declarato animo donandi, e parentum bonis in aliquem e liberis profecta sunt, inter omnes, respectu habito ad aestimationem, esse communia. Sic v. g. Meuia Meuio in matrimonium collocatur, dato ipsi dotis nomine 2000. fl. Moritur pater, relictis heredibus Caio ac Meuia; Massa hereditaria aequat 10000. fl.; Caius sibi asserit suam portionem 6000. fl. attributo Meuiae residuo 4000. fl., quibus si addideris dotem antea perceptam 2000. fl., huius portio pariter exaequabit 6000. fl. sicque seruabitur aequalitas. En collationis speciem. Differt ab hac collatione imputatio, qua heres, ad conficiendam legitimam, Falcidiam & Trebellianicam, quaecunque relicta ipsi in testamento, numerare debet.

§. DXCII.

Qui seruum ex iusta seruitute manumisit, PATRONVS (a); IVS vero, patrono in personam & bona manumissi competens, PATRONATVS (b) audit. Lib. XXXVII. T. 14. *Patronus; Ius patronatus.*

(a) Vid. *L.* 8. §. 1. *D. de in ius voc.*

(b) Exigebat enim patronus a liberto operas sibi praestandas, munera, xenia, alimenta, competebat ipsi succedendi ius in bona

bona liberti, coer. Vid. latius OISELIVS ad *Caium L. II. T. 9. p. n.* 118. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. III. T. 9. §.* 1.

§. DXCIII.

Lib. XXXVII. T. 15. *Obsequium.*

Studium praescriptis alterius conuenienter agendi OBSEQVIVM dicitur.

(a) Vid. Celeb. SCHIERSCHMIDIVS *El. iur civ.* §. 169. Obsequii vocem descendere a voce sequi, facile perspicitur. Obsequens igitur est, qui libenter & facile sequitur. Sic OVIDIVS *Art. amand. II. v.* 129.:

Flectitur obsequio curuatus ab arbore ramus.

§. DXCIIII.

Lib. XXXVIII. T. 1. sq. *Operae officiales: artificiales.*

OPERAE OFFICIALES dicuntur, quae immediate in vtilitatem personae redundant (a); ARTIFICIALES, quae cuidam secundum modum artificii, quod tenet quis, exhibentur (b).

(a) V. g. comitari aliquem, curam aegroti habere, victum alicui praebere. Inde est quod VLPIANVS in *L. 9. D. de oper. libert.* dicat: Proprietatem officialium operum & in dantis & accipientis persona consistere. PAVLVS *L. 1. D. eod.* diurnum officium, h. e. continuum, dicit.

(b) Sic sutor calceorum, sartor vestimentorum confectione operas praestat artificiales.

§. DXCV.

Adsignare libertum.

ADSIGNARE LIBERTVM dicitur pater, quando in testamento declarat, quis e liberis, vel heredibus suis, serui, manumissi testamento, patronus debeat esse (*).

(*) *L.* 107. *D. de V. S.*

§. DXCVI.

Edictum successorium.

EDICTVM Praetoris, definiens ordinem veniendi ad bonorum possessionem, SVCCESSORIVM dicitur.

§. DXCVII.

Lib. XXXVIII. T. 15.

PACTA de futura hereditate SVCCESSORIA; si de ea acquirenda, ACQVISITIVA (a); si de

ea

ea repudianda agitur, RENVNCIATIVA (b) dicuntur; si de impedimento acquisitioni obstante remouendo, CONSERVATIVA (c); si de tertii hereditate disponunt, DISPOSITIVA (d) vocantur. *Pacta successoria; acquisitiua; renunciatiua; conseruatiua; dispositiua.*

(a) Huc referas confraternitatis pactum, Erbverbrüderungen, quo duo pluresue pacifcuntur de sibi inuicem succedendo.

(b) V. g. Sybilla in matrimonium datur Caio, constituta dote 4000. fl. addito pacto, se nolle amplius concurrere ad successionem in bona parentum, si obierint supremum diem, sed in accepta dote omnino acquiescere.

(c) V. g. Silius testamento scripsit Caium heredem, eique sec. iura notissima remanet potestas mutandi voluntatem suam. Caius paciscitur cum Mucio, Caio familiari, vt is omnem moveat lapidem, ne Silius condat nouum testamentum, eoque ipsi adimat ius succedendi.

(d) Caius promittit Silio, se partem hereditatis quartam Meuio, si sibi oblata fuerit, restituturum, eo acceptante.

§. DXCVIII.

SVCCESSIO est transitio in ius omne, omnemque obligationem anterioris cuiusdam; Transitio in omne ius omnemque obligationem defuncti intestati, SVCCESSIO AB INTESTATO; Plures ita succedentes, vt ratio habeatur communis parentis, IN STIRPES; sin ratio singulorum indiuiduorum, IN CAPITA succedere dicuntur. Fictio, qua succedentes anteriorum, sed mortuorum loco collocantur, IVS REPRAESENTATIONIS est. *Successio; ab intestato; in stirpes; in capita; Ius repraesentationis.*

§. DXCVIIII.

NOVVM OPVS dicitur, quicquid in praeiudicium alterius mutata forma aedificatur, vel ducitur (*); Prohibitio continuationis eiusmodi operis, NOVI OPERIS NVNCIATIO dicitur. Lib. XXXVIIII T. 1. *Nouum opus; Noui operis nunciatio.*

(*) Caius aedibus suis, duarum contignationum, tertiam in praeiudicium Seii, vicini, iure prospectus gaudentis, addit; Mucius per aream Lucii fossam ducit, vt aquam a suo fundo auertat.

§. DC.

Noui operis nunciatio publica; priuata.

Prohibitio eiusmodi, quae a magistratu fit, PVBLICA (a); quae a vicino ipso, PRIVATA (b) dicitur NOVI OPERIS NVNCIATIO.

(a) Equidem olim Praetor interdicebat nouum opus fieri interdicto prohibitorio, vid. *L.* 20. §. 1. *D. de N. O. N* hodie vero mandata S. C. decernuntur aduersus facientem nouum opus. Vid. C. D. C. S. D. *P. II. T.* 25. §. 14. & GAILIVS *L. I. Obs.* 16.

(b) Haec olim duplici modo fiebat, realiter, vel verbaliter; illo modo, vt nuncians lapidem vel glebam noui facti operis proiiceret, seruato licet silentio, vid. *L.* 5. §. 10. & *L.* 16. *D. de N. O. N.* haec vero, vt nuncians coementarios vel fossores alloqueretur, rogaretque, vt sibi ab omni incommodo cauerent. STRYCK *V. M. Tit. de N. O. N.* Frequentior hodie solet esse prohibitio per Notarium & testes.

§. DCI.

Lib. XXXVIIII T. 2. *Damnum infectum.*

DAMNVM INFECTVM dicitur id, quod futurum metuitur. *L.* 2. *L.* 7. §. 1. *D. de damn. infect.*

V. g. Habet vicinus aedes adeo ruinam minantes, hae si concidant, probabile admodum vt sit, partem mearum aedium aut secum tracturas, aut damnum illaturas ad minimum eisdem; metus adest probabilis de damno subeundo, quod damnum infectum dicitur; nec absque omni ratione; Ita enim LIVIVS *VIII.* 23. *infectam victoriam* eam dicit, quae speratur, & IDEM *L. XXXVI.* 40. *infectum argentum*, quod nondum in nummos redactum est, sed & PLINIVS *XXXVI.* 2. *f.* infectum damnum in eo, quo nos, sensu sumit. Graecis dicitur: Ζημίας μελλούσης ἀγωγή.

§. DCII.

Lib. XXXVIIII T. 3. *Actio aquae pluuiae arcendae.*

ACTIO AQVAE PLVVIAE ARCENDAE est in rem scripta, data domino fundi, cui aqua pluuia, propter opus factum in praedio rustico (*), nocuit, aduersus possessorem fundi vicini, in quo opus factum, ad destructionem eiusdem.

(*) Si vrbanum, actio negatoria competit. *L.* 1. §. 19. *D. de aqu. & aqu. pluu. arc.*

§. DCIII.

§. DCIII.

VECTIGAL dicitur, quicquid pro in- & euehendis mercibus soluitur. Lib. XXXVIIII T. 4. *Vectigal.*

Vid. SALMASIVS ad LAMPRIDIVM *vit. Alex. Seueri c.* 39. de quibus latius egit BVRMANN *de vectigal. pop. Rom.* & B. HEINECCIVS *A. R. L. I. adp.* §. *LIII. sqq.* & *L.* 17. *D. de V. S.* Dici a vehendo, in aprico est.

§. DCIIII.

Conductores vectigalium, aliorumque redituum publicorum, PVBLICANI (a) dicuntur (b). *Publicanus.*

(a) Vectigalia, aliique reditus, populi Romani erant; quod populo competebat, publicum dicitur: Inde publicanus. *L.* 16. *D. de V. S.* VLPIANVS *L.* 1. *D. de publ.* ab eo dixit, quod publico fruerentur.

(b) Plerumque nobiles, s. equites Romani erant, qui istiusmodi vectigalia publice per auctionem conducebant, CICERO *pro domo c.* 28. probe distinguendi a publicanis s. ministris eorum, quos atro carbone notat nouum foedus *Matth. XVIII.* 17. *Luc. III.* 12. *sq.* &c. Publicanorum varia erat conditio, variumque nomen, qui enim a populo sub hasta conducebant, sublata manu se auctores profitentes, MANCIPES; vid. FEST. *h. v.* POLYB. *Hist. L. VI.* qui populo se obligabant, praedes an esse vellent interrogati, annuentesque, PRAEDES; qui pro parte conducebant cum aliis, SOCII; SIGON. *de ant. iur. ciu. Rom. II.* 4. *p. n.* 229. qui reditus ex agris locarent, DECVMANI, erat enim reditus decima pars; SIGON. *p.* 245. qui ex pascuis, SCRIPTORES, ob scripturam concurrentem; qui ex portubus, PORTORES dicti. Vid. de his omnibus SIGON. *l. c. p.* 296. & ASCON. *in Diuin. p.* 1263. *Mancipes. Praedes. Socii. Decumani. Scriptores. Portores.*

§. DCV.

COMMISSVM dicitur, quicquid ob delictum alicuius desinit esse. *Commissum.*

VLPIANVS *L.* 14. *D. de public.* COMMITTERE est delinquere, inde commissum, quod propter delictum alicuius desinit esse. Ita VARRO *II.* 1. 16. *Ne si inscriptum pecus pauerit, lege censoria* COMMITTATVR. Propius ad nostrum scopum venit QVINTILIANVS *Decl.* 241.: *In* COMMISSVM *veniunt, quae quis professus non est.* Dabo exemplum, idque lepidum, cui

ocularis quondam fui testis. Accidebat olim, vt ad celebrem aliquam metropolin iter facerem, instantibus nundinis vernalibus. Comitibus vtebar, praeter alios plures, studioso iuris, ex academia Altorfina reduce, atque mercatore quodam Pragensi. Hos inter mirus intercedebat in omnibus consensus. Ventum erat ante portas dictae ciuitatis, quum mercator rogaret studiosum, vt nonnulla specimina ornamentorum muliebrium, auro argentoque superbientia, apud se absconderet, se enim valde metuere, ne insolitum vectigal ipsi alias sit soluendum, studiosos vero ab his omnibus, si non iure, facto tamen immunes esse. Recusabat prima vice idipsum studiosus; instante vero mercatore, prosiliens e curru dicebat: Mitteret solum sub scamno, quo facto, redux arripiebat eo missa, secumque abscondebat, publicanum egregie fallens. Ego & studiosus diuersorium eligebamus commune, mercator nos comitabatur repetiturus iocalia sua; repetens vero repulsam ferebat. Nescius mercator vtrum luderet se studiosus, anne seria proferret, continuo vrgebat iocalia sua sibi reddenda, quem ad vltimum studiosus monebat, vt disceret in posterum cautius mercari. Se ipsi huius rei rationem paulo curatius explicaturum fore, scil. eo ipso momento, quo ad defraudandum vectigal merces suas occultare studuisset, dominium earum ipso iure eum amisisse, seque fuisse proximum occupantem, nemini vllum ius in his rebus esse, nisi fisco, & ne hic ab eo repetat, ab eo sibi cauere dudum se didicisse. Sponsae suae admodum conuenire ornamenta. Quaerebat causarum patronum, verum in vana recidebant consilia, tempusque tristitiam augebat.

§. DCVI.

Lib. XXXVIIII T. 5. *Donum; Donatarius; Munus; Praemium. Translatio gratuita.*

Translatio rei nostrae gratuita (a) in alterum, DONVM (b); Transferens, DONANS, accipiens, DONATARIVS; MVNVS vero (c) dicitur donatio ob causam consuetudine receptam; donum denique in compensationem bene meritorum PRAEMIVM (d) vocatur.

(a) TRANSLATIO GRATVITA est, cuius intuitu accipiens nil omnino aut reddere, aut facere, nec pati, nec ex suo in promittentem aliquid transscribere tenetur. Ita KOEHLERVS *Exerc. I. N. §. 1565.* vel breuius: *Voluntarie suscepta, cuius intuitu nil lucri ex accipiente in nos redundat.* Hinc HORATIVS donare vocat perdere, *L. II. Sat. 3. v. 171.*:

- - - Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, DONARE *& ludere vidi,*

&, quum

&, quum voluntarie fit, nullo iure cogente fieri dicitur ab ICtis. Sic PAPINIANVS *L. 29. D. de don.: Donari videtur, quod nullo iure cogente conceditur*, & MARCIANVS *L. 214. D. de V. S.:* DONA *proprie sunt, quae nulla necessitate iuris & officii, sed sponte praestantur, & si praestentur, plerumque laus inest;* nec absone. An vero liberalitatis notio, generis loco recte ponatur, quod plerique ICtorum assumunt, de eo valde dubito. Fingas Euclionem patrino suo Titiolo xenium aliquot thalerorum sub auspiciis noui anni mittere, idque vel ex ea ratione, quod coeteri susceptores dignitate ipsi inferiores idem faciunt, re ipsa vero mortem patrini secum vouere, ne cogatur sequenti anno idem repetere. Donare Euclionem dubium non est, verum, an liberalis dici possit, ambigitur. Ego eum liberalem non esse certus sum. Est enim LIBERALITAS facilitas donandi modice. Perill. WOLFF vern. Ged. von der Menschen Thun und Lassen §. 969. *Liberalitas.*

(b) Donum dictum a Graeco δῶρον, quod palmam s. manum apertam notat. PLINIVS XXX. 14. Sunt, qui dona solum ea interpretantur, quae Diis offerebantur a Romanis, NONIVS *C. XII. n. 32.* DONATVS ad TERENT. *Eunuch. Act. V. Sc. 9. v. 27.* sed refutat eos vsus vulgatissimus.

(c) Ita, & optime quidem VLPIANVS *in L. 194. D. de V. S. Inter munus & donum hoc interest, quod inter genus & speciem: Nam genus esse* DONVM, *Labeo a donando dictum, munus speciem, nam* MVNVS *esse donum cum causa, vt puta natalitium, nuptalitium.* Subscripsit huic MARCIANVS *L. 214. eod.:* MVNVS, *scribens, est, quod necessarie obimus, lege, more, imperioue eius, qui iubendi habet potestatem.* Sic v. g. munus dixit TERENTIVS, quod serui dominae, quae partum enixa, dare solebant, *Phorm. Act. I. Sc. 1. v. 12. sq.*

Porro autem Geta
Ferietur alio MVNERE, *vbi hera pepererit.*

aut quum herus minor duxerit vxorem. ID. *v. 4. sq.*

Nam herilem filium eius duxisse audio
Vxorem: ei, credo, MVNVS *hoc corraditur.*

Errant vero, qui donum ac munus ita distinguunt, vt illud dantis, hoc accipientis intuitu dicatur, illudque vt a donando, ita hoc a muniendo s. mouendo deriuant, quod fecisse AGRAETIVM intelligo ex DION. GODOFREDO *veter. Gramm. p. 1348.* nec minus ii, qui dona Diis, munera hominibus offerri dicunt. Sed vel OVIDIVS *de arte amand. L. III. v. 653. sq.* contrarium docet, canens:

MVNERA, *crede mihi*, *placant* HOMINESQVE DEOSQVE,
Placatur donis Iupiter ipse datis.

(d) Vid. DONATVS *l. c.* Ita v. g. si donum datur puero, qui in examine optime stetit, aut militi egregia facinora perpetranti, PRAEMIVM dicitur. Sic VIRGILIVS *Aen. V.* 485. *sq.*
Protinus Aeneas celeri certare sagitta
Inuitat, qui forte velint, & PRAEMIA *ponit.*

§. DCVII.

Donatiuum; Congiarium.

Donum, a principe militibus datum, DONATIVVM (a); populo, CONGIARIVM (b) dicitur (c).

(a) Et quidem potissimum sub initium noui anni, aut die natalitio, vel inaugurationis, vid. PAVLVS DIACONVS *Lib. XI.* CASSIODORVS *Var. L. IIII.* 14. & *L.* 10. *D. de re milit*

(b) Et quidem a congio, liquidorum mensura, quae octaua pars amphorae erat. Initio quidem liquida dabantur populo, oleum v. g. vid. LIVIVS *XXV.* 2. post panis, esculenta, nummi. SVETONIVS *Tiber. c.* 10.

(c) Ita probati auctores has notiones constituunt. SVETONIVS *Ner. c.* 12. *Deductus*, scribit, *forum tiro populo* CONGIARIVM, *militi* DONATIVVM *proposuit.* Idem recenset TACITVS *Annal. XII.* 41. 2. *Additum nomine eius* CONGIARIVM *plebi*, DONATIVVM *militi.*

§. DCVIII.

Donatio modalis.

DONATIO ob caussam finalem dicitur MODALIS (*).

(*) Vid. supr. §. *DLXXX.* V. g. confert in Caium donum aliquod X. Ducatorum Lucius, eum in finem, vt studiis diligenter incumbat, habilisque reddatur, ad subeundum olim munus Secretarii; donatio sub modo est. Vid. *t. t. C. de don. quae sub modo.*

§. DCVIIII.

Donatio mortis causa.

DONATIO ab eo, qui in periculo mortis constitutus, sub conditione mortis sequutae facta, MORTIS CAVSA dicitur (*).

(*) Ratio impulsiua, caussa est; Vid. *supr.* §. *DLXXXI.* Mors, quam

quam metuimus, ratio mouens donationis est; E. donatio talis est mortis causa. Cessante causa cessat effectus; E. cessante morte, cessat effectus donandi, §. 1. *I. de donat.* nisi adiecto pacto aliter idipsum determinetur, vid. *L.* 27. *D. de mort. caus. don.* Insufficiens plane est ea, quae vulgatur Dd. definitio, quod nimirum sit donatio, qua, mortalitatis cogitatione moti, rem in alium conferimus. Sed mortis cogitatio sola an mutationem realem negotii continebit? Cogitatio, quatenus per actus externos se non exserit, nil operatur. Neque adscribendum putauerim Ivliano *L.* 2. *D. de mort. caus. don.* tres classes eiusdem constituenti: primam, quum quis, nullo periculo mortis existente, sola mortis cogitatione donat; alteram, quum quis, imminente mortis periculo, rem in alterum gratis transfert; tertiam, si quis, periculo mortis imminente, dicit se velle, vt alter post mortem suam rem illam habeat. Verum quis est, qui non videt, primam & vltimam speciem donationem inter viuos esse, mediamque solum huc pertinere. Exempla exhibet Homervs *Odyss. XVII.* Evripides *Alceste v.* 1020. Livivs *XXXII.* 38. & *L.* 26. *D. depos.* Addam aliud: An. 1739. d. 25. Maii Gen. Dn. de B. febri acuta correptus, grauiter decumbens, Notarium cum 5. testibus ad se vocari curat, iisque praesentibus, omnes claues suas contubernali suo L... porrigit his verbis: Video morti me esse vicinum, accipe igitur, amice, id quod mihi est peculium, tibique soli, si, quod certe spero, decesserim, illud serues: Mortis causa donatio erat.

§. DCX.

MORTIS CAVSA CAPIO (a) est acquisitio rei cuiusdam propter mortem alicuius, absque vllo hereditatis titulo (b). *Mortis causa capio.*

(a) Capio vsitatum bonis auctoribus adeo non est. Deriuant a verbo capere, vt sit idem quod captio. Gellivs *N. A. L. VII. c.* 10. Sic vsucapio dicitur, dominii capio *L.* 18. §. 1. *D. de damn. inf.* Hic mortis causa capio, i. e. propter mortem rei captio.

(b) Sc. hereditatis, legati, aut fideicommissi. Ita Gaivs *in L.* 31. *D. de m. c. d. Mortis causa capitur, cum propter mortem alicuius capiendi occasio obuenit, exceptis his capiendi figuris, quae proprio nomine appellantur,* adeoque & mortis causa donatio huc refertur. *L.* 18. *D. de mort. caus. don. L.* 22. *D. eod.* Sic v. g. testator legauit Caio C. sub conditione, si Meuio L. dederit: Meuius L. mortis causa capit. Lucius a Titio heres

 scriptus

scriptus est, hereditatem vero delatam adire detrectat; legatarii, ne legato excidant, CC. ipsi soluunt, vt adeat hereditatem, mortis causa CC. capit. *L. 21. D. de m. c. d.*

§. DCXI.

Lib. XL. *Manumissio.*

Qui seruum ex iusta seruitute dimittit, MANVMITTERE eum; & actus, quo serui ex seruitute dimittuntur, MANVMISSIO dicitur.

Manus potestatem significat inter alia. Sic LIVIVS *L. I. c. 1. Initio omnia manu a regibus gubernabantur.* Manumissio idem est, quod missio e potestate. Consentit VLPIANVS *L. 4. pr. D. de iust. ac iur. Est autem manumissio de manu missio, i. e. datio libertatis, nam, quamdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, manumissus liberatur potestate.* Addi potest alia nominis ratio, eaque historica, ex antiquissimo omnium, si censum exceperis, manumissionis ritu petita; sc. manumissurus seruum, coram Praetore, Praeside prouinciae, Proconsule, caput eius manu prehendebat, inque gyrum acto colaphum infligebat, manuque ad se recepta dicebat: HVNC HOMINEM VOLO ESSE LIBERVM, quo facto, vindicta caput manumittendi percutiebat his verbis: AIO TE LIBERVM MORE QVIRITVM. Conf. LOON. *de Manumiss.*

§ DCXII.

Fideicommissaria libertas.

FIDEICOMMISSARIA LIBERTAS dicitur, quae per fideicommissum datur (*).

(*) Si quis sc. in testamento rogaret heredem, vt Stichum v. g. manumitteret, libertas Sticho dabatur per fideicommissum. Erat autem haec differentia inter manumissionem in testamento directam, & hanc, vt hoc casu heres liberti patronus esset, iuraque patronatus exerceret. Ita & propriis & alienis seruis libertas dari poterat, vid. OISELIVS *ad Caii Inst. L. II. T. 9. p. m.* 117.

§. DCXIII.

Libertinus

LIBERTINI dicuntur, qui ex iusta seruitute manumissi sunt.

Proprie liberti, horum vero liberi libertini dicebantur. Sed postea promiscuus vsus inualuit.

§. DCXIIII.

§. DCXIIII.

Seruus, cui libertas sub conditione testamento data est, STATVLIBER vocatur. *Statuliber.*

Vid. FESTVS *h. v.* & PAVLVS *L. 1. D. de statulib.* inquit: STATVLIBER *est, qui statutam & destinatam in tempus vel conditionem libertatem habet.* Sed tempus conditio est, dubium enim est, an attigerit idipsum manumittendus. Mirum igitur te non habebit, me liberum definiuisse per seruum, serui enim erant & manebant statuliberi, vsque dum conditio existeret. *L. 9. pr. D. cit. L. 12. §. f. D. fam. erc.*

§. DCXV.

RESTITVTIO NATALIVM est actus, quo liberti pro ingenuis declarantur (*). *Restitutio natalium.*

(*) Vid. *L. 2. D. de natal. rest.* Natales conditionem sanguinis ac familiae notant, vid. TACITVS *Hist. I. 49. 5.* qui claritatem natalium dicit celebritatem familiae. Seruos non e coniugio legitimo, sed ex contubernio, omni effectu ac iure destituto, natos fuisse, vel dupondiis cognitum est. Nulla igitur eis agnatio, nulla ideoque familia. Seruus manumissus fiebat ciuis Romanus, si non ad antiquissima tempora respexeris; sed nec hoc ipso familiae ius statim adipiscebatur. Patronus proximus ipsis videbatur, hic pupillos tuebatur, vid. *T. D. de legit. patr. tut.* hic ipsis ab intestato succedebat. Sed finge natalibus restitui libertum, h. e. per fictionem declarari ingenuum natum, vbi patronus? vbi patronatus ius? vbi successio? *L. 2. D. de natal. rest.*

§. DCXVI.

LIBERALIS CAVSA dicitur, quae continet quaestionem libertatis (*). *Liberalis causa.*

(*) Ita TERENT. *Adelph. II. 1. 39.*
Neque vendendam censeo quae libera est,
Nam ego illam liberali assero causa manu.
Vocatur & liberale iudicium. PAVLVS *L. 3. §. 10. D. de acquir. vel amitt. poss.* ita scribit: *Si seruus, quem possidebam, pro libero se gerat, vt fecit Spartacus, & iudicium liberale pati paratus sit, non videbitur a domino possideri, cui aduersarium se praeparat.*

§. DCXVII.

Collusio. COLLVSIO est dissimulatio duorum, eius, quod in tertii praeiudicium tendit.

Collusio dissimulatio veri est. V. g. Titius & Pamphilus, cum Sempronio ludentes chartis, signis inter se vtuntur, pecuniamque Sempronii omnem lucrantur inter se communem; collusisse eos dicimus. Ita seruus, pro libero se gerens, cum aliis tecte agit, vt ingenuum eum dicant, testenturque; dissimulauit seruitutem in damnum domini, E. collusit. B. HEINECCIVS *El. iur. sec. ord. Pand. P. VI.* §. 159. praeuaricationem dicit. Immo praeuaricatio est collusio.

§. DCXVIII.

Dominium; Dominus. Ius re externa (a), exclusis aliis, vtendi (b) simul ac fruendi, deque ea in commodum nostrum disponendi, DOMINIVM (c), & cui tale ius competit, DOMINVS dicitur.

(a) RES EXTERNA est, quam vt a nobis separatam, s. diuersam, cogitamus, v. g. arbor, equus, ager, aedificium, vestis &c.

(b) Latius hic vox vtendi accipienda est, quam quidem supra (§. CCXLVIII.) in materia vsusfructus factum, hic enim ad rem alienam non adstringitur. Dominus itaque vtitur & fruitur re sua, & in hoc ab vsuario & fructuario differt. Sed & abutitur eadem, si vocem abusus interpreteris, quod sit vsus cum interitu rei.

(c) Addunt alii verba: *Eamque amissam vindicandi.* Verum vindicatio latet in nota dominii characteristica, exclusione nempe aliorum ab vsu eius rei, in qua dominium nobis competit. Monstri aliquid alere videbitur definitio acutissimi HVBERI *Prael. ad Pand. Tit. de acqu. rer. domin.* §. 1. legalis notam prae se ferens. Ita autem ille: DOMINIVM *est ius de re aliqua corporali, cum exclusione aliorum, perfecte disponendi, nisi lex, vel conuentio, vel etiam testatoris voluntas obsistat.* Cur non etiam addidit SCtum, plebiscitum, violenti inuasoris, domesticae crucis, Xantippes &c. voluntatem. Non est haec definitio dominii in genere spectati, sed limitati. Negandum quidem non est, posse & principem varia determinare circa liberam dispositionem subditorum, posse & quemliber suae rei legem dicere, verum hac ratione limitatum oritur dominium, innumeris mutationibus obnoxium. Obscura est definitio,

quam distinctam notionem esse oportebat, circulumque describit LAVTERBACHII *Digest. Tit. de acqu. rer. dom. & Disp. de Thesauro. th.* 17. Dixit autem dominium *ius in re corporali, quo res propria alicuius est.* Sed quid proprium dicitur? Nonne id, quod in dominio est? Equidem non sum nescius, proprietatem ab aliis a dominio distingui, vocarique dominium absque reali vsu; vid. ZIEGLERVS ad GROTIVM *de iure belli ac pac. Lib. II. c.* 2. §. 1. & PVFENDORFIVS *Iur. nat. & gent. Lib. IIII. c.* 4. §. 2. Verum ad hunc significatum LAVTERBACHIVM digitum non intendisse, certum est. Quid enim dominium a proprietate separatum? Sequutus LAVTERBACHIVM MAICHELIVS *Diss. de gener. domin. not.* §. 8. dominium philosophice magis vocans *relationem inter rem & personam, qua haec huic propria dicitur.* PVFENDORFIVS *de off. hom. & ciuis.* idem definit: *Ius, quo alicuius rei velut substantia ita ad aliquem pertinet, vt eodem modo in solidum non pertineat ad alium.* Notarunt hanc definitionem Cel. OTTO *ad h. l. p.* 193. & HERMANN. *Disp. de origine dominii.* In facultate libere de re sua disponendi notionem dominii collocare videtur GROTIVS *de iur. bell. ac pac.* quam tamen nullibi distincte definit.

§. DCXVIIII.

Si effectus dominii inter plures diuisi sunt, MINVS PLENVM, si non, PLENVM DOMINIVM dicitur. *Dominium minus plenum; plenum.*

§. DCXX.

Ius de rei substantia (a) disponendi, separatum a iure vtendi fruendi ea, DOMINIVM DIRECTVM (b); ius disponendi de solo fructu rei, VTILE DOMINIVM (c) dicitur. *Dominium directum; vtile.*

(a) Non igitur de accidentibus, qualia sunt fructus. E. minus plenum est (§. praec.).

(b) Directum dominium habet dominus rei in feudum, emphyteusin, vel fundi, in quo superficies alteri competit.

(c) Differt dominium vtile ab vsufructu, quod vsufructuarius non de vsufructu, sed de fructibus saltim disponit; dominus vero vtilis etiam de vsufructu quoad dies vitae. Vtile dominium minus plenum est (§. praec.).

§. DCXXI.

§. DCXXI.

Dominium bonitarium; Quiritarium.

DOMINIVM, modo iure naturae praeſcripto acquirendum, BONITARIVM (a); modo vero, ciuibus Romanis iure ciuili praeſcripto (b), acquirendum, QVIRITARIVM (c) vocabatur (d).

(a) Inde hoc ipſum Φυσικὸν, h. e. naturale, appellant. Sunt autem modi acquirendi iuris naturalis, occupatio, acceſſio, traditio, praeſcriptio.

(b) Sc. in iure ceſſione, ſub corona emtione, auctione, mancipatione, vſucapione.

(c) QVIRITES enim ciues Romani dicebantur a CVRIENSIBVS in ſocietatem lectis. vid. LIVIVS *Lib. I. c. 13.* inde ius Quiritarium ciuibus Romanis proprium. THEOPHILVS idem dixit ἔννομον, legitimum.

(d) Conf. VLPIANVS *Fragm. I. 16.*

§. DCXXII.

Dominium reuocabile.

Ius vtendi fruendique re ſua excluſis aliis, tempore circumſcriptum, DOMINIVM REVOCABILE (*) dicitur.

(*) V. g. venditus fundus ſub pacto de retrouendendo; in hoc enim emtor dominium reuocabile acquirit.

§. DCXXIII.

Dominium naturale.

DOMINIVM minus plenum, cuius effectus ciuiles in alterum tranſlati ſunt, dicitur NATVRALE (*).

(*) Quale eſt, quod competit vxori in dote, cuius effectus ciuiles tranſlati in maritum ſunt.

§. DCXXIIII.

Patrimonium; τὸ Suum; Bona; in bonis eſſe.

Complexus rerum, titulo dominii ad hominem ſui iuris (a) ſpectantium, PATRIMONIVM (b); Omne vero, quo iure inſtructi ſumus, & quibus perfectio noſtra promouetur, τὸ SVVM (c); Complexus eorum, quae ad τὸ ſuum pertinent, BONA (d), & ſuum IN BONIS (e) ESSE dicitur.

(a) Si hunc omiſeris characterem, peculium potius aduentitium erit, aut eſſe poterit.

(b) Patri-

(b) Patrimonium natiuo suo significatu notat hereditatem a patre acceptam. CICERO *de Offic. Lib. I, c.* 33. ita: *Optima autem hereditas a patribus traditur liberis, omnique* PATRIMONIO *praestantior gloria.* Coepit tamen dici de omni eo, quod dominii titulo ad nos spectat. Ita CICERO *Orat. pro Flacco c.* 36.: *Dissipare* PATRIMONIVM *suum lautis conuiuiis,* dixit; Et VLPIANVS *L.* 25. *§.* 1. *D. de hered. petit.* inquir: *Item, si rem distraxit & ex pretio aliam rem comparauit, veniet pretium in petitione hereditatis, non res, quam in* PATRIMONIVM *suum conuertit.* Vid. *L.* 54. *pr. D. ad SCt. Trebell.* L. 6. *D. de offic. Praefect. vrb.* Patrimonium totum est, singulae res in dominio sunt.

(c) Latiorem suo definito esse τοῦ sui definitionem KOEHLERI *Exerc. iur. nat.* §. 747. iam docui *Differt. de princip. oblig. & non oblig. pacti per metum extorti* §. XXII. *Schol.* Retulit namque is ad suum omne id, quo alter instructus est, idque absque vlla determinatione, quam ego omittere nolui, quum multa non iure possideantur, doloue ac fraude acquirantur; adeoque opus non est, vt ad GROTIVM prouocet, eumque auctorem laudet, cui tale ne quidem in mentem venisse putauerim.

(d) Bona ex eo dicuntur, quod beent, h. e. beatos faciant. BEARE enim *est prodesse,* inquit VLPIANVS *L.* 49. *D. de V. S.* Sed quid prodesse? Nonne perfectiorem facere?

(e) VLPIANVS *L.* 49. *D. de verb. signif.*: IN BONIS *nostris,* inquit, *computari sciendum est non solum, quae dominii nostri sunt, sed & si bona fide a nobis possideantur, vel superficiaria sint. Aeque bonis annumerabitur, si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus: nam haec omnia in bonis esse videntur.*

§. DCXXV.

Res, in quibus, vel ad quas nobis ius competit, PECVNIAE(a) nomine veniunt(b). *Pecunia.*

(a) Pecunia dicta a pecude, quo omnes veterum diuitiae absoluebantur, docente SERVIO ad VIRGILII *Eclog. I.* Inde omnia corpora, quae in bonis sunt, pecuniae nomen sortita. VLPIANVS *L.* 178. *D. de V. S.* scribit: *Pecuniae verbum non solum numeratam pecuniam complectitur, verum omnem omnino pecuniam, h. e. omnia corpora.* Huic iungas HERMOGENIANVM *in L.* 222. *D. eod.* docentem: *Pecuniae nomine non solum numerata pecunia, sed & omnes res tam soli, quam mobiles, & tam corporales, quam iura continentur.* Equidem PAVLVS *L.* 5. *D. eod.*

D. eod. pecuniam dicit ea, quae in patrimonio sunt, in bonis curatius dixisset, nam iura in dominio proprie non sunt, sunt tamen in pecunia. Meiius CELSVS *L.* 88. *D. eod.: Tantum quisque* PECVNIAE *reliquit, quantum ex eivs bonis recipi potest.* Ceterum, vti cum terminis iuridicis comparatum est, vt ambiguum plerumque habeant significatum; eadem & pecuniae vocabulo sors obuenit. Legibus XII. Tabb. pecunia ita latae interpretationis est, vt omnia, quocumque titulo ad nos spectantia, resque omnes, corporales & incorporales, denotet. *L.* 50. *D. de verb. obl.* omnem hereditatem, *L.* 30. *pr. D. de legat.* 1. *L.* 2. *D. de reb. cred. L.* 1. *§. f. D. mandat. L.* 1. *§.* 9. *D. deposit.* res solas fungibiles, *L.* 5. *§.* 2. *D. de praescr. verb. L.* 1. *ad SC. Maced.* pecuniam numeratam designat.

§. DCXXVI.

Acquisitio; Modus acquirendi; originarius; deriuatiuus; Titulus; iustus.

Actus, quo rem aliquam nostram facimus, ACQVISITIO; Causa proxima, ius tribuens, MODVS ACQVIRENDI (a); & quidem, si id, quod mihi tribuitur, nullius est, ORIGINARIVS (b); sin alicuius, DERIVATIVVS (c); causa vero remota, TITVLVS (d), & si legibus approbatus, IVSTVS (e) dicitur.

(a) S. vt Perill. L. B. DE WOLFF *Iur. nat. Part. I. §.* 112. scribit: *Factum, quo iuris reddimur participes.* V. g. Caius videt rem derelictam a Sempronio, occupat eam, sibique retinet; Occupatio E. Caii factum illud est, quo iuris, dominii scil. particeps factus, simulque causa proxima tribuens dominium est; eo namque momento, quo Caius rem derelictam occupabat, dominus eiusdem fiebat.

(b) Tullius librum abiecit, animo derelinquendi, Sempronius occupauit. Res occupata erat nullius.

(c) Lucius Seio aedes suas vendit, easque tradit; res tradita erat non nullius, sed Lucii.

(d) In casu, nota praecedenti proposito, traditio proxima, emtio vero remota causa erat; E. illa modus acquirendi, haec titulus fuit.

(e) S. est ratio legalis, per quam patet, factum tale ius parere posse, vid. *Perill.* L. B. DE WOLFF. *Iur. natur. P. I. §.* 113.

§. DCXXVII.

§. DCXXVII.

TITVLVS, qui me simul ad aliquid praestandum obligat, ONEROSVS (a), qui non, LVCRATIVVS (b) dicitur. *Titulus onerosus; lucratiuus.*

(a) Emtio venditio est titulus onerosus: alter enim rem, alter pretium praestat.

(b) Donatio est titulus lucratiuus; donatarius namque nihil vicissim donanti praestat.

§. DCXXVIII.

Translatio eius, quod nostrum est, in alium (*), ALIENATIO dicitur. *Alienatio.*

(*) Ita fere SENECA *de Benef. V.* 10. dum alienationem, rei suae iurisque in alium translationem, dicit. Ex hac definitione conficitur, id, quod in dominio venditoris manet, alienatum non dici posse, licet venditum fuerit. Vid. VLPIANVS *L.* 67. *D. de V. S.*

§. DCXXVIIII.

Iuris nostri circa rem plenaria abdicatio DERELICTIO audit (*). *Derelictio.*

(*) Caius, mutaturus habitationem, suppellectilem, superfluam ei, foras proiicit, eoque facto abit. Declarat idem hoc facto, se nolle eam amplius in numero rerum suarum esse, abdicauit E. ea se, h. e. dereliquit eam.

§. DCXXX.

Factum, ex quo concipimus, quomodo res nullius, dominii capax, propria fiat (a), OCCVPATIO (b); & si res occupata hosti olim competiit, BELLICA OCCVPATIO (c) vocatur. *Occupatio; bellica.*

(a) Ita Perill. Dn. AB ICKSTADT *Iur. gent. Lib. III. c.* 2. §. 3. Alias etiam definiri posset OCCVPATIO, quod sit factum, quo rem nullius, animo eam retinendi, nobis attribuimus. Equidem Dn. AVGSPVRG in *Tract. de iure dominii* §. 21. *Schol.* animum, rem occupatam retinendi, superfluum in definitione occupationis characterem iudicat. Verum non satis accurate, vt mihi quidem videtur. Animus possidendi, possessionis varietatem efficit. An eum, qui rem animo custodiendi ad se recipit,

cipit, iuris quid in eam tribues? Quid iuris in rem consequitur quilibet detentor? Conf. STRYK ad LAVTERBACHIVM *Tit. de acquir. rer. domin.* CHLADENIVS *Element. Theor. possess. ac domin.* occupationem dicit apprehensionem primam, seu possessionem momentaneam.

(b) OCCVPARE est capere ante alios, s. capiendo alios praeuenire, vid. *L. 9. D. de verb. oblig.* Ideoque ad rem occupandam requiritur, vt sit nullius, ni enim hoc, alios non praeuenit occupans, sed praeuentus continuat, quicquid alter habuit iuris. Atque vel ex hac ratione generalius solito occupationis definitionem *not. a. ad h. §.* constituendam iudicaui. Insufficiens namque, vt aliis iam, ita & mihi denuo visum vulgatum apprehensionis vocabulum, solis corporalibus rebus applicabile. Dein & apprehensio magis corporalem actum, quam animum respicit, cuius in occupatione non minores partes sunt. Apprehendimus enim non animo, sed manibus. CICERO *de Oratore Lib. I. c. 56.* Exemplo rem illustrabo: Caius atque Titius, in via regia, Dresda Misniam ducente, ambulant. Prior videt Lucium equo vehentem inque terram librum indignabundum proiicientem, simulque abientem. Indicat consilium, de attribuendo sibi eo, itineris socio Caius, Titius vero hunc praecurrit, librumque abiectum ad se recipit, quem famosissimum de tribus impostoribus tractatum perspicit esse; dubium hoc casu nullum est, Caium, non Titium, occupasse librum derelictum, *arg. L. 79. D. de solut. L. 1. §. pen. D. de acqu. rer. domin.* & TREBATIVS vulneratam a nobis feram nostram dixit. *L. 5. D. eod.* Vid. GVNDLINGIVS *in Via veritat. P. III. c. 19. §. 13.* Dein negare non possum, mihi valde displicere, quod multi in definienda occupatione generis loco ponant modum acquirendi. Occupatio in se spectata modus acquirendi dominii non est, nisi fiat animo acquirendi dominii, quod vlterius declaraui in Exerc. priu. Praesid. B. Dn. TREVERO Gotting. MDCCXXXXI. habita.

(c) Rumpitur inter belligerantes ius pacis, proindeque & ius dominii inter illos tollitur, resque hostiles dominio vacuae fiunt. Res dominio vacuae sunt nullius, hae vero cedunt occupanti. Inde occupationis bellicae formatur notio.

§. DCXXXI.

Ferae; mansueta animalia; mansuefacta.

Animalia bruta, quae non nisi vi in potestatem nostram rediguntur, ac in ea retinentur, FERAE (a); illa vero, quae licet vi in potestatem nostram redacta, consueuerunt tamen a nobis regi,

regi, MANSVEFACTA (b); quae vero in patrimonio nostro nata, sponte se in illo seruant, MANSVETA (c) dicuntur.

(a) Talia sunt leones, vrsi, pantheres, tigrides, elephantes, cameli &c. *L.* 2. *D. ad L. Aquil.* Ex eadem hac definitione ratio reddi potest, cur *apes* ferarum numero Romanis fuerint. Sed cur columbas feras dixerit CAIVS, *L.* 5. §. 5. *D. de acqu. rer. dom.* (TRIBONIANVM §. 15. *I. de rer. diuis.* non miror, is enim CAIVM exscripsit) rationem non video, maxime, quum constet, columbas Romanorum mansuefactas adeo fuisse, vt alligata pedibus earum epistola, nunciorum instar dominis fuerint. Vid. PLINIVS *Hist. natural. Lib. X. c.* 37. & VARRO *de re rustic. Lib. X. c.* 37. Sed mansuefactorum oblitus est, argumentatus, omne, quod non est mansuetum, id esse ferum. Memini ICtos quosdam feram definire, cuius fera natura est, corollarium CAII *L. cit.* 5. pro definitione amplectentes. Sed quid hoc est, feram naturam habere? Cur non & hominem dicis, qui hominis s. humanam habet naturam, & quadratum, quod quadrati habet naturam?

(b) Fera bestia, si eo perduceretur, vt abiret & ad manum rediret, mansuefacta dicebatur; nec adeo mihi displicet NONII etymologia *I.* 94. deriuata a *manu & suetus*, quasi ad manum sueta, & manu contrectari se patiatur. Erant Romae *Mansuetarii*, qui artem permulcendi, modificandique feritatem bestiarum profitebantur, de quibus vid. LAMPRIDIVS *in vita Heliogabali c.* 21. narrans: Leones ac pantheres ita fuisse domitos, vt manus faucibus eorum illaesa potuerit immitti, & SENECA *Ep. LXXXV.* elephantorum funambulorum meminit.

(c) Tales sunt v. g. canes, feles, equi, gallinae, vid. *L.* 2. *D. ad L. Aquil.*

§. DCXXXII.

Occupatio ferarum quadrupedum VENATIO; volucrium (a), AVCVPIVM; piscium (b), PISCATIO dicitur. *Venatio; Aucupium; Piscatio.*

(a) TRIBONIANVS volucres animalia, quae coelo nascuntur, dicens, §. 12. *I. de rer. diuis.* speciem peruersae Physicae edit.

(b) Frustra a me exspectabis, vt quadrupedum, volucrum ac piscium definitiones sistam, rerum quippe omnibus notissimarum. Neque, dum praesentem definitiuam concinno iurisprudentiam, eo deduci me patiar, vt quaecumque per se satis

clara definiam. Ridere enim soleo omnem & in definiendo excessum. Etenim haec lues ac mania aliquos adeo cepit, vt chartam atque papyrum, carnem bubalinam cum raphanis definiri sibi desiderent. Hac aliquando laborauit vir iuuenis nobilis ex academia redux, qui seruo suo mandabat, vt candelam emungeret, his verbis: Du Mensch, der du mir Dienste, gegen Kost und Lohn, zu leisten versprochen, (definitio serui mercenarii) fasse mit demjenigen Theil deines Cörpers, der zum Angreiffen gemacht ist, (definitio manus) diese die Dunckelheit benehmende Machine, (definitio emunctorii) und benimm damit diesem talgigt, brennenden Cörper (definitio candelae) die Dunckelheit (definitio actus emungendi).

§. DCXXXIII.

Inuentio. Actus, quo rem, pro nullius habitam, animo eam retinendi, nobis attribuimus, INVENTIO(*) dicitur.

(*) Inuentio igitur & occupatio in eo differunt, quod haec supponat res nullius, haec vero res pro nullius habitas. Ita cum rectius sentientibus has notiones determino, maxime, vt vsui hodierno non repugnet. Quodsi vero antiquum ius Romanum spectaueris, multiplicemque rerum nullius distinctionem; occupationem pro attributione rerum facto, inuentionem pro attributione rerum natura nullius sumi intelliges. Sed & videmus ad inuentionem referri res communes ac publicas. §. 12. 18. *Inst. de rer. diuis.*

§. DCXXXIIII.

Thesaurus. Res, cuius dominus omnium memoriam effugit, insolito loco recondita (a), THESAVRVS (b) dicitur (c).

(a) Mobilis E. sit, necesse est, vid. *L. vn. C. de thesaur.*

(b) Thesaurum a θησαυρῶ dici, ad oculum patet. Proprie denotat locum, quo aliquid reconditur, compositum quippe ab ἄυρος & τίθημι. Ita hoc non solum LXX. Interpretes *Psalm. XIII. v. 57.* verterunt, sed & LIVIVS *Hist. Rom. Lib. XXXVIIII. c. 50.* thesauri sub terra, in quo vinctus quis demissus, meminit.

(c) Haec duo ad thesaurum requiro, 1) sc. vt non exstet memoria, quisnam eius sit dominus, adeoque res pro nullius habita thesaurus est, simulque habilis ad id, vt inueniatur; quodsi

quodsi de domino aliquo modo constare possit, thesaurus non est. Declarat hoc ipsum *L. 67. D. de R. V.* 2) vt loco alias non solito repositus sit, v. g. terra absconditus, aut lateribus domus. PAVLVS *L. 31. D. de acqu. rer. domin.* dicit: *Thesaurus est vetus depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, vt iam dominum non habeat.* IMP. LEO *in L. vn. C. de thesaur. Mobilia condita a dominis tempore vetustiore*, & CASSIODORVS *Lib. VI. Depositiuam pecuniam, quae longa vetustate competentes dominos amisit*, thesaurum dicit. Nec raro thesaurus pro qualibet re, quam nos habere ignoramus, accipitur. *L 22. D. fam. erc. L. 25. D. ad exhib. L. 44. D. de acqu. vel amitt. possess.*

§. DCXXXV.

Quicquid rationem alterius in se continet, id cum eo, cuius rationem continet, CONNEXVM, quicquid rationem reliquorum cum se connexorum continet, PRINCIPALE, quicquid cum principali connexum est, nec tamen in eius essentia rationem habet, ACCESSORIVM (*); factum, quo res cum principali aliquo connectitur, ACCESSIO dicitur. *Connexum; Principale: Accessorium; Accessio.*

(*) Sic v. g. ego principale, vestis mea accessorium, vacca principale, vitulus accessorium est, possum enim cogitari absque veste, & vacca absque vitulo. E. connexa essentiam non feriunt.

§. DCXXXVI.

Si cum principali accessorium ita connectitur, vt nullum hominis ad id accedat factum, ACCESSIO NATVRALIS (a); Si facto hominis accedente connectuntur, INDVSTRIALIS (b) vocatur. *Accessio naturalis; industrialis.*

(a) Huc pertinent alluuio, insula nata in flumine, coalitio &c. Terminus est, nec adeo multum in ea inquirimus, quae protulit contra haec GEORGE D'ARNAVD *Coniectur. Lib. I. p. m. 1.*

(b) Qualis est specificatio, confusio, commixtio, de quibus suo loco.

§. DCXXXVII.

Incrementum, terrae nostrae fluminis ope adiectum, ALLVVIO (a); quodsi insignis portio *Alluuio; Coalitio.*

 adii-

adiiciatur, cumque nostra terra eadem coniungatur, COALITIO (b) dicitur.

(a) CAIVS *L. 7. §. 1. D. de acqu. rer. domin.* scribit: *Per* ALLVVIONEM *autem id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligere non possimus, quantum quoquo momento temporis adiiciatur.* Addit his CAII verbis IMPERATOR §. 20. *I. de rer. diuis.* verba: *Incrementum latens.* Egregie LVCANVS his:

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
ACCEDVNT *donante Pado.*

alluuionem describit. Et SICVLVS FLACCVS *p. 13.* scribit: *Si riuus alicuius terras minutatim ex alia parte abstrahat, & alii contrario relinquat, vocant* ALLVVIONEM.

(b) Vid. §. 21. *D. de R. D.* & *L. 7. §. 2. D. de acqu. rer. domin.* Coalescere dicitur, quicquid radicibus inter se, vel terra iungitur. Ita ICti passim hoc verbo vsi sunt, vid. *L. 9. pr. D. de acqu. rer. domin. L. f. pr. D. quod vi aut clam.*

§. DCXXXVIII.

Alueus derelictus. ALVEVS (*), qui cursum mutauit, DERELICTVS dicitur.

(*) Alueus est fluminis continuum mobile inter vtramque ripam. Vernac. der Strom.

§. DCXXXVIIII.

Adiunctio. Factum, quo res mobiles solidae homogenae connectuntur, ADIVNCTIO dicitur.

Et quidem si ferrum ferro, afferuminatio; si plumbum plumbo, adplumbatura; si fila lanea aliis filis laneis iungantur, intextura vocatur, vid. *L. 23. §. 5. D. de rei vind.*

§. DCXL.

Commixtio; Confusio. Solidorum diuersarum specierum inseparabilis connexio, COMMIXTIO (a); fluidorum, CONFVSIO (b) dicitur.

(a) Vid. §. 28. *Inst. de rer. diuis.* Miscetur v. g. hordeum Caii auena Titii, quae vno loco reponi debebant.

(b) *Fundere* de liquidis proprie praedicamus. Sic PROPERTIVS *Lib. IIII. Eleg. 6. v. 73. sq.*

Vinaque fundantur praelis elisa Falernis
Terque lauet nostras spica Cilissa comas.

Confusio

Confusio itaque liquidis propria est. Vid. §. 27. *I. de rer. diuis.* Intellige & liquefacta, ceram v. g. argentum fusum, rel.

§. DCXLI.

Factum, quo res ita mutatur, vt sub alio genere (a) iam contineatur, SPECIFICATIO (b) dicitur. *Specificatio.*

(a) Sc. iuridico, h. e. specie philosophica.

(b) Dicitur a *specie* & *facere*, aliam speciem facere, i. e. ad aliud genus redigere. V. g. si ex argento infecto calicem confici curauerim, aut ex corio calceos.

§. DCXLII.

Factum, quo res e nostra in alterius possessionem (a) transit, TRADITIO (b); quodsi sola declaratione fit, BREVI MANV (c); si adhibito symbolo, SYMBOLICA (d); si monstratione rei tradendae e longinquo effectus translatae possessionis se exserit, LONGA MANV (e) dicitur. *Traditio; breui; longa manu; symbolica.*

(a) Et hoc quidem semper; non vero omni casu in dominium res tradita transit, nisi reliqua dominii adsint requisita. Vid. L. 28. *D. de verb. oblig.* & *arg. L.* 3. §. 1. *D. de act. emt. vendit.*

(b) Breuius: *Est datio possessionis.* THEOPHILVS *Inst.* traditionem vocat translationem ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, de manu in manum. Sed haec traditionis solummodo species, nempe verae ac mobilium rerum, est. CHLADENIVS *Elem. theor. possess. ac dominii* §. 5. TRADITIONEM dicit: *Occupationem euacuatione continua, occupante & euacuante volente, factam.* EVACVATIONEM vero *eam possessoris naturalis actionem, qua possessione momentanea abstinere incipit*, vocat. Atque haec est ea traditio, quae Romanis *nuda* vocatur, opposita traditioni *nexu*, qua res mancipi tradebantur.

(c) V. g. Deposui apud Caium C. Caius igitur tenetur ad ea in speciebus suis restituenda. Iam vero depositarius litteris ad me datis rogat, depositam apud se pecuniam mutuo sibi dari. Concedo; & deposita pecunia fit mutuum, iamque in genere restituendum. Secundum ius strictum reddenda prius fuisset deposita pecunia; reddita vero tradi iterum. Sed has ambages euitaturus declarat, traditionis effectum habere debere concessionem, haecque traditionis breui manu nomine venit. *L.* 9. §. *f. D. de reb. credit.*

 (d) Sym-

Symbolum. (d) Symbolica dicitur ab adhibito symbolo. SYMBOLVM autem est res, quae praeter sui notionem simul alterius rei notionem in animo generat. V. g. si claues aedium, loco hatum tradantur. *L. 9. §. 6. D. de acqu. rer. domin.*

(e) Vid. *L. 18. §. 2. D. de acqu. vel amitt. poss. L. 1. §. 21. D. eod. L. 27. D. de solut.* Tres hae posteriores species *fictae traditionis* nomine veniunt.

§. DCXLIII.

In iure cessio; Sub corona emtio; Auctio; Adiudicatio. Actus, quo, renunciatione dominii a domino facta, vindicatione alterius, & addictione magistratus rei dominium transferebatur, IN IVRE CESSIO (a); EMTIO bello captorum, SVB CORONA (b); rerum vero proclamate venumdatarum, AVCTIO (c); Translatio dominii, iudicis sententia facta, ADIVDICATIO (d) audit.

(a) VLPIANVS *Fragm. tit. XVIIII.* In iure cessio communis alienatio est & mancipi rerum & nec mancipi, quae fit per tres personas, in iure cedentem, vindicantem & addicentem. In iure cedit dominus, vindicat cessionatius, addicit magistratus, v. g. Praetor. Formulas vid. apud ORSELIVM ad CAII *Instit. Lib. II. Tit. I. p. m. 44. sq.* & CICERONEM *in Topic. Lib. III.*

(b) Corona namque caput eorum, qui vendebantur, cinctum erat, indicio, eos esse venales. Vid. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. VII. c. 4.* & late B. Dn. HEINECCIVS *Antiqu. Rom. Lib. II. Tit. I. §. 21.* Exempla vide apud IVSTINVM *Histor. Lib. III. c. 2.* qui refert, PHILIPPVM Macedoniae regem, Graecos, hostili manu captos, sub corona vendidisse, & IVLIVM CAESAREM *de Bello Gallic. Lib. III. c. 16.* narrantem, Venedos captos sub corona vendidisse se.

(c) Obaeratorum quippe bona, publicato per praeconem die, hora ac conditione, facta designatione eorum, publice in foro Olitorio, vel Capitolio, sub hasta proponebantur venalia, atque sic plus licitanti addicebantur. Vid. SIGONIVS *de antiqu. iur. popul. Rom. Lib. II.* PLAVTVS *Maenechm. Act. V. Sc. 9. v. 94. sq.* ita:

Auctio fiet Maenechmi mane sane septimi;
Venibunt serui, supellex, fundi, aedeis, omnia;
Venibunt, quique licebunt, praesenti pecunia;
Vxor quoque, si quis emtor venerit.

(d) In

(d) In tribus sc. iudiciis diuisoriis, finium regundorum, familiae ercifcundae, & communi diuidundo. Vid. VLPIANVS *Fragm. XVIIII. 6.*

§. DCXLIIII.

Quae animo derelinquendi in vulgus sparguntur, MISSILIA (*) dicuntur. *Missilia.*

(*) Consueuerant Romani diebus solemnioribus, praecipue vero Imperatores & Consules inaugurationis die, pecuniam non solum numeratam, sed & bellaria in vulgus mittere, ita, vt cederent occupantibus. SVETONIVS *in Caligul. c. 37.* de hoc ita disserit: *Quin & nummos, non mediocris summae, e fastigio Basilicae Iuliae, per aliquot dies sparsit in plebem.* Vid. §. 46. *I. de rer. diuis. L. 9. §. pen. D. de acqu. rer. domin.* Eleganter de his MARTIALIS *Lib. VIII. epigram. 78.*

Nunc veniunt subitis lasciua numismata nimbis
Vt in populum multa ruina cadunt.

§. DCXLV.

Custodia rei, absque animo eam retinendi, DETENTIO (a); quodsi cum animo eam retinendi coniuncta (b), POSSESSIO; Exercitium iuris, animo id sibi tribuendi, QVASIPOSSESSIO vocatur. *Lib. XLI. T. 2. Detentio; Possessio; Quasipossessio.*

(a) Dicitur etiam possessio naturalis. Ita depositarius rem apud se depositam *L. 17. §. 1. D. deposit.* dicitur possidere, h. e. alieno nomine detinere, it. vsufructuarius. *L. 12. D. de acqu. vel amittend. possess.* Alias possessionem distinguere solent a detentione ac possessione ciuili, quod haec fiat animo dominii, ista animo alterius iuris in re acquirendi, illa vero animo custodiendi.

(b) In hoc a detentione nuda differt possessio. Graeci, has duas distinguendo, vocabulis κατοχὴ & νομὴ vtuntur. Prius descendit ἀπὸ τοῦ κατέχειν, quod significat *tenere*, posterius ἄπο τοῦ νέμειν vel νέμεσθαι, *tribuere*, *attribuere*, atque ita illam nudam detentionem, hanc attributionem dixere. Vidit haec, sed infeliciter interpretatus est CVRTIVS Εἰκαστῶν *Lib. I. c. 11.* νομὴν, ἄπο τοῦ νέμεσθαι, *pasci*, deriuans. Sed ad ipsam possessionis definitionem redeo, & quidem ad eam, quam CHLADENIVS *Theor. possess. ac domin.* exhibet; Dicit eam conti-

continuatam apprehensionem, idque illustrat exemplo hominis nummum e terra tollentis manuque inclusum gestantis. Caueat E. ne marsupio eum immittat, & digitos subinde moueat ad capturam. Sed quorsum delabor? Nonne conseruatio Metaphysicis dicitur noua & continua creatio? Alii *possidere* dicunt, re pro domino vti, AVSONIVS POPMA *de Diff. verbor. Edit. Hekel. p. m.* 349. Sed haec definitio iridem strictior definito suo est, possessio namque potest esse absque vsu. Euclio myriada possidet, nec vllo vtitur obulo. Dein possessio dominii titulum non requirit, quamuis opinionem eiusdem quandoque desideret. Hoc innuit IAVOLENVS *L.* 115. *D. de verb. signif.* scribens: *Possessio ab agro iuris proprietate distat: quicquid enim deprehendimus, cuius proprietas non pertinet, aut nec potest pertinere, hoc* POSSESSIONEM *appellamus.* Atque hac ratione possidetur seruitutis ius. Ceterum possessionis vocabulum ipsum dominium quandoque notat, declarante id PAVLO *L.* 67. *D. de verb. signif.*

§. DCXLVI.

Possessio bonae fidei: malae fidei: iusta; iniusta.

POSSESSIO sub opinione dominii, BONAE FIDEI (a); scientis rem, quam possidet, ad se non pertinere, MALAE FIDEI (b); titulo legibus approbato nitens, IVSTA; dolo acquisita, INIVSTA (c) dicitur.

(a) Lucius equum a Saufeio emit, nescius, quod hic eum Caio abegerit, bona fide equum possidet; credit enim venditorem dominum equi fuisse, seque proinde pariter dominium eiusdem equi acquisiuisse. MODESTINVS *L.* 109. *D. de verb. signif.* de hoc ita: *Bonae fidei emtor esse videtur, qui ignorauit, eam rem alienam esse: aut putauit eum, qui vendidit, ius vendendi habere.*

(b) V. g. Si quis scienter a fure emit, is mala fide, quod emit, possidet.

(c) V. g. Vi ablata, dolo acquisita, &c. iniusto titulo possidentur.

§. DCXLVII.

Turbatio; Spolium; Deiectio; Amittere;

Offensio quoad possessionem, TVRBATIO (a); Iniusta priuatio possessionis, SPOLIVM (b), & quidem rei immobilis, DEIECTIO (c) est. AMITTERE vero quid dicimur, si omni, eius consequendae

quendae iterum, ſpe priuamur; hinc AMISSIO POSSESSIONIS dicitur priuatio poſſeſſionis & ſpei, eius iterum conſequendae (d). *Amiſſio poſſeſſionis.*

(a) Silius hortum per plures annos animo eum ſibi attribuendi poſſedit; iam vero, ad eum accedens, fores eius obſeſſas ac occupatas videt a Lepido eiusque ſociis, eum impedientibus, quo minus introeat, ſed repelluntur, vacuamque ſibi Silius horti ſui aſſerit poſſeſſionem. Hoc turbationis exemplum eſt; offendit namque Lepidus Silium quoad poſſeſſionem horti.

(b) SPOLIA olim Romani vocabant panniculatia, quibus induti erant, qui ad ſupplicium ducebantur, quibusque iidem exuebantur in ſpoliario. *L. pen. D. de bon. damn.* Hinc ſpoliare, metaphora adhibita, eſt bonis aliquem exuere. *L. 1. D. de donat.* Adeo autem late ſpolii notio patet, vt cuiuscunque rei, ſ. mobilis ſ. immobilis, ſ. corporalis ſ. incorporalis ſit, comprehendat. Exemplum ſpolii rei mobilis incidit in animum: Pignori dederat Caius ſubuculam ſuam e panno aureo intexto ſerico, Nathani, mutuum 12. thal. danti; poſt aliquod tempus debitor creditorem pignotatitium adit atque eum ad id inducit, vt conditorium veſtium ſecum intret; Annuit Iudaeus Caioque varia veſtium indiuidua proponit; Inter haec conſpiicens ille ſubuculam ſuam, pignoris nexu obligatam, eam clam ſubducit atque per feneſtram apertam in plateam, vbi rarius iter fieri ſolet, proiicit, exceptam a Titio, cui id mandauerat. Spoliauerat hoc caſu Caius Nathanem ſubucula oppignorata, interuerterat namque huic poſſeſſionem eiusdem. De actione ſpolii ad ius canonicum commodior dicendi locus erit.

(c) Piſo poſſidet fundum Coriolanum; Mucius armata manu eum inuadit Piſonemque compellit, vt fundo exeat; Mucius Piſonem deiecit.

(d) Quem enim poſſeſſione priuat Caius, is poſſeſſionem non amiſit, ſcit enim aduerſus quem ipſi competat regreſſus ad recuperandam eam. Optime PAVLVS *L. 14. D. de verb. ſignif.* inquit: *Amiſiſſe videtur, qui aduerſus nullum eius perſequendae actionem habet.* V. g. Caio, apud Gallos degenti, domi aufertur poſſeſſio pretioſi cuiusdam; reuerſus, idipſum non inuenit, neſciusque eſt eius, qui abſtulit; amiſiſſe rem & poſſeſſionem dicitur.

 §. DCXLVIII.

§. DCXLVIII.

Constitutum possessorium. Possessio (a) rei suae, alieno nomine, CONSTITVTVM POSSESSORIVM (b) vocatur.

(a) Sc. naturalis s. detentio.

(b) Caius aedes suas vendit Nonio, fidemque de pretio habet; additur pactum, & dominium & possessionem ciuilem, h. e. effectus possessionis legitimae, apud venditorem manere, Noniumque traditas aedes detinere solum debere, donec pretium soluatur. Atque hoc ipsum eum sortitur effectum, vt, non soluto pretio, neque rei vindicatione neque alia actione personali opus sit, ad hoc, vt aedes recipiat venditor, sed rem suam propria auctoritate occupare possit idem. Eum enim, cuius nomine possidetur res, eam possidere, non vero eum, qui possidet, dicit CELSVS *L. 18. pr. D. de acqu. vel amitt. possess.* qui locus huic rei classicus est.

§. DCXLVIIII.

Lib. XLI. T. 3. *Vsucapio; Praescriptio.* Acquisitio rei, per diuturnam ac continuam possessionem, VSVCAPIO (a); Exceptio vero, qua dominus prior rei, per diuturnam ac continuam possessionem ab alio acquisitae, eam vindicaturus, repellitur, PRAESCRIPTIO (b) dicitur.

(a) Dicta ab *vsu* & *capere*, i. e. per vsum sibi attribuere. Vid. supra §. DCX. non vero *vsum capere*, vt visum fuit GELLIO *Noct. Attic. Lib. VII. c.* 10. scribenti *vsus capio*, quem refellit FR. GRONOVIVS *Obseru. ad Hist. eccles. c.* 4. VSVCAPIONEM definit PAVLVS *L. 3. D. de vsucap. Adiectionem dominii, per continuationem possessionis, temporis lege definiti.* Vocabulum adiectionis in adeptionem mutat VLPIANVS *Fragm. Tit. XVIIII.* §. 8. quod quidem magis distinctum reddit sensum. Porro ad vsucapionem ICtus requirit continuam possessionem, qui enim non continuo possidet, non vsucapiet, sed de nouo semper vt incipiat opus habet. Denique temporis lege definiti meminit idem, quod olim ex iure XII. Tabb. in mobilibus annus, in immobilibus biennium erat.

(b) *Praescriptionem* idem significare, quod exceptio, certum est. Ita enim hoc ipsum non solum *Tit. Dig. de except. praescript. & praeiudic.* sed & VLPIANVS *in L. 95. D. de solut.* praescriptionis doli meminit. Rationem denominationis reddit FABER *Semestr. Lib. XXI. p. 18. sq.* quod sc. a Praetore ante actiones scribi, ipsisque actionibus praeponi solerent. Sed haec

haec de praescriptionibus in genere. Iam ad praescriptionem, quatenus modus acquirendi dominii: Scilicet, aderat Lex XII. Tabb.: VSVS AVCTORITAS FVNDI BIENNII, CETERARVM RERVM ANNVVS ESTO. Dicta erat haec lex ciuibus Romanis; E. excludebantur peregrini, fundique non Italici. Sed hoc aequitati repugnabat. Tenuerat Caius fundum prouincialem per longum tempus bona fide, nec tamen eum poterat vsucapere, eadem licet subesset ratio; hac re commotus Praetor, supplendo corrigendoue, non mutando iuri ciuili datus, eiusmodi per longum tempus possidentibus, nec tamen vsucapere valentibus dabat exceptionem perpetuam contra priorem dominum, si isti mobiles res per triennium, immobiles per decem, si praesens; viginti, si absens hic, possederint. Hodie vero vsucapio & praescriptio synonyma sunt. Sublata quippe earum differentia *L. vn. C. de vsucap. transf.*

§. DCL.

LONGI (*) TEMPORIS PRAESCRIPTIO dicitur exceptio possessionis decennalis inter praesentes, vicennalis inter absentes; LONGISSIMI TEMPORIS vero triginta vel plurium annorum; IMMEMORIALIS, si possessio hominis memoriam excedit. *Praescriptio longi; & longissimi temporis; immemorialis.*

(*) Longum dici intuitu breuioris termini, qui olim anni erat, vel biennii, inquit PAVLVS *Lib. V. Sentent. c. 2. & 5.*

§. DCLI.

Vsucapionis interruptio VSVRPATIO dicitur (*). *Vsurpatio.*

(*) Vid. PAVLVS *L. 2. D. de vsurp.* Tempus enim continuum ad vsucapiendum requirebatur, intra quod vsucapiens possessione si exciderat, vsurpatio facta dicebatur, opusque erat, vt de nouo inciperet. LL. XII. Tabb. vxor, ante annum completum si trinoctium a marito abfuisset, dicebatur VSVRPATA. Alias vsurpare est vtendo retinere *L. 6. §. 1. D. si seru. vindic.* & rem amissam vsu iterum acquirere. *L. 40. §. 1. D. ex quib. caus. maior.*

§. DCLII.

NON VSVS est cessatio actuum, quibus commoda rei percipi possunt. *Non vsus.*

§. DCLIII.

Lib. XXXXI. T. 4. seqq. *Pro soluto: pro emtore; pro herede: pro legato; pro donato; pro derelicto; pro dote; pro suo; pro possessore possidere.*

Indebitum accipiens, PRO SOLVTO (a); emens sub conditione, PRO EMTORE (b); qui putat rem ad hereditatem pertinere, PRO HEREDE (c); qui putat rem aliquam sibi legatam esse, PRO LEGATO (d); cui a non domino res donata, PRO DONATO (e); qui rem, a non domino derelictam, occupauit, PRO DERELICTO (f); cui res aliena inaestimata (g) in dotem data, PRO DOTE (h); qui titulo destituitur, PRO SVO (i); qui titulum nescit, PRO POSSESSORE (k) possidet.

(a) Vid. *L. 46. D. de vsuc.* (al. *L. 3. D. pro solut.*) De indebito supra actum est (§. CCCXXXIIII.).

(b) Vid. *L. 2. §. 2. 3. D. pro emt. L. 4. §. 3. D. de addict. in diem.* De addictione in diem supra (§. CCCLXXXX.) egi. De conditionibus suspensiuis nullum erit dubium, eas dominium venditori seruare; erit saltim de resolutiuis; haec vero licet perfectum negotium reddant, faciunt tamen, vt existente conditione emtio deuoluatur ad casum, quo nondum erat contracta.

(c) Ita vtrique satis fieri crediderim. Aliter namque in materia hereditatum, aliter hic pro herede possessio sumitur. Illo enim casu dicitur pro herede possidere, qui putat se heredem esse, hoc vero, qui vere heres est, remque saltim singularem ad hereditatem pertinere sibi persuadet, quae ad eam tamen non spectat.

(d) V. g. Si res aliena legata, aut legatum legatario, huius nescio, adimitur. Vid. *L. 1. sq. D. pro legato.*

(e) Vid. *L. 1. D. pro donat.* Caius Titio donat Seii annulum.

(f) *L. 2. D. pro derel.* Lucius librum Sempronii possidet bona fide, eumque derelinquit, occupat Meuius.

(g) Si aestimato data dos, eadem accipienti marito venditur, possidensque eam vsucapit pro vendito. *L. 10. §. 4. D. de iur. dot.*

(h) *L. 1. D. pro dot.*

(i) Hoc nomen generale est, omnibus, qui titulo destituuntur, commune. *L. 27. D. de vsucap.* V. g. Si quis rem, quam nullius putauit, occupauerit. Occupatio enim non est titulus, sed modus acquirendi.

(k) Ita VLPIANVS *L. 18. §. 1. sq. D. de hereditat. petit.* scribit: *Pro possessore vero possidet praedo, qui interrogatus: Cur possideat? responsurus sit: Quia possideo.*

§. DCLIIII.

§. DCLIIII.

Determinatio iusti in casu aliquo praesenti, a iudice cognita causa facta, SENTENTIA (a); quae totum casum concernat iusque eidem applicet, DEFINITIVA (b); sin articulum incidentem, INTERLOQVVTORIA (c); articulus iste incidens si ita comparatus, vt ex eius decisione decisio casus principalis dependeat, MIXTA (d); sin minus, MERA (e); qui collato facto cum iure determinat, quid iustum sit, REFERENS, qui huic in conferendo auxilio est, CORREFERENS (f) dicitur.

Lib. XXXXII. T. 2. *Sententia; definitiua; interloquutoria; mixta; mera; Referens; Correferens.*

(a) Conf. Cel. SCHIERSCHMIDIVM *Element. iur. ciuil.* p. 272. Addidi 1) causae cognitionem praecedentem, in quo a Mandato S. C. maxime, differt; in hoc enim iudex pariter determinat, quid iustum sit in casu praesenti, idque remotis exceptionibus. 2) Omisi notionem iniusti; determinato namque iusto, patet oppositum huic esse iniustum. Licet vero plerumque etiam in sententiis determinari videatur, non quid iustum, sed quid iniustum sit, dum saepius audiamus pronunciari: Daß Klägern dergleichen Turbationes zu unternehmen nicht geziemet, sondern daran zu viel und unrecht gethan, tamen sequitur, quid iustum sit, & quid fieri debeat, inde est quod adiiciatur: So ist Beklagter derentwegen in die Straffe, dem Mandato einverleibt, zu erklären und zu verdammen, auch Klägern in dem ruhigen Besitz fernerhin bey Straff - - - zu turbiren untersaget. Dein iustum est, ne alter in vsu iuris sui turbetur. B. Dn. HEINECCIVS *Elem. iur. sec. ordin. Pandect. P. VI.* §. 236. sententiam definit: Solemnem controversiae decisionem a iudice factam. Verum character sententiae solemnitas non est; Sententiis in Iudicio Imperiali Aulico nulla solemnitas adhibetur, neque eaedem publicantur. E. sententiae definitio haec illis applicari non poterit.

(b) Definit namque sententia, quid iustum sit in casu proposito generatim spectato, non in singulis cum eo concurrentibus circumstantiis. Inde & PAVLVS definitiuam sententiam intelligit, in *L. 19. §. 1. D. de recept. arbitr.* scribens; *Dicere autem sententiam eum existimamus, qui ea mente quid pronunciat, vt secundum id discedere eos a tota controuersia velit*, & in *L. 3. C. de sentent.* eadem dicitur, quae absoluit vel condemnat.

(c) Interloqui dicitur, qui, causa principali adhuc controuersa,

inciden-

incidentem articulum decidit, quod facit, qui v. g. probationem alterutri parti iniungit, contra contumacem in non comparendo proclama decernit, &c.

(d) V. g. qua iniungitur ei, qui ſemiplene probauit, iuramentum ſuppletorium, hoc enim ab actore praeſtito reus condemnatur.

(e) V. g. qua legitimatio iniungitur.

(f) Sc. referens & correferens acta. Etenim ſi vel metus adſit, ne partium ſtudio ducatur, vel ob alias iuſtas cauſas Correferentem perere parti licet, qui ex praxi Iudicii Aulici cum Referente communicat; Ex praxi vero Camerali cognitus non eſt.

§. DCLV.

Res iudicata.

Ex tacita litigantium approbatione ſententiae RES IVDICATA (*) oritur.

(*) Dicta a iudice ſententia, ſi cuipiam litigantium iniqua videatur, eadem aut appellatione, aut alio remedio infirmari poteſt, cui faciendo fatale certum praefixum, quod intuitu electae viae vel decendii, vel quadrimeſtre, vel quadriennii, vel longius eſt; hoc praeterlapſo, nemine contradicente, tacite a litigantibus approbata ſententia eſt, ſicque in rem iudicatam transire dicitur.

§. DCLVI.

Praeiudicia.

Res ſimiliter in iudicio iudicatae PRAEIVDICIA (*) dicuntur.

(*) PRAEIVDICIA dicuntur a *prae* & *iudicare*, i. e. ante, olim, iudicatum eſſe. Supponunt autem praeiudicia ſimile iudicium in caſu ſimili propoſito. V. g. Petitur in Cameta Imperiali Reuiſio contra ſententiam, reſtitutionem in integrum denegantem, dubitaturque de eadem admittenda; Allegat petens exempla conceſſae Reuiſionis in ſimilibus caſibus, v. g. 1) in cauſa D. Millens contra Ritterin, Mandat. de dimitt. hypothec. 2) Mezenhauſen contra Mezenhauſen, Mandat. de edend. inuent. 3) Stopler contra Hanſtedt, Appellat. tett. Praeiudicia hic allegauit.

§. DCLVII.

Sententia condemnatoria; abſolutoria; confir. &

Si iudex determinat, ius ab actore propoſitum eidem competere, CONDEMNATORIA (a); ſi non, ABSOLVTORIA (b); ſi iudex alterius inſtantiae (c), priorem, aut ſeipſum (d) leges facto conue-

conuenienter applicasse, pronunciat, CONFIRMATORIA (e); sin minus, REFORMATORIA (f); si iudex obscurius pronunciata interpretatur, DECLARATORIA SENTENTIA dicitur. *reformatoria; declaratoria.*

(a) Impossibile est idem simul esse & non esse; E. & impossibile est, vt idem, quod actori priuatiue competit ius, alteri aut reo competere possit. Ius & obligatio relata sunt; Actori itaque si competit ius in re vel ad rem rei, huic incumbat obligatio necesse est. Ponas casum, Lucio actori competere ius exigendi a Caio C. flor. mutuo huic olim datos; Caio E. incumbit obligatio eos soluendi. Ponas sententia iudicem asserere hoc ius actori, ea adstringet simul reum ad soluendum & vice versa; Alterutro namque relatorum determinato, determinatum simul erit alterum. Hinc est, quod, asserto hoc modo iure actori, reus dicatur condemnatus, idque ex antiqua formula, qua iudex a Praetore dabatur. V. g. SI PARET LVCIVM TITIVM LVCIO CAIO C. EX MVTVO DEBERE, EVM CONDEMNA. Inde formula moderna: **Daß Beklagter in die vom Kläger angebrachte Summe zu verdammen sey** &c. Idem dicitur CAVSA CADERE, idque ex formula XII. Tabb.

(b) Quodsi iudex pronunciauerit, actori allegatum a se ius in re, vel in rem rei non competere, simul declarat, nullam, intuitu huius, reo incumbere obligationem. Inde dicitur idem *absolui*, quod pleniorem significatum habet, quam quidem *solui* verbum, hoc enim obligationem sublatam, hoc plane non existentem significat, licet vsus quandoque sit promiscuus.

(c) INSTANTIA dicitur ordo litis institutae ab exhibitione libelli ad sententiam; quoties igitur libellus noua capita continens iudici porrigitur, toties noua oritur instantia. *Instantia.*

(d) V. g. in instantia Restitutionis, ipse, qui sententiam grauantem tulit, in plerisque iudiciis manet iudex. Restituens enim corrigit sententiam a se prolatam non ob culpam a seipso, sed ob culpam Aduocati aut litigantium alterutrius, qui documenta non exhibuit ad rem spectantia.

(e) *Confirmare* supra §. CI. dixi eum, qui legi quid conuenire iudicat. Quodsi igitur iudex sententiam priorem legibus conuenire, iusque apprime facto adplicatum esse, pronunciat, eamdem confirmat.

(f) *Reformare* idem est, quod rescindere, in melius mutare, vid. §. CLVIII.

§. DCLVIII.

§. DCLVIII.

Sententia paritoria; minus plena, s. simplex. Si iudex determinat, reum mandato eius obedientem esse debere, SENTENTIA PARITORIA (a); quae, si paritio reo simpliciter iniungitur, PARITORIA SIMPLEX, f. MINVS PLENA (b); si vero idem fiat reiectis eiusdem exceptionibus, PARITORIA PLENA (c) dicitur.

(a) Dicitur a parendo, maximeque in Processu Mandatorum vsu frequentatur.

(b) Atque ita ei, cui iniuncta paritio est, non praecluditur via opponendarum exceptionum. Formula haec est: In Sachen N. contra N. ist Lt. N. sein des Mandati actioris geschehen Begehren abgeschlagen, sondern Dr. N. glaubliche Anzeig zu thun, daß dem ausgangen- verkündt- und reproducirten Kayß. Mandato in allen Stucken gehorsamlich gelebt, hiemit Zeit drey Monat pro termino & prorogatione von Amts wegen angesetzt ꝛc.

(c) Plena paritoria exceptiones propositas reiicit, nouasque proponendi facultatem adimit, reumque ad paritionem simpliciter adstringit hac formula: Sondern N. ohnerheblichen Einwendens (si non plene paruerit reus, ohngenugsamer Parition) ohngehindert, glaubliche Anzeig zu thun, daß ꝛc.

§. DCLVIIII.

Executio: Executor. Actus, quo consectaria legum, cum factis ciuium connexa, ad exitum deducuntur, EXECVTIO (*); qui eadem ad exitum deducit, EXECVTOR dicitur.

(*) Vid. V. C. SCHIERSCHMIDIVS in *Elem. iur. ciuil.* p. 172. V. g. Condemnatus fuit Caius ad hoc, vt reddat Seio C. mutuo ab eodem accepta; Renuit id facere; Capiuntur igitur pignora militari manu, atque hoc modo ad soluendum si compellitur Caius debitor, executio facta dicitur.

§. DCLX.

Executoriales; Mandatum de exequendo; executoriale, Formula sententiae definitiuae addita, paritionem intra praefixum terminum praecipiens, EXECVTORIALIVM (a) nomine venit. Praeceptum (b) iudicis, ad tertium (c) directum, quo huic iniungitur, consectaria legum, cum factis ciuium

ciuium connexa, ad exitum deducere, MANDATVM DE EXEQVENDO; Praeceptum vero iudicis, quo reo paritio ac praestatio eius, quod ipse, addita clausula executiua (d) & hypothecae constitutione (e), promiserat, MANDATVM EXECVTORIALE audit (f).

(a) Executoriales annectuntur sententiae, idque praefixo ad parendum termino congruo. *R. I. de* 1654. §. 159. Ipsa autem formula, in Supremo S. R. I. Camerali Iudicio vsitata, haec est: Dann ist Beklagtem, zu würcklicher Execution und Vollziehung dieses Urtheils, Zeit v. g. 3. Monate pro termino & prorogatione von Amts wegen angesetzet, mit dem Anhange, wo er solchem also nicht nachkommen wird, daß er jetzt als dann, und dann als jetzt, in die Straffe von zehen Marck löthigen Goldes, (vid. *R. I. de* 1654. §. *cit.* 159.) halb dem Kayserlichen Fisco, und zum andern halben Theil dem Kläger, unnachläßig zu bezahlen, erkläret werden, und der Real-Execution halber, auf ferneres Anruffen, ergehen solle, was Recht ist.

(b) Quod ex praxi Cametae Imperialis Mandatum sine clausula est.

(c) Tertius is aut est ordinarius magistratus mediati imperii subditi, aut, si immediatus sententiae parere debeat, Directori circuli, sub quo bona immediata sita sunt, vid. *R. I. de* 1654. §. 160. aut denique, si immediatus imperii nobilis idem, Curiae, (dem Canton) sub quo eius bona sunt, executio demandatur.

(d) Tales sunt, quae rem litigiosam liquidam faciunt, inque eum statum redigunt, vt ab executione processus possit ordiri, v. g. clausula: Mit oder ohne Recht, *C. O. C. P. II. Tit.* 25. §. 6. it. si facultas inuadendi bona, aut arrestum personae permissum.

(e) In hoc differt Mandatum executoriale a Mandato de soluendo S. C. quod ad solas executiuas clausulas decernitur, licet hypotheca constituta non sit.

(d) Conferatur ad h. §. Ill. Dn. IO. IAC. ZWIRLEIN, S. R. M. Britan. ac diuersis S. R. I. Statibus a Consil. Aul. Supr. Iud. Cameralis Aduoc. ac Procur. Patronus summa religione colendus, in *Annot. ad C. O. C. P. III. Tit.* 57. *princ.* qui huic doctrinae, satis perplexae, lucem affundit clarissimam.

§. DCLXI.

Lib. XXXXII. T. 2. *Confessio; iudicialis; extraiudicialis.*

Adfirmatio facti proprii (a), ab alio nobis imputati, CONFESSIO (b); quae, si in iudicio fit, IVDICIALIS; sin minus, EXTRAIVDICIALIS dicitur.

(a) QVINCTILIANVS *Declam. CCCXIIII.* qualemcunque contra se pronunciationem, & PAVLVS *L. 1. D. de confess.* pronunciantis sententiam dicit. Priori subscribit AVSONIVS POPMA *de Different. verbor. Edit. Hekel. p. 130.* Sed omnes rem acu non tetigere. Ad confessionem requiritur non quaelibet pronunciatio seu sententia, sed talis, quae respondeat alterius, nobis factum obiicientis, sententiae. V. g. Caius postulat me mutui, ego, si adfirmauerim, me accepisse ab eo mutuum, idem confiteor. Dein adfirmatio sit propria opus est.

(b) CONFITERI a verbo fari deducit VARRO *de latin. lingu. Lib. V. p. 54.* simulque ostendit, idem notare aliquid cum aliquo fari, s. fari, quod alius fatur, i. e. colloqui cum quo. E. ponit duas personas idem asserentes, adeoque nobiscum consentit.

§. DCLXII.

Lib. XXXXII. T. 3. *Cessio bonorum.*

Traditio bonorum obaerati, creditoribus suis, liberandi se a carcere gratia, facta, CESSIO BONORVM (*) dicitur.

(a) Debitores obaerati nec soluendo existentes intra certum tempus vincti in custodiam deducebantur, GELLIVS *Noct. attic. Lib. XX. cap. 1.* & adhuc hodie ducuntur. Inhumanum erat rigorem hunc extendere ad eos, qui per infortunium bonis priuati essent; Hinc lege Iulia cautum, vt, qui absque dolo malo creditoribus satisfacere non possent, cedendo bonis suis liberarentur a carcere. Vid. *L. 4. D. & 4. C. de cess. bonor.*

§. DCLXIII.

Moratorium; Rescriptum moratorium; Induciae.

Beneficium (a), obaeratis, de futura solutione satisdantibus, concessum, ne intra certum tempus excutiantur (b), MORATORIVM (c), & quidem, si a superiori in scriptis conceditur, MORATORIVM RESCRIPTVM (d) dicitur; Tempus vero, intra quod excutiendus talis debitor non est, INDVCIARVM (e) nomine venit.

(a) In quibus beneficia legis a priuilegiis differant, vid. supra §. XXXVII.

(b) Excu-

(b) *Excutere* hic est, bonis, per executionem sententiae vel voluntatis superioris, priuare aliquem.

(c) Moratorium ab eo dicitur, quoniam moram executioni iniicit, seu eamdem differt. *Morari* enim est differre. *L.* 1. §. 1. *D. vt legat. seruand. nom. cau. L.* 81. *D. de diu. reg. iur.*

(d) Rescripti notionem vid. §. *XXXVIIII.* & quum his plerumque ad V. annos induciae soleant concedi, inde eadem vocata *Quinquennelle*.

(e) INDVCIARVM nomen, belligerantibus solemne, pacem castrensem per aliquot dies interpretatur VARRO, vid. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. I. c.* 15. Idem in hunc sensum translatum est; nec inconcinne; quum litigia ciuilia non absimilia sint bellis ciuilibus, cuius vel violenta in ius vocatio, lis vindiciarum & adhuc hodie vernacula litis contestationis appellatio **der Kriegesbefestigung**, indicio esse possunt. Inde PAVLVS *L.* 19. §. 1. *D. de captiu.*: INDVCIAE *sunt, quum breue tempus conuenit, ne inuicem se lacessant.* Applices haec ad forenses inducias, id fieri apprime posse videbis.

§. DCLXIIII.

Actus, quo possessio rei immobilis creditori debitoris a iudice tribuitur, MISSIO IN POSSESSIONEM, f. IMMISSIO; si sola detentio, EX PRIMO; sin possessio ciuilis, EX SECVNDO DECRETO dicitur (*). *Lib. XXXXII. T. 4. Missio in possessionem; ex primo: ex secundo decreto.*

(*) V. g. Caius Seio per plures annos debuit MM. thaleros, creditore saepius interpellante olim nunc continuo voluntarie absentem, fugientem, simulque impedientem, quo minus actio contra se institui possit valide. Implorat creditor denique iudicis auxilium bonorumque debitoris custodiam concedi sibi rogat. Conceditur eadem, atque traditur horum detentio pignoris loco; Ex primo decreto missus hoc casu dicitur Seius. Sed neque ad haec reuertitur Caius, neque solutionem adornat, tum ad nouam Seii implorationem tribuitur eidem possessio cum omnibus eiusdem commodis. *L.* 15. §. 21. *D. de damn. infect.* Demum proceditur ad venditionem.

§. DCLXV.

Creditorum plurium vno tempore ad iudicem delata si fuerit instans crediti petitio, CONCVRSVS CREDITORVM oriri dicitur. *Concursus creditorum.*

§. DCLXVI.

Separatio. Patrimoniorum confusorum distinctio SEPARATIO(*) dicitur.

(*) Separatio supponit patrimonia diuersa, eaque confusa. Sic patris, & dein fratris hereditate ex secundis tabulis mihi delata, parentis bonis repudiatis fratris adeo hereditatem; Separanda E. hoc casu erunt patrimonia. *L. 12. D. de vulgar. & pupillar. substit.* Vel ponas, Gellium soluere debita non posse, existere concursum creditorum, fierique bonorum massam; iam Titium depositum cum massa confusum repetere; separandum hoc ab illo erit, ad aliud quippe patrimonium spectans. *L. 7. §. 2. D. L. 8. C. depos.*

§. DCLXVII.

Lib. XXXXII. T. 7. *Curator bonorum; Contradictor.* Procurator, administrandis obaeratorum bonis datus, CVRATOR BONORVM; Procurator debitoris, eum contra creditorum petitiones defendens, CONTRADICTOR dicitur.

§. DCLXVIII.

Lib. XXXXII. T. 8. *Actio Pauliana.* ACTIO PAVLIANA (a) est praetoria (b), qua creditores res, in fraudem eorum (c), imminente concursu (d) a debitore alienatas, reuocant.

(a) Nomen suum accepit a Praetore PAVLO, quippe qui eius auctor fuit. Vid. *L. 1. §. 1. D. quae in fraud. credit. L. 38. §. 4. D. de vsur.*

(b) *§. 6. Instit. de action.* IMPERATOR huic actioni locum inter reales praetorias concedit; fingit namque Praetor alienata non esse, quae re vera alienata sunt; igitur species vindicationis est. Sed & personalis, si alienanti debitori ius saltim ad rem competiit.

(c) Ad effectum intentandae actionis requiritur & intentio fraudandi creditores & euentus ipse.

(d) Imminente concursu alienata hac actione reuocantur moto eodem, quum prius de laesione constare nequeat.

§. DCLXVIIII.

Lib. XXXXIII. T. 1. *Interdicta.* INTERDICTA hodie (a) nil aliud sunt, quam actiones de possessione, vel quasi (b).

(a) Dixi hodie. Olim enim, temporibus sc. quibus Praetores iuri dicendo praeerant, interdictorum nomine veniebant formulae,

mulae, quibus Praetor vel fieri aliquid iubebat, vel non fieri prohibebat, atque hoc modo idem interdicere aut interdictum dare dicitur. Erant Romanis cognitiones, vocatae extraordinariae, maxime in caufis poffeffionum, aliisque moram non ferentibus, in quibus ab ordine iudiciorum in tantum recedebat Praetor, vt iudicem non daret, fed ipfe leuato, vt vocatur, velo cognofcebat. Iubebat vero in talibus cafibus ad implorationem actoris, qui interdicere dicebatur, (non Praetor,) vid. QVINCTILIANVS *Inftit. Orat. III. 6.* quem, ducentem aquam in fundum vicini, hic prohibuerat, quo minus id fieret, & prohibebat hoc modo: VTI HOC ANNO AQVAM, QVA DE AGITVR, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ILLO DVXISTI, QVO MINVS VIS FIAT, VETO; vid. *L. 1. D. de aqu. cottid.* aut fi v. g. precarii titulo alter ab altero quid teneret, redderetque idipfum repetenti denegaret, Praetor iubebat: QVOD PRECARIO AB ILLO HABES, AVT DOLO MALO FECISTI, VT POSSIDERE DESINERES, HABERE, QVA DE RE AGITVR, ID ILLI RESTITVAS &c.

(b) Sublatis Praetorum formulis licet, hoc tamen remanfit, vt in poffefforiis caufis ad interdictorum modum procederetur, indeque & interdictorum nomen poffefforiis actionibus fuit applicatum.

§. DCLXX.

Interdicta acquirendae; retinendae; recuperandae poffeffionis.

INTERDICTA vel ad conftituendum ius poffeffionis, aut ad poffeffionem feruandam, aut ad amiffam recipiendam tendunt; ifto cafu ACQVIRENDAE (a), illo RETINENDAE (b), hoc RECVPERANDAE (c), fc. poffeffionis, dicta funt.

(a) Anicius v. g. res hereditarias Aufidii poffidet, Aufidius vero vitio laborat, quo minus heres effe poffit, impetrauit tamen bonorum poffeffionem, agit prouinde aduerfus Anicium, vt poffeffione rerum hereditariarum cedat. Vid. *Tit. D. quor. bonor.*

(b) Poffedi fundum a parentibus meis olim poffeffum bona fide, idque per plures annos, turbat poffeffionem meam Titius, eaque me deiicere vult; implorandus hoc cafu iudex, vt prohibeat Titium, ne me amplius turbet.

(c) Si Caius deiecit me poffeffione aedium mearum, illasque nunc inhabitat, implorandus iudex, vt iubeat Caium reftituere aedes, poffeffioneque cedere.

§. DCLXXI.

Interdicta duplicia.

INTERDICTA, quibus vterque possessionem retinere laborat, DVPLICIA (*) dicuntur.

(*) Huc E. sola interdicta retinendae possessionis pertinent, *§. pen. Inst. de interdict. L.2. D. de interd. L.37. §. 1. D. de oblig. & act.*

§. DCLXXII.

Mandatum; Clausula iustificatoria; Mandatum C. & S. C.

Si iudex quid fieri iubet, vel non fieri vetat, hodierno stilo MANDATVM; formula Mandato addita, qua reo permittitur facultas, allegandi causas legitimas, cur Mandato parere non possit, CLAVSVLA IVSTIFICATORIA (a); Mandatum, cui haec additur, CVM CLAVSVLA (b), cui non, SINE CLAVSVLA (c) dicitur.

(a) Vid. *C. O. C. P. II. Tit. 25. pr.* quo verba ita se habent: Setzen, ordnen, und wollen, daß an dem Kayserl. Cammer-Gerichte die Mandata und Gebote nicht anders, dann mit Einverleibung CLAVSVLAE IVSTIFICATORIAE, dadurch den Widertheilen, wider die solche Mandata ausgehen, vorgesetzet wird, Ursachen, warum dieselben nicht statt haben sollen, vorzubringen. rc. Inde formula illis inseritur: Oder erhebliche und beständige Ursachen in Rechten vorzubringen, warum dem Kayserlichen Gebot, durch welches (ihr) beschwert zu seyn vermeynet, nicht zu geleben. Proinde errat BLVMIVS *in Processu camerali Tit. XXXIII. n.* 17. defendens, clausulam hanc dici iustificatoriam, quod Mandata reddat aequiora ac iusta, quasi iniqua atque iniusta essent Mandata S. C. Rectius ab eo diei putauerim, quod reo permittat iustam declarare non paritionem, factumque suum, quod videbatur iniustum.

(b) Sc. iustificatoria. Vid. *not. a.*

(c) Subintellige iterum iustificatoriam, hoc ni feceris definitio vitio laborabit; Mandata namque absque omni clausula non dantur, neque a Supremis Imperii Tribunalibus reo simpliciter paritio iniungitur, sed additur semper citatio ad docendam paritionem, (quae clausula paritoria dicitur,) aut ad opponendas exceptiones sub- & obreptionis. Formula haec est: Oder erhebliche Ursachen, warum solche Erklärung nicht geschehen solle, der rechtlichen Gebühr vorzubringen.

§. DCLXXIII.

§. DCLXXIII.

TABVLAE h. l. testamentum notant (*). L. XLIII. T. 5. *Tabulae.*

(*) Antiqui namque in tabulis, cera plerumque obductis, scribere solebant, inde testamentum scriptum in tabulis metonymice pro tabulis acceptum. Extensus vero post significatus ad quamcunque materiam, notante VLPIANO *in L. 1. D. de bonor. possess. secund. tabul.: Tabulas testamenti accipere debemus omnem materiae figuram: siue igitur tabulae sint ligneae, siue cuiuscunque alterius materiae, siue chartae, siue membranae sint, vel si e corio alicuius animalis, tabulae recte dicentur.*

§. DCLXXIIII.

VIS (a), quae instrumentis, quibus vitae aut sanitati hominum noceri potest, perpetratur, ARMATA (b) dicitur. L. XLIII. T. 16. *Vis armata.*

(a) Vim definiui supra §. CXC.

(b) ARMA sunt instrumenta, quibus vita homo priuari, aut sanitati eius damnum inferri potest, aut idem auertitur. Ad haec relata leges fustes, lapides, gladios, hastas, frameas, s. romphaeas, *L. 3. D. de vi & vi armat.* Posteriorem definitionis armorum partem si respexeris, videbis, non absone GAIVM *L. 41. D. de verb. signif.* ad arma referre scuta & galeas. *Arma.*

§. DCLXXV.

Ius, omnem vtilitatem ex area fundi alterius percipiendi, SVPERFICIES (*); qui iure tali gaudet, SVPERFICIARIVS; quicquid vero pro iure tali domino fundi praestatur, SOLARIVM vocatur. L. XLIII. T. 18. *Superficies; Superficiarius.*

(*) SVPERFICIES, s. superficium, (vid. *L. 39. D. de legat. 2. L. 32. D. de iur. dot.*) natiuo suo significatu superiorem rei partem, seu faciem denotat; vsus tamen seruauit, vt superficies accipiatur pro eo, quod superficiei impositum vel insitum est, vt aedificium, *L. 44. D. de obligat. & act.* planta, vinea, arbor. *L. 13. D. de seruitut. praed. rustic.* Ipse CICERO *Lib. I. ep. 4. ad Atticum*, superficiem ab area distinguit. Itaque, qui superficie gaudet, is in alterius area aedificium exstruere, inque eiusdem solo frumenti semina terrae mandare ac frumentum suo tempore sibi asserere poterit, item ligna, arbori-

bus caesis, colligere valebit, cuius exemplum habemus in silua territorii Nassoici, der Kühmarck dicta, cuius superficies ad ciuitatem imperialem Wetzlariensem, solum vero ad Sereniss. Principem Nassoicum Weilburgensis lineae spectat. Differt autem superficies a seruitute, tum reali, tum personali. Superficiarius nimirum dominus vtilis est. Item ab emphyteusi, quae culturam agri pro obiecto habet, atque quodcunque emolumentum respicit, differt. Vid. LVDOVICI *vsu pract. distinct. iur. Tit. de Superfic. Dist. I.*

§. DCLXXVI.

L. XLIII. T. 20. *Aqua aestiua; quotidiana; castellaria.*

AQVA, quae sola aestate ducitur, AESTIVA; quae per omnem annum, QVOTIDIANA (a); quae in commune receptaculum colligitur, vt inde per canales ad vsum priuatum ducatur, CASTELLARIA (b) dicta.

(a) VLPIANVS *L. 1. §. 3. D. de aqu. quot. & aestiu.* scribit: *Aqua quotidiana ab aestiua vsu differt, non iure;* QVOTIDIANA *enim ea est, quae duci assidue solet, vel aestiuo tempore, vel hiberno;* AESTIVA *vero ea est, quae aestate sola vti expedit.* Atque ideo, quae irrigandis hortis adhibetur eaque propter ducitur, aestiua, quae in vsum culinarium, quotidiana erit.

Castella. (b) CASTELLA erant aedificia magnifice exstructa, hunc in finem, vt aqua e fonte per aquaeductus deriuata, inque receptacula plumbea (Vid. *L. 38. D. de act. emt. vendit.*) collecta, inde rursus per canales ad vsum priuatum cuiuslibet duceretur. Vid. VICTRVVIVS *Architect. Rom. Lib. VIII. c. 7.* Dicuntur etiam *conceptacula L. 2. C. Theodos. de aquaeduct.* & *diuidicula.* FESTVS *de verb. signif. Lib. IIII.*

§. DCLXXVII.

L. XLIII. T. 21. *Riuus.*

Locus in longitudinem depressus, quo aqua decurrit, RIVVS (*) dicitur.

(*) Ita VLPIANVS *L. 1. §. 1. D. de riuis.* Dicitur a Graeca voce ῥεῖν fluere. Differt 1) ab INCILI, quod ad deducendam aquam e fossa, aut flumine, aptatur. Inciditur enim vel terra, vel lapis, vt liberior aquae sit cursus, *L. 1. D. de riuis.* item 2) a SEPTIS, quae ad incile adhibentur, siue sint trabes siue saxa ad latera posita. *c. L. 1. D. de riuis.*

§. DCLXXVIII.

Locus, ex quo aqua ſponte profluit, FONS (*) dicitur. L. XLIII. T. 22. *Fons.*

(*) Hinc VLPIANVS *L. 1. D. de fonte*, aquam, e fonte profluentem, viuam dicit, quoniam ſcilicet perpetuo, atque e ſcaturigine fluit.

§. DCLXXVIIII.

Locus, per quem colluuies ducitur, CLOACA (*) vocatur. L. XLIII. T. 22. *Cloaca.*

(*) Vid. VLPIANVS *L. 1. §. 1. D. de cloac.* Erant autem cloacae vel publicae, vel priuatae. Illas magnifico opere exſtructas memorant rei Romanae ſcriptores; hae huc pertinent.

§. DCLXXX.

REMISSIO hic notat decretum Praetoris, ius, nuncianti nouum opus, nunciandi nullum fuiſſe (*). L. XLIII. T. 25. *Remiſſio.*

(*) *L. 1. D. de remiſſ.* Alia erat priuata, pacto nimirum inter nunciantem & eum, cui nunciatum erat nouum opus, interueniente. *L. 1. §. 10. D. de nou. oper. nunciat.*

§. DCLXXXI.

Conceſſio rei non fungibilis (a), ad vſum indefinitum, PRECARIVM (b); idque, ſi cum re ſimul poſſeſſio transfertur, NON SIMPLEX, ſin minus, SIMPLEX dicitur. L. XLIII. T. 26. *Precarium; ſimplex; non ſimplex.*

(a) Fungibilis enim res ſi hoc modo conceditur, mutuum eſt.

(b) Atque ita precarium differt a commodato, quod ad vſum definitum conceditur, v. g. equus, vt Moguntiam proficiſcar, vid. §. *CCCXLIII.* Precarium vero ad vſum indefinitum conceditur, indeque nec vllum ius, nec obligationem producit. Etymologia precarii liquet ex eo, quod idem ad preces alterius concedatur, inque arbitrio concedentis poſitum ſit, quamdiu pati velit, vt alter re ſua vtatur. Precarii vſus inter eruditos maxime frequens eſt, videmus enim eos praecipue, qui librorum ſupellectili inſtructi ſunt numeroſa, ab aliis, quorum curta ſupellex eſt, quotidie adiri ſchedulis hunc v. g. in modum conceptis:

Mindanum de proceſſibus
offic. petit
Iauolenus.

Quod si Iauolenus eumdem accipiat, precarium accipit, nescius enim libri dominus est, vtrum Mindanum exscribere, anne saltim conferre cum scripto aliquo velit Iauolenus. Neque minus solemne est precarium inter vicinas; mox enim Pamphili vxor ahenum, mox cribrum, mox cupam rogat vtendam. Ita EVCLIO apud PLAVTVM *Aulular. Act. I. Sc. 2. v. 17. sqq.* Staphylae suasor est, vt a precario caueat:

Cultrum, securim, pistillum, mortarium,
Quae vtenda vasa semper vicini rogant,
Fures venisse atque abstulisse dicito.

Quum vero precarium ad preces saltim petentis concedatur, actus liberalitatis dicitur *L. 1. §. 1. L. 8. §. 3. inf. D. de prec.* nec eo nomine iure ciuili prodita erat actio. *L. 14. D. eod.* Inde praetorio interdicto opus erat; & quum ad vsum indefinitum idem concedatur, concedenti competit facultas reuocandi idipsum quandocunque libuerit, siue petens illud eo opus adhuc habeat, siue minus. Inde est, quod VLPIANVS in *L. 1. D. de prec.* scribat: PRECARIVM *esse, quod precibus petenti vtendum conceditur tamdiu, quamdiu is, qui concessit, patitur.*

§. DCLXXXII.

L. XLIII. T. 32. *Migrare.*

MIGRARE dicitur, qui domum conductam, finita conductione, relinquit (*).

(*) Dissident interpretes, vtrum migrare sit solum exire domo, an cum supellectile simul abire. HOTOMANNVS ad CICERONIS *Verrin. IIII.* eiusdem ac PLAVTI loca allegat, quibus posterius probatur, id quod *Tit. D. de migrando* magis conuenit, disponit enim de illatis in domum conductam. Atque migrare dicitur de praedio vrbano, maxime habitationi destinato, vnde TARENTIVS *Hecyr. Act. IIII. Sc. 4. v. 13. sq.*

- - - Quaeso, quid isthuc consilii est;
Illius stultitia victa, ex vrbe, tu rus habitatum migras?

Solebant autem inquilini maxime Calendis Iulii migrare; Hic enim terminus soluendi contractus locationis conductionis aedium apud Romanos erat. Vid. *L. 9. D. qui potior. in pign.* Idem patet ex MARTIALI *Epigr. Lib. XII.* sarcastico stilo notante migrantem:

O! Iuliarum dedecus Calendarum,
Vidi, Vacerra, sarcinas tuas vidi,
Quas non retentas pensione pro bina
Portabat vxor.

§. DCLXXXIII.

§. DCLXXXIII.

Propositio rei, excludens ius actoris (a), EXCEPTIO (b) f. PRAESCRIPTIO (c) dicitur. L. XLIIII. T. I. *Exceptio f. Praescriptio.*

(a) Olim quidem exceptionis notio adeo late patuit, vt propositionem tam rei, quam actoris post libellum notarit, vnde etiam quandoque replicatio dicta fuit. *L.* 2. §. 1. *L.* 22. §. 1. *D. L.* 11. *C. de except.* Demum vero ad defensionem rei contra petitionem actoris restricta fuit. Huc VLPIANVS digitum in *L.* 2. *D. de except.* intendit, scribens: EXCEPTIO *dicta est, quasi quaedam exclusio, quae interponi actioni cuiuscunque rei solet, ad excludendum id, quod in intentionem condemnationemue deductum est*, i. e. cuius condemnatio ab actore petita.

(b) Tota iudicii facies certamini respondebat; reus dicebatur *fugere*, *L. f. C. de bon. mat. L.* 2. *C. de iur. calumn. L.* 13. §. 2. & 3. *C. de iudic.* actor reum *persequi*, *pr. Inst. de act.* reus vero iterum tela in eum vibrata *excipere*. Habes hic nouum documentum metaphorae a re militari desumtae, quod ad §. *CCCLVI.* referas, illumque hic conferas.

(c) Praescriptionem idem notasse olim, quod exceptio, probat *L.* 9. *pr. D. de transact. L.* 12. *sq. C. de except. f. praescript.* Indeque dicta praescriptio longi temporis, quod reus exciperet, se vltra X. vel XX. annos rem possedisse. Vid. §. *DCXLVIIII. not. b.* & §. *DCL.* Item dicitur DEPVLSIO *pr. Inst. de except.* INFICIATIO, CONDITIO *L.* 22. *pr. D. de except.* inter quas tamen haec differentia deprehenditur, vt Inficiatio exceptionem facti, Depulsio exceptionem tertii, qui non obligatus erat, notet. Vid. VINNIVS *ad cit. princ. Inst. de except.*

§. DCLXXXIIII.

Exceptio conditionis personae, qua futura actio eliditur, PRAEIVDICIVM (*), vel EXCEPTIO PRAEIVDICIALIS dicitur. *Praeiudicium; Exceptio praeiudicii.*

(*) Dictum ex eo, quod, antequam ad principem quaestionem deueniatur, diiudicanda sit haec exceptio. V. g. Meuius conuenit Sempronium, vt sibi qua filio alimenta subministret; Sempronius excipiendo negat Meuium esse filium suum; expediendum igitur hoc ipsum prius erit, quam de alimentis praestandis ipsis iudicium ferri possit. Exceptio haec erat praeiudicialis, concernebat namque conditionem, seu statum Meuii. Item seruus vindicatus, negans se esse seruum, praeiudicialem exceptionem opponit, ac *de conditione sua litigare* dicitur, in *L.* 1. *D. de liberal. caus.*

§. DCLXXXV.

§. DCLXXXV.

Exceptio ciuilis; praetoria.

EXCEPTIO, quae rationem inuenit in legibus, CIVILIS (a); quae in edicto Praetoris, PRAETORIA (b) dicitur.

(a) Talis v. g. est exceptio SCti Macedoniani, conditi auctore VESPASIANO, vid. SVETONIVS *in vita eiusdem c.* II. it. exceptio ordinis, diuisionis &c. illa enim fundata est in *Nouell. IIII. c.* I. haec in *Edicto* D. HADRIANI. Vid. *§.* 4. *Inst. L.* 3. *C. de except.*

(b) V. g. doli ac metus, has enim edicto Praetoris debemus, vid. *L.* 9. *§.* 3. *D. quod met. caus.* & *L.* 5. *in f. D. de dol. mal.* Formulae vero exceptionum tam ciuilium, quam praetoriarum sunt: NISI; SI; SI NON, & EXTRA QVAM, vtpote: NISI DOLO MALO INDVCTVM EVM STIPVLANTI PROMISISSE APPAREAT. *L.* I. *D. de dol. mal. & met. except.* Item: SI NON METV INDVCTVM STIPVLANTI PROMISISSE APPAREAT. *L. cit.* I. *D. de dol. mal. & met. except.* Item: EXTRA QVAM EVM IVSTO ERRORE INDVCTVM STIPVLANTI SPOSPONDISSE APPAREAT. *L.* 7. *D. de dol. except.*

§. DCLXXXVI.

Exceptio personalis; realis.

EXCEPTIO, quae non nisi personae determinatae, aut a persona determinata opponi potest, PERSONALIS (a); quae vero omnibus cum re aliqua connexis obiici potest, REALIS (b) dicitur.

(a) Sic v. g. Caius mercator non potest opponere exceptionem competentiae, bene vero Titius, Iuris Doctor. Sempronius maritus itidem hanc exceptionem opponit Semproniae vxori, post diuortium dotem repetenti, non vero Iauoleno ex mutuo eum ad iudicem vocantem.

(b) Exceptio realis supponit nexum personarum cum, vel mediante re. V. g. Aulus a Mucio mutuo sumsit C. Aufidio securitatem crediti subsidiariamque solutionem debiti promittente. C. numerata res est, quacum Aulus & Mucius, mediante vero hac, Mucius & Aufidius, connexi sunt. Etenim Aulus centum illa mutuo accepit, Mucius numerauit eadem, Aufidiusque reddere haec, si cessauerit prior, promisit. Post aliquod tempus Caius Aulo C. cedit a Mucio, hoc casu compensatio ipso iure facta est, *L.* 4. *D. de compens.* iamque Aulus moritur, aut labitur bonis, Aufidiusque fideiussor a creditore Mucio conuenitur ex stipulatu, conuentus opponit exceptionem

nem compensationis ab Aulo factae, est enim realis. Conf. *L.* 7. *§.* 1. *D. de except.*

§. DCLXXXVII.

EXCEPTIO dicitur PERPETVA (a), quae competit ad excludendam actionem post triginta aut plures annos intentatam; TEMPORALIS vero, si breuiori spatio temporis extinguitur actio (b). Lib. XXXXIIII T. 3. *Exceptio perpetua; temporalis.*

(a) *Perpetuum* Romani dicebant, quod triginta annos vel vltra durabat, *L.* 3. *C. de praescript.* 30. *ann.* *L.* 6. *§. f. D. de R. I.* Antiquissimo namque tempore omnium actionum in iudicio proponendarum ius perpetuo durabat, neque idipsum aliquo tempore excludebatur, vt animaduertit Glossator ad *L.* 1. *C. de praescript.* 30. *ann.* perpetui itaque significatus tum erat vulgaris, ita vt in *L.* 8. *D. de transact.* perpetuum vitae humanae terminum, in *L. f. D. de vsufr. leg.* vero C. annos, (vid. BARTOLVS *ad h. l.*) in *L.* 8. *C. de pignorat. act.* iterum infinitum tempus notat. Postquam vero terminus aliquis actionibus positus, idemque ad XXX. & plures annos ad summum reuocatus, denominatio perpetui huic largissimo termino adplicata est.

(b) Sic post biennium si pecunia ex tenore chirographi soluenda flagitetur, exceptio non numeratae eiusdem amplius opponi nequit priuilegiato modo. *§. vn. I. de liter. obligat.*

§. DCLXXXVIII.

EXCEPTIO, qua ius actoris plane excluditur, PEREMTORIA (a); qua idem in aliud tempus differtur, DILATORIA (b) vocatur. *Exceptio peremtoria; dilatoria.*

(a) Quid sit perimere & peremtorium, vid. *§. CXVI. not. a.* Exceptiones peremtoriae ius actoris perimunt in totum, atque excludunt omnino. *L.* 3. *D. de except.* Dicuntur vernacula endliche Exceptionen, *C. O. C. P. III. Tit.* 32. *rubr.* quoniam omnem litem dirimunt ac finiunt. Talis est v. g. solutionis. Ponas Seium a Lucio accepisse mutuo CCC. thal. Lucio igitur competit ius exigendi CCC. thal. a Seio; quodsi soluat hic, sublatum istius ius erit; Quoties igitur reus excipit se soluisse, sublatum crediroris ius esse adfirmat idem. Exceptio igitur solutionis est peremtoria.

(b) Dilatoriae exceptiones ius actoris non tollunt plane, sed persequutionem eius tantum differunt. Si quis v. g. S. R. I.

Prin-

Princeps a Supremo Imperii Tribunali citatus excipiat: Se gaudere beneficio Austraegarum, eaque exceptione declinare supremum hoc iudicium velit, peremtoria eadem non esset, sed dilatoria, non enim ius actoris excluderet, sed persequutionem eius tantum differre intenderet, donec Austraegas elegerit actor. In *C. O. C. P. III. Tit.* 27. *rubr.* vocantur: Auszüge, so die Hauptsache aufhalten, und nicht gar abschneiden.

§. DCLXXXVIIII.

Exceptiones litis ingressum finientes, s. intentionis.

EXCEPTIONES peremtoriae, in continenti liquidae, LITIS INGRESSVM FINIENTES, f. INTENTIONIS(*), dicuntur.

(*) Harum olim tres numerabantur, iurisiurandi nimirum, rei iudicatae atque transactionis. Hodie huc referas omnes, quae statim probari possunt.

§. DCXC.

Replicatio; Duplicatio.

Propositio, qua actor ius suum aduersus rei exceptiones defendit, REPLICATIO (a); qua vero reus exceptionem suam aduersus replicationem actoris defendit, DVPLICATIO (b) audit.

(a) REPLICARE idem esse, ac reflectere, retorquere, SENECA auctor est; hinc replicare dicitur actor, qui tela a reo in eum vibrata retorquet, qui exceptionem remittit, suumque ius stabilire nititur. IMP. *pr. I. de replic.* scribit: Replicatio vocatur ex eo, quod per eam replicatur atque resoluitur ius exceptionis. Si exceptionem generali significatu sumseris, quem indicaui *§. DCLXXXIII. not. a.* replicatio erit exceptio actoris, vt loquitur VLPIANVS *L. 2. §. 2. D. de except.* Titius filiusfamilias mutuum CCC. thal. in academia N. contraxit, deinde remotis arbitris sarcinulas collegit atque abiit. Post mortem patris Titii creditores eum conueniunt de soluendo quod debet, excipit ille de SCto Macedoniano, se fuisse filiumfamilias, replicant creditores, eum maiorem ratihabuisse, constituendo debitum per litteras. Replicationis signum in LL. est particula AVT SI. V. g. Si exceptio: SI NON CVRATOR VENDIDERIT; Replicatio erit: AVT SI SATISDATIONE INTERPOSITA SECVNDVM DECRETVM VENDIDERIT. *L. 24. D. de exc. rei iudic.*

(b) DVPLICATIO itaque est duplex replicatio, altera ab actore, a reo altera; est enim allegatio, quae datur reo, ad infirmandam replicationem actoris. *§. 1. I. de replic.* Titius

Caium,

Caium, testamento Sempronii heredem scriptum, in ius vocat, legatumque sibi praestari cupit; Caius negat se esse heredem, Titius replicat, Caium adiisse hereditatem proindeque esse heredem, Caius duplicat se quidem adiisse hereditatem, sed in minorennitate absque curatore, & fuisse restitutum contra aditionem sibi damnosam.

§. DCXCI.

Conuentio litigantium, de lite, iam satis instructa, iudicis arbitrio committenda, CONCLVSIO IN CAVSA f. SVBMISSIO (*) dicitur. *Conclusio in causa.*

(*) Causa satis instructa, litigantes sententiam iudicis desiderantes, arbitrio eius eam committere solent, quod licet de processu communi non sit necessitatis, de iure camerali vero aliter dicendum erit, quo, si partes non concluserint, causa ex officio iudicis pro conclusa acceptatur. *C. O. C. P. III. Tit.* 26. §. 4. Formula antiqua conclusionis erat: Setzt vel Steht, DE LVDOLF *Comm. Syst. S.* 1. §. 8. *n.* 19. hodie vero: Will hiermit in GOttes Namen submittiren; Submittire, und bitte gnädigst förderlichst Urtheil. In *c.* 5. *X. de caus. poss.* dicitur, quando lis iudicis cognitioni submittitur, conclusionem in causa esse, sed submissio idem est, quod conclusio.

§. DCXCII.

Quicunque ius actoris sententia iudicis, illius tacito consensu confirmata, elidere vult, EXCEPTIONEM REI IVDICATAE (*) opponit. Lib. XXXXIIII T. 2. *Exceptio rei iudicatae.*

(*) Ex tacita vtriusque partis approbatione sententiae oritur res iudicata (§. *DCLV.*), E. qui de re iudicata excipit, allegat sententiam aliquam iudicis inter eosdem litigantes de eadem re, eorumdem tacito consensu approbatam. V. g. Vniuersitas I. Titium ac Caium, eiusdem socios, conuenit, de praestandis oneribus publicis & de conferendo symbolam condignam ad eam, quae praestanda erat, summam; exemtionem ab oneribus allegant, eamque sententia iudicis, nullo, neque suspensiuo, neque deuolutiuo remedio suspensam, ideoque confirmatam consensu partium, allegant; Titius ac Caius exceptionem rei iudicatae opposuere.

§. DCXCIII.

Qui ius actoris ex fictitia eiusdem repraesentatione, qua alter inductus ad agendum fuit, ortum Lib. XXXXIIII T. 4.

Exceptio doli; metus. tum dicit, EXCEPTIONEM DOLI (a) allegat; qui se ob taedium futuri mali obligasse dicit, EXCEPTIONEM METVS (b) proponit.

(a) Dolus s. fraus est repraesentatio ficta, qua alter ad agendum inducitur (§. *CXCII.*), E. qui inductum se ad agendum alterius ficta repraesentatione dicit, doli exceptionem proponit. V. g. Sempronius a Caio implementum transactionis super hereditate desiderat, hoc excipiente: Subductis ab actore instrumentis hereditatiis se fuisse inductum ad transactionem; de dolo commisso excipit. Et haec ea doli exceptio est, quae dicitur SPECIALIS, cui aliam eamque doli GENERALEM opponunt, quoties scilicet ius actoris, subtili legum ratione validum, per aequitatem naturalem infirmatur. V. g. Stipulatus fuit Caius Mucio, se velle illi dare C. Postea conuenit inter eos pacto, ne petatur. Petens nihilominus, repellebatur exceptione doli generalis. Pacta de stricto iure obligationem non producebant, atque ita debitor, licet interuenerit pactum, manebat obligatus. Praetor tamen, aequitate iuris naturalis motus, exceptionem paciscentibus concedebat, inquiens: NISI CREDITOREM DE NON PETENDO PACTVM FVISSE APPAREAT. *L. 7. D. de pact.* Turpe enim est pacta non seruare, quae seruanda ipsa ratio praecipit. Plura exceptionis doli generalis exempla vid. in *L. 2. §. 3. L. 4. §. 33. L. 12. D. de dol. & met. exc.*

Metus. (b) METVS est taedium ob futurum malum. Qui E. metum allegat, asserit se egisse ob taedium futuri mali; Exceptio metus proinde est allegatio metus, vt motiui obligationis, proindeque iuris actoris. V. g. Sempronius chirographum Caii producit, quo confessus fuit idem, se ei debere centum. Excipit reus, actorem secum contracturum talia motiua insuauia ipsi repraesentasse, vt taedio coactus chirographo subscripserit, licet nullam pecuniam acceperit; Titius exceptionem metus allegat.

§. DCXCIIII.

Exceptio iurisiurandi. Qui ius actoris propterea cessare dicit, quod, eodem deferente iusiurandum, iurauerit, illi nullum ius competere, EXCEPTIONEM IVRISIVRANDI opponit (*).

(*) Est haec exceptio vna ex illis, quam intentionis dixere, fundata in *L. 3. & 14. D. de iureiur.* verb. nisi appareat eum actore deferente iurasse: Se nil debere.

§. DCXCV.

§. DCXCV.

LITIGIOSVM dicitur, quicquid in iudicium deductum est (*). Lib. XLIIII. T. 6. *Litigiosum.*

(*) Iudicium est legitima causae controuersae, coram competente persona, inter actorem & reum disceptatio, vid. §. *CCX.* E. litigiosa fit res, quum incipit esse controuersa inter plures, & quoties controuersiae huius decidendae adest iudex. Controuersia autem existit, quando adest contradictio, haec vero non nisi post litem contestatam oritur. E. litigiosa fit res post litis contestationem. *L. 1. D. de litig.* Actor, iudicem adiens, quidem declarat, se cum reo contendere velle, seque sibi ius in eum aut rem eius asserere; citatus vero reus nondum declarauit, vtrum cedere an contendere malit, comparens vero atque excipiens, actori contradicit. E. adest controuersia, E. iudicium, hincque res litigiosa. Quodsi vero contumax fuerit idem, tum, quia non cessit, praesumitur contendere sicque contradicere velle; E. ex praesumto eius consensu colligitur contradictio, lisque pro contestata, sicque iudicium accipitur, & res in controuersiam deducta litigiosa fit. Iudicium enim accipi post litis contestationem, demonstrant *L. 1. pr. D. si ex noxal. caus. L. 9. D. de V. O. L. 34. D. de iud. L. vn. C. de lit. contest. L. 10. D. rem rat. hab.*

§. DCXCVI.

Connexio motiuorum cum actione libera dicitur OBLIGATIO (a) & quidem ACTIVA; Determinatio actionis liberae per motiua OBLIGATIO PASSIVA dicitur (b). *Obligatio actiua; passiua.*

(a) Obligationis vocabulum metaphoricum est; obligare enim idem est, quod colligare, arctiusque constringere. Hoc ipso vocabuli significatu inductus TRIBONIANVS *pr. I. de oblig.* scripsit: OBLIGATIONEM esse *vinculum iuris, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendae, secundum nostrae ciuitatis iura.* Notauit hanc definitionem Perill. L. B. DE WOLF in denen vernünfftigen Gedancken von den Kräfften des menschlichen Verstandes, *C. 1. §. 40.* & *C. 9. §. 2.* atque digna eadem est, vt limam patiatur. Definitio est notio distincta ac determinata. Distincta vero non potest esse notio, quae aliud pro alio repraesentat. E. metaphoricus significatus distinctus non est. Quid est ligare? In nodum constringere filum, restim. Sed an in nodum constringitur animal rationale? Dein,

 non

non essentiam atque naturam obligationis, sed effectum exponit citata legalis definitio. Quid faciendum ei, qui alterum obligare vult? Respondebit TRIBONIANVS, vincire, adstringere alterum debet. Ad quid? Vt soluat. Elegans responsio, contradictio elegantissima: Ligare aliquem, vt soluat. Colliga Titii manus, vt nodum, quo Caii manus sunt constrictae, soluat. Infelicius adhuc philosophatus est HORATIVS *Lib. II. Satyr. 3. v. 70.* obligationem nexus iuris catenam vocans.

(b) Duplex obligatio est, altera ACTIVA, PASSIVA altera; obligat enim quis, & obligatur alter. Haec dici etiam potest necessitas moralis ad aliquid faciendum vel non faciendum. Actio, cujus contraria contradictionem inuoluit, necessaria dicitur; Iam vero natura humana ita comparata est, vt non nisi id, quod bonum videtur, appetat, nec nisi id, quod malum apparet, fugiat; hinc si actionem alicui vt bonam repraesentaueris, feceris que vt eamdem vt proficuam sibi cognouerit, impossibile erit, vt eam omittat, E. necesse erit, vt perpetret eam, hacque ratione obligabitur ad eam faciendam. Ex opposito si actionem alicui vt malam repraesentaueris, idemque eamdem vt talem cognouerit, impossibile erit, vt edat hanc, hinc necesse erit, vt omittat eamdem; hac ratione obligasti eum ad praetermittendam actionem malam.

§. DCXCVII.

Obligatio naturalis; ciuilis; mixta.

Motiua, quae cum actione libera connectuntur, si desumta sint ex nexu existentium in orbe rerum, NATVRALIS (a); si ex lege aliqua ciuitatis, CIVILIS (b); si vtraque connectuntur, MIXTA (c) dicitur OBLIGATIO.

(a) Nexus existentium in orbe rerum NATVRA dicitur. (Vid. §. VII. not. a.) E. natura motiua si suppeditat ad aliquid faciendum vel non faciendum, naturalis obligatio est. Suppeditat autem natura motiua, quoties perfectionem nostram & aliorum monstrat. Pacta seruanda ius naturae docet, repraesentat enim nobis motiua ad hoc, vt pacta seruemus, ipsa natura. Pactum enim non seruatum alterum reddit imperfectiorem, imperfectio vero auertenda a quolibet, ex innato principio: Fac ea, quae statum tuum & aliorum perfectiorem reddunt, omitte contraria.

(b) Ius Romanum, quando disponit, promissa, metu extorta, seruanda esse, motiua ad implenda pacta metu extorta suppeditat, E. obligat nos ad idem; *§. 1. I. de excepi.* Ius naturae vero

vero talia pacta nulla dicit. Conf. Diss. meam *de principio oblig. & non oblig. pacti per metum extorti*, *Gryphisw.* 1736. Obligatio E. ad seruanda pacta, metu extorta, ciuilis est.

(c) Ad restituendum mutuum obligatus quis iure naturae, ad idem iure ciuili. E. est mixta obligatio.

§. DCXCVIII.

OBLIGATIO ciuilis, ad quam seruandam motiua lex suppeditat ita, vt factum concurrens non supponat, IMMEDIATA (a); si vero supponit factum aliquod, MEDIATA s. RESPECTIVA (b) dicitur. *Obligatio immediata; mediata s. respectiua.*

(a) Pater obligatur ad dotandam filiam, *L.* 19. *D. de rit. nupt.* Est haec obligatio immediata, non enim concurrit factum aliquod patris, v. g. promissio &c.

(b) Fractum a me fuit speculum Caii, adeoque ipsi damnum facto meo datum. Ad damnum datum resarciendum L. Aquilia obligabar. E. obligatio haec est mediata, s. respectiua, supponit enim factum.

§. DCXCVIIII.

IMPVTATIO (a) est collatio facti alieni (b) cum legibus (c). *Imputatio.*

(a) PVTARE idem est, ac rationes subducere, conferre, quod docet PAPINIANVS in *L.* 31. *D. de neg. gest.* scribens: Qui aliena negotia gerit, vsuras praestare cogitur, eius sc. pecuniae, quae, PVTATIS necessariis sumtibus, superest. Et PLAVTVS *Aulul. Act. III. Sc. V. v.* 53.:

Itur, PVTATVR *ratio cum argentario.*

Et imputare est, rationibus alicuius aliquid inserere, in rationes inferre. SENECA *Ep. VIII.* scribit: IMPVTARE esse in rationes, vel tabulas expensi referre, a Conto stellen. Idem indicat Germanica vox Zurechnung. Est itaque imputationis verbum metaphoricum. Quemadmodum enim id, quod rationibus alicuius infertur, soluere is debet; ita huic, quod cuidam imputatur, satisfacere eum oportet.

(b) In hoc imputatio differt a CONSCIENTIA, quae est collatio facti proprii cum lege. *Conscientia.*

(c) Vel est iudicium de actione libera, quo eiusdem auctorem aliquem habemus. Conf. PVFENDORF. *Elem. iur. priu. univ.*

§. DCC.

Actio. ACTIO (a) est allegatio iuris (b) nostri, iudici (c) eum in finem facta, vt id, quod nobis quocunque modo debetur (d), obtineamus (e).

Actio in significatu philosophico. (a) Vocabuli actionis significatus adeo late patet, vt huic recensendo pagina deficeret. In sensu philosophico ACTIO est *mutatio rei, cuius ratio sufficiens in re mutante reperitur*, v. g. actio libera, coacta &c. in sensu vero comico agere idem notat, quod populo esse spectaculo, seu persona indutum, alregius mores imitari. Vid. HORATIVS *de art. poët. v.* 193. Actiones etiam nonnunquam pro orationibus, apud populum iudicesque habitis, veniunt, teste ipso CICERONE *de art. rhet. L. II.* In significatu iuridico vero plerumque pro formula certa, qua ius suum intentabat actor, accipitur. Harum formularum artifices erant Pontifices, qui easdem cum litigaturis communicabant. Vid. CICERO *de Orat. I. c.* 43. *Orat. pro Roscio Comoed. c.* 8. Opus autem erat, vt actor formulam sibi datam, ne verbulo quidem mutato, aut omisso, decantaret, ni causa cadere vellet. *L.* 2. *C. de calumn.* SENECA *Ep.* 49. Sic v. g. formula actionis furti adiuti erat: OPE, CONSILIO TVO FVRTVM FACTVM ESSE, AIO. Vid. CICERO *de Nat. Deor. L. III. c.* 30. Hinc formula excidere, erat causa cadere. SENECA *Ep.* 48. SVETONIVS *Claud. c.* 14. Sublatis vero formulis §. *f. I. de Interd.* propositio actoris, ius suum continens, actio vocabatur. Restat actionis etymologia, quam aliqui ab eo deriuant, quod actor reum fugientem quasi pecus agat, idemque ex ritu in ius vocationis, quo obtorto collo idem ad Praetorem raptus, declarare voluere, sed inuita admodum Minerua. Non enim actor agere reum dicitur, sed cum reo. Vid. CVRTIVS Εἰκασῶν *Lib. I. c.* 15. Ingeniose magis, quam vere dictum puto, quando aliquis, quod memini, defendit, actionem dici a comico spectaculo, quum iudicia Romana scenicum ludum referrent maxime. Mihi nihil impedire videtur, quo minus generalem actionis conceptum huic proprium facere possimus. Actor actionem quoties ad iudicem defert, mutatio adest; res enim nunc litigiosa fit, quae antea non erat. Ratio mutationis in actore est; is enim actionem detulit ad iudicem. E. adest actio. Reus ad iudicium quando accedit, iterum mutatio adest, res enim, quam suam opinatus erat, nunc redditur controuersa. Ratio vero mutationis huius in actore, prouocante ad iudicium, erat quaerenda. E. reus non agit.

(b) Actor,

(b) Actor, siue in rem, siue in personam acturus, allegat ius, idemque sibi asserere vult. Qui aedes suas a Caio vindicat, asserit sibi ius, iis, exclusis aliis, consequenter etiam Caio, vtendi, h. e. dominium. Qui librum commodatum, a Seio reddi sibi postulat, asserit sibi ius librum repetendi, hoc est, ab hoc tempore, excluso Seio, eo vtendi.

(c) Qui igitur debitorem v. g. intra priuatos parietes de soluendo debito monet, non agere, sed INTERPELLARE eum dicitur. *Interpellare.*

(d) Vocabulum DEBERI hic in latiori significatione accipimus, prout seq. nota pluribus indicabitur.

(e) ACTIO in *L. 25. pr. & L. 51. D. de O. & A.* definitur quod sit *ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur.* Quae definitio quum vulgata maxime sit, eam paucissimis illustrare volui. Etenim sunt, qui omnia mouent, vt hanc definitionem omnibus actionum generibus vindicent, adeoque verba, vt videbimus, mirum in modum torqueant. Ego quidem persuasissimus sum, ICtum hic non nisi actionem personalem definiisse. Hoc vt credam, me inducit ipse VLPIANVS in *L. 178. D. de V. S.* scribens: *Actionem in specie opponi petitioni, illam in personam, hanc in rem esse.* Idem confirmant *L. 18. §. 1. D. de acceptil. §. 21. I. quib. mod. toll. obl. L. 21. §. 1. ad SCt. Vellei.* & VLPIANVS *L. 28. D. de O. & A.*: ACTIO *in personam infertur*, PETITIO *in rem.* Vsus tamen hactenus vicit, atque haec actionis definitio a ICtis pro generali notione accepta fuit. Dicitur autem actio *ius persequendi.* Negandum non est persequutionis verbum generalissimum esse, atque quandoque omnibus actionibus, siue reales eaedem sint, siue personales, accommodari, id quod colligere licet ex *L. 28. & 51. D. de obl. & act. pr. I. de act. L. 27. D. de pign.* In specie vero persequutio extraordinarium remedium notat. *L. 178. §. 2. D. de V. S.* CVIACIVS, *Comment. ad Tit. de act.* ius persequendi pro formula accipit, sed formulae iam erant sublatae *§. f. I. de Interd.* Conf. MARCILIVS *ad pr. I. de act.* Persequendum ius *in iudicio*, i. e. apud iudicem pedaneum, non in iure, apud magistratus. Postquam vero omnia fere iudicia in magistratus translata sunt, haec obseruatio vtilitatem non habet. *L. 2. §. f. C. de ped. iud.* A COSTA *ad pr. I. de act.* Persequebatur actor, *quod sibi debebatur.* Vocabulum debere licet cuilibet actioni accommodare velint ICti, ad personalem tamen proprie refertur. DEBERE enim & SVVM ESSE sibi inuicem opponuntur, *L. 27. §. 2. L. 34. D. de aur. ac arg. leg. L. 6. §. 2. D. quae in fraud. cred.* Vid. HOTO-

MANNVS *L. III. c. 17. obseru. 11.* & MARTIALIS *Epigr. L. II.*

Debet enim, si quis soluere iure potest.

Soluere vero est, id, ad quod obligati eramus, implere, vt infra ostendam.

§. DCCI.

Actio ciuilis; praetoria.

Principium facultatis allegandi iura nostra in iudicio si in legibus reperitur, ACTIO CIVILIS (a); si in edicto Praetoris, PRAETORIA (b) dicitur.

(a) Talis v. g. actio emti, *L. 33. pr. D. de aedil. edict.* & venditi. *L. 13. §. 15. D. de A. E. V.* &c.

(b) Praetores potestate pollebant ius dicendi, interpretandi, supplendi ac corrigendi; nouum vero ius constituere nequibant. Hinc opus erat fuco ad constituendum ius nouum nouasque actiones. Suppeditabo huius rei exemplum: Si quis rem, sibi propriam, amiserat, eam a possidente vindicare poterat. Sed quid, si re bona fide possessa exciderit? Nulla omnino competebat actio. Iniquum hoc videbatur Publicio Praetori, maxime, si alter potior esset iure. Nouum ius nouamque actionem proponere non poterat, hinc fingebat, rem, bona fide possessam, esse vsucaptam. Vsucapio vero erat modus acquirendi dominii, *L. 3. D. & pr. I. de vsuc.* atque ita quasi vindicari ex iure praetorio debebat res bona fide possessa iterumque amissa. Dicebatur haec actio Publiciana, in honorem architecti sui PVBLICII.

§. DCCII.

Actio realis; personalis.

Allegatio iuris in re, iudici eo fine facta, vt idipsum competere nobis idem declaret, ACTIO REALIS (a); Allegatio vero iuris ad rem, eo fine iudici facta, vt idem alterum nobis debere declaret, ACTIO PERSONALIS (b) dicitur.

(a) Realis igitur actio iuris in re erat consequens, actorque formulam in ipsam rem intendebat. V. g. FVNDVS, QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, MEVS EST, EVM EGO EX IVRE QVIRITVM MEVM ESSE AIO. INDE IBI EGO TE, EX IVRE, MANVM CONSERTVM VOCO. Conf. CICERO *pro Muraena C. 12.* Dicebantur etiam vindicationes, *L. 25. pr. D. de obl. & act.* ex antiquo vindiciarum ritu, de quo FESTVS *de verbor. signif. h. v.* denominationem accipientes, it. petitiones, *L. 128. de verb. signif. L. 27. D. de O.*

de O. & A. Tales funt v. g. hereditatis petitio, rei vindicatio, Publiciana &c.

(b) Perfonalis actio iuris ad rem confequens eft, atque obligationem ftricte dictam, fiue ex facto licito, fiue illicito oriatur, ex parte rei requirit. *§. 1. I. de act. L. 25. pr. D. de O. & A.* Formula eius haec erat: AIO TE MIHI DARE (FACERE) OPORTERE, *cit. §. 1.* Conf. HOTOMANNVS *in formul. ap.* PITISCVM *h. t.* Tales funt actio commodati, mandati, pro focio, furti &c.

§. DCCIII.

ACTIO perfonalis, quoties aduerfus tertium, actori fpeciatim non obligatum, extenditur, IN REM dicitur (*) SCRIPTA. *Actio in rem fcripta.*

(*) Vocabulum in rem fcriptum idem eft, ac absque denominatione certae perfonae. Ita namque VLPIANVS *L. 9. in f. D. quod met. cauf.* de actione quod metus caufa fcribit: *Cum autem haec actio fit in rem fcripta, nec perfonam vim facientis coerceat, fed aduerfus omnes reftitui velit &c.*

§. DCCIIII.

Allegatio iuris, ex ftatu noftro competentis, iudici facta, vt nobis idem tribuat, ACTIO PRAEIVDICIALIS (*) dicitur. *Actio praeiudicialis.*

(*) Quid fit praeiudicium? vid. §. DCLXXXIIII. Tales funt confefforiae & negatoriae vtiles, quibus v. g. quis filium declarari, aut patrem negari vult.

§. DCCV.

Allegatio iuris recipiendi id, quo imperfectiores facti fumus, ACTIO REI PERSEQVVTORIA (a); Allegatio iuris poftulandi ex patrimonio rei refarcitionem laefionis, ACTIO POENALIS (b); Allegatio iuris recipiendi vtrumque, MIXTA (c) dicitur. *Actio rei perfequutoria; poenalis; mixta.*

(a) Ad hanc claffem referas omnes actiones reales, *§. 17. I. de act.* easque, quae defcendunt e conuentione *§. f. I. de V. O.* regulariter, excepta depofiti miferabilis inficiati actione, *L. 1. §. 1. D. depof.* nonnullisque ex delicto orientibus. Caio ac Caiae matrimonium eft improle; ratio in fterilitate Caiae quae-

 renda

renda est, quae eapropter diuortium metuens marito pretiosa pecuniamque numeratam subducit, atque ad parentes suos defert; sequitur ipsum diuortium, eoque facto, Caius demum deminutum per vxorem, quae olim fuerat, patrimonium intelligit. Adit proin iudicem, eique allegat ius suum, amota sibi ab vxore recipiendi; rem persequitur actione rerum amotarum. *L.* 21 *§.* 5. *D. rer. amot.*

Poena. (b) Malum physicum, cum actione connexum, POENA dicitur. Malum vero physicum vocatur, quod statum nostrum externum imperfectiorem facit. Qui igitur ius recipiendi ab alio aliquid, quo imperfectior alter fit, idque ob actionem ab eodem perpetratam, iudici allegat, poenaliter agit. *V. g.* Titius iniuriis bene multis onerauit Caium, recensendo, dum ambibat munus Consiliarii, crimina, quae olim ab eodem perpetrata vult. Caius adit iudicem, Titiumque iniurias euomentem in ius vocari postulat; Apparente eodem, ob actionem ab hoc editam, dum famae suae male per eamdem consuluerat, sicque imperfectiorem eum fecerat, 6000. fl. numerari sibi postulat, iusque exigendi hanc summam, iureiurando firmatam, sibi esse ex §. 7. *I. de iniuriis* contendit. Poenam h. c. persequutus est Caius, adeoque actio iniuriarum aestimatoria est poenalis. §. 10. *I. de iniur.*

(c) Actione igitur poenali mixta rem & poenam persequimur. Talis est actio v. g. vi bonorum raptorum, qua praeter rem recipimus triplum eiusdem. §. 19. *I. de act.*

§. DCCVI.

Actio bonae fidei; stricti iuris; arbitraria. Allegatio iuris, secundum naturalem aequitatem sibi a iudice adplicandi, ACTIO BONAE FIDEI (a); Allegatio iuris, secundum conuentionum verba tribuendi a iudice, ACTIO STRICTI IVRIS (b); Allegatio iuris, ex naturali aequitate sibi applicandi, &, si non tribuat reus idipsum, extendendi, ACTIO ARBITRARIA (c) dicitur.

(a) Edita atque intentata ab actore apud Praetorem actione, idem iudices simul ab actore petitos dabat de eadem re, ni extraordinaria cognitio esset, de qua vid. *Tit. D. de extraord. cognit.* iudicaturos. Iudicaturis vero certam praescribebat formulam, quam attenderent, neque ab ea discederent latum unguem. Atque harum formularum differentia diuersorum generum actionum rationem in se continet. In iudiciis

bonae

bonae fidei, in quibus naturalis aequitas omne ferebat punctum, Praetor iudicem constituebat hac formula: EX BONA FIDE, cui respondebat formula bona fide contrahentium: VT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET; & SINE FRAVDATIONE, vid. CICERO *de offic. L. III.* 13. 17. Atque haec formula iudici tribuebat potestatem ex aequo & bono pronunciandi. Innuit hoc ipsum IMPERATOR in §. 29. *I. de act.* scribens: *At in bonae fidei iudiciis libera potestas permitti videtur iudici, ex aequo & bono aestimandi, quantum actori restitui oporteat.* Quaenam Romanis fuerint actiones bonae fidei, determinari nequit; diiudicandum hoc esset ex formulis, sed omnium actionum formulae non exstant. Sunt, qui §. 28. *I. de act.* pro norma adsumunt, sibique persuadent IMP. omnes actiones bonae fidei ordine recensuisse, non recensitas igitur stricti iuris esse volunt, eaquepropter actiones bonae fidei his versiculis memoriae commendare voluere:

Emti, erciscundae, mandati, depositique,
Pignora, conducti, communi, pro socioque,
Dotis & heredes, tutelae, commoda, gestor,
Praescriptis verbis, permutat & aestimat istas.
Dico BONAE FIDEI, STRICTI *sunt cetera* IVRIS.

Nolim alicui suasor esse, vt his nugis memoriam onerer. Satis est, actiones hodie omnes esse bonae fidei, aequitatem stricto iuri praeferri omnino. Conf. de caetero GVNDLINGII *Diss. de vsu pract. act. b. f. & str. iur. Gryph.* 1736.

(b) Stricti iuris actiones itidem ex formula, qua iudex petitus dabatur, dignoscuntur; Erat autem haec: SI PARET LVCIVM TITIO TANTAM PECVNIAM DARE OPORTERE, CONDEMNA. *Quid est in iudicio?* inquit CICERO *pro Roscio, directum, asperum, simplex. Si pateret tantam pecuniam dari oportere.* V. g. Marcus Manlius Cneum Sulpitium in ius vocauerat, asserueratque hunc sibi ex stipulatu debere C. Praetor iudicem dabat hac formula: SI PARET CNEIVM SVLPITIVM MARCO MANLIO DEBERE C. EX STIPVLATV ILLVM IN C. CONDEMNA. Quid si nunc appareret reum debere C. & XX.? Non poterat iudicare iudex, quippe ad hunc casum non datur. Aut si apparebat eundem debere XCV. iterum potestas iudicandi cessabat; datus enim erat ad C. non vltra nec infra hanc summam. Atque vel ex hoc colligitur, cur actor plus petendo causa ceciderit.

(c) Actiones arbitrariae quidem in eo cum actionibus bonae fidei conueniebant, quod largior iudici potestas concederetur formula: QVANTVM AEQVIVS MELIVS, vid. CICERO *pro Q. Roscio c.* 4. attamen officium in his magis restrictum,

neque quaecunque aequitas obiectum eius erat. V. g. In actione de dolo iudex decipientem condemnat ad rem restituendam; quod si non restituatur, admittit actorem ad iusiurandum in litem, reumque summam iureiurando firmatam soluere iubet, *L. 18. pr. D. de dol. mal.* atque in tantum, non vltra, iudicis arbitrium admittitur, adeoque restrictus significatus tribuendus IMP. *in §. 1. de act.* quando scribit: Actionem arbitrariam dici, *quod ex arbitrio iudicantis pendeat.*

§. DCCVII.

Actio directa; contraria.

Allegatio iuris, ex contractu sibi competentis, iudici facta, ACTIO DIRECTA; Allegatio iuris exigendi ab eo, quocum contraximus, indemnitatem, CONTRARIA dicitur.

(*) Directa actione persequimur ius ex contractu nobis competens, v. g. ex contractu commodati, ius recipiendi rem commodatam, in contractu depositi, rem depositam &c. Conuenit enim inter contrahentes in priori casu, vt rei usus concederetur ad determinatum finem, eoque obtento restitueretur res, in posteriori vero casu, vt depositum custodiretur, atque, quando placuerit deponenti, redderetur a depositario. Contraria vero actio indemnitatem pro obiecto habebat, de quo in contractu mentio nulla facta erat. V. g. Commodatus equus muco laborauit, quo infectum equile meum fuit; depositum frumentum curculionibus infectum; damnum vtroque datum mihi, quod resarciendum contraria actione postulo. Directae autem dicuntur hae actiones, quod directe & immediate ex contractu oriantur, iusque ex eo competens persequamur iisdem; contrariae vero, quod quasi contra naturam contractus ex aequitate naturali dentur. Hinc IMPERATOR §. 1. & 2. *I. de obl. quae quasi ex contr. nasc.* dixit: Contrarias actiones proprie ex nullo contractu nasci. Conf. CORRASIVM *Misc. Lib. VI. c. 6.* Numeramus autem sex actiones contrarias, commodati, mandati, depositi, negotiorum gestorum, tutelae & pignoratitiam. Atque nunc porro liquet, vnde fiat, quod v. g. actio pro socio vtrinque directa dicatur; scilicet quod vterque sociorum ius suum immediate ex contractu deducat.

§. DCCVIII.

Actio directa; vtilis.

ACTIO, cuius iudici proponendae ius ex legum verbis competit, DIRECTA, si ex ratione legis, VTILIS(*) dicitur.

(*) PAEDIVS, referente id VLPIANO *in L. 13. D. de LL.* docuit:

docuit: *Quoties lege aliqua vnum atque alterum introductum, bonaque occasio est, caetera ad eamdem vtilitatem interpretatione vel iurisdictione supplenda esse.* Atque hoc ipsum idem est, quod ratiocinari ex ratione LL. prout dictum §. *XVIII.* de interpret. extensiua. In hac interpretatione fundamentum actionum vtilium quaerendum est. V. g. Asserenti sibi seruitutem in praedio alieno actione confessoria agendum erat. §. 2. *I. de act.* Actio enim confessoria erat assertio iuris in alieno praedio sibi in vtilitatem praedii sui competentis. Sed quum eadem ratio sit omnium iurium mihi in alium competentium, formula actionis confessoriae extensa est ad reliqua iura, maxime vero ad ea, quae ex statu hominum oriuntur. Ita v. g. filium qui se asserit, eaque propter alimenta a patre exigit, actione confessoria vtili hoc faciat, necesse est.

§. DCCVIIII.

ACTIONEM, cuius proponendae ratio in aequitate naturali legibus comprobata latet, DATIVAM; cuius ratio in facto obligatorio, NATIVAM dicunt(*). *Actio datiua; natiua.*

(*) Egregium hoc acuminis specimen, ICtorum parenti BARTOLO debetur, quo iurisprudentiam nostram valde exornauit, commendabilemque maxime fecit. Placuit viro huic perspicacissimo partum suum ad exemplum Iouis, e cerebro suo, absque matre edere, absque patre ausus idipsum non fuit, alias enim fuisset spurius. Audiamus ipsum ad *L.* 1. *D. de act.* ita differentem: DATIVAE *actiones sunt, quae immediate a lege conceduntur, sine matre, vt L. iuris gent. de pact.* NATIVAE *sunt, quae sine matre habent obligationem, L. licet §. ea oblig. D. de proc. vt, ecce, Adam fuit homo datiuus sine patre & matre a Deo datus, caeteri natiui sunt.* Acute, lepide, vt nihil supra! Est idem venerando nostro parenti, qui omnibus hominibus inest, mos, vt quicquid vitii in nobis appatet, eo Adamum, commune obiectum, onerate cupiant. Crediderim ego dari & inter BARTOLI discipulos homines datiuos, licet in praedicamento passionis. In iuris ciuilis opere hanc distinctionem frustra quaeres.

§. DCCX.

VERBORVM OBLIGATIO est contractus, cuius principium obligandi in consensu, verbis declarato, latet(a); Contractus vero nominatus, in *Lib. XLV. T. 1. Verborum obligatio; Stipulatio.*

in quo obligatio ex solemni interrogatione & congrua responsione oritur (b), STIPVLATIO (c) dicitur.

(a) Triplici modo apud Romanos quis verbis obligabatur, nimirum 1) *stipulatione*, 2) *dotis dictione*, & 3) *iureiurando liberti se dona daturum vel operas praestiturum patrono.* De priori not. seq. agendum erit. Dotis dictio fiebat quidem verbis, sed sine stipulatione, h. e. praecedente interrogatione, cuius exemplum est apud TERENTIVM *Andr. Act. V. Sc.* 4. *v.* 47. & in *L.* 57. *pr. D. de iur. dot. L.* 44. §. 1. *L.* 46. *D. eod.* Vid. §. *CCCCLXXXI.* Quoad tertiam speciem notandum: Libertum manumissum patrono promittere debuisse: Se velle eidem operas artificiales exhibere, v. g. vestes conficere, in tabulis imagines pingere, dona ac xenia statis temporibus eidem offerre, *L.* 1. *D. de V. O.* CAII *Inst. II.* 9. 3. cuius formula non exstat. Hanc vero promissionem iureiurando plerumque firmarunt, atque ita ex sua promissione, suoque iureiurando obligati sunt liberti.

(b) STIPVLARI quidem proprie, atque in significatu iuris, interrogationem solam, exclusa responsione, notat, vid. *L.* 7. *D. de eo, quod certo loco,* atque ideo opus olim fuit restipulatione, quae fuit congrua, ad interrogationem stipulantis, responsio, vid. *L.* 43. §. *f. D. de damn. inf.* ISIDORVS tamen *Etymol. L. V. c.* 24. stipulari idem, quod promittere, PRISCIANVS vero *Grammat. L. V.* generale verbum, ad interrogantem & respondentem pertinens, esse docuit. Huius opinio receptissima est. Stipulationis autem ratio haec fuit: Pactis Romani obligationem quoad effectum agendi vel ex eo inesse noluerunt, quod, experientia teste, homines in promittendo faciles incautique esse soleant, atque promissi interdum statim eos poeniteat; Igitur, vt de consensu vero promittentis constaret, excitanda eiusdem attentio solemni interrogatione, quam sequuta congrua responsio, distinctae perceptae interrogationis specificaeque declaratae voluntatis signum. Concepta autem responsio ita esse debuit, vt interrogationi per omnia responderit. Hinc pactum plerumque antecessit stipulationem, ex quo interrogatio ac responsio formandae. Omnem rem egregie exponit PLAVTVS in *Pseudol. Act. IIII. Sc.* 6. *v.* 1 -- 16. cuius verba tecum communicabo:

BA. *Minae viginti sanae ac saluae sunt tibi,*
Hodie quas abs te inde stipulatus Pseudolus.
SI. *Velim quidem hercle.* BA. *roga me viginti minas,*
Si ille hodie illa sit potitus muliere,

Siue

Siue eam tuo gnato hodie, vt promisit, dabit.
Rogato; hercle, obsecro, gestio promittere,
Omnibus modis tibi esse rem vt saluam scias,
Atque etiam habeto mulierem dono tibi.
SI. *Nullum periclum est, quod sciam, stipularier.*
Vt occoepisti verba, VIGINTI MINAS
DABIN'? BA. DABVNTVR. SI. *Si hoc quidem, actum est haud male.*

(c) Stipulationis vocabulum a stipulo, quod antiquis firmum significabat, deducunt. Vid. *pr. I. de V. O.* PAVLVS *Sentent. L. V. T. 5.* MENAGIVS *Amoen. iur. ciu. c. XXXVIIII. p. m. 371. sq.*

§. DCCXI.

Stipulatio voluntaria; iudicialis; praetoria.

STIPVLATIONIS contrahendae auctor fuit vel vterque contrahentium, vel tertius, isque vel iudex, vel Praetor. Isto casu VOLVNTARIA (a); illo IVDICIALIS (b); hoc PRAETORIA (c) dicta.

(a) Talis v. g. fuit dotis promissio, aut stipulatio non recipiendae dotis, qualis occurrit ap. PLAVTVM *Aulul. Act. II. Sc. 4. v. 77.*:

ME. *Quid nunc? etiam mihi despondes filiam?* EV. *Illis legibus,*
Cum illa dote, quam tibi dixi. ME. SPONDEN' ERGO? EV. SPONDEO.

(b) Voluntariae stipulationi opponitur necessaria, ad quam celebrandam aliquis compellitur. Ea autem est vel *iudicialis* vel *praetoria*; illius celebrandae necessitatem imponit iudex in cautionibus v. gr. de dolo, de seruo persequendo &c. Deducta in iudicium lite, actor veritus, ne possessor rei litigiosae dolum committeret, exegit ab eo cautionem ne hoc fieret, cautio vero per stipulationem interposita hoc modo: Spondes ab ea re, de qua agitur, dolum malum abfuturum? Spondeo. Vid. *L. 5. pr. D. de V. O.*

(c) Praetoriarum stipulationum auctor fuit Praetor. Hic enim iussit caueri, stipulatione interposita, de damno infecto, rem ratam haberi, & aliis casibus. Vid. VINNIVS *ad §. 2. I. de diuis. stipul.* V. g. Aedes Titii ruinosae in Seii praedium, per quod quotidie iter fit, ita propendent, vt ruinae proximae sint. Seius monet Titium de reficiendis aedibus; negligentem tamen refectionem vocat ad Praetorem, hodie ad iudicem, postulans cautionem damni infecti. Annuente illo stipulatio fit: SPONDES

DES DAMNVM EX AEDIBVS TVIS PENSATVRVM? SPONDEO. *L. 7. pr. D. de damn. inf.*

§. DCCXII.

Stipulatio Aquiliana. Remissio obligationis ex contractu, in stipulationem mutato, STIPVLATIO AQVILIANA dicta (*).

(*) Nihil tam naturale est, quam quo quid colligatum est, eo & dissoluatur modo. *L. 35. D. de diu. reg. iur.* Verborum obligatio verbis solemnibus erat concepta, E. & verbis solemnibus soluenda fuit eadem. C. AQVILIVS GALLVS vero inuenit modum soluendi omnem obligationem solemnibus verbis. Docuit namque quamlibet obligationem in stipulationem esse prius deducendam, dein per acceptilationem tollendam. Formulam habes in *§. 2. I. quib. mod. toll. obl.* & *L. 18. D. de acceptilat.* QVICQVID TE MIHI EX QVACVNQVE CAVSA DARE, FACERE OPORTET, OPORTEBIT, PRAESENS IN DIEMVE, AVT SVB CONDITIONE, QVARVMQVE RERVM MIHI TECVM ACTIO, VEL ADVERSVS TE PETITIO, VEL ADVERSVS TE PERSEQVVTIO EST, ERITVE, QVODVE TV MEVM HABES, TENES, POSSIDES, DOLOVE MALO FECISTI, QVO MINVS POSSIDEAS, QVANTIQVE QVAEQVE EARVM RERVM RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DARE STIPVLATVS EST AVLVS AGERIVS, SPOSPONDIT NVMERIVS NIGIDIVS. — QVOD NVMERIVS NIGIDIVS AVLO AGERIO SPOSPONDIT, ID HABERETNE A SE ACCEPTVM, N. N. A. A. ROGAVIT; A. A. N. N. ACCEPTVM FECIT.

§. DCCXIII.

Condictio certi & actio ex stipulatu. Actio, qua is, qui determinatam quantitatem stipulari sibi passus fuit, eam a stipulante solui poscit, CONDICTIO CERTI EX STIPVLATV; Actio, qua is, qui indeterminatam quantitatem stipulari sibi voluit, eamdem a stipulante postulauit, ACTIO EX STIPVLATV dicta (*).

(*) Vid. *pr. I. de V. O.* Priori casu, si forsan C. stipulatus fuit reus, hac formula iudex datus: SI PARET AVRELIVM LICINIO STIPVLANTI C. SPOSPONDISSE, TVM AVRELIVS CENTVM LICINIO DARE DAMNAS ESTO. Posteriori;

rioti : SI PARET AEMILIVM CORNELIO STIPVLANTI HOMINEM SPOSPONDISSE, TVM, QVANTVM EX EO STIPVLATV CORNELIO AEMILIVM DARE, FACERE OPORTEBIT, TANTI AEMILIVS DAMNETVR, homo enim incerti valoris erat.

§. DCCXIIII.

Plures, qui commune ius in alium habent, CORREI CREDENDI; qui vero simul eodem modo alii obligati sunt, CORREI DEBENDI dicuntur (*). Lib. XLV. T. 1. *Correi credendi; debendi.*

(*) REI vocabulum olim latissimum fuisse supra §. CCXX. *not. b.* obseruatum est. Hic saltim notare iuuabit, & contrahentium vtrumque dictum fuisse reum. *L. 5. D. de V. O.* Inde creditores, quorum cuilibet res in solidum debetur, appellati correi credendi, *pr. I. de duobus reis*, qui debent, seu obligati sunt, correi debendi. *pr. I. cit. Tit.* *Reus.*

§. DCCXV.

Qui alterius obligationem ita recipit, vt, illo soluere non valente, eam impleat, nobis, Romanis vero, qui alienam obligationem stipulatione intercedente vltro recepit, FIDEIVSSOR (a) s. ADPROMISSOR (b) dictus. Qui idem sine stipulatione fecit, CONSTITVTOR (c); qui alienam obligationem ita recepit, vt obligatus alter e nexu plane dimissus fuerit, EXPROMISSOR (d); qui alienam obligationem, rogatus, in euentum non praestitae solutionis, recepit, SPONSOR (e); qui obligationem futuram hoc modo recepit, MANDATOR (f) dictus fuit. Lib. XLVI. T. 1. *Fideiussor s. Adpromissor; Constitutor; Expromissor; Sponsor; Mandator.*

(a) Fideiussio apud Romanos contracta per stipulationem, atque in hoc a moderna fideiussione differt, quae nudo pacto etiam constituitur. Crediturus alteri pecuniam, qui ipsi non soluendo videbatur, circumspiciebat alium, cuius fidem sequeretur. Quodsi esset, qui fidem suam interponeret verbis, obligatio ex hoc, vt nudo pacto, oriebatur nulla. Opus proinde erat, vt in stipulationem redigeretur omne negotium. Crediturus itaque eum, cuius periculo esset contracturus, v. g. mutuum, rogabat: FIDENE TVA IVBES, QVANTAM PECVNIAM

NIAM TITIO LVCIO CREDIDERO? Hic autem respondebat: IVBEO. Atque ita respondens, dicebatur FIDEIVSSOR, quippe, qui sub fide sua iusserat dari pecuniam debitori. Sin vero rogatum fuerat: FIDENE TVA PROMITTIS? & responsum: PROMITTO, FIDEIPROMISSOR respondens audiebat.

(b) Adpromissorem cum fideiussore conuenire certissimum est. ADPROMITTERE enim est, idem, quod alius promisit, iterato promittere. Docet hoc POMPONIVS *L. 5. D. de V. O.* SATISACCEPTIO *est stipulatio, quae ita obligat promissorem, vt* ADPROMISSORES *quoque ab eo accipiantur, i. e.* NB. *qui idem promittant.* Conf. FESTVS *voc. adpromissor. L. 34. §. 4. D. sol. matr.* & CICERO in *Orat. pro Roscio Amer.* passim.

(c) De constituto disserui supra §. *CCCXLI.* Idem fiebat vel stipulatione, vel nudo pacto, a Praetore tamen confirmato. §. 8. *I. de act.*

(d) Expromissor itaque omnem alterius obligationem in se recipit, ita, vt alter e nexu plane dimittatur, atque hoc ipsum nouatio infra dicetur. E. fideiussio absque, expromissio cum nouatione fiebat, vid. *L. 9. & 10. D. de pign. act. L. 53. D. de C. E. V. L. 4. D. de R. I.* vnde est, quod expromissor nonnunquam reus dicatur, *L. 7. D. de dol. mal.* atque ita debitor principalis fiat.

(e) Fideiussor plerumque vltro se offerebat ad id, vt fidem suam interponeret. Quodsi vero debitor, cui nemo credere volebat, vndique conquireret, inueniretque demum, qui fidem suam interponeret, SPONSOR is dicebatur, dum ad rogationem: CENTVM, QVAE MIHI LVCIVS TITIVS DEBET, EADEM MIHI DARE SPONDES? responderet: SPONDEO. Vid. SALMASIVS *de modo vsurar. c. 16.* & CICERO *ad Attic. Lib. I. Ep. 6. Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagitat, & me* SPONSOREM *appellat. Mihi abiurare*, i. e. iureiurando abnegare, *satius est, quam dependere*, i.e. soluere. *L. 5. D. de vsu.* Huius rei hanc fuisse rationem putauerim: Sponsores quum non vltro se offerrent, sed a debitoribus precibus plerumque intempestiuis adigerentur, ante omnia opus erat, vt constaret, sponte eos fideiubere. Vt autem huius veritas elucesceret, interrogabantur: Vtrum sponderent, h. e. sponte intercederent? Spondere enim a sponte promittere dictum esse, auctor est VARRO *de lat. lingu. Lib. V.* Quodsi nunc sponderent, s. adfirmarent, se sponte intercedere, creditor securus erat aduersus futuram exceptionem intercedentis.

(f) Mandati notio §. *CCCLXXII.* explicata est. Inde MANDATOR est, qui mandat alteri, vt tertio pecuniam credat.

Manda-

Mandatum igitur principalem obligationem praecedit, atque in hoc a fideiussione differt.

§. DCCXVI.

Qui obligationem debitoris in casum non factae solutionis recipit, FIDEIVSSOR PRINCIPALIS; qui obligationem fideiussoris hoc modo suscipit, FIDEIVSSOR SVCCEDANEVS (a); qui obligationis residuum praestare promittit, FIDEIVSSOR INDEMNITATIS (b) vocatur. *Fideiussor principalis; succedaneus; indemnitatis.*

(a) Interdum fit, vt fideiussor videatur non esse soluendo; hoc itaque casu, alius vt detur, aequissimum est; is vero, qui obligationem fideiussoris suscipit, ita, vt solutionem promittat, hoc non valente soluere, succedaneus, ab eo, quod in locum alterius succedat, dicitur. Ita SVCCEDANEVS damni in *L. 10. C. qui tut. dar. poss.* dicitur, qui damnum alterius praestare debet. Et PLAVTVS *Epidic. Act. I. Sc. 2. v. 36. sq.*

Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam,
Vt meum tergum stultitiae tuae subdas succedaneum.

(b) Debitore itaque non omne, quod debebat, soluente, indemnitatis promissor, quod erat residuum, praestabat. Vid. *L. 21. D. de sol. & L. 116. D. de V. O.*

§. DCCXVII.

Qui se obligat pro reo in iudicio ciuili, olim PRAES (a); qui se obligauit pro reo in iudicio publico, VAS (b); qui obligationem praedis vel vadis in euentum non factae liberationis suscepit, SVBPRAES vel SVBVAS (c); qui reum compariturum promisit, VINDEX (d) dicitur. *Praes; Vas; Subpraes; Subuas; Vindex.*

(a) Ita olim res sese habebat. PRAES dictus a praestando, quasi praestes, atque erat fideiussor rei in iudicio ciuili, aut lite nummaria. VAS vero fuit fideiussor accusati in iudicio publico. Docet nos hoc AVSONIVS *in Monosyllab. Idyll. XVI. v. 99. 100.*

Quis subit poenam capitalis supplicii? VAS.
Quis, quum lis fuerit nummaria, quis dabitur? PRAES.

Postea vero praedes dicti sunt, qui publicanis, aut in iudicio publico pro mulcta populo fideiussere, vid. FESTVS voc. *Praes.*

Alii praedes fuisse volunt vades, sub obligatione pignorum, quae plerumque praedia erant, datos.

(b) VADES qui olim vocati fuerint, not. praec. (a) dictum est. Sequentibus vero temporibus latius sumtum vadis vocabulum, vt denotaret omnem, qui actori caueret a damno per reum inferendo. Vid. supra Vadimonium §. *CXX.*

(c) Vid. SALMASIVS *de mod. vsur. c. 16.* quasi qui vices vadis vel praedis subit. I. GODOFREDVS ad *LL. XII. Tabb. Tab. II. p. 191.* subpraedem dicit, qui pro actore fideiussit.

(d) Et quidem ex iure XII. Tabb. cuius verba: SI ENSIET, QVI IN IVS VOCATVM VINDICIT, MITTITO, ASSIDVO (i. e. locupleti, GELLIVS *N. A. Lib. XVI. 10.*) VINDEX ASSIDVVS ESTO: PROLETARIO, i. e. qui vltra 1500. asses in patrimonio suo non habuit, vid. ID. *c. l.* CVIQVE VOLET VINDEX ESTO. VINDEX igitur docente FESTO voc. *Vindex* ab eo dictus, quod vindicet, quo minus is, qui prensus est, ab aliquo teneatur. Atque ita & a procuratore, quocum eum confudit BOETHIVS ad CICERONIS *Topic. II.* & a praediatore, a quo eum non satis distinxit CVIACIVS *Lib. V. obs. 19.* differt. Vid. B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. L. III. T. 21. §. 2.*

§. DCCXVIII.

Beneficium ordinis s. excussionis. Ius, fideiussori conuento a creditore competens, remittendi hunc ad debitorem, BENEFICIVM ORDINIS (a) s. EXCVSSIONIS (b) dicitur.

(a) Fideiussor obligationem debitoris in se recipit absque nouatione, E. debitor non liberatur; sed vterque eorum obligatus est in solidum; proindeque creditori liberum est in ius vocare quem horum velit. *L. 3. C. de fideiuss.* Verum haec durissima fideiussorum erat conditio, qua commotus IMPERATOR IVSTINIANVS *Nou. IIII. c. 1.* iis tribuit hoc beneficium, vt non nisi excusso debitore teneretur fideiussor, atque ita hic conuentus exciperet de non seruato ordine, & de debitore prius conueniendo.

Excutere. (b) EXCVTERE idem est, quod inquirere in rationes alicuius, vtrum soluere possit. *L. 2. D. si quis omiss. caus. L. 1. C. de reuoc. iis, quae in fraud. credit.* Fideiussor enim ante debitorem conuentus, vrgebat, inquirendum primum esse in facultates debitoris, vt liquido constet: Vtrum soluere possit, an minus?

§. DCCXVIIII.

§. DCCXVIIII.

Ius, fideiussori in solidum conuento competens, liberandi se ab obligatione, solutione ratae, BENEFICIVM DIVISIONIS(*) dicitur. *Beneficium diuisionis.*

(*) Si plures pro vno debito simpliciter fideiussetant, eorum quilibet tenebatur in solidum, *L. 3. C. de fidei.* adeoque & quilibet conueniri poterat. IMPERATOR vero HADRIANVS iis beneficium tribuit, vt si omnes tempore litis contestationis essent soluendo, quilibet eorum vltra ratam suam non teneretur. *L. 26. sq. D. de fidei.* Atque hac ratione diuiditur inter plures obligatio, quae cuilibet incumbebat tota.

§. DCCXX.

Ius, confideiussori, in solidum conuento atque soluenti, competens, postulandi a creditore, vt ius suum in debitorem & confideiussores ipsi cedat, BENEFICIVM CEDENDARVM ACTIONVM (*) dicitur. *Beneficium cedendarum actionum.*

(*) Inter confideiussores nullus erat nexus; nullum proinde ius, obligatio nulla; atque sic nec actio confideiussori contra confideiussorem prodita erat. Confideiussor E. integrum debitum soluens, a nemine indemnitatem poterat petere. Debitor enim non erat soluendo, alias enim prius fuisset excutiendus. Tributum ideo confideiussori beneficium, vt adigeret creditorem ante solutionem ad id, vt sibi cedat omnia sua iura omnesque actiones in principalem debitorem, ad meliorem olim fortunam venientem, & reliquos fideiussores. Sed & fideiussori interdum in debitorem competebat actio mandati, si ille mandauerat, vel negotiorum gestorum, si absens ille ac ignarus, quae gererentur, erat, sed & interdum nulla, si debitor contradixerat. Cessis actionibus confideiussor contra confideiussores vel principalem agebat vt procurator in rem suam.

§. DCCXXI.

NOVATIO est mutatio obligationum (a); DELEGATIO est mutatio personarum obligatarum (b). L. XLVI. T. 2. *Nouatio; Delegatio.*

(a) Nouare idem est ac nouam rei formam dare, seu immutare eamdem, quod docet ICtus in *L. cum Aquil. D. de trans.* Qui igitur nouat, obligationem mutat, mutatur vero,

 si non

si non manet eadem aliaque pro alia substituitur. V. g. Lucius Titius Lucio Caio ex emto debebat C. Emtio venditio erat contractus bonae fidei, adeoque secundum naturalem aequitatem interpretandus erat, Luciusque Caius verebatur, ne de pretio quid amitteret. Malebat igitur ex stipulatu sibi deberi ea C. ideoque Lucium Titium rogabat: Quae ex emto vendito mihi a te, Luci Titi, debentur, eane iam ex stipulatu promittis? Lucius Titius respondebat: Promitto. Nouatio erat, mutata namque emtio venditio in stipulationem. Titius apud Iauolenum millia quatuor florenorum deposuit, iam vero Iauolenus, indigens, aetis, a Titio petit, vt sibi liceat vti pecunia deposita. Annuente Iauoleno fit mutuum, quod fuerat depositum, E. nouatio est, atque hodie nudo pacto fit, quod olim fiebat stipulatione interueniente. VLPIANVS *L. 1. D. de nou.* nouationem dicit prioris debiti in aliam, vel naturalem, vel ciuilem obligationem transfusionem atque translationem. Posteriora verba metaphorica sunt, priora rem tangunt. Constituunt praeterea duplicem nouationis speciem, alteram voluntariam, necessariam alteram, hancque per L. C. fieri volunt, arg. *L. 29. D. de nou.* per quam quasi contrahitur. Verum etsi lis contestata fuit, manet tamen prior obligatio priorque actio, nisi quod ex temporali fiat perpetua & procurator dominus litis. Hinc admodum impropria haec locutio est.

(b) DELEGARE, est alium debitorem substituere. *L. 11. D. de nouat.* V. g. Caius Sempronio debet C. Conuenit autem, vt frater Caii vices eius subeat, hoc ex nexu dimisso, atque ab obligatione liberato. Delegatio facta est; & quum Caius obligatione solutus, eademque in eius fratrem translata, adeoque obligata persona mutata sit, nouationem delegatione fieri, simul intelliges. Ad nouationem vero requirebatur olim stipulatio, E. & ad delegationem. Vid. *L. 2. C. de nou.* Sunt, qui delegationis ac cessionis limites maxime confundunt. Sed 1) per delegationem debitor, per cessionem creditor mutatur, 2) delegatio fit nouatione, cessio non item. Vid. HAHN *ad Wesemb. Tit. de nouat.*

§. DCCXXII.

L. XLVI. T. 3. *Solutio.*

Praestatio realis (a) eius, quod in obligatione (b) erat (c), SOLVTIO (d) dicitur.

(a) Qui soluere vult, id, ad quod erat obligatus, actu praestet. Quodsi verbis obligatio tollatur, tunc aut acceptilatio, si vtriusque; aut remissio, si creditoris; aut oblatio, si debitoris verba intercedant, facta esse dicitur. Si non id, ad quod obliga-

obligatus erat debitor, praestet, non solutio, sed datio in solutum est. Licet hic verissimus solutionis character sit, negandum tamen non est, solutionis vocabulo ICtos in significatu adeo lato vsos esse, vt liberationi, §. DCCXXV. definiendae, aequipolleret. *L.* 54. *D. de solut.* *L.* 4. §. 7. *de R. I.* Solutionem satisfactionem continere dixit VLPIANVS *L. Solut. de V. S.* MARCIANVS (vid. *L.* 49. *D. de solut.*) SATISFACERE vocat *verbis obligationem tollere.*

(b) Stricte ita dicta, quatenus scilicet opponitur iuri ad rem; nam qui vindicanti aedes suas eas tradit, non soluere, sed generali nomine praestare, & speciali, restituere dicitur.

(c) Hanc solutionis definitionem debeo Perill. S. R. I. L. B. de WOLFF, Praeceptori religiose colendo, qui eam *Horis subseciu. Marb.* 1730. *trimestr. brum. n.* 2. §. 2. proposuit, quaeque prae aliis se commendat perspicuitate. Equidem VLPIANVS *L.* 167. *D. de V. S.* SOLVERE eum dixit, *qui fecit, quod facere promisit;* quum vero faciendi & dandi obligatio plerumque in iure Romano sibi inuicem opponatur, vid. inter al. *L. f. D. commod.* haec definitio, ceteris paribus, strictior esset definito, dum solam faciendi obligationem tollere doceret. Sed forsan VLPIANVS generalem vocis facere significatum ob oculos habuit, quo denotat omnem omnino faciendi causam, dandi sc. soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi, docente *L.* 218. *D. de V. S.*

(d) Obligationis vocabulum metaphoricum est, dicitur enim a ligando, constringendo, & ipsa obligatio vinculum. (Vid. §. *DCXCVI.*) Quicquid vero ligatum atque constrictum nodo est, id solui oportet; hinc ICti obligationi contrarium vocabulum pariter voluere esse metaphoricum, idque, quod ligatum erat, iterum solui dixere. Hinc praestatio eius, quod in obligatione erat, solutio vocata.

§. DCCXXIII.

Qui id, ad quod obligatus erat, realiter praestare potest, SOLVENDO ESSE (*) dicitur. *Soluendo esse.*

(*) IAVOLENVS *L.* 114. *D. de V. S.* scribit: *Nemo soluendo esse intelligitur, nisi qui solidum soluere potest.* Igitur qui M. debet, nec vltra DCCC. in bonis habet, soluendo non est.

§. DCCXXIIII.

Praestatio eius, quod non erat in obligatione, ab eadem se liberandi causa, DATIO IN SOLVTVM dicitur. *Datio in solutum.*

(*) *L.* 40. §. *f. D. de min.* *L.* 46. *D. de solut.* Obaeratorum

conditio olim durissima fuit, dum, si non essent soluendo, in neruum ducti, & creditori addicti fuerunt, ad operas seruiles subeundas; vid. CVIACIVS *Obs. Lib. XIII.* 9. Dein vero ex L. Poetilia Papiria famosa possessio bonorum introducta. Iulius tandem Caesar obaeratis plenius consulens, iis beneficium dationis in solutum concessit. Rem ita enarrat SVETONIVS in *vita Iul. Caes. c.* 42.: *De pecuniis mutuis, disiecta nouarum tabularum exspectatione, quae crebro mouebantur, decreuit tandem, vt creditoribus satisfacerent per aestimationem possessionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducta summa aeris alieni, si quid vsurae nomine numeratum aut perscriptum fuisset, qua conditione quarta pars fere crediti deperibat.* Ipse vero CAESAR *de bello ciuili L. III. c.* 1. ita rem exponit: *His rebus confectis, cum fides tota Italia esset angustior, neque creditae pecuniae soluerentur, constituit, vt arbitri darentur, per eos fierent aestimationes possessionum & rerum, quanti quaeque illarum ante bellum ciuile fuissent, atque eae creditoribus transderentur. Hoc & ad timorem nouarum tabularum tollendum minuendumque, qui fere bella & ciuiles dissensiones sequi consueuit & ad debitorum tuendam existimationem aptissimum existimauit.* NOVAE vero TABVLAE, quarum mentio hic fit, fuerunt Edicta, quibus debitoribus obaeratis debita remissa. Vid. CICERO *de offic. Lib. II. c.* 23.

§. DCCXXV.

Liberatio. Factum, quo quaelibet obligatio soluitur, LIBERATIO (*) audit.

(*) Liberatio itaque genus, solutio vero, cum reliquis modis tollendi obligationem, species sunt. Liberatur itaque quis ab obligatione, siue soluat, quod debuit, siue debitum eidem remittatur, siue feratur acceptum. Separantur autem *in rubris D. & C. h. t.* solutio ac liberatio, id quod ita erit interpretandum; De solutionibus, & reliquis modis tollendi obligationem.

§. DCCXXVI.

Confusio. Quoties ius, & eidem respondens obligatio in vna eademque persona concurrunt, toties CONFVSIO adesse dicitur (*).

(*) Sempronius Caio fratri suo C. ex mutuo debet; mortuo vero hoc, iste ab intestato huic succedit, heresque eius fit; heres vero succedit in omnia iura, omnesque obligationes defuncti, (§. *DXXI.*) E. & Sempronius successit in ius exigendi a seipso creditum C. idemque obligatus est ad soluendum debitum

bitum C. sibi ipsi, hocque modo ius atque obligatio in vna persona concurrunt, seque inuicem propterea tollunt, quasi facta fuisset compensatio. Vid. *L. 50. D. de fideiuss. L. 95. §. 2. D. de solut.* B. Dn. HEINECCIVS *Elem. iur. sec. ord. Pand. P. VII. §. 60.* CONFVSIONEM dicit: *Obligationis crediti, & iuris debiti in vnum coalitionem*, in qua, quod notem, non est, nisi vnicum coalitionis vocabulum, quod metaphoricum est.

§. DCCXXVII.

INTERIRE dicitur res, quando e statu actualitatis in statum possibilitatis deducitur (*). *Interire.*

(*) Vel dicas: Quae existere desiit, perinde erit. Res enim desinit existere, quoties e statu actualitatis in statum possibilitatis deducitur, h. e. quae realiter existebat, nunc possibilis est. Cogites Titii aedes, eleganti forma exstructas, in foro sitas; & eas actu existere cogitabis. Iam vero easdem incendio consumtas tibi repraesentes; non amplius adesse cogitabis. E. possibiles tantum erunt. Existere namque Titii aedes, cogitari potest, nec contradictionem haec cogitatio inuoluit, licet actu iisdem careat Titius.

§. DCCXXVIII.

Declaratio se velle praestare, quod est in obligatione, OBLATIO; quae, si cum exhibitione rei obligatae, aut instrumenti ad praestandum factum coniuncta, REALIS (*); sin minus, VERBALIS dicitur. *Oblatio; realis; verbalis.*

(*) Realis oblatio solemni modo fieri debet; res enim, quae erat in obligatione, v. g. pecunia, offerenda iudici, citato creditore, oblata obsignanda, priuatis licet signis, *L. 11. §. 3. D. locat.* & demum in iudicio deponenda. *L. 19. C. de vsur.* Olim deponebatur apud aedem sacram. Vid. CICERO *ad Attic. Lib. V. Ep. vlt.* Credebant enim Romani depositam pecuniam a Diis custodiri, id quod vel exemplo EVCLIONIS, aurum suum apud fanum Fidei deponentis, probari potest; ita autem ille apud PLAVTVM *Aulul. Act. IIII. Sc. 2. v. 7. sq.*:

Vide Fides, etiam atque etiam nunc saluam vt aulam abs te auferam.
Tuae fidei concredidi aurum: in tuo luco & fano modo situm est.

§. DCCXXVIIII.

Remissio. Renunciatio iuris exigendi creditum REMISSIO dicitur.

§. DCCXXX.

Lib. XLVI. T. 4. *Acceptilatio.* Stipulatio (a), qua verborum obligatio tollitur (b), ACCEPTILATIO (c) dicta.

(a) Acceptilatio fuit stipulatio; E. mediante interrogatione & responsione (§. *DCCX.*) facta. Debitor igitur, qui liberari voluit, creditorem, cui fuit obligatus, interrogauit: HABESNE ACCEPTVM, QVOD PER STIPVLATIONEM TIBI PROMISI? Creditor vero respondit: HABEO ACCEPTVMQVE FERO. Atque hac ratione exstinctum fuit ius creditoris, per propriam eius confessionem: Se debitum habere acceptum; adeoque vel MODESTINVS *L. 1. D. de acceptil.* fallit, putans acceptilationem esse *liberationem per mutuam interrogationem, qua vtriusque contingit ab eodem nexu solutio.* In acceptilatione namque non mutua, sed vnica tantum fit interrogatio, nisi respexeris Aquilianam stipulationem. Neque vterque, sed solus debitor ab obligatione liberatur, creditor enim obligatus non erat, & stipulatio est contractus vnilateralis. Conf. VINNIVS *ad §. 1. I. quib. mod. toll. oblig.* HOTOMANNVS *Obs. iur. ciuil. Lib. IIII. c. 18.*

(b) Quum nihil tam naturale sit, quam quod eodem modo, quo quid colligatum est, idem & dissoluatur; *L. 35. D. de diuers. regul. iur.* stipulatio, dum solemnibus verbis contracta erat, & dissoluenda solemnibus verbis. Hac ratione quum facta acceptilatio, sequitur eam fuisse actum legitimum. *L. 77. D. de R. I.*

(c) *Acceptum ferre* idem est, quod scribere, se accepisse. *L. 56. D. de administr. tutel.* Quilibet paterfamilias, commercio studens, tabulas habebat expensi atque accepti, de quibus dictum ad §. *CCCXI.* Si non haberet, argentariorum tabulis vtebatur. Quicquid creditum, tabulis expensi inscribebatur, id vero si solutum, aut remissum debitum, expuncto eo, in altera pagina, acceptum idem latum fuisse, notabatur. Docet hoc PLAVTVS *Cistellar. Act. I. Sc. 3. v. 40.:*

Nunc, quod reliquum est, volo persoluere,
Vt expungatur nomen, ne quid debeam.

§. DCCXXXI.

Lib. XLVI Tit. 7. *Iudicatum* Qui praestat id, quod ex sententia iudicis praestandum erat, IVDICATVM SOLVIT (a); qui securi-

securitatem praestat, futurum, vt condemnatus iudicatum soluat, DE IVDICATO SOLVENDO, seu IVDICATVM SOLVI CAVET (b). *soluere; Cauere de iudicato soluendo. Iudicatum.*

(a) *Iudicatum* idem est, quod res iudicata, seu sententia, tacito partium litigantium consensu approbata. §. *DCLV. Soluere* vero idem est, quod *facere. L. f. C. de reb. cred.* Iudicatum igitur soluere, notat facere id, quod iudex fieri voluit. Antiquiores vero Romanos id, quod recenriores dixerunt iudicatum soluere, dixisse: *Iudicatum facere*, nos docent XII. Tabb. disponentes: NI IVDICATVM FAXIT, SECVM DVCITO.

(b) Si reus ab alio in iudicio defendendus esset, aut constituisset procuratorem, opus erat cautione de iudicato soluendo, sententia namque erat ferenda in procuratorem & defensorem. *L. 1. C. de sentent. ac interloc. L. 76. D. de procurat.* Fiebat autem haec cautio olim stipulatione, hodie vero fit satisdatione. Conf. §. *CXX.*

§. DCCXXXII.

RATIHABITIO est consensus in negotium sui gratia ab altero iam susceptum (a); Qui securitatem praestat eius, alterum consensurum in negotium a se iam susceptum, DE RATO CAVET (b). Lib. XLVI. T. 8. *Ratihabitio; Cautio de rato.*

(a) Vid. KOEHLERVS in *Elem. iur. nat.* §. 1373.

(b) Procurator actoris, reique defensor in actione reali securitatem praestare tenebantur, actorem vel reum habiturum ratum, quicquid a se fuerit gestum. *L. 40. §. 2. D. de procurat.* Haec securitas plerumque praestabatur stipulatione. *L. 2. D. ratam rem hab.*

§. DCCXXXIII.

Ius criminale quum neque soleat, neque etiam curatius addisci possit ad ductum Digestorum, morisue potius in academiis sit, vt idem vel ad normam Constitutionis criminalis CAROLI V. vel duce auctore systematico, quos inter palmam omnibus praeripit Illustr. Dn. IO. SAM. FRID. BOEHMERVS, S. R. M. Pruss. a Consil. Aul. ac Antecess. Halens. Fautor ac Patronus summopere colendus, tradatur; definitiones criminalium rerum, hic omissas, Iurisprudentiae criminali definitiuae, Lib. XLVII. & XLVIII.

 prope-

propediem, si Deus vires ac otium concesserit, in lucem edendae, destinaui.

§. DCCXXXIIII.

Lib. XLVIIII. Tit. I. *Grauamen; iudiciale; extraiudiciale: Prouocatio: Appellatio; Appellans; Appellatus.*

Laesio, ex peruersa applicatione iuris ad factum orta, GRAVAMEN (a); si factum coram iudice fuit controuersum, IVDICIALE; sin minus, EXTRAIVDICIALE (b); Querela de grauamine illato, apud competentem iudicem, PROVOCATIO (c); Prouocatio ad superiorem APPELLATIO (d); prouocans, APPELLANS; ei contradicens, APPELLATVS (e) dicitur.

(a) Omne grauamen est laesio; est enim violatio τοῦ sui; Laedit vero me, qui mihi competere negat ius, v. g. exigendi a Caio C. dum idem mihi competit; E. grauamen mihi infert, dum ius facto peruerse applicauit.

(b) Iudicium est legitima controuersiae inter litigantes, coram iudice competente, disceptatio. §. CCX. *Iudiciale* igitur id dicendum, de quo inter plures coram iudice competente disceptatur; *extraiudiciale* vero, cui vel vnicus iudicialis character deficit, v. g. si res non controuersa, vel si disceptetur quidem de re, sed aut non coram iudice, aut saltim non competente. Distinctio iudicialis & extraiudicialis, maxime vero quoad praxin Supremi Cameralis Iudicii, nodus semper Gordius iis fuit, qui limina Augustissimi S. R. I. Tribunalis non salutarunt. Sed & aliis, praxi in eodem studentibus, difficile fuit ad distinctas notiones vtrumque terminum reuocare. Tentaui idipsum pro viribus meis, & fateor non inanem hic fuisse operam, quam olim philosophiae impendi; patiar autem aliquando scriniis meis excidere Commentationem, de *Limitibus processus Supremi Camerae Imperialis Iudicii extraiudicialis & iudicialis, deque vtriusque distincta notione.* Sed redeo ad grauamina iudicialia & extraiudicialia. Illorum species est v. g. quando iudex heredem negat, qui talis est, seque esse contra alium defendit, it. quando creditori, debitum verum C. thal. exigenti, addicit L. Horum vero, si quis v. g. incarceratus vel captus non iure sit. Conf. LYNCKER *de grauam. extraiud.*

(c) PROVOCARE licet in legibus Romanis nonnunquam denotet citare, vocare ad iudicem, *L. 13. sq. D. de in ius voc.* vsu tamen obtinuit, vt significet conqueri de grauamine illato, atque sic hoc vocabulum latius est appellatione. Conf. SCACCIAS *de appellat. qu. 1. n. 8.* & prae omnibus Ill. Dn. GEORGIVS

LVDO-

LVDOVICVS BOEHMERVS, S. R. M. Brit. a Consil. ac Antecess. Göttingens. Fautor ac Patronus singulari adfectu colendus, in Opusc. *de Prouocationibus iuris Germanici.* Olim quidem prouocatio Romanis aliud quid denotauit, quod quidem hodie, atque separata fuit ab intercessione, ita, vt prouocatio esset appellatio a grauamine iudicis ad populum, vid. LIVIVS *Histor. Roman. Lib. X. cap. 9.* intercessio vero esset aduocatio in auxilium collegae eiusdem, qui reum capitis damnauerat. Vid. MANVTIVS *de Senat. Rom. c. 10.*

(d) Vt prouocatio omnem de grauamine illato querelam notabat; ita appellatio prouocationem ad superiorem, ob grauamen quodcunque, supponit. Hic enim verus appellationis character est, adeoque errauit SCACCIAS *de Appellat. qu. I. n. 8.* appellationem supponere iudicium sibi persuadens, quum tamen extraiudicialis appellatio expressa lege 1, §. 3. *D. quand. appell.* contineatur. Ita autem VLPIANVS *c. l. Solent plerumque Praesides remittere ad ordinem nominatum, vt Gaium Seium creent magistratum, vel alius quis honor, vel munus in eum conferatur. Vtrum igitur tunc appellandum est, cum ordo decretum interposuerit: an vero a remissione, quam Praeses fecerit, appellatio sit interponenda? Et magis est, vt tunc sit appellandum, cum ordo decreuerit. Magis enim consilium dedisse Praeses videtur, quam ipse constituisse.* Add. *L. 21. §. 2. D. de appellat.* Equidem negandum non est, appellationem Romanis idem olim fuisse, quod intercessio; vid. SIGONIVS *de ant. iur. prouinc. Lib. III. c. 10.* sufficit tamen adesse grauamen idque resarciendum tollendumque probari a legibus. SELDENVS *de Synedr. vet. Ebraeor. Lib. III. c. 2.* APPELLATIONEM dixit *qualemcunque ab alio ad alium velut superiorem, seu dignitatis amplioris, ad controuersias ac difficultates soluendas, arbitrum prouocationem*, qui verbis parcere potuisset.

(e) APPELLATI vox canonici iuris Doctoribus frequens est, in legibus Romanis idem saepe dicitur *aduersarius. L. 3. pr. & L. f. D. de appell.*

§. DCCXXXV.

APPELLATIO ob grauamen iudiciale, IVDICIALIS; ob grauamen vero extraiudiciale, EXTRAIVDICIALIS dicitur (*). *Appellatio iudicialis; extraiudicialis.*

(*) Vid. §. *praeced. not. b.* Con- & disconuenientiam appellationis iudicialis & extraiudicialis vid. apud LYNCKERVM *de grauamine extraiudic.* & V. C. FENNERVM I. V. D. ac Imp. Cam. Aduoc. in *Diss. de appellatione extraiud. an imped. attentat. Cap. II.*

§. DCCXXXVI.

§. DCCXXXVI.

Iudex a quo; ad quem.

IVDEX, qui peruerſa applicatione iuris ad factum grauamen intulit, A QVO; qui vero pro eo tollendo imploratur, AD QVEM (*) dicitur.

(*) Scilicet a quo & ad quem prouocamus.

§. DCCXXXVII.

Fatale; appellationis; interponendae; petendorum Apostolorum; introducendae; iuſtificandae; finiendae; fatalia lapſa.

Spatium, intra quod ius aliquod exſpirat, FATALE (a); Spatium vero, quo ius conquerendi apud iudicem ſuperiorem de grauamine, peruerſa iuris ad factum applicatione illato, exſpirat, FATALE APPELLATIONIS (b); Spatium, quo ius declarandi ſe, ſe velle conqueri de grauamine illato, exſpirat, FATALE INTERPONENDAE (c); Spatium, intra quod teſtimonium interpoſitae appellationis a iudice a quo petendum, FATALE PETENDORVM APOSTOLORVM (d); Spatium, intra quod ius, iudici ad quem grauamen eiusmodi exponendi, exſpirat, FATALE INTRODVCENDAE (e); Spatium, intra quod ius probandi, grauamen tale ſibi illatum eſſe, exſpirat, FATALE IVSTIFICANDAE (f), aliis vero FINIENDAE (g) APPELLATIONIS; Si, praetermiſſo temporis ſpatio, iure conquerendi de grauamine excluſus appellans eſt, FATALIA LAPSA dicuntur.

(a) *Fatum*, quod proprie diuinam prouidentiam denotat, plerumque mortem etiam vel interitum, maxime hominis, deſignare ſolet. FLORVS *Epitom. hiſt. Rom. Lib. III. c.* 12. *n.* 42. ita ſcribit: *Huc alterum ex Caeſaribus nepotibus miſit, ambo* FATO *breues.* IDEM *Lib. III. cap.* 9. *n.* 15.: *Et quidem ad rei famam veneno* FATA *praecepit*, it. *Lib. III. c.* 21. *n.* 26.: *Piget poſthaec referre ludibrio habita* FATA *Carbonis*, FATA *Sorani Praetoris atque Venuleii.* Translate etiam de rerum interitu eodem verbo vtitur IDEM *l. c. Lib. III. cap.* 9. *n.* 1.: *Aderat* FATVM *inſularum.* Maxime vero hanc metaphoram ciuilibus rebus accommodarunt ICti, iisdemque vitam tribuerunt ac mortem. Ita IMPERATOR IVSTINIANVS *L.* 3. *C. de tempor. appell.*

appell. APPIONI P. P. rescripsit: *Nemo arbitretur, imposterum licentiam futuram, suis consultationibus vltra statuti temporis* VIVENDI *spatia* &c. & in *L.* 1. §. 1. *C. de annal. except.* actionis personalis VITAM XXX. annos excedere noluit, atque in *pr. Instit. de perpet. & temporal. act.* eamdem VIVERE dixit IDEM. Simili ratione lis MORI dicitur in *L.* 3. §. 1. *D. quae in fraud. credit.* & *L.* 2. *D. iudic. solu.* Inde dies fatales, seu fatalia dicta tempora, quibus ius aliquod exspirat. Vid. *L.* 2. *C. de appell.* Alias etiam solemnia vocantur. *L.* 11. *C. de administr. tutel.*

(b) Fatalia E. appellationis spatium illud sunt, intra quod ius appellandi exspirat. Vid. *L.* 2. *C. de appell. L. f. C. vbi senat.* Dicuntur etiam dies temporales, *L.* 32. *C. de appell.* i. e. quae certo temporis spatio excluduntur. In determinando fatalium numero ICti non conueniunt, aliis quatuor, 1) interponendae, 2) petendorum Apostolorum, 3) introducendae & 4) iustificandae; aliis tria, 1) interponendae, 2) introducendae ac 3) prosequendae, admittentibus. Posterioribus subscripsere omnes fere Doctores R. I. Nouissimo antiquiores. Add. GAILIVS *Lib. I. obs.* 139. *n.* 1. Ipse vero *R. I. N. de* 1654. §. 69. quatuor fatalium meminit, 1) interponendae scilicet, 2) requisitionis actorum, 3) exhibitionis supplicis libelli pro impetrandis processibus, & 4) introducendae. In quantum hi inter se conueniant, videbimus notis sequentibus. Ordinationes tamen atque consuetudines iudiciorum inter se differunt.

(c) INTERPONI dicitur appellatio, quando, grauamine illato, grauatus declarat, se velle conqueri de eodem. Idipsum vero olim intra biduum in causis propriis, *L.* 1. §. 5. *& f. L.* 2. §. 1. *D. quand. appell.* in alienis vero intra triduum *L.* 3. *D. de appell. rec.* fieri oportebat, quod tempus dein in decendium mutatum est. *Nou. XXIII. c.* 1. Hodie aut appellatio interponitur viua voce & stante pede, aut ex interuallo, in scriptis. Vtrumque appellantis arbitrio relictum est, modo exceperis appellationem 1) ab interloquutoria simplici; hanc enim nisi in scriptis atque allegatis grauaminibus proposueris, frustra prouocabis. *c.* 1. *de appell. in* 6. *C. O. C. P. II. Tit.* 3. §. 3. MEVIVS *Part. I. Decis.* 7. *n. vlt.* MYNSINGER *Obseru. Cam. Cent. III. obs.* 15. *n.* 3. De appellatione ab interloquutoria plenius aliquando ex praxi Supremorum Imperii Tribunalium disseram. 2) a sententia competentiae, i. e. qua exceptio fori non competentis reiecta. Vid. *C. O. C. Part. II. Tit.* 32. §. 4. Quodsi viua voce appellare quis velit, id faciat in continenti, iudice adhuc pro tribunali sedente, & idipsum dicitur stante pede, i. e. antequam loco cesserit grauatus, appellare. In continenti si appellatum non

Appellatio interponitur.

non fuerit, idem in scriptis expediri poterit, *L. 1. §. f. & L. 2. D. quand. appell.* cui negotio decendium praefixum, *Nov. XXIII. c. 1.* quod ratione initii vtile est, i. e. computatur a momento scientiae grauaminis, *L. 1. §. 7. D. quand. appell. c. 8. de appell. in 6.* nisi procurator apud acta fuerit constitutus; *L. 1. §. 1. D. quand. appell.* GAILIVS *Lib. 1. obs. 139. n. 8.* ratione vero durationis continuum est, & de momento in momentum currit, *L. 1. C. de feriis,* ita quidem, vt si v. g. calend. Maii hora 2. pomeridiana sententia lata sit, ius appellandi exspiret hora 2. post meridiem XI. Maii. Hinc in supr. camerali iudicio decretum aliquando: Noch zur Zeit abgeschlagen; Würde aber Supplicant horam decreti a quo bemercken, soll ferner ergehen, was Recht ist.

(d) Apostolorum definitionem habes §. *DCCXLV.* qui petendi intra XXX. dies, post latam sententiam, aut scientiam, si procurator apud acta constitutus non fuerit. *L. 24. C. de appell.* Hodie vero, maxime ex praxi Summorum Imperii Tribunalium, necessitas petendorum Apostolorum appellantibus est remissa, vid. *C. O. C. Part. II. tit. 33. pr. O. C. de Ann. 1555. Part. II. tit. 30. §. 1.* eorum tamen loco intra trigesimum acta prioris instantiae appellans requirere a iudice a quo tenetur. *C. O. C. Part. II. tit. 31. pr. R. I. N. §. 61.*

Appellationem introducere. (e) INTRODVCIT appellationem, qui coram iudice superiori de grauamine, illato sibi, conqueritur. Tempus, intra quod introducenda appellatio, olim varium fuit, vt videre est ex *Tit. C.* & maxime *§. f. de temporib. appell.* In Aug. S. R. I. Architribunali, Camerae Imperialis axiomate inclyto, duplex appellationis datur introductio, extraiudicialis altera, altera iudicialis. Prior fit per exhibitionem supplicis libelli pro processibus appellationis, ad cuius narrata & probata aut recipitur appellatio aut denegantur processus per decretum extraiudiciale. Exhibendus autem supplex, quem dixi, libellus intra quadrimestre spatium a tempore latae sententiae, vel scientiae, pro re nata. *R. I. N. §. 67.* Fallunt E. plerumque ICti ac Aduocati exteri, errarunt etiam hunc errorem pragmaticorum antesignani LAVTERBACHIVS, BRVNNEMANNVS, STRYKIVS in suis scriptis passim, sibi ac aliis persuadentes, fatale introducendae in hoc Aug. Tribunali appellationis esse semestre spatium, decepti *C. O. C. P. II. Tit. 33. §. 1.* verb.: So soll demnach der Appellant - - - - die 6. Monat haben, solche seine Appellation obgemeldter Massen am Cammer-Gericht anhängig zu machen, quem locum interpretati sunt Status Imperii *R. I. N. §. 67.* ita quidem, vt quatuor menses praefixi sint introductioni extraiudiciali, duo vero dein introductioni

iudiciali

iudiciali appellationis. Iudicialis autem introductio fit in publica audientia, reproductione insinuatorum appellationis processuum.

(f) Hoc fatale in quibusdam iudiciis, v. g. Brunsuico-Lüneburgicis, post introductam appellationem arctat appellantem, vt grauamina sua deducat, eademque probet; in aliis vero tempus denotat olimque denotauit, intra quod absoluenda omnis appellationis instantia.

(g) Appellationis instantia olim exspirabat anno, aut, si legitime impeditus esset appellans, biennio. *Auth. Eo qui &c.* & *L. f. §. 4. C. de recip. appell.* Hoc tamen contraria consuetudine abrogatum est, neque in Supremis S. R. I. Tribunalibus amplius obseruatur. GAILIVS *L. I. obs.* 147. *n.* 7.

§. DCCXXXVIII.

Externa quaecunque, grauamen ipsum non respicientia, ab appellante in securitatem, ne temere appellatum, praestanda, SOLEMNIA APPELLATIONIS (a) dicuntur. IVSIVRANDVM, de non temere appellando, APPELLATIONIS (b); Quantitas in iudicio eum in finem deposita, vt, si prouocatio temeraria reperiatur, poenae loco fisco cedat, PECVNIA SVCCVMBENTIAE (c) vocatur. *Solemnia appellationis; Iusiurandum appellationis; Pecunia succumbentiae.*

(a) Solemnia appellationum & prouocationum in genere neque naturali neque ciuili iure nituntur, sed vel consuetudini, vel legi prouinciali, vel denique priuilegiis de non appellando Caesareis debentur. Equidem solemnium prouocationis mentio fit in *L.* 20. *§.* 2. *D. de appell.* *L.* 11. *C. de administr. tutel.* verum, si curatius attenderis ad ea, quae ibidem proponuntur, perspicies, agi ibidem de fatalibus, quae nonnumquam solemnia dici asserui *§. praec. not. (a).* Recepta autem solemnia varia, pro diuersitate iudiciorum, in quibus recepta. Ita in iudiciis inferioribus Ducatus Holsatiae, puta Ding und Recht ciuitatum, coenobiorum, praefecturarum &c. appellans pro facultate appellandi soluit pecuniam, quae interdum 24. solidis, interdum Ioachimica valet, atque dicitur der Appellations-Schilling, vel das Schottsmaal. Maxime vero frequentia solemnia sunt 1) iusiurandum, 2) cautio de iudicio sisti ac iudicatum solui, & 3) pecunia succumbentiae.

(b) Iusiurandum E. appellationis iurisiurandi calumniae species est, vid. *R. I. N. §.* 117. & 118. licet in accidentalibus

ab

ab eodem differat, quod docuere FVCHS *de solemnib. appell. Cap. IIII. Sect. I. Art. I. n.* 4. RODING *Pand. cameral. Lib. III. Tit.* 36. V. C. KOENIG *de iuram. appellat. Cap. I.* §. 21. formulam vid. in *C. O. C. Part.* 3. *Tit.* 38. *in f.* Iurat namque appellans, 1) se causae suae confidere, 2) se interrogatum non celaturum veritatem, 3) se probationibus falsis non vsurum, 4) se ab appellato superfluas probationes non exacturum, 5) se corrumpendi gratia nil daturum, 6) se litem non protracturum, 7) se eam derelicturum, quamprimum animadverterit, causam suam non esse iustam. Exigitur idem a iudice ad quem, quum deuolutio appellationis ad superioritatis iura pertineat, GAILIVS *de Arrest. c.* 7. *n.* 14. iusiurandum vero appellationis appellandi licentiam restringat, nisi priuilegium habeat iudex a quo. Vid. *R. I. N.* §. 117. *&* 118.

(c) Receptum est in nonnullis iudiciis, vt loco cautionis ab appellante de iudicio sisti ac iudicato soluendo praestandae sec. *R. I. N.* §. 117. vel praeter eam, certa pecunia eum in finem deponatur, vt si causa ceciderit prouocans, eadem fisco cedat, quae ab eo, quod succumbens eam soluat, *succumbentiae* dicitur. Vid. B. Dn. HEINECCIVS *in Diss. de pecunia, in casum, si causa ceciderint, ab appellantibus, alioque remedio vtentibus, deponenda.* Originem haec pecuniae succumbentiae depositio traxisse videtur ex antiquo Sacramentorum apud veteres Romanos ritu. Erat autem SACRAMENTVM certa pecuniae summa, quam vterque litigantium deponebat, hunc in finem, vt, qui victor abiret, suam reciperet, victi vero committeretur. VARRO *de lat. lingu. Lib. IIII. c.* 36. ita rem exponit: *Ea pecunia, quae in iudicium venit in litibus, sacramentum a sacro. Qui petebat & qui inficiabatur de aliis rebus vterque quingenos aeris ad pontem deponebant: de aliis rebus item certo alio legitimo numero assium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum a sacro auferebat, victi ad aerarium redibat.* Litigantes vero se inuicem prouocabant, altero interrogante: QVANDO NEGAS v. g. AEDES ESSE MEAS, SACRAMENTO QVINQVAGENARIO TE PROVOCO. SPONDESNE, SI MEAE SINT? altero vero respondente: SPONDEO, SI TVAE SINT. Iam inuersa oratione respondens prior interrogabat priorem intertogantem: ET TV SPONDESNE QVINGENTOS NI TVAE SINT? ad quae alter: SPONDEO, NI MEAE SINT. Quo facto, pecunia quingentorum aeris deponebatur apud Pontificem, & hoc VARRO *c. l.* dicit *apud pontem.* Pontifex enim dictus a ponte Sublicio, cuius reficiendi cura ipsis incumbebat. Vid. LIVIVS *Histor. Rom. Lib. X. c.* 6. Conf. SIGONIVS *de antiqu. iud. pop. Rom.* Victi vero summa

summa aerario cedebat, in vsum sacrificiorum adhibenda, vnde sacramenti nomen huic pecuniae haesit. FESTVS *de verb. signif. voc. Sacramentum.* Huc pertinet egregia CICERONIS ad VOLVMNIVM allusio *Lib. VII. ep. 32.: Pugna, si me amas, nisi acuta* ἀμφιβολία, *nisi elegans* ὑπερβολή, *nisi* παράγραμμα *bellum, nisi ridiculum* παρὰ προσδοκίαν, *nisi cetera, quae sunt a me in secundo libro de Oratore per Antonii personam disputata de ridiculis,* ἔντεχνα *& arguta apparebunt, vt* SACRAMENTO *contendas, mea non esse.* Conf. TACITVS *Annal. Lib. XIIII. c. 28.*

§. DCCXXXVIIII.

Quantitas, ad quam grauamen illatum computatur, SVMMA APPELLABILIS (*) dicitur. *Summa appellabilis.*

(*) Non quodlibet grauamen querelae, ad superiorem iudicem deducendae, obiectum est; refraenanda fuit litigantium temeritas, adeoque iis certa quantitas determinanda fuit, infra quam facultas appellandi ipsis non competeret. Ea, pro diuersitate iudiciorum, iterum diuersa est. Dicam saltim de praxi Supremi Archidicasterii Cameralis, cuius Ordinatio lex Imperii, omniumque inferiorum iudiciorum norma iure est. Erat autem summa appellabilis olim 50. flor. Rhen. Vid. *Ord. Cam. de 1521. art. 24. Ord. Cam. de 1555. Tit. 28. §. 4.* Postea per *Rec. Imp. d. 1570. §. 66.* eadem ad 150. flor. Rhen. & per *Rec. Deput. Spirens. d. 1600. §. 15.* ad 300. flor. Rhen. denique vero per *R. I. N. §. 112.* ad 600. flor. Rhen. in reditibus vero annuis ad 16. thal. redacta fuit. In computanda autem hac summa in diuersa abiere ICti; aliis, quos inter GAILIVS *Lib. I. obs. 123. n. 3.* quantum in libello petitum, attendi, aliis aliter sentientibus. Sed omnem scrupulum iis exemit Aug. collegium, Camerali Decreto generali, 1603. decernendo summam grauaminis, i. e. eam, in qua appellans laesus est, attendendam esse, idemque per Conclusum pleni probatum docuit; Generalia autem decreta per nouissimae Visitationis Decretum d. 27. Nou. 1713. legis valorem accepere.

§. DCCXL.

Epistola, qua appellans iudicem a quo certiorem facit, se conquesturum esse de grauamine sibi illato, SCHEDVLA APPELLATIONIS; Scriptura vero, in memoriam ac probationem *Schedula & Instrumentum appellationis.*

interpositae legitime appellationis confecta, INSTRVMENTVM APPELLATIONIS (*) audit.

(*) Appellaturo in scriptis duplex intra decendium via patet, aut enim iudici a quo per litteras significandi, grauamen sibi illatum, seque ab eodem prouocaturum ad superiorem, & haec appellatur schedula appellationis; aut coram Notario & testibus declarare, se grauatum sententia iudicis, superioremque appellare. Hoc casu in memoriam & probationem rite interpositae appellationis Instrumentum a Notario conficitur, iudici ad quem exhibendum, & hoc vocatur appellationis. Vid. C. O. C. *Part. II. Tit.* 32. §. 6.

§. DCCXLI.

Inhibitio: Compulsoriales; Processus appellationis pleni, minus pleni.

Mandatum iudicis ad quem, ad iudicem a quo & appellatum directum, de non mutando statu praesenti litis, INHIBITIO; Mandatum eiusdem ad iudicem a quo, de edendis sibi actis prioris instantiae, COMPVLSORIALES (a); Inhibitio & compulsoriales cum citatione appellati, eiusque aduocati, PROCESSVS APPELLATIONIS PLENI (b); si vero aliquid horum deficit, MINVS PLENI (c) dicuntur.

(a) Dicuntur ab eo, quod iudex superior inferiorem compellat ad edenda acta. *L.* 2. *C. de edend.* in qua ita dispositum: *Is, apud quem res agitur, acta publica, tam ciuilia, quam criminalia, inspicienda, ad inuestigandam veritatis fidem, iubebit.* Hoc vero quum iudex a quo ex officio facere hodie teneatur, negligens idipsum Mandato S. C. & sub poena XX. Marc. auri puri ad id adstringitur. *C. O. C. P. II. Tit.* 34. §. 11. Huic si debitam obedientiam non praestiterit, vlterius Mandatum S. C. vlteriorum compulsorialium nomine celebre, decernitur, huicque inseritur citatio ad videndum se incidisse in poenam simplicibus compulsorialibus insertam, iamque gratuita actorum editio eidem imperatur. Si neque his paruerit, olim arctiores, sub poena banni, illos sequuri sunt.

(b) Processus vocabulum iis accommodatur scriptis, quae nomine iudicis, in Supremis vero Imperii Tribunalibus, Imperatoris, ad eos, qui iurisdictioni eorum patent, diriguntur.

(c) V. g. Compulsoriales in appellatione extraiudiciali locum non inueniunt, acta enim non adsunt; Inhibitio in caussis alimentorum, cambiorum, it. si appellatus ante appellationem

in

in possessione rei litigiosae fuerit, cessant. Vid. *R. I. d. 1594.* §. Die *Inhibitiones* &c.

§. DCCXLII.

Mutatio status litis, qui fuerat tempore appellationis interpositae, a iudice, vel litiganti bus facta, ATTENTATORVM nomine venit. Sublata mutatione, rem in eum statum, quo fuerat tempore appellationis interpositae, restituere, REVOCARE ATTENTATA dicimus (*). *Attentata reuocare eadem.*

(*) *Attentare* generatim conatum turbandi aliquem in possessione, *L. 5. C. de Episc. ac cleric.* it. actum turbatiuum denotat. *c. f. & t. t. X. ne lit. pend.* Iudex, deferendo appellationi, abdicat se iurisdictioni hoc in casu, adeoque incompetens fit, hinc, si nihilominus actum iurisdictionis contentiosae exercuerit, v. g. sententiam a qua executioni mandauerit, attentat idem. In Supremo vero Archidicasterio Camerali siue detulerit appellationi iudex inferior, siue minus, abstinere ab omni cognitione debet, quoties ad Aug. hoc iudicium querela delata est, secus si fecerit, attentatum committit. *C. O. C. P. III. Tit. 37. §. 1.* Litigantes vero attentant, statum possessionis litigiosae rei mutando, v. g. fructus in loco controuerso colligendo, pensiones exigendo, in quarum exigendarum possessione non est exigens. Tertius non attentat, quum res inter alios acta aliis non praeiudicet. Vid. GAILIVS *Lib. I. obs. 72. n. 6.*

§. DCCXLIII.

Quoties appellatus declarat, se velle pariter de grauamine sibi illato apud superiorem conqueri, appellationi ADHAERERE dicitur; ADHAESIO igitur est querelae appellati cum querela appellantis coniunctio (*). *Adhaesio.*

(*) Appellatione ab appellante interposita, appellato licet grauamina sua, si quae habet, cum grauaminibus appellantis cumulare, *L. 38. C. de appellat.* modo id faciat intra decendium. Fieri vero potest, vt vtraque pars se grauatam existimet. V. g. Caius vindicat praedium, quod suum dicit, a Seio, quem malae fidei possessorem nominat. Iudex Caio praedium addicit, Seioque imperat, vt restituat idem, fructuum ratione non habita. Grauatum hac iudicis sententia se sentit

 Seius,

Seius, praedium suum esse constanter asserens, defendensque falsis probationibus vsum actorem, iudicemque male pronunciasse, proindeque superiorem appellat. Sed & Caius eadem sententia grauatum se censet, asseritque praedium quidem bene ipsi adiudicatum, sed & insuper adiudicandos fuisse fructus, tam perceptos, quam percipiendos, vi *L. 22. C. de rei vindic.* similique ratione ad superiorem prouocat. Caius igitur appellationi Seii adhaesit.

§. DCCXLIIII.

Causa efficiens; Effectus; suspensiuus; deuolutiuus.

CAVSA EFFICIENS est principium, cuius actio est ratio sufficiens existentiae alterius; EFFECTVS vero dicitur, quicquid rationem existentiae suae in actione causae habet. Appellatio, dum impedit iudicem a quo, quo minus sententiam a se prolatam executioni mandet, EFFECTV SVSPENSIVO (*); dum vero cognitionem de grauamine ad superiorem iudicem transfert, EFFECTV DEVOLVTIVO gaudere dicitur.

(*) Appellationem suspendere executionem docet *L. 3. §. 3. C. de appellat.*

§. DCCXLV.

Apostoli s. Libelli dimissorii.

Litterae ad iudicem ad quem, de interposita appellatione (a), APOSTOLORVM (b), it. LIBELLORVM (c), aut LITTERARVM DIMISSORIARVM (d) nomine veniunt.

(a) Apostoli alias litteras notabant, quas Episcopus ad alium Episcopum dabat, de recipiendis clericis peregrinantibus, vid. du FRESNE *Gloss. voc. Apostoli*; hic vero pro litteris, seu libellis appellatoriis, vt vocantur in *L. 1. in f. & L. 5. §. f. D. de appell.* h. e. talibus, quibus maxime iudex inferior, interdum etiam Notarius, aut appellatus, vid. §. seq. superiori nunciat, appellatum esse. Ita namque MARCIANVS *L. vn. D. de libell. dimiss.* scribit: *Post appellationem interpositam litterae dandae sunt ab eo, a quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est, siue principem, siue quem alium, quas* LITTERAS DIMISSORIAS, *seu* APOSTOLOS *nominant.* In his enim iudex inferior superiorem certiorem facit de appellatione

latione interpoſita ; in hunc namque modum IMPP. VALENTINIANVS ac VALENS Ordini ciuitatis Carthaginenſis *L.* 24. *C. de appellat.* reſcribunt: *Iudicibus non ſolum appellationis ſuſcipiendae neceſſitas videtur impoſita , verum etiam triginta dierum ſpatia ex die ſententiae definita ſunt , intra quae geſta , vna cum relatione , litigatoribus conuenit praeſtari* , & clarius idipſum proponit MARCIANVS *cit. L. vn. D. de libell dimiſſor. Senſus autem litterarum talis eſt : Appellaſſe (puta) Lucium Titium a ſententia illius , quae inter illos dicta eſt.*

(b) APOSTOLI dicuntur a Graeca voce ἀποςέλλειν, i. e. mittere ; vnde & Latino nomine Libelli litterae dimiſſoriae dicuntur. Vid. not. ſeq.

(c) Vid. *rubr. Tit. D. de libell. dimiſſor.*

(d) MODESTINVS in *L.* 106. *de verb. ſignific.* ſcribit: DIMISSORIAE LITTERAE dicuntur, quae vulgo Apoſtoli dicuntur: Dimiſſoriae autem dictae, quod cauſa ad eum, qui appellatus eſt, dimittatur. Formulam earum vid. in *c.* 31. *C.* 2. *qu.* 6.

§. DCCXLVI.

APOSTOLI , quibus iudex a quo teſtatur , ſe in honorem ſuperioris appellationi detuliſſe , REVERENTIALES (a) ; quibus idem grauamen appellantis conuellit , REFVTATORII (b); quibus grauamen illatum reuocat , RESTITVTORII (c); quibus Notarius interpoſitam appellationem teſtatur, TESTIMONIALES ; quibus appellatus idem teſtatur , CONVENTIONALES dicuntur (d).

Apoſtoli reuerentiales; refutatorii ; reſtitutorii ; teſtimoniales; conuentionales.

(a) Vid. *c.* 1. *de appellat. in* 6.

(b) Vid. *L. f.* §. 1. *C. de appell. & L.* 6. *pr. D. de appell. recip. L.* 6. §. 3. *L.* 18. *&* 19. *C. de appellat.*

(c) Vid. *c.* 60. *X. de appellat.*

(d) Vid. *c. f. X. de appellat.* Formulas perluſtrare ſi percupis, eas tibi ſuppeditabit larga quidem manu VOLCKMANNVS commune practicorum oraculum.

§. DCCXLVII.

Propoſitio , continens querelam appellantis de iis , per quae ſe laeſum exiſtimat , LIBELLVS GRAVAMINIS dicitur (*).

Libellus grauaminis.

(*) *Libelli* definitionem vid. §. *CXXXVI. Grauaminis* vero §. *DCCXXXIIII.*

§. *DCCXXXIIII.* Ex his componitur definitio LIBELLI GRAVAMINIS. Is autem primo formalia, dein materialia appellationis defendit. Prius in Aug. Camerae Imperialis Iudicio expedit appellantis procurator in supplici libello pro concedendis processibus appellationis, posterius vero in libello grauaminis, idque recensendo factum, grauamina, cum expositione eorumdem ac vindicatione iuris sui, cui additur denique petitum congruum, sententiae reformandae.

§. DCCXLVIII.

Desertio appellationis.

Qui appellationem interpositam vel plane non, vel non legitime (a) persequitur, eam DESERERE (b) dicitur. DESERTIO E. est exclusio iuris appellandi ob non continuatam legitime querelam de grauamine illato.

(a) Paria in iure existimantur non factum & non legitime factum. *L. 6. D. qui satisd. cog.* Legitimum vero dicitur id, quod legibus conforme. Leges vero in appellationibus exigunt certa solemnia, *(§. DCCXXVIII.)* constituunt tempora, intra quae negotia expedienda, *(§. DCCXXXVII.)* iis E. non attentis appellatio redditur deserta. V. g. Si ab appellante acta intra trigesimum non requirantur, *R. I. N. §. 61.* si iusiurandum appellationis in termino reproductionis non praestitum, *§. 118. R. I. N.*

(b) *Deserere* est omittere, siue scienter *L. 10. D. de iud.* siue negligentia, vt si quis fatalia labi sinat, non vero dolo deceptus aut errans. Ita namque PAVLVS *L. 21. D. de inoff. testam.* eum, qui, dolo heredis scripti circumuentus, a querela inofficiosi destitit, deseruisse hanc dici non posse, docet.

§. DCCXLVIIII.

Sententia desertionis; non deuolutionis.

Determinatio iudicis ad quem, iure conquerendi de grauamine illato exclusum esse grauatum, SENTENTIA DESERTIONIS (a); Determinatio vero iudicis eiusdem, ius cognoscendi de grauaminibus sibi in praesenti casu non competere, sententia NON DEVOLVTIONIS (b) dicitur.

(a) Vid. §. praeced. Hinc formula: Daß die Sache, als desert, nicht angenommen.

(b) Vid.

(b) Vid. §. *DCCXLIIII.* Formula eiusdem est: Daß die Sache an dieses (höchste) Gericht nicht erwachsen; dannenhero an Richtere voriger Instanz, denen Rechten nach, zu remittiren. In sententia desertionis remissionis ad iudicem priorem mentio nulla fit. In Aug. Camerali Iudicio tamen praeiudicium huius non vnicum habemus. Secundum eiusdem stilum enim remissio quandoque expresse, quandoque vero tacite fit. Hoc perspiciens RODINGIVS *in Pandect. cameral.* hac distinctione vsus est, scilicet, quoties iudici inferiori inhibitum, toties, appellatione deserta, causam remitti, non remitti, quoties nulla facta inhibitio. Sed obstat huic praeiudicium sententiae desertionis in causa de MERODE contra communitatem de VILLIERS, in qua, inhibitione facta & postmodum deserta appellatione, d. 2. Apr. MDCCI. pronunciata sententia desertoria, nulla remissionis mentione iniecta.

§. DCCL.

Omne, ea propter, quod legibus aduersum, corruens, NVLLVM (a) dicitur. NVLLITAS igitur est qualitas facti, qua illud vt legibus aduersum corruit; Quodsi factum ita emendari possit, vt legibus ex postfacto respondeat, nullitas dicitur SANABILIS (b); sin minus, INSANABILIS (c).

Nullum; Nullitas; sanabilis; insanabilis.

(a) IMPP. THEODOSIVS & VALENTINIANVS hoc perspicue exponunt in *L. 5. C. de legib.* disponentes: *Ea, quae lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum* INVTILIA, *sed pro* INFECTIS *habeantur, licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit: Inutile esse debere quod factum est; Sed etsi quid fuerit subsecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente lege factum est, illud quoque* CASSVM *ac* INVTILE *esse praecipimus.*

(b) Sanabilis nullitas emendari ac corrigi, damnumque per eam datum reparari potest. V. g. si contra ius in thesi pronunciatum; id enim in secunda instantia reparari potest. Et hae nullitates propterea etiam iniquitates dicuntur. *R. I. N. §. 121.*

(c) Nullitas insanabilis corrigi non potest; oritur enim ex defectu in persona iudicante, litigantium, ac in processus substantialibus. V. g. si iudex fuerit incompetens, *L. 1. & f. C. si a non compet. iud. iudic.* si sententia feratur in non citatum, *L. 1. §. 3. D. quae sent. sin. appell. rescind.* si lis non contestata sit. *L. 4. C. de sentent.*

§. DCCLI.

Querela nullitatis.

Allegatio nullitatis, a iudice inferiori commissae, iudici superiori eum in finem facta, vt idem grauamen illatum tollat, QVERELA NVLLITATIS dicitur.

§. DCCLII.

Restitutio in integrum.

Reductio causae in statum, quo ante sententiam grauantem fuit, ob noua instrumenta, RESTITVTIO IN INTEGRVM dicitur (*).

(*) Ius Romanum restitutionem aduersus sententias ignorat, excepta restitutione ob aetatem & statum. Id te docebit *t. t. C. si aduers. rem iudic.* Conceditur vero restitutio aduersus sententias de iure Germanico non nisi ex nouis instrumentis. Noua autem dicuntur, quae antea in iudicio non allegata sunt. *C. O. C. P. III. Tit. 63. pr.* Inde procurator nomine principalis sui ac Aduocati iurare debet, cognita sibi ea, quae in vim probandi producit, vel non fuisse instrumenta, vel cognita quidem, se tamen vsum eorum latuisse. Vid. *Decret. gen. Supr. Archidicast. Cameral. d. 2. Iul.* 1669. *& d. 7. Iul.* 1671.

§. DCCLIII.

Reuisio actorum.

Iterata eorum, quae in iudicio in scriptis disceptata sunt (a), perlustratio, ob allegatam iudicis incuriam, REVISIO ACTORVM (b) dicitur.

Acta.

(a) Complexus enim eorum, quae in iudicio in scriptis disputata sunt, *Actorum* nomine venit.

(b) Conf. *C. O. C. P. III. Tit. 63.* Reuisio E. supponit iudicis, sententiam ferentis, incuriam. Adeoque alii, qui sententiam non tulit, acta revidenda traduntur.

§. DCCLIIII.

Actio Syndicatus.

Iteratae perlustrationis actorum petitio, ob dolum iudicis sententiam ferentis, ACTIO SYNDICATVS dicitur (*).

(*) Iudex ex imperitia male iudicans litem suam facere dicitur *pr. I. de oblig. quae quas. ex delict. nasc. L. 15. pr. D. de iudic.* & laeso tenebatur ad id, quod eius intererat. Idem, si insuper dolo corruptus id fecerit, obtinet. *C. O. C. P. III. Tit. 63.*

§. 14.

§. 14. Conf. Ill. Dn. BOEHMERVS in *Diss. de remedio syndicatus, aduers. sent. Summ. Imp. Tribunal.*

§. DCCLV.

SVPPLICATIO nil aliud est, quam reuisio, supplici libello petita (*). *Supplicatio.*

(*) Supplicatio, quae supplici libello ab Imperatore petitur, in Iudicio Imperiali Aulico loco reuisionis, in Iudicio Camerali vsitatae, introducta. Vid. *Instr. Pac. Westphal. art. V.* §. 54. 55. Eius vestigia habes in *L.* 5. *C. de precib. Imp. offerend.* & *L. vn. C. de sent. Praefect. Praet.*

§. DCCLVI.

Remissiones causarum ad superiorem (a) ob ius dubium (b), RELATIONES (c) dicebantur (d). *Relatio.*

(a) Siue iudex is fuerit, quod olim obtinuit, *L.* 79. *D. de iudic.* siue princeps, quod nouiori iure inualuit. *L.* 1. 2. & 3. *C. de relat.*

(b) VLPIANVS *L.* 79. §. 1. *D. de iudic.* scribit: *Iudicibus de iure dubitantibus Praesides respondere solent.*

(c) Dicuntur etiam Consultationes *L.* 1. *C. de relat.* Olim tales relationes fiebant ad Senatum a Consulibus & ex priuilegio Imperatoribus primi seculi id competiit. Vid. LIPSIVS ad TACITI *annal. Lib. XV. c.* 25.

(d) Hodie ius dubium authentice interpretantur Status Imperii, proindeque, si dubium aliquod oriatur, solet recurri ad comitia Imperii. Hoc factum Anno MDCCIII. in causa Comitis DE PÖTTINGEN & KIRCHBERG contra Principem SALMENSEM. Recurrebatur ad comitia Imperii atque interpretatio *C. O. C. P. II. Tit.* 7. petebatur. Alia exempla vid. apud MOSERVM von dem *Recursu ad Comitia*, it. DECKHERRVM *Consil. forens. L. I. c.* 31. *n.* 13. *p.* 160.

§. DCCLVII.

Patrimonium principis (a), FISCVS (b); reipublicae, AERARIVM (c); qui fisci curam gerit, PROCVRATOR FISCI, s. FISCALIS (d) dicitur. *Lib. XLVIIII. T. 14. Fiscus; Aerarium; Procurator fisci, s. Fiscalis.*

(a) Patrimonium supra §. DCXXIIII. dixi complexum rerum, titulo dominii ad aliquem spectantium. Fiscus igitur complectitur omnia, quae in dominio principis, non eminenti, sed speciali sunt, vtpote hereditates, donata ipsi, bona caduca, &c. de

de quorum origine eleganter differit GVNDLINGIVS Πρωτ. *Tit. de Offic. Proc. Caes.* §. 4. *sq.* Inde eft, quod VLPIANVS *L.* 1. §. 4. *D. ne quid in loc. publ.* res fiscales *quasi proprias & priuatas principis* vocet, fiscoque interdum epitheton priuati addatur. Vid. SPARTIANVS *vit. Hadriani c.* 7.

(b) *Fiscum* a fiſſis, ſeu viminibus, (erat ſportellae genus) quibus pecunia aſſeruabatur olim, dictum fuiſſe, teſtes ſunt ASCONIVS PAEDIANVS in *Verrin. II.* FESTVS *Lib. XV. voc. Fiscus*, ISIDORVS *Etymol. Lib. VII. c.* 19. SVETONIVS in *vita Claudii c.* 18.: *Poſitis ante ſe cum pecunia* FISSIS ſcribens. Vid. SPELLMANN *Gloſſar. voc. Fiſcus.* Differebant autem a ſportellis fiſſi in eo, quod hi maiori pecuniae numero aſſeruando inſeruirent, vid. ASCONIVS PAEDIANVS *all. loc.* illae minori. Hinc PLAVTVS *Maenechm. Act. I. Sc.* 4. *pr.*:

SPORTVLAM *cape, atque argentum, atque obſonium affer.*

(c) AERARIVM ab aere dici liquet. Erat autem receptaculum pecuniae ad populum ſpectantis. Initio quidem, & ſtatu reipublicae Romanae libero, reditus omnes aerario illati fuerunt, ſub Imperatoribus vero aerarii ac fiſci diſtincta fuit ratio, hoc ad Caeſarem, illo ad populum ſpectante. Docet hoc PLINIVS *Panegyr. ad Traian. c.* 36. dicens: *Fortaſſe non eadem ſecuritate* FISCVM, *qua* AERARIVM *cohibes, immo tanto maiore, quod plus tibi licere de* TVO (fiſco ſcilicet), *quam de* PVBLICO (puta aerario) *credis.* Idem confirmat SPARTIANVS in *vit. Hadriani c.* 7. ſcribens: *Damnatorum bona in* FISCVM PRIVATVM *redigi vetuit, omni ſumma in* AERARIO PVBLICO *recepta.* Et TACITVS *Annal. Lib. V. bona Seiani ablata* AERARIO, *vt in* FISCVM *redigerentur*, refert. Confuſa vero poſt haec duo ita ſunt, vt DIO CASSIVS Seculi III. ſcriptor *Hiſt. Rom. Lib. LIII. p.* 511. fateatur: *Neſcire ſe, quid inter Auguſti & publicum aerarium interſit?* quocum conſentit eiusdem ſeculi ICtus PAVLVS *L.* 13. *pr. D. de iur. fiſci.* Vid. B. Dn. HEINECCIVS *Ant. Rom. Lib. I. c.* 25. §. 10. &, qui elegantiſſime hanc rem propoſuit, V. C. Dn. IOSEPHVS BONN, ICt. ac Supr. S. R. I. Tribunalis, Camerae Imperial. Protonotarius, mihi amiciſſimus, in Opuſc. *de iure ac officio fiſci Caeſarei, Procuratoris & Aduocati*, §. 2. *ſq.*

(d) It. PATRONVS AERARII, *L.* 8. *C. de aduoc. diuerſ. iudicum*; it. PATRONVS FISCI, *c. L.* 8. *C.* & 5. *C. Theod. de his, quae adminiſtr.*; PATRONVS FISCALIVM COMMODORVM, *L.* 3. *C. Theod. de aduoc. fiſci*; DEFENSOR FISCI, *L.* 3. *C. Theod. de delat.*; DEFENSOR DOMVS PRINCIPIS, *L. f. C. Theod. de actor.* Vid. Dn. BONN *c. l.* §. 4.

§. DCCLVIII.

§. DCCLVIII.

Bona priuatorum in patrimonium principis adducere, PVBLICARE (a), it. CONFISCARE (b) dicitur. BONA fisco applicata ideo, quoniam nemini ius in ea competit, dicuntur CADVCA (c). *Publicare, s. confiscare; Bona caduca.*

(a) *Publicare* idem est, quod publice vendere. Ita MARCIANVS in *L. 3. D. de bon. eorum, qui ante sent.* hoc vocabulo vtitur.

(b) Vid. *L. f. D. de bon. eor. qui ante sent. L. 4. C. de re milit.*

(c) CADVCVM enim vacuum interpretatur CICERO *de Orat. 3.* Vid. *L. 30. D. de V. S.*

§. DCCLVIIII.

CAPTIVVS dicitur, qui ab hoste detinetur. POSTLIMINII notionem tradidi supra §. CC. Lib. XLVIIII. T. 15. *Captiuus; Postliminium.*

§. DCCLX.

Status, quo gens gentem ad aliquid faciendum vel omittendum compellit, BELLVM (a); quorum ministerio eadem ad hoc vtitur, ii MILITES (b) dicuntur. Lib. XLVIIII. T. 16. *Bellum; Miles.*

(a) Gentes priuatorum instar sunt. E. laesiones auertere, suum vero vindicare possunt; Idipsum vero nonnisi armata manu fieri potest, inde belli notio. CICERO *de Offic. Lib. I. cap. 1.* BELLVM dicit *omnem concertationem per vim;* huic definitioni GROTIVS *de iure belli ac pacis l. 1. 2. 1.* addit verba: *Qua tales sunt*, ratus, non actum, sed statum belli definiendum fuisse ipsi; sed hac ratione in tumultum degenerare, obseruauit B. Dn. HEINECCIVS *Elem. iur. nat. & gent. Lib. II. §. 181. not.**. ipseque adoptauit definitionem BYNCKERSHOECKII, quam is proposuit in *quaest. iur. publ. I, 1.* Ita autem ille: BELLVM *est eorum, qui suae potestatis sunt, iuris sui persequendi ergo, concertatio per vim & dolum.*

(b) MILITEM dictum putauerim a voce *mille*, sicuti dux olim dictus Chiliarchus. *L. 1. f. D. de milit. testam.* Aliam variam ac ridiculam etymologiam militis vid. apud MENAGIVM *Amoenit. iur. ciuil. c. XXXVIII. p. m. 303.*

§. DCCLXI.

Delectus militaris. Actus, quo in numerum militum recipiuntur homines, vibrandis armis apti, DELECTVS MILITARIS dicitur (*).

(*) Milites ratione receptionis duplicis erant generis, lecti nimirum, aut mercenarii. Ad istos pertinebat delectus. Constat autem, omnes ciues Romanos bello studere oportuisse. Vid. CICERO *pro Muraena c.* 14. Quodsi nunc eorum auxilio indigeret respublica, aliquis e magistratibus maioribus edicto proposito iubebat omnes militaris aetatis viros adesse in campo Martio vel Capitolio. Vid. POLYBIVS *Hist. Lib. VI. c.* 17. LIVIVS *Hist. Rom. Lib. XXVI. c.* 31. Postquam conuenerant, magistratus conscendebat tribunal, singulorumque nomina per praeconem recitari iubebat, ad quod quilibet tenebatur respondere: ADSVM: PRAESTO SVM. Vid. LIVIVS *Hist. Rom. Lib. II. c.* 28. & 30. it. *Lib. XXXXII.* 32. Delectu ita facto, eorum nomina catalogo inserebantur, vnde phrasis: *Scribere exercitum,* vid. CICERO *Lib. XII. ep.* 15. *ad famil.* iureiurandoque demum obstringebantur, id quod primum A. V. C. CCCXXXXVIIII. factum refert LIVIVS *Hist. Rom. Lib. XXII. c.* 36.

§. DCCLXII.

Stipendium; Stipendia mereri. Merces (a), quae militibus pro praestita opera conceditur, STIPENDIVM (b); STIPENDIA vero MERERI (c) dicitur, qui accepta mercede militat.

(a) Milites vel lectos fuisse, vel mercenarios, §. praeced. not. (*) dictum est. Initio omnes erant lecti, propriisque sumtibus militiae onera ferebant, inde nonnisi tales legebantur, qui sumtus ferre possent, vid. LIVIVS *Hist. Rom. Lib. VIII. c.* 20. nec nisi ciues superiorum V. classium, i. e. quorum facultates superabant XII. millia & L. aeris, (classes enim secundum facultates erant ordinatae) ad militiam admittebantur. Vid. GELLIVS *Noct. Attic. Lib. XVI. c.* 10. Progressu vero temporis & peregrinorum opera in militia vtebantur Romani, id quod primum A. V. C. DXXXVIIII. in Hispania factum, Celtiberiis mercede conductis, refert LIVIVS *Lib. XXIII. c.* 49. vnde & mercenarii dicti fuere.

(b) STIPENDIVM a stipe dictum, probabile est. *L.* 27. *D. de*

de verb. signif. Stips enim aes denotauit olim. Vid. VARRO *de lingu. Lat. Lib. IIII.* & *L. 1. D. de colleg. ac corporibus.*

(c) *L. 18. D. de re iud.*

§. DCCLXIII.

Qui iustum tempus (a) militiae inseruiendo impleuit, VETERANVS (b) dicitur. Lib. XLVIIII. T. 18. *Veteranus.*

(a) Iustum tempus dicitur, quod legibus praescriptum est. In hoc vero determinando variant ICti atque Historici. Alii ad militiam XXV. annos requirunt, vt SERVIVS ad VIRGILII *Aeneid. II. 157.* quos AVGVSTVS, respectu ad pedites habito, ad XX. intuitu vero equitum, ad X. reduxit. Vid. TACITVS *Annal. Lib. I. c. 78.* LIVIVS *Lib. XXXVII. c. 11.* Alii vero totidem expeditiones numerant, vt POLYBIVS *de Milit. Rom. c. 1. §. 1.* In praetorianis XII. in vrbanis XVI. anni desiderati. Vid. BVRMANNVS *de Vectigal. p. 172.* Impleto hoc annorum numero missi, vocatique EMERITI seu VETERANI, denuo vero in numerum collecti, EVOCATI. Vid. SIGONIVS *de ant. iur. pop. Rom. Lib. I. c. 15.*

(b) Liberalibus artibus enutriti non solum, sed & iurisprudentiae operam dantes, ad milites comparati, iisdem fere cum iis priuilegiis gauisi sunt, inde & quasi militare dicti, vid. *§. CCCLVI. not. b.* quumque milites, qui iusta stipendia meruerant, mitterentur honeste, & istis priuilegium missionis vel quasi adplicatum quodammodo fuit. Artibus namque & praecipue iuri studiosus, postquam in stadio suo per quinquennium decurrerat, dignus fuit iudicatus, qui mitteretur honeste a magistris scholarum. Ita de his IMPERATOR in *praefat. ad Antecess. §. 6.: Quibus, si bene sese imbuerint, & in quinti anni, quo* PROLYTAE *nuncupantur, metas constitutionem* &c. quod HESYCHIVS interpretatur προλυθέντας παρειμένους, παραλελυμένους, quasi eos, qui a praescripta & praefinita studiorum lege soluti, & tanquam emeritis stipendiis honestam a magistro scholarum emissionem impetrarunt. Atque haec ratio sufficiens fuit, vt etiam de iure Germanico studium quinquennale commendatum, maxime vero in eo, qui in Assessorem Supr. Camerae Imperialis recipi vellet, olim fuerit requisitum. *C. O. C. P. I. Tit. 3. §. 1.* indeque factum, vt, qui quinquennium absoluisset, vocatus sit Academico stylo: Ein alter Bursch, quod tandem studiosa iuuentus, cui quandoque interpretandi ius vi & clam competit, ita interpretata in suum imaginarium

ginarium commodum, vt eos, qui primum annum superarunt, elogio veteranorum, **derer alten Pursche**, donarit, opposueritque iis eos, qui in primo stadio adhuc constituti, hisque praedicatum schola adhuc recentium, **derer Füchse**, attribuerit.

§. DCCLXIIII.

Missio, honesta; causaria; ignominiosa; Exauctoratio.

Liberatio ab obligatione, qua miles tenebatur, MISSIO, vel potius DIMISSIO, & quidem, quae conceditur ob impletum iustum militiae tempus, HONESTA (a); quae ob vitium animi vel corporis, CAVSARIA (b); quae ob delictum cum priuatione existimationis (c) contingebat, IGNOMINIOSA (d); Priuatio insignium militarium EXAVCTORATIO (e) vocatur.

(a) Qui legitimum stipendiorum numerum meruerat, eum Veteranum §. praec. dixi. Veteranus autem liberabatur ab obligatione, qua tenebatur vt miles, cumque honore dimittebatur, simulque honeste impleuisse tempus ipsi praefixum dicebatur. Vid. *L.* 8. *D. de excus.* *L.* 13. §. 3. *D. de re milit.* *L.* 2. §. 3. *D. de his, qui not. infam.*

(b) H. e. Quibus morbus causa missionis impetratae est. Vid. BRISSONIVS *de verbor. signific. h. v.* & LIVIVS *Histor. Roman. Lib. VI, c.* 6. Qui vero se excusare vellent ab onere militiae ob morbum, iureiurando id facerent, necesse erat. Vid. IDEM *Lib. VI. cap.* 23.

(c) Siue ignominiae mentio facta sit, siue nulla, *L.* 13. §. 3. *D. de re milit.* posterius enim exauctoratio in specie erat. Ob delictum vero missos infamia sequebatur. Ita enim MACER c. *L.* 13. §. 3. *D. de re militar.*: *Et is*, scribit, *qui ignominia missus est, neque Romae, neque in sacro comitatu agere potest.* Et *L.* 1. *pr. D. de his, qui not. infam.* Praetor ait: *Infamia notatur, qui ab exercitu ignominiae causa, ab Imperatore, eoue, cui de ea re statuendi potestas fuerit, dimissus erit.*

(d) Exempla prostant apud HIRTIVM *de bello Africano cap.* 54. vbi inter alia Caesar e suggestu ad concionem loquitur: C. AVIENE! (erat Tribunus militum) *quod in Italia milites populi Romani contra rempublicam instigasti, rapinasque per municipia fecisti; quodque mihi reipublicaeque inutilis fuisti, & pro militibus tuam familiam iumentaque in naues imposuisti,*

tuaque

tuaque opera militibus tempore necessario respublica caret; ob eas res IGNOMINIAE CAVSA AB EXERCITV MEO TE REMOVEO, HODIEQVE EX AFRICA ABESSE, ET, QVANTVM POTES, PROFICISCI IVBEO. Hanc ignominiosam missionem describit MACER *L.* 13. §. 3. *D. de re milit.* his: IGNOMINIOSA CAVSA *est, cum quis propter delictum sacramento soluitur*, & VLPIANVS *L.* 1. §. 2. *D. de his qui not. infam.* ita: IGNOMINIOSA autem MISSIO *totiens est, quotiens is, qui mittit, addit nominatim, ignominiae causa se mittere.* Sed confer ad h. l. *L. cit.* 13. §. 3. *D. de re milit.*

(c) Vid. *L.* 1. §. 2. *D. de his, qui not. infam.* verb.: *Si eum* EXAVCTORAVERIT, i. e. INSIGNIA MILITARIA DETRAXERIT. Hoc fiebat, quoties arma deponere iuberentur milites hoc modo: QVIRITES, DISCEDITE, ATQVE ARMA DEPONITE. Vid. SVETONIVS in *vit. Vitell. c.* 10. LAMPRIDIVS in *vit. Alexand. Seuer. c.* 52. Et licet ignominiae mentio non facta, infamia tamen exauctorationis comes erat. *L.* 1. §. 2. *D. de his, qui not. infam.* Quandoque tamen exauctorationis vocabulum pro honesta missione accipitur, *L.* 29. *D. de liberal. caus.* Vid. LIPSIVS *de milit. Rom. L. V. dial.* 19. AVCTORARI vero miles dicitur, quando sacramentum militare praestat, & ipsum sacramentum AVCTORAMENTVM. Vid. SVETONIVS *August. cap.* 24. *Tiber. cap.* 30. LIPSIVS *ad* TACITI *Annal. Lib. I. cap.* 36. Hinc exauctorari dicitur, qui sacramento soluitur.

§. DCCLXV.

Ciuitates, in societatem munerum & honorum a Romanis receptae, MVNICIPIA; ciues harum ciuitatum, MVNICIPES (a); qui vero domicilium in ciuitate tali constituerant, munerum tamen atque honorum non participes erant, INCOLAE (b) vocabantur. *Lib. I. T. 1. Municipia; Municipes; Incola.*

(a) *Municeps* dicitur a vocibus: *Munus* & *capio*; particeps namque erat munerum ac dignitatum in republica Romana. Vid. VOSSIVS *Etymol. voc. Munus.* & PAVLVS *L.* 18. *D. de verb. signif.* municipes dicit, quod munera capiant. FESTVS *de verb. signif. h. v.* scribit: MVNICIPIVM *est genus hominum, qui, cum Romam venissent, participes erant omnium rerum, ad munus fungendum, vna cum Romanis ciuibus, praeterquam de suffragio ferendo.* Sed hi speciatim CAERITES a Caeritis, quibus

quibus ius municipii primum indultum, ob receptionem virginum vestalium, excluso tamen suffragii iure, vid. LIVIVS *Hist. Rom. Lib. V. c.* 40. reliqui vero municipes vocati. SIGONIVS *de antiqu. iur. Ital. Lib. II.* Tales v. g. erant Coruncanii, Camerino oriundi, qui per TIBERIVM CORVNCANIVM primum, primique ex plebeiis municipii iure donati. Vid. Diss. mea epist. ad Perill. Dn. IVST. HENNING. BOEHMERVM, Duc. Magdeb. Cancell. *de Tiberio Coruncanio, diuini humanique iuris instauratore atque interprete. Halae Magdeb. MDCCXL.* §. 4. & 5.

(b) INCOLA dicitur, qui praedium vrbanum conduxit. §. *CCCXCVIIII.* & *not. a.* Hic vero, qui illud quolibet titulo possidet, domicilium in ciuitate aliqua dum constituit, ad munera vero publica adspirandi spe destituitur. POMPONIVS *L.* 239. §. 1. *de verb. sign.* scribit: INCOLA *est, qui aliqua regione domicilium suum contulit, quem Graeci πάροικον, iuxta habitantem appellant.* Nostro idiomate dicitur: Ein Beysaß.

§. DCCLXVI.

Lib. L. T. 2. *Decurio.*

Magistratus municipiorum dicti DECVRIONES (*).

(*) Vid. SVETONIVS in *vita Augusti cap.* 101. CASAVBONVS ad SPARTIANVM in *vita Adrian. cap.* 1. Dictos eos ab eo, quod initio, quum coloniae ducerentur, decima pars consilii publici gratia conscribi solita sit, scribit POMPONIVS *L.* 239. §. 5. *D. de verb. signif.* De his vid. IAC. GODOFREDVS *Opusc. Diss. VII. p.* 19. *Edit. Conrad.*

§. DCCLXVII.

Lib. L. T. 3. *Album.*

ALBVM hic notat indicem, in quem nomina Decurionum erant relata.

(*) *L.* 1. *D. de alb. scrib.* Alio significatu tabulam; quae edictum Praetoris exhibebat, denotat. Vid. §. *CVIII.*

§. DCCLXVIII.

Lib. L. T. 4. *Munus, pu-*

Ad quod ob finem reipublicae promouendum obligamur, MVNVS (a); quod, si in salutem illius

illius primario tendit, PVBLICVM (b); si in commodum alterius ciuis, PRIVATVM (c); Munus, cum deminutione patrimonii coniunctum, PATRIMONIALE (d); si sine eo, PERSONALE (e) dicitur. *blicum; priuatum; patrimoniale; personale.*

(a) Finis reipublicae est salus ac securitas imperantis & ciuium. Hinc, si nobis iniunctum, vt actiones ad eumdem facientes, determinatas in specie, edamus, munere gaudere dicimur.

(b) CALLISTRATVS *L.* 14. §. 1. *D. de muner. ac honor.* scribit: PVBLICVM MVNVS *dicitur, quod in administranda republica cum sumtu, sine titulo dignitatis subimus.*

(c) Veluti tutela. *pr. I. de excus.* Add. *L.* 6. §. 15. *D. de excus. tut.*

(d) Huc pertinent tributorum solutio, *L.* 3. §. 11. *D. de muner.* hospitum receptio, *L.* 3. §. 14. *eod.* viarum publicarum munitio. *L.* 3. *C. de muner.*

(e) Hoc corporis ac animae viribus absoluitur, vt tutela, cura &c. Vid. *L.* 18. *pr. D. de muner.*

§. DCCLXVIIII.

Iudicium aliorum, de gradu perfectionis nostrae, HONOR dicitur (*). *Honor.*

(*) Quumque plerumque hominum maxima pars de eo, quem princeps munere ornauit, fiduciamque suam in eo collocauit, optime soleant iudicare, atque probabile etiam sit, eum perfectione alios antecellere, honoris notio iis applicata est, pro gradu muneris ipsis impositi. Abusus per se liquet.

§. DCCLXX.

Remissio temporalis obligationis ad subeunda munera, VACATIO (a); perpetua, IMMVNITAS (b) dicitur (c). Lib. L. T. 5. & 6 *Vacatio; Immunitas.*

(a) Vid. *L.* 4. *D. de vacat. & excusat. muner.*

(b) Immunis enim idem est, quod sine munere, *L.* 18. *D. de*

de verb. signif. Vox *munis* namque notat officiosum. Vid. PLAVTVS *Mercat. Act. I. Sc. 1. v. 104.*:

Dico eius pro meritis gratum me & MVNEM fore.

(c) Excusationis definitionem habes §. *DXIII.*

§. DCCLXXI.

Lib. L. T. 7. *Legatus.*

Qui ad obtinendum reipublicae finem (a) peregre mittitur, LEGATVS (b) dicitur.

(a) V. g. ad foedus pangendum, paciscendum de commerciis. Priori securitas, posterioribus salus reipublicae promouetur.

(b) In specie vero Romanis legati dicebantur vicarii Proconsulum ac Praesidum prouinciae. Vid. CICERO *Orat. pro Muraena cap. 9.* Hi vero ex senatu legebantur, IDEM *Orat. pro Sextio cap. 14.* atque absentibus Proconsulibus, aut Praesidibus, mandatam exercebant iurisdictionem. Vid. LIVIVS *Histor. Roman. Lib. VIII. c. 34.*

§. DCCLXXII.

Lib. L. T. 8.

ADMINISTRATIONIS definitio suppeditata est §. CLXXXIII.

§. DCCLXXIII.

Lib. L. T. 11. *Nundinae.*

Confluxus hominum, ad commercia celebranda statis temporibus, NVNDINAE (*) dicuntur.

(*) Quasi Nouemdinae. Celebrata autem nascente republica Romana nono quolibet die. Hoc rustici, qui reliquis diebus agros coluerant, ad vrbem Romam confluebant frequentes, visuri, quid noui gereretur, simulque mercatus gratia; vnde etiam reliqui dies rustici vocati. Vid. VARRO *de re rustic. praefat.* & DIONYS. HALICARNASS. *Ant. Rom. Lib. VII. c. 7.*

§. DCCLXXIIII.

Lib. L. T. 12. *Pollicitatio.*

POLLICITATIO (a) dicitur spontaneum promissum, maxime reipublicae gratia factum (b); Spontaneum promissum vero Deo factum VOTVM vocatur.

(a) Va-

(a) VLPIANVS *L. 3. D. de pollicit.*: *Pactum*, inquit, *est duorum consensus atque conuentio*, POLLICITATIO *vero offerentis solius promissum.*

(b) Vid. *L. vn. C. de ratiocin. oper. publ.*

§. DCCLXXV.

Qui sua opera efficit, vt plures in idem placitum consentiant, PROXENETA (a); quicquid iidem in remunerationem adhibitae operae accipiunt, PROXENETICVM (b) vocatur. Lib. L. T. 14. *Proxeneta; Proxeneticum.*

(a) *L. 3. in f. D. de proxenet.* Προξενήτης interpretem significat, vnde & proxeneta in *L. 3. cit. D.* interpres dicitur. Sunt autem varii generis, qui commerciis, & qui nuptiis contrahendis student. Illi vernacula Mäckler, hi vero Kuppler salutantur.

(b) V. g. Caius deperit Seiam, eamque vxorem ducere percupit: Adit proinde Syram, eamdemque rogat, vt fauorem Seiae sibi conciliet, simulque promittit, se, si eo rem deduxerit illa, vt nuptias cum Seia contrahere liceat, Syrae daturum C. vna cum veste festiuali. Honorarium hoc, si ita dicere fas est, proxeneticum, vernacula: Der Kuppel-Pelz audit.

§. DCCLXXVI.

Quantitas (a), quae a subditis imperanti pro tutela soluitur, CENSVS (b), vel TRIBVTVM (c); quodsi pro singulo indiuiduo soluatur, CAPITATIO (d) dicitur. Lib. L. T. 15. *Census; Tributum; Capitatio.*

(a) Si quantitas illa in frumento consistit, dicitur Gatter-Zinsen, qualis in vicinia Norimbergae praestari solet. Vid. BESOLD. *Thes. pract. Contin.* DITHERR. *p. 759.*

(b) SERVIVS TVLLIVS Romanorum rex censum primus instituit, conuocatis ciuibus, iuramento praestito confitentibus, quantum quilibet in bonis haberet, horumque ratione habita iis imposuit censum. Vid. DIONYSIVS HALICARNASS. *Lib. IIII. cap. 2.* Quoniam vero tantum soluere tene-

 rentur,

rentur, quantum vires patrimonii permitterent, quantique censerentur, census appellatio inde petita est.

(c) TRIBVTVM dictus fuit census, quod per tribus fuerit exactus. Vid. *L.* 27. *D. de verbor. signif.*

(d) Vernacula dicitur Kopf-Steuer. In hoc praestando enim non patrimonii, sed indiuiduorum ratio habetur.

F I N I S.

REPERTORIVM DEFINITIONVM AD ORDINEM INSTITVTIONVM.

Ad Lib. I. Tit. I. de Iuſt. ac iure conferas:

§. I. II. III. IIII. V. XIIII. XV. XVI. XVII. XVIII. XVIIII. XX. XXI.

Ad Tit. II. de Iur. nat. Gent. ac ciuil.

§. VI. VII. VIII. VIIII. X. XI. XII. XIII. XXII. XXIII. XXIIII. XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. XXVIIII. XXX. XXXI. XXXII. XXXIII. XXXIIII. XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XXXVIIII. XL. XLI. XLII. XLIIII.

Ad Tit. III. de Iure perſonarum.

§. XLV. XLVI. XLVII. XLVIII. XLVIIII. L. LI. LII.

Ad Tit. IIII. de Ingenuis.

§. LVI.

Ad Tit. V. de Libertinis.

§. DCXI. DCXII. DCXIII. DCXIIII.

Ad Tit. VIII. de his, qui ſui vel &c.

§. LIIII. LV. LVII. LVIII. LVIIII. LX. LXI. LXII. LXIII. CXI.

Ad Tit. VIIII. de patria poteſtate.

§. LXIIII. LXV. LXVI. LXVII. LXVIII. LXVIIII.

Ad Tit. X. de Nuptiis.

§. CCCCLX. CCCCLXI. CCCCLXII. CCCCLXIII. CCCCLXIIII. CCCCLXV. CCCCLXVI. CCCCLXVII. CCCCLXVIII. CCCCLXVIIII., CCCCLXX. CCCCLXXI. CCCCLXXII. CCCCLXXIII. CCCCLXXIIII. LXX. CCCCLXXV. CCCCLXXVI. CCCCLXXVII. CCCCLXXVIII. CCCCLXXVIIII. CCCCLXXX.

Ad

Ad Tit. III. de Seruitutibus praedior.

§. CCLIIII. CCLV. CCLVI. CCLVII. CCVIII. CCLVIIII. CCLX. CCLXI. CCLXII. CCLXIII. CCLXIIII. CCLXV. CCLXVI. CCLXVII. CCLXVIII. CCLXVIIII. CCLXX. CCLXXI.

Ad Tit. IIII. de Vsufructu.

§. CCXLVIII. CCXLVIIII. CCL.

Ad Tit. V. de Vsu & habitat.

§. CCLI. CCLII.

Ad Tit. VI. de Vsucapione.

§. DCXLVIIII. DCL. DCLI. DCLII.

Ad Tit. VII. de Donationibus.

§. DCVI. DCVII. DCVIII. DCVIIII. DCX.

Ad Tit. VIII. quib. alien. licet vel non.

§. CCCCLXXXVIIII.

Ad Tit. X. de Testament. ordinand.

§. DXXIIII. DXXV. DXXVI. DXXVII. DXXVIII. DXXVIIII.

Ad Tit. XI. de Militari testam.

§. DXXX.

Ad Tit. XIII. de Exheredat.

§. DXXXII. DXXXIII. DXXXIIII.

Ad Tit. XIIII. de hered. instit.

§. DXXXI. DXLI. DXLII. DXLV. DXLVI. DXLVII. DXLVIII. DXLVIIII. DL. DLI. DLIIII. DLV. DLVI.

Ad Tit. XV. de Vulg. substit.

§. DXLIII.

Ad Tit. XVI. de pupill. subst.

§. DXLIII. DXLIIII.

Ad Tit. XVII. quib. mod. testam. infirm.

§. DXXXVI. DXXXVII. DXXXVIII. DXXXVIIII. DXL.

Ad Tit. XVIII. de inofficioso Testam.

§. DXXXV.

Ad Tit. XXXVIIII. de heredum qualit. & diff.

§. DLII. DLIII.

Ad Tit. XX. de Legatis.

§. DLXI. DXLII. DLXV. DLXVI. DLXVII. DLXVIII. DLXVIIII. DLXX. DLXXI. DLXXII. DLXXIII. DLXXIIII. DLXXVII. DLXXVIII. DLXXVIIII. DLXXX. DLXXXI. DLXXXIIII. DLXXXV.

INDEX DEFINITIONVM.

Actio

Animal

C. Calumnia

Contu-

Domi-

G. Gau-

Iuris-

L.

M.

N.

Patro-

Ratio-

Spolium

Testamen-

CORRIGENDA.

Pag. 4. lin. 13. pro *praesidli* leg. *praesidii.*
Pag. 5. lin. 10. pro EXPLEAT leg. EXPLENT.
Pag. 7. lin. 2. pro *σωναλλάγματα* leg. *συναλλάγματα.*
Pag. 37. lin. 15. pro §. *CCLXXXVIII.* pon. §. *CCXC.*
- - - lin. 31. pro §. *DCCLXI.* pon. §. *DCCLXV.*
Pag. 39. lin. vlt. pro *vulgatam* leg. *vulgatum.*
Pag. 49. lin. 6. pro §. *DCCLXI.* pon. §. *DCCLXV.*
Pag. 52. lin. 39. pro §. *CCCCLXX.* pon. §. *CCCCLXXIIII.*
Pag. 57. lin. 14. pro §. *DCXX.* pon. §. *DCXXIIII.*
Pag. 114. lin. 8. pro §. *CXXXVIIII.* pon. §. *CLXXXVIIII.*
Pag. 200. lin. 13. pro §. *CCLXXVIIII.* pon. §. *CCCLXXVIIII.*